DE NAVORSCHER.

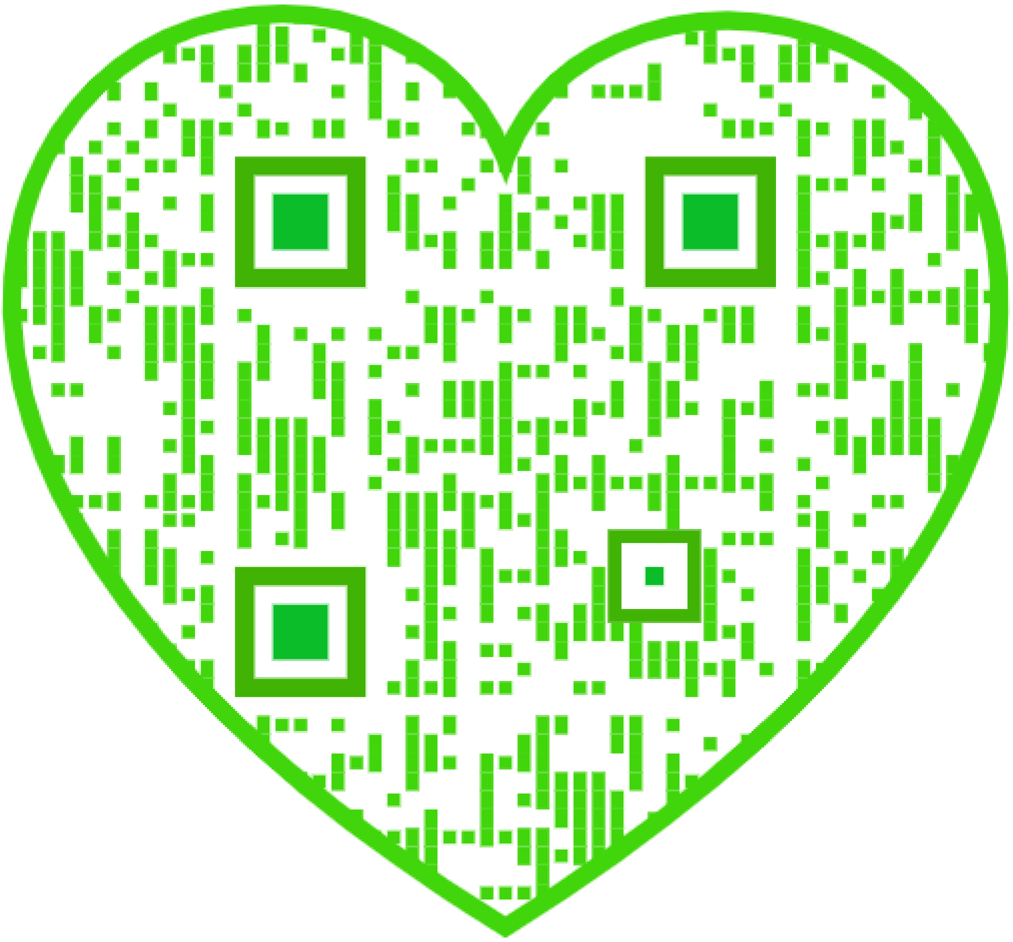

De Navorscher.

EEN MIDDEL
TOT GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER,

TUSSCHEN ALLEN DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

ONDER BESTUUR VAN

P. LEENDERTZ, Wz.

TWEE EN TWINTIGSTE JAARGANG.

NIEUWE SERIE.

Vijfde Jaargang.

Te AMSTERDAM, bij J. C. LOMAN Jr.
1872.

GESCHIEDENIS.

De togt van Jacob van Heemskerck naar Spanje 1607. De volgende ordonnantiën hebben betrekking op personen op de schepen van den Staat bij die gelegenheid gebruikt enz.

Daniel Padburch, [1]) Secretaris en Contrerolleur Generael over de vloote deser landen, gedestineert naer Westen onder den Admirael Heemskercke. (Tractement). Den 5 february 1607.

Jooris van Spilberch, [1]) Commies Generael ende Raedt van den Admirael als voren. (Tractement). Den 6 february 1607.

Floris Pietersz, [1]) Adjunct onder D. Padburgh, als voren. Tractement).

Herpert Marttens, [1]) Capit. van een jacht van oorloge, affgesonden by deser landen vloote, bringende d' eerste tydinge van het veroveren van de Spaensche Armade in de Strate van Gribraltar (Gibraltar), de somme van hondert ende vijftich ponden. Denselven tot een gouden siphlet, voor het brengen van de voorsz. tydinge toegeleet. Den 3 juny 1607.

Jan de Whael, Bode van de Admir. Rotterdam gebracht hebbende de tydinge als voren. Twaalf pond. Den 2 juny 1607.

Andries Herles, [1]) gewesen Chirurgyn Generael opte vloote als voren. (Tractement). Den 1 september 1607.

Capiteyn Moylambert, de somme van drye hondert ponden tot xl. grooten 't stuck, denselven voor een vereeringe tot een gouden siflet toegeleet, van dat hy hem soo vaillantelick ende mannelick niet alleen in de bataille navale lest in de Strate van Gibraltar geschiet maer noch in andere rencontres ter see gedragen heeft. Den 3 september 1607.

Michiel Geleynsen, [1]) als adjunct van den contrerolleur Padtburgh, in de vloot als voren, na het overlyden van Floris Pieterssen. (Tractement). Den 30 augustus 1607.

---

[1]) Door de Staten Generaal op de schepen geplaatst.

[2]) De vader van den beroemden luitenant admiraal Maerten Harpertsz. Tromp

Jan de Roubles, [1]) gedient hebbende als corporael opte vloot deser landen onder den Capiteyn Don Pedro de Basques in den slach van Gibraltar de somme van achtien pond. (Tractement). Den 11 september 1607.

Den Bode van de admiraliteit van Amsterdam gebracht hebbende seeckere vlagge, verovert op des Conincx van Spaignen scheepen, in de Strate van Gibraltar, de somme van twaelf ponden tot eene vereeringe. Den 3 september 1607.

Capiteyn Richardt [1]) Brighte hem in de leste expeditie onder den Admirael Heemskercke gewillich hebbende laten gebruycken, tot eene vereeringe de somme van hondert ponden tot xl grooten. Den 24 october 1607.

Capiteyn Orrel [1]) gecommandeert hebbende over de soldaten, gedient hebbende opte leste expeditie ter see, onder den Admirael Heemskercke, de somme van drye hondert ponden tot xl grooten denselven voor synen extra ordinaris dienst toegeleet xxiij. october 1607.

Capiteyn Steven Jansz., [1]) gecommandeert hebbende over de soldaten gedient hebbende als voren. Den 24 october 1607.

Capiteyn Spaignaert, [1]) gecommandeert hebbende over de soldaten gedient hebbende als voren. Den 23 october 1607.

De Capiteyns Steven Janssen ende Lambrecht Hendricksz. (Moylambert) de somme van ses hondert ponden tot xl grooten 't stuck. Deselve toegeleet voor de gevangenen Gonsalo Fernando du Grillier, vuyten slach voor Gibraltar by de voorn. Capiteynen tot Rotterdam opgebracht, die hem by Zyn Ex[tie] geschoncken was, ende daernae door ordre van de voorn. Heeren Staten losgelaten. Den 18 april 1608.

Phls. Sparrouw [1]) Piloot dienende onder den Capiteyn Louys Orrel, die opte laeste expeditie naer Westen mitten Admirael Heemskercke vroomer memorien geemployeert is geweest tot ontdeckinge van de scheepen in de riviere van Lisbona, de somme van hondert vijfftich ponden tot xl grooten 't stuck. Den selven tot een vereeringe toegeleet omdat hy hem daer inne wel heeft gequeeten enz. Den 26 april 1608.

---

[1]) Door de Staten Generaal op de schepen geplaatst.

Uit de »declaratie van betalingen, gedaen ter saecke van de vasellen (?) gouden ketingen als anders daer mede verscheyden Ambassadeurs ende Gesanten vereert syn geworden."

Noch betaelt aen Heyndrick Vroom, schilder, de somme van twee duysent negenthyen ponden. Over een stuck schilderie, wesende de slach van Gibalter (Gibraltar) met d' oncosten daerop gevallen, by hem aen de E. Mo. Heeren Staten Generaal vercoft, 'twelck vereert is aen de Co. van Grootbrittanien als by recepisse ij m. xix £.

LABORANTER.

Fransche refugiés in Friesland. Op de vraag door X. X. gedaan aangaande de fransche refugiés in Gaasterland, kunnen wij het volgende antwoorden. Niet te Ruigahuizen maar te Balk hebben zij zich nedergezet, en wel om de goede reden, dat zij geene landbouwers maar industriëelen waren, dus geene onbebouwde streek opzochten, maar wel plaatsen waar zij hun bedrijf, vooral weven, konden uitoefenen. In Balk heeft dan ook langen tijd eene weverij bestaan, die, m. i., van de réfugiés moet afkomstig zijn geweest, en sedert eene eeuw ongeveer verdween.

A°. 1718 bestond te Balk nog eene fransche gemeente en was daar predikant Jacques Arnauld. Hij was de laatste. De weduwe moet in Balk nog gewoond hebben anno 1731, want de synode gaf in de maand mei van dat jaar aan de afgevaardigden uit de gemeente van Leeuwarden in last, vriendelijk van haar af te vorderen de papieren, tot de Balkster gemeente betrekking hebbende Daaraan is echter geen gevolg gegeven.

Invloed hebben zij in geenen deele uitgeoefend, maar zijn in de bestaande bevolking geheel en al ingesmolten.

In Friesland zijn tegenwoordig nog 133 fransche hervormden, als: te Leeuwarden 113, waar een predikant is, in Schoterland 2, Tietjerksteradeel 2, Dokkum 2, 't Bildt, Franeker, Hemelumer Oldephaert, Wijmbritseradeel 1, en te Sneek 7.

Voorheen waren er nog fransche predikanten te Harlingen, Franeker, Sneek en Bolsward.

MR. W. F. SCHAAK.

Opschrift van het gedenkteeken voor Mary Wortley Montague, in de kerk van Lichfield.

Sacred to the memory of the Right Hon. LADY MARY WORTLEY MONTAGUE, who happily introduced from Turkey into this country the salutary art of Inoculating the Small-Pox. Convinced of its efficacy, she first tried it with success on her own children, and then recommended the practice of it to her fellow-citizens. Thus by her example and advice we have softened the virulence, and escaped the danger, of this malignant disease. To perpetuate the memory of such benevolence, and to express her gratitude for the benefit she herself has received from this alleviating art, this monument is erected by Henrietta Inge, relict of Theodore William Inge, esq; and daughter of Sir John Wrottesley, bart. A. D. 1789." (Richard Warner, A Tour through the Northern Counties of England, I, 107.)

Montague (Lady mary); died 1762; Daughter of the first Duke of Kingston; Was the introducer of inoculation for the small-pox, in this kingdom, the usefulness of which method has been proved by experience, since it is found that one in seven die of the small-pox in the natural way, and one in 312 by inoculation. The lives saved by it, in a million, are computed to be 139652. This practice she had observed in Turkey, where she accompanied her husband, Wortley Montague, Esq. who, in the beginning of the last century, was sent ambassador to Constantinople. Her letters (the authenticity and faithfulness of which have been lately disputed) describing her travels on this occasion, have ever been in universal esteem. She cultivated the belles lettres, particularly poetry, and formed an intimate acquaintance with the eminent wits of that age, particularly Addison and Pope: the latter of whom made some verses upon her; beginning with

»In beauty or wit,
No mortal as yet
To question your empire has dared,
But men of discerning,
Have thought that, in learning,
To yield to a female was hard."

She however afterwards became his bitter enemy, on account of some satires he had thrown out on her gallantry, in his writings. (Biogr. Dict. of celebrated Women, by Matilda Betham, Lond. 1804.)

Een zonderling geval, haar in het Serail overkomen, staat in Tafereel. van zonderl. gebeurten., 's Grav. 1806, II, bl. 2.

M^{0}.

M. Moons (vgl. XXI, bl. 122, 322), Over haar is herhaaldelijk in den Navorscher gesproken: zie A. R., op Baldes (F). Dat »Joffrouwe Magdalena Moons, geboren en woonachtig in den Hage," gehuwd was met »Jonkheer Joriaan van Lennip, commissaris van de monsteringe de H. Mog. Heeren Staten Generaal, woonende op sijnen huyse ter Werf tot Voorburg in Holland," blijkt uit de Holl. Consultatien en Advysen, dl. III, bl. 13—16. Men leest daar ook, dat zij binnen Utrecht, waar van Lennip tijdelijk de functiën van monstercommissaris waarnam, overleed, »sonder van hare goederen by testament gedisponeert te hebben, tot hare erfgenamen ab intestato nalatende halve ende geheele susters ende broeders kinderen, mitsgaders overleden broeders kinds-kinderen." De genealogie van Moens of Moons, bij Butkens, Troph., die slechts één broeder en geene zusters van Magdalena vermeldt, schijnt dus onvolledig. Juriaan van Lennep, die, volgens Gouthoeven, bl. 167, en van Leeuwen, bl. 1159, in 1615 overleed, liet bij Maria van Duvenvoorde, gest. 1606, een zoon na, Werner, die, naar van Leeuwen, t. a. p., bl. 1272, en in zijne Costumen van Rijnland, Inl., bl. 27, den 20 junij 1597 met het huis te Werve beleend werd. — Zie ook over Magdalena Moons, Mnemosyne XVI. (VI.) 339, en Derde Mnemos. I D. 258. Haar broeder, mr. Reynier, wordt bij Gouthoeven, bl. 105, en v. L., bl. 1476, 1480, vermeld. [1])

M^{0}.

Luchtballon te Amsterdam (XXI, bl. 490—492.) Het feit, waarop het door den heer C. Honigh medegedeelde betrekking heeft, wordt in de Nieuwe Nederl. Jaarb. 1785, dl. II, bl. 1012, aldus beschreven:

---

[1]) Over den fiscaal mr. Johan Moens of Moons, later pensionaris van Rotterdam, 1650—57 (volgens Lois), zie Vrede, Hooge Raad van Holland enz., en het aldaar aangehaalde.

»Den 9 Augustus begaven zich duizenden van menschen naar de Utrechtsche poort, om den heer Romain met zijn luchtbal te zien opgaan. De wegen waren opgepropt en de torens en andere hooge gebouwen alle vol menschen. Dog allen zijn te leur gesteld, dewijl de lugtbal niet is opgegaan. Men vernam wel haast, dat de onderneming geen voortgang zoude hebben, het welk zulk een misnoegen veroorzaakte, dat 'er sterk met steenen en dakpannen op het veld gesmeeten en de Heer Romain met den naam van bedrieger begroet wierdt; hij vlugtte daarop in een wijnhuis, voor het welk eeu groot aantal volks vergaderde, dreigende het huis om ver te zullen halen, en welk geweld niet bedaarde, dan na dat 'er twee compagnien Burgers in de wapens gekomen waren, en dus is die historie met veel moeijelijkheid en gevaar afgeloopen. De rijtuigen, die van buiten in deze Stad waren gekoomen, zijn ontelbaar geweest. De reden der mislukking is onder anderen geweest, dat niets tijdig genoeg in gereedheid was. Dus de Heer Romain ziende, dat hij zo schielijk niet konde gereed raken, en dat hij zo groot aantal menschen had te leur gesteld, raakte verwardt, en dagt geen beter partij te kunnen kiezen, dan een heenkomen te zoeken."

Verder heb ik er de Amsterdamsche Courant en de Hollandsche Historische Courant, die te Delft uitkwam, op nageslagen, maar beide vertellen niets. Intusschen leest men in de Amsterdamsche Courant van Dingsdag 9 Augustus 1785, no. 95, de volgende advertentie:

»De heer Romain maakt het Publyk bekend, dat hij met zijne *Luchtbal* zal opgaan, op Woensdag den 10den deezer, (Weêr en Wind gunstig zijnde) van het Stads *Exercitie-Veld* ter zijde de Utrechtsche poort. Hij hoopt dat het Publyk zijn uitstel zal verschoonen, welke veroorzaakt is doordien hij eenen geheele Nieuwe Bal heeft doen vervaardigen, waartoe de stof alhier is gekogt en waarvan de bereiding door Amsterdamsche Handwerkslieden is geschied, en hier meed hoopte hij de goedkeuring der Vaderlanderen te verdienen."

De Amsterdamsche Courant, die e's daags en 's nagts te vooren" werd »afgeschreeven en gedrukt" had derhalve bij tijds gewaarschuwd, en de teleurstelling van het publiek was alleen te wijten

aan de omstandigheid, dat men de courant niet gelezen had.

Maar welk een vooruitgang, niet op stoffelijk gebied, maar op het veld van zedelijkheid en beschaving, na een verloop van 80 jaren! »Marktdag, eerste kermisdag, eerste dag van het bezoeken van Natura Artis Magistra door den werkenden en den dienstbaren stand, — bij deze drie elementen tot vermeerdering van het gewoel in de hoofdstad, op maandag 11 september (1865) zou zich nog voegen de opstijging van Nadars luchtballon le Géant." (Amst. Courant v. vrijdag 15 sept. 1865, no. 218). Van heinde en verre hadden spoorwegen en stoombooten de nieuwsgierigen bij duizenden aangebragt; de torens van Rijnland en van den omtrek van Amsterdam waren bezet met een talrijke schaar, turende op Neêrlands hoofdstad; en toch, de zaak ging niet door: »er was te veel wind om den ballon te kunnen vullen."

Groote teleurstelling natuurlijk en veel gepruttel, maar daarbij bleef het ook. De gemoedsgesteldheid der Nederlanders — want het amsterdamsche volksleven geldt nog steeds als de volkomen uitdrukking van die van geheel Nederland — was in den tijd van 80 jaren zoo belangrijk bedaard, dat thans geen schutterij in de wapenen werd geroepen, om den heer Nadar tegen de uitbarstingen van het gepeupel te beveiligen.

Amsterdam. MR. W. P. SAUTIJN KLUIT.

Modes en modeplaatjes. (Vgl. XXI, bl. 440). In mijn bezit zijn 8 deeltjes van *Kabinet van Mode en Smaak, met gekoleurde plaaten, tweede druk, te Haarlem bij A. Loosjes Pz.*, uitgegeven van 1790 tot 1795.

Volgens de Voorrede van het eerste deeltje zouden daarin voorkomen:

1. *Opgaave van alle zulke zaaken, welke de luxe, mode, oeconomie, vermaaken enz. van andere natiën betreffen.*
2. *Beschrijving der modes en dragten der vroegere Inwooners onzes Vaderlands.*
3. *Beschrijving der verschillende dragten onzer tegenwoordige Landgenooten.*
4. *Tegenwoordig mode-nieuws uit Frankrijk, Duitschland en andere Landen.*

5. *Beschrijving van onderscheidene meubilaire Kunstwerken, nieuw uitgevonden Stoffagiën tot kleeding of sieraad enz., die bij onze Natie worden uitgevonden.*
6. *Tooneelnieuws.*
7. *Fabelen, Gedichten, Verhalen, Muziekstukjes.*

Al die opgenoemde zaken worden in bovengenoemde acht deeltjes behandeld en ze zijn gevuld met modeplaatjes voor heeren- en vrouwen-kleeding.

Verder bezit ik *Elegantia of Tijdschrift van Mode, Luxe en Smaak voor Dames, N°. 1. (Januarij* 1807) *tot N°.* 36 (*December* 1809). Dit werk is overvol met modeplaatjes. V. G. / V.

VRAGEN.

Geldersche volksgebruiken. In den Gelderschen Volksalm. van 1840 deelt W. v. d. V. iets mede over het *haolleien*, een volksgebruik uit het Schependom van Nijmegen en belooft in dat stukje later te handelen over andere volksgebruiken als: *boksebieren, vang-maols, heffel-maols, zegten* en *boegreisen.* Die belofte is, zoover ik weet, niet vervuld. In den jaargang voor 1844 bl. 57 van denzelfden almanak worden nog genoemd: *dakmaol, steenmaol* en *mestmaol.* Wie wil mij er iets van mededeelen? Is *dakmaol* en *steenmaol* misschien het onthaal van werklieden, wanneer een nieuw huis onder dak is, in Kampen *pannebier,* in Noordholland *bestvat* genoemd?

Amsterdam. C. HONIGH.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

St. Helena medaille. (Vgl. XXI, bl. 15). Deze eerepenning is ingesteld bij het navolgende besluit:

»Decret impérial, qui accorde une medaille commémorative à

»tous les militaires français et étrangers des armées de terre et de mer qui ont combattu sous les drapeaux de la France, de 1792 à 1815."

Napoleon, etc.,

Voulant honorer par une distinction spéciale les militaires qui ont combattu sous les drapeaux de la France, dans les grandes guerres de 1792 à 1815.

Avons décrété et décrétons ce qui suit:

Art. 1. Une medaille commémorative est donnée à tous les militaires français et étrangers des armées de terre et de mer qui ont combattu sous nos drapeaux de 1792 à 1815.

Celte médaille sera en bronze et portera, d'un côté, l'effigie de l'Empereur; de l'autre, pour légende: Campagnes de 1792 à 1815. — A ses compagnons de gloire, sa dernière pensée, 5 Mai 1821.

Elle sera portée à la boutonnière, suspendue par un ruban vert et rouge.

Art. 2. Notre ministre d'Etat et le Grand chancelier, etc.

Fait au palais de Saint Cloud le 12 Avril 1857.

V. G.
V.

Opschriften op geschut. (Vgl. A. R.; XIII, bl. 174, 241, 301; XVl, bl. 70, 114, 167, 261). In de Mittheilungen des histor. Vereins zu Osnabrück, Dritter Jahrg., 1853, deelt de Amtsrichter J. Sudendorf, onder de »Vaterländische Sagen", mede.

»2. Dei grote Greite.

Zu Tecklenburg auf dem Schlosse stand in alten Zeiten eine grosze Kanone, dei grote Greite genannt, berühmt durch ihren weiten und scharfen Schusz. Sie hatte die Inschrift:

»Grote Greite heit ick,
Sewen Mielen scheit ick,
Den ick dräp, den greut ick."

Einstens, so erzählt die Sage, führte der Bischof von Münster mit den Grafen von Tecklenburg, seinem unruhigen Nachbarn, eine heftige Fehde, und der General des Bischofes hatte sein Lager auf der St. Moritz-Heide vor Münster aufgeschlagen. Als derselbe an einem schönen Tage im Freien vor seinem Zelte

speiste, da richtete der Konstabler auf der Schanze zu Tecklenburg die grosze Grete auf die mit leckeren Speisen besetzte Tafel vor ihm, und schosz ihm, zur Probe seiner Kunstfertigkeit, den Braten vom Tische. In Folge dessen beredete der erschrockene General seinen Bischof, mit dem Grafen Frieden zu schlieszen.

Die grosze Grete war übrigens von Silber, stark mit Kupfer versetzt. Der König von Preuszen, damals Markgraf von Brandenburg, hatte das Geld sehr nöthig, und liesz daher, als er in den Besitz der Grafschaft kam, Münzen mit seinem Brustbilde daraus schlagen, welche deshalb sämmtlich recht rothe Gesichter haben." —

Griet, *Griete*, *Greta*, was oudtijds eene algemeene benaming voor zware stukken geschut. Zie o. a. Coup-d'oeil hist. sur la *Holle Griet* ou grand canon de Diest, par F. J. Raymaekers, in den Messager des Sciences histor. de Belg., 1863, p. 117, svv., en mede aldaar p. 393: »La Grosse Grielle, au siége de Ham (1411)." Vgl. ook hetzelfde werk, Année 1827 — 28, p. 101, 128 (le grand canon de Gand), 1852, p. 8 (celui de Tudela, en Espagne), 1851, p. 414 (à Honfleur), 1841, p. 291 (Invention des Canons).

In von Murr's Beschr. d. Merkwürdigkeiten in Nürnberg, Nürnb. 1778, leest men, p. 418, 419:

»Von altem Geschütze (in het tuighuis aldaar) sind merkwürdig:

Zwey einpfündige Stücke von 1499. Vermuthlich von Sebald Behem.

Viele Doppelhaken von den Jahren 1499—1545. Die meisten sind vom ältern Andreas Pegnitzer.

Zwo 48 pfündige Karthaunen. Auf jeder lieset man:

> 1521 *Iar gos mich Endres Pegnitzer furwar.*
> *Dief scharpf Metz bin ich genant*
> *Den Feinden thu ich widerstant.*

Zwey vierpfündige Stücke: *Der Schnel heis ich, alt Andres Pegnizer gos mich.* 1528."

Afbeeldingen van mortieren geeft een handschrift van de 15de eeuw, door Gilles Colonna geschreven, vroeger het eigendom van Jan van Brugge, heer van Gruthuyse, thans berustende op de bibliotheek van Rennes. Zie Descript. des manuscrits de la bibli-

oth. publ. de Rennes, ouvrage publié par Ph^e^. Jouin et rédigé par Dom. Maillet, Rennes, 1837, p. 83—89.

M°.

Werken over klokken, opschriften op kerkklokken, klokgieters. (Vgl. A. R.; XII, bl. 205; XIII, bl. 12, 84; XIV, bl. 72; XIX, bl. 125; XX, bl. 122, 400.)

Sauvageot, Claude, Etude sur les cloches; lettre à M. Didron. In-4 av. pl. Par 1863. 3 fr. 50 c. (Otto Lorenz, Catal. génér. de la librairie française.)

Wood's Curiosities of Clocks and Watches, from the Earliest Times. 8vo. (Thom. Millard's Book Circular, Part 60, 1871, n° 168.)

B. Zehe, Historische Notizen über die Glockengieszerkunst des Mittelalters. Grösztentheils gesammelt aus Glockeninschriften der Diöcese Münster. Münster 1857. (Katalog. d. Bücher etc. d. Ver. für Gesch. u. Alterthumsk. Westfalens, Abth. Münster, p. 41, n°. 54.)

Van Elewyck, Xavier, Mathias van den Gheyn, le plus grand organiste et carillonneur belge du XVIIIe siècle, et les célèbres fondeurs de cloches de ce nom, depuis 1450 jusqu à nos jours. In-8°. 1562. Louvain. (Otto Lorenz, t. a. p.)

Dergny, Dieudonné, Les cloches du pays de Bray, avec leurs dates, leurs noms, leurs inscriptions, leurs armoiries, leurs fondeurs, etc. In-8°. av. 5 pl. Rouen. 1863. 7 fr. (Ibid.)

Bekend is zeker: Middeleeuwsche klokken en klokinschriften in het bisdom van Roermond, door Joh. Habets, getrokken uit de Publicatiën v. h. Gesch.- en Oudheidk. Gen. i. h. Hert. Limburg, Maastr. 1868, 34 pp.

Over twee oude torenklokken te Strien, gegoten in 1388 en 1494, kan men o. a. berigt vinden in de Prov. Gron. Ct. van woensd. 8 dec. 1869, n°. 214.

M°.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland. (XXI, bl. 345). Het volgende diene tot opheldering, aanvulling of verbetering:

1. Bruin, de H. W. Hendrik Willem de Bruin, Boekverkooper in de Nes, reeds werkzaam in 1774, want toen heeft hij uitgegeven: Oordeelkundige Aanteekeningen, over de uitvoering van het treurspel Ifigenia in Aulis enz.

2. Buuren, van P. Boekverkooper op 's Schaape-Plein, in de vier Evangelisten, reeds werkzaam in 1795. Hij gaf toen uit: Ons verlost en juichend Vaderland, naar aanleiding dezer woorden: Dit is door den Heer geschiedt, en 't is wonderlijk in onze oogen enz., door P. Schouten. Roomsch Priester en Pastoor te Alkmaar.

3. Crajenschot. Deze is mij nog voorgekomen, werkz. 1772. Uitgegeven: Ernstige Zamensprak. enz. over de Amsterdamschen Schouwburg.

4. Demter. F. H. Werkz. 1768. Uitgegeven: De Heer Jan Wagenaar, Historieschrijver der stad Amsterdam Verdedigd, in het geschil van zijn Ed. met den Mr. Timmerman Jan Smit enz.

5. Eurm of Urm. den J. Werkz. 1748. Uitgegeven: Naauwkeurig en opregt Dagverhaal van het voorgevallene te Amsterdam: ook nog, Tractaatje wegens de zweevende verschillen, tusschen de regeeringe en Burgeren der stadt Amsterdam.

6. Helders en A. Mars. J. nog werkzaam in 1796. Toen uitgegeven: Lierzang aan de Burgerije van Amsterdam door G. Brender à Brandis. Bij gelegenheid van den zeeslag tegen de Engelschen, op den 11den van Wijnmaand 1797.

7. Hengst. Petrus den. Deze gaf in 1772 uit: Historie van den Amsterdamschen Schouwburg.

8. Keyzer. H. Boekverkooper en zegellakmaker; reeds werkz. in 1772. Hij gaf toen uit: Ontzaglijke doch nuttige beschouwing enz. in den brandenden Amsteldamsen Schouwburg.

9. Kuyper J. C. nog werkz. in 1796. Uitgegeven: Janus verrezen.

10. Lequien, Gerardus, boekverkooper in de Stilsteeg. In 1771 gaf hij uit: De uytneemende Grootheid van de weldoende Gods enz. Ter viering van het Jubilé van het Waale Weeshuys.

11. Mortier. Pieter. Ik geloof niet dat dit dezelfde is. Werkz. in 1769, stadsdrukker. Woonpl. in 1768 Nieuwendijk bij de Zoutsteeg. In 1769 Warmoesstraat oostzijde, het 2de huis benoorden de St. Annastraat.

12. Ottens. R. en J. Reeds werkzaam in 1748, want toen gaven zij uit: Meetkundige Vertoning van de Grote en Merk-waardige Zons-verduistering, Die wezen zal den 25 Julius 1748 enz. door Simon Panser.

13. Outshooren. Gysbert. Werkz. 1754. Toen gaf hij uit: Catelogus van diverse soorten van inlands geschilderde porceleynen enz. nagelaaten door Daniel Raap.

14. Stanhoffius. J. Werkz. in 1754. Reeds werkz. in 1748. Toen uitgegeven: Naauwkeurig en opregt Dagverhaal van het voorgevallene te Amsterdam.

15. Stendel. J. van. Werkz. 1751. Boek- en papierverkoper op de hoek van de Heeregragt en Oude Spiegelstraat.

16. Smit. Nog werkz. in 1796. Uitgegeven: Janus verrezen.

17. Tielenburg. Gerrit. Boekverkooper in de Gasthuismolensteeg. 1756.

18. Trop. J. H. Werkz. 1790—1792. Boekverkooper op de Zeedijk. Reeds werkz. in 1787, want toen gaf hij uit: Ontmoetingen en byzonderheden, van Johannes Janse de Wilde, Burger en Inwoonder van Amsterdam.

19. Vermandel en Zoon. Werkz. 1802. Reeds werkz. in 1795, want toen uitgegeven: Memorie over de aanstaande volks-oproeping ter verkiezing eener constitutioneele Representatie enz.

20. Warnars. G. Reeds werkz. in 1772. Toen uitgegeven: Historie van den Amsterdamschen Schouwburg.

21. Weege. David. Werkz. 1753—1770. Boekverkooper in de Kalverstraat, in de Luthersche Bijbel. Nog werkz. in 1772. Toen uitgegeven: De lof van Gods genadige bestiering enz. Leerrede, ter inwijdinge van het Luthersche Diakoniehuis.

A. C. DE GRAAF.

Robinson Crusoe. (Vgl. A. R.; XII, bl. 177, 242). Catalog 17: *Sprichwörter. — Robinsonaden,* etc., van J. Scheible's Antiquariat in Stuttgart, uitgegeven in 1569, vermeldt, p. 8, n°. 162: l'Aventurier hollandois, ou la vie et les avantures divertissantes et extraordinaires d'un Hollandois. 2 tomes av. fig. 12. Amst. 1729, en, p. 9, n°. 177: de Posos, I., Beschreib. d. mächtig. Königr. Krinke Kesmes, ein Theil d. unbekannt. Südlandes, dessen Sitten

etc. Nebst dem holländischen Robinson, oder dem merkw. Leben und den curiösen Avanturen Heinrich Texels. mit Kupf. 8. Delitzsch 1751.

De oudste der daar, p. 10, n°. 191, vermeldde »*Robinsons*" is: Der italienische Robinson, oder Avanturen D. Antonio de Buffalis. 8. Hamb. 1722.

M°.

Margareta Roberval. (Vgl. XVI, bl. 171). Zie over haar ook het Magasin pittor., t. XXX, 1862, p. 405, 406, en de aldaar aangehaalde schrijvers.

M°.

Mémoires de la Famille et de la vie de Madame * etc.** (XXI, 507). Volgens Barbier, n°. 11433 door Mad^e. de Zoutelandt, dezelfde die de Mémoires de Jean de Witt (als vertaling van P. de la Court's Interest van Holland) heeft geschreven.

J. I. VAN DOORNINCK.

[Ook Nav. VII, bl. 236 werd dit medegedeeld. Men zie bovendien over Mad. de Soutelande dl. VI, bl. 327; VII, bl. 156; VIII, bl. 330; XII, bl. 12.]

Zonderlinge titels van boeken, enz. (Vgl. Alg. Reg. I en II.) *Wedgwood, (R.)* The Book of Remembrance, the Outline of an Almanack proving that this is the Era of New Things, evincing also that the British Empire is the Bow of Ephraim, with a *Genealogy* of *Saturn*, the Usurper of God's Sabbeth, and authority to his Locum Tenens, *Napoleon*, the true *Satan* of the *Jews*, and the *Devil* of *Christians*, etc., *woodcuts*, thick 12 mo, 1814. (J. Salkeld's Cheap Second-Hand Book catalogue, Lond. 1871, N°. 62, p. 13 n°. 301.)

Centifolium stultorum in quarto, oder hundert ausbündige Narren in Folio. Neu aufgewärmt und in einer Alapatrit-Pasteten zum Schauessen, mit 100 schönen Kupferstichen zur ehrlichen Ergötzung aufgesetzt. Auch mit einer delicaten Brühe vieler artigen Historien etc. 4. Im lustigen Jahr, als diese Narrenschaar erkoren gar. (J. Scheible's Antiquariat in Stuttgart, catal. n°. 27 (Katholische Theologie), 1871, S. 8, n°. 175.)

Flüchtiger Haase bey der Trummel, oder Lutherischer Prädicant von Pöltzig nach gethanen Hanen-sprüngen mit seinen Consorten abermahl in die Catholische Schul geführt. Von einem der Gesellschaft Jesu. 12. Cöllen 1706. (Ibid. S. 13, n°. 287.)

Farer, L. (s. J.), Wunder vber Wunder, das ist: das Ey vor der Hennen, der Sohn vor dem Vater, das Luthertumb vor dem Luther; das muste wohl ein Khue lachen. Ingolst. 1660. (Ibid. S. 13, n°. 295.)

Fossa, F., Geistliches Glockenspiel, durch welches die in der Sünde eingeschläferten Seelen vermittelst 35 Glocken zur Buss und Tugend, zur Andacht und Dienst Gottes auferwecket werden. 4. Salzb. 1706. (Ibid. S. 13, n°. 298.)

Prambhofer, J., Samsonischer Honigfladen für die schleckigen Adamskinder. 4. Augsb. 1715. (Ibid. S. 27, n°. 617.)

M°.

Taal- en dichtkundige bijdragen (XXI. bl. 109). De vrager zal zijn weetgierigheid bevredigen kunnen in het doorschoten exemplaar dier Bijdragen ter boekerij der Maatschappij van Ned. Letterkunde te Leiden. Een of ander Leidsch Navorscher zal dat wel eens voor hem willen doorloopen. De *philosophe sans fard* is anders waarlijk bekend genoeg: de jeugdige Utrechtsche Professor Rijklof van Goens.

Taal- en dichtkundige bijdragen. Op de gestelde vraag geef ik als antwoord de wedervraag, of wellicht de opmerking iets opleveren kan, dat het devies: *nec timide nec temere* (of eigenlijk *nec emere nec timide*) de wapenspreuk is der familie Diert en tevens van de familie van der Dussen. (*Nec timide nec tumide* is de spreuk van Huissen van Kattendijke.)

E. LAURILLARD.

Taal- en dichtkundige bijdragen. Volgens v. d. Aa's Biogr. Woordenb. heeft H. A. Bruining veel naamlooze stukken hierin geschreven.

J. I. VAN DOORNINCK.

[In een exempl. dat voor ons ligt schreef een vroegere bezitter:

»De voornaamste schrijvers dezer bijdragen zijn: Frans van Lelyveld, Nicolaas Hinlopen, Zacharias Hendrik Alewijn, Adriaan Kluit, Meinard Tydeman, Herman Tollius, Joan Fortman en Hendrik Arnold Kluit." — J. F. zal dan waarschijnlijk Fortman en Feriis vaco litteris, van Lelyveld zijn.)

Boeken, handschriften, enz. de gebr. de Witt betreffende. (XXI, bl. 443 507.) In antwoord op 3°. — Jhr. C. A. van Sypesteijn gaf in 1869 te 's Gravenhage een geschrift uit getiteld: Voltaire, Saint-Germain, Cagliostro, Mirabeau in Nederland, enz.. Op bl. 165 vrv. wordt het leven en het verblijf in Holland van dien kampvechter voor vrijheid behandeld en een en ander over zijne betrekkingen tot de familie van Haren medegedeeld. Misschien kan deze aanwijzing tot oplossing der vraag van dr. Broers leiden.

Op 6°. In de Catal. d. tentoonst. v. Oudhed. enz. in 1863 te Delft gehouden, komt, onder n°. 2671, de *gouden kop* voor door de Staten v. Holland aan Corn. de Witt geschonken. Hij was toen het eigendom van mr. H. C. J. Hoog, die meer Wittiana bezit. Mr. W. Wintgens zal dr. Broers zeker menige belangrijke inlichting kunnen en willen verschaffen.

Op n°. 7. Als lid der hoofdcommissie van genoemde tentoonstelling herinner ik mij niet *twee vingers*, maar wel *één groote tee* (of *toon*, zoo als men pleegt te zeggen; cur? nescio, want *toon* is òf het lat. *tonus*, *sonus*, òf een verminking van *Antonie*) meermalen te hebben gezien. Ook een *tong*, een menschelijke, was daarbij. Beide voorwerpen waren zoo hard als hout, hadden het voorkomen van kalfsleer en waren in een spanen doosje bewaard. Van liquor of terpentijn bemerkte ik niets. De bewijzen van echtheid waren er, meen ik, bijgevoegd. Waar die afzigtelijke reliquien sedert beland zijn of bewaard worden — misschien zou ds. H. C. Rogge, secretaris dier tentoonstelling, dr. Broers daaromtrent bescheid kunnen geven. Ik herinner mij niet meer, wie toen genoemde voorwerpen aanbood, NB! ter tentoonstelling! Natuurlijk werden zij weggesloten, daar de hoofdcommissie eenparig van gevoelen was, dat de openbare vertooning van genoemde ledematen bijv. wel in de chamber of horrors van madame Tussand, maar niet op een oudheidkundige expositie mogt geduld worden. — De kop van

Schill, vroeger te Leiden bewaard, maar thans aan de betrekkingen van dien vrijheidsheld teruggegeven, kwam mij in de gedachten, toen ik die zoogenaamde »rariteiten" aanschouwde. De geëerde vrager zal mij deze uitweiding wel ten goede willen houden. — De overige vragen door dr. Broers gedaan kan ik niet oplossen.

MR. J. SOUTENDAM.

[Uit *tee* is eerst *teen* geworden. Hoe dat gekomen is? Wij vermoeden op deze wijze. Wanneer er in het meervoud de uitgang *en* aan werd toegevoegd liet men doorgaans, om een lastigen hiaat te vermijden, de toonlooze *e* weg en zeide *teen*. Toen dit algemeen gebruikelijke meervoudvorm was geworden, en men niet meer begreep hoe men er aan gekomen was, vond men het vreemd dat een meervoud niet op *en* uitging: er moest hier eene fout schuilen. Dacht men mogelijk dat *teen* een enkelvoud was, dat onveranderd als meervoud gebruikt werd, even als *pond*, *voet* enz? Hoe het zij, men begon *teen* voor een enkelvoud te houden en maakte er een meervoud *teenen* van. Op dezelfde wijze is de *n* ontstaan aan het einde van meer eenlettergrepige zelfst. naamwoorden op een langen klank uitgaande in *schoen* voor *schoe*, *peen* voor *pee*, *kaan* (vetkorst) voor *ka* (afkorting van *kade*). — *Teen*, meervoud *teenen*, was in Vondels tijd de gewone vorm van het woord. *Toon* schijnt later ontstaan te zijn. Verscheidene woordenboekschrijvers uit de 18e eeuw schijnen het niet te kennen. Of kennen zij het wel, maar geven het niet op, omdat zij het als onzuivere en onbeschaafde uitspraak beschouwen? In het laatst dier eeuw schijnt het in Holland vrij algemeen in gebruik te zijn geweest. Hoe die klankverandering ontstaan is weten wij niet. Kan het engelsche *toe* er ook schuld aan hebben?]

Boeken, handschriften, enz. de gebroeders de Witt betreffeude. In het Album amicorum van H. vander Borch, (zie hierover beneden bladz. 20) las ik onder meer het volgende:

Grafschrift.

Virtuti comes invidia.

Hier leit het deerlijk overschot
't Uytbraaksel van het Haags schavot;
Gekapt, gekerft, gekneust, geknot;

Van twee gebroeders, die zoo Wit
Van Hert, als naam, d' ontrouwe Brit
En wie met hem het recht' besit

Van Hollands vryheit, sonder reen,
Te water of te land bestreen,
Of eenighsins gewelt aandeen,

Kloeckmoedigh hebben wederstaan:
De Nyd heeft haer de doot gedaan,
En d' ontrouw hare Trouw verraan;

De Ondeughd op de Deughd verstoort
Heeft haer als vijanden vermoort.
En wreedlyk in haar bloed versmoort.

Het recht, al overlangh gestompt,
Is voort met haer int' graf gedompt,
Wie weet of t' immer weder kompt.

Knaeght nu ondanckbare gemeent
Uw tanden stomp aan haar gebeent:
Maar gij, O! Holland treurt en weent.

Den grooten Rechter volght haar baar
Langhmoedigh is syn oordeel; maar
Wanneer het valt, soo valt het swaar.
Sequitor superbos ultor a tergo deus.

Ik durf niet beslissen, of dit Grafschrift, dat ik met de oorspronkelijke spelling en interpunctie afschrijf, door H. v. Borch vervaardigd is. Zijn album toch bevat o. a. fragmenten van verzen lang vóor zijn tijd reeds in druk verschenen. Heeft misschien iemand dit Grafschrift elders gevonden en kan die mij den naam des makers meedeelen? Ik kende het niet, en op 't gevaar af, dat ik den heer Broers iets bekends lever, schrijf ik het hier voor hem af.

Amsterdam. C. HONIGH.

Gedichten van Pieter Kornelisz. Hooft (vgl. XXI. bl. 498). 't Verheugt mij, dat mijn inlichtingen aangaande 't oude koppelversken

den heer Leendertz voldoende voorkomen, en de zaak duidelijk hebben gemaakt; en tevens, dat zijn oordeel over den Geeraert, op den keper beschouwd, heel weinig van 't mijne verschilt.

Maar ik ben nu nog een antwoord op een vraag schuldig.

»Is werkelijk de profetie van dien tijd?" vraagt de heer Leendertz, en laat daarop volgen: »Indien ik J. t. G. wel versta, enz.

Neen, de geachte Bestuurder heeft mij *niet* wel verstaan; want ik heb niet »uit het woord *zien*" geredeneerd, maar uit de vergelijking van Hooft met Pontanus. Want dat de Vecht, profeteerende, al wat in de toekomst gebeuren zal, als tegenwoordig voorstelt, is zoo duidelijk, dat het niet noodig is, het aan te wijzen.

Is de profetie werkelijk in 't laatst van 1611 geschreven? Ik geloof j a. Zij is blijkbaar geschreven onder den verschen indruk der lezing van Pontanus. Nu kon zeker een boek, dat in 1611 uitkwam, ook wel in 1612 gelezen worden, maar is het van een man als Hooft te denken, dat hij een nieuwe beschrijving van Amsterdam, en wel de eerste uitvoerige, niet terstond lezen zou? Een boek, dat, hoe gebrekkig wij 't vinden, in dien tijd inderdaad voortreffelijk mogt heeten, ook om de zaken, die er in behandeld werden, en welke, schoon ze naar ons oordeel in geen stadsbeschrijving t' huis behooren, toen groote belangstelling wekten. En zoo Hooft Pontanus in October gelezen heeft, dan zal de Profetie wel in November geschreven zijn.

Ik geloof ook, dat alles wat de profetie voorafgaat, werkelijk vroeger geschreven is, en dat Hooft bij 't vers:

Een yder stuurt zijns weeghs en niemandt weet waar heen!

is blijven steken.

't Is alsof hij na 't schrijven van dat vers in zich zelven zei: »en ik ook niet!" en 't werk toen eenigen tijd heeft laten liggen.

Ik geef de heer Leendertz niet toe, dat Hooft dit onderwerp, namelijk: den moord van Graaf Floris, gekozen heeft, niet om de geschiktheid der stof tot een treurspel, maar slechts om plaatselijke merkwaardigheden aan den dag te brengen. Neen, zoo iets kan ik van Hooft niet denken; daartoe had hij te veel dichterlijk gevoel. De stoffe is inderdaad tragisch, — maar ver boven Hoofts dichterlijke kracht. Een schoone Rei en eenige goede brokken maken geen tragedie.

Maar ik geef de heer Leendertz gaarne toe, dat dit treurspel niet eindigen kon zonder profetie, Evenwel kwam Amsterdam hier niet te pas; en bovendien had die profetie een heel anderen vorm moeten hebben dan die van een berijmde les in de historie met namen, feiten en cijfers. Doch ik wil hier niet herhalen, wat ik reeds gezegd heb; de lezer gelieve zich de kleine moeite te getroosten, mijne drie aanmerkingen dl. XXI. bl. 70—73 nog even in te zien.

J. TER GOUW.

V R A G E N.

Joncker Henric vander Borch. Wie kan mij iets mededeelen omtrent H. van der Borch, wiens album amicorum in bezit van den heer D. van der Kellen alhier, ik onlangs mocht zien? Blijkens genoemd album, dat met prachtige geteekende wapenen versierd is, was hij in 1599 »licenciaet in de rechten tot Duaway." Onder zijn wapen staat: Domino Dño Henrico vander Borch Dño de Velthuijsen, Bijlevelt, Rostzijde en Reyerscop en in Oudenrijn."

Uit eenige der daarin vervatte verzen blijkt tevens, dat hij katholiek was. Verder vond ik daarin nog een naamdicht: »Ter Eeren den (sic) Geboorten dagh van de hoogh Ed. gebooren Vrouwe Anna Francisca van Abbinga jarigh den $\frac{27}{17}$ Augusti 1681, waaruit blijkt, dat vrouwe van Abbinga een nicht was van H. v. B. Dit naamdicht, tevens eene ontboezeming van liefde voor de jarige, is ook geteekend H. v. B. Dit zal zeker een zoon van den eerstvermelden zijn. Later ging dit album in andere handen over; op een der bladen staat »derck trachter," elders »Bartelt tragter." Op het laatste blad staat met geheel andere hand — in 't geheel vond ik er drie onderscheiden handen in —

1719 100 35

»derck trachter hoert dyt boecken toe, dije dit vijn doe hem wer ruytter ofte knoch (sic) [1]) hangen ys sijn rech anden hogsten boom dat ys den schelme syn rechte loen. hondrt blad en vy.....d en dertyg.

Amsterdam. C. HONIGH.

---

[1]) Waarschijnlijk staat er knech (t): het zal moeten rijmen op rech (t). BEST.

Roswitha. In het Handelsblad van dingsdag 3 sept. 1867 leest men, dat professor Aschbach te Weenen heeft bewezen, dat de latijnsche werken der non Roswitha van Gandersheim niet door deze in de 10de eeuw, maar op het einde der 15de eeuw door den beroemden humanist Celtes en zijne vrienden zijn gedicht.

Waar kan men iets hierover lezen?

C. P. L.

Dije cronyke van Hollant, Zeelant ende Vrieslant . . . . int corte enz. (De verkorte Divisiekronijk). Hiervan zijn mij voorgekomen de volgende uitgaven, alle in 12o.

1538 Antw. Willem Vorsterman. (Cat. v. Enschedé n° 1552).
1539 ibid. id. (Cat. v. Meulman n° 291).
1542 ibid. (Pars Naamrol bl. 32).
1554 Leiden Claes Adriaënsz. Mast (Cat. Meulman n° 292).
1560 ibid. Jan Matthyszoon. (Bij mij).
1562 Antw. wed. Jacob van Liesvelt. (Bij mij).
1563 Leiden (Cat. v. Koning n° 262).
1564 ibid. Jan Matthijszoon. (Bij mij).
1565 ibid. (Cat. van v. Campenhout n° 3352).
1567 ibid. Jan Matthijszoon (Bij mij).
15. . Amst. Harmen Jansz. Muller. (Bij mij.)
15. . ibid. Cornelis Claesz. (Bij mij.)
1609 ibid. Jacob Peetersz. Paets. (Bij mij).
1609 ibid. Michiel Colijn. (Bij mij).
1617 ibid. (Cat. v. Koning n° 265).
1619 Hoorn. (Cat. v. Koning n° 267).
1620 Utrecht Jan Ameliszoon. (Bij mij).
1640 Alkmaar (Pars Naamrol bl. 32).
1648 Zaandam H. J. Soet. (Cat. v. Koning n°. 268).
1657 Alkmaar Symon Cornelisz. Brekegeest. (Bij mij.)
1681 Amst. (Cat. v. Koning n° 269).
17. . ibid. Isaak van de Putte. (Bij mij).
1798 ibid. J. Brouwer en Wed. J. Ratelband. (Bij mij).
17. . ibid. Adam Meijer. (Bij mij).

Wie kan deze lijst aanvullen?

P. L.

Michael ab Isselt. Dat deze teregt wordt gehouden voor den schrijver van den Mercurius Gallo-belgicus, Opera et studio D. M. Jansonii Doccomensis, Frisii, (vgl. Kronyk v. h. hist. Gen. XXIII bl. 297) blijkt mijns inziens genoegzaam daaruit, dat de opdragt van het derde deel (Keulen 1609) onderteekend is Mich. J. ab I.

Wie is echter P. A. Jansonius de schrijver van eenige andere deelen?

C. P. L.

F. Lagerwey. Men vraagt een levensberigt van dezen verdienstelijken onderwijzer der jeugd, die onderscheidene werkjes, betreffende het lager onderwijs, in het licht heeft gegeven, o. a. een Theoretisch en practisch leerboek der algebra, in 2 deelen, waarvan onlangs een derde druk in den handel is gebragt.

S. F. K.

J. F. Scheer de Leonastre. Van dezen zeer bekwamen wiskundige vraagt men een levensberigt, waarin de loop zijner verrigtingen eenigzins uitvoerig is beschreven. Hij was in 1817 werkzaam als docent aan de artillerie- en genieschool te Delft en had toen den rang van luitenant kolonel der artillerie. Hij heeft in het licht gegeven een werk over de voortgeworpene lichamen, onder den titel: »Theorie balistique" Orné de 3 plans et de 16 tabl. Gend, 1827.

S. F. K.

J. P. E. Voute. Waar kan men een levensberigt vinden van dezen wiskundige? In den Konst- en letterbode van 1819, II, bl. 242, wordt van hem gezegd: »toen van Swinden in 1819 den ouderdom van 73 jaren had bereikt, is hem als 2de hoogleeraar toegevoegd, de heer J. P. E. Voute A. L. M. en doctor in de wis- en natuurkunde te Amsterdam." Als men goed onderrigt is, is deze Voute de schrijver van de Handleiding tot de meetkunde, getrokken uit de Grondbeginsels der meetkunde door van Swinden, Amsterdam 1825, ofschoon dit niet uit het werkje zelf blijkt.

S. F. K.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Kaartenmakers, graveurs, inventeurs enz., 1603—1614. (Vervolg van dl. XXI, blz. 517) Ghysbrecht Pietersz. Die Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, ordonneren u Philips Doubleth, Ontvanger Generaal te betalen aen G. P. Tymmerman, de somme van tweeentzeventich ponden van xl grooten. Denselven tot eene vereeringe toegeleecht, voor sekere sortiebrugge by hem geinventeert, ende d' Heeren Staten int cleyne gepresenteert. Ende mits overbrengende dese met quitantie hiertoe dienende, sal u de voorz. somme van lxxij £ in rekeninge valideren naer behooren. Gedaen den vii January 1603.

Johan Groen. Die St. Gener. enz. ordonneren u P. D. Ontf Gen. te betalen J. G. de somme van hondert ponden van xl grooten 't pondt. Denselven toegeleecht in consideratie van zynen goeden ijver ten dienst van den Lande, ende voor d'inventie [1]) bij hem d' Heeren St. aengegeven ende gepractiseert. Ende mits enz. Gedaan den lesten octobers 1605.

Thomas Essich. Die St. Gen. enz. ordonneren u P. D. Ontf. Gen. te betalen aan T. E. Glasmaecker tot Groeningen, de somme van thien ponden, thien schell. tot xl grooten. Denseluen toegeleecht over het maecken van seker glas in de kercke tot Coeverden. Ende mits enz. Gedaen Hage den xxix Junij 1606.

Jacques de Geyn. Die St. Gen. enz. ordonneren u P. D. Ontf. Gener. te betalen J. d. G. de somme van thien hondert ponden tot xl grooten 't stuck, over de coop van zeeckeren Blompot by hem geschildert, daermede de Coninginne van Franckryck van wegen d' voorn. Heeren St. Gener. vereert zal worden. Ende mits enz. Gedaen Haghe den lesten novembris 1606.

Pieter Stuper. Die St Gener. enz. ordonneren u P. D. Ontf. Gener. te betalen, aan P. S. soone van den overste Stuper de somme van achtien ponden tot xl grooten 't stuck, hem toegeleecht voor seecker ysere instrument, dat hij de voorn. Heeren St. heeft

[1]) Welke inventie dat is geweest, blijkt uit het ordonn. boek niet.

gepresenteert, dienende tot den oorloge. Ende mits enz. Gedaen in den Haghe xxvij Aprilis 1607 [1]).

Johan Muller. Die St. Gener. ordonneren u P. D. Ontf. Gener. te betalen aen den Plaetsnyder J. M. de somme van hondert ponden tot xl grooten 't stuck. Denselven toegeleecht, voor dat hy de voorn. Heeren St. vereert heeft met het contrefeysel van syne Extie. by hem int coper gesneden, na de teyckening van Mr. Michiel van Mierevelt. Ende mits enz. Gedaen in Haghe den ix Juny 1608.

Abraham van Goorle. Die St. Gener. ordonneren u P. D. Ontf. Gener. te betalen aen A. v. G. vuytte penningen by u te ontfangen vuyt Vranckryck, de somme van negen duysent ponden tot xl grooten 't stuck, daervoir dat van hem by den heere president Jeannin gecocht zyn zekere coquillen, die aen de Coninginne van Vranckryck van onsent wegen syn gesonden. Ende mits enz. Gedaen Haghe den ij July 1608.

Jacob Lambrechtsen Leeuw. Die St. Gener. ordonneren u P. D. Ontf. Gen. te betalen J. J. L. Glaesmaecker tot Utrecht, de somme van sessendertich ponden tot xl grooten 't stuck, voor een doorgaende glas onder en boven, by hem gemaeckt ten huysse van Gerrit Croysen, weert in den Hulck tot Utrecht, met ordre ende consent van de Heeren St. Gener. Ende mits enz. Gedaen den xxiii Agusti 1608.

Hans Lipperhey [2]). Die St. Gener. enz. ordonneren u P. D. Ontf. Gener. te betaelen H. L. de somme van dryehondert ponden tot xl grooten 't stuck, op affcortinge van de resterende ses hondert gulden van de negenhondert guldens, die hem voor 't maecken van seecker instrument om verre te sien toegeleecht syn. Ende mits enz. Gedaen in den Haghe den vyffthienden Decembris sestienhondert ende acht.

Mannyck Cornelisz. Die St. Gener. enz. ordonneren u P. D. Ontf. Gener. te betaelen aen M. C. Glasemaecker, de somme van vierendertich ponden van xl grooten. Daertoe dat beloopt het cruysglas mette wapenen van de Generaliteyt by hem gemaeckt ende gelevert, daermede de welgemelte Heeren Sr. Daniel Tresel

[1]) Dit instrument wordt mede niet omschreven.

[2]) Zie dl. XXI, bl. 515.

haren gesworen clerck hebben vereert in syne huysinge, volgens de gevoegde memorie. Ende overbrengende enz. Gedaen in den Hage den xxv Apriles 1609.

Mr. Reynier van Olst. Die St. Gener. ordonneren u P. D. Ontf. Gener. te betalen aen Mr. R. v. O. Gelaesmaecker, de somme van twee hondert ponden tot xl grooten 't pont, voor seecker gelase venstere daermede de Hooftkerck van de stadt Zutphen tot laste van de Generaliteyt vereert is. Ende mits enz. Actum Haghe den xiij July 1610.

Thobias Kerffstock. Die St. Gener. ordonneren u P. D. Ontf. Gener. te betaelen, T. K. de somme van twaelf ponden van xl grooten 't pont. Denselven toegeleecht voor dat hy de Heeren St. heeft gethoont de boetseringe van den Coningh van Vranckryck hoochloffel. memorie, by hem vuyt Vranckryck alhier gebracht. Ende mits enz. Actum Haghe den xxviij October 1610.

Andries Sersanders. Die Staten enz. ordonneren te betaelen aen A. S. de somme van vyfentzeventich ponden van xl grooten 't pont, voor dat hy door last vau syne Ex^tie^ opgemaeckt en int net gestelt heeft, de plante van de belegeringe van Gulick met alle hare quartieren, buytenwerken, approches ende bataillons, in den beste forme na de konste van de geometrie ende die hoochgemelte Heeren St. Gener. gepresenteert. Ende mits enz. Actum Haghe den xvij february 1611 [1]).

Samuel Pieters den Bessem. Die St. Gener. enz. ordonneren u P. D. Ontf. Gener. te betaelen, aen S. P. d. B. de somme van hondert pondeu van xl grooten 't pont, voor seecker gelas by hem gemaeckt verciert mette wapenen van de Vereenichde Provincien, daermede de Ho. Mo. de nyeuwe kercke op het fort van Nassau vereert hebben. Ende mits enz. Actum Haghe den xx September 1611.

Herman Evertsz. Die Staten enz. ordonneren enz. te betaelen aen H. E. gelaesmaker tot Arnhem, de somme van vierentwintich ponden van xl grooten 't pont, voor het maecken van seeker gelasen venstere mette wapenen van de Generaliteyt, in de huysinge van den ingenieur Hillebrant de Smith, bij voorgaende consent van hare Ho. Mo. Ende mits enz. Actum den xxiiij Maerte 1612.

Mr. Michiel van Mierevelt. Die St. Gener. enz. ordonneren u

[1]) Zie dl. XXI, blz. 516.

P. D. Ontf. Gener. te betaelen aen Mr. M, v. M. schilder, de somme van hondert xxxv ponden x schell. van xl grooten 't pont, over eenige caerten ofte affsetsels van syne Ex[tie] en de Grave Hendrick, soo op satyn als papier, by hem deur last van hare Ho. Mo. gelevert. Ende mits enz. Gegeven den vi Mey 1611.

Hubrecht de Blandre. Die St. Gener. enz. ordonneren u P. D. Ontf. Gener. te betaelen aen H. d. B. clerck ordinaris van de Ed. Mog. Heeren Staten van Hollandt, de somme van hondert ponden van xl grooten, voor verscheyde extra ordinaris depecheu van grooter importantie in parchemain ende ander, by hem ten dienste van den Lande geschreven ende gedepescheert in vergulde Italiaensche ende andere letteren, 't sedert de maent van November 1606 tot op heden dato deses. Ende mits enz. Actum den vi Januarij 1612.

Mr. Pieter van Veen. Den St. Gener. enz. ordonneren J. D. te betaelen aen Mr. P. v. V. Advocaet voor den Hove van Hollandt, de somme van tweeentwintich hondert ponden van veertich grooten 't stuck, daervoiren dat Hare Ho. Mo. van hem door hare gecommitteerde hebben doon coopen, twaelff stucken schilderien by synen broeder gemaeckt van de oorloge ende daden Civilis tegen de Romeynen, tot een ciraet van hare Ho. Mo. camere van vergaderiuge. Ende mits enz. Gedaen in den Hage den xxvj Januarij 1600 ende derthien.

Mr. Hendrick de Keyser. Die St. Gener. enz. ordonneren J. D. te betalen vuytte pennigen van zijnen ontfanch aan Mr. H. d. K. Beelthouder ende Architector van de Stad Amstelredam, de somme van drye duysent ponden van veertich grooten 't stuck, op affcortinge van de Sepulture ofte Tombe van den Doorluchtigen Hooch gebooren furst Wilhem Prince van Orangen, Grave van Nassau, Hoochlofflycker memorien, die hem van wege Hare Ho. Mo. op gisteren aenbesteet is te maecken, volgende het Besteck daervan gemaect ende ten beyden zijden geteeckent. Ende mits enz. Gedaen in den Hage den xiij Februarij 1614.

Als voren. Die St. Gener. enz. Ordonneren die Gecommiteerden Raden ter Admiraliteyt binnen Amstelredam, te betalen aen H. d. K. vuytte incompsten van haer ieder Comptoiren, de somme van sesse dusent ponden van xl grooten 't stuck. Op affcortigen

van de Sepulture ofte Tombe van den Doorluchtigen Hoochgeboren furst Wilhem Prince van Orangen enz. die hem van wegen Hare Ho. Mo. den twaelfden februarij laestleden aenbesteet is te maecken enz. Ende mits enz. Gedaen in 's Gravenhage den xx December 1614.

Paulus van Kempenaer. Die St. Gener. enz. Ordonneren J. D. enz. te betalen aen Kempenaer de somme van achtien ponden van xl grooten 't stuck, over 't depecheren van den pensioen brieff voor den jongen gebooren Heere den Soone van Syn Cheurfurstelijcke Hoogheyt Paltzgraüe ende 't gout ende andere notelicheden daertoe gebruyckt. Ende mits enz. Gedaen in den Hage den xiiij Maerte 1614.

Als voren. Die St. Gener. enz. Ordonneren J. D. enz. te betalen aen P. d. K. de somme van vijfftich ponden van xl grooten 't stuck. Denselven toegeleet over het schrijven van eenen grooten brieff van Haer Ho. Mo. aen den Grootfurst van Moscovien in goud ende andere extra ordinaris letteren ende trecken, ende het gout daertoe gebruickt. Ende mits enz. Gedaen in den Hage den xvij April 1614.

Als voren. Die St. Gener. enz. ordonneren J. D. enz. te betalen aen P. d. K. de somme van vijffentwintich ponden van xl grooten 't stuck, denselven toegeleet voor het schrijven van den tweeden brieff van Hare Ho. Mo. aen den Grootfurst van Moscovien, mitsgaders voor het gout bij hem daertoe verbesicht. Ende mits enz. Gedaen in den Hage den xxiiij Meye 1614.

Govert Arentsz. van Haesbrouck. Die St. Gener. enz. ordonneren J. D. te betalen aen G. A. v. H. de Somme van achttien ponden van xl grooten 't stuck, voor het maecken van een Ebben lyste aen het Silveren plaetgen, daer op geschildert staet den Grooten Heer, ouergesonden bij den Orateur Haga. Ende mits enz. Gedaen in den Hage den xv Mey 1614.

Gedion d'Assegnies. Die St. Gener. enz. ordonneren J. D. te betalen aen G. d. S. de somme van twee en veertich ponden van xl grooten 't stuck, over het Silver bij hem geleuerd aen een nyeuw cachet voor het Comptoir van de Generaliteyt, mitsgaders voor het fatssoen van het snijden desselffs ende het hout bij hem daertoe doen drayen. Ende mits enz. Gedaen in den Hage den vij Junij 1614.

Als voren. Die St. Gener. enz. ordonneren J. D. enz. te beta len aen G. d'A. de somme van dryentsestich ponden acht schellingen van xl grooten 't stuck, over het snijden van twee cachetten mette wapenen van de seuen vereenichde Provincien, die geaccordeerd zijn te senden naer Levanten, omme gebruyct te worden bij den Hooft Consul ende andere Consuls totte cachetteringe van hare Acten en Instrumenten ende andere publicque depeschen, by hare Secretarissen te passeren ende teeckenen, mitsgaders het Silver daertoe gebruict, volgende de gevoegde memorie. Ende mits enz. Gedaen in den Hage den ij july 1614.

Rector van den Haghe. Die St. Gener. enz. ordonneren J. D. te betalen aen den Rector van de Latijnsche Schole alhier in den Hage, de somme van derttich ponden van xl grooten 't stuck. Denselven toegeleeght tot eene vereeringe voor de moeyten bij hem gehadt int stellen van eenige depeschen van Hare Ho. Mo. aen den Keyser van Turckeyen ende Bassas enz. in de Latijnsche tale, Ende mits enz. Gedaen den iiiij Augustuy 1614.

Lucas Coutereels. Die St. Gener. enz. ordonneren J. D. enz. te betalen aan L. C. Schoolmeester alhier in den Hage, de somme van derttich ponden van xl grooten 't stuck. Denselven toegeleeght voor het schrijven van den lesten brieff van Hare Ho. Mo. aen den Keyser van Turckeyen, mitsgaders voor het gout bij hem daertoe gebesight. Ende mits enz. Gedaen den iiij Augusty 1614.

Cornelis Boissens. Die St. Gener. enz. ordonneren J. D. enz., te betalen aen C. B. de somme van hondert ponden van xl grooten 't stuck, denselven toegeleecht voor de dedicatie bij hem aen Hare Ho. Mo. gedaen van de effigie van Zijn Ex^{tie} die welcke hij in Cooperen plate gesneden heeft, ende Hare Ho. Mo. eenige Exemplaren gepresenteert. Ende mits enz. Gedaen in den Hage den laetsten Octobris 1614.

Philebert du Bois voor de Gemeente van de Gereformeerde Religie binnen de stad Praga. Die St. Gener. enz. ordonneren J. D. enz. te betalen aan P. d. B. voor de Gem. van de Geref. Religie binnen Praga, alsulcken somma van tien hondert ponden van xl grooten 't stuck, als Hare Ho. Mo. die voorschr. Gemeente voor een subsidie tot het opbouwen in deselve stadt van een Kerck totte exercitie van de voorschr. religie hebben toegeleet.

Dus sal den voorschr. du Bois gehouden syn te belouen ende hem te obligeren, dat hy binnen den tyt van drye maenden naest commende, aen Hare Ho. Mo. sal behandigen wettelycke attestatie van de Ouderlingen ende Bewinthebberen van de voorschr. kercke, dat de voorsz. thien hondert ponden ten fyne voorschr. by hem zyn ontfangen ende geemployeert sullen werden. Mits enz. gedaen in den Hage den V Junij 1600 ende veertien.

Seger Krynsz. Die St. Gener. enz. ordonneren J. D. enz. te betalen am S. K. Glaessnyder alhier in den Hage, negenthien ponden van xl grooten 't stuck, over het maecken van een glaesen cruysvenster met de wapens van de Generaliteyt, die Hare Ho. Mo. hebben doen vereeren aan den Predicant Johannes Wyttenbogaert in zyne nyeuwe Salette by hem aen zyn huys alhier in den Hage gemaect. Ende mits. enz. Gedaen in den Hage den viij Augusty 1613·

(*Wordt vervolgd.*) LABORANTER.

VRAGEN.

Portret van graaf Maurits Jan van Nassau. Dit portret, geschilderd door W. van Miereveld, hoog met de in ivoor bewerkte lijst tusschen de 4 en 6 duim, werd, volgens de advertentie geplaatst in verschillende couranten van 1 en 2 mei 1805, ontvreemd uit de Nationale kunstgalerij op het Huis in 't Bosch.

Vraag. Is dit sedert weder te regt gekomen?

LABORANTER.

Plaat. Eene moeder op Père la Chaise. In het Vrouwenleven, door Elise Polko met voorreden van Laurillard, komt (aan het einde, zoo wat) een passage voor, van eene jonge moeder die voor haar onecht kindje, nu 't gestorven is, een kersboom plant op Père la Chaise, en daarbij stierf! — Een menschenvriend schreef op het kruis, dat op 't graf staat: »En de Heer, gaf hem aan zijne moeder." Er is een plaat van. Vrage: Hoe heet die plaat? Hoe groot is ze? Wat kost ze? Waar en bij wien uitgegeven?

H. W. T. T.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder die in 1872 als *Beschermer* toetreedt — en mij een postwissel van *f* 3 zendt (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, gelieft bij te dragen), en mij ... voor zooveel hij niet *in Amsterdam* woont — *portvrij* naam en adres van zijn *gewonen Boekhandelaar* opgeeft, ontvangt in den loop van dit jaar door mij:

1⁰. prof. Molls „Kerkgezang tijdens de Oud-nederlandsche muziekschool" — zoolang de voorraad strekt; — wijders:

2⁰. het „Jaarboek der Vereeniging:" — een behoorlijk geordenden herdruk der vroeger door ons uitgegeven Berigten (en van alle, die we tot primo januarij 1871 gaven). Bovendien ontvangt hij:

3⁰. „XIX Nederlandsche Liederen uit den Gedenck-clanek van Valerius (1626) met klavierbegeleiding en toelichting van prof. Loman; en

4⁰. wat de Vereeniging wijders in 't jaar 1872 zal uitgeven.

Wie op de boven aangewezen manier als *Lid* toetreedt (postwissel van *f* 1.25 of méer) ontvangt: 1⁰. Molls Kerkgezang, en 2⁰. het Jaarboek; doch geen der muziek-uitgaven. — Wij tellen thans 494 Beschermers en 271 Leden.

Elk *die niet in Amsterdam woont,* gelieve, telken jare vóor ultimo Maart, zijn contributie als Beschermer, of als Lid, per postwissel aan Mr. J. A. Sillem, Heerengracht, X 461, te zenden.

Bij gebreke daarvan wordt over die contributie beschikt; doch alsdan met eene verhooging van 15 cents, voor de inningskosten.

HEIJE, *Secretaris.*

JOHAN ALBERT BAN,

Een Nederlandsch theorist en componist van de eerste helft der zeventiende eeuw,

DOOR

W. MOLL.

Aan de heeren Tiedeman en Heije komt de eer toe van den man, wiens naam ik aan het hoofd dezer mededeeling plaatste, het eerst in vernieuwd aandenken gebragt te hebben. In hunne

Proeve eener Bio-bibliographische naamlijst van Nederl. Toonkunstenaars [1]) leverden zij eenige aanteekeningen aangaande Ban, die den toekomstigen bewerker van de geschiedenis der toonkunst in ons vaderland nuttig zullen zijn, wanneer hij van den staat der voorvaderlijke muziek in de zeventiende eeuw meer of min volledig bescheid heeft te geven. Ik verheug mij, aan hunne aanduidingen uit bronnen, door hen, naar het schijnt, niet gebruikt, een en ander toe te kunnen voegen, en verblijd mij bovenal, hierbij in de gelegenheid te zijn, den lezer bekend te maken met de merkwaardige aanwinst, welke de bibliotheek onzer Vereeniging aan den ijver van onzen correspondent te 's Gravenhage, Mr. E. G. Lagemans, te danken heeft.

Johan Albert Ban zag in het laatst der zestiende eeuw het levenslicht te Haarlem, waar zijn geslacht, volgens zijne eigen getuigenis, sinds meer dan drie eeuwen tot de aanzienlijkste der gemeente behoorde. Daar zijne familie vermoedelijk aan de hervormingsbeweging der zestiende eeuw geen aandeel had genomen, werd hij in den Roomschen godsdienst opgevoed en straks voor den geestelijken stand bestemd. Waar hij zijne voorbereidende en akademische studiën maakte, is mij niet gebleken, maar zeker is het, dat hij tot priester werd gewijd en den graad van doctor in de beide regten, d. i. het kerkregt en het Romeinsche regt, verkreeg, zoodat hij, gelijk vele geestelijken van die en vroeger dagen, met eene dubbele waardigheid was versierd.

---

[1]) Wijl die „Proeve" tot nog toe ongedrukt bleef voor 't publiek, en slechts (tot het bekomen van nadere inlichtingen) aan enkele geschiedvorschers werd gezonden, laat ik 't daarin betrekkelijk Ban opgeteekende hier volgen:

Ban (Joan Albert), [Bannius; Bannus], bekwaam komponist uit de 16/17de eeuw, was een vriend van Descartes, die hem in een brief aan den heer van Zuilichem roemt, en bezocht den Muiderkring veelmaals (Sweelincks biographie vóór onze uitgave van zijn „Regina coeli" blz. 5). Hooft zond hem liederen, om er muziek op te maken (Vondels Werken, door Van Lennep, II, 160). Ban wordt ook door Quirinus van Blankenburg vermeld als uitvinder van een archicymbalum — een klavier, waarop men in zuivere kwinten kon spelen (zie Elementa musica of nieuw licht tot het welverstaan van de Musiec I, 323, en II, Tabel P, 15). Zijn werk *Zang-Bloemsel* (Amst. 1642) is „zeer net uitgewerkt en vrij belangrijk, voor de geschiedenis der Zang- en Toonkunst." (van der Aa, *Biogr. Woordenb.*) doch „getuigt niet voor zijn dichterlijke bekwaamheden." (ibid.) Ban gaf verder uit: *Kort Sangh-Bericht op mijne zielroerende zangen* (Amst. 1643), een werkje tot onderricht in de muziek. (Zie Ban *en zijn toonwetten* in Hoofts *Brieven*, door van Vloten).

Nadat Ban te Leuven, Keulen of elders zijne universiteitsstudiën voleindigd had, vestigde hij zich in zijne geboorteplaats, waar de Roomsche kerk nog altijd talrijke leden telde en vele harer instellingen en stichtingen onverstoord of althans in wezen gebleven waren. Hier genoot hij het voorregt van algemeen geacht te worden. Zijne geloofsgenooten niet alleen, maar ook zijne protestantsche medeburgers eerden hem om strijd als een door en door regtschapen mensch, een uitstekend geleerde en warm kunstvriend, met wien de beschaafdste mannen in het vaderland en in den vreemde gaarne in persoonlijk of litterarisch verkeer traden. Hoe hij bij de prelaten van zijn kerkgenootschap in aanzien stond, blijkt uit het volgende: in 1627 werd hij kapellaan bij de hoofdkerk zijner gemeente; in 1628, toen hij reeds de waardigheid van apostolisch protonotarius bezat, benoemde men hem tot kanonik bij het Haarlemsche kapittel; in 1629 werd hij tot pater van het grootere Begijnhof zijner woonplaats verkozen.

De ambtspligten, die Ban te vervullen had, verhinderden hem niet, zijne studiën en kunstoefeningen vlijtig voort te zetten, en hare resultaten òf in gezellig verkeer aan zijne vrienden, òf in brieven aan verwijderde geleerden mede te deelen. Onder zijne correspondenten telde hij Barlæus, Hooft, Huygens [1]), en voor een tijd — men zal het straks zien — ook Anna Maria van Schurman. Tot de vrienden, wier persoonlijken omgang hij genoot, behoorden de bekende filoloog Petrus Scriverius, zijn ambtsbroeder de kanonik Augustinus Bloemaert, wien men even als Ban zelven „een mathematicus" noemde, en de beroemdste wijsgeer der zeventiende eeuw, Renatus Cartesius. Van zijne betrekking op Mersennus zal ik aanstonds spreken; van zijne vriendschap met Cartesius volge reeds hier eenig berigt.

Het is bekend, dat Cartesius van zijne vier en vijftig levensjaren niet minder dan drie en dertig op Nederlandschen bodem doorbragt, en dat hij, ofschoon nu en dan elders vertoevende, gedurende een belangrijk deel van dat tijdvak te Egmond aan den Hoef woonachtig was. Een onzer „navorschers" heeft eenmaal de vraag opgeworpen: „om welke reden de wijsgeer zóó vele jaren in dit vervallen dorp buiten verkeer met andere geleerden verbleef?" Onze voortreffelijke Delprat heeft op die vraag het noodige antwoord gegeven [2]), wijzende op de berigten van oudere schrijvers, die Egmond aan den Hoef niet een vervallen dorp maar „een zeer vermakelijk oord" noemden, en inzonderheid op Cartesius' liefde voor de eeredienst der Roomsche kerk, wier lid hij was en wier godsdienstoefeningen te Egmond aan den Hoef onverhinderd door hem bijgewoond konden worden. Maar Delprat had meer kunnen bijbrengen: Cartesius was te Egmond niet buiten verkeer met andere geleerden. Zoo dikwerf hij behoefte gevoelde aan omgang met mannen van wetenschap en kunst, begaf hij zich naar het naburige Haarlem, waar hij door pater Ban en diens boezemvriend en studiegenoot Bloemaert steeds met open armen ontvangen werd. Hoe zeer Cartesius het verkeer met beide mannen waardeerde,

[1]) Brieven van Ban aan genoemde mannen, wier inhoud onderzoek verdient, worden in de universiteitsbibliotheek te Leiden bewaard. Zie Geel, *Catal. manuscriptor.*, p. 260, 284.

[2]) Zie *Navorscher*, vierde jaarg. bl. 137 v.

blijkt uit een brief, dien hij in 1640 aan Constantijn Huygens rigtte. De schrijver brengt hier den heer van Zuilichem zijne warme dankzegging toe voor de levensvreugde, die hem in den omgang met Ban en Bloemaert was bereid. Immers had Huygens in tegenwoordigheid van Ban niet een woord van lof over zijn tractaat *de Musica* gesproken en daardoor aan Ban aanleiding gegeven om met hem (Cartesius) kennis aan te knoopen, hij zou van alle verkeer met de geestelijken zijner kerk, meerendeels menschen zonder beschaving, „wier omgang hij schuwde," verstoken zijn gebleven. Maar nu mogt hij vreugde smaken in gezelschap van twee priesters, van welke de een (Bloemaert) door zijne gesprekken vol verstand en wijsheid uitmuntte, en de ander (Ban) door zijne muziekale gaven de harten won. Zij, zegt hij, waren niet als zoovele anderen, die meenden dat niemand goed katholiek kon zijn, tenzij hij der partij van den koning van Spanje was toegedaan, en nog veel minder behoorden zij tot die lieden, die overal onrust stookten tegen den staat. Zij waren goede onderdanen der Republiek, naar de wereld ruim met goederen gezegend en vol zedelijken ernst, zoodat men het vaderland moest toewenschen, vele zulke priesters te bezitten.

Door zijne vriendschap met Huygens en Cartesius kwam Ban ook in correspondentie met Marinus Mersennus, die, na eenige jaren bij de Sorbonne te Parijs theologie gedoceerd te hebben, in 1611 de kloostergelofte der orde van St. Franciscus aflegde en sedert door zijne vele schriften over mathematische, natuurkundige en andere wetenschappen roem verwierf. Daar Mersennus naar de gewoonte der oude mathematici zich ook met theoretische vraagstukken der muziek plagt bezig te houden, laat het zich begrijpen, dat Ban gaarne briefwisseling met hem hield. Van de persoonlijkheid des monniks is mij overigens niets bekend, dan dat sommige tijdgenooten hem een echten stokebrand achtten, wiens grootste vreugde daarin bestond, dat zijne geleerde vrienden over een of anderen twistappel, dien hij zelf hun toegeworpen had, duchtig met elkander aan het harrewarren raakten [1]. Dat hij voor deze eigenaardige liefhebberij ook door zijne gedragingen jegens Ban voldoening zocht, zal straks blijken.

Wat ik tot dusverre over onzen Haarlemschen musicus schreef, putte ik hoofdzakelijk uit de bekende werken van Fr. van Heussen, *Batavia Sacra* [2], en *Historia episcopat. Belgii* [3], waarin de be-

[1] Zie Jöcher, *Allgem. Gelehrten-Lexicon* op art. *Mersennus.*

[2] De lat. uitg. P. II, p. 131 s.

[3] Tom. II, Episc. Harlem. p. 28, 30, 46.

rigten van Baillet aangaande Ban, in de biografie van Cartesius voorkomende, zijn opgenomen, en uit Cartesii *Epistolarum P. II, epist.* 31, Amstel. 1682. Enkele bijzonderheden ontleende ik reeds aan Joannis Alberti Bannii *Epistola ad Dominam Annam Mariam van Schurman,* die in originali [1]) in het Rijksarchief te 's Gravenhage berust en thans in sierlijk afschrift door den hr. Lagemans aan onze Vereeniging werd geschonken. Met dit tamelijk uitvoerig stuk en 's mans *Dissertatio epistolica de Musicae natura ad Petrum Scriverium* [2]) voor mij, kan ik betrekkelijk Ban nog het volgende mededeelen.

Pater Ban had de toonkunst lief sinds den dag zijner kindschheid. Hij noemde haar eene goddelijke kunst (ars plane divina), en hare beoefening de vreugde van zijn leven. Nadat hij, gelijk het destijds heette, als „praktizijn der muziek" zich in het oog zijner vrienden reeds onderscheiden had, begon hij omstreeks het jaar 1616 meer dan vroeger behoefte te gevoelen aan verstandelijk inzigt in het wezen der toonkunst, de regelen der harmonie, der compositie enz. Als mathematicus in alles, derhalve ook hier, naar volkomen klaarheid en „zekerheid der waarheid" zoekende, wendde hij zich tot de mannen van het vak, maar het bleek hem, dat deze, hoe groote praktizijns zij ook wezen mogten, op zijne gewigtigste vragen moesten zwijgen, naardien het hun aan alle theoretische kennis ontbrak. Toen nam hij de oude auteuren der Grieken en Romeinen ter hand en spoorde na, wat een Pythagoras, een Nicomachus, een Boëthius en de latere kerkvader Beda geleerd hadden; hij vergaderde zich eene voor dien tijd inderdaad uitgebreide kennis van de geschiedenis der kunst, van Guido Aretinus tot Franco, van Johannes Tinctorius tot Faber Stapulensis en Zarlinus Clodiensis, wier schriften alle door hem gelezen werden, maar bij geen van die, zelfs niet bij Zarlinus, wien hij overigens hooge achting toedroeg, vond hij wat aan de eischen van zijn wetenschappelijken zin voldoen kon. Teleurgesteld maar geenszins vermoeid of afgeschrikt, besloot hij nu den weg der autodidacten te betreden en door eigen onderzoek en nadenken op te sporen, wat anderen hem niet wisten aan te wijzen. Hij bezocht naburige steden en verwijderde landen, om mannen te vinden, wier talenten hem in staat konden stellen, zijne verkregen inzigten te toetsen of te verruimen. Hij beproefde de theoriën van vroegeren en lateren, door ze zelf ter toepassing te brengen. Hij onderzocht de eigenaardigheden der hem bekende muziekinstrumenten en trad in

---

[1]) Of als een eigenhandig afschrift van Ban voor Huygens; immers de hr. J. G. Frederiks, die ons 't eerst op dien brief opmerkzaam maakte, vond hem in eene portefeuille met brieven aan „Constanter."

[2]) Men vindt haar achter H. Grotii *Disputationes de studiis instituendis,* die in 1645 bij Elzevier gedrukt werden en in de bibliotheek der Maatsch. tot bevord. der toonk. als een geschenk van den hr. Frederik Muller voorkomen.

overleg met de „mechanici," die deze instuumenten maakten. Hij schreef eindelijk vele boekskens (libellos), waarin hij de resultaten van zijn opmerken en denken meer of min systematisch neêrlegde, om ze later aan vernieuwd onderzoek te onderwerpen, te zuiveren en te volmaken. Bij al zijn arbeid nam hij het „festina lente" in acht, en zijn ernstige vlijt werd beloond: hij schiep zich eene muziekleer, waarvan hij hopen durfde, dat zij, eenmaal door de componisten en praktizijns aangenomen zijnde, de beminde kunst eene gelukkige wedergeboorte zou doen ondergaan, wanneer zij in waarheid wezen zou, wat hij meende, dat zij wezen moest, „musica flexanima," eene muziek wier voortbrengselen „zielroerende zangen" mogten heeten, producten, niet van de willekeur en den louter subjectiven smaak der artisten, maar van de rede en de klare regelen der waarneid (musica, non ex solo musurgi ingenio arbitraria, sed ex ratione atque perspicuis regulis veritatis demonstranda).

In het jaar 1638 trad Ban door tusschenkomst van Cartesius en Huygens in briefwisseling met Mersennus. Hij had de Latijnsche en Fransche schriften »over de harmonie" van den monnik gelezen, en deed nu, wat hij anders, na dikwerf met lastige tegenspraak van geleerden en halfgeleerden te doen gehad te hebben, ongaarne deed: hij maakte den vakgenoot in den vreemde met zijne muziekleer bekend, opdat hij uit diens opmerkingen leeren mogt. Mersennus ontving zijne mededeelingen met meer of minder belangstelling en noodigde hem uit, proeven zijner kunst over te zenden. Ban gaf gevolg aan dit verzoek, maar Mersennus was hiermede niet voldaan. Hij wenschte eene zangcompositie van den Haarlemschen musicus te zien over een door hem zelven opgegeven tekst. Als Ban aan dien wensch voldeed, zou zijn werk te Parijs door beproefde zangers uitgevoerd worden en door deskundigen beoordeeld, waarna Mersennus hem een zangstuk over dezelfde woorden, het voortbrengsel van een Franschen componist, zou toezenden, opdat hij dit met het zijne vergelijken mogt. Ban, met den moedwil van den geleerden stokebrand vermoedelijk niet genoegzaam bekend, verklaarde dien voorslag aan te nemen.

Op den 5den Mei 1640 ontving Ban door tusschenkomst van Huygens den door Mersennus voor hem bestemden tekst. Die tekst is voor ons bewaard en alles behalve geesteloos, naar ik meen, maar moet uiterst zonderling gekozen heeten, als men in aanmerking neemt, dat hij met tweestemmige muziek moest voorzien worden, en zich herinnert, dat Ban een eerzaam Begijnen-pater en Mersennus een monnik der strenge orde van St. Franciscus was. Hij luidt aldus:

Me veux tu voir mourir, insensible Climaine?..
Viens donner à tes yeux ce funeste plaisir!
L'excez de mon amour et celuy de ta haine
S'en vont en un moment contenter ton desir;
Mais au moins souviens toi, cruelle,
Si je meurs malheureux, que j'ay vescu fidelle!..

Ban ontving het gedicht in den avondstond van genoemden dag en zette zich terstond aan het werk: in een half uurtje (horulae spatio) was het voltooid: de meester had een vaste hand, waar hij de door hem zelven gevonden regelen ter toepassing bragt, en de inspiratie (?) liet zich niet wachten. Straks werden een paar zangers uitgenoodigd, om de compositie uit te voeren. Hunne eerste proefneming gelukte kwalijk: zij namen een te snel tempo aan, struikelden over de dikwerf groote intervallen der melodie en letten niet op de eigenaardigheid der accenten. Maar bij een tweede proef, toen het tempo gematigd en de zangers door den componist behoorlijk ingelicht waren, ging alles voortreffelijk: het zangstuk werd door de uitvoerders volkomen „begrepen." Ban verheugde zich in zijn werk en zond het vol goede verwachting naar Parijs. Hoe bitter zou hij teleurgesteld worden!

Mersennus liet het zangstuk van Ban door eenige kunstvrienden bij herhaling uitvoeren, maar helaas, het had voor die Fransche ooren niets behagelijks! Hunne kritiek zei', dat deze compositie, ja voor instrumenten misschien bruikbaar, maar voor menschenstemmen ongeschikt was, en toen men het werk van den Haarlemmer vergeleek met de muziek, die Boësset, de destijds beroemdste musicus van Frankrijk [1]) voor denzelfden tekst had geschreven, was men van gevoelen, dat beide stukken niet op éénen dag mogten genoemd worden. Mersennus nam nu de pen op en spaarde zijn correspondent niet: met weinige woorden meldde hij hem het vonnis der veroordeeling van zijn kunstvoörtbrengsel, en sloot de compositie van Boësset in zijn brief, waarin nog de opmerking te lezen stond, dat Ban zelf wel zien zou, dat de melodie van den Franschen meester veel meer gevoelvol (patheticus), derhalve veel meer „zielroerend" was dan de zijne!

De mensch is nu eenmaal zoo geschapen, dat hij kwalijk onbewogen kan blijven, wanneer men de kinderen zijns geestes met ruwe handen aantast. Ban voelde zich diep gekrenkt door de kritiek der Parijzenaars. Hij ging te rade met zijne vrienden, en als Huygens hem aanspoorde, de zaak voor de regtbank der destijds half vergode Anna Maria van Schurman te brengen, rigtte hij zich zonder verwijl met een uitvoerige epistel tot de »incomparabilis heroina," waarin hij, na hoogdravende lofspraak op de

[1]) Zie Fétis, *Biogr. univ. des musiciens*, II, p. 245, waar drie mannen van den naam Boësset vermeld worden, Antoine, Jean en Claude Jean-Baptiste. De eerstgenoemde is de in den tekst bedoelde.

geestrijke juffer, verhaal deed van het gebeurde, de compositie van Boësset en ook de zijne van noot tot noot mededeelde, en de eerstvermelde naar zijne eigene regelen beoordeelde — hij vond haar »monstreus," — de laatstgenoemde naar diezelfde regelen verklaarde en verdedigde.

Het merkwaardigste van dezen brief is wel dit, dat hij ons eenigermate met de leidende beginselen van de muziekleer des Haarlemschen toonkunstenaars bekend maakt. Intusschen spreekt het van zelf, dat ik geen poging zal wagen, om die beginselen hier in 't breede uiteen te zetten, en nog veel minder wil ik ze beoordeelen. Daartoe toch zou ook een veel meer bevoegde dan ik eerst dàn kunnen overgaan, als hem, zoo niet alle, dan toch de voornaamste schriften van Ban toegankelijk waren, inzonderheid zijne *Disquisitionum musicarum Libri V*, en *Institutionum musicarum Libri IV*, waarop de schrijver in den brief zich herhaaldelijk beroept als werken, die hij weldra hoopt uit te geven en die zijne mededeelingen aan de geëerde jonkvrouw nader zullen ophelderen [1]). Toch kan ik niet nalaten op te merken, dat de leeringen van Ban bestanddeelen inhouden, die vooral voor zijne muziekale tijdgenooten nuttig konden zijn en welligt zelfs den weg baanden tot overtuigingen, die eerst later meer algemeen werden, of nog worden.

Volgens Ban — zoo ik althans zijne uitspraken, die voor anderen welligt duidelijker zijn dan voor mij dilettant, wèl begrepen heb — volgens Ban moeten deze grondregels door iederen componist van vokaalwerken — over instrumentaal-muziek, gelijk men begrijpen kan, laat hij zich niet uit — op den voorgrond geplaatst worden: muziek en woorden behooren elkander in elk lied volkomen te dekken: tekst en melodie moeten volstrekt één zijn; waar de toonzetter ook maar bij een enkel woord, ja een enkele syllabe zich van den zin, de bedoeling en het sentiment des dichters verwijdert, zondigt hij. In de keus der toonsoorten, die hij gebruikt, zal hij zich voor alle willekeur wachten, want iedere toonsoort heeft hare eigenaardigheid, die duidelijk aangewezen kan worden, en daarom heeft iedere toonsoort ook hare eigenaardige bestemming. Het betaamt den componist in alles „rationeel" te wezen, opdat hij van alle deelen van zijn werk rekenschap zal kunnen geven. Dit geldt ook van de intervallen, waarmede zijne melodie en ook de haar verzellende stemmen voortschrijden: kleine intervallen zijn geschikt om zachte aandoeningen en teedere gedachten uit te drukken; groote intervallen heeft men aan te wenden, waar forsche hartstogt, toorn, verontwaardiging, felle smart enz. te schilderen zijn. Alle teksten, alle frasen eischen karakteristieke tempo's, en die de accenten, door den dichter aangegeven, verzuimt, maakt het lied duister en onverstaanbaar. Klaarheid, duidelijkheid is een onmisbaar vereischte; daarom is het af te keuren, meerdere stemmen gelijktijdig verschillende woorden te doen zingen, enz.

Ban, die op het slot van zijn brief betuigde, dat hij gaarne zijne leer en compositiën aan het oordeel der gansche wereld zou

[1]) Zijn die werken gedrukt of in HS. bewaard?

willen onderwerpen, zoo men ze maar niet naar den maatstaf der zinnen alleen, maar naar de wetten der door de rede voorgelichte zinnen wilde meten, zond met zijn brief ook eenige liederen aan Schurman. Wat mag de »incomparabilis heroina" op die toezending wel geantwoord hebben? Stemde zij in met Cartesius, die, toen hij, waarschijnlijk nog in 1640, aan Mersennus een epistel rigtte, zijn gevoelen over de compositiën van zijn Haarlemschen vriend onverholen uitsprak en verklaarde, dat de muziek van Ban even ver beneden die van Boësset stond, als een naar alle eischen der rhetorica zamengestelde redevoering van een schooljongen beneden de oratiën van Cicero? Meende zij met den grooten filosoof, dat de regelen, die Ban voorschreef, ja zeer goed en zeer nuttig waren, maar dat hij zelf zich door die regelen te zeer liet binden? [1]) Misschien zullen latere ontdekkingen op het Rijksarchief, de Leidsche bibliotheek of elders, ons gelegenheid geven, deze vragen te beantwoorden.

Pater Ban stierf volgens van Heussen op den 27sten Julij 1644. Zijn stadgenoot Theod. Schrevelius roemde hem vier jaren later in zijne *Beschrijvingh van Haerlem* als »een groot ende onghemeyn practizijn in de muzijck met hooghe speculatie!" [2])

[1]) De brief van Cartesius, waarin hij zich over Ban uitliet op de wijze, door mij aangeduid, vindt men in de reeds aangehaalde uitgave, P. II, p. 193. Zijne woorden luiden daar eenigzins anders dan bij Baillet (zie *Bat. Sacra*, l. l.), wat zich laat verklaren, als men zich herinnert, dat de oorspronkelijke brief van den filosoof in het Fransch gesteld en door verschillende vertalers overgezet werd. Bij Baillet leest men het volgende: »Quod spectat ad musicam Bannii, ea meo quidem judicio tantum differt a modis numerisque musicis Bossetii, quantum ab orationibus Ciceronis, ubi artem vix sentias, differt tyronis alicuius chreia, qui ad amussim rhetoricae regulas omnes exsequitur. Hoc saepe dixi Bannio, neque ipse diffitetur. Verum hoc non impedit quominus sit peritissimus musicus, vir optimus mihique amicitia conjunctissimus, nec improbo regulas artis, quas fateor esse èt in musica èt in rhetorica utilissimas."

[2]) Schrevelius noemt in zijn aangeh. w. bl. 326, ook andere Haarlemsche musici, van wie hij echter niet nader berigt, namelijk: Meester Arnoldus, Meester Steven en Meester Quirijn. Dat laatst vermelde niet Quirijn van Blankenburg was, die eerst in 1654 geboren werd (zie Navorscher XX, 516) is duidelijk: Schrevelius zond zijn boek in 1648 in het licht.

TAALKUNDE.

Kraam. (XX, bl. 375; vgl. XXI, bl. 49, 371.) T. a. p. komt een quaestie omtrent den oorsprong van het woord *kraam,* in *in de kraam komen* voor.

Over de taalkundige afleiding wil ik niet oordeelen; maar op historische gronden meen ik te moeten betwijfelen, of er wel sprake kan zijn, van eene soort van bed, of ledikant, of geraamte, dat men in de kamer opsloeg en waarop de vrouw verlost werd.

Oude miniaturen heb ik er niet van kunnen nazien, maar er bestaat een fraaie groote prent van Albrecht Durer van eene kraamkamer, waarin niets van dien aard te bespeuren is. De vrouw is echter reeds verlost en ligt op haar prachtig ledikant. Op andere platen van kraamkamers, van Eucharius Röslin, (Schwangerer Frauen und Hebammen Rosengarten) van Rijff en van Ruff komt evenmin iets dergelijks voor (1513, 1540, 1545), zoodat men zou mogen aannemen dat zoo iets in Duitschland en Zwitserland niet bekend was. In geen van die boeken wordt er ook iets van gezegd en het woord schijnt ook nederduitsch te zijn. In alle landen gebruikte men dan ook in dien tijd meestal den stoel, die van hooge oudheid afkomstig schijnt te zijn, ofschoon er vroeger, wel eens eene soort van rustbed gebouwd of vervaardigd werd.

In twee editiën van den Rosengaert (den lezers van den Navorscher wel bekend) maar alleen in de oorspronkelijke hoogduitsche editiën van 1528 en 1529 (bij ons zijn er vertalingen van gegeven ook in 1529 en 1530) komt echter een plaatje voor waarop eene barende vrouw op den stoel zit, in eene soort van houten kamer met traliewerk, zoo hoogst eenvoudig mogelijk gemaakt. Kan het niet zijn, dat er in de groote huizen voor de barende vrouw, of op de plaats zulk een kraam werd opgeslagen, waarin de vroedvrouw den stoel plaatste, en waaruit, na afloop van alles, de vrouw op haar ledikant gebragt werd? Het is ook mogelijk dat die kraam, bij wijze van schut — van daar dan het latere *kraamschut* — bij het ledikant werd opgeslagen.

Het komt mij voor dat men in vroeger tijden, nog veel minder omslag zal gemaakt hebben bij kraamvrouwen dan tegenwoordig

en dat zij eenvoudig op een oude matras op den grond zullen bevallen zijn, zoo als bij dikke vrouwen, die moeielijk op den harden houten stoel zitten konden, reeds vroeg werd aangeraden.

Ik vind in den Navorscher opgegeven, dat het woord »in de kraam komen", reeds zeer oud is. Ik zou gaarne eens willen weten, waar, en in welken zin het is ontstaan, en of het alleen bij nederduitsche schrijvers gevonden werd? Ik durf namelijk niet beweren, dat de stoel algemeeu in Nederland gebruikt werd, ten minsten niet in Noord-Nederland, daar er al vroeg (laatst der 16de eeuw) in de verschillende steden van ons land sprake is van *schootsters.* Zie b. v. Forestus, v. Solingen; terwijl er in 1673 in een pamflet over de de Witten in Rotterdam nog van schootsters gesproken wordt, als de algemeene naam voor de vrouwen die de vroedvrouw adsisteerden. In het Klein Vroetwyf-boek of vermeerderde Rosengaert vindt men wel een plaatje waarop eene vrouw verlost wordt op den grond tusschen een viertal vrouwen in, maar niet op haar schoot liggende. Misschien geeft deze manier van handelen in onze hollandsche steden, aanleiding tot verdere nasporing, die de quaestie der kraam nader verklaren kan.

In die tijden gebruikte men toch ook den stoel, zoo als blijkt uit een plaatje bij Samuel Jansonius, waar de vrouw zittende wordt voorgesteld, met den accoucheur voor zich op een anderen stoel, en over beide een laken gespeld.

In de nederduitsche boeken van vroeger wordt zelden het woord *kraam* gebezigd. Alleen spreekt de vertaler van Deonis over *kraamkinde.*

Mogen deze eenvoudige opmerkingen, die ik nog met zeer vele zou kunnen vermeerderen, er toe leiden, om eens verder te onderzoeken, welke gebruiken men in Nederland in de vroegste tijden had bij de belangrijke akte, waarvan men weinig sprak of schreef.

Utrecht, DR. H. J. BROERS.

Beleppen. (vgl. XXI, bl. 471.) Ik maak opmerkzaam op het in Gelderland zeer gebruikelijke »*belabberd*"; b. v. het is een belabberde (d. i. beroerde, verwarde) boel, 't is een belabberde kerel (d. i. een gemeene, kerel of, waarmede men eggen noch ploegen kan), enz.

MR. W. F. SCHAAK.

Ellewoutsdijk. Over de naamsafleiding van het dorp aan de zuidknst van Zuidbeveland, ten Z. W. van Baarland tegenover Neuzen aan de Honte of Westerschelde gelegen, werd mij wel eens medegedeeld, dat het vroeger *Hellewoutsdijk* geschreven werd, en dat aan den naam van *Hellewoud* afgrijsselijke geruchten verbonden waren. — De spelling met de *h* er voor kwam mij dezer dagen in een oud geschrift voor oogen, en wij gelooven dat zij de ware is. Daar de *h* door de Zeeuwen niet of verkeerd wordt uitgesproken, is het weglaten dier letter niet verwonderlijk. — De gissing is zeker niet gewaagd, dat de naam afkomstig is van het kasteel *Hellenburg*, digt bij het dorp Baarland gelegen (zie over dit kasteel een belangrijk stuk van wijlen den heer S. de Wind in den Zeeuwschen Volksalmanak van 1837), waarachter zich een *woud* heeft uitgestrekt tot aan den Dierick die Baarland van Oostborssele scheidde, en tegen welks *dijk* het tegenwoordige dorp Ellewoutsdijk verrezen is.

Van de kwade geruchten over den Hellenburg is nog het diep ingewortelde volksgeloof aan spokerijen in den omtrek der plaats, waar het gestaan heeft, overgebleven. Immers eene zekere juffrouw *Jenny* spookt daar nog gedurig rond, om den eenzamen nachtelijken wandelaar door een onverwacht gedruisch schrik aan te jagen. Welligt is die juffrouw eene vroegere bewoonster van het kasteel. Een levend voorbeeld wandelt daar nog rond in een man, dien, door de verschijning van juffrouw *Jenny*, de schrik in een been geslagen is, en die thans op een houten been voortstrompelt.

Nisse. J. KOUSEMAKER PZ.

Woorden te Andijk, etc. in gebruik. (XXI, bl. 529). Van de hier voorkomende woorden zijn er ook in Zeeland, met name op Walcheren in gebruik, als:

Te doen. Met iemand te doen hebben, voor medelijden met iemand hebben.

Om 't haverklap. Men zegt hier om *een* haverklap.

Kant. Men zegt hier wel *een kant wijf* (eigentlijk wuuf) voor eene flinke, zindelijke vrouw.

Mis voor mest.

Noozelijk. Hier *noozel.*

Tasje. Hier in gebruik voor een zakjen in den broek om een horologie in te bergen.

Zeet. Hier voor zitkussens op een wagen. Men zegt *zete.*

Zekel. Ook voor sikkel.

Domburg. H. M. KESTELOO

Woorden te Andijk in gebruik. De volgende woorden zijn in dezelfde beteekenis ook op het zeeuwsche eiland Schouwen in gebruik: *deeg, dijen* (vanwaar *dijzaam,* spreek uit *diezaem*, van een mestdier dat aanleg heeft om vet te worden), *flusjes, graaf* (om het hooi mede af te steken), *kant, kloet, kooken* (spr. uit *kauken*), *krengen* (eig. *kringen*), *mis,* (*misselijk* heet op Schouwen schielijk), *sadder, snaaien* (doch meest van vruchten), *zekel.*

Zuipen heet in de Meiery eene pap van bier met karnemelk, eieren enz. H. M. C. V. O.

Nikker. (Vgl. XXI, bl. 544). Onze geachte medewerker Honigh heeft in Zeeland zeker niet hooren spreken van een »nikkerstaart". De *r* voegt hij er zelf bij. Het woord »nikkestaart", »nikstaart", »nekstaart", is ook in Drenthe in gebruik voor »waterhoos", denkelijk naar eenige gelijkheid der gedaante met die der staarten, vroeger door manspersonen in den nek gedragen. De »booze" heet, zooveel ik weet, in de zeeuwsche volkstaal nergens »nikker", wel »duivel", spottenderwijs »oosje" (joostje?), van daar »oosjebrood" voor paddestoel. In Zeeland, althans in de mij bekende gedeelten, vindt men het geloof in booze geest*en* (meerv.) veel minder dan elders. Zelfs als men van »spoken" spreekt, spreekt men doorgaans in 't enkelvoud: »het spook", alsof er slechts één ware.

H. M. C. V. O.

Nikker. Ook in Drenthe noemt men een' water- of windhoos, *'n nukstart* of *'n nikstart*, wat openbaar hetzelfde is als het zeeuwsche *nikkestaart.* Ik meen dit woord ook in andere nederduitsche landstreken, en wel in Oostfriesland of in Vlaanderen of Brabant in denzelfden zin te hebben gehoord; maar kan het mij niet meer nauwkeurig herinneren. Kiliaan, zoo min als

Schuermans in zijn Algemeen vlaamsch Idioticon, noch ook Stürenburg in zijn Ostfriesisches Wörterbuch vermelden dit woord.

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Anti-macasser. De heer C. Honigh vraagt (XXI bl. 538) naar de afleiding van dit woord; ik vermoed dat hij het oog heeft op die elegante wit katoenen of wollen enz. geborduurde, gestikte, gebreide doekjes, die sedert eenige jaren zoo zeer in zwang zijn tot beschutting van kanapees en fauteuils tegen de vetvlakken der hoofden van sommige elegante heeren, die hun haar insmeren met welriekende olie of wel pommade, voorheen met de beroemde engelsche *macassar oil*, en thans met den inhoud van allerlei potjes en fleschjes uit de furore makende fabriek van Rimmel. Ik houd het er dan ook voor, dat de bovenstaande benaming uitsluitend van voorschrevene olie moet afgeleid worden.

's Gravenhage. A. C. S. V. S.

Anti-macasser, (XXI 538). De afleiding van dit woord is gemakkelijk te geven. Vreemd is het zelfs, dat men er naar vraagt. Het is toch bekend, dat toen het in de mode kwam, (misschien behoort het er nog bij) om zich met macasserolie het haar glad te maken en het tevens te doen groeien, de stoelen al spoedig bevlekt werden, wanneer het glimmend achterhoofd daartegenaan kwam. Om dit af te keeren vervaardigden de zindelijke dames kleedjes, die men over den rug van den stoel hing, en noemden ze antimacasser, dat is tegen de besmetting met macasserolie.

Bij deze gelegenheid herinner ik mij, dat, toen prof. ter Haar te Utrecht was gekomen, in den Utrechtschen studenten almanak deze woordspeling gevonden werd:

A. Gebruikt gij nog macasserolie?

B. Wel neen. Wij hebben thans B. ter Haar.

E. A. P.

[Nog meer antwoorden ontvingen wij op deze vraag, o. a. van Mevr. C., E. Laurillard, K. H. J. K., H. M. C. v. O. en C. Honigh.]

De grenzen van het nederduitsche en waalsche taalgebied. (Vgl. XXI bl. 429, 581, 623). De afscheiding van taal, dat is de

overgang van het limburgsche dialect, tot het Waalsch, volgt ten zuiden van Limburg, vrij regelmatig de staatkundige grensscheiding.

Op circa 4 kilometers afstand ten zuiden van Maastricht, dus nagenoeg even over de grensscheiding, vindt men reeds het waalsche dialect als volkstaal.

Dit begint te *Canne*, volgt de vallei van den *Jeker* en verder langs *Lixe*, *Navagne*, *Dubel*, evenwijdig aan de nederlandsche grens tot aan het onzijdig gebied bij *Moresne*. Bij den Altenberg echter is een overgang van taal zoo plotseling, dat men aan eene zijde van den weg de uithangborden van herbergen enz. in het Fransch en aan de andere zijde in de hoogduitsche taal leest.

Ten westen van Maastricht, wordt het limburgsche dialect nog in vele belgische gemeenten gesproken, ofschoon daar al meer en meer naar het Vlaamsch overhellende, zoo als te *Sint Truiden* en *Neerwinden*.

Te *Landen* echter heeft reeds het Waalsch de overhand, want die plaats behoort tot de *Hesbaye*, en kan ook als de taalgrens beschouwd worden tusschen het *vlaamsch* of *nederduitsch dialect* en de *waalsche taal*.

Ik zeg taal, daar het Waalsch, eigentlijk het *Romaansch*, eene litteratuur heeft.

Meerdere bijzonderheden zijn te vinden in de werken van den heer A. L. Pelerin, oud raadpensionaris van Maastricht, lt. voogd en stadhouder der heeren van den lande van Valkenburg enz. en waarvan de opgaven te vinden zijn in het 1ste deel der:

Annales de la societé Historique et Archeologique a Maestricht.

Utrecht. R. P.

Spreekwijze. De toortsen in den oven (XXI. bl. 537, 579.) Zou de uitdrukking wel iets anders beteekenen, dan *ik zal de zaak aangaan, de verantwoording op mij nemen?* De toortsen in den oven leggen zal toch wel eenvoudig willen zeggen: het vuur in den oven brengen, het rijs in brand steken, dat er in gelegd is. V. VL.

De toortsen in den oven. De beteekenis blijkt uit den zamenhang. De schildknaap zegt: »ik heb nooit met spoken, toovenaars en geesten te doen gehad, en nu stuurt mijn heer er mij op af. Een

ander zou dat baantje van zich geschoven hebben, maar ik ben niet bang. »Ik leg de toortsen in den oven." *Ik waag 't; ik zal dat vuurtje eens stoken.* Zoo plag ook iemand, die een twist of een relletje aan de gang gemaakt had, te zeggen: »dat vuurtje heb ik gestookt."

J. TER GOUW.

Maraan (XXI. bl. 312, 535, 579). **Spek** (XXI. bl. 626). In de Oud-nederlandsche liederen uit den Ned. Gedenck-clanck van A. Valerius, onlangs door de Vereen. voor Nederl. muziekgeschiedenis uitgegeven zegt prof. Loman er op bl. 21 het volgende van. »Zooveel is uitgemaakt, dat de naam Marranen in Spanje en Portugal de schimpnaam was, gegeven aan gedoopte Joden, die, als van joodsche zeden verdacht, aan gedurige vervolging waren blootgesteld en daarom in grooten getale het land verlieten om elders (ook hier te lande) een veiliger verblijf te zoeken. — — Maar van waar die naam zelf? Zeker zal hier de beteekenis van *spek*, die het spaansche woord heeft, wel moeten vastgehouden worden. Wellicht heeft men zich den oorsprong van dezen naam aldus te verklaren. 't Is bekend, dat de Mooren en Joden in Spanje, gedurende de vervolging waaraan zij bloot stonden sinds het eind der 15e eeuw, bij duizenden hun geloof afzwoeren en o. a. ook het verbod, dat ten aanzien van varkensvleesch voor beiden gold, niet langer in acht namen. Dat deze afvalligen, als waren zij door hunne belustheid op het verbodene varkensvleesch aan hun godsdienst ontrouw geworden, door den volkshumor *Marrano* (*spek*) genoemd werden, zou evenmin vreemd verdienen te heeten, als dat nu nog de niet strenge Joden ten onzent, zich den spotnaam van *Spekjoden* moeten laten welgevallen. Dat nu door onze voorvaders in de 16e eeuw deze schimpnaam op de Spanjaarden in het algemeen werd toegepast, is misschien eenvoudig hieraan toe te schrijven, dat men hen met het meest verachte wat men uit Spanje kende gelijk stelde. Kon men wel op krachtiger wijze uitdrukken, hoe diep men den trotschen Spanjaard verachtte, dan door hem gelijk te stellen met den ellendige Maraan? Ik denk hierbij aan het woord van Limborgh aangehaald door Basnage, Vervolg op Flavius Jos. II bl. 1799 »de groote heeren in Spanje mogen vrij van naam veranderen en oude wapenen aannemen, men weet

evenwel, dat zij van joodsche afkomst en zelfs Joden zijn." De diepere gedachte die aan deze schijnbaar onjuiste benaming ten grond ligt is deze, dat het woord *marrano* of *maraan als schimpnaam* eigenlijk niets anders te kennen geeft dan de ontrouw aan geloof en overtuiging, en dus, nog daargelaten de omstandigheid dat Spanje het vaderland was van de massa hun geloof verzakende Joden, zeer gevoegelijk kon gegeven worden aan de gehate vertegenwoordigers van het om zijne trouweloosheid beruchte Spanje hier te lande. Zoo is misschien ook het best te verklaren de beteekenis van *verwenschte*, *vervloekte*, waarin het spaansche woord *marrano* voorkomt. De *Spekmoor* of *Spekjood* nl. is niettegenstaande zijn gewaand Christendom, niets meer dan een vervloekte ongeloovige."

Eechde. (XXI, blz. 313). *Eechde* is in het hedendaagsche Nederduitsch *egge* (landbouwwerktuig). Kiliaan heeft zoo wel *eeghde* als *egghe*. In Holland noemt men dit werktuig tegenwoordig *eg* of liever *ech*, in Zuidbrabant *eegde*. Het oude en zuiverder nederduitsche *eechde* komt nader dan het nieuwe *egge* bij 't friesche *eide*, zoo als dit werktuig nog in Friesland tusschen Flie en Lauwers heet. Op het eiland Wieringen noemt men het *aid*, en te Friezenveen in Twenthe *jagde*, *iagde*, *iachde* (met den gebrokenen frieschen klank). Zoo wel op Wieringen als te Friezenveen werd trouwens ook oudtijds de friesche taal gesproken.

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Eechde. Mol. (XXI, bl. 538.) De *ijzere eechde* zal hier wel niet anders zeggen willen dan de *ijzeren egge*, die van achteren aan den mol hing en den grond loswoelde.

In de rek. van Goedereede van 1 maart 1505 tot 1 maart 1506 vond ik het eerst van een' mol gesproken:

»van de mol."

»Van den nijewen aelman gegev: Corn: Pietersse van Schipdamme" . . . . v t gr.

»van den ouden aelman, daer de mol of gemaeckt es" iiij t x *β*

Misleid doordien men te Zieriksee het spui der schuithaven »*den mol*" noemt, dacht ik dat *mol* hetzelfde was als *spui*, totdat ik verder de uitdrukking ontmoette: »van die *molscuyte* tachtere

toe te maecken" »van die *mol* te houden gaan," hetgeen ik op een spui niet kon toepassen.

Hierover met den heer burgemeester C. Goekoop sprekende, leerde ZEd: mij den ouden mol beter kennen. De mol is eene schuit met platten bodem, van achteren zeer breed en van voren bijna puntig, althans zeer smal uitloopende. Aan haren achtersteven hangt een (ijzeren?) egge met ijzeren tanden voorzien en aan haren voorsteven is een beweegbaar zeiltje aangebragt. —

Tegen den tijd dat er gespuid zal worden, legt de molschipper zijne schuit vóór het spui, laat de egge op den grond, het zeiltje onder de schuit zakken en de paarden er voor zetten. Zoodra nu de deuren van 't spui geopend worden, stuwt het water met eene groote kracht tegen den breeden achtersteven, en tegen het, onder den bodem hangende voorzeiltje, zoo dat de schuit nog geholpen door de trekpaarden, langzaam begint voort te drijven; de op den grond slepende ijzeren tanden der egge woelen steeds onder 't voortgaan den grond los en de felle stroomkracht drijft die losgewoelde aarde steeds voor zich heen, tot ze de haven uitspoelt."

Het loswoelen dus van den grond, een goed middel om steeds de haven door stroomkracht op dezelfde diepte te houden, is de hoofdzaak: daarom zal men aan het geheele werktuig den naam van *mol* gegeven hebben, waarlijk zeer juist gekozen, want *een mol* is immers een diertje, dat steeds aarde omwoelt en opwerpt? Doch doordien eigenlijk de *ijzeren egge* met hare tanden het werk verrigte, zal men in andere plaatsen in 1548 dat werktuig »*de yzere eechde*" genoemd hebben, maar omdat dat vreemd was er hebben bijgevoegd »*alias den moll.*"

In Zieriksee noemt men het spui der Schuithaven »*den mol,*" ongetwijfeld dewijl onder het verwelf der Spuisluis de ligplaats der molschuit zal geweest zijn; niet ver van het spui van 't Molenwater te Middelburg heeft men de Molstraat, misschien doordien de ligplaats der molschuit bij of vóór die straat zal geweest zijn in Bergen op Zoom heeft men ook eene Molstraat; in de rek. van van 1 maart 1493—1 maart 1494 lees ik:

»van reparatie ghedaen aen der stede molle, daeraen getimm. in juny . . . 5 vat peckx, 5 vat terre, ijzerwerk". . ij t ix β vj gr.

en later nog verwerkt. . . . . xxj β iij gr.

en den 25 juny 1555 werd »bet: aen een seker persoon alhier van Zieriksee ontboden totter visitatie van de haven of men die met *mollen* zoude mogen diepen" . . . . xxx st.

en »de scipper van die stadt" . . . . . 1 c: gl: xvi st.

Toen ik in aug. ll. de tentoonstelling van zeeuwsche oudheden te Middelburg bezocht had, kwam ik bij een' vriend te Vere en met hem de oudheidkamer bezoekende, zag ik daar onder andere belangrijke voorwerpen, die eene plaats op de tentoonstelling waardig waren, het mal van eene molschuit, misschien wel het model der laatst gebruikte.

Niets nieuws onder de zon; een 25tal jaren geleden liet de toenmalige architekt te Zieriksee een werktuig maken om de haven op dezelfde diepte te houden of dieper te maken; mij alles herinnerende, was dat werktuig niets dan de herleving met eenige variaties misschien, der oude molschuit, waarvan die heer iets zal gelezen of eene teekening zal gezien hebben; het werktuig beantwoordde niet aan de verwachting en werd dus op zij gezet.

FRED. CALAND.

Familienamen. Bekend is het, dat de Navorscher reeds langen tijd bouwstoffen verzamelt voor eene volledige lijst van nederlandsche voornamen. De werkzame en verdienstelijke Hoffmann von Fallersleben leverde reeds voor jaren eene bijdrage tot de kennis der duitsche familienamen in zijn: »Hannoversches Namenbüchlein, Einwohner-Namen der königlichen Haupt- und Residenzstadt Hannover, nach ihrer Bedeutung geordnet und erläutert von Hoffmann von Fallersleben. Hannover. Karl Rümpler. 8° XVII 66 S.S." Ik kan me niet weerhouden, hierover af te schrijven wat hij zelf er van zegt in zijn belangwekkend en prettig geschreven: »Mein Leben." Fünfter Band S.S. 164 u. s. w.

1852. Neuwied. »Schon in Bothfeld hatte ich fleissig an einem Hannoverschen Namenbüchlein gearbeitet. Ich benutzte dazu drei auf einander folgende Jahrgänge des Hannoverschen Adressbuches. Um dabei den guten Humor nicht zu verlieren, machte ich einige Namen-Hexameter und Namen-Lieder, z. B.:

Melodie: Wenn die Schwalben heimwarts ziehn.

Schade, Seele, Rath, Trost, Klein,
Elend, Mühe, Sonnenschein.
Wohlgemuth, Keck, Fröhlich, Lex,
Liebe, Friede, Ruhe, Ecks.
Selig, Herz, Kornitzke, Pertz :/:
Appel, Behre, Keese, Schrodt,
Grote, Bicknese, Muhs, Dodt.

———

Melodie: Freut euch des Lebens.

Meyrose, Kümmel,
Finck, Geier, Stieglitz, Strauss.
Pfannkuche, Rindfleisch.
Specht, Elster, Gauss.

Kohl, Stümpel, Wurst, Pabst, Vette, Trass,
Bierschwale, Gläser, Kanne, Mass.
Hengst, Wallach. Kracke, Bock, Schaaf, Wolf,
Hundt, Jäger, Hase, Wehmuth."

Later gaf hij drie dergelijke »Namenbüchlein" uit.

Amsterdam. C. HONIGH.

[Over familienamen zie men o. a. T. D. Wiarda Ueber Deutsche Vornamen und Geschlechtsnamen, Berlin en Stettin 1800 (het eerste goede werk over dit onderwerp), mr. L. Ph. C. van den Bergh, in het Taalk. Magazijn VIe dl. Devent. 1842, bl. 307-338, A. F. Pott, Die Personennamen, Leipz. 1853, en vooral F. Becker, Die deutschen Geschlechtsnamen, Basel 1864, van welk werk men een uitvoerig verslag vindt in den Navorscher dl. XV. bl. 179—184, 209—215.]

V R A G E N.

Groot-Mokum. Dikwijls hoort men aan de Zaan — ook elders? —

Ik ga naar groot-Mokum, d. i. naar Amsterdam. Kan iemand me deze zegswijze verklaren?

Amsterdam. C. HONIGH.

[Mokum behoort tot de joodsche volkstaal. In zuiver Hebreeuwsch is het makoom = plaats.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Wapens gevraagd (vgl. XIX. bl. 589; XX. bl. 212, 472.)

Sande, uit den huize van Altena, voerde: *de gueulles à deux saumons adossés d'or.* Zie Butkens, Annales de la maison de Lynden, de Rouck, Nederl. Herauld, bl. 333, Vermoedelijk ontleenden of gaven zij hun naam aan de hofstede of het huis, genaamd *het Sant* of *Zand,* gelegen in het geregt van Giessen, waarvan melding wordt gemaakt in de Kron. v. h. Utr. gen. VII, 1851, bl. 50, 51, 52, 145, 146, 174. [1]).

»Sandenburg, of Sandenborg, gelegen in dat gedeelte van het sticht van Utrecht, dat het Overkwartier genaamt wordt, onder Neder-Langenbroek, is leenroerig aan de Domproostdy van Utrecht. Het gemene gevoelen is, dat dit huis eertyds *Sande* genaamt, en door den stam van *van Sande* gesticht en bezeten is geweest. Hier van daan zou het wapen van dit huis nog heden wezen een schildt van azuur, bezet met drie arenden van goudt; hoedanig een wapen eertyds door die van het geslacht van van Sande gevoert wierdt." Hoogstraten, Woordenb., i. v. Vgl. Connoissance de la noblesse d' Utrecht, p. 31, en, voor het wapen, Smallegange's Holl. Wapenk.

Van de Sande, uit Vlaenderen, in Zeeland ook bekend geweest, voerde: in rood een golvende dwarsbalk, waarboven twee zespuntige sterren, naast elkander, alles van goud. Zie Smallegange's Wapenk. achter zijne Chron. v. Zeel. en zijne Beschr. van Zeel.

---

[1]) Smallegange noemt, in zijne Beschr. van den Holl. adel, onder de uit dit huis gesproten geslachten op: Rijswijk en Rijswijk van de Sande. Beide voerden, volgens Butkens en de Rouck, het opgemelde wapen. Zie ook Nav. VI bl. 378.

adel. en aensienel. geslachten. — Een Jeroen van de Sande Jacobsz., boekverkooper te Middelburg, komt voor onder de inteekenaren op Kersteman's Rechtsgel. Woordenb., gedrukt 1768—72.

Michel van de Zande, bourguemestre de la ville d'Ipre," voerde: *D' azur, à une bande d' argent, chargée de trois roses de gueules.* Zie Borel d'Hauterive, Armorial de Flandre, du Hainaut, etc., p. 388.

Dyederic van Lente, 1349, voerde in zijn zegel het wapen van Kok (d. i. in rood, drie palen van vair, en een gouden schildhoofd) [1], en daarover heen een *lambel à quatre pendants.* Zie Nijhoff, Gedenkw., II, bl. 40, Oork. no. 39. — TH. verwijst, Nav. XX bl. 212, voor dit geslacht naar van Spaen, Inl. dl. IV, bl. 72, 73. Wel wordt de naam Lent daar genoemd, maar die schrijver verklaart zelf, dl. III bl. 375, § 62: »van Bemmel, Lent, enz., hebben edele geslachten hunne namen ontleend; meer weten wij daarvan niet te zeggen."

Wichen. — Rietstap zegt in zijn Handb. d. Wapenk., bl. 435:

»Roye (de) van Wichen. Het wapen van *Wichen*, namelijk, gevierendeeld: 1 en 4 in rood drie palen van vair, en een gouden kwartierhoofd beladen met een rooden keper; 2 en 3 in rood een zilveren weêrhaak, waarover heen een dwars gelegde zilveren hamer met gouden steel, de kop van den hamer aan de linkerzijde en overtopt door eene vierpuntige antieke gouden kroon. Over alles heen *de Roye*, namelijk een rood hartschild met een zilveren schuinbalk." Vgl. Nav. VII bl. 197, Gourdon de Genouillac, Recueil d'armoiries etc. p. 401. Goethals, Diction. généal. et hérald., t. IV, art. Roye de Wichen (de), kent het eerstgenoemde wapen toe aan het geslacht van Geldorp, waaruit de grootmoeder van »Bernard-Jacques de Roye, né à Utrecht le 20 janv. 1716, mort à Bois-le-Duc le 27 déc. 1782," gesproten was [2]. »Il avait épousé, — vervolgt hij — dans l'église catholique de Nimègue,

---

[1]) Jan de Kok van Weerdenberg, die in 1359 den landvrede mede bezegelde, voerde het wapen van Kok, *au chef vuide* (Nijhoff, Gedenkw., II, bl. 75, in de aant.); andere leden van zijn geslacht braken hun wapen op verschillende wijze.

[2]) Geldrop of Geldorp, heeren van Geldorp, Heeze en Leende, voerden, volgens Dumont, Fragm. généal., édit. de Gand, t. II, p. 129: *d'argent, au chevron dé gueules.*

le 19 janv. 1745, Christine-Jeanne-Marie de Wichen, née le 16 mars 1722, décédée à Bois-le-Duc le 15 janv. 1802, fille et unique héritière de Guillaume-Ignace de Wichen, bourgmestre de Nimègue, et de Wilhelmine-Marguerite van de Graft, petite-fille d'Ignace, baron de Wichen, et de Christine-Suzanne des Pomeraulx, soeur de Guillaume des P., sgr. d'Altena et de Vryhout, baron de Hove-Saint-Laurent, aïeul des comtes de Bergeyck, de Wonsheim, etc. Cette branche écartelle les armoiries de Wichen, qui sont: de gueules au crampon d'argent, chargé en fasce d'un marteau de sable emmanché et couronné d'or." Er wordt nog elders in den Nav. over dit geslacht gesproken. M°.

Enkhuizer geslachten. (XXI blz. 540). Aangaande het eerst genoemde geslacht berusten de volgende zeer zeldzame stukken ter Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage, waar zij herhaaldelijk dienst hebben gedaan bij de eventueele aanspraken, welke leden van het geslacht der Semeyns meenden te moeten doen gelden:

I. Korte deductie ofte verklaringe aengaende de acten en obligatien aen P. J. ende M. Semein van Enchuisen, mitsgaders derzelver Descendenten — by Prince Willem in 1577 en de Staten Generaal der Nederlanden 1578 verleent en gegeven enz. enz. door C. K. v. S. (C. Keijser Semein?) Enchuisen, Jan D. Kuiper, 1675. in 4°.

II. Extract uyt de Genealogie van het Geslagte der Semeinen van Enckhuysen, rakende de Nakomelingen van Pieter Semeyn — door C. Keijzer Semeyns 1703. (bis. met verandering.)

III. Requeste voor Margareta, Levina, ende Maria Keyser Semeins.

IV. Register van de Acten, Obligatien, Verklaringen ende Munimenten dienende tot nader verstand van voorgaande Deductie mitsgaders tot bewijs van de faicten en omstandigheden aangaande de Praeeminentien, voorregten, en Privilegien aen M. P. en J. Semein enz. enz. 1578—1678. — 's Gravenhage, 1695. in folio.

Van laatstgemeld werkje berust een exemplaar in de boekerij van den Hoogen Raad van Adel 't welk bijzondere waarde heeft, omdat het gedrukt is op perkament, versierd met geschilderde wapens en het hoofd van den titel in gouden letters is uitgevoerd.

Het is gebonden in rood marokijn, verguld op sneê en plat en heeft, blijkens opschrift op den band, toebehoord aan P. Semeins en J. Pz. Semeins. Het portret van kapitein Pieter Semein, overleden in 1589, gelijk ook zijn wapen in 4 kwartieren, in kleuren op perkament geteekend, is er bijgevoegd. Dit buitengewoon exemplaar is onder no. 83 voorgekomen in de auctie der boekerij van den heer N. J. Baake, welke in april 1817 te 's Gravenhage door den auctionaris Mandemaker gehouden werd. Ofschoon Baake, naar men zeide, er ongeveer 12 dukatons voor betaald had, bragt het in die auctie slechts *f* 6.25 op. Il.

Duvenvoorde. (XXI, bl. 586.) De mij geheel onbekende heer H. heeft in zoover gelijk, dat namelijk er twee dames van het geslacht van Wassenaer van Duivenvoorde geweest zijn, die den naam van Jacoba Maria voerden; de eene de dochter en de andere de kleindochter van Jacob Emmery van Wassenaer van Duivenvoorde, dewelke, overleden den 26 november 1724, ten jare 1705 gehuwd is met Anna Cornelia Martina van Baerle. Te regt wordt door hem almede aangevoerd, dat de eene (dewelke eene tante der andere was) in 1727 (en niet in 1732) getrouwd was met Jacob Arend de Perponcher de Sedlnitski; maar ten aanzien der andere, die in 1756 werkelijk geboren is uit Willem Hendrik en Catharina van Foreest, en alzoo in de daad eene zuster was van den aangehaalden Jacob Nanning Arend van Wassenaer van st. Pancras en Judith Petronella van den Sande, vergist hij zich eenigzins en verwart haar met hare jongere en éénige zuster Maria Hester; immers deze Jacoba Maria is niet gehuwd geweest met eenen baron Neukirchen gend. Nyvenheim, maar met den luitenantkolonel Andries Hermanus Palick Johannes Antonius van Lom; doch het was hare zoo even genoemde zuster Maria Hester die in 1788 getrouwd is met eenen Willem van Neukirchen gend. Nyvenheim. Door dezen laatsten echter is Duivenvoorde niet in het bezit der familie Nyvenheim gekomen (hij toch was een oom *à la mode de Bretagne* van de in mijne vorige opgave vermelde Gosewina Gerardina), maar wel door de laatste afstammeling der van Wassenaer van Duivenvoorde, ook eene Jacoba Maria, die in 1732 tot echtgenoot nam Frederik Willem Torck van Rozendaal,

zoo als ik breeder opgegeven heb op bl. 315 van den vorigen jaargang.

's Gravenhage. A. C. SNOUCKAERT VAN SCHAUBURG.

VRAGEN.

Geslacht Trip te Staveren. Kan iemand eenige inlichtingen verstrekken omtrent de afstamming der familie Trip, woonachtig geweest te Staveren, provincie Friesland?

Men vindt het volgende:

1. Hendrik Fokele Trip, vroedsman te Staveren, en Peerk Uilkes, ouders van n°. 2, zijn gehuwd te Staveren den 21 oct. 1731.

2. Fokele Hendrik Trip en Pietertje Pyters, de eerste vader van n°. 3, zijn gehuwd te Staveren den 26 mei 1765.

3. Hendrik Focele Trip is gedoopt te Stavoren den 24 januarij 1768, en gehuwd met Wijpkje Aukes Lootsma.

Ter gelegenheid eener vertimmering van het stadhuis te Staveren zijn zeven verschillende wapenschilden van aldaar gevestigd geweest zijnde familiën in handen van K. P. Nauta, huisschilder te Workum in Friesland, gekomen. Een der schilden is van de familie Trip afkomstig, doch er is niets meer van te zien dan de prinselijke kroon op het schild, en een lint daaronder, waarop te lezen staat: F. Trip. Schild en kroon schijnen echter door een onhandig verwer wat overgeverwd te zijn, zoodat het wapen niet te onderscheiden is.

S. H. F.

[Een andere vraag over hetzelfde onderwerp door ons ontvangen, geeft iets meer, te weten het navolgende.

Hendrik Fokeles Trip, vroedsman te Staveren in 1731, gedoopt 10 julij 1701 (de namen der ouders onbekend). Getrouwd 1°, 12 december 1628 met Mayke Greelds. — Een zoon Fokele, gedoopt 30 april 1630, jong gestorven.

2°, 20 oct. 1731 met Peerk Uilkes.

Kinderen:

Trijn gedoopt 25 januarij 1733.
Uilke » 10 october 1734.

Fokele	gedoopt	27	junij	1736.
Hijlke	»	6	april	1738.
Reyn	»	6	maart	1740.
Hitjen	»	28	april	1743.

3°, met Aafke Feddes de Jong.

Fokele Hendrik Trip, burgemeester te Staveren, gedoopt 27 junij 1736, trouwt 26 mei 1765 Pietertje Pieters. — Een zoon,

Hendrik Fokeles Trip, gedoopt 24 januarij 1768, trouwt 3 januarij 1792 Wijpkje Aukes Lootsma. Kinderen: Pietertje, Fokele, Auke, Aaltje, Jacob, Wijpke, Baukje en Ulke.

Men wenscht inzonderheid de ouders en voorouders van eerstgenoemden Hendrik Fokeles Trip te kennen.]

Geslacht de Graaf. (XXI, bl. 157). Hetzelfde als daar ter plaatse, wordt ook nog gevraagd van:

J. de Graaff, commandeur op Sint Eustatius 1777—1779.

Ook heb ik voor mij liggen:

Acte van Burgerschap.

Het gemeente-bestuur van Amsterdam, verklaart dat de Burger Anthonij de Graaf alhier in het Natiönaal Stemregister is ingeschreven.

Actum Amsterdam, den 3e junij 1803.

G. de Graeff,

President.

Anthonij de Graaf was mijn grootvader; maar wie was die president G. de Graeff? A. C. DE GRAAF.

Geslacht van Beuningen. In het archief van den Hoogen Raad van adel te 's Gravenhage vindt men het volgende stuk:

Genealogie der familie van Beuningen uit Witte uit Holland.

Jr. Dirk Holland wierd 1419 door Hertog Jan van Beijeren (zich noemende zijnen neve) Burgemeester van Amsterdam gemaakt, tr. Alida van Assendelft.

1. Jr. Claas Holland, bijgenaamd: uit de poort, tr. 1° N. N. 2° Wijn van Bedure?

2. Jonkvr. Agatha Holland, tr. Jr. Michiel Pieterszn de Witte.

(*Uit het 2e huwelijk.*)

1. Jr. Jan Holland, tr. Petronella Saal.

2. Jr. Rem Holland, bijgenaamd Bougouje, wierd 1577 door keizer Carel V tot ridder geslagen en Capitein gemaakt, wierd te Amsterdam door het Ruijchaversvolk doodgeschoten.

3. Jr. Gerrit Holland, tr. Catharina Reiniersdr. van Beuningen.

Jan de Witte tr. Cristina of Stijn van Wieringen, dr. van Jacob Janszn van Wieringen en van Wijn Jansdr. Oem.

Geurt Gerritsz. Holland, tr. Gerbrecht Garsten; winnen 5 kinderen.

Machtteld de Witte, tr. 1578 Jr. Pieter Teunisz van Brederode.

3. Floris Holland. 4. Claas Holland. 5. Gijbland Holland.

1. Claas Holland, tr. Magdalena Bleijenburg.

2. Dirk Holland, tr. Margriet Gerritsdr.

2. Reinier van Beuningen, tr. Aaf Willemsdr.

1. Jan Claasz. Holland, alias *van Beuningen*, tr. 1° Johanna Johannesdr. Pollio. 2° Catharina Speldemaker.

(*Uit het 1e huwelijk.*)

1. Wijntje Holland, tr. Frederik Pietersz. Vinck.

2. Annetje Holland tr. Jacob Quina.

2. Reinier van Beuningen. .

1. Dirk Jansz. Caaskooper gezegd van Beuningen, tr. Marij Jansdr. Schrijver.

1. Jacob Quina.

3. Anna Quina, tr. Ds. Cornelis Dankert de Rij.

4. Margriet Quina, tr. Jacob Dankerts.

5. Adriana Quina.

2. Carel Quina, tr. 1° Anna Koekkebakker. 1 zoon. 2° Janneke Mercier.

Dirk Jansz. Caaskoper gezegd van Beuningen, tr. Mary Jansdr. Schrijver.	Carel Quina tr. 1° Anna Koekkebakker.
Geurt Dirksz. van Beuningen, geb. 1565, st. nov. 1633, was 1627 Burgemeester te Amsterdam, tr. sept. 1586 Aaltje Appelman (dr. van Balthazar Simonsz. Appelman en van Marijtje Hendriksdr.) geb. 1565.	Jacob Quina, geb. 1621 tr. febr. 1646 Adriana Quina.
Dirk van Beuningen geb. 1588, st. (?) tr. julij 1619 Trijntje Burgh (dr. van Coenraad Matthijsz. Burgh ex Hillegoud Govertsdr. Schouten en van Brechtje Pietersdr. Roding ex Brechtje Jansdr. Berch) geb. 1591.	Cornelia Quina geb. 1647, st. 13 aug. 1722, tr. julij 1681 Louis Jansz. Wolters geb. 1648, st. 13 aug. 1722.

1. Alida van Beuningen, tr. mr. Jan Reiniersz van Heemskerk.
2. Coenraad van Beuningen [1]) geb. (?), st. (?), was 1660 raad, 1668 schepen, 1684 burger te Amsterdam, 1668 ambassadeur aan het hof van Frankrijk.
3. Govert van Beuningen.
4. Hillegond van Beuningen, tr. mr. David le Leu de Wilhem.
5. Pieter van Beuningen.
6. Mathijs van Beuningen.

Gaarne zag men deze genealogie, welke met opzet geheel onveranderd wordt medegedeeld, aangevuld, zoo mogelijk tot op den tegenwoordigen tijd. Onder de gouverneurs van Curaçao treft men nog aan: Jonathan van Beuningen, waarnemend van 8 januarij 1715, definitief benoemd 17 october 1716, eervol ontslagen 12 december 1719 en diens opvolger mr. Jan van Beuningen, heer van Suijlenburg en Darthuizen, in zijne betrekking op Curaçao

[1]) Mr. C. van Beuningen was gehuwd met Jacoba Victoria Bartolotti van den Heuvel en overleed kinderloos in 1690.

overleden 18 september 1720. Behoorden deze beide tot ditzelfde geslacht? en hoe? C. A. VAN SYPESTEYN.

Geslacht Roorda. In het Geographisch Woordenb. van Friesland, Leeuw. 1749, staat, bl. 116, in de beschrijving van het dorp Tzummarum of Tjummarum, grietenij Barradeel: »Alhier is de state Roordema, daar men een fraye woning vind, eigen aan een boere geslagt, dat de naam van de uitgestorven adelyke familie van Roorda heeft aangenomen, daar by heel ryk is." [1]) Zie over het adellijke geslacht R., te Water, Verb. III. 272.

Is dit de nog in Friesland bekende familie Roorda? en is deze dezelfde met die welke zich noemt: Roorda van Eysinga?

Enkele leden van het geslacht Eysinga voegden bij hun naam ook dien van Roorda, volgens de stamlijsten, bij Ferwerda en in 't Stamb. v. d. Frieschen adel, en te Water, t. a. pl. M°.

MENGELINGEN.

Anneke tooverheks (vgl. XXI. bl. 479, 633.) Naar aanleiding van mijne vraag ontving ik een vriendelijk schrijven uit Utrecht, waaraan ik het volgende ontleen: »Daar dit spelletje veel overeenkomst heeft met hetzelfde, dat wij in onze jeugd speelden en dat een groot amusement was voor onze zeeuwsche kinderpartijtjes, wil ik u eens melden, hoe het bij ons toeging. Dat heette: Anneke, Tanneke, Tooverheks. Bij voorkeur verkozen wij daartoe even als voor de rol van moeder der kinderen de dames, die gewoonlijk verzocht werden om de lieve jeugd wat te amuseeren, ik denk misschien om misverstand of oneenigheid te voorkomen.

Anneke staat buiten de kamer en klopt.

Moeder: Wie klopt daar?

Anneke. Anneke, Tanneke, Tooverheks.

M. Wat komt ge doen?

---

[1]) Bij T. Roorda, te Heerenveen, werd gedrukt of uitgegeven (in, . . . ?): „de Libanonsche Robinson."

A. Mijn pijpje aansteken.
M. Ik heb geen vuur.
A. Ik heb je schouwtje toch zien rooken.
M. 't Was maar heete asch.
A. o Ik kan het er wel mee doen.
M. Nu goed, kom dan maar binnen, maar veeg goed de voeten en je moogt niet op mijn plaat spuwen.

Dit laatste doet Anneke, die binnenkomt en haar pijp aansteekt natuurlijk wel. De verontwaardigde moeder wil haar wegjagen, maar nu zegt Anneke: Wel, jufvrouw, wat hebt ge mooie kindertjes; ik wou er wel een van hebben.

M. Neen, Anneke, die kunt ge niet krijgen.
A. Och toe, jufvrouw, maar eentje, ik zal er goed voor zorgen en ze taarten, en pasteien te eten geven.

Na eenig heen en weer spreken bewilligt eindelijk de moeder en mag Anneke een keuze doen. Dit kind brengt ze buiten de kamer of in een hoek en geeft het allerlei naren kost te eten en te drinken, als ratten en muizen, naalden en spelden, bedorven eten, verschaalden wijn, zuur bier enz. te veel om op te noemen en geeft haar meteen een houding, of met de armen op het hoofd, of in andere standen, in een woord, behekst het kind.

Op die wijze worden alle kinderen weggehaald. Nu eindelijk zal de moeder eens naar haar lievelingen komen kijken en vindt Anneke verdwenen en al de kinderen behekst. Zij vraagt aan allen, hoe ze het hebben, en wat ze doen moeten, wat ze te eten kregen enz. maar allen zijn stom, Ten laatste komt Anneke zelf en wordt eens duchtig onder handen genomen door de vertoornde moeder, die haar dwingt de kinderen te onttooveren. Dit geschiedt door eenige gesten en dan schreeuwen de kinderen alle door elkander wat ze ondervonden en geleden hebben, waarna Anneke door allen mishandeld en weggejaagd wordt. Zoo speelden wij het in onze jeugd in Zeeland."

Tot zoover de vriendelijke schrijfster. Dat het spelletje in Zeeland nog bekend is, bleek me uit eene mededeeling van den heer Kousemaker, die me beloofd heeft in dit tijdschrift er het eene en andere van te zeggen. Ook in het noorden van ons land schijnt het bekend — althans de heer Johan Winkler schreef me,

dat hij mijne vraag in den Navorscher ging beantwoorden [1].
Amsterdam. C. HONIGH.

Zwaluwenlied. (Bijbl. 1853, bl. X). Op de aangeduide plaats vermeldt J. C. K. dat in de Graafschap het kwinkeleeren van de zwaluw weergegeven wordt door:

Toen ik weg ging, waren alle kistjes en kastjes vol,
Maar toen ik weer kwam, was alles verslikkerd, verslekkerd,
(verslierd, verslierd!

Ook in Duitschland wordt de zwaluw een dergelijk liedje in den mond gelegd. In het »Allgemeines plattdeutsches Volksbuch, herausgegeben von H. F. W. Raabe", vind ik op bladz. 105 een

Schwälkenlied.

»As 'k hier dit Jahr was,
As 'k hier dit Jahr was,
Was dit Fack vull,
Was dat Fack vull, —
Nu is 't all verschlickt, schlackt, schliert."

Rückert kende deze uitlegging van het gezang van den lentebode ook, zoo als blijkt uit zijn heerlijk en melodieus lied:

Aus der Jugendzeit.

Aus der Jugendzeit, aus der Jugendzeit,
Klingt ein Lied mir immerdar;
O wie liegt so weit, o wie liegt so weit,
Was mein einst war!

Was die Schwalbe sang, was die Schwalbe sang,
Die den Herfst und Frühling bringt;
Ob das Dorf entlang, ob das Dorf entlang
Dat jetzt noch klingt?

»Als ich Abschied nahm, als ich Abschied nahm,
Waren Kisten und Kasten schwer;

---

[1] Men zie de mededeelingen Nav. XXI bl. 633 en vggl. BEST.

Als ich wieder kam, als ich wieder kam,
War Alles leer."

O du Kindermund, o du Kindermund,
Unbewusster Weisheit froh,
Vogelsprachekund, vogelsprachekund,
Wie Salomo" u. s. w.

Gedichte von F. Rückert, Auswahl des Verfassers, Fünfzehnte Aufl. S. 330.

Amsterdam. C. HONIGH.

Vogelenlied. Als aanvulling der voorgaande mededeeling voeg ik hier het volgende er aan toe, dat ik vond in D. Buddingh's »Verhandeling over het Westland" blz. 196:

»In de Over-Betuwe verstaat men den leeuwerik nog en vertaalt men zijn gezang aldus; onder 't opwaarts-vliegen zingt hij:

Mijn vader is in den hemel,
Ik wolde er ook zijn;

onder het nederdalen:

Maar 't is zoo wît, wît, wît (wijd, verre)."

Ik vraag; bestaat dergelijke vertolking van 't gezang der leeuweriken of andere vogels ook nog elders? Men zal me zeer verplichten door de mededeeling daarvan

Amsterdam. C. HONIGH.

[Het hier door den heer Honigh medegedeelde doet zeker iederen frieschen lezer denken aan het juweeltje van dr. E. Halbertsma, It swealtje forjit. Wie bezorgt er ons eene goede vertaling van?]

Het getal dertien. (vgl. A. R. I.) Het volgende werkje komt voor in C. Reinwald's Catalogue annuel de la libraire française, 1868, p. 110:

J a v e l, Fermin, Treize à table. Préface par Jules Claretie. In 18. Par. Libr. internationale, 1 fr.

Gargon gewaagt er van in zijne Walchersche Arkadia, 2de druk,

II, 183, zeggende: ». . . . . maar die bygelovigheid komt, gelijk veele andere, van 't Pausdom, en 't laatste Avondmaal des Heeren, daar zy Judas den dertienden rekenden, en ik heb iemand gekent, die in openbare veilingen noit *dertig* zoud hebben gebruikt, maar dat getal altijd oversprong, om den bloed-loon van dien heilloozen niet uit te drukken." M°.

Het ophangen van walvischribben aan muren van gebouwen. (vgl. XV, bl. 262). »1335 auf Michaelis kamen grosze Wallfische in die Trave zie Lübeck, und wurden etliche von den jungen bei der Holstenbrücke und bei der Kukuksmühle gefangen und erschlagen, die waren 20 bis 24 Fusz lang. Dessen Bedeutung hat man nicht gewuszt. Ihre Rückknochen und Ribben sind an der Peterskirche, an der Büttelei und am Absalonsthurm, auch an der Kirche zu Mölln aufgehängt, wiewohl Etliche meinen, es wären Riesenknochen gewesen." (Deecke, Lübische Geschichten und Sagen, Lüb. 1852, S. 108, n°. 57).

»In 1616 werd voor Rupelmonde een' grooten walvisch gevangen, wiens geraamte langen tijd aldaar is bewaard gebleven. Hij lag van den 13 december voor Antwerpen en op den 17 navolgende door de soldaten tusschen Callebeek en Rupelmonde geschoten zijnde, werd hij bevonden lang te zijn 42 gentsche voeten op 12 dikte.

Op den 15 julij 1798 werd te Cruybeke voor het kasteel Altena een tonijn (cochon de mer) gevangen, meer dan 500 ponden gentsch wegende en boven de 12 gewone voeten lang.

Op den 25 junij 1749 werd te Lokeren omtrent de Nieuwe Brugge, een steur gevangen, lang 10 gentsche voeten." (v. d. Bogaerde, het district St. Nikolaas, I, 174.) M°.

Huwelijken tusschen bloedverwanten. (vgl. XII, bl. 256, 288; XIII, bl. 287; XIV, bl. 30, 96, 288; XVI, bl. 30; XXI, 272, 319). Hierover kunnen zeker geraadpleegd worden:

Fry (John) The Case of Marriages between near kindred particularly considered, 8vo, 1756.

Legrain, J. B., Recherches critiques et expérimentales relatives aux mariages consanguins In 8. Brux., Manceaux (C. Reinwald, catal. annuel d. l. libr. franç. 1868.) M°.

Zonderlinge drukfouten. (Vgl. A. R.; XII bl. 255, 318; XIII bl. 58, 128; XIV bl. 158, 252, 349; XV bl. 95; XVI bl. 94, 192, 352; XVIII bl. 637; XX bl. 540.) Zie ook: Ch. Nodier, Les inconvénients d'une faute d'impression, in Bibliothèque littéraire, pour l'an 1838 (Amst. v. d. Vinne), p. 236—239. M°.

Zonderlinge drukfouten. In de catalogus van S. Calvary en Co. Berlin 1870 no. 4 komt voor:

Erasmus, Vidua Christiana... ad Serenissimam pridem Hungariæ Boemiaeque Reginam Mariam Caroli Caesaris ac Fernandi regis sororem. Opus recens natum et nunc primum excusum. Liber Lactantii Firmiani de opificio Dei per Des. Erasmum Roterodamum accurate recognitus et additis scholiis illustratus. Novum et hoc. Basileæ in officina Frobeniana anno M. D. XXIX. S. 578.

Met de volgende aanteekening:

Diese ausserordentlich seltene Schrift ist durch einen komischen Druckfehler bekannt geworden, der zu ihrer Seltenheit beigetragen hat. Erasmus sagt von einer mildthätigen Wittwe: Mente illa usam eam semper fuisse, quae talem foeminam deceret. Sei es aus Böswilligkeit des Correctors der Frobenschen Officin oder wirklich in Folge eines Zufalles, an der Stelle von Mente illa steht das Wort Mentula, wodurch der Sinn ein durchaus obscöner wurde. Nach einem Briefe des Erasmus an Spalatinus waren bereits 1000 Exemplare der Schrift ausgegeben, ehe der Fehler bemerkt und durch einen Carton verbessert wurde. Erasmus schrieb, dass er gern 100 Goldgulden gegeben hätte wenn die Sache ihm nicht begegnet wäre. Er suchte die Exemplare zurückzuziehen und zu vernichten.

Populaire natuurkunde. (XXI. bl. 479.) Collega E. Laurillard kan zijne verzameling van populaire natuurkunde aanmerkelijk vermeerderen uit het Spreekwoordenboek der Nederlandsche taal enz., door J. P. Harrebomée, te Utr. bij Kemink & Zn. 1853—70. Woonde hij in mijne buurt ik zou hem gaarne dat hoogst belangrijke werk te leen geven, want ze alle af te schrijven zou mij bezwaarlijk vallen. J. C. K.

[In het door J. C. K. aangewezene werk is zeer veel wat dit

onderwerp betreft te vinden. Maar het bijeen te zoeken — daartoe zou het noodig zijn het gansche omvangrijke boek door te lezen. Waarlijk geene kleinigheid.

Wij hebben reeds onderscheidene antwoorden op de vraag van den heer Laurillard ontvangen. Wij maken echter zwarigheid ze, zoo als wij ze ontvangen hebben, te plaatsen. Een veertig- of vijftigtal van zulke spreuken of rijmpjes door elkander in den Navorscher op te nemen, waartoe zou het dienen? Alleen dan zouden wij rekenen den lezers van den Navorscher in dit opzigt iets belangrijks te geven, wanneer wij er hun eene eenigzins complete, althans zeer rijke en goed geordende verzameling van konden aanbieden. Iets dergelijks is reeds lang geleden beproefd, namelijk door Carolus Tuinman, in zijne Natuurlijke voorteekenen van allerlei weder, waargenomen aan de Zon, Maan, Sterren, Lucht, het Water, de Aarde, Beesten enz., gevoegd achter het tweede deel zijner Spreekwoorden, Middelb. 1727. Tuinman heeft echter eenvoudig al wat men voor voorteeken hield opgesomd; de heer Laurillard verlangt dit slechts vermeld te zien, voor zoo verre het in den vorm van spreuken of rijmpjes bekend is of in vroegeren tijd bekend was. Wij roepen hiertoe de medewerking van alle lezers van ons tijdschrift in. Ten einde ons veel moeite en tijd te besparen verzoeken wij hun het papier, dat hunne bijdragen tot deze verzameling bevat, *slechts aan ééne zijde te beschrijven.* Wij hopen op die wijze in staat gesteld te worden eene verzameling te geven van die spreuken en rijmpjes, eerst van die welke in het algemeen de voorteekenen vermelden van helder weêr, droogte, regen, sneeuw, mist, wind enz., vervolgens van die welke in verband staan met bepaalde dagen van de week of met gedeelten of dagen der verschillende maanden, eene verzameling die ons hier proeven zal geven van juiste en verstandige opmerkingen, daar van, somtijds zeer oud en merkwaardig bijgeloof, maar die in ieder geval eene bijdrage zal zijn tot de kennis van ons volk in vroegeren tijd.]

Moderne theologie. (XXI, bl. 479.) »Hebben wij, in 1858, die benaming niet ontvangen van D. T. Huet met zijn Wenken opzigtelijk Moderne Theologie?" vraagt dr. F. W. B. van Bell, Theolog. Tijdschrift, mei 1871, bl. 336.

GESCHIEDENIS.

Zegel op de objecten van handel en weelde. De heer J. G. Horsthuis vraagt (XXI. bl. 550) naar de bedoeling van een zeker teeken of merk 12P op zoodanlg zegel als waarvan hier sprake is. Ik bezit eenen *Almanac de la Cour de Hollande pour l'année* 1810 (in zeer klein 4to formaat), waarop achterin geplakt is een nagenoeg gelijksoortig zegel als dat, hetwelk de heer Horsthuis beschrijft, met dàt onderscheid, dat hij spreekt van een staand ovaal, terwijl het mijne een ruit — *losange* — is. Nu staat in het mijne, onder het jaartal 1806, het teeken of merk 5 St, hetwelk natuurlijk aanduidt dat het een zegel van vijf stuivers is; en zulks leidt mij om te vermoeden dat bovengemelde P. penning wil zeggen, en dat alzoo dàt zegel er een is van 12 penningen; ik hel daartoe te meer over, omdat gedurende de kortstondige regering van koning Lodewijk er, indien ik mij niet bedrieg, voortdurend met guldens, stuivers en *penningen* gerekend werd; waarschijnlijk ook waren het nog de stempels der voormalige Bataafsche Republiek.

's Gravenhage. A. C. S. V. S.

VRAGEN.

Salland. Wat zijn de grenzen van het oude Salland, een deel van het hedendaagsche Overijssel? Behooren Zwolle en Kampen, Ommen, Hardenberg en Gramsbergen er nog toe?

JOHN CHURL.

Schokland. In welk jaar is het eiland Schokland door zijne bewoners verlaten? Welke bijzonderheden hebben daarbij plaats gegrepen? Is het waar dat het rijk aan iederen Schokker die hoofd van een huisgezin was een nieuwen botter heeft moeten geven, ten einde de Schokkers te bewegen hun ellendig eilandje te ver-

laten? Waar hebben de Schokkers zich neêrgezet? Onderscheiden ze zich in hunne nieuwe woonplaats ook nog door eigenaardige kleeding en bijzonderen tongval?

JOHN CHURL.

Vriezeveen. Het dorp Vriezeveen in Twenthe is, volgens de overlevering, eene friesche volksplanting. Werkelijk onderscheiden de bewoners van Vriezeveen zich nog heden ten dage van de andere Twenthen door hunnen eigenen tongval, die zeer vele duidelijke sporen van de friesche taal vertoont. De tongval der Vriezeveeners is half twentsch (saksisch), half friesch en uiterst merkwaardig. Behalve de tongval pleit ook de naam van het dorp voor de waarheid van bovengenoemde overlevering.

Bestaan er ook oorkonden, waaruit de waarheid er van blijkt? Kan iemand mij ook iets naders omtrent Vriezeveen, zijne bewoners en hunnen tongval mededeelen?

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Geslachtsnamen verpligtend gemaakt. Wanneer heeft men van overheidswege een »van" moeten aannemen en waar staat het besluit daartoe?

K. H. J. K.

[Antwoord: in 1811. Men zie Nav. VII, bl. 87, waar de inhoud van het decreet van 18 augustus van dat jaar, en van die van 17 mei 1813 en 8 november 1825, dezelfde zaak betreffende, opgegeven wordt. Vgl. ald. bl. 174.]

Promoveren in Duitschland. Hoe geschiedt het promoveren in Duitschland, zoo wel in praesenti als in absenti persona?

Geschiedenis van het hooger onderwijs. Waaruit kan men den toestand van het hooger onderwijs leeren kennen voor de invoering der tegenwoordige wet?

K. H. J. K.

Cameraar. Welke betrekking bekleedde een cameraar?

K. H. J. K.

[Iets hieromtrent kan de vrager vinden Nav. X, bl. 210.]

Sint-Brandaris, Sint-Lieven. Wie verplicht mij door de opgave van gilden, die Brandaris of Levinus tot hun patroon of beschermheilige gekozen hadden?

J. H. V. D.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

St.-Helena medaille. (vgl. XXI, bl. 15; XXII, bl. 8.) Wij zijn thans door nader onderzoek in staat, zelve eenig antwoord te geven op de door ons gedane vraag, in welk jaar namelijk deze medaille door Napoleon III is ingesteld en, ook in ons land, zijnentwege toegekend. Zij is ingesteld bij decreet van 12 augustus 1857. Er behoort bij het certificaat en het lint (rood en groen gestreept) alsmede een kartonnen doosje, waarop: *Aux compagnons de gloire de Napoleon I, décret Impérial du* 13 *Août* 1857. Van stadswege zijn voorts alhier de geregtigden tot erlangen dier medaille opgeroepen, naar de daarvoor gestelde bepalingen, attestatie de vita enz., zoo als wij vooronderstellen genoegzaam bekend te zijn bij hen, die de medaille bezitten of ook dragen. — Door V. G. te V. (bl. 8 van dezen jaarg.) wordt de datum 12 *april* vermeld: zal dit niet 12 of 12 augs. moeten zijn?

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

VRAGEN.

Opschrift te Nederhorstenberg. Wij ontvingen van onzen medewerker Az. een facsimile van het oude opschrift op de deuren der kerk van genoemd dorp, met de vraag: wie kan dat ontcijferen? De vraag is reeds Nav. I, bl. 218 gedaan, en dl. II, bl. 40 beantwoord. Er staat:

Qui petit hanc aulam petat Elburgam fore salvam
Et per eam nullus intret n...

Blijkbaar zijn het twee hexameters, doch het laatste gedeelte ontbreekt. De *n* is misschien de eerste letter van het woord *nisi.*

Het beteekent: Wie zich naar dit hof [waarschijnlijk deze kerk] begeeft, bidde voor de zaligheid van Elburg; en niemand trede door die [deur?] binnen, tenzij .... — Elburg is een in dien en ook in lateren tijd niet ongewone vrouwennaam. Deze Elburg had waarschijnlijk de kerk van dit dorp gesticht of rijk begiftigd.

BESTUUR.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

MUSEUM CATSIANUM.

Het *Museum Catsianum*, ten vorigen jare, bij den heer J. G. Beijers te Utrecht, in het licht verschenen, is met zóó groote welwillendheid ontvangen, als ik mij die nimmer had durven voorstellen. De belangrijkste mannen op letter- of staatkundig gebied, zoowel binnen als buitenslands, hebben mij blijken hunner belangstelling en ingenomenheid gegeven. Daarvoor ben ik veel meer erkentelijk, dan hier door mij kan worden uitgedrukt.

Inmiddels is mij weder een aanzienlijk cijfer nieuwe bijdragen toegevloeid. Het vooruitzigt op, althans de mogelijkheid van gestadigen aanwas bestaat nog. Voor een' herdruk van het M. C. is het verstreken tijdsverloop te kort. Daarentegen acht ik het voor bibliographen en voor bezitters van mijn boekwerk, niet zonder gewigt, om ook met die nog niet door mij beschreven uitgaven van Cats' werken bekend te worden. Uit dien hoofde besloot ik, langs dezen weg, een uittreksel van mijn supplement-catalogus te geven. Later, bijaldien leven en vermogens mij bespaard blijven, hoop ik tot een' meer volledigen herdruk van het *Museum Catsianum* te zullen kunnen overgaan.

Aldus laat ik mijne nieuwe aanwinsten hier volgen.

N°. 4bis, (bladz. 15 en 174 *Mus. Cats.*) Alle de wercken van de Heer *Jacob Cats*, Ridder, Stadthouwer van Leenen, Groot Zegelbewaarder der Ed. Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, Oudt Raedtpensionaris van Hollandt etc. tot *Dordrecht* bij *Jacobus Savry*, wonende in 't Kasteel van *Gent*. 1659. 4° led. b. verg. op sn. met pl.

Gedrukt in twee kolommen. Groote overeenkomst in de afb. en in den druk met de 4°. uitgave van J. J.Schipper, Amst. 1665.

N°. 6bis. (bladz. 18 *Mus. Cats.*) Alle de wercken van den Heere *Jacob Cats*, Ridder, Oudt-Raadtpensionaris van Hollandt etc. De laatste druk. T' *Amsterdam* bij JAN VAN HEEKEREN, *Anthony Hasebroek*, *Andries van Damme*, Weduwe van *Gijsbert de Groot*, *Johannes Ratelband* en *Pieter van Thol*, in *'sGravenhage*. 1712. 2de deel. fol. h. e. b. zonder platen.

Deze uitgave komt in alles overeen met die onder n°. 6, Mus. Cats. vermeld, eveneens van 1712. Nogtans wordt, bij naauwkeuriger beschouwing, het navolgend belangrijk verschil waargenomen. Vooreerst: ontbreken hier alle afbeeldingen, waarvoor de ruimten openstaan. Ten anderen, wordt onder de uitgevers in deze editie *Jan van Heekeren*, in de andere *Nicolaas ten Hoorn* genoemd.

N°. 20bis. bis. (bladz. 24 *Mus. Cats.*) *Jacobi Catzii*, *J. C. Silenus Alcibiadis Sive Proteus. Amsterodami*, *Ex Officina Typographica Guiljelmi Janssonii. Anno* CIↃIↃCXIX (1619). 4°. led. b. met plt.

Gelijk de andere uitgave n°. 1. dl. I, *Mus. Cats*. van 1618, en die onder n°. 20bis. *Mus. Cats.* van 1620, is deze van 1619. Bovendien andere wijzigingen, later uitvoeriger te vermelden.

N°. 25bis. (bladz. 27 *Mus. Cats.*) Emblemata ofte Minnelycke Zedelycke ende Stichtelycke Sinnebeelden door *D. J. Catz*. Zonder naam van drukker of uitgever, plaats of jaartal. Br. 12°. h. e. b. met pl.

Geen goth. letterdr., maar een rom. en cursive letter bij afwisseling. Geen titel, maar een titelpl. Later over het meerder verschil met andere uitgaven.

N°. 26bis. (bladz. 27 *Mus. Cats.*) Maeghden-plicht ofte Ampt der Jongvrouwen, in Eerbaer Liefde, Aengewesen door Sinnebeelden. *Officium Puellarum* etc. Zonder jaartal of naam van schrijver, drukker of uitgever en plaats. Br. 12°. h. l. b. met pl.

Levert ook verschil op met de uitgave onder no. 26 *Mus. Cats.* vermeld.

No. 27bis. bis. (bladz. 28 *Mus. Cats.*) Maeghdenplicht Ofte Ampt der Jonghvrouwen in Eerbaer Liefde, Aengewesen door Sinnebeelden. *Officium puellarum* etc. Zonder jaartal of naam van

schrijver, drukker, uitgever en plaats. Br. 12°. perk. b. met pl.

Over het verschil der vijf exemplaren (in het *Mus. Cats.*) van den Maegdenplicht zal later uitvoeriger worden gehandeld.

N°. 30bis. (bladz. 30 *Mus. Cats.*) *Jacobi Catzii, J. C. Silenus Alcibiadis sive Proteus,* Voorghestelt in Minn- en Zinnebeelden, als mede zijn Maeghden-plicht en andere Wercken. Ter Goude. Bij Pieter Rammazeyn, Boeckvercooper in 't A. B. C. IIe titel IIIe titel. Zonder jaartal. Gr. 12°. Perk. b. met pl.

Alzoo een andere drukker en plaats dan de uitgave n°. 30. Verder weinig verschil.

N°. 40ter. (bladz. 34 *Mus. Cats.*) *Selfstryt* door *J. Cats* t' Amsterdam. Gedruckt bij d' Weduwe van *Joost Broersz.* 1647. Br. 12°. h. l. b. met pl. 281 bladz. doorl. paginer.

N°. 41bis. (bladz. 35 *Mus. Cats.*) *J. Cats*, Tooneel van de Mannelycke Achtbaerheyt. Gedruct int Jaer 1633. Zonder naam van drukker, uitgever of plaats. Br. 12°. h. l. b. met pl.

Verschil van drukornam. met de uitg. van 1631. — 122 genumm. bladz.

N°. 43bis. (bladz. 36 *Mus. Cats.*) *Houwelyck* door *J. Cats* tot Middelburch. In de druckerye van *Jan Pietersz.* van de Venne. 1625. 4°. led. b. met platen.

In vele kleine bijzonderheden valt verschil op te merken met de uitgave n°. 1 deel I en n°. 43 *Mus. Cats.* en zou aan een' nadruk, in hetzelfde jaar en bij denzelfden uitgever kunnen worden gedacht. Hierover later.

N°. 52bis. (bladz. 38 *Mus. Cats.*) *J. Cats* Houwelyck. In Zeelant. Gedruckt door *Barent Adriaensz. Berentsma.* 1643. 12°. perk. b. met plat.

Eene uitgave 7 jaren ouder dan die van n°. 50 *Mus. Cats.* Voorts hier en daar verschil, waarover later meer.

N°. 56bis. (bladz. 39 *Mus. Cats.*) Huwelijk door *J. Cats.* t' Amsterdam bij *Gysbert de Groot Keur.* Anno 1746. kl. 8°. perk. b. met plaat.

Hier en daar verschil. 538 bladz.

N°. 60ter (bladz. 41 *Mus. Cats.*) *J. Cats*, Klagende Maagden en Raad voor de Selve. t' Amsterdam by d' ERVE van de Wed. *Gysb. de Groot.* 1733. Br. 12°. led. b. met pl.

Zeer zeldzame uitgave, 49 jaren na die van n°. 60 *Mus. Cats.* bij *Gysb. de Groot* zelven, en 18 jaren na die van n°. 60bis *Mus. Cats.* bij de weduwe van *Gysb. de Groot* verschenen. Slechte houtsn. afbeeld. Bovendien andere afwijkingen.

N°. 66bis. (bladz. 43 *Mus. Cats.*) Spiegel Van den Ouden en Nieuwen Tijdt, bestaende enz. Door *J. Cats.* Den lesten Druck. Tot Dordrecht. Gedruckt voor Josua Offermans. Goutsmit. Anno 1656. kl. 8°. cart. b. met pl.

Op de laatste bladz. 320 staat: Tot *Gouda.* Uyt de Druckerye van *Cornelis Dyvoort*, Boekverkooper in 't A. B. C. — Eigenaardig titelvignet. Meer uitvoerig bij herdruk van het M. C.

N°. 67bis. bis. (bladz. 43 *Mus. Cats.*) Spiegel van den Ouden en Nieuwen Tijdt, door *J. Cats.* Den lesten Druck. t' Amsterdam. By *Michiel de Groot* 1672 (1671?) Kl. 8°. perk. b. met pl.

Bij oppervlakkige beschouwing overeenkomende met de uitgave n°. 67bis. *Mus. Cats.*, maar inderdaad belangrijke wijzigingen bevattende.

N°. 70bis. (bladz. 45 *Mus. Cats.*) 's Werelts Begin, Midden, Eynde, besloten in den Trouring enz. door *J. Cats.* Te Dordrecht, Gedrukt bij *Hendrik Walpot.* Zonder jaartal. 8°. met pl. h. led. b.

Op den gegrav. titel *J. Cats* Proefsteen van den Trou-ringh.

N°. 70bis. bis, (bladz. 45 *Mus. Cats.*) 's Werelts Begin, Midden, Eynde; Besloten in den Trouringh, met den Proefsteen enz. door *J. Cats.* Zonder naam van drukker, uitgever en plaats. kl. 8°. perk. b. met pl. Proefsteen van den Trou-ringh. A°. 1645. (Aldus op den gegrav. titel.)

Sommige afbeeld. onderteek. *Ba. Persyn* sculp. — Aan het *Eynde,* op het laatste blad leest men: Tot *Leyden.* Gedruckt bij *Philips de Croy.* Anno 1649.

N°. 70ter (bladz. 45 *Mus. Cats.*) 's Werelds Begin, Midden, Eynde, Besloten in den Trouring met den Proefsteen enz. door *J. Cats* 't Amsterdam bij de wed. van *Gysbert de Groot.* 1706. 8°. met houtsneepl.

Eigenaardig drukornam. op den titel. — 673 bladz. met doorl. paginer.; niet aldus in de uitg. 1645.

N°. 76bis.bis. (bladz. 46. *Mus. Cats.*) *J. Cats* Ouderdom, Buytenleven en Hofgedachten op Sorghvliet. Zonder naam op den ge-

drukten titel; afwijkende alzoo van dien der uitgave N°. 76 Mus. Cats. — Geen jaart., noch drukker noch plaats. Gr. 8°. perk. b. — *J. Cats*, Buytenleven op Zorgvliet t' Amsterdam bij Jan Jacobsz. Schipper. 1655. met pl.

N°. 77bis. (bladz. 47 *Mus. Cats.*) *J. Cats* Buytenleven op Zorgvliet. t' Amsterdam bij Isaak van der Putte. Zonder jaartal. kl. 8°. led. b. met pl.

Het privilegie overgegaan van *Jakob Conynenburg*, uitgave 1700 (n°. 70 *Mus. Cats.*) is van 1726. Wijzigingen en om zettingen in de afbeeld.

N°. 84bis. (bladz. 49 *Mus. Cats.*) *J. Cats*, Gedachten op Slapeloose nachten waerinne enz., mitsgaders het twee en tachtig jarig Leven van den selven Heere, van sijn Geboorte enz. Te Amsterdam bij *A. van der Putte*. Te koop tot Brussel bij *J. B. Jorez*. Zonder jaartal. 8°. Zonder platen. h. e. b. onafgesn. 238 bladz.

N°. 85bis. (bladz. 49 *Mus. Cats.*) *J. Cats*, Gedachten op Slapeloose Nachten. Den Achsten Druk. Met vernieuwde figuuren. Te Leyden bij *Jan van der Deyster*. 1732. 8°. perk. b.

De titelpl. gegrav. door *J. P. Goeree*, elders door *J. Lamsveld*. 235 doorl. bladz.

N°. 85ter (bladz. 49 *Mus. Cats.*) *J. Cats* Gedachten op Slapeloose Nachten. Den Achsten Druk. Met vern. fig. *Leyden* Jan van der Deyster 8°. ingen. 1732.

Door het verschil der drukorn. welligt voor een nadruk te houden.

N°. 85quater (bladz. 49 *Mus. Cats.*) *J. Cats*, Gedachten op slapeloose nachten. Den sesden Druk. Met vernieuwde Figuuren t' Amsteldam. Bij *Andries van Damme*. 1722 (op den gegrav. titel 1710). kl. 8°. perk. b.

Bevallig titelvignet; een zwaan de vleugels uitslaande vóór een grafzerk. Opdragt aan »de heer *Jan Holleman*" door den uitgever. 235 bladz. Doorloopende paginering met het 82 jarig leven van *J. Cats.*

N°. IXbis. (bladz 53 *Mus. Cats.*) Nagelaten geschreve Gedichten van den Ridder *J. Cats*, die in zijn gedrukte werken niet en zijn. Zonder naam, plaats en jaartal. kl. folio. ingen.

28 bladz. met 27 gedichten. waaronder de vijf opdragten zijner werken aan de steden; het gedicht *Principiis obsta* enz.

N°. XIII. (bladz. 57 *Mus. Cats.*) Proteus sive Distycha Synonima *Adriani Hofferi* etc. in insolitam siccitatem anni 1615, Edit. tertia Ultrajecti 1670, 4°. linn. b.

Op de laatste ongenumm. bladz. een brief van *J. Cats.*

N°. XIV. Nederduytsche Poemata van *Adrianus Hofferus.* Amsterdam 1635. 4°. perk. b. met pl.

Onder de »*Lofdichten*" één van *J. Cats.*

N°. XV. Bijdragen tot de Oudheidkunde en de Geschiedenis enz. door *H. G. Janssen* en *J. H. van Dale* deel III bl. 346 en 376, deel IV bl. 335. Middelb. 1858 en 1859.

De papieren en het houten wapenschild door *W. Janssen* vermeld, komen hierachter voor.

N°. XVbis. Afbeeldinge van de verkeerde Werelt, door *Mr. Cornelis Udemans.* Middelburgh 1660. 4°. perk. b. met pl.

Na de voorreden een niet elders gedrukt vers van *J. Cats* »gedicteert ende geteeckent uyt mijn bedde. Sorghvliet den 17 Mey 1660."

N°. XVI. Het Nieuwe werck der Psalmen van den Koningh David, door *Cornelis Boey.* Leyden *Joh. Elsevier* 1659. 8°. perk. b.

Na de »*Kerkelicke approbatie*" een gedicht van *J. Cats* op *C. Boey.*

Bovendien over de titelpl. een eigenhandige opdragt van *Boey* aan *Cats* in het latijn. Dit boekje maakte alzoo een deel uit der bibliotheek, van *Cats.*

N°. XVII. Verhael in forme van Journael van Carel II Koning van Engelant in Hollant, 25 Mey tot 2 Juny 1660. 's Gravenhaghe bij *Adr. Vlack* 1660, fol. p. b.

Op bladz. 3 een gedicht van *J. Cats.*

N°. XVIII, *Jacob Cats* de Gids en troost inzonderheid der ouden van dagen. Bloemlezing door *A. B. van Meerten* geb. *Schilperoort.* Gouda 1852. 8°. ingen.

N°. 21vv. (bladz. 62 *Mus. Cats.*) Een *Album amicorum* van *Johan van de Poele.* Mediob. Zeel. A°. 1646, waar op pag. 16 van *A. M. a S.* (*Anna Maria Schuurmans*) een lat. inschrift: *Vis nunquam tristis esse? Bene vive.* 3a. Kal. Dec. 1646.

Een geschenk van den heer mr. *J. A. Philipse*, minister van staat, oud-voorz. van de 1e kamer der stat. gener. enz. — Het album bevat bovendien inschriften der belangrijkste mannen, als van *Cl. Salmasius*, *Dan. Heinsius*, *J. Boxhornius*, *A. Vinnius*, *J. Coccejus*, *J. F. Gronovius*, *G. J. Vossius*, *J. Migrodius*, e. a.

N°. 22ww. Geletterd Zeeland, door *P. de la Rue*. 2e dr. Middelb. 1741. h. e. b.

Bladz. 346—368 over *Cats* en zijne werken.

Portefeuille n°. 50.

N°. 23xx. (bladz. 101 *Mus. Cats.*) Vaderlandsch zakboekje ter bevordering van wetenschap enz. Almanak voor het jaar 1799. Amsterdam bij de Wed J. Döll. 12°. carton met pl.

Op bladz. 13 een vers op het portret van *J. Cats*, zonder naam van dichter of graveur.

N°. 24yy. *Zelandia illustrata* 3e aflev. Middelb. 1870. 8°. ingen.

Op bladz. 403 en 483 bijzonderheden omtrent *J. Cats*. Geschenk van den schrijver.

N°. 25zz. (blz 62 *Mus. Cats.*) Bijdrage tot de kennis van het karakter van *Constantyn Huygens*, ontleend uit aanteekeningen wegens het bezit zijner goederen. 's Gravenhage 1842, uitgegeven te Rotterdam bij *W. Messchert*. 8°. ingen.

Niet in den handel gebragt door den schrijver, *A. D. Schinkel*. Op bladz. 43—50 en 69 »over de 200 gemeten in *Hatfieldchaze* in Engeland."

Zie ook bladz. 69 *Mus. Cats*. Geschenk van den heer *J. A. Altorffer* te Middelburg.

Zes pakketten handschriften van *Jacob Cats* of hem betreffende.

Geschenk van den heer *A. le Clercq* te *Groede*, bedoeld door mijn vriend *H. Q. Janssen* te *St. Anna ter Muiden* in zijne bovengen. Bijdragen, deel III bl. 376. Daarbij tevens is gevoegd het wapen van *J. Cats* in hout gesneden, hoog 0,20 meter, breed 0,12 meter, en hetwelk boven de bank in de kerk te *Groede* stond, waar *Cats* gezeten was, en bekend onder den naam van *Cats zijn bogt*.

Eindelijk:

1 portret van *Jacobus Matham*, *Harl. sculptor.*

Matham was een der beste graveurs van de platen voor de werken van *J. Cats.*

Onder het portret: *P. Soutman* pinxit. sculp. atq. excud. *J. V. Velde* en daarbij een gedicht van *P. Scriverius.*

Oostkapelle. W. C. M. DE JONGE VAN ELLEMEET.

VRAGEN.

Cornelis Busman. Wie is de schrijver van »Dienstboden de ergste plaag des levens" of is Mr. Cornelis Busman geen pseudonym? V. Doorninck geeft het niet.

K. H. J. K.

Navorscher. Bestond en bestaat er in Duitschland ook een tijdschrift van denzelfden aard als de Navorscher?

Amsterdam. C. HONIGH.

[Voor zoo verre ons bekend is, niet. Behalve het onze kennen wij tijdschriften van dien aard slechts in Engeland, Noordamerika, Frankrijk en Spanje.]

Carmagnole. De Navorscher verhaalt dl. XXI bl. 547, hoe men te Paramaribo in het eerste jaar der bataafsche vrijheid lustig de Carmagnole gedanst heeft. Ik vraag: van waar had dat lied zijnen naam en wie kent er de woorden en de zangwijze van?

KUNSTGESCHIEDENIS.

VRAGEN.

Oude plaat met gekruisten jongeling. Ik verneem uit meer dan één dagblad 't volgende: »Bucharest 7 sept. 1871. Verleden dingsdag liep 't gerucht, dat een Christen kind door de Joden was opgelicht, met het doel om zijn bloed als zoenoffer aan te bieden enz." Nu ligt er een keurig gegraveerd oud plaatje vóór mij, waarop het volgende akelige tafereel wordt afgebeeld: In een verwulfd vertrek

is aan een kruishout, een jongeling van p. m. 8 of 10 jaren, levend, geheel naakt opgehangen. Hij is omringd door een 8tal meest lang gebaarde mannen, van welke er twee bezig zijn, met lange messen het bloed af te tappen. Onder staat een kuip en schotel ter instorting. Het plaatje is geknipt uit een oud boek, zoo als blijkt uit de letters waarmede het van achteren bedrukt is. — Kan iemand mij ook melden uit welk nederlandsch boek het genomen is, en of er ooit zulk een afschuwelijk feit heeft plaats gevonden?

J. C. K.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder die in 1872 als *Beschermer* toetreedt — en mij een postwissel van *f* 3 zendt (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, gelieft bij te dragen), en mij ... voor zooveel hij niet *in Amsterdam* woont — *portvrij* naam en adres van zijn *gewonen Boekhandelaar* opgeeft, ontvangt in den loop van dit jaar door mij:

1°. prof. Molls „Kerkgezang tijdens de Oud-nederlandsche muziekschool" — zoolang de voorraad strekt; — wijders:

2°. het „Jaarboek der Vereeniging:" — een behoorlijk geordenden herdruk der vroeger door ons uitgegeven Berigten (en van alle, die we tot primo januarij 1871 gaven). Bovendien ontvangt hij:

3°. „XIX Nederlandsche Liederen uit den Gedenck-clanck van Valerius (1626) met klavierbegeleiding en toelichting van prof. Loman; en

4°. wat de Vereeniging wijders in 't jaar 1872 zal uitgeven.

Wie op de boven aangewezen manier als *Lid* toetreedt (postwissel van *f* 1.25 of méer) ontvangt: 1°. Molls Kerkgezang, en 2°. het Jaarboek; doch geen der muziek-uitgaven. — Wij tellen thans ruim 500 Beschermers en 273 Leden.

Elk *die niet in Amsterdam woont,* gelieve, telken jare vóor ultimo Maart, zijn contributie als Beschermer, of als Lid, per postwissel aan Mr. J. A. Sillem, Heerengracht, X 461, te zenden.

Bij gebreke daarvan wordt over die contributie beschikt; doch alsdan met eene verhooging van 15 cents, voor de inningskosten.

HEIJE, *Secretaris.*

Johan Albert Ban. (Nav. XXII, 30). Na het afdrukken mijner aanteekeningen over Ban in het laatste nummer van dit tijd-

schrift, heb ik inzage verkregen van 's mans brieven aan Const. Huygens, die èn in 's Rijks archief te 's Gravenhage èn in de universiteitsbibliotheek te Leiden bewaard worden.

Zij zijn gezamenlijk drie en dertig in getale, en geschreven van 15 dec. 1640 tot 15 febr. 1644, zoodat zij tot de laatste levensjaren van onzen musicus behooren, waarin hij, in spijt van bijna voortdurende krankheden, niet ophield de hem zoo dierbare kunst te beoefenen en zijne muziekleer te volmaken.

Dat deze correspondentie nuttig zal kunnen wezen voor den geschiedvorscher, die Ban als componist en theorist nader zal willen bekend maken, mag niet betwijfeld worden.

Wil men er zich reeds nu van overtuigen, dan neme men slechts ter hand, wat dr. Van Vloten voor zijne bijlagen op Hoofts *Brieven* (IV, bl. 249 vv.) er aan ontleend heeft. Hier vindt men veel merkwaardigs verzameld, onder anderen Bans „Cort beduydsel van 't zingen," een leerboekje dat in keurig afschrift onder de brieven aan Huygens gevonden wordt, en wèl te onderscheiden is van het „Kort Sanghbericht op mijne ziel-roerende zangen," dat in 1643 gedrukt werd en in de boekerij der Maatschappij van Toonkunst voorkomt.

Het is hier de plaats niet, om in het breede over den inhoud van Bans brieven uit te wijden. Alleen merk ik op, dat zij, met uitzondering van enkele, doorgaans over de toonkunst in 't algemeen, of over des schrijvers compositiën en schriften handelen, en dat zij Huygens niet alleen als een vertrouwd vriend en beschermer, maar ook als een bevoegd kunstregter met den warmsten lof overladen.

Een enkelen brief, op 15 sept. 1642 geschreven, meende ik ten behoeve van onze Vereeniging te moeten copiëren. Hij bevat een naif verhaal van een aangenaam bezoek, den schrijver gebragt door zekeren heer Robert, kapelmeester der koningin van Engeland, een vaardig luitspeler, die Bans muzikale inzigten wenschte te leeren kennen, en met letteren van aanbeveling, door een broeder van Anna Maria van Schurman afgegeven, naar Haarlem was gekomen. Ban onderhield zijn bezoeker over zijne monochorden, de eigenaardigheden der intervallen, der tempo's enz., en had de voldoening, hem in menig opzigt voor zijne geliefkoosde stellingen te winnen. Beide mannen scheidden van elkander met het voornemen, om hunne gesprekken weldra te 's Gravenhage voort te zetten.

Uit denzelfden brief blijkt, dat Ban van zijn uitvoerig schrijven aan juffer Schurman over zijn strijd met Mersennus en Boësset

niet veel genoegen beleefd heeft. De »incomparabilis heroina" schijnt zich niet eens verwaardigd te hebben, den haarlemschen toonkunstenaar een lettertje toe te zenden. Na twee jaren gezwegen te hebben, liet zij hem door haren broeder een woord van dankzegging (aliquid gratitudinis) toevoegen in den aanbevelingsbrief voor Robert. Dat was alles — en niet te veel!

W. MOLL.

Simon van der Eycken: Simon a (òf **de**) **Quercu.** (Vergelijk de vraag van den hr. Fr. Muller. Nav. XXI, 609 en 610).

Men leze het artikel over dezen kunstenaar in *Fétis*, biogr. univ. des musiciens. Dit artikel zou zeer goed zijn, zoo er zich niet eene opmerking in bevond, die, hoe behoedzaam ook uitgedrukt, tot het vermoeden aanleiding zou kunnen geven, dat *a Quercu* een *Noord*nederlander zou zijn. Die plaats luidt aldus:

„On ne sait sur quelle autorité *Gerber* dit que ce musicien naquit à Bruxelles; „de Quercu se qualifie simplement de *Brabançon* au titre de l'ouvrage dont il sera „parlé tout à l'heure: *per Simonem Brabantinum de* Quercu, *cantorem ducum medio-„lanen. confectum*. Je crois avoir lu quelque part que l'artiste dont il s'agit était „de Bois-le-Duc; mais ce souvenir est vague."

Het is zoo, dat a Quercu zich op den titel zijner werken slechts als »Brabanter" te kennen geeft, zonder zijne geboorteplaats verder te vermelden; *Valerius Andreae* en *Foppens* in hunne Biblioth. Belg. geven geen nadere aanduiding, maar bij een ander' schrijver, namenlijk bij *Sweertius* in zijn Ath. Belg. leest men:

„SIMON A QUERCU, vulgo *Van der Eycken*, Bruxellensis, Musicus exellens, etc."

Sweertius geeft dus bepaald »Brussel" als de geboorteplaats van *a Quercu* op; *Gerber* die in zijn Mus. Lex. dikwijls *Sweertius* aanhaalt, zal deze bijzonderheid waarschijnlijk uit diens Ath. Belg. overgenomen hebben, zoo als Walther het in zijn in 1737 verschenen Mus. Lex. reeds vermeld heeft.

Maar waar kan *Fétis* gelezen hebben, dat *a* (òf,zoo als hij hem steeds noemt, *de*) *Quercu* te 'sHertogenbosch zou geboren zijn?

Ik vermeen dit aldus te kunnen oplossen. *Michael Denis* gaf in 1782 *Wien's Buchdruckergeschichte* in het licht, waarin hij *a Quercus* werk, als zijnde een der

eerst gedrukte, de toonkunst betreffende, in Duitschland, naauwkeurig beschreef en er ten slotte bijvoegde, dat een exempl. van dit zeldzame werk in de bibliotheek van het sticht Herzogenburg aanwezig was. *Forkel* maakte in zijne *All. Mus. Litter.* gebruik van het werk van *Denis*, maar waarschijnlijk verleid door de nationaliteit van *a Quercu*, eindigde hij het artikel aan dezen gewijd met te zeggen, dat zich een exemplaar — niet te Herzogenburg in Oostenrijk — maar te Herzogenbusch bevindt; dit laatste nam ook *Becker* in zijne *Mus. Litter.* over.

Deze vergissing van plaatsnaam nu heeft *Fétis* bij de bewerking der biographiën van *a Quercu* zeker voor den geest gezweefd, en van daar dat hij vermeende zich flaauw te herinneren, ergens gelezen te hebben, dat a Quercu in den Bosch zou geboren zijn.

BOERS.

Ofschoon Simon van der Eycken, dus wel niet in de lijst der noordnederlandsche muziekgeschiedenis behoort (en geen voorvader zal geweest zijn van »der Fluyten Lusthof"-beplanter: Jonker Jan van Eyk); en 't zich bij Quaritch te Londen bevindende boekje (waarop de hr. Fr. Muller in 't vorig nommer de aandacht vestigde) *ons* geen *f* 42 waard kan zijn, is het toch eene bibliographische curiositeit.

Immers tot nog toe waren slechts twee uitgaven van a Quercu's „Opusculum" bekend. De eerste, die men volgens Gerber „für die älteste in Deutschland gedruckte musicalische Schrift ansehen kann", verscheen in 1509 te Weenen bij Winterburg in 4°.; eene tweede uitgave met verkorte titel verscheen in 1518 te Landshut.

Nu ligt evenwel het exemplaar bij Quaritch tusschen die twee tijdperken in. 't Wordt namelijk opgegeven als in 1513 verschenen te Neurenberg bij Jo. Weisenburger. De titel is met kleine omzetting dezelfde, als de uitgaaf van 1509.

Volgens Fétis bevonden zich de uitgaven van 1509 en 1518 in K. biblioth. te Parijs. De bibliophilen kunnen dus thans, door 't vergelijken der *drie* exemplaren de zaak toelichten, en wij hopen dat allereerst onze vlaamsche kunstbroeders zich daarvoor in de bres zullen stellen.

HEIJE.

Klokkengieter Mr. Anthonis te Utrecht 1560. Terwijl men in mei 1567 bezig was de goederen van den heer van Brederode op het huis te Vianen te inventariseren, vervoegden zich eenige

gedeputeerden van Thienhoven, namelijk: Heer Jan Janz. pastoir, Henrick Cornelisz. coster eñ secretaris, Pieter Woutersz. schepen met Aelbert Jansz. Vermaet, voor de commissarissen.

„Die welcke elcx bysonder by haeren solemnelen eedt verclaerden dat opten goeden vrydach lestleden die van Vyane, terwylen die passie ons Heeren gepredickt werde, bynnen der kerken van Thienhoven gehaelt hadden vuyt haerlieder kercktoren twee clocken daervan d'eene gegoeten was noch bynnen seuen jaeren herwerts tot Utrecht by Mr. Anthonis, ende beyde (by den) voirsz. Heer Jan gewyt. Ende alzoo wy bevonden dat die voirsz. twee clocken die selve kercke toequamen, hebben voor goet aengesien by prouisie ende opt goet behaegen van de Hoocheyt van de Hertoginne, dat zy luyden die zelve clocken naer haer nemen souden, tot continuatie van den dienst Gods, achtervolgende d'oude religie."

Wie is deze Mr. Anthonis?

LABORANTER.

Oude muziekinstrumenten op den huize Vianen (1567) van den heer Van Brederode.

In den inventaris opgemaakt in mei 1567, worden de volgende instrumenten genoemd:

In de Moriaens Camer

Twee ginternes ongesnaert.
Vyff Luyten ongèsnaert daer onder andere eene zeer goet is.

Op de Camer bouen de Poort:

Een accordt van vier cromhoirne.
Een accordt van vyff violen.
Een citert.
Twee Luyr ofte zackpypen daer van d'eene met fluweel is ende d'ander met leer. (Nozigonia.) [1])
Een accordt van vyff pypen daer inne twee gebroken.
Item een custodie mit vier pypen daer aen beuonden en een andere pyp elcx drie silueren randtken daer op d'een stond NS Spiritus Laudat Dm̄m.
Een dubbel accordt van derthig hantpypen daer van een basse gebreckt.
Twee Luyten.
Een bruloftspype met drie gaten mit een houtgen van brizelie (Braziliё?) omme op de tromme te slaen, wesende in een custodie.
Een accordt van vier cromhoirns.

---

[1]) Dit staat in margine met eene andere hand geschreven. (L.)

Twee instrumenten in manieren van blaesbalcken.

Drie cincken [1] (niet zeer duidelijk geschreven).

Een fagot.

Noch vier custodien besloten, daervan d'eene schijnt twee instrumenten te hebben.

Twee tambourinpypen met stockens.

Drie tambourinpypen in custodien.

Twee clauersimbelen.

Twee oude tapeten daer de instrumenten hingen.

Een custodie van violen.

Noch thien oude geschreven musicqboecke mit noch andere copien van musicken.

Op een Camer naest de Librairie:

Een deel tabulature ende musicq onder een, in Duytsch ende Latyn onder een gevonden.

Op 't vertreck van mijn Heere van Brederoedes camer.

Een viole. Een innegeleyde coffer gesloten wesende.

Een basconter van een hantpype.

In mijns Heeren Stoeve:

Een clauesimbel

LABORANTER.

Eerst vraag ik of iemand weet wat er sedert 1567 (in 't hartje dus der 16e eeuw!) van de geinventariseerde instrumenten geworden is?

Maar ten tweeden en bovenal, vraag ik, of iets meer op te sporen zou zijn betrekkelijk die „Thien musicqboecke" en de „tabulature" en verdere muziek? Ik heb de vermelding daarvan met opzet in wat vetter lettertje doen zetten, opdat eenig, hoe ook verwijderde afstammeling van de Brederodes, misschien daardoor opmerkzaam zou worden op deze belangrijke mededeeling, en welligt er door genoopt zou worden om in oude familiepapieren te snuffelen.

En *alle* oude familien des lands roep ik nogmaals toe (en ik hoop met beter gevolg dan de romeinsche keizer) „Varus geef mij mijne legioenen weder!"

Of mag ik niet uit den inventaris des huizes Brederode het gevolg trekken, dat de meeste, zoo niet àlle aanzienlijke nederlandsche geslachten toen en later belangrijke verzamelingen van muziek bezaten?

En zie! 't was 1567, en onze Sweelinck naauwelijks 5 of 6 jaar oud. Hoe is 't dan mogelijk, dat van *zijn* meesterwerken en

[1]) Waarschijnlijk „cincken"; anders genoemd: „cornetten" (Loris).

in 't bijzonder van zijne 153 Pseaumes de David, die (*een halve eeuw later*) zoo niet meer, dan toch ten minsten twéé drukken beleefden, geen enkel compleet exemplaar in ons land zou overgebleven zijn?

Wie er ons een verschaffen, of binnen- of buitenslands aanwijzen kan, verwerft zich eene onvergankelijke verdienste jegens noordnederlandsche kunstgeschiedenis. — Is er onzerzijds daartoe een geldoffer noodig, wij zijn er toe bereid!

HEIJE.

Orgels te Barneveld. In 1546 werd te Barneveld het orgel der kerk hersteld.

Over die „reparirung des renesse-orgels (?) was twyst ende schelonge (geschil)"; want de bedongen kosten waren, ja, afbetaald, maar „op een koe na", den orgelmaker toegezegd. Dit orgel werd vermoedelijk in 1589 geamoveerd, nadat de predikant Johan van Nieken op 29 julij eene heftige predikatie tegen het kerkelijk orgelspel had gehouden. Later had men echter wederom een orgel, waarop gespeeld werd „als de predikant van stoel was."

In 1765 ontving men een nieuw instrument ten geschenke,

„uit overweging dat de ingezetenen er zoo zeer naar verlangden."

Het had 1720 pijpen. De eerste organist was nu Corn. Sonnevelt, benoemd op *f* 200 tractement. Men belastte hem »met de reparatie, en hij moest zorgen voor het huilen (?) en eens 's weeks minstens één uur spelen, en andersints ter dispositie zijn" van het kerkbestuur. Aalbert Romein volgde hem in 1795 op.

Zie *Geschiedenis van de kerk te Barneveld* door mr. C. A. Nairac, Barnev. 1871.

Wat was hier het *renesse-orgel* en wat is *huilen?* [1])

W. MOLL.

---

[1]) Huilen?

Hierover leest men in Werkmeister Orgel-Proef, door Lustig vertaald op bl. 74. § 81. „Aangaande de termen huilen en doorsteeken of doorpreeken, dient tot berigt „van onkundigen, dat men HUILEN noemt, wanneer een claviertoets hangen blijft, „en een ventijl wijd open, opdat zeker geluid zig ongevraagd alom laat hooren: „maar *Doorspraak*, wanneer de wind van één cancelle tot de andere overgaat, tus- „de registers of naar elders heenen ruischt, en dus of zekere pijpen mede doet „spreeken of ten minsten ergens doorsnuift." Lustig voegt er de noot bij: „Het eerste: „gelijkt naar een ligte flaauwte, maar het laatste, naar een volslage tee- „ring."

BOERS.

Organist van het klooster Egmond 1526.

Meester Claes de Nova Terra, organist van 't convent van Egmondt, oud xxxvij jaren. Verclaert by syn Eedt, dat hij xx jaren lanck gewoent heeft alhier in 't convent van Egmondt, enz.

Verklaring afgelegd door hem bij de nominatie van den abt te Egmond 1526 december 18/20. LABORANTER.

TAALKUNDE.

Nalezing op de Bijdrage tot een Middel- en Oudnederlandsch Woordenboek door A. C. Oudemans Sr., 1e Aflevering.

Gelijk ik reeds nu en dan in dit tijdschrift kleine nalezingen op den arbeid des heeren Oudemans gegeven heb, wensch ik heden alles mede te deelen wat ik bij het lezen van onderscheidene werken op de *A* heb aangeteekend. Mocht de heer O. later nog eens in staat zijn een supplement op zijn werk uit te geven, gelijk hij voornemens is, dan moge ook deze kleine proeve hem daartoe niet onwelkom zijn.

Aemtogen. Ademhalen. — Huygens, Korenbl. I. 536:

Ten minsten is het sonder kenniss
Soo langh *geaemtooght*, sonder schenniss
Ten minsten soo veel levens tijd
Onnoosel en onsondigh quijt.

Ofschoon *ademtogen* wel niet zoo geheel ongebruikt of vreemd is, achten wij het toch in het woordregister eene plaats waardig, daar het niet veelvuldig voorkomt. Bij nieuwere dichters is het meer in gebruik. Het *Woordenb. der Ned. Taal* vermeldt daarvan een paar plaatsen uit Bilderdijk (zie het artikel *Ademtocht* aan het slot). Het hierboven aangevoerde voorbeeld uit Huygens bewijst, dat het geen geheel »nieuw woord" is, gelijk daar wordt beweerd. Ook zouden wij vooral den dichters in 't gebruik van dezen vorm wat meer vrijheid gunnen, dan hun in genoemd artikel gelaten wordt.

Aenbescheiden. Bescheiden, eigen. — V. d. Goes, Gedichten (uitg. Bilderd.) II. 100:

Elk neemt, vol moed, in 't veld zijn *aenbescheiden* deel,
En 't lag 'er toe, 't en waer de rechter van 't krakkeel,
Door zijn' herouten, in de vechtbaen aengestoven,

Den ongelijken strijdt genadig had verschoven.

Aenbevechten. Bestrijden, bevechten. — Die Cronycke v. Holl., Zeel. ende Vriesl. (Dordr. P. Verhaghen, 1591) fol. 227 recto.:

Eñ comende op de plaetse, worden sy besprongen, eñ *aenbevochten* van den anderen.

Wij achten deze samenstelling onnoodig, daar wij reeds met *aanvchten* en *bevechten* (hoewel in onderscheiden beteekenis gebezigd) dezelfde gedachte uitdrukken.

Aenbidden. Al biddende aanprijzen. — Coornhert, Wercken (Amst. J. Colom, 1631) I fol. 99 verso:

Ende Godes salighmakende goetheyt wert ghenadelijck in 't alghemeyn aengheboden, ja *aengebeden.*

De *Bijdrage* vermeldt niet alleen het woord in deze beteekenis niet, maar ook niet in de meer gewone van *precari*, waaromtrent men zie het *Middeln. Woordenb.* op dit artikel. Het Hoogduitsch schijnt van deze beteekenissen niets te kennen; Grimm vermeldt ze althans niet.

Aenbranden. Aanraken, kwetsen. — Coornhert, De Dolinge v. Vlysses. (1606) II. 148:

Chesippus heeft Eumeum, ooc boven dees schilts rāt,
de schouwer wat ghetreft, dan tvleesch niet *aenghebrant.*

Noch in het *Woordenboek*, noch in de *Nalezingen* van dr. De Jager, vindt men het woord in deze beteekenis vermeld.

Aendoopen. Door doopen geven. — Huygens, Korenbl. II. 174:

Aengedoopt Maatschap tusschen Tesschelscha en C. H.

Uit het aangehaalde voorbeeld blijkt het niet overtuigend, dat men tot een werkwoord *aandoopen* mag besluiten, gelijk wij gedaan hebben. Het zou kunnen wezen dat *aangedoopt* analogisch met andere dergelijke vormen gebezigd was.

Aendringen. Verhaasten, bespoedigen, aandringen op. — Coornhert, De Dolinge v. Vl. II. 100:

Sy *dringen* thoulijck *aen*, en ick soeck vast d' uytstel.

Deze beteekenis des werkwoords komt eenigermate overeen met die welke in het *Woordenboek* aan het slot van dat artikel wordt vermeld. Dat overigens oudtijds vele werkwoorden bedrijvend gebezigd werden, of althans zonder voorzetsel, waar wij het tegenwoordig gebruiken, is genoegzaam bekend.

Aengekal. Aanspraak, rede. — Coornh., De Dol. v. Vl. II. 159:

Aldus is hy gaen sitten, ter plaetse daer hy uytquam
Tegen zijn Huysvrouw over, dit was zijn *aengekal.*

Aengenamen. Aangenaam zijn, genoegen doen. — Huygens, Korenbl. I. 109:

Waer op sult ghy schae-verhaelen
Nae soo grondeloosen val,
Waer ist, naer soo diep'en daelen
Dat u *aengenamen sal?*

Aengever. Ontwerper. — Huygens, Korenbl. I. 427:

Emmers moghten sich beide de *aengevers* ende de uytvoerders van soodanigen werck genoeghsaem versekeren, enz.

In het *Woordenboek* als ook bij Grimm komt wel *aengever* voor, in de beteekenis van iemand die iets aangeeft, doch niet in dien bepaalden zin, dien het woord hier boven heeft.

Aenhoorlijck. Die aangehoord kan worden, die aan te hooren is. — Huygens, Korenbl. I. 322:

Aensienlickste der Vrouwen,
Aenhoorlickste daer toe; ick hebb' 't soo wel onthouwen,
Wat dat ghy schoon geschals gemaeckt hebt in dit groen.

Een dier vele, niet zelden geestige, woordspelingen van dezen dichter, waarnaar men bij anderen meestal te vergeefs zoekt.

Aenkallen. Aanspreken, toespreken. — Coornh., De Dol. v. Vlyss. II. 176:

Daer op heeft hem Vlysses, wederom gaen *aenkallen*
Hebt moet en laet u niet, het hart hier mede prallen.

Aenclauwe. Enkel. — Die Cronycke v. Holl., Zeel. enz. fol. 73, versob:

Daer also veel Turcken ende Heydenē verslegen worden, datmen totte *aenclauwē* int bloet stont.

De *Bijdrage* teekent het woord aan uit Kiliaan, doch zonder voorbeeld.

Aenkleven. Hechten. — Van Vloten, Nederl. Geschiedz. II. 182:

Den thienden October befaemt,
Waren d'heeren by een versaemt,
Om d' zeghel *aen* te *kleven*
Aende pays-brieven van accoort,

By dStaten opgherecht alst hoort,
Om vreedlijck elck te leven.

In deze beteekenis — bij overdracht transitief — heeft de *Bijdrage* het woord niet vermeld. Ook v. d. Palm heeft blijkens het *Woordenboek* op dit woord (kol. 194 v. ond.) dit woord, hoewel in geheel andere beteekenis, en minder sterk in 't oog loopend, transitief gebruikt, hetwelk aldaar wordt afgekeurd.

Aennoopen. Aansporen, aanprikkelen. — V. d. Goes, Gedichten, I. 89:

Noch *noopt* des stamheers deught den eedlen naeneef *aen,*
Om meê zijn loflijk spoor groothartig in te slaen.

Het komt bij denzelfden schrijver nog voor I. 200, en bij De Decker I. 134 en elders.

Ofschoon de beteekenis van dit woord, in de *Bijdrage* vermeld, zeldzamer voorkomt dan de hier aangegevene, toch is het woord thans te verouderd, om ook in dezen zin niet te mogen vermeld worden. Het komt ook echter nog later dan de achttiende eeuw voor, en wel bij Bilderdijk VI. 398.

Aenranden. Aanvangen, beginnen. — Huygens, Korenbl. II. 274:

Dirck heeft het Brouwen *aengerandt*
Met grooten moed en klein verstand.

Onder de beteekenissen van *aanranden, aanransen* en *aanrannen* die de *Bijdrage* vermeldt, is deze niet opgenomen. Ook in het uitgebreid artikel in het *Woordenboek* wordt zij gemist.

Aenrechten. Toetakelen. — Huygens, Korenbl. I. 489:

Swanger-hoofdigh van gedachten
Over 't weder-zijds verkrachten
Van den Meester en den Knecht,
Bey ten vuylsten *aengerecht,*
Kruyp ick tusschen dese laeckens.

In deze beteekenis vermeldt de *Bijdrage* het woord niet, zoo ik althans de plaats in haar verband wel versta.

Aenroepen. Toeroepen, te gemoet roepen. — Huygens, Korenbl. I. 367:

— hoe quelt u 't Vlieder-diep,
Hoe wenscht ghy dat het droogh door Booner-sluysen liep,
En ebde tot den grond! *roept* schepen *aen* en schuyten,

Daer staen twee heckens voor; —

De hier vermelde beteekenis des woords komt overeen met die, waarin het *Woordenboek* het vermeldt onder 1 (kol. 284), waarvan echter aldaar geen voorbeeld is bijgebracht.

Aenspreker. Aanklager, iemand die eene rechtszaak heeft. — Huygens, Cluys-Werck, bl. 19:

Dus luijdt het buijten-werck: *aensprekers* inden morgen
Moet ick ter taele staen, en deelen in haer' sorgen,
En helpense te recht soo veel recht lijden kan.

Aanspreker heeft hier dezelfde beteekenis, die onder 6 in de *Bijdrage* aan *aanspreken* is toegekend.

Aenspronc. Omhelzing, omarming. — Coornh., De Dol. v. Vlysses, II. 175:

Maer viel hem (Vlysses) om den hals, en sprack in den *aenspronck*
Siet Vader hier ben ic (ic cant niet langer vluchten).

In de *Bijdrage,* zoowel als in het *Middeln. Woordenb* komt het woord alleen in den ongunstigen zin van *aanval, overval* voor.

Aenstaen. Toekomst. — Huygens, Korenbl. I. 174:

Die mijne Peteren mijn *aenstaen* had vertelt,
Sy hadden mynen naam [Valkenburg] in Paerdenburg verspelt.

De *Bijdrage* vermeldt wel eenige beteekenissen van dit woord, als werkwoord, doch geene, wanneer het zelfstandig voorkomt.

Aenstellen. Oprichten, plaatsen. — Huygens, Korenbl. I. 463:

Sterrestocken *aen* te *stellen,*
Om de Fackelen te tellen,
Om de keerssen ga te slaen,
Die het Hemel-holl begaen,
Zijn gesifte wetenschappen
Die sijn herssenen ontsnappen.

Aenstichten. Aansporen, opwekken. — Coornhert, Werken, II. fol. 170 recto a:

Maer volght veel meer den ghenen die u tot barmhertigheydt *aenstichten,* dat ghy dat onkruyt staen laet tot den dagh des oogsts.

Aenstooten. 1°. Raken, stooten. — Coornhert, De Dol. v. Vlysses, II. 93:

De poorten nu soo wijt, die souden u verneert
Int haseleren nau zijn, *aenstooten* overal.

2°. Richten — Coornh., De Dol. v. Vlysses, II. 127:

Daerme na d' oppercamer sy [Penelope] haren ganck *aenstiet.*

Aenstouwen. Aanzetten, aandrijven. — De Decker, Rijmoeffen. I. 134:

't Word all, 't zy mal, 't zy vroed, ter study, *aengestout.*

De *Bijdrage* vermeldt het woord als bij Kiliaan en Plantijn te vinden, zonder een voorbeeld bij te brengen.

Aenstrepen. Aanwrijven, aankladden. — V. d. Goes, Gedichten. II. 34:

Noch had de vratige eeuw, die alles slijt en schent,
Zijn eeuwig heldendicht meê in haer klauw gegrepen,
En wist het heimelijk haer misslag *aen* te *strepen.*

Aentuyghen. Toeschrijven, toekennen, geven. — Huygens, Korenbl. II. 453:

Met als m' hem liegen heet, wil Dirck sijn selven rechten,
En kampen Lijf om Lijf met die 't hem heeft gedaen:
Maer *tuyght* de Bijbel hem de selve schand niet *aen?*
't Is wonder, soeckt hy niet met God den Heer te vechten.

Bij de uit het *Uitl. Woordenb. op Hooft* aangehaalde plaatsen in proza kon ook dit in poëzie wel gevoegd zijn.

Aenveerden. 1°. Trachten, beproeven. — Huygens, Korenbl. I. 18:

Maer onder 's Hemels rond, daer in Ick leven ben,
En leeft de Mensche niet die Mijn' gedaente kenn';
Dies sult ghy Mijnen naem in geenige metalen,
In min noch meerder stof *aenveerden* te bepalen.

2°. Bedrijven. — Tspel v. d. Heil. Sacr. vs. 809:

Soo wy alle vrueght *aenveerden* moeten,
Midts der onsprekelyker victorien,
Gaen wy inden tempel met glorien,
Ons goden met oracien gedincken.

2°. Aannemen, ontvangen. — Nederl. Geschiedz. II. 277:

Wy hebben u [Anjou] als een princelick vorst *anveert,*
Inghehaelt zeer weert, met veel jolijten.

De *Bijdrage* vermeldt wel de eerste beteekenis (echter zonder een voorbeeld bij te brengen, alleen uit Plantijn); doch de beide andere heeft zij niet.

Aenvoeden. Voeden, vergrooten. — V. d. Goes, Gedichten. II. 33.

Gelijk de Donau, daer hy eerst komt voortgeschoten
Aen 't steil gebergte, wort in enger kil besloten,
En vaert met zachten stroom, tot dat hy *aengevoed*
Van smeltend bergsneeuw, en verrijkt met menig vloed, enz.

Het woord komt zelden anders dan in dichterlijken stijl voor en raakt meer of min buiten gebruik.

Aenwispelsteerten. Al kwispelstaartend naderen. — Van Vloten, Nederl. Geschiedz. I. 115:

Als op mijn schouder clopt een heer,
En een baghyne my noot seer,
En my een loes man sweert by trouwe,
En mijn aenlacht een schoon ioncfrouwe,
En mijn een non biet haren mont,
En mijn *aenwispelsteert* een hont,
So heb ick gewonnen noch verloren,
Maer blijf al als ick was te voren.

Aerme scaren. Plaag. — Reis van St. Brand. vs. 1143:

Doe waende die goede wise
Die Gods dienare,
Dat hi al quite ware
Van des waters *aerme scaren,*
Ende hi te lande soude varen.

Zoo ook 't zelfde gedicht, vs. 1599.

Prof. Brill teekent in zijne uitgave van dit werk (prof. Moltzers *Bibliotheek van Middeln. Lett.* 6e afl.) op eerstgenoemde plaats het volgende aan: »*Aerme scaren.* In deze woorden herkent Prof. De Vries het Mhd. *Harmschar*, d. i. plaag, samengesteld uit *Harm* en *Scar*, d. i. *beschoren deel.*"

Aeterlingsch. Gemeen, laag. — Zeeusche Nachteg., bl. 31:

Ick berst van spijt, als my dees *aeterlingsche* bastaert
Syns moeders schoonheyt prijst, en uwe schoonheyt lastert.

Aevent-lagh. Avondgelag, avondbijeenkomst. — Huygens, Korenbl. I. 593:

— men heught, dat tuske Mans en Wijfs
Ereys dat spul ontstong, en 't maeckte veul gekijfs
T Saerdam in 't *aevent-lagh;* elck wou de wijste wese;
D'ien heyt de Manne 't lock, d'aer de Wijfs toe-ewese.

Heeft Huygens ook soms den vastenavond bedoeld?

Abuys. Misbruik. Van Vloten, Nederl. Geschiedz. II. 381:

Soldaets, maetroos, wacht u d' *abuys*,
Hier van te singhen int hoerhuys,
Looft Godt van desen wercke.

Deze beteekenis, die de gebruikelijke in 't Fransch is, heeft de *Bijdrage* niet vermeld.

Adel. Edelman? — Van Vloten, Nederl. Geschiedz. II, 254:

Courage, capiteynen, met u cloucke lieutenanten,
Venders, sergeanten, *adelen* ende corporalen,
Lambersaden, fouriers ende saudartsche quanten,
Nu isser emmers winnynghe ende profijt te halen.

In een vlaamsch gedicht, in bovengenoemde verzameling, onder den titel van *Boerendruk*, uitgegeven, heb ik dit zonderlinge woord aangetroffen. De vraag is, of het voor *edelen, edellieden* staat, en zoo ja, of het door den rijmer gebruikt is, om de tegenstelling tusschen hoogeren en lageren in het leger aan te wijzen?

Afgoddelijck. Afgodisch. — Coornhert, Werken, I, fol. 218, verso [b]. Door de Leeringe Christi hebben sy haar voorgaande onrechtvaardige liefde ende *afgoddelijck* betrouwen daar van ende van allen gheschapen dinghen getrocken.

Afgodelick. Afgodisch. — Huygens, Korenbloemen, I. 5:

— die het eenigh pad van Waerheit, Wegh en Leven
Afgodelick begeven,
En soecken in den nood
Aen machteloos gebeent het leven in de dood.

Afgrijselick. Met afgrijzen, met afschuw. — Huygens, Korenbl. I, 445:

— de vuyle Vrouwen kenniss
Die velen deser eew een onversuft gewen is,
Een kondigh tijd-verdrijf, een' openbare vreughd,
Heb ick *afgrijselick* in 't heetste van mijn' Jeughd
Gevloden en verdoemt; —

Afkerven. Afdoen, afhandelen. — Huygens, Cluys-Werck, bl. 8.

— Soo *kerft* hij (de prins) spoedigh *af*
Met snelle vonnissen van toegift of van straf
Een lang gegaerde lyst van ongedane saken,
Daer, sonder sijn gesagh, niet door en was te raken.

De *Bijdrage* heeft het woord niet, en onder de beteekenissen in het *Woordenb.* vermeld, komt deze niet voor.

Afkneven. Afknagen, afbijten. — Van Vloten, Nederl. Geschiedz. I. 32:

Dr. van Vloten haalt hier de volgende plaats uit Beka aan:

Men vant dicwijl legghen kynder ende soeken hoere moeder dode borsten, ende hadden haer die spenen *afgeknaven.* Mer die meeste pine des honghers was in den iaer ons Heeren ciocccc ende xv.

Misschien moet het tot *afknaven* voor *afknauwen* gebracht worden? Zelfs komt mij dit waarschijnlijk voor. De vraag ontstaat dan: is *knauwen* voorheen ook sterk vervoegd?

Afleven. Voortleven ten einde toe, zijn leven doorbrengen. — Huygens, Korenbl. I. 320:

O! dien eewigh buyten kommer
Van ontijdelijk verlet
Onder 't spelen van uw' lommer
Af te *leven* waer' geset!

Ook het *Woordenb.* heeft eenige plaatsen uit latere dichters bijgebracht. Het woord is echter toch zeldzaam genoeg, om ook een plaatsje in de *Bijdrage* te verdienen.

Afnaesten. Doen ontgaan, onteigenen.—Huygens, Korenbl. II. 207:

Men socht mijn Buerman Klaes sijn' wooningh *af* te *naesten,*

Dezelfde plaats wordt ook in het *Woordenb.* aangehaald.

Afplegen. Afdoen, volbrengen. — Huygens, Korenbl. I. 69:

Maer is de Gods-dienst uyt? Ik sied'er die 't soo wegen;
En meenen allen plicht met Kerck-gangh *af* te *plegen.*

Hoewel het *Woordenb.* het woord als verouderd aangeeft, heeft de *Bijdrage* het nogtans niet vermeld.

Afrechten. Afwerken, bouwen. — Huygens, Korenbl. I, 378:

Neen seker. Kameren, op 't cierlickst *afgerecht,*
Als stondt ghy binnen Delft; gemarmerde saletten,
En van dien niewen snoff; —

Van de beide beteekenissen, die het *Woordenb.* (kol. 1269, II, 1 en 2) aanteekent, heeft de *Bijdrage* geen voorbeeld aangehaald. In bovenstaande plaats kent het *Woordenb.* aan *afrechten* ook de beteekenis van *optooien, opsieren* toe. Het verband van den zin doet ons eer aan *bouwen, aanleggen* denken.

Afsettelingh. Afstammeling. — Huygens, Korenbl. I, 401.

Men houd' het my te goe, derv ick my Groot-vaer doopen
Van d'allom lieve konst [het maken van slingers en uurwerken];
Hy diese heeft versint
Is mijn *afsettelingh;* soo is sy mijn kinds kind.

Afsetten. Verbidden. — Zeeusche Nachteg. bl. 326:

Hester heeft door haar gebed
Konings gramschap *af-geset.*

De beteekenis des woords in deze plaats komt nog het meest overeen met de onder 7 in de *Bijdrage* vermelde, hoewel de zin sterker is.

Afslagh. Kwijtschelding, vergiffenis. — Huygens, Korenbl. I. 6:

Min zijn 't, die, schuldenaers, den *afslagh* haerer schulden
Van zijn genadigh dulden
Verwachten, en 't verly
Verachten van de hand die schuldigh is als sy.

Afsienlickheit. Afzichtelijkheid. — Huygens, Korenbl, I. 500:

'k Hebb, hadden 't andere, sy wisten 't te besteden
Tot decksel yeder een van syn *afsienlickheit.*

Afspreken. Vernietigen, opheffen, verzoenen. — Zeeusche Nachteg. bl. 292:

Die voor ons onse schult, aen 't kruys hebst *afgesproken,*
De Sonden neer-gevelt, 's doodts angel afgebroken.

Afstellen. Afzetten. — Zeeusche Nachteg., bl. 224:

Wanneer de menschen aan haar lyf
Ghevoelen eenich ongeryf,
. . . .
Soo geven sy veel liever geldt
Dat sulcken deel word *afgestelt,*
Dan dat het gansche lichaam sou
Geraken in noch meerder rou.

De *Bijdrage* vermeldt wel de beteekenis van *afzetten,* doch alleen in den zin van »van eenige waardigheid, van eenig bevel, ambt of bediening afzetten."

Afsterven. Ontvallen, sneuvelen. — Huygens, Korenbl. I, 136:

Men *sterft* hem rondom *af* [den matroos] hy kan niet leeren beven,
Soo langh hy herten siet die met hem willen leven,
En doen gelijck hy doet. —

Afwijcken. Verlaten, laten zitten. — Van Vloten, Nederl. Geschiedz. II, 236.

De Spaengiaerts alghelijcke,
Die zijn nu wt het landt,
De Walen my [Don Juan] oock *afwijcken,*
Zy laten my hier te pandt.

Achterbarigh. Van achteren barend. — Huygens, Korenbl. II. 235:

Trijns houwelick is nauw half jarigh,
En s' heeft een vruchtjen afgeleght;
Daer werdt gelacchen en geseght,
De Joffer is wat te voorbarigh;
Wel hoort dit volck toch eens, seght Trijn,
Wat soud' ick *achterbarigh* zijn?

Wij hebben het woord in deze *Nalezing* opgenomen, hoewel wij het slechts schertsend gevormd achten, en het geen recht van bestaan toekennen.

Achterdenck. 1e. Te laat bedenken. — Huygens, Korenbl. I. 455:

Dat hy onder dat vertrouwen,
Sonder *achterdencks* berouwen,
Van het honck geweken is
Daer hy eerst gebleken is.

2e. Nadenken, bezorgdheid. — Huygens, Korenbl. I. 139:

Hy [de boer] leeft gelijck men leeft daer 't Leven leven is,
Daer voor noch *achterdenck,* daer geen gebeef en is,
Tot dat de Trommel komt, en Lonten die hem tergen
Tot dat hy Daelders sweet', oft wreken 't op sijn' bergen.

3e. Achterdocht, vermoeden. — Huygens, Korenbl. II. 560:

Maer wie dat daer af spreeckt, swijght al de reste,
En ick en derv niet dieper ondersoecken,
Niet min om *achterdenck* van my te weeren,
Als om niet waer te vinden 't gen' ick vreese.

Achtererven. Nakomelingen. — Huygens, Korenbl. I. 33:

Soo hebben sy verdient, met Jacobs *achter-erven,*
Trots Dijn bekommeringh, te smelten in verdriet,

Het *Woordenb.* vermeldt het woord als verouderd.

Achterhaelbaer. Bereikbaar, in te halen. — Huygens, Cluys-Werck. bl. 4:

Veel oude brengen daer een kennis in haer graf
Daer voor een nasaet wel een dusend dancken gaf,
Als s' *achterhaelbaer* was; —

Achterklapp. Veest, wind. — Huygens, Korenbl. II. 305:
Een arm' Vrouw hoord' een Mann een' achter-klapp ontgaen;
Het *Woordenboek* heeft ook deze plaats vermeld.

Achter nae. 1°. Daarna, later. — Huygens, Korenbl. I. 604:
— Wel, docht ick *achter nae*,
Nou 'ck toch an 't kijcke bin, laet ick 'et al deurkijcke:

2°. Gevolgen, nasleep. — Huygens, Korenbl. I. 606:
Maar hebje deuse feest met al sen *achternae*
Je lieste dus vertelt?

3°. Toespijs. Huygens, Korenbl. I. 215:
En ick walge voor den stoop,
En geperste druyven schouw ick;
En de keurlickste verdouw ick
Als het over Zeesche Rha,
Voor een dienstigh *achterna*,
Tot verwin van over-spijse.

Achter-ooghd. Die van achteren oogen heeft. — Huygens, Korenbloem. I. 79:
De tweede Opper-vooghd van 't machtigh Seven-bergen,
De groote Wereld-vorst, die middernacht en morgen,
Middagh en avond-stond in eenen Lauwer vlocht,
En dry-mael d'ysre deur aen 't vredigh sluyten brocht
Des *achter-ooghden* Gods. —

Achterskind. Kleinkind, bloedverwant. Huygens, Korenbl. I. 604:
— Se nammen in der arme,
En kusteme goet schick, en Nichteme soo deun,
Of w' *achters kind'ren*, of soo, waere. —

Achtersmaeck. Nasmaak, naberouw. — Huygens, Korenbl. I. 370:
Soo laet spel spelen zijn ja oeffeningh van leden
Met vrolickheit vermoeyt; ja oeffeningh van reden
Op 't handighste beleidt, en sonder *achter-smaeck*,
Die vriendlickheit vergall' en spel tot spellen maeck'.

Achter-vragen. Navragen, vragen, nazeggen. — Huygens, Korenbl. I, 33:

Waeromme soudst Du ons de smaetheit laten dragen
Van de versmaderen van Dij en dijn Gebod,
En waerom ongestraft ons laten *achter-vragen*
Waer is haer toevlucht nu en waer is nu haer God?

Achterweegsch. Van den weg afgelegen, verborgen, geheim. — Huygens, Korenbl. I, 445:

— (ik heb) altyd myne wegen
Gepresen voor 't gesluyp van *achterweegsche* stegen,
En altijd overend getreden voor het oogh
Der deughdeliken hier, des Heeren van omhoogh.

Achterweldade. Goede werken na den dood. — Reis van St. Brand. vs. 1453:

Want *achterweldade*
Commen dicwils spade,
Ende dat men naer dleven doet,
Dat heeft aermen spoet
Te helpene die selve niet en gheeft
Dor Gode die wile dat hi leeft."

Achtiender (zijn). Met hun achttienen. — Van Vloten, Nederl. Geschiedz. I, 344.

Arenberch heeft sich eerst verthoont,
Zijn achtiender te paerde,
tGheschut ghestelt ginck los, 't verschoont
Nassous volck — 't doock nae d' aerde. —

Alleleen. Alleen. Coornhert. De Dol. v. Vlysses. II. 131:

Dit was des hoops Propheet, die altoos sat gerengt
De leechste by den Nap, die *alleleen* entegen
Stonden haer dertelheden, dat hem het Hooft dick krenckt.

Allerzeerste (zijn). Zoo hard hij kan, op zijn hardst. Van Vloten, Nederl. Geschiedz. II. 290:

Al waert dat den bode liepe *zijn allerzeerste*,
Gheen hulpe en can u gheschien.
Ghy mueght u zelven troosten en zijn blyde van gheeste;
Maer zeker ghy en cuent de doot gheensins ontvlien.

Almanacken. Voorspellen, voorzeggen.—Huygens, Korenbl. II. 441:

Klaes is al seventigh, en *Almanackt* voor waer
Des werelds jonghsten dagh op noch eens tachtigh jaer.

Alsamen. Te zamen, gezamenlijk. — V. d. Goes, Gedichten, I. 108.

Toen Woerden en Renesse en andre wraekverwanten,
Op 't hooge Kroonenburg vergeefsch hun standert planten,
Alsamen jammerlijk gesneuvelt in elend.

Anschine comen. Zich opdoen. — Reis van St. Brandaen, vs. 1151:

Doe *quam* een vreeselic wint *anschine*,
Die hem verdreef entie sine,
Verre danen up die zee.

Antiwoord. Tegenspraak. — Huygens, Cluys-Werck, bl. 9:

Kort en besnoeyt bericht gedoogh ick op mijn' vragen;
Antwoord: maer *antiwoord* en will ick geen verdragen.

Schertsend gevormd uit *anti* en *woord*, en dus nauwelijks vermelding waardig.

Apelick. Gek, zot. — Huygens, Korenbl. I. 77.

De sieckte die 't gedruys van haer' versufte toonen
Kan opwaert stijgen doen, tot daer de sinnen woonen;
Wat *apelicker* pert, wat spottiger gelaet
Sien wy niet dagelicks aen dit gemeene quaed?

Armgeestig. Die arm van geest zijn. — Coornhert, Werken, I, 185 recto [a].

Ick meyne voor den *armgeestigen*, bedroefden eñ bekommerdē herten.

Avoesen. *A vous* zeggen, klinken. — Huygens, Korenbl. I, 596.

Parlez, je parle à vous. T. Men lust niet meer t' *avoese*,
Ick danckje voor je bier.

Schertsend door misverstand uit *à vous* ontstaan.

A. M. MOLENAAR.

Verbuiging van bijvoegelijke naamwoorden als zelfstandige. (Vgl. XVIII, bl. 181, 625; XIX, bl. 307, 474). Indien er één punt is in onze grammatica, waaromtrent tegenwoordig onzekerheid heerscht, waar men mede in de war is, waar men geen weg meê weet, dan is het zeker dit. Men behoeft slechts eenige boeken die in de laatste jaren uitgekomen zijn te doorbladeren, om op te merken, dat de eene er gedurig mede verlegen is of hij een adjectivum in het meervoud als subst. of als adject. moet verbuigen, de andere alle mogelijke adjectiva waar geen subst. bij staat voor

substantiva aanziet, een derde zelfs aan aanwijzende voornaamwoorden subst. verbniging geeft, enz Het is ook inderdaad geen gemakkelijk punt, en tot nu toe is er wel hier en daar eene goede opmerking over ten besten gegeven, maar nergens, voor zoo verre ik weet, is het grondig behandeld. Ik geloof daarom dat het goed zal zijn, het nog eens ter sprake te brengen. Het zal hoop ik aanleiding geven, dat ook andere er over nadenken en er zich over laten hooren.

Er zijn voorwerpen, waarvan wij vooral ééne bepaalde hoedanigheid opmerken. Wij hebben b. v. eene verwdoos voor ons. Alle stukken hebben denzelfden vorm; uit welke stof zij bestaan, weten de meeste niet. Het eenige onderscheid dat zij er in bespeuren, is het onderscheid van kleur. Naar die ééne eigenschap noemt men ze dus. Er telkens het substantivum dat er bij behoort bij te noemen, is onnoodig. Dit wordt dan ook weggelaten en men zegt *het roode*, *het blaauwe* enz. Maar omdat men er geen substantivum bij noemt, gewoonlijk zelfs niet bij denkt, begint men langzamerhand het adjectivum als substantivum te beschouwen en laat ten gevolge daarvan in het einde zelfs de *e*, het kenmerk van het adjectivum, weg. Men zegt *het rood, het blaauw*. Het adjectivum is nu inderdaad een substantivum geworden.

Er is een gedeelte in het oog van den mensch, dat eene witte kleur heeft. Wat het is en waartoe het dient, is den meesten onbekend. Het is *wit*, dit zien zij en dit is de eenige eigenschap die zij er van kennen. Ook hier is daarom de eigenschapsnaam voorwerpsnaam, het adjectivum substantivum geworden, ook in vorm, en men spreekt van het *wit* van het oog.

Sommige voorwerpen van meer of minder verschillenden aard hebben met elkander eene eigenschap gemeen, en wel eene eigenschap die wij het eerst opmerken of waaraan wij de meeste waarde hechten. Ook in dit geval gaat het adjectivum niet zelden èn in vorm èn in beteekenis in een substantivum over. Het wordt dan de algemeene naam dier voorwerpen of stoffen, een collectivum derhalve. B. v. water, wijn, olie en eene menigte andere stoffen hebben dit met elkander gemeen, dat zij *nat* zijn, en het is ook deze eigenschap die ons het eerst in het oog valt. Wij vatten ze dus zamen onder de algemeene benaming *nat*. *Er ligt nat op de*

de tafel, zeggen wij, wanneer wij niet kunnen onderscheiden van welke vloeistof er gestort is.

Sy schricken voor goed nat
Al ofs' een dollen hond sijn gift hadd' aengebeten,

zegt Huygens (Korenbl. I, bl. 262) en hij spreekt van allerlei vloeistoffen die goed zijn, te zamen. — Wij zitten in *het groen*. Hetgeen ons omgeeft verschilt in menig opzigt, maar alles toch, de breede bladeren der linden en de fijne der naaldboomen, het gras en de bloemstengels, het komt daarin overeen, dat het groen is. — *Het zuur* dat op onze tafel staat is niet hetzelfde, het zijn augurken, komkommers, meloenen en nog meer; maar *zuur* is het eene zoowel al als het andere en juist omdat het die eigenschap heeft, is het op tafel gezet. — De schipper heeft *het goed* geladen. Wat er in al die kisten en manden geborgen is, huisraad, kleederen, schilderijen of wat anders, weet hij niet; maar dit weet hij, het is alles *goed,* het zijn alle *goede* dingen, dingen die den bezitter het leven gemakkelijk of aangenaam maken.

Ik sprak tot nu toe van zaaknamen, maar er zijn ook adjectiva die tot persoonsnamen geworden zijn. Het adjectivum, dat de eigenschap van dien persoon te kennen gaf die het meest in het oog viel, is een substantivum geworden dat den persoon noemt. Zoo is het met *vorst* (de voorste), *dwaas, leek, vriend, vijand,* de beide laatste oorspronkelijk tegenwoordige deelwoorden, dus toch ook eene soort van adjectiva.

Er zijn van die soort van adjectiva die werkelijk substantiva geworden zijn, maar toch den uitgang *e* behouden hebben, zoo als *overste;* andere, die nu als substantiva, dan als adjectiva met de beteekenis van een substantivum gebruikt worden. Zoo gebruikt men *heilig* en *heilige.* Het eerste is substantivum; reeds de vorm van het woord bewijst het. Maar het tweede is het niet. Het behoort tot de klasse der woorden, waarover wij hier handelen, die adjectiva zijn, maar meermalen de plaats van een substantivum bekleeden.

Hoe moeten zulke woorden verbogen worden, als zwakke zelfstandige naamwoorden of als bijvoegelijke? De verbuiging van het zwakke zelfstandige naamwoord is tegenwoordig:

Mann. Enk.	Meerv.	Vrouw. Enk.	Meerv.
heer(e)	heeren	vrouw(e)	vrouwen
heeren	heeren	vrouw(e)	vrouwen
heer(e)	heeren	vrouw(e)	vrouwen
heer(e)	heeren	vrouw(e)	vrouwen

Van het adjectivum:

Mann. Enk.	Meerv.	Vrouw. Enk.	Meerv.
groote	groote	groote	groote
grooten	groote	groote	groote
grooten	grooten	groote	grooten
grooten	groote	groote	groote.

Er is dus nog al verschil. Dat de adjectiva die den vorm van substantiva aangenomen hebben b. v. *dwaas*, *vorst*, en ook die, wier *e* aan het einde gebleven is, maar die toch geheel voor substantiva gehouden worden, b. v. *overste*, ook als substantiva verbogen worden, spreekt van zelven. Maar hoe is het met die halfslachtige woorden, b. v. *de rijke*, *de arme*, die adjectiva zijn en blijven, maar als substantiva worden gebezigd?

Het zijn adjectiva, derhalve moeten zij als adjectiva verbogen worden, zoo antwoorden onze hoogduitsche naburen. Onze voorvaderen in de 14e eeuw dachten er even zoo over. Ik laat eenige voorbeelden volgen uit den Lekenspieghel.

B. I. cap. 15 vs. 30.

Want die *enen doden* op snede,
Hi en zoude bloeden twint.

(d. i. want indien men eenen dooden open sneed, daar zou geen bloed uit komen.)

Cap. 24 vs. 62.

Maer vrooch ende spade, in alre stont,
Droech hi, alse *die vroede* [1])
Die doet in sinen moede.

Cap. 27 vs. 59.

Hets eerlike utermaten
Den goeden datten *die quade* haten.

---

[1]) Nominat. pluralis.

Cap 28 vs. 17.

Der ghierigher quaetheit is zo groot,
Dat si niet kent broderlike noot.

Cap. 29 vs. 136.

Hi en sach noyt te quiste gaen
Den *gherechten.*

Cap. 30 vs. 87.

Hoe God in sine hoede
Altoos ontfaet *die goede.*

Dat men in de 15e eeuw zoo bleef spreken en schrijven, blijke uit eenige plaatsen van Den minnen loep.

B. I, vs. 967.

Die jonghe *wise* en lakic niet.

Vs. 1305.

So gaen si dan in rechten mismoede
In een clooster onder *die goede.*

Vs. 1321.

Des machmen mercken overluut,
Dat minne soect *die beste* uut.

Vs. 1491.

Daer sloech hi *den onghehuyren* doot.

Vs. 1660.

Die wise doen ons te verstaen
Wes men zonder raedt ghenendet
Wesen sal mit screyen gheendet.

Wel lezen wij vs. 1423.

Want *die armen* sendemen voert,
Die rijcken bleven binnen der poert,

doch slechts in één hs.: het andere heeft *arme* en *rijcke.* Er zal hier dus wel eene schrijffout zijn, even als vs. 2513,

Die goeden en trecken hem niet aen
Wes die *zwacken* hebben gedaen:

want in de voorgaande verzen lezen wij daarentegen,

So hebben oick altois *die guede*
Ghedaen na horen edelen bloede.

In de laatste helft der 16e eeuw vinden wij het anders. Coornhert b. v. schreef niet alleen gedurig *Catholijcken* en *Gereformeer-*

den — hij moest zoo schrijven, want deze woorden zijn bij hem zelfst. naamwoorden, het enkelvoud van het eerste is zelfs bij hem *de Catholijck* — maar hij verbuigt ook werkelijke adjectiva, wanneer zij als substantiva gebruikt worden, in het meervoud op de wijze van substantiva, b. v. fol. 511.

Soo noemtmen [1]) huyden die *hartneckighen* bastich
Met een valsche verwe stadich en stantvastich.

Wel leest men in de volgende verzen:

Soo noemtmen [1]) de *verwaende* nae 't hoogste spoedich
Met eenen heerelijcken schijne grootmoedich,

doch dit is of eene vergissing van den schrijver of van den letterzetter; ik vermoed het laatste, want bij Coornhert vinden wij in zulke gevallen bijna altijd substantive verbuiging. Hij zegt b. v. wat verder in hetzelfde gedicht, fol. 513 v°.

Dees drye willen wy nu eens inwendich aenschouwen,
Ende eerst den state vande ghewaende *wysen*
Die men nochtans met recht als zotten moet misprysen.

— — — — — — — — — — — — —

Machmen dees oock stellen by verstandige *kloecken?*
Al dit doen die sotte *wysen* voor elck mans ooghen.

Komt evenwel zulk een adjectivum als substantivum gebruikt in het enkelvoud voor, dan behoudt het bij Coornhert de verbuiging van een adjectivum; b. v. Wercken dl. I, fol. 150: Al stonter sulck een voor u, hy en soudet tot sulcken *ongheloovighen* niet seggen.

Fol. 271 v°. Het is soo weynigh des Rechtvaerdigheits werck, yemand yet af te eyschen boven vermogen ende *den onschuldigen* te straffen: alst wel haer werc is elcken 't geen hy vermagh af te eyschen ende den *schuldighen* te straffen.

Fol. 511.

Soo noemtmen. . . . . .
Den *gierigen* vroet, milde die 't gheldt verquisten,
Den *traghen* rijp, en den hypocryt een Christen.

Bij Marnix vind ik dergelijke adjectiva in het meervoud doorgaans met de verbuiging van substantiva, b. v. Byen-corf fol. 10

[1]) Er staat *moetmen*, doch dit is blijkbaar eene drukfout.

v°. Van eenighe ketters oft *quaetwillighen* vervalschet ende verbastaert.

Fol. 11 v°. In de eerste oude kerck der *gheloovighen.*

Enkele malen vind ik ze wel met adjective verbuiging, doch ik durf niet verzekeren dat Marnix zoo geschreven heeft. De uitgave van den Byen-corf, die ik gebruik (Delf 1599) is wel veel beter dan de uitgaven der 17e en 18e eeuw, die alle, voor zoo verre ik ze gezien heb, zeer slordig zijn; maar ik geloof dat ook die van 1599 reeds minder zuiver is dan de oudste uitgaven.

Spieghel verbuigt zulke adjectiva in het meervoud als substantiva, b. v. Hartspieghel en andere Zedeschriften (Amst. 1723) bl. 148.

d' *ouden* eren, *jongen* leren, *wijzen* vragen.

bl. 327. Hoe heeten die menschen? Zij heeten *onbedachten.*

bl. 340. Want ieder zal hem gaerne ontvanghen, als de *zieken* den geneesmeester.

In den genitivus echter verbuigt hij ze wel eens als adjectiva, bl. 32.

Doch wies der *vromer* deughd strak met der tijds verslimmen.

bl. 43.

Als slang of bisigh vê, wijkt hy der *bozer* zeden.

Deze voorbeelden echter vonden in de 17e eeuw nog niet overal navolging. De Statenvertalers van den Bijbel bleven de adjectiva, ook waar zij als substantiva voorkomen, als substantiva beschouwen en verbuigen, zoowel in meervoud als in enkelvoud.

Matth. XXVII: 19. Hebt doch niet te doen met dien *rechtveerdigen.*

Rom. V: 7. Want nauwlick sal yemant voor eenen *rechtveerdigen* sterven: want voor *den goeden* sal mogelick yemant oock bestaen te sterven.

Matth. VI: 17. Maer verlost ons van *den boosen.*

Matth. II: 1. Siet eenige *wijse* van Oosten zijn tot Jerusalem aengekomen. Vgl. vs. 7, 16.

Matth. V: 45. Want hy doet syne sonne opgaen over *boose* ende *goede* ende regent over *rechtveerdige* ende *onrechtveerdige.*

Luc. VI: 24. Maer wee u ghy *rijcke.*

Zelfs de woorden *schriftgeleerde* en *wetgeleerde* gelden nog voor adjectiva en worden als zoodanige verbogen.

In Hoofts gedichten van vroegeren tijd hebben de adjectiva

die als substantiva gebruikt worden in het enkelvoud altijd de declinatie van het adjectivum, in het meervoud doorgaans die van het substantivum. Hij deed het waarschijnlijk omdat Coornhert en Spieghel hem daarin waren voorgegaan. Doch later begon hij daarover na te denken. Wij leeren dit uit zijne Waernemingen op de Hollandsche tael, die Lambert ten Kate achter het eerste deel van zijne Aenleiding heeft laten afdrukken. Verscheidene dezer Waernemingen hebben op dit onderwerp betrekking. In de 24e maakt hij de juiste opmerking, »als 't Adjectyf zich gedraegt tot een voorgegaen Substantyf zo hoeft het niet substantive gestelt te worden". En hij vervolgt dan: »ik zoude nijghen om nemmer Adjectiven Substantive te stellen, maer 't zouw haperen in de woorden *rechtsgeleerde*, *overste*, en diergelijke, die in Singuler en Plurael alleens zouden komen; gelijk *de rechtsgeleerde*, *de oudste* zouden zoo wel Nominatief Plurael zijn als Singulaer". Voor die vrees voor verwarring van gelijkluidende woorden of woordvormen, waar wij hem meermalen op betrappen, en het streven om, waar geen onderscheid bestond, willekeurig onderscheid te maken, moet ook hier gezonde redenering de vlag strijken, en de 39e waarneming luidt: »*Een overste, een rechtsgeleerde*, *een arme* en diergelijke Adjectiven substantive gesteld, declineer ik dus:

Singulariter.	Pluraliter.
Een overste.	De oversten.
Eens oversten.	Den oversten.
Eenen overste.	Den oversten.
Eenen overste.	De oversten.
O overste.	O oversten.
Van ofte in eenen overste.	In ofte van de oversten."

Dacht hij hier alleen aan adjectiva waardoor mannelijke personen aangeduid worden? Of dacht hij nu zoo geheel anders dan wat vroeger, toen eene der redenen waarom hij aan de adjective verbuiging de voorkeur gaf, deze was: »declinerende 't woord *vroome* als substantyf zoude men zeggen, *de vroomen* in nominativo plurali zoo wel van *vrouwen* als van *mannen*, desgelijks in de andere casubus pluralis numeri, 'twelk een groot misquaem ware", (Waarn. 26)? Ik vermoed het eerste, omdat hij even te voren

(Waarn. 33) spreekt van het vroeger aangewezene »misquaem, te weten dat men van foemininen in plurali zoude zeggen *de vroomen*; 'twelk onlijdelijk schijnt."

Doch nadat Hooft in de 35^e^ Waarn. over de verbuiging van adjectiva als substantiva gebezigd, zijn gevoelen gezegd en in het woord *overste* er een voorbeeld van gegeven had, begon hij te begrijpen, dat wie A zegt, ook B zeggen moet. Er kwamen hem nu andere woorden in de gedachte, die zoo wat van dezelfde soort waren, b. v. *de een, de ander.* Hoe moest men daarmede handelen? Hij gevoelt, dat er verschil bestaat tusschen *de overste* en *de een*; waarin echter dat verschil bestaat is hem niet regt duidelijk. »Te stellen in accusativo en ablativo *den andere* dunkt mij wat hard: ende 'tzelve zouw moeten volghen met *den eene*," zegt hij en verbuigt aldus:

Singulariter.	Pluraliter.
D'een, d'ander.	De eenen, de andren.
Den eenen, den anderen.	Den eenen, den andren.
Den eene, den andre.	Den eenen, den andren.
Den eenen (of een) den andren, (of ander)	De eenen, de andren.
Een ander.	Eenen, anderen.
Den eenen (of eene), den anderen (of andre).	De eenen, de anderen.

Dat hij in den dat. sing. *eene* en niet *eenen* verbuigt, is geheel willekeurig, enkel om onderscheid te maken tusschen enkel- en meervoud. Voor het overige verbuigt hij de woorden in sing. als adjectiva, in plur. als substantiva. Later evenwel (Waarn. 57) achtte hij dit eene inconsequentie en begreep in den accus. sing. te moeten schrijven *den andre* of *den ander.* Toen gaf hij dus aan het woord ook in singulari de verbuiging van een substantivum.

Bij Vondel is het als bij zijne voorgangers. In het enkelvoud blijft de adjective declinatie, b. v.

Gijsbr. v. Aemstel 5^e^ bedr.

Men draeg' den *dooden* binnen.

Leeuwendalers 1^e^ bedr.

Ghy zult, eer noch de zon de westkim raecken kan,
De jaerlycksche offergaef zien offeren aen Pan,
En dien *rampzaligen*, van 's Wilden pijl getroffen,

En Wildemans geweer, ter aerde hooren ploffen.

Ald. 2e bedr.

De Godtheit kan en magh den *schuldigen* wel sparen.

Joseph in Dothan 5e bedr.

Uw vyant had noch 't lijck met aerde wat bedeckt,
Of iemant, langs den wegh, *den dooden* noch begraven.

Batav. Gebroeders, 1e bedr.

Men prest *den ouden*, lang aan 't afgaan en verwelken,
Om glimpig d'uiers van den rijken man te melcken.

In den Joseph in Dothan echter, 2e bedr., lees ik: (Amst. 1692, putjes uitgave)

De looste en gauwste maeckt *den domste* tot zijn knecht.

Heeft Vondel zoo geschreven? Ik twijfel er aan.

In het meervoud nemen bij hem zulke adjectiva de declinatie van het substantivum aan, b. v. Gijsbr. v. Aemst. 3e bedr.

Hy pooght *onnooslen* te vernielen.

Ald. 2e bedr.

Of 't mooghlijck had geweest de Haerelemmer poort,
Die overweldight was, met *dooden* te verkroppen.

Ald. 5e bedr.

Mijn man loopt weêr te rugh, en zoeckt vast bij de *dooden*
Zijn' broeder.

Leeuwendalers, 2e bedr.

Want zy zelfs zijn oirzaeck van hun pijn,
Oock dat *onschuldigen* om zulck een woestheit lijden.

VRAGEN.

Duitsch tijdschrift over taalkunde. Bestaat er ook een duitsch tijdschrift dat uitsluitend over germaansche (skandinaafsche, engelsche, friesche, hoog- en nederduitsche) of over duitsche taalkunde handelt? Kan iemand mij daarvan ook den titel opgeven? Hij zou mij daarmede zeer verplichten.

JOHN CHURL.

Bijwoorden met wijze zamengesteld. Trapsgewijze of trapswijze, hoe moet men zeggen?

G. N.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Bogaert. (XXI, blz. 154; vgl blz. 431.) T. e. a. pl. vind ik onder meer, aangeteekend,

»Uit het archief van Bergen op Zoom: Pieter Bogaert, jm, secretaris van Wouw, uit 's Gravenhage -- ondertr. 18 jan. 1662 Marga. Brouwers van B. op Z.

Ik neem de vrijheid hieronder op te teekenen hetgeen door mij werd gevonden in de doopboeken enz. enz. aanwezig op het stadhuis te Maastricht.

»Philippus Boogaert, geboortig van Wouw — trouwt met —

Maria Walraven, geboortig van Maastricht — den 5 mei 1696.

(Philippus Boogaert oud *paymeester* dezer stad.)

Uit dit huwelijk zijn tien kinderen gesproten.

Het tweede kind Petrus, geboren 14 maart 1698, trouwt den 13 november 1729 met Maria Margaretha Terborghorst.

Uit dit huwelijk zijn drie kinderen gesproten. Het oudste kind, Pierre Philippe, geb. 15 october 1739, trouwt den 5 september 1763 met Johanna Elizabeth Berg, geboren te Naemen. (Deze Berg was geparenteerd aan de familie, zich thans noemende Berg van Dussen Muilkerk uit Amsterdam)

Uit dit huwelijk zijn drie kinderen gesproten — 2 dochters en eene zoon — de jongste.

Deze — Jan Otto, geboren den 13 junij 1770, trouwde den 29 nov. 1795 met Josephina Philippina de Bondt. Uit dit huwelijk sproten twee kinderen voort; — een zoon en eene dochter. Deze laatste overleed kinderloos. De zoon — Philippe Jean Joseph, geboren den 18 maart 1807 — thans nog in leven. Hij trouwde den 30 mei 1832 met Louize Fanny Angeline Pourtalès, overleden in 1870. Uit dit huwelijk sproten 5 kinderen voort, vier zonen en eene dochter. De oudste zoon overleed in Nederl. Oostindië; de overige zijn nog in leven. Jan Otto en zijne vrouw zijn reeds lang geleden te Maastricht overleden.

De datum der geboorte enz. van Philippus Bogaert is te Wouw

niet te vinden; wel de aanteekening, dat de vroegere doop- of trouwboeken (ik herinner mij niet meer juist wat) zijn medegenomen of verbrand door de Franschen!? Voor zoo verre ons bekend is, heeft genoemde familie Bogaert geene bloedverwanten die denzelfden naam voeren; die naam komt in de boeken verschillend voor, als Boogaert, Boogaart enz. Er werd in dien tijd zoo 't schijnt, al zeer weinig op gelet, — zoo zelfs, dat in een extract trouwacte van Jan Otto B. diens naam Bogaard wordt geschreven, terwijl zijn naam in het doopboek voorkomt als Bogaert, zoo als hij zelf ook onderteekende, zoo als zijne afstammelingen steeds schrijven en zoo als de naam ook meestal in de hier aanwezige registers voorkomt. Wat het wapen aangaat — ook daar komen boomen in voor [1]. Op een houten geschilderd wapenschild is dit wapen verbonden met dat van een ander geslacht [2].

Verder is mij van het geslacht Bogaert niets bekend, dan dat het zeggen is dat het van vlaamsche afkomst is. Deze naam komt dan ook in Vlaamderen menigmaal voor. Onlangs werd mij medegedeeld, dat te Antwerpen eene straat — de Bogaertstraat heet.

Zoude men ook misschien in het haagsche archief kunnen vinden, van wien Pieter Bogaert, secretaris van Wouw (zie Nav. XXI) een zoon is en zou er zoo doende ook verband kunnen gevonden worden tusschen deze Bogaerts en die welke nog meer in den Navorscher voorkomen, uit Vlaanderen, Dordrecht, Alblasserdam enz.? En van wie is het wapen waarmede op het bovenvermelde wapenschild dat van Bogaert verbonden is?

C. H. B.

VRAGEN.

Geslacht de Lannoy. Wie was de vader van Henri de Lannoy

[1]) Gevierendeeld: 1 en 4 van zilver met een boom, natuurlijke kleur; 2 en 3 van keel, met een keper van zilver en drie gekroonde leeuwenkoppen?, geplaatst 2 en 1.

[2]) Gedeeld: links van zilver met een boom, natuurlijke kleur, daaruit komende een vogel van sabel: regts, boven van zilver, met een hart van keel doorboord met twee pijlen van sinopel; beneden van zilver met twee gekruiste molenijzers van sabel.

gehuwd met Elizabeth Glauze, wier zoon was Jacques Arnold Henri de Lannoy, geboren in 1734 te Doornik in Henegouwen?

MENGELINGEN.

Honderdjarigen. (Vgl. Alg. Reg. I en II). Bij de in den Navorscher vermelde kan ik uit eenen ouden Almanak nog voegen:

1755. 6 januarij overl. te Muiden, Willem Jansz., oud 114 j.

1770. 30 maart overl. te Freyburg, de douairière van den prins van Diesbach, geb. gravin van Messina, oud 104 j.

» 9 junij overl. aan den Kleinen Noorddam boven Amstelveen, Maria Pieters Baars, oud 105 j. 5 m. 9 d., »heeft in haar weduwenstaat tot aan haar 102 j. haar eijgen huijswerk verrigt."

» 5 november overl. te Reval, Matthias Trisch, oud 116 j. »hij was ruiter in zweedschen dienst geweest; twee jaren voor zijn dood wilde hij nog met een meisje van 18 jaren trouwen."

1771. 1 januarij overl. te Messiac in Auvergne, Jean Amoureux, oud 117 j.

» 4 maart overl. te Insay bij Berlijn, Jean Joseph Hessau, oud 121 j.

» 10 april overl. te Puiscailly, een dorp in Limeusin, Pierre la Bocie, oud 130 j.

» ..... overleden te Londen, Charlotta Chandler, oud 108 j., »meer dan 60 j. geneerde zij zich met het verkoopen van oude vodden en liet bij haar overlijden 100,000 £ st. na."

1772. 9 october overl. te Aarhus in Jutland, »den berugten" (?) Christiaan Jacobsz. Drakenburg, oud 145 j. 10 m.

1773. 17 julij overl. in den Haag, Jan Grundener, oud 115 j.

» 6 november overl. te Oldeboorn in Friesland, Fokje Johannes, oud 113 j.

» 21 julij overl. in den Haag eene Jodin, genaamd Machteld, oud 104 j. Zij was weduwe van Salomon Emanuel, die den 20 november 1766 in den ouderdom van 106 j. overl. was.

» 2 september overl. te Rijp Wetering, een man, rietdekker van beroep, oud 103 j., nalatende eene weduwe van omtrent 95 j. oud, met welke vrouw hij 75 j. getrouwd was geweest.

1773 .In dit zelfde jaar is in het graafschap Greyffensteyn, toekomende den vorst van Solms, overl. eene boerin, 106 j. oud, Zij liet achter 148 zoo kinds- als achterkindskinderen, mitsgaders de mogelijke nakomelingen van 2 harer kinderen die zich naar Engeland en Rusland begeven hadden.

1774. 2 februarij overl. te 's Gravenhage, de heer de la Haye, oud 120 j.

» 9 october overl. te Turin, Andreas Brisio de Bra, oud 122 j.

1775. 21 april overl. te Haarlem, Josina Keune, weduwe Jan Comes, oud 102 j.

» 3 junij overl. te Dieppe, Pierre la Hollande, oud 107 j.

» 2 augustus overl. te Amsterdam, Hermanus van Kleef, bijgenaamd de Dood, oud 104 j.

» 19 augustus overl. te Wijk bij Duurstede in het St. Elisabeths gasthuis, Cornelis Kerssen van Vogelpoot, oud 110 j., »welke is geweest vader van 7, grootvader van 26 en overgrootvader van 16 kinderen.

» 25 augustus overl. te Ottense bij Altena, Emanuel Brüning, oud 108 j. geb te Dantzig, waar »naar men zegt, nog een ouder broeder van hem woonde."

» 30 september overl. te Amsterdam, Hartog Salomons, hoogd. jood, oud 105 j. 4 d. »nalatende 3 kinderen en 2 kindskinderen en eene vrouw met welke hij 62 j. was gehuwd geweest."

» 19 october overl. te Haarlem, Willem Opperdoes, oud 100 j. 9 m. 19 d.

» 30 october overl. in het kerspel St. Pierre Marie, Anne Bellanger, oud 108 j., wier vader 115 en eene harer zusters 113 j. oud geworden was.

» 4 december overl. te Sur Albe in Lotharingen, de ridder Istuan Horwath, oud 112 j. 11 m.

1776. 18 februarij overl. te Zutfen in het gasthuis, Jenneke Maghburg, weduwe Faas, oud 113 j. 7 m.

» 17 februarij overl. in het koningrijk Zweden, de sergeant Matheus Wilborg, oud 119 j.

» .. Maart overl. te Lagowa in Polen, Johan Koninsky, oud 111 j.

1777. 6 september overl. te Lautignac, bisdom Lomber, Domanges

Bonne-Maison, oud 122 j. »Zij was nooit adergelaten noch had eene purgatie ingenomen."

1778... mei overl. in Limousin, een landman van 108 j. achterlatende eene weduwe van 102 j.

» 2 julij overl. te Beyrac, François Brousseau, werkman, oud 112 j.

» 19 september overl. te Oleron in het landschap Bearn, eene vrijster, oud 112 j., wier zuster 100 j. oud geworden was.

» 4 november overl. te Londen, Jonathan Williams, oud 113 j.

1779. 24 junij overl. te Amsterdam, Gerus Jesaijas Coen, van de hoogd. joodsche natie, oud 104 j., »was nooit ziek geweest."

» ... overl. te Cork, Antony Hopper, oud 115 j.

1780. 6 mei overl. te Amsterdam, Mordechai Salom, port. Jood, oud 103 j. 7 m. 1 d., »was tot het laatste zijner dagen steeds gezond geweest."

» 3 junij overl. te Gouda, Isaak Abrahams, oud 102 j., nalatende 8 kinderen, 42 kinds- en 20 achterkindskinderen.

» 9 december overl. te Maastricht, Johannes Everaards, oud 113 j., hebbende ruim 80 j. in dienst hunner Hoog. Mog. geweest.

1781. 26 mei overl. te Amsterdam, eene hoogduitsche jodin, Judith, oud 105 j. 26 d.

" 23 junij overl. te Naarden, Johannes de Haan, oud 100 j. 6 m. 17 d., luitenant; »had den Staat 80 j. in verscheidene militaire qualiteiten gediend."

» 17 december overl. aan de Quakel bij den Uithoorn, Jacob Jansz. Verhoef, oud 107 j. 3 m.

1782. 16 januarij overl. te Haszoniszek, zekere Demitor Radulij, oud 140 j.

» 5 augustus overl. te Heusden, Pieter Rouwel, oud 101 j.

» 30 october overl. te Amsterdam, eene Jodin, Debora Emanuella, oud 102 j.

1783. 18 april overl. te Amsterdam, Catharina Mensing, oud 106 j.

» .. augustus overl. te Tuchheim bij Maagdenburg, Andreas Buchholtz, oud 115 j.

1785. 2 januarij overl. te Leiden, Willem Greeve, oud 105 j.

1785. 28 december overl. te Heusden, Matthijs Los in den ouderdom van 103 j. en bijna 2 m.

H.

Hooge ouderdom. In augustus 1747 is te Groningen overleden »de weduw van hopman Roosveld, oud 99 jaren en zes maenden; eene vrouw, die, by de kroon der godzaligheit, de grysheit verworven heeft, zonder de gewoone ongemakken daer van te gevoelen, vermits zy tot haer' dood toe van hare uiterlyke zinnen een matig, en van haer verstand een volkomen gebruik gehouden heeft, en, volgens haer eigen en harer vrienden getuigenis (de laetste week of twee van haer leven uitgezonderd) nooit door eenige koorts, ziekte of ongemak gekweld is geweest." (*Nederl. Jaerb.* september 1747. dl. 1, bl. 687.)

De oudste taalman aldaar »de heer Reichle, een man van omtrent 90 jaren, doch in kracht van geest en lichaem vele jonge persoonen te boven gaende," woonde in september van 't zelfde jaar, nog in die stad de viering van 's prinsen verjaardag bij. (Ibid. bl. 687.)

»*Groningen.* Den 8 der vorige Louwmaend geschiedde hier, met de gewone plechtigheid, door het trekken van Boonen uit een verdekten Hoed, van welke wij in ons Eerste Deel bladz. 133 omstandig gesproken hebben, de Jaerlyksche Keuze ter formeringe van den nieuwen Raed dezer Stad; waer omtrent aenmerkelyk is dat onder de vijf Keurheeren, die de zwarte Boonen hebben getrokken, de Taelman Albertus (sic) Reichle, een Heer, byna 96 Jaren oud en, zederd het jaer 1694 medelid van Taelmannen en Gezworen Gemeente dezer Stad, die Plechtigheid niet alleenlijk heeft bygewoond, maer zelfs de eerste zwarte Boon getrokken, en dus de eerste der 5 Keurheeren is geweest; zynde de overige 4 geweest de Heer Taelman B. van Iddekinge, en de Gezworens N. Amsing, J. H. Reneman en E. Meyer." (*Nederl. Jaerb.*, february 1752, bl. 156.) [1]

»*Groningen.* . . . . . Wyders is, op den 30 der zelfde Gras-

[1]) L. Trip, medegezwooren, vervaardigde een „Jubelzang op het vyftigjarige Gezworenschap van den weled. Heere Abel Reichle, den 15den van Sprokkelmaent 1744 geviert;" 7 pp. in 4°.

maend (1753), ook in den ouderdom van 96 jaren gestorven de Heer Abelus Reichle, sedert het jaer 1694 Gezworen en sederd het jaer 1718 Taelman dezer Stad, hebbende tot byna 't laetste jaer zyns levens, een' ongemeenen welstand genoten, zynde in de jongste Sprokkelmaend nog weder in den Eed gegaen." (*Neerl. Jaerb.*, may, 1753, bl. 427.) M°.

VRAGEN.

Nieuwjaarskoeken. Het nieuwe jaar, 1872, brengt mij, een 78tiger, uit de dagen mijner vrolijke jeugd het volgende in gedachte. In de graafschap Zutfen, ook wel de Achterhoek genoemd, gaan sommige dienstmeisjes in haar kistentuug of zondagspak één of twee dagen vóór nieuwjaar hare ouders of bloedverwanten opzoeken. Ontmoet men zulk eene dienstmaagd op den weg en men vraagt haar: Maeken woar goe i na toe?" dan antwoordt zij met een vrolijk lachend gelaat: »Hen koeken! Hen koeken!" Is die pret afgeloopen, en men ontmoet haar op den terugweg naar haar diensthuis en men vraagt haar: »Maeken woar bun i hen ewest?" dan klinkt het antwoord op een droevigen, klagenden toon: »Hen koeken! Hen koeken!" — Dat *koeken* beteekent jaarskoeken bakken, ook wel ijzerkoeken genoemd, en nog op vele plaatsen in gebruik. Zulk een ijzer heeft doorgaans eene langwerpig vierkante gedaante, ook wel eene ronde, is meestal van binnen met vierkante ruitjes voorzien, ook wel met 't wapen van den eigenaar of met een spreuk of rijmseltje; zij zouden waardig zijn in eene verzameling van oudheden te prijken. Overigens worden hier en daar de koekjes, zoodra ze uit het ijzer worden geligt, opgerold. Ik leef in de hoop, dat door dit berigt in den Navorscher de een of ander zal worden opgewekt om hieromtrent iets mede te deelen uit andere gewesten van ons vaderland. J. C. K.

GESCHIEDENIS.

Steenen kamers. (XXI, bl. 329; vgl. bl. 486.) Bij Deventer, aan de overzijde van de IJssel, onder Wilpe, bestaat nog een huis, de Steenen kamer genoemd, terwijl ook de omtrek dien naam draagt.

Men gist dat het een wachthuis geweest is, wijl die benaming, zoo ver wij weten, niet anders voorkomt dan bij oude vestingen.

J. C. K.

Kerk te Bergen. (XXI, bl. 275; vgl. bl. 475.) Volgens den Tegenwoordigen staat der Vereenigde Nederlanden, 8e deel, blz. 364, verviel de kerk van Bergen door den brand in den jaare 1574.

Is hiermede bedoeld de brand, op last van Sonoy in verschillende dorpen aangerigt na het opbreken van het beleg voor Alkmaar, waarvan gewagen van der Woude Kronyk van Alkmaar, blz. 143, en Boomkamp, Alkmaar en zijne geschiedenissen, blz. 307?

J. A. SNELLEBRAND.

Predikanten met den naam van Baselius te Bergen op Zoom. (Vgl. XX, bl. 23, 226; XXI, bl. 229, 387.) Tot antwoord op een' brief van den heer Rammelman Elsevier dient, dat in het uiterst net geschreven trouwboek duidelijk staat »*Jac. Baselius van Steenwijck*" en niet *Steenwerck*, zooals ZEd. dacht, als zijnde *Steenwerk* eene vlaamsche plaats; mijne eerste lezing dus was goed; echter vond ik bij 't doorbladeren van dat boek nog:

Corn^s. Claesz. Bertoes, j. m. van Bergen op Zoom.

Sara Baselis, j. d. van Zieriksee, geh. 1 oct. 1586.

Dit geeft nu wel geen licht; maar behoort zij tot de familie, dan zou hieruit blijken, dat deze nog al talrijk en hier en daar verspreid was. Wat ik uit de rek. van B. o. Z. aanteekende geeft echter eenig meer licht en daarom laat ik 't hier gaarne volgen.

1588—'89.

1. Jac. B., de jonge, voor aannemen en onderhoud van zijn' ondermeester . . . . L car. gld.

it bet. ter ordonnañt van tcollegio Jacobo Baselio m̄mori over zeker repār bij hem verschoten . . . . . xxij car. gld. xvj st.

1590—'91.

Jac. B. voor 't bedienen van rectoirschap . . . i^c. car. gld.

1596—'97.

m^r. Jac. B. voor 1 jaer vrijdom van accijns. . xviij car. gld.

it bet. m^r. H^k. Henningius, dienaer des Godd. woord te Tholen, voor kosten en reizen naar 's Gravenhage voor de magistraat om te bewerken dat m^r. Jac. B., dienaar des Godd. woords, alhier beter onderhoud mocht gecrighen also deselve bij die van Amsterdam beroepen was geworden, deselve van meyninghe was te reijsen volg. de colleg. resolutie van myn heerē x apr. 1596. xxx car. gld.

it bet. 16 febr. m^r. Marco Swerius, voor tbedienen van trectoirschap van de lat. schoole bynn̄e desen jaere . . . i^c. car. gld.

1600—'01.

D^r. Jac. B. dienaer der kercke, en wat verder . . »

D^r. Jac. B. Junior, dienaer der kercke . . . . »

1604—'05.

Bēt. Schipper J. Claessens. . . . . xij car. gld. omdat hij d^r. Jac. B. in ijsgang in febr. 1604 heeft gevoerd naer Hollant.

Bēt. Jac. Gijsbr. Ruijsch in den Haag voor verteer van d^r. Jac. B., kerckedienaar in syn leven in maart 1604, ten zijn' huize om daar te soliciteren en te verzorgen de zaak van 't sterfhuys van wylen Marie Fuerij (Ferny?) . . . . x car. gld.

Bēt. Eliz. van Loo, wed. wijlen d^s. Jac. B., dienaar des Godd. woords . . . . xviij car. gld.

15 oct. 1604 it bet. wed. van d^s. Jac. B. voor goede diensten aan de stad van haren man. . . . . . . i^c. xij car. gld. x st.

D^s. Jac. B. is dus overleden tusschen maart en 15 oct. 1604, doch doordien de kerkenraad iemand den 18 junij 1604 afzond naar Arnemuiden om d^s. Joost van Laren aldaar voor een beroep naar B. o. Z. te polsen, moet d^s. Jac. B. toen reeds overleden zijn geweest.

D^s. J. van Laren schijnt echter bedankt te hebben, want in zijne plaats kwam hier d^s. Lamb. de Rijcke [1]) uit Fynaert.

---

[1]) Ds. Lamb. de Rijcke was geb. in Utrecht.

D^r. Jac. B. stierf naar alle waarschijnlijkheid als slagtoffer der in 1604 heerschende »contagieuse ziekte."

F. CALAND.

V R A G E N.

Levens van spaansche veldheeren uit den tachtigjarigen oorlog. Onze geschiedschrijvers leveren vele bijdragen tot kennis der krijgsbedrijven van Romero, Mondragon, Sanchio d'Avila en andere spaansche bevelhebbers en voornamelijk van den landvoogd zelven, den bekenden hertog van Alva, maar eenigzins uitvoerige levensbeschrijvingen dezer mannen zijn mij onbekend. Daar nu de Navorscher in betrekking staat tot zijnen spaanschen ambtgenoot *el Averiguador*, zou ik van het spaansche tijdschrift wenschen te vernemen, of er ook in Spanje eenige uit goede bronnen geputte biographiën, hetzij vroeger of later uitgegeven zijn. Wel is mij het ook in onze taal overgezette leven van Alva door de Astorga bekend; ook weet ik, dat de markies de Miraflores in 1857 eene levensbeschrijving van den bekenden overste don Sanchio d'Avila, naar familiepapieren gegeven heeft, zonder dat mij bekend is, of dit werk in den handel gekomen of slechts voor vrienden gedrukt is. Eindelijk zie ik in het laatste nommer van den *Averiguador*, dat thans ter perse zijn de *Comentarios de Francisco Verdugo, sobre la guerra de Frisa,* waarvan, zoo ik meen, reeds voorlang een uittreksel in het Fransch verschenen is. Daar alles wat tot onzen bevrijdingsoorlog betrekking heeft, ons belangstelling inboezemt, wenschte ik dat een of ander spaansch geschiedvorscher door middel van den *Averiguador* over dit punt nadere opheldering wilde geven, opdat het ook hier meer algemeen bekend worde.

L. PH. C. V. D. B.

Margaretha van Parma. In de »Audenaerdsche mengelingen, uitgegeven door L. van Lerberghe, archivaris, Ronsse adv^t. en J. Ketele, eer-archivaris," vind ik in deel II onder de »bewijzen voor Geslachtkunde" het volgende belangrijke stuk:

A tous ceulx qui ces présentes lettres verront ou orront Echevins et Conseil de la ville d' Audenarde, salut: Scavoir faisons et certifions, que pardevant nous sont venuz et comparuz en personne, Robbert de Boulaere filz de Jehan, eagé de LXV ans, Florens de la Donct filz d'Olivier eagé de LXIII ans et Arent Roes fz. Joos eagé de L ans, tous gens de bien et dignes de foij; les quelz attestent par leur serment solemnelement faict en noz mains, qu'ilz ont eu bonne cognoisance de feu Gillis van der Gheenst, et damoiselle Jehanne van der Coije sa femme; les quelz entre aultres ont constant leur mariaige, procréé Bauduin, damoiselle Jehenne, Marie et Agnes van der Gheenst; la quelle damoiselle Jehenne van der Gheenst, est mère de trèshaulte et trèspuissante Dame Madame la Duchesse de Parme et de Plaisance, Gouvernante des Pays de par deça, et [*a esté aliée par mariaige avecq. Mr. Jehan van den Dycke; la dicte damoiselle Marie avecq feu Mr. Jehan Schot en son vivant Clercq du Saing (Sang?) de la ville de Bruxelles* [1])] Les dts Baudewin et Agnes van der Ghenst sont povres gens de bien, de bonne fame, renommée et conversation, demorans en la paroiche de Nukercke et Etichove au païs d'Alost; chargieez de plussieurs petits enfans, gaingnants leur vie par l'arht et stil de la tapisserie.

Les quelles choses, estans requis de la part dudts Baudewyn et Agnes van der Ghenst, d'expédier certification pour leur valloir là où il appertiendra, et que raison veult que l'on certifie toutes choses véritables quant on ij est requis, avons en tesmoing de vérité, à ces présentes faict apprendre le seau aux causes de ladte ville d'Audenarde, le XXIX octobre LXI (1561).

(Get.) JAN DE METS.

In de H. S. kronyk van Heer Jan B. Doije (omtrent 1720 geschreven en in ons archief bewaerd) lezen we over Margaretha en hare familie nog:

»In tjaer 1522 ghelach Jannekin van de bastaerde dochter van

---

[1]) De woorden met italique letters gesteld (hier cursief gedrukt tusschen [ ]) zijn in de minute doorstreept en het is aan den inkt van de handteekening kenlijk, dat de *doorstreping*, benevens eenige invollingen van namen, met de dagteekening en (het) jaertal met dezelfde pen gedaen zijn.

De minute zelve is geschreven door den Pensionaris mr. Gillis van der Stichelen.

Carolo de vijfste, 't Audenarde binnen Pamele op het Speij, ende wiert daer christen ghemaeckt (gedoopt). Dese troude naemaels den hertoghe van Parmen ende wiert Regente van de Nederlanden."

La famille se transféra d'Audenarde en Brabant, comme on voit en une sépulture à Vilvoorde. Voici celle de S^{t}. Nicolas à Brusselles avant le bombardement de 1695:

»Cij gist Anne van der Thommen, fille de Louis v. d. T. escuijer, seigneur d'Oplinter, Linden et Wilbeke, femme de messire Jehan de Fourneau, chevalier, seigneur de Cruijckenbourg, Wambeke, Lombeke et Ternath, qui trespassa le 17 jour de sept^{re} l'an 1632."

Quartiers:

v. der Thommen.	van Dijck.
Roelants.	Borstel.
Wilre.	Ghenst.
Boote.	Coije.

Ghenst: d'or à 3 bandes de gueules.

Coije: de gueules au sautoir d'or.

In den staat van goedē ten overlyden van Jooris de Curte, oud schepen deser stad Audenaerde, voor oppervoogden gepasseerd, 9 april 1556 voor Paschen, vindt men het volgende:

»Eerst zo es men schuldich meester Jan van den Dycke te Bruesele, ter causen van xxiiij lib. par. sjaers eerfelycke losrente den penninc xvi, comt voor tprincipael." . iij^{c} iiij^{xx} iiij lib. par.

Vraag: Waarom zou de schepen de Mets doorgestreept hebben wat hij gezegd heeft van het huwelijk van Johanna met Jan van den Dijcke en van hare zuster Marie met J. Schot? Zou men die huwelijken later hebben willen ontkennen en waarom dat?

F. CALAND.

Gardes d'honneur. Bestaat er ook eene lijst van de namen dergenen, die onder Napoleon I als garde d'honneur hebben gediend? Is die lijst welligt in een of ander werk te vinden?

Men gelieve mij heromtrent eenig narigt te verstrekken.

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Opschrift te Nederhorstenberg. (Vgl. XXII, blz. 67). Eene afbeelding van dit opschrift met eene verklaring gaf C. A. V. W. (C. A. van Wachendorff) in de eerste Proeve van Dulces ante omnia Musae, bl. 183 en verv. Het staat, zegt hij, »op de steenen lijst, om de noorderdeure der kerke aldaar." Volgens de afbeelding begint het aan de linkerzijde der deur van onderen; daar staat *Qui petit hanc aulam petat Elburgam fore salvam.* Vervolgens staat boven de deur, *Et per eam nullus intret n.* De rest had dus aan de regterzijde moeten staan. Heeft het daar nu in vroegeren tijd inderdaad gestaan en is de steen waarop het stond misschien later gebroken en door eenen onbeschrevenen vervangen? Of is het onvoltooid gebleven? Zeker is het, dat er meer had moeten staan. Het opschrift toch maakt eenen hexameter uit en het eerste gedeelte van eenen tweeden. De laatste zin niet alleen is onvoltooid, maar van het woord dat op *intret* volgen moest, staat er nu ééne letter en niet meer. »Het woord *aula*," zegt v. Wachendorff verder, »beteekent hier de kerk, gelijk het in dien zin bij de Christen schrijvers doorgaands gebezigd werd, of ook wel eenigszins bepaalder voor den buik der kerke (navis ecclesiae)." Ik geloof dat hij gelijk heeft, nu ik van hem vernomen heb, dat het opschrift om de *noorderdeur,* derhalve om eene *zijdeur* staat. De zijdeuren toch zullen hier wel niet in een portaal maar in de kerk zelf uitkomen. Maar waar heeft *per eam* betrekking op? Op *Elburgam* zeker niet; op *aulam* ook niet, indien dit *kerk* beteekent. Op de deur dan? Hadden wij hier classisch Latijn voor ons, dan was het niet mogelijk; maar het is Latijn uit de middeneeuwen en daarom kan het wel zijn. 't Is dan wel een zeer leelijk Latijn. Stond het woord *portam* of *januam* er bij, dan kon het er ten minsten nog wat beter door. Maar die zullen er wel niet bij gestaan hebben. *Januam* past in het ontbrekende gedeelte van het vers niet, en *portam* zou alleen aan het einde kunnen staan; doch daar heeft het zeker niet gestaan, want daar was een woord noodig op *us* uitgaande, om op *nullus* te rijmen. Van Wachendorff twijfelt of Elburg hier een vrouwennaam of de naam der stad Elburg is. 't Is

echter zonder twijfel het eerste. Dat men de namen van weldoeners der kerk wel eens boven de deur zette, ten einde de bezoekers op te wekken om voor hen te bidden, schijnt ook te blijken uit de namen Thidehart en Riclint, die boven de kerk te Maarsen staan.

P. LEENDERTZ WZ.

V R A G E N.

Penning op de genees- of sterrekunde, gevonden in de Haarlemmermeer. Deze looden penning (Muntmeter 49 strepen) is eenigszins grof van bewerking en *gesleten,* misschien een gegoten afslag van het origineel in edeler metaal. Hij is toevallig opgegraven in een veld, nabij de Badhoeve, door een werkman, die het land omspitte, denkelijk afkomstig van een schip of badplaats, toen de Haarlemmermeer aldaar nog water was. De voorzijde vertoont een man op een veld staande, buiten eene stad met torens en wallen in het verschiet; naast dien man ligt op den voorgrond eene spade en ter zijde van den man een opstaand werktuig boven den grond verheven, in den vorm van een in het midden doorsneden vierkant, dat men ook voor het bovenste gedeelte van een waterput zou kunnen aanzien. Het schijnt wel, doch het is slechts eene gissing, dat de man een muts op het hoofd heeft en met een mantel of toga is gekleed en nog iets in beide handen voor zich houdt. Bovenaan ziet men wolken en het omstraald Alziend Oog. In den binnenrand zijn afgebeeld de teekens van zon, maan en de planeten. De keerzijde bestaat alleen uit dit opschrift, in tien regels: *Ehre den Artzt den der Herr hat ihn geshaffen. Könige ehren ihn, der Herr last die Artzney avs der Erden wachsen. ein vernvnfftiger veracht sie nicht. Sir* 38. *V.* 1. Deze woorden zijn, met eenige verkorting, ontleend aan het apokryfe boek der Spreuken van Jezus Sirach, de vier eerste verzen van hoofdstuk 38. Wij gissen, daar er geen jaartal of nadere aanduiding op den penning voorkomt, dat het wellicht eene soort van duitschen gildepenning is, betreffende de geneeskunde, en dat de man op de

voorzijde zich met een botanisch, medicinaal of astrologisch onderzoek bezig houdt. Wij houden ons voor inlichtingen aanbevolen.

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

Eenige koperen en looden penningen. Waar, wanneer en op welke gebeurtenis zijn de volgende penningen gemaakt en waar zijn zij beschreven of afgebeeld?

Nr. 1. Av.: T (met eene romeinsche letter) Rv.: Een uil (Koper. Iets kleiner dan een cent (Turfloodje?)

Nr. 2. V L.; Gekroond wapen van Vlissingen in eene versiering. (Lood. Iets grooter dan een cent).

Nr. 3. Av.: 2 met elkander sprekende mannen, de eene met een harp, de andere met een boog. Er tusschen David Jonat. han (In 3 regels). Er om heen: Sit Domin° inter me et te usque semp:

Rv. 2 elkander omhelzende mannen, waarvan de eene den anderen doorsteekt. Links: Joab; Rechts: Ama: sa. Er om heen: Friede mit dir mein Bruder. Er onder II. B. S. XX. Daar onder H. K. (Koper, zoo groot als een gulden).

Nr. 4. Borstbeeld naar links met de pauselijke kroon. Er om heen: Innocen. XII. Pont. Maximus.

Rv.: Een haan, kraaiende tegen de zon. In het verschiet eene stad. E. o. h.: Frustra cecinitque deditque inspirante Deo. (Geel koper, zeer groot).

Nr. 5. Hoofd naar links. E. o. h. Maxi mus. Een ledig schild. E. o. h. Non plus ultra. (Koper, zoo groot als een cent).

Nr. 6. Op een penning, zoo als de heer ter Gouw er in zijn Kijkjes in de oude schoolwereld een afbeeldt, staat achter het alfabet, Hans Schult. Wanneer leefde die man?

Nr. 7. Av. Een put. Omschrift: Salubrior exii. Rv. Borstbeeld van Lodewijk XIV. Koper. (Bij Goeree is de medaille, waarnaar dit neurembergsch fabrikaat gemaakt is, niet opgenomen. Waar sloeg zij op?)

Met de beantwoording dezer vragen zal men zeer verpligten

MARIUS.

J. Daams en C. Kouwenhoven. Ik heb hier voor mij liggen een

zilveren penning groot 63 mM. geslagen op het vijfentwintigjarige huwelijksfeest van J. Daams en C. Kouwenhoven, getrouwd 9 Mey 1762, 't Silvre feest gevierd 1787. Bij dezen penning is eene verklaring die aldus luidt: Verklaring van den Gedenk-Penning op het Silvere Bruilofts-feest. Op de Voorzyde, ziet men de twee verbondene Harten die eene vlam voeden, omvangen met twee Palm-Takken, onder, door twee in een gestrengelde Regterhanden vastgehouden: bezijden zijn twee brandende Fakkels, verziert met Roozen, welke de Frisheid der Jaaren verbeelden, en de Palmtakken de geduurzaamheid voorspeld werd tot opschrift:

Door liefde en trouw.
J. Daams
en
C. Kouwenhoven.
Getrouwd 19 Mey 1762.

Op de Tegenzyde, is de Godsvrugt met opgeslagene oogen bezig, Godt te looven en te danken voor de genotene weldaden, op 't ontstooken Autaar van Dankbaarheid, maar op eene Slangerond het tal XXV omvangt; verbeeldende het beleefde vyf-entwintig jaarige Feest: boven op een Zuil ziet men een Pellicaan, voedende zyne Jongen met zyn Bloed, betekenende de vuurige Liefde. In 't verschiet, ziet men langs een zierlyk gezigt van verscheyden Palmboomen, een tweede Eere-zuil, op welk een L staat, of 50, betekenende het Goude Bruilofts-Feest dat nog te verwagten staat: dit alles werd bestraald door een helder ligt, ten bewyze dat deze Zegeningen door de Goddelyke Almagt geschieden.

Het omschrift luidt aldus:

Wy looven God, voor al 't Genot,

Onder aan leest men:

't Silvere Feest gevierd.

Joan George Holtzhey, maker deeses Pennings, en woonagtig op de Heeregragt, by de Huiden-straat, in het Goude en Zilvere Munt-Cabinet te Amsterdam, snyd, schroeft en verkoopt voorts nog allerhande zoorten van Goude als Zilvere Historie- Verjaarings- Trouw- Bruilofts- en Begravings-Penningen.

Nu is de vraag wie waren J. Daams en C. Kouwenhoven en was J. G. Holtzhey een graveur van naam?

A. C. DE GRAAF.

[J. G. Holtzhey was een zeer verdienstelijk stempelsnijder. Men zie over hem de werken van Immerzeel en Kramm o. h. w.]

Vierkante driegulden. Heeft men ook vierkante drieguldens? Zoo ja, waarom en wanneer zijn die geslagen?

A. C. DE GRAAF.

Penningen op »ontlegeringhe" van Bergen op Zoom in 1588. In de stadsrekening van 1 maart 1596 tot 1 maart 1597 vindt ik: »ter ordonnantie bet. Jan de Cleerck voor tmaecken van 1 gouden 4 canten pē (penninck) gemaect ter memorien vañ »*ontlegeringhe*" deser stadt, die van stadtswege is geschonken aan Heer Tresorier Valcke in Zeel." — junij 1596 . . . . . 36 car. gld. xv st.

En in die van 1 maart 1600 tot 1 maart 1601: »ter ordonñ. bet. Jan de Clerck de Jonge over tmaecken van 1 gouden penninck ter memorien van *onlegeringhe* vañ stadt iñ jaer LXXXVIIJ geslaghen, daermee vereert is de zoon van tresorier Kinschot, omdat hij de stad beschonken heeft met eenighe latijnsche exemplairen bij hem zelven gemaeckt ter eere der victorie van Z. Exc. in julio l.l. bij Nieuwpoort xxij nov. 1600. . . . XLVIJ c. gld. v st.

Mogt iemand deze penningen kennen, men zal mij verpligten door mede te deelen, wat zij voorstellen en wat er op te lezen staat.

F. CALAND.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

De Proeven voor het Verstand, den Smaak en het Hart, door Bellamy en eenige zijner kunstvrienden, in twee deelen (met doorloopende pagineering) te Rotterdam bij A. F. H. Smit in 1825 en 26 uitgekomen, hebben een titelvignet, voorstellende een vierkantigen gedenkzuil of monument, waar bovenop een harp staat. Op dat monument staan de namen: *Carp*, *Hinlopen*, *Kleyn*, *Ockerse*, *On-*

daatje, Rau, Uytenhooven. Op den voorgrond ligt eene opengeslagen rol papier op een geopend boek, beide rustende op bloemen; op de papierrol staat de naam *Clarisse.*

Men was tot dusverre niet eenstemmig in de meening wie de auteurs waren van de verschillende stukken, waaruit deze *Proeven* bestaan. Ik ben echter in de gelegenheid daaromtrent de onzekerheid ten naasten bij op te heffen. In mijn exemplaar toch, blz. 316—18, heeft A. Kleijn, geboren Ockerse, de namen der auteurs bij den *Inhoud* bijgeschreven, zoo als ik die hieronder volgen laat. Op het schutblad van het boek teekende zij nog aan: »De stukjes met titteltjes aangehaald zijn mij omtrent derzelver »autheurs, twijfelachtig, de *ongetekende* houde ik, zoo niet allen, »ten minsten op een heel enkel na, bijgeflanst door de uitgevers. »Clarisse ligt daar op rozen, zeker omdat hij nog leeft. Uytten- »hoven evenwel, die ook nog springlevendig is, staat met de doo- »den op de Tombe. Ik denk dat hij door eene annonce, hier of »daar, wel protest zal aantekenen. Quint Ondaatje, hadt ik liever »niet in dezen kring gezien, hij was de beste heer niet, en geen »kunstvriend."

INHOUD.

Aan Lezers en lezeressen . . . . bladz. 1.
Ockerse. Gevoelens van een' jongen Vader. . . . . » 5.
Ockerse. Over Dagboeken. . . . . » 13.
. . . . . Verdraagzamheid. . . . . » 24.
Ockerse. Het Sleepers Paard. . . . . » 34.
Ockerse. Denkbeelden uit het Vrouwelijke Character. . » 40.
Ockerse. Over het Schrijven Incognito. . . . . . » 55.
Kleijn, geb. O. Na eene Herstelling, *dichtstukje.* . . » 71.
Rau. De Stormwind, *dichtstukje.* . . . . » 73.
Clarisse. De Held, *dichtstukje.* . . . . » 74.
Bellamy. Aan een' Schilder. . . . . » 75.
Denzelfde. De gevlugte Vreugde. . . . . » 77.
Denzelfden. De gevonden Vreugde. . . . . » 79.
Denzelfden. In een Album. . . . . » 82.
Denzelfden. De Dichter aan zijne Vrienden. . . . . » 83.
Kleijn. Fabel, van de Kapel en den Jongen. . . . » 84.

Ockerse. De Doctorale Promotie. *Anecdote.* . . . . bladz. 86.
Ockerse. Anecdote vertaald uit het *Dictionaire des Anecdotes* &c. . . . . » 87.
Ockerse. Anecdote, vertaald uit hetzelve *Dictionaire.* . » 88.
. . . . . Het non plus ultra der Gierigheid. *Anecdote.* » 90.
Ockerse. Nog een Anecdote. . , ... » 91.
Rau. Aan Cidli. . . . . » 92.
Bellamy. Aan Fillis. . . . . » 94.
Denzelfden. De hardnekkige Onkunde. . . . . . . » 96.
Denzelfden. Fillis. . . . . » 98.
Hinlopen. Aan Henriette. . . . . » 100.
Bellamy. Kaïn. . . . . » 101.
Denzelfden. Twee woorden over Kaïn. . . . . » 103.
Bellamy. Een Vraag. . . . . » 106.
Rau. Ewald en Elize, *Romance.* . . . . » 108.
Bellamy. Roosje. *Een vertelling.* . . . . » 119.
Denzelfden. De aantekening daar over. . . . . . » 126.
Uyttenhooven. Droom van Nergal den Wijzen. . . . » 128.
Ockerse. Brief aan mijne zuster K. . . . . » 136.
Bellamy. Fragment van eene sentimenteele Historie . » 155.
Ockerse. Kwink en Kwank, of de twee Gebroeders Bedelaars. (*Eene Vertelling.*) . . . . » 159.
Denzelfden. Fragment, (*aan Cordatus.*) . . . . . . » 193.
Hinlopen. Brief, (*Dichtstuk.*). . . . . » 199.
Clarisse. De Schoenen. . . . . » 212.
Denzelfden. De Historie van onze poes. (*Uit een oud Handschrift.*) . . . . , . . » 230.
Kleijn. Burgerlied. . . . . , ... » 234.
Ockerse. Denkbeelden uit het Vrouwelijk Character. (*Vervolg van blz.* 40—54). . . . . . . » 236.
(*Ik meen*) *Hinlopen.* Vrouwendeugd. . . . . . . » 253.
. . . . . Aan God. (*Toen mijne Elize beviel.*). . . . » 265.
. . . . . Julia. (*Krijgslied.*) . . . . » 267.
Kleijn. Toen ik niet zeer tevreden t'huis kwam. . . . » 271.
Kleijn. Toen ik reden tot klagten had. . . . . . . » 273.
Kleijn. Elegie in de Ballingschap. . . . . » 275.
Bellamy of Clarisse. Het Jongetje. . . . . » 280.

De Stomme Schoone en de volgende twaalf stukjes, waarmede het geheel gesloten wordt, zijn *ongeteekende.*

Rosendaal. H. W. T. TYDEMAN.

De Witt. Van vele kanten heeft men mij mededeelingen gezonden over de de Witten. Vele vragen zijn onopgelost gebleven; ik ben echter zeer dankbaar voor het ontvangene en houd mij steeds aanbevolen.

Den heer Honingh dank ik zeer voor de mededeeling van het grafschrift. Het is wel bekend, afzonderlijk gedrukt in plano, ook in het *Zwart Tooneelgordijn.* Het is een goed vers. Mocht de redactie van den *Navorscher* er plaats voor willen afstaan, dan wil ik successivelijk de belangrijkste kleine stukken over de de Witten mededeelen. De geschiedenis is hiervan niet algemeen bekend.

Ik zag vooral gaarne nog éene vraag beantwoord. Na vele moeiten heb ik eindelijk *La vie et la mort* gekregen bij W. Broedelet uitgegeven. Daarin komen twee portretjes voor, copijen van de portretjes van P. van Gunst, met verzen van den Elger, als ook een breede plaat van den moord, copij van de plaat van Huyberts. Dezelfde plaat heb ik ook met hollandsch onderschrift. Uit welk boek kan die zijn?

Utrecht. DR. H. J. BROERS.

Rederijkers blazoenen (XXI, bl. 560). Behalve in de door den heer J. G. Horsthuis opgegeven werken komen nog in de volgende, afbeeldingen voor van blazoenen onzer noordnederlandsche rederijkerskamers. Die werken berusten alle in de Koninklijke Bibliotheek te 'sGravenhage, benevens zoo vele welke geene afbeeldingen bevatten; het geheel levert ruime bouwstoffen voor elke studie over de rederijkers.

I. Dryderley Refereynen ghepronuncieert opte Rhetoryck-feest der blauwe Acoleyen van Rotterdam. 1561. — Tot Antwerpen, W. Silvius, 1564. in 8°.

(Op den titel het blazoen der Blauwe Acoleyen met de spreuk: *Met minnen versaemt,* in houtsnede.)

II. Refereynen Ghepronunchieert opte Intreden binnen der Stede

van Delft — ghedaen: den 28 junij, Anno 1581. — Tot Delft, Aelbert Heyndricksz. 1581. in 4°.

(Op den titel, en nog tweemaal in het werk zelf, het blazoen, in houtsnede met het jaartal 1581 en het rebus W(y) [rapen] G(eneugt).)

III. Den lust-hof van Rethorica. Waer inne verhael gedaen wordt, van de beschrijvingen ende t' samen-comsten der Hollantscher Cameren vande Reden-ryckers, binnen Leyden geschiedt, den 26 Mey — 1596. — Gedruct tot Leyden by Fr. van Ravelengien. 1596. in 4°.

(Op blz. 11 het blazoen, door de Geyn gegraveerd, met het opschrift: *Rethorica.* 1596 en de spreuk: *Liefd es tfondament. Leijden.*

IV. Der Redenrycke Const-Lief-hebbers stichtelicke Recreatie — binnen der Stede Rotterdam, den 18, 19 ende 20 Augustij 1598.— Gedruckt tot Leyden by H. L. van Haestens. 1599. in 4°.

(Voor den titel het blazoen, de geheele bladzijde beslaande, gegraveerd en daarop de woorden *Rethorica*, *Rotterdam*, de spreuk *Met Minnen versaemt* en het jaartal 1598.

V. Der Reden-ryckers stichtighe tsamenkomste — ghehouden binnen Schiedam, A° 1603. — Tot Rotterdam, by Jan van Waesberghe. in 4°.

(Op den titel een houtsneê waarin het wapen van Schiedam door eenige personen gedragen. Wellicht echter is dat het wapen van het schiedammer weeshuis en zijn de dragende personen (4 vrouwelijke, 3 mannelijke) weezen.)

VI. Der geholpen weesen schuldighe dancksegginghe, over de waerdighe weldaet henluyden betoont — tot op-bouwinghe van een Nieu Wees-huys. — Vervatet — in het Spel van Sinnen — ghespeelt binnen Schiedam, opten eersten January 1604. — in 4°.

(Op den titel dezelfde houtsnede als bij het vorige werk.)

VII. Nieu Jaer Liedekens uytghegheven by de Retoryck kamer t'Amsterdam In liefd Bloeyende. 1581—1608. — t'Amstelredam, H. Janszoon. in 8°.

(Op blz. 4 staat het blazoen, dat ook op den titel voorkomt, omgeven door een sierlijken houtsneêrand waarin, aan de bovenzijde, het wapen van Amsterdam, in den onderkant de spreuk: *In liefd' bloyende.*)

VIII. Nootwendich Vertoogh, Der alleen-suyverende Springh-

Ader enz. — *Wijngaertrancxkens,* onder 't woort *Liefd' boven al.* Binnen Haerlem, Anno 1613. — Tot Haerlem, bij David Wachtendonck 1614. in 4°.

(Op blad 13 het bladgroot blazoen, in houtsnede, van de Wijngaertrankskens met de spreuk *Liefd boven al* en het rebus.

IX. Der Reden-rijckers stichtighe aenwijsinghe, van des Werelts dwael-paden met hare verwerringe, veroorzaect door 'sMenschen eyghen-wijs vernuft. Reden-rijckelick vertoont binnen den Dorpe van de Kethel. — 2 Augusti Anno 1615. — Tot Schiedam, by Adriaen Cornelisz van Delf. 1616. in 4°.

(Tegen den titel, eenige malen herhaald in het boekdeel, het blazoen in houtsneê ter helfte van de bladzijde met de spreuk der kethelsche kamer de Son-bloem: *Noyt meerder vreucht.*)

X. Der Reden-rycke Rynscheu Helicon, Betreft in den Dorpe van Leyder-dorp, onder twoort Liefd' Bliift Sonder Endt, opt beroep der Rhynlandtsche Dorp-Cameren ghehouden — den 22 July 1616. — Tot Leyden, By Johannes Sol. 1617. in 4°.

(Op den titel, en nog eenmaal in het boek, het blazoen in houtsnede, met de spreuk: *Liefd' bliift sonder end.* In dit exemplaar ligt een blazoen van dezelfde kamer, op een klein folio vel papier gedrukt in houtsnede, een kunststuk van xylographie met versieringen, wapens en, onder aan, het jaartal 1563 en den naam *Leüder Dorp.*

XI. Nieuw-Jaar-Lieden: Wt-ghegheven by de Nederduydtsche Academi. — (t'Amsterdam, by Nicolaes Biestkens) voor C. L. van der Plassen 1618. in 8°.

(Op den titel van dit boekje, even als op dien van de vervolgen voor 1619—1622, staat een houtsnede voorstellende het blazoen der Academie, namelijk een bijenkorf met het woord IJVER, omgeven door de spreuk: *Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.*)

XII. Schiedams Rood Roosjens Spel van David ende Goliath. — Tot Rotterdam by M. Bastiaensz. 1619. in 4°.

(Het blazoen der rederijkkamer te Schiedam, met de spreuk: *Aensiet die ioncheit* staat op den titel; daarenboven komt het, in veel grootere afmetingen, in een sierlijken houtsneêrand nogmaals in het boek zelf voor; daar luidt de spreuk: *Aensiet die ioncheyt.*)

XIII. G. van der Eembd Haerlemse Belegeringhs treur-bly-

eynde-spel. Gespeelt by de Wyn-gaert-ranken onder Liefd' boven al, tot Haerlem, op den 26 July in 't Jaer 1619. — In 'sGraven-Hage, by Aert Meuris, 1619. in 4°.

(Blad 7 wordt ingenomen door het blazoen in houtsneê met de spreuk: *Liefd'boven al* en het rebus van de kamer. Identiek met dat 't welk voorkomt in n°. VIII.)

XIV. Levenders Reden-Feest, oft Amsteldams Helicon, Opghestelt By de Brabantsche Reden-Rycke vergaderingh uyt Levender Jonst. — Tot Amsteldam by W. Cloppenborch, 1624. in 4°.

(Op den titel, en nog eens in het boek, het blazoen in houtsneê, met de spreuk *Wt levender jonst*, het opschrift: *Brabantsche camer*, en het omschrift: *Daer t'gloof met hoop liefd croont is s'geests levender claerheyt: So deur reen kennis const bloeyt by die mint de waerheyt.*)

XV. Battaefsche Vrienden-Spieghel: Wt levender ionste. — t'Amsterdam, by Gerrit H. van Breugel, 1615. in 4°.

(Op den titel een nagenoeg bladgroot blazoen met de spreuk: *Wt levender ionst* en het opschrift: *De Brabandtsche rethorica camer* 1613. Zeer fraaie xylografie.)

XVI. Het eerste (tweede, derde) Deel van Claas Kloet. Gespeelt op de Brabantsche Camer den 21 Januarij Anno 1629. In Amsterdam. — t'Amsterdam, Voor Josephus van der Nave. 1629. in 4°.

(Elk der drie titels draagt het blazoen der Brabandtsche Camer, gelijk aan dat onder n°. XIV is beschreven.)

XVII. Het Leydsch Vlaemsch Orangien lely-hof, Verciert met veel verscheyden nieuwe Vruchten. Tsaem-ghestelt By de Broeders In Liefden Groeyende. — Ghedruckt tot Leyden, voor Jacob Roels — 1632. in 4°.

(Een zeer fraai in hout gesneden blazoen op den titel, aan de vier hoeken versierd met de wapens van Nederland, Holland, Frederik Hendrik en Leiden en met de spreuk: *d'Oranie lelie in liefden groeyende binnen Leyden. Anno* 1632.)

XVIII. Vlissings Redens Lusthof, Beplant met seer schoone en bequame Oeffeningen uytgegeven by de Reden-Camer tot Vlissinge, De Blaeu Acoleye, Den Geest ondersoecket al. — Tot Vlissinge, by J. J. Pick. — 1642. in 4°.

(Het blazoen in hout gesneden, prijkt op den titel en op de

keerzijde van bladz. 2, met het devies: *den geest ondersoeckt al.*)

XIX. Refereynen ende Liedekens van d'Heemel-erf, Gemaeckt by verscheyden Autheuren. — Beantwoort den 25 November, 1646. Op de Camer der Wyngaerdt rancken, Binnen Haerlem. — Gedruckt te Haerlem, by J. P. de Does — 1648. in 4°.

(Op den titel een ruw in hout gesneden blazoen met het motto: *Liefd' boven Al.*)

XX. 't Soet-ruyckent Wit Angiertje, op-ge-offert — door een Vraegh na Liefde voor Ziel en Lijf, het welck uit de hoofden der Wit Angieren is voort-gekomen, Onder 't Woordt: In Liefde Getrouw. — Tot Delft, Gedruckt by C. Blommesteyn. Anno 1683. in 4°.

(Voor den titel is aangebracht (wellicht alleen in *dit* exemplaar) een grootfolio koperen gravure, van ouder datum, geteekend *C. Visscher Excudebat*, waarop verzen, wapenschilden en andere ornamenten zijn voorgesteld alsmede het motto: *In liefde ghetrauw.* De opdracht van dit prachtige blazoen luidt: *Dignitate Ampliss. Consilio prudentiss. amore Patribus Patria. Rhetoricæ artis Collegium Flandrobelgicam solemnibus auspiciis COSS. et vniverso inclyta vrbis Harlemiana ordini Senatorio: et summa XII Collegior. gratulatione Santfordia XVI Cal. Aug. XCIII. Hunc* AMORIS ET FIDEI *tyfum D. D. D. An°. CIↃIↃLII. initiatum.* X. *Septemb.* — De graveur is, zoo als uit deze dedicatie blijkt, de latijnsche taal niet machtig geweest.)

XXI. Alle de Antwoorden van verscheide Reden-kamers, Op de vrage, voorgesteld van de Jonge Reden Kamer 't Mey-bloem, Onder 't Woord Met liefd' volbragt. — Beantwoord op haar Kermis-feest den 4 October 1701, tot Hazerswoude, Van 17 Vrije, en 2 Onvrije Reden-Kamers. — Te Leyden, By Jan van Damme, Boekdrukker en Hendrik van Damme, Boekverkoper. in 4°.

(Een zeer onaanzienlijk houtsneêplaatje op den titel en op de laatste bladzijde bevat het blazoen der kamer *'t Mey-Bloem.*)

XXII. Inleyding van Pallasvreugd; van Rethorika, die haar hebben gekompereert in ons al oude stadt Schiedam, met seven verscheyde Kamers, op het Pinxter-feest, op den Jare 1705. — Te Schiedam, gedrukt bij K. W. Muys. 1705. in 4°.

(Op den titel een bijna bladgroot blazoen, als eene leelijke

nieuwjaarsprent in hout gesneden, met het wapen van Schiedam in den bovenrand, alsmede het randschrift: *Dulce congregare arbor fici.*

ll.

Volksboek van Jan de Plug. (XXI. bl. 562.) Ik vermoed dat hiermede bedoeld wordt: »De Vryage van Jan de Plug en Caat de »Brakkin, hetwelk een Liefde is als Katte liefde, die malkander »krabben en bijten. Beide woonagtig te Amsterdam. — Gedrukt »voor Boeren en Menzen; Voor H....n en Jongens met dunne »penzen; Voor Snijders, Wevers en Schoenlappers; Voor Ledig- »gangers en Opsnappers."

Dit boekje, groot 16 bladzijden, is zoo al niet gedrukt toch zeker geschreven tusschen 1691 en 1698.

Indien de heer Honigh dit wenscht, ben ik bereid het hem ter inzage toe te zenden.

C. P. L.

VRAGEN.

Bibliotheek van Marnix van St. Aldegonde. (Vgl. XIX bl. 17: XX bl. 345). In de rek. van Bergen op Zoom van 1600—1 vond ik deze aanteekening over een werk van Filips van St. Aldegonde:

»it bet. griffier van de Perre over het geene hij verschoten heeft voor 2 nieuwe caerten en een bouck gemaekt by den Heer St. Aldegonde, genaempt »*tableau*" x maert tot behouff vañ stadt. . . . . xij car. gldn.

Welk werk is dit van Marnix, dien ik laatst ergens genoemd zag »Heer van *Touwinch*" in Zeeland? Mij onbekend en wel niet in Zeeland te vinden — maar waar dan?

F. CALAND.

[Het werk van Marnix hier genoemd is zijn Tableau des différens de la réligion. Wij vermoeden, dat *Touwinch* eene fout is door onduidelijkheid van eenen schrijver of slordigheid van eenen letterzetter gemaakt en uit *Souburch* ontstaan.]

Te samensprake Pieters ende ons liefs heren. Dit boek wordt vermeld in de vertaling der Gesta Romanorum, cap. 165, waar er eenige regels uit aangehaald worden. Wie kent dat boek en weet mij omtrent den schrijver, of anders den tijd wanneer en de plaats waar het geschreven is en omtrent den inhoud inlichting te geven?

P. LEENDERTZ WZ.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Prent van de schatgravers van Muiden. In den Navorscher XXI, bl. 518, is de vraag herhaald omtrent de schatgravers van Muiden. Ik ontving daarop uit 's Gravenhage het volgende antwoord, 'twelk ik hier, met toestemming van den mij onbekenden schrijver, mededeel. Hij is in 't bezit der volgende stukken over die schatgravers.

Behalve de door mij opgegevene plaat, nog eene 2de door dezelfde hand met 't onderschrift:

»Elk streelde zich met den schat — de Mof alleen dacht anders."

Zij stelt voor de aankomst ter plaatse waar de schat zou bedolven zijn.

Een 3de in folio, met 't opschrift:

Statelijke optocht der Muider prosessie, voorgevallen in de Nagt tusschen den 12 en 13 Aug. 1800.

Hieronder eene houtsnede met 34 regelig op rijm gesteld verhaal:

Ziet hier in deeze Prent, naar 't leven afgebeeld
Hoe 't blinde bijgeloof, de Hebzucht kust en streelt,
Wie zou op 't eind (sic) van deez' verlichte Eeuw verwachten
Dat men nog gekken vind, die door bezwering tragten
Een onderaardsche schat te krijgen in geweld?
En evenwel 't is zó. — Spot vrij dan met dien held,
Met dien verlichte held, die zich door *Slenderhenken*
Een lomp' en plompe Mof, liet in zijn achting krenken,
Spot met den gantsche stoet, die meede dit geval

Bijwoonden, lach met hen, want alle zijn ze mal.
Ei zie, hoe *Slenderhenk*, door zijn eenvouwig praten
Bekomt van de Overste een veertigtal Ducaaten.
Zie hoe hij in een kuil, die hij gegraven heeft [1])
Zie *Slenderhenk* eens aan. Hij gaat de geest bezweeren;
Bewaarder van de Schat, gij moet ter helle keeren.
Verlaaten 't oude goud! — Hij vat de weikwast aan
En heiligd straks de aard, door driewerf haar te slaan,
Hij plant het houte kruis en plaatst het juist in 't midden,
Terwijl de Heldenstoet, al knielende, er om bidden,
Gewaapend met Pistool en Pallas, zoo ook bad
Held *David*, toen hij met de reus in 't strijdperk trad.
Hier is het Priester hembd, ginds ziet ge de Lamptaarne,
Die brandend men hier draagt, — zo zag de Mof het gaarne.
Daar is 't wijwatervat; hier is een spaad' en schop.
Stil! *Slenderhenk* die knielt, en roept: Bid lustig op!
Mijn lieve Heeren! bid! niets moet u daarin stuiten.
En onderwijl zo zijn de goude stukken *Duiten.*
Nu gaat hij biddend voort, belaaden met zijn prooi,
Hij kruist en zegend zich, en vlugt in d' Eenden-kooi.
Daar staan de helden op, — zien met bedroefde oogen
Naar de ontdekte schat. — Maar ach! zij zijn bedroogen.
De vlugge *Slenderhenk,* die is aan hen ontvlucht, —
En het Bataafsche Volk vermaakt zich met deez' klucht.

Een 4de van een half vel in tweeën gevouwen: De bedroogen Muider Geldzoekers, drie liederen, zoogenaamde draaiorgelliederen. Hierin wordt de held genoemd *Collonel van der Meulen.*

5de De Duivelbanders, of de Bedroogen Officier, en de doorsleepen Mof te Muijden, met 3 vervolgen.

6de Het 2de boek der Muider Cronieken, zijnde blad B.; blad A. ontbreekt, zoo ook blad C. en volgende, zoo die uitgekomen zijn.

Verder meent de mededeeler, dat op de verkooping Muilman een completer stel voorkomt, behalve de penning, die op dat feit geslagen moet zijn, en door Fred. Muller te Amst. verkocht is geworden. B. J. A. M.

[1]) Hier ontbreekt ééne regel in de copie

Dit voorval moet wel groot gerucht gemaakt hebben, wijl er zoo vele platen over zijn uitgekomen. De Catalogus van Nederlandsche prenten niet in mijn bezit zijnde, welke de heer F. Muller te Amsterdam heeft uitgegeven, is het mij onbekend of daarin de platen, die betrekking hebben op de muider schatgravers, ook voorkomen. Zoo niet, dan staat mijne plaat te zijner beschikking.

J. C. K.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder die in 1872 als *Beschermer* toetreedt — en mij een postwissel van *ƒ* 3 zendt (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, gelieft bij te dragen), en mij ... voor zooveel hij niet *in Amsterdam* woont — *portvrij* naam en adres van zijn *gewonen Boekhandelaar* opgeeft, ontvangt in den loop van dit jaar door mij:

1°. prof. Molls „Kerkgezang tijdens de Oud-nederlandsche muziekschool" — zoolang de voorraad strekt; — wijders:

2°. het „Jaarboek der Vereeniging:" — een behoorlijk geordenden herdruk der vroeger door ons uitgegeven Berigten (en van alle, die we tot primo januarij 1871 gaven). Bovendien ontvangt hij:

3°. „XIX Nederlandsche Liederen uit den Gedenck-clanck van Valerius (1626) met klavierbegeleiding en toelichting van prof. Loman; en

4°. wat de Vereeniging wijders in 't jaar 1872 zal uitgeven.

Wie op de boven aangewezen manier als *Lid* toetreedt (postwissel van *ƒ* 1.25 of méer) ontvangt: 1°. Molls Kerkgezang, en 2°. het Jaarboek; doch geen der muziekuitgaven. — Wij tellen thans ruim 500 Beschermers en bijna 300 Leden.

Elk *die niet in Amsterdam woont,* gelieve, telken jare vóór ultimo Maart, zijn contributie als Beschermer, of als Lid, per postwissel aan Mr. J. A. Sillem, Heerengracht, X 461, te zenden.

Bij gebreke daarvan wordt over die contributie beschikt; doch alsdan met eene verhooging van 15 cents, voor de inningskosten.

HEIJE, *Secretaris.*

Nieuwe levensbijzonderheden van J. P. Sweelinck. In het bijvoegsel van het *Algemeen Handelsblad*, d.d. 21 Januari jl. heeft een

belangstellende in onze Vereeniging haar een artikel, een lang artikel gewijd. Daarin komen o. a. ook deze woorden voor:

„Minder gelukkig was de Vereeniging voor Nederlandsche Muziekgeschiedenis in het opsporen van nieuwe levensbijzonderheden des beroemden toonkunstenaars (Sweelinck). Een ander nogtans heeft deze leemte aangevuld, n.l. Dr. J. P. Scheltema, de verdienstelijke archivaris van de gemeente Amsterdam en de provincie Noord-Holland — die in het, ook in vele andere opzichten lezenswaardige en geschiedkundig kostbare, zesde deel van zijn *Aemstels Oudheid* (dezer dagen eerst verschenen) menigen belangwekkenden en onmisbaren bouwsteen voor Sweelincks biographie heeft neêrgelegd."

Men kan niet anders zeggen, dan dat dit de volle waarheid is; maar daarom acht ik het ook nuttig en noodig om de nieuwe bijzonderheden, door den heer Scheltema uit alle schuilhoeken der archieven dezer gemeente opgedolven, in ruimer kring bekend te maken, vooral ten bate der beschermers en leden onzer Vereeniging. Deze zullen mijn artikel, zoo niet in den *Navorscher*, immers later kunnen lezen in ons tweede jaarboek dat — naar wij hopen willen — in 1873 niet in gebreke blijven zal te verschijnen.

De heer Scheltema (ik zeg hem, tusschen twee haakjes, dank voor de meer heusche dan verdiende welwillendheid, waarmeê hij mijn schets van Sweelinck, vóór de *Regina coeli*, beoordeelt) gelooft niet dat onze groote meester te Deventer het licht zag [1]). Alle schrij-

[1]) In het artikel over Plemp (een even groot vriend van Hooft als van Sweelinck) waarmee Dr. Scheltema zijn boekdeel begint (blz. 5) schrijft hij nog „Swelinck", hoewel hij in gebreke blijft om het motief voor die schrijfwijze op te geven. In het opstel over Sweelinck zelf nogtans heeft hij aan de spelling „Swelingh" de voorkeur gegeven, omdat „meestal de naam aldus geschreven" in authentieke stukken door hem gevonden is. Deze beweegreden, hoe gewichtig zij ook wezen moge, kan, dunkt me, niet opwegen tegen den grond, die mij genoopt heeft „Sweelinck", te schrijven. (Schets, blz. 2). De stukken, welken van den persoon zelf uitgaan moeten, dunkt me, als maatstaf in dezen meer gelden, dan alle denkbare dokumenten, door vreemden opgesteld. Tot dusver bezitten wij slechts drie stukken, die men zeggen kan, rechtstreeks van Sweelinck zelf te zijn uitgegaan en *voluit* door hem te zijn onderschreven. Het canon *Vanitas vanitatum* draagt de onderteekening „Swelinck" (Inleiding, blz. 2), maar de opdracht der *Pseaumes Nouvellement mis en Musique* (*livre second*) is geteekend „Sweelinck" (Schets, blz. 16), en evenzeer (enkel met elisie der n) het onlangs ontdekte canon van „Scheytman" (*Bouwsteenen*, blz. 46). Waar deze schrijfvorm dus de laatste is, dien wij weten, dat van den man

vers, die iets over hem hebben aangeteekend, zweren wel is waar bij die plaats, als geboortestad van Sweelinck, maar dit wil niet veel zeggen, evenmin eigenlijk iets zeggen, als wanneer Vondel zingt: [1])

De Neef, de Grootvaer en de Fenix-vader zongen
Een eeuw den Aemstel toe met hemelsche orgeltongen.

en elders constateert: [2])

Hier rusten Grootvaer, zoon en vader,
Zij volgden Davids harp te gader,
Een eeuw van verre, omhoogh noch nader.

Het laatste heeft uitsluitend betrekking op het *rusten* »hier"; en het eerste behoeft volstrekt niet te slaan op de *geboorte* van onzen Sweelinck. Immers kan hij te Deventer geboren zijn en nogtans een derde eeuw lang »den Aemstel" toegezongen hebben met hemelsche »orgeltongen." Neen! een gewichtiger argument voor de bewering, dat Sweelinck niet te Deventer geboren werd is dit: »bij de aangifte van zijn huwelijk alhier is toch achter zijnen naam de geboorteplaats van hem niet opgegeven; welke opgave hier vroeger altijd geschiedde, wanneer iemand elders geboren was."

---

zelf afkomstig is, bestaat er inderdaad geen motief om een andere te kiezen. Zelfs hebben wij geen recht „Swelinck" te bezigen, daar blijkbaar de komponist „Sweelinck" schreef, omdat hij aan deze spelling de voorkeur gaf. Maar Dr. Scheltema beproeft den naam Sweelinck langs etymologischen weg te verklaren, en zijn verklaring is niet van vernuft vrij te pleiten. Mocht zij door meer anderen gedeeld worden, dan zou het waarlijk wel eens de kwestie kunnen worden, of wij niet met meer recht „Sweling" zouden moeten schrijven! Ziehier wat Dr. Scheltema dienaangaande opmerkt: „Waarschijnlijk noemde hij vroeger, naar het gebruik van dien tijd, zich eenvoudig Jan Pieterszoon en werd de naam van Swelingh daarbij door hem aangenomen. Misschien is deze zamengesteld uit de Latijnsche woorden *suavis* (liefelijk) en *lingua* (tong) en werd hij Swelingh of Suelingius (eigenlijk Suavilingius) geheeten naar den liefelijken toon of tong van het orgel door hem bespeeld. Welke uitdrukking van orgel-tong of tongen meermalen door onzen dichter Vondel gebezigd is." Zonderling genoeg, grondt Dr. Scheltema zijn spelwijze „Swelingh" juist *niet* op deze etymologische verklaring!

[1]) Bijschrift op Dirk Sweelincks portret (van Lenneps uitgaaf; V., blz. 557).

[2]) Lijkdicht op den zelfden (van Lenneps uitgaaf; VI., blz. 126).

Wij mogen het dus voor uitgemaakt houden, dat Sweelinck een Amsterdammer van geboorte is. Het spijt mij wel voor Deventer en de Deventerianen. Het zijn brave lieden, maar.... *c'est la fatalité!* Waarom lieten zij ook de doopregisters vóór 1591, waaruit de »ware" afkomst van dezen »feniks der muziek" had kunnen blijken, verbranden?

Allen, die met onze *Bouwsteenen* kennis hebben gemaakt — figuurlijk natuurlijk.... kennis te maken met steenen, inzonderheid met straatsteenen is anders alles behalve aangenaam! — weten nu ten naasten bij, dat het lang bediscussieerde punt in Sweelincks biografie — het tijdstip zijner geboorte — thans kan gezegd worden vastgesteld te zijn. In mijn inleiding tot de *Regina coeli* (blz. 3) waagde ik een schuchtere poging om het jaartal 1540, tot dus ver als Sweelincks geboortejaar aangegeven, omver te stooten en 1561 er voor in de plaats te stellen. Ik moest toen bij wijze van inductie tot het aannemen van 1561 concludeeren, weinig denkende hoe spoedig het portret van Darmstadt, door geweld en list aan de vergetelheid ontrukt, mijn twijfel dienaangaande zou wettigen Het onderschrift immers van dit portret bevestigt nagenoeg geheel de opgaaf der gravure van Joan Muller (*Obijt, M. D. C. XXI, XVI Octobris, aet. LX*). Dr. Scheltema heeft van zijn kant een ander bewijs opgedolven, niet minder gewichtig en authentiek dan de getuigenis, die wij te Darmstadt zijn gaan halen. Sweelinck is den 28sten April 1590 met Claesken Dircksdochter van Medemblik ondertrouwd, en een maand later met haar getrouwd. In het Puiinteekeningsregister van Amsterdam, N°. 3, vindt men dienaangaande het volgende:

XXVIII *Aprilis* 1590.

Ten dage, jare ende voor commissarissen voorsz. compareerde Mr. Jan Pietersz., organist der Oude Kercke deser stede, oudt omtrent XXVIII jaren, wonende in de Kalverstrate [1]), ende versochte sijne drie sondaechsche uytroepingen met Claesken Diercsdr. van Medenblick ende aldaer woonachtich, tot dien eynde overleverende zeeckere acte onder de hant van F. Pietersz., secretaris der stede Medenblick, van XXV Aprilis 1590, daerby gebleke derselver dochter ende hares moeders consent in desen. Ende naerdien hij bij de waerheit verclaerde een vrije persone te wesen

---

[1]) Later verhuisde hij naar de Koestraat. Hier stierf hij.

ende de voorsz. Claesken Diercsdr. in bloede niet te bestaen, sijn haer geboden verwilliget. (*Get.*) JAN PIETERSZOON. [1])

Hieruit blijkt op nieuw, en ditmaal uit een bijna ontwijfelbare bron, dat men met een gerust geweten het jaar 1540 als dat van Sweelincks geboorte kan schrappen. (*Slot volgt*).

H. TIEDEMAN.

Bergen op Zoom van 1412 tot 1613 (plus 1716). Belofte maakt schuld; geven wat men beloofd heeft, geeft kwijting dier schuld, daarom zend ik hierbij de vruchten mijner nasporingen in de stadsrekeningen mijner *voormalige* woonplaats *Bergen op Zoom;* ik herhaal het »'t is niet veel"; maar ik herhaal het ook »'t is echt", en dat geeft aan dat weinige m. i. waarde genoeg om bij 't vele en weinige van anderen geplaatst te worden, want alléén zoo doende krijgt men eenmaal een *goed* geheel.

1412—'13.

In den yersten Bargher de wachtē van sine wachtscepe van de dachclocken, die schelle eñ die nachtclocke te ludene . . . . iij £ brab.

īt Bargher dat hi te Vastelavond gepepen heeft . . . . , ij *β*.

1446—'47.

Bet. van een metalen horen dair de wachtē opte torre mede blaeist . . iiij *β*.

1469—'70.

De gesellen der „*vruechde blome*" [2]) dansten in de processie voor 't gouden kalf met „*theuncken den bomslage*" [3])

[1]) *Aemstels oudheid*, VI., blz. 193. Dr. Scheltema voegt er de volgende noot bij. „Op denzelfden dag is hier ook aangeteekend Cornelis de Bitter, oud omtrent 34 jaren, met Diewerken Diercsdr. van Medenblick. Deze laatste was een zuster van Swelinghs vrouw en de peettante van zijne dochter. Het huwelijk van Swelingh is niet te Amsterdam voltrokken; waarschijnlijk geschiedde dit te Medemblik. Het bewijs daarvan kan evenwel niet geleverd worden, vermits de huwelijks-registers te Medemblik eerst met het jaar 1614 eenen aanvang nemen."

[2]) Vreugdebloem was de naam der rederijkerskamer, waarvan ik mij voor nadere bijzonderheden aanbevolen houd.

[3]) Ik teeken dit aan doordien ik de aandacht vestigen wil op „*bomslage*" kan dit een trommelslager zijn of wat was eigenlijk wel toen ter tijd een bomslager? In de rek. van 1497—'98 vond ik het eerst melding gemaakt van trommels in deze aanteekening: (antwoord Nav xvij bl 131).

Bet. adn. de stoeldraaijere van den printen en twee lantēren, van vier „*ghedraijde tromelstocke*" daer voer tsamen . . . . v *β* vi gr.

1472—'73.

Mr. Willem den zanckmeester.

Nieuw orghelen en hoig outaer in de p̄chiekercke verzet —

Bet. mr. Daneel de orghelen makere van denselven orghelen te maken voor viij maendē bijnnē dēs rek. elcke maent ij£ vutghenomen de leste maent toen xxxv β . . . . xv£ xv β.

Bet. Jan Zachtleven van de muer tusschen torghelē ēn de clocreepen . xij β.

Bet. voor 1 dozijn „witter vellekens" aen de „blaesbalghen" verbesicht v β vj1/2 gr.

Bet. Hk. de Slotmakere xij pont coperdraets te treckene, voer vij 1/2 gr. 'tpont . . , ... vij β vi gr.

Verbesicht 2400 „plattijn naghelen"; xxviij ℔ coorden aen de blaesbalghen, elc pont ij gr. vj miten . . . . v β vj gr

Bet. voor ij koorden om mede te beijeren . . . . vj gr.

Bet. *Ant. Jorck* de scipman voor 111m baksteenen voor den hoogen outaer elcke duust ij β i1/2 gr.; iijc ēn i kwarts kalk aen toutaer en torghelē verbesicht; ij ijzeren „leenen" aen de trappen om boven toutaer te gaen; som van orghelen ēn outaer . . . - . . . . xcij £ xvij β viij gr. xxj miten.

1471—'72.

Bet. mr. *Willem de Sangmeestere* met sijnen choralen xviij gr.; de orghaniste metten blasere ende *Jan van Oudenhoven* den cantoer . . . . . . vij 1/2 gr.

Bet. 2 dec. (1471) voor een maeltyt met wijn, gebak ende „*Speelluyden*" geschonken Heer Jan van B̄ghen ende geselscepe . . . . ij£ xv gr.

1473—'74.

Mr. Peter den orghaniste alhier van den grooten orghelen te proevene.

1475—'76.

Geg. den Speelluijden die hier speelden tspel van St. Marien-Magdaleen xxiiij gr.

Bet. den priester die de messe zanck ende dede . . . . vi gr.

„ den zanckmeestere metten kindren . . . . vi st.

„ den orghaniste metten blasē . . . . , . . . vii gr.

„ den trompē op St. Antonisdag . . . . xii gr.

„ Daneel den orghelēmakere van overwerck aen 'tgroot orghelen . . vj £.

1478—'79.

Geschonken den Sanghere in der kercken alhier met hueren biscop ēn ancleve van *alrekindere dage* in hulpe huerer feeste . . . . xij β.

1486—'87.

De stadspijpers met de ij Scalmeijers hadden viij £ v β en *Joos de Trompē* x £ 's jaers.

Bet. de stadtspijpers van dat zy savonts speelden int banckette van mijner vrouwe van *Wallhaim* ten bevele van burg ēn scep̄ . . . . vij β.

Peter de vader van den stadspijper uit *Tenremonde* moest zijn zoon halen, omdat hij niet goed oppaste.

Bet. mr. *Lenaert* den luitslagē ēn den tamborijn in 't gevolg van den Hertog van Brabant (3 oct.) . . . . , ... x β.

1487—'88.

Geg. aen Cordier den Sanghere 8 juni vi ghelten ryn wyns. . . . . ix β.

1490—'91.

8 mei groote ommeganckdaghe kwamen hier de pijpers uit Antwerpen, Leiden en Reimerswale.

1493—'94.

21 sept. Gepr. de zanghers van der kercken van der missen van H. Geest, die zij zongen als men mijn hē hulden zoude vj gelten . . . . vij β vj. gr.

Gesch. mijn' ghenēd heñ zanghers ix gel. r. w. . . . . x β i$^1/_2$ gr.

īt den poirtiers eñ de speelluyden van mijn ghenēd heñ ix gelten r. wyns x β i$^1/_2$ gr.

1496—'97.

25 april. Gesch. op ommeganckdaghe m' Jacobe den zangmeester van Antwerpen [1]) vj g. r. w. . . . . vj β.

īt den sanghers van Hertog Philips' capelle ix g. r. w. . . . . ix β.

it den sangmeester ēn meer andere zangers van Antw. vj g. r. w. vij β vj gr.

1497—'98.

Gesch. m' Jacob Obrecht met sekeñ sanghers van buyten 6 g. r. w. . vj β.

Aangenomen tot stadspijpers:

Joos Nys, H_k. Joosz, Jan en Willem van Welsene.

1505—1506.

15 jan. Trudo le Hardij [2]) orghaniste in de kerck klaegt over zijne slechte bezoldiging; hem werd daarom toegeleyt eñ gejond boven zijn jaerl. wedden alle jaer iij £ br.; de eene helft voor de kerk en de andere voor O. L. V. gilde.

Bet. P^r. Noijts voor zekere Pipe, floyte eñ scalmeije voer de stadspijpers iij£ x β.

1516—17.

Inde processie gingen vier tromelslaghere voor de Colveniers, twee pijpers voor 't heylich cruijse met „*Ruijschpipen*" en twee voor H. Sacramente met „*veelen.*"

Bet. ten bevele van burg ēn seēp een Duijtsche, die den nachteghale metten monde conterfeijtte ēn floytte . . . . iij β. 1$^1/_2$ gr.

Tot stadspijpers aangenomen:

Jan van Welsene trompettē en zijn zoon *Gijsbrecht*, die in dat jaar stierf en opgevolgd werd door *Joost Zoetinck* uit Gent, *Roeland de tollenaere* en *Herman Joos*.

1524—25.

Bet. Mr. *Hend.* de Zanckmeester van dat hij met sijn medegesellen getripliceert heeft op processie dag bij ghevanghenschap van koning van Vrankrijk. . . xij £.

1526—27.

De raad vergadert om te ontpoorteren *Corn^a*. wettige dr. wijlen mr. *Jan* de orgheltredere.

---

[1]) Denkelijk m^r. Jacob Obrecht, in de volgende rekening voorkomende.

[2]) In 1559 vond ik te B. o. Z. wonende: *Mayken le Hardy*, mr. *Gerard le Hardy* haar voogd en *Aug. le Hardy* haar broeder; *Agatha le Hardy* met *Corn.* haar broeder; *Antonis le Hardy* was in 1535 concierge van onzen Heē van B̄ghen en geh. met jonkvr. *Barb^a*. *Duffaij*.

1528—29.

Wouter Janz. goudsmid voor repar̄. der stadsbreuken van de Speelluyden die zij draghen. . . . . xxviij β.

1533—34.

Bet. Mr. Jan de Zanckmeestere. . . . . vj £. xvj β iij gr.

Jan le Grijs beijaerder aangenomen; hij moet ook getydelick mettē trompet des nachts de uren slaen . . . . xiiij £. xv β.

eñ voor zijn tabbaert. . . . . xxx β.

1536.

Mr. *Hendrik' Handyn* als̄(alias) *van Linte,* zangmeester van der kercke; hy was geh. met Maria Potters. — In 1542 komt zij als wed. voor.

1537.

Trudo le Hardij organist ons ingeseten poirtere — hy was geh. met Maria Geertsdr. en had 2 kinders: Geert en Simon.

1542.

Jan Merloys menestir ofte speelman in B. o. Z. heeft meer dan 22 jaren in onze stad gewoond en wel in de St. Antoniestraat.

Voor burg. en schēp. verscheen *Bartho Regels,* organist te Oudenbosch.

1546—47.

Pieter Sory aangenomen als „beijaerder)' tegen 's jaers . . . XLvij kar. guld.

In de processie waren dit jaer drie Sangmeester int *franchoys.*

Burg. *François Manteau* en zijne vrouw *Apollonia van Dalem* machtigen *Jan Pietersz. Danck,* orgelist te *Tholen* om alle renten te ontvangen zijner landen in *Tholen, Vosmeer* eñ *Poortvliet.*

1555—56.

Gerrit Geertszn. gereisd naar Rotterdam om den organist der kerk aldaar te halen tot visitatie van der nieuwer orghelen alhier.

1558—59.

Mr. *Dirk de Mol* [1]) organiste voor 's jaers . . . . ix car. guld.

1561—62.

P. Sorry beijerman voor 't luiden der „*clocke regina,*" een half uur vóór 't sluiten der „*poorte*" . . . . ix car. guld.

Bet. *Bernh. Adriaanz.* voerman van dat hij de Speelluyden van de „lantjuweele" gebruikt heeft met haere instrumentē van Antwerpen. . . . . . iiij k. guld.

Nav. xxi bl. 198 spreekt Heer *Heije* van een' fotografischen afdruk van een 5stemmig lied door eene der noordbrabantsche (?) vereenigingen in 1561 op 't landjuweel te Antwerpen gezongen; kan door bovenstaande mededeeling het vraagteeken niet weg, en gezet worden in plaats van door eene der noordbrabantsche vereenigingen, door de *Bergen-op-Zoomsche* vereeniging? Ik vond over dit landjuweel nog, dat er vele dagen over gewerkt werd en er den 6 april x car. gl. x$^1/_2$

---

[1]) In 1536 was drossaart van B. o. Z. Jhr. François de Mol.

st. uitgegeven werd toen de pensionaris van *Mechelen* hier quam voir de lantjuweele en op 't stadhuis genood werd.

De namen van *Adn. van Couwenhoven, H. Santman* en *Johan Joele* zijn mij echter geheel onbekend; 't is zeer te bejammeren dat er niets van het kerkelijk archief van B. o. Z. te vinden is en vele gemeenterekeningen ontbreken [1]).

1563—64.

Mr. *Dirk de Mol* wordt de reparering van 't orgel opgedragen.

1588—89.

Mr. Robbrecht de Mol, organiste [2]).

1594—95.

Making van de „Stellaige" in de groote kerk „voir de organe" — Mr. *Jan Franç. Rose,* orgelmaker bet. in minderinge van zijn aanneemsom om te repareren eñ versieren de orgånen in de kercke, den 1 Sept. 1593 aanbesteed iij c. xij k. gl. later worden er bovendien „geleverd planken om blinden voor 't orgel te maken."

Hendrik Aertsz, horlogiemaker en dat hij 1 Mei 1594 op ommeganckdag gebayert heeft en de groote klok geluid. . . . . v car. glden.

1596—97.

Toen Z. Exc. 't leger te *Turnhout* geslagen had, vuurde men op den toren met fakkels, werd de groote klok geluid en gebaijert door *Hendrik Aernoutz,* hem hiervoor toegeleyt . . . . ij car. glden.

Aan Mr. *François Manteau,* secretaris werden xiiij maanden huishuur betaald voor den orgelmaker. . . . . xxxvij c. gldn.

Bet. *Jan Roste* (*Rose*) orgelmaker aangenomen de organen alhier in der kercken te repareren.

1600—01.

De gagie van *Robbert de Mol,* stads organist, tot nu LXXXVI carolus gulden: wordt verbetert op . . . . c car. gld.

1604—05.

Pieter Hendriksz. beyaerder.

1605—06.

Bet. *Gelein Alartz,* baijerman, tijdens hem is vergunt ten aansien, dat hy tot synder compste veel moeite heeft gehad met het stellen van clocken . xij c. gldn.

Bet. *Romb. Borcus,* torenwachter bij nacht, van 's avonts een geheel jaar geluid te hebben het clocxken genaemt „*Ruymstraete*" . . . . xij car. gld. [3])

---

[1]) Ongetwijfeld is er veel belangrijks in B. o. Z. te vinden geweest, want er is nog veel. De Schepenkennissen te doorloopen beloont de moeite dubbel. Jammer dat mijn verlof om 't archief te bezoeken een weinig *al* te beperkt was. Wat geven vier uren per week? en hoe dikwijls werd ik dan nog afgescheept als het vergadering was of eenig ander beletsel in aantogt.

[2]) Mr. *Rob. de Mol* huwde als wedr. 9 mei 1608 met Mayken Marinussen.

[3]) Als dit klokje, (nu zegt men de avondklok), geluid werd moest men de straat ruimen; wel eigenaardig om die klok den naam van *ruymstrate* te geven.

1608—09.

Jan Gillissen organist wordt gegeven 2 dec. 1608 voor teergeld . v car. gld.

Mr. *Willem Mercelisse*, orgelspeelder te *Geertruidenberg* met zijn zoon hier gekomen om de plaetse te gecrigen 17 Nov. 1608 . . . . xv car. gld.

De clocgieter van Middelburg hier met den clocman van Vlissingen, wiens zoon ook in de plaetse van *Gelein Alardtz* is aangenomen. . . . . xxv car. gldn

Mr. *Willem Mercellus* organist van Geertruidenberg hier aangenomen in plaats van *Robert de Mol*, voor 400 car. gld. per jaar ingaande Jan. 1609.

Mr. *Rob. de Mol*, organist, aangenomen in plaats van *Jan Rose* om opsicht te nemen op de organen en die te onderhouden op eene gagie van . xxx c. gldn. in te gaan 1 julij 1608.

Corn. Gijsbrechtsz., blaser op de organen in de kereke op gage van xxx c. gld.

1612—13.

Bet. *Corn. Gijsbrechtz*, orgelblaser voor 3 dagen besig te zijn de blaasbalgen te smeren en twee dagen geholpen toen de orgelmaker hier was . ij car. gl. v st.

Mr. *Jacq. van Roijen*. clocspeelder, als hij bruidegom was xv car. gldn: als gagie had hij . . . . 200 car. gldn.

Mr. *Alb. Rijspenninck*, orgelmaker te Nijmegen aangenomen om opzicht te nemen op de orgels — alle jaren moet hij voor zijne rekening eens overkomen, ingegaan 18 aug. 1609 . . . . xxx car. gldn.

Den 23 aug. 1716 huwde *Antonie Marcelus Smulders*, organist der kerk j. m. met *Catha. Geertra van Berck* j. d.

Axel. FRED. CALAND.

TAALKUNDE.

Verbuiging van bijvoegelijke naamwoorden, als zelfstandige gebruikt. (Vervolg van blz. 105). »De Oudheid is hier niet al te bestendig in," zeide Lambert ten Kate dus met reden: want als hij hier van de oudheid spreekt, meent hij de schrijvers der 16de en 17de eeuw, niet de oudere, waar men in zijnen tijd nog weinig mede bekend was. De mannen aan wie men in die dagen het meeste gezag toekende, liepen hier nog al uit een. De statenvertalers verbogen zulke woorden als adjectiva, Hooft als substantiva, Coornhert en Vondel gaven er in het enkelvoud de verbuiging van een adjectivum, maar in het meervoud die van een substantivum aan. Ten Kate zelve voegt zich hier aan de zijde van Hooft. »Niets is redelijker," zegt hij Aenl. dl. I, bl. 379, »dan dat elk ding het ampt en regt onderhoud van 't gene daer het voor te scheep komt." Bovendien wordt het niet door het gebruik

wedersproken, »want men schrijft en zeid *des overstes* (of *des overstens*) *bevel*, en niet *des oversten bevel*, gelijk het wezen zou moeten indien *overste* als een adjectivum verbogen wierd, terwijl de s in genit. eigen is aan de substantiva; dus zeid men ook nog in plur. *de oversten* (of *overstens*) dat anders zonder *n* of *ns* zou moeten zijn." Al is hij hier een weinigjen met de declinatie in de war, — want *overste*, wanneer het als zelfst. naamw. verbogen wordt, volgt de zwakke verbuiging en kan dus nooit in den genit. *des overstes* hebben, — wat de zaak betreft, waar het hier op aankomt, spreekt hij waarheid, *overste* wordt als zelfst. naamw. verbogen. Hij verkiest daarom »elk woord van ons op dezelfde form te behandelen, als bij dat geschieden moet, welks plaets het bekleed, en gevolgelijk de adjectiva te declineren als substantiva, zoo ze daer voor dienen." Men zou kunnen vragen of ten Kate hier misschien niet het oog heeft alleen op *overste* en dergelijke woorden, die inderdaad substantiva geworden zijn? Doch uit andere plaatsen van zijn boek blijkt, dat hij ook de woorden die wij adjectiva substantive posita noemen als substantiva gedeclineerd wil hebben.

En waren er in de 18e eeuw die ten Kate volgden. Of Huydecoper en Lelyveld er toe behoorden, weet ik niet. Zij zeggen wel (Proeve dl. I. bl. 27 en 28), dat dergelijke adjectiva in het meervoud eene n moeten hebben, doch van het enkelvoud zwijgen zij. Maar wel behoort Bilderdijk er toe. In zijne Spraakleer bl. 97 zegt hij, na gesproken te hebben van *bode*, dat in den genitivus *des boden* maakt, »zoo is het ook met de adjectiven als zelfstandig gebruikt; b. v. *de roem des* DAPPEREN. Maar anders: *men acht* DEN DAPPERE *hoog*, *men geeft* DEN DAPPERE *lof*, *de naam van den* DAPPERE." Deze Spraakleer is nu wel een werk van de 19 eeuw (1826); maar dat Bilderdijk er nagenoeg eene halve eeuw vroeger ook reeds zoo over dacht, blijkt uit zijnen Edipus (Amst. 1779), waar wij b. v. lezen,

bl. 53. Dat hij, wien 't is bekend, den *schuldige* betichte.
bl. 91. Maar zo in tegendeel' Vorst Laïus werd verslagen
Van éénen *Wapenloze*.

En zoo doorgaans. Op een paar plaatsen waar wij den acc. sing. op *en* vinden, zal dit wel drukfout zijn.

Er waren er evenwel ook, die het voorbeeld volgden dat Coorn-

hert en Vondel gegeven hadden. Onder anderen Wagenaar. Hij zegt b. v. Vaderl. hist. (Amst. 1790) 1e dl. bl. 17. De *rykstenwer*-den onderscheiden door eene kleeding, die hun niet, op de wyze der Sarmaten en Parthen om 't lyf flodderde; maar zo naauw sloot, dat men 'er alle de ledemaaten door zien kon.

bl. 26. De nieuwe Maan werdt van de *ouden* juist zo verbeeld als Nehalennia.

Maar in het enkelvoud laat hij het adjectivum zijne eigene declinatie behouden en zegt, bl. 23, »Voor de vrouwen wordt het betreuren, en voor de mannen het gedenken van eenen *dooden* loffelijk gehouden."

Het getal van hen die deden als Wagenaar en Vondels voorbeeld volgden, was veel grooter dan dat der volgers van ten Kate, zoo zelfs, dat nog in onze eeuw Weiland zeggen kon, (Nederd. Spraakkunst ten dienste der scholen, bl. 58). »Het gebruik heeft hieromtrent, ten aanzien van het *meervoud* volkomen beslist, en men zegt: *de vromen, de geleerden, de armen,* enz.: als mede *sommigen, anderen* enz.; doch in opzigt tot het mannelijke geslacht van het *enkelvoud* wil het gebruik geheel anders, wanneer een mannelijke persoon, of een voorafgaand zelfstandig naamwoord daaronder verstaan wordt, als: *de vrome, des vromen* (*mans*) — *de Almagtige, des Almagtigen* (*Gods*). *Ik hoorde het van Pieter en Willem, maar ik geloofde zoo min den eenen als den anderen.*" Ja, nog in 1841 zegt Lulofs (Kakographie, bl. 149), »Wat de verbuiging des enkelvouds betreft, hier is het nog meer eene *lis sub judice*, schoon evenwel een zwerm van huidige Scribenten, optrekkende onder de vanen van Bilderdijk en anderen, meer en meer naar de declinatie in den trant van die der Substantieven begint over te hellen."

Door alle grammatici van den laatsten tijd, voor zoo verre ik gelegenheid heb gehad er hunne werken op na te zien, is de regel van Bilderdijk aangenomen. Onze schrijvers hebben zich echter in dit opzigt aan de grammatici niet zeer veel gestoord. Er bestaat nog bijna evenveel verschil als in de 18de eeuw.

Ik geloof, dat onze hoogduitsche naburen, die de bijv. naamwoorden, ook daar waar zij als zelfstandige gebruikt worden, als bij-

voegelijke zijn blijven verbuigen, verstandiger en beter gedaan hebben dan wij Nederlanders. Wij hebben toch daaromtrent eene regel zoeken in te voeren, welker toepassing zoo moeielijk is, waartoe zoo veel scherpzinnigheid en juistheid van oordeel vereischt wordt, dat niet alleen het minder onderwezene en minder ontwikkelde deel des volks er gedurig tegen zondigen zal, maar dat ook bekwame mannen hier het spoor bijster raken, zoo als de werken van een aantal kundige en met regt geachte schrijvers uit onzen tijd ten overvloede bewijzen. Zelfs met de meeste grammatici, met de mannen die hier den weg moesten wijzen, is dit het geval. Qui bene distinguit bene docet, zegt de oude spreuk; maar hier is het *bene distinguere* zoo moeielijk, dat het tot geen *bene docere* komt. Zoo is het niet alleen met de grammatici van vroegere dagen, maar ook met de meeste van onzen tijd. Erger is het dat men die regel, die zooveel moeite veroorzaakt en tot zooveel verwarring aanleiding geeft, *geheel zonder noodzakelijkheid* heeft ingevoerd. De adjectiva immers waarvan hier sprake is, zijn halfslachtige woorden; men kan ze, ja, voor substantiva houden; maa men kan ze even goed als adjectiva blijven beschouwen; men kan zeggen *de armen*, maar men kan ze ook voor adjectiva houden en er het woord *lieden* of *menschen* onder verstaan. Een groot deel des volks, dat deel wat nog de meest ouderwetsche, de minst verbasterde taal spreekt, zal men ook nooit hooren zeggen, *de armen, de rijken, de grooten*, maar *de arme luî, de rijke luî, de groote luî*. Maar wat het ergste is, ik vermoed dat de gansche regel haren oorsprong vindt in een misverstand, dat zij die haar ingevoerd hebben er toe gekomen zijn door geen behoorlijk onderscheid te maken tusschen gevallen. die inderdaad onderscheiden zijn. Omtrent de schrijvers der 16de eeuw kan ik dit niet *bewijzen:* want zij hebben er niet over geschreven; hoe zij er over dachten, kan men alleen opmaken uit de voorbeelden die men in hunne werken aantreft. Maar dat dit met Hooft en ten Kate, de eerste, voor zoo verre ik weet, die er over geschreven hebben, inderdaad heeft plaats gehad, is zeker. Dat *overste*, wanneer het een rangnaam is, als zelfst. naamw. moet worden verbogen, lijdt geenen twijfel, want het *is* dan werkelijk een zelfst. naamwoord; de verbuiging van een bijv. naamwoord kan het niet hebben, want het is geen bijv.

naamw. meer, evenmin als *vorst*, *dwaas* en *leek* dit zijn. Dit zagen zij zeer juist in. Maar zij zagen niet in, dat *de arme*, *de vrome*, enz. eene andere soort van woorden zijn, dat zij wel eenigermate als substantiva gebruikt worden, maar dat zij toch adjectiva zijn en blijven. *Overste* en *vrome* nu stelden zij op ééne lijn, en maakten daaruit de gevolgtrekking, dat *de arme*, *de vrome* dezelfde verbuiging moesten hebben als *de overste*.

Wat moeten wij nu doen? tot de schrijfwijze der middeneeuwen, door onze statenvertalers nog gehandhaafd, terugkeeren of de in latere dagen opgekomene regel volgen?

Vóór het laatste pleit, dat, sedert de dagen van ten Kate, men algemeen, of althans met weinig uitzondering, steeds geschreven heeft, *de armen*, *de rijken* enz.. Het is dus algemeen gebruik, zal men zeggen, en daaraan moet men zich onderwerpen.

Daartegen is in dit opzigt nog al wat in te brengen.

Het gebruik waarvan hier sprake is, heeft — ik heb het zoo even aangewezen, — waarschijnlijk zijnen oorsprong te danken aan misverstand en er zijn nog al bezwaren aan verbonden, die niet zouden bestaan, indien men eenvoudig alle adjectiva als adjectiva declineerde.

Dat gebruik heeft alleen betrekking tot de schrijftaal. In de volkstaal bezigt men zelden adjectiva als substantiva, en waar dit geschiedt, worden zij, meen ik, als adjectiva verbogen.

Dat gebruik geldt alleen voor het meervoud. Bij het enkelvoud kunnen wij van zoodanig gebruik nog niet spreken. Wij hebben gezien dat Weiland getuigt, »ten aanzien van het enkelvoud wil het gebruik geheel anders", en zijn zijne woorden ook wat dubbelzinnig, omdat hij, even als vele andere, niet goed begreep wat adjectiva substantive posita zijn, de voorbeelden die hij er bij voegt maken zijne meening duidelijk. Nog later — 't is eerst even dertig jaren geleden — hooren wij Lulofs verklaren, dat het nog een *lis sub judice* is en klagen dat een zwerm volgelingen van Bilderdijk ook in hetenkelvoud aan die woorden de declinatie van het substantivum wil geven. Die zwerm is sedert grooter geworden, vooral omdat de grammatici uit eenen mond Bilderdijk naspraken. Zoo kwam de regel in de schoolboekjes en uit de schoolboekjes in de hersens der leerlingen. Toch is het er nog verre af, dat zij algemeen gevolgd wordt.

»Maar," zullen er misschien vele zeggen, »het is immers eene ongerijmdheid, dat men aan een en hetzelfde woord in het meervoud eene andere declinatie geeft dan in het enkelvoud, dat men het in het enkelvoud voor een adjectivum, in het meervoud voor een substantivum houdt: het is de moeite niet waard er over te spreken, want het is een gevolg van onkunde of van blinde ingenomenheid met het oude en hardnekkig vasthouden daaraan." — Maar wanneer Coornhert, die toch over de taal nadacht, die woorden in het enkelvoud als adjectiva, in het meervoud als substantiva verbuigt; wanneer Vondel ook zoo doet, ofschoon Hooft, tegen wiens taalkennis men in dien tijd hoog opzag, anders leerde; wanneer ten Kate zich voor het gevoelen van Hooft verklaart, en Weiland toch eene eeuw later nog zeggen kon, het gebruik wil dat men die adjectiva in den sing. als adjectiva, maar in den plur. als substantiva verbuigt, dus, met andere woorden, niemand heeft zich aan de regel, door den met regt hoog geachten ten Kate voorgeschreven, gestoord; wanneer Bilderdijk en bijna alle latere grammatici in koor uitroepen, verbuig die woorden in beide gevallen als substantiva: en een groot aantal geleerde en verstandige mannen door hunne schrijfwijze antwoorden, wij blijven doen zoo als Vondel en onze voorvaderen in de 18de eeuw deden; dan ligt toch, dunkt mij, het vermoeden voor de hand, dat het iets anders moet zijn dan onkunde of ingenomenheid met het oude, wat zoo vele en daaronder zoo bekwame mannen bewogen heeft om vast te houden aan het oude gebruik, al kwamen ook Hooft en ten Kate en Bilderdijk en wie al niet, er tegen op.

Er bestaat ook inderdaad eene goede reden voor het onderscheid dat in dezen gemaakt wordt. Van eenen enkelen persoon kunnen wij ons gemakkelijker eene voorstelling maken dan van vele te gelijk. Spreken wij van eenen wijzen, al weten wij van hem ook niets anders, dan geeft dit ééne ons aanleiding, ons van dien persoon eene eenigszins duidelijke voorstelling te maken. Doorgaans, al zijn er uitzonderingen, drukt het aangezigt meer of minder scherp uit, wat de mensch is. Wij stellen ons dus dien wijzen voor als iemand die er schrander uitziet. Een wijze, dit weten wij, is niet gewoon veel onnoodige drukte en beweging te maken. Wij stellen hem ons dus voor als bedaard en kalm in houding en gelaat. Een wijze heeft

niet veel op met opschik. Hij staat ons dus voor den geest, niet opzigtig maar eenvoudig gekleed. Maar wat stellen wij ons nu voor? Eenen *man* die *wijs* is. *Wijs* blijft een eigenschapsnaam, blijft een adjectivum, waar wij een substantivum bij denken. Het is dus geheel natuurlijk, dat wij *wijze* in het enkelvoud als adjectivum blijven verbuigen. Maar *wijzen*, een zeker aantal wijze personen, drie, vier, tien, twintig, stellen wij ons zoo gemakkelijk niet voor. Immers menschen, al zijn zij alle wijs, ja al hebben zij nog meer punten van overeenkomst, zijn elkander toch niet zoo gelijk als tinnen soldaatjes uit een neurenburger speeldoos. Die drie, vier, tien, twintig *wijzen* moeten dus in een aantal opzigten verschillen. En zal het zelfs den schilder die eenige *wijzen* op een doek wil brengen, vrij wat hoofdbreken kosten, eer hij weet hoe hij dat doen zal, hoe veel moeielijker zal het ons dan vallen, wanneer wij van *wijzen, dapperen, vromen* spreken of lezen, ons daar in weinige oogenblikken eene voorstelling van te maken. Derhalve ligt hier de persoonsnaam niet zoo voor de hand, en wat ons bij zulke woorden in het enkelvoud terstond in 't oog springt, dat er een zelfst. naamwoord bij behoort, dat het dus adjectiva zijn, is ons in het meervoud zoo duidelijk niet. Dit is ook de reden waarom wij wel in het meervoud spreken van *Engelschen* en *Franschen*, maar in het enkelvoud niet. Dan zeggen wij niet een *Engelsche*, een *Fransche*, maar een *Engelschman*, een *Franschman*. Kunnen wij het in zulke gevallen in het meervoud des noods zonder substantivum doen, in het enkelvoud kunnen wij het niet missen. Het is daarom niet vreemd, dat men wel vrij algemeen ten Kate gevolgd is voor zoo verre dit het meervoud betreft, maar dat voor het enkelvoud de meeste zich aan het oude gebruik hebben gehouden.

Maar al is dat wel te verklaren, goed te keuren is het niet. Men mag hetzelfde woord niet in het enkelvoud als adjectivum, in het meervoud als substantivum verbuigen. Beide enkel- en meervoud vereischen dus hier dezelfde verbuiging. Maar welke? Ik voor mij zou liefst een woord, dat adjectivum is en blijft, waarbij in het enkelvoud een substantivum gedacht wordt, en waarbij niets belet ook in het meervoud een substantivum te denken, als adjectivum blijven verbuigen. Het zal mij echter aange-

naam zijn het gevoelen van andere taalbeoefenaars daaromtrent te vernemen.

Ik mag van dit onderwerp niet afstappen zonder nog twee vragen, die er toe behooren, te beantwoorden. De eerste is: wat verstaat men onder adjectiva als substantiva gebruikt?

Er zijn adjectiva, die de hoedanigheid van eenen persoon te kennen geven, maar die tot substantiva geworden zijn, met de beteekenis van eenen persoon wien zulk een hoedanigheid eigen is. Dit zijn geene adjectiva meer maar substantiva.

Sommige hebben dan ook, ofschoon zij voor het overige zwak gedeclineerd worden, in den nom. sing. de e aan het einde verloren, b. v. *vorst, leek, dwaas, jonger* (discipulus), *ingeland.*

Andere hebben die *e* behouden. Zoo spreken wij van de *oversten* van het leger, de bisschoppen of *oudsten* der Doopschgezinden, de *ingezetenen* van Hoorn.

Doch er zijn ook adjectiva, die met de bovengenoemde wel eenigszins overeenkomen, maar het toch zoo verre niet gebragt hebben. Bij enkele staat men in twijfel of men ze voor subst. of adj. moet houden, b. v. *gedaagde,* waarvan men zelfs een vrouwelijk *gedaagdesse* gemaakt heeft. Maar de overige zijn adjectiva gebleven. Men denkt er wel een substantivum bij, namelijk het zeer algemeene *mensch* of *persoon*, maar dat substantivum wordt er niet bij uitgedrukt. Zij bekleeden dan in zekeren zin de plaats van substantiva; b. v.

De *jongen* moeten nog komen die het den *ouden* verbeteren zullen.

Van *vromen* worden *vromen* voortgebracht. Hooft Ged. I, bl. 55.

Ootmoedigen te sparen, *hovaerdigen* te beoorlogen. (Vertaling door Vondel van parcere subjectis et debellare superbos).

Jongen, ouden, vromen, ootmoedigen, hoovaerdigen zijn hier jonge, oude, vrome, ootmoedige, hoovaardige *lieden.*

Wordt er een ander substantivum bij gedacht, hetzij de naam van eene zaak, hetzij van een dier, hetzij van eene bijzondere soort van menschen, dan staat het adjectivum niet als substantivum, maar het is een zuiver adjectivum, waarbij het substantivum waarop het betrekking heeft, is verzwegen.

B. v. Wij zeggen als wij bij eenen peereboom staan, *aan dezen tak hangen rijpe*, en tot de schaar van kinderen die ons omringt, *de grootste mogen ze plukken.* Gesteld dat adjectiva substantive posita als substantiva moeten verbogen worden, dan mogen wij hier toch van geene *rijpen* en *grootsten* spreken. Want wij spreken hier niet van rijpe en grootste *menschen*, maar van rijpe *peren* en de grootste *kinderen.*

Even zoo mag men in geen geval zeggen, *er waren meer zwartbonten dan roodbonten op de markt.* Immers *zwartbonten en roodbonten* zou alleen kunnen beteeken *zwartbonte en roodbonte menschen*, eene variëteit tot nog toe onbekend. Maar men meent *koeien*, en dan moet men zeggen *zwartbonte* en *roodbonte.*

Daarom wordt ook in het Mergh der Nederd. Pas-spreucken zeer juist gezegd, Soo de *oude* songen, pepen de jongen, en door J. de Brune, Nieuwe wijn in oude le'er zacken bl. 180:

Al wat de *oude* vooren zonghen,
Dat piepen oock daer naer de jonghen.

Maar *ouden*, zoo als elders gelezen wordt, kan niet goed zijn, want het spreekwoord noemt geene oude *lieden*, maar oude *vogels* De *jongen* echter is goed, want het is hier meervoud van *het jong.*

Nog duidelijker is het, dat het adjectivum niet in de plaats van een substantivum staat, wanneer het substantivum dat er bij behoort vroeger reeds genoemd is. Toch leest men b. v.:

Het zou gemakkelijk vallen om nog eene menigte voorbeelden als de *bovenstaanden* aan te halen.

Voor dat echter zulke groote veranderingen zijn afgeloopen, zijn er ondertusschen een menigte *kleineren* voorgevallen.

Reeds Hooft begreep, dat dit verkeerd was. Hij zegt, Waern. XXIV, »Als 't Adjectyf zich gedraegt tot een voorgegaen Substantyf zo hoeft het niet substantive gestelt te worden." En ten Kate stemt dit in zijne aanteekening toe, zeggende: »De Adjectiva, de relatyf zijn op een voorgaende Substantivum en alleen, om herhaling te vermijden, zonder Substantivum gebruikt worden, dunkt mij, uit de natuer van de zaek, vereischen geene andere declinatie dan bij de gewone Adjectiva die een Substantivum agter hen hebben." 't Is zoo als hij zegt, in dergelijke gevallen is het substantivum uitgelaten om herhaling te vermijden. Wil men daar aan

het adjectivum de verbuiging van een substantivum geven, dan zal men het ook moeten doen waar een later te noemen substantivum uitgelaten is. Zegt men: *de oude boomen moeten niet verplant worden maar wel de jongeN*, dan zou men, dezen volzin omkeerende, ook moeten zeggen, *niet de oudeN maar wel de jonge boemen moeten verplant worden.* Zoo evenwel heeft, geloof ik, nog nooit iemand geschreven.

Een adjectivum staat ook niet als substantivum, wanneer er eene bepaling bijgevoegd is, die de plaats van het substantivum vervangt, b. v. *de wijsste der stervelingen*, *de oudste onder de menschen*, *de dapperste die er leven.* Want dit is met andere woorden hetzelfde als *de wijsste stervelingen*, *de oudste menschen*, *de dapperste levende.*

De andere vraag is deze: gesteld dat de adjectiva substantive posita als substantiva moeten verbogen worden, moeten wij dan die regel beperken tot de eigenlijke adjectiva of moeten wij haar verder uitstrekken?

De woorden waarop men deze regel ook nog toepassen wil, zijn:

Bepaalde en onbepaalde hoofdtelwoorden, *eene*, *weinige*, *vele*, *eenige*, *sommige*, *enkele*, *alle*, *beide*, *geene.*

Bepaalde en onbepaalde rangschikkende telwoorden, *eerste*, *andere*, *laatste.*

Bezittelijke voornaamwoorden, *mijne*, *uwe*, enz.

Aanwijzende voornaamwoorden, *deze*, *gene*, *degene*, *dezelfde.*

Hieromtrent meen ik het navolgende te moeten opmerken.

1°. Telwoorden zijn wel eene soort van adjectiva: zij dienen tot bepaling van zelfst. naamwoorden. Maar eigenlijke adjectiva zijn het toch niet. Want zij geven niet de hoedanigheid van een voorwerp te kennen, maar de hoofdgetallen de hoeveelheid der voorwerpen, de ranggetallen de plaats die zij onder een aantal voorwerpen innemen. Zulke woorden kunnen de plaats van voorwerpsnamen niet bekleeden, maar moet er noodzakelijk een zelfst. naamw. bij gedacht worden, al is het ook het zeer algemeene *mensch* of *persoon.*

Reeds bij Hooft vinden wij eene allezins juiste opmerking omtrent dergelijke woorden. Hij zegt Waernm. CIV, »Geen Adjectiven substantive te zetten, dan die de bijvoeging van adjectiven lijden willen; als *waere armen*, *goede vorsten* enz." Een substantivum geeft

een voorwerp te kennen. Ieder voorwerp heeft eigenschappen. Die eigenschappen worden door adjectiva uitgedrukt. Een woord dat geen adjectivum bij zich lijdt geeft dus iets te kennen wat geene eigenschappen heeft, wat derhalve geen voorwerp is, en bijgevolg kan dat woord geen substantivum zijn of in de plaats van een substantivum staan. Sommige van de genoemde telwoorden kunnen in het geheel geen bepalend woord bij zich hebben; andere wel — maar dan is het geen bijv. naamwoord, maar een bijwoord, b. v. *zeer vele*, *zeer weinige*, *zeer enkele*. Een klaar bewijs, dat zij zuiver adjective woorden zijn en blijven, en in geen geval als zelfstandige naamwoorden mogen verbogen worden.

2°. Handelt men inconsequent — al is dit, gelijk wij gezien hebben bij de zoogenoemde adjectiva substantive posita, zoo niet te verdedigen, dan althans te verklaren — indien men een woord in het enkelvoud als adjectivum, in het meervoud als substantivum beschouwt en verbuigt, men doet dat in nog veel ergere mate wanneer men een woord in den eenen naamval van hetzelfde getal als subst., in den anderen als adject. verbuigt. Zoo doen vele. In den nom. plur. zeggen zij *sommigen, eenigen, allen* en verbuigen die woorden dus als substantiva. Maar dan moeten zij dit ook in den genitivus doen en ook daar zeggen *sommigen*, *eenigen*, enz. Een enkel voorbeeld daarvan vindt men bij Hooft, Ged. II, bl. 168, [1])

Maer leyden moet u leven.
Met, dien u *andren* keur wt weynige sal geven:

Doch dat voorbeeld heeft weinig of geen navolging gevonden en in den tegenwoordigen tijd schrijft niemand zoo. Men zegt *volgens eeniger gevoelen*, *met veler toestemming*, *uit aller mond* enz. Te regt merkt daarom dr. Kern aan (Handl. 1859, 1e st. bl. 27): «De woorden *al, sommige*, *enkele*, *eenige*, *beide*, *andere*, nemen als substantief bij veel schrijvers *n* aan, dus: *allen*, *sommigen*, *eenigen*, *beiden* enz. Beter echter is het deze woorden, in overeenstemming met de spreektaal, altijd sterk te verbuigen, daar de gen. meerv. ook altijd sterk is, namelijk *aller*, *sommiger*, *eeniger*, *beider*." Moeten zoodanige woorden, wanneer er geen aanwijzend woord voorafgaat, sterk, dat is hier als sterke adjectiva verbogen worden, dan

[1]) In de 9e aflev., die ter perse is.

volgt daaruit, dat zij, wanneer zij een aanwijzend woord voor zich hebben (voor zoo verre zij dat hebben kunnen) de verbuiging moeten volgen van het zwakke adjectivum, dus in den nominat. plural. *de eene*, *de eerste*, *de laatste.*

3°. Voor woorden van dezelfde soort geldt dezelfde regel. Wat voor *twee* geldt dat geldt ook voor *beide*. Indien *beide* ooit als een adject. substantive positum beschouwd kan worden, dan is het zeker in gezegden, als, »waar twee kijven hebben beide schuld." Doch is *beide* dat hier, dan is *twee* het ook, en schrijven wij *beiden*, dan zoude wij ook moeten schrijven *tweeën*, wat zeker niemand schrijven zal. – Wat van toepassing is op *de twee*, *de drie*, *de vier*, moet ook van toepassing zijn op *de eene*, *de andere*, *de eerste*, *de laatste.* Wij zullen b. v. zeggen: »Eerst kwamen er twee, daarna drie; *de twee* gingen terstond verder, maar *de drie* bleven een oogenblik staan." Ik plaats van *de twee* — *de drie*, zoude wij hier ook kunnen zeggen *de eene* — *de andere* of *de eerste* — *de laatste.* Maar niet *de eenen* — *de anderen*, *de eersten* — *de laatsten:* of wij zouden ook moeten schrijven *de drieën* — *de vieren*, wat al weder niemand schrijft.

Men schrijft gewoonlijk *de mijnen*, *de uwen* enz. *De mijnen* beteekent in den mond van het hoofd eens huisgezins, mijne vrouw, kinderen, dienstboden, in één woord mijne huisgenooten: *de onzen* onze huisgenooten, vrienden, wie met ons tot dezelfde partij, dezelfde vereeniging, hetzelfde genootschap enz. behooren. Hier kan men geen zelfst. naamw. invullen, zelfs het zeer algemeene *menschen* of *personen* niet. Maar in oude tijden kon men dat wel doen: in de oude duitsche talen vindt men niet zelden een zelfst. naamw. én van een bezittelijk voornaamw. én van een lidwoord (of eigenlijk aanwijzend voornaamwoord) voorafgegaan. Doch wij behoeven hier zoo verre niet terug te gaan, wij kunnen ons tot onze tegenwoordige taal bepalen. Wanneer wij zeggen *uwe boeken en de mijne, zijne kinderen en de onze*, kunnen wij ook geen zelfst. naamw. *invullen:* want *de mijne boeken*, *de onze kinderen* zoo spreekt niemand meer. Maar er wordt toch een zelfst. naamw. bij *gedacht: de mijne* zijn *de boeken van mij* of *mijne boeken: de onze* zijn *de kinderen van ons* of *onze kinderen.* Even zoo willen wij door de gezegden, *ik en de mijne*, *een van de onze*, uitdrukken *ik*

en mijne huisgenooten, *een van onze vrienden*. De gevallen staan dus gelijk: in beide wordt bij het voornaamwoord een zelfst. naamw. gedacht: in beide moeten dus *mijne* enz. zonder *n* geschreven worden. Er komt bij, dat bezittelijke voornaamwoorden geene eigenlijke adjectiva zijn: zij geven geene hoedanigheid van een voorwerp te kennen, maar alleen de betrekking waarin het voorwerp staat tot den sprekenden, den aangesprokenen of eenen anderen persoon: zij kunnen dus niet tot den rang van substantiva verheven worden. Dat zij het karakter van substantiva ten eenen male missen, blijkt ook hieruit, dat zij, al staan zij ook alleen, zonder dat een substantivum waarop zij betrekking hebben vooraf genoemd is of later genoemd wordt, toch geen adjectivum bij zich kunnen hebben. *De geliefde mijnen*, *de getrouwe onzen*, kan men niet zeggen.

Nog minder past het aanwijzende voornaamwoorden zich den rang van zelfst. naamw. aan te matigen. Zij wijzen slechts aan of een voorwerp zich digter bij of verder af bevindt en zijn dus geheel ongeschikt om den naam van dat voorwerp te vervangen. Men beproeve slechts er een adjectivum als bepaling bij te plaatsen. Men moet er dus noodzakelijk een substantivum bij denken.

Voorts, wat betreft *degene*, al is het waar wat dr. Kern (t. a. pl. bl. 35) zegt, dat het laatste deel van dit woord (doorgaans) verbogen wordt als een substantief in de zwakke declinatie, het is toch niet goed te keuren. *Degene* bestaat uit twee aanwijzende voornaamwoorden, het is dus eene dubbele, eene versterkte aanwijzing, niets meer. De voorvoeging van een ander aanwijzend woord geeft aan *gene* het karakter van een substantief niet. *Degene* heeft ook altijd eene bepaling bij zich die het substantivum vervangt. *Degene die leven*, *degene die spreken* zijn *gene levende*, *gene sprekende*.

Omtrent *deze* en *gene* moet ik er nog bijvoegen, dat het inconsequentie is, deze woorden in den nom. plur. (*dezen*, *genen*) als substantiva, in den genit. plur. (*dezer gener*), als adjectiva te verbuigen; inconsequentie, deze woorden in den nom. plur. als substantiva te verbuigen, terwijl men *die*, een woord geheel van dezelfde soort, zijne gewone verbuiging laat behouden.

P. LEENDERTZ WZ.

Slabber. (XXI, bl. 625). Kan de naam der straat te Zieriksee, *slabberswerf*, niet afkomstig zijn van den familienaam van een magistraatspersoon of van een reeder, die daar ter plaatse een *werf* gehad heeft? Immers, de familienaam *Slabber* heeft bestaan. Onder de schoolmeesters te Nisse komt voor *Jacobus Slabber*, die van 1711 tot 1713 als zoodanig gefungeerd heeft, doch op 13 maart 1713 om wangedrag ontslagen is. In hoeverre deze gissing tevens op het *slabberjansspel* toepasselijk is, durf ik niet beslissen.

Nisse. J. KOUSEMAKER PZ.

Slabber. Afkomstig van *slabben* (manger salement), is een langwerpig vierkant linnen voorhanger òf doekje (slabbedoek genoemd) met twee bandjes aan den bovenkant der hoeken vastgemaakt, die men het kind, aan de eettafel zittende, voorhangt en in den nek vastbindt, om zoo doende zijn bovenkleed niet met dunne eetkost te bemorsen. Zij zijn thans bij de mindere klasse nog wel in gebruik, doch bij de meer gegoeden door het servet vervangen.

S. F. K.

Nikker, nikkestaart. (XXI, bl. 544; XXII, bl. 42). In 't land van Altena (Noordbrabant) is 't woord *hakkestart* voor hoos, windhoos in gebruik. Hakkestart is duidelijk eene verbastering van nikkestaart, nikkerstaart.

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Nikker, nikkestaart. *Een water- of windhoos*, wordt hier en daar in Gelderland, graafschap Zutfen, een *feesekeuttel* genoemd.

J. C. K.

VRAGEN.

Drie ziekten. In het boek »van den propheet Baruch" vindt men (volgens Studiën en Bijdragen van Moll en de Hoop Scheffer, dl. II, bl. 158) als »natuerlijcke sieckten of crancheden, die men met natuerlike consten remedieren kan" vermeld, »sinte Cornelis, sinte Gieleyns, sint Jans siecte." Wat zijn dat voor ziekten of kwalen?

Philologie, linguistik. Zijn deze beide woorden synonimen? Of, zoo niet, welk onderscheid bestaat er in de beteekenis van die woorden? JOHN CHURL.

Spreekwijze: Lieven zit op zijn rug. Naar aanleiding van de spreekwijze, hij heeft een bezoek van den heer Munk gehad, die ik niet verklaren kan, kom ik op de gedachte om de beteekenis van eene gelijksoortige spreekwijze te vragen: *Lieven zit op zijn rug*, die evenzeer gebezigd wordt van iemand, die lui of slaperig is.

Nisse. J. KOUSEMAKER PZ.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht de Graeff. (Vgl. Alg. Reg. II; dl. XXI bl. 157, 629). Door Laboranter worden mij drie kinderen opgegeven van Pieter de Graeff. Hij had er echter vier, nl. nog eene dochter Cornelia Want in het dagboek van Pieter de Graeff staat opgeteekend: »8 December 1678. Een' Franschen meester aangenomen, om onderwijs te geven aan mijne twee kinderen Cornelia en Cornelis, en aan nicht Maria de Witt."

Ook vindt ik opgeteekend: »Pieter de Graeff is geboren den 15 Augustus 1638 en overleden den 8 Junij 1707 en getr. geweest met Jacoba Bicker."

Ook wordt mij opgegeven uit het huwelijk van Joan de Graeff en Johanna Hooft, alleen Gerrit de Graeff. Is dit zoo?

De vier kinderen die mij opgegeven worden, zijn die uit het eerste of tweede huwelijk van Gerrit de Graeff?

Uit het tweede huwelijk met Elisabeth Lestevenon was Pieter de Graeff, die geh. is geweest met Christina van Herzeele.

A. C. DE GRAAF.

V R A G E N.

Familie Ravekes. Zijn er ook aan de lezers van den Navorscher, personen bekend, die *dezen* geslachtsnaam hebben, en tot hetzelfde geslacht behooren als de voormalige algemeene secretaris der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen?

J.

Familie Leendertz. Van deze familie, in Noordholland en te Nijmegen gevestigd zijnde, zullen genealogische mededeelingen en eene juiste beschrijving van hun familiewapen, welkom zijn aan

J.

MENGELINGEN.

Hooge ouderdom. — Honderdjarigen. (Vgl. A. R.; XIV. bl. 254, 282, 319, 349; XV, bl. 32, 61, 95, 319; XVII. bl. 320; XIX. bl. 314). In de Mémoires secrets pour servir à l'histoire de la République des Lettres en France, etc., leest men, tom. V, p. 294, 300

»2 *Mai* 1771. Le 28 du mois dernier est mort le Sr. Bachaumont, âgé de 81 ans. C'étoit un de ces paresseux aimables, tels qu'en a fourni beaucoup le dernier siecle. Il a écrit sur les arts avec le goût d'un homme du monde instruit. Il vivoit chez Madame Doublet, cette virtuose si connue, dont la maison a été longtems célebre par la réunion de tout ce qu'il y avoit des plus illustres personnages dans tous les genres. Cette Dame, qui vit encore, a eu la douleur de survivre à tous ses anciens amis. Elle est agée aujourd'hui de 94 ans.

»16 *mai* 1771 madame Doublet est morte ces jours-ci âgée de 94 ans. C'étoit une virtuose, dont Madame Geoffrin n'est qu'une foible copie. Depuis soixante ans elle rassembloit dans sa maison la meilleure compagnie de la cour et de la ville, et passoit sa vie à former un Journal bien supérieur à celui de l'Etoile et autres ouvrages du même genre. La politique, les belles-lettres, les arts, es détails de société, tout étoit de son ressort. Elle s'abaissoit du cedre jusqu'à l'hysope. Tous les jours on élaboroit chez elle les nouvelles courantes, on en rassembloit les circonstances, on en pesoit les probabilités, on les passoit, autant qu'on pouvoit, à la filiere du sens et de la raison; on les rédigeoit ensuite, et elles dequéroient un caractere de vérité si connu, que, lorsqu'on vouloit s'assurer de la certitude d'une narration, on se demandoit: »cela sort-il de chez Madame Doublet?" Au reste, sa reputation avoit un peu dégénéré de ce côté: en vieillissant elle avoit perdu beaucoup de ses

amis du premier mérite, et avoit survécu à toute sa société habituelle. M. de Bachaumont est le dernier philosophe qu'elle ait vu mourir.

»Il est difficile qu'au milieu de ce savant tourbillon qui l'entouroit. Madame Doublet ne passât pas pour être un peu entichée de Déïsme, de Matérialisme et même d'Athéisme. Elle avoit bravé jusques - là l'opinion publique et les clameurs des dévots. Depuis le carême dernier la tête de cette Dame s'affoiblissant, M. le curé de St. Eustache avoit cru qu'il étoit tems de convertir sa paroissienne. Celle-ci n'étoit plus en état d'argumenter contre lui, et, avec le secours de la grâce, le pasteur s'étoit flatté d'avoir réussi. En effet, elle avoit reçu le Bon Dieu la semaine sainte: pratique de religion que personne de sa connoissance ne se rappelloit lui avoir vu faire. On conçoit aisément qu'avec de pareils préparatifs, elle n'a pu qu'éprouver une mort très-édifiante et s'endormir dans le Seigneur." (Ook afgedrukt in de Mem. secrets de Bachaumont, par P. L. Jacob.)

In Thomas Arthur's Monthly List of Second-Hand Books, Part. XVIII. April 1871, staat p. 382, no. 9002, bij het volgende boek: Memoirs of the Life and Writings of Sir William Jones, (Native of Anglesey) with Notice of his Family, 2 vols, sm. 8vo, 1835, de volgende aanteekening:

»William O'Dregaian a branch of the Jones Family died in 1581, at the age of 105 years. By three wives, he had 36 children, and that 80 of his issue during his life were living in the parish of Tregain in Anglesey."

Het derde deel van Het distrikt St. Nicolaas, voorheen Land van Waes, door van den Bogaerde, bevat, bl. 349, in eene noot, de volgende bijzonderheid: »Er moet vroegtijdiger nog een lusthof te Waesmunster omtrent het gehucht Pots hebben bestaan, dewijl men vindt in een geloofbaar handschrift dat Catharina de Neve aldaar is overleden op den 8 januarij 1532 in den ouderdom van 102 jaren. Zij was weduwe van Jr. Johan Steelant, in zijn leven hoofdschepen van Waes; van haar waren geteeld op haar sterfdag onder levendige en doode tot 190 personen. — Het voor-

naam geslacht van Steelant heeft verscheide eeuwen Waesmunster bewoond: men ziet 'er tot heden nog huizen, welke deszelfs wapenen dragen."

»Bergen auf Rügen, vom September 1784. Am 16ten dieses starb zu Bietegast in der Poseritzer Präpositur eine Einliegerfrau Namens Möllersche im 104 ten Jahre. Noch, da sie 96 Jahr alt war, hat sie von Bietegast eine Reise nach dem Mecklenburgschen hin und zurück zu Fusze gemacht, so wie sie in ihrem 10?ten Jahre noch die Kräfte hatte, eine Meile zu gehen, und in Ihrem 99sten Jahr bekam sie drey neue Zähne vorne im Munde." (Gesterding, Pommersche Mannigfaltigkeiten, p. 302).

»Anno 1612, den 12ten Oktober, starb Wolfgang Schütterlin, ein sehr geehrter und geschätzter Mann, der das Amt eines Ammeisters zu Straatsburg sieben Mal verwaltete, und da er ab dankte, gleichwohl noch immer zu Rathe gezogen wurde. Wegen seinem vortreflichen Gedächtnisz, das er bis an sein Ende behielt, nannte man ihn, das *lebendige Protokoll.* Er hatte mit seiner ersten Gattin, eine geborne Reinboldin, acht, und in der zweyten Ehe neun Kindern erzeugt; von diesen 17 Kindern erlebte er eine Nachkommenschaft von 238 Seelen; nämlich 108 Enkel, 111 Urenkel und 2 Ururenkel.

»Als dieser glückliche Familienvater im 91sten Jahr seines Alters verschied, weinten noch 7 Kinder, 50 Enkel, 83 Urenkel und 1 Ururenkel bey seiner Leiche." (Joh. Friese, Histor. Merkwürdigkeiten des ehemal. Elsasses, aus den Silbermänn'schen Schriften gezogen, Straszb., Jahr 12. (1804) p. 100.

Nog eenige voorbeelden bij Piccardt, Antiquiteten van Drenthe, Amst. 1660, bl. 251, 252, in de Mém. du comte de Maurepas, t. IV, Par. 1792, p. 168, de Wintersche Avonden, door Jak. Viverius, Amst. 1665, bl. 32—34. M⁰.

Grafschrift. (vgl. XXI, bl. 543.) Alweêr een oude kennis. Diezelfde aardigheid van de drie Annaas is reeds uitgelegd in het *Boek der Opschriften* bl. 383. — Vergelijk »Lugt te koop." dl. XXI, bl. 473. J. TER GOUW.

[Wij danken de heer ter Gouw voor zijne opmerking, maar wie leest en onthoudt alles? Wij zijn de eenige niet, wie wel eens iets ontgaat. Zoo lazen wij b. v. in den Taal- en Letterbode van verleden jaar, dat men geen weg wist met het woord *quadien*, terwijl dat al jaren geleden verklaard is, en vonden wij nog onlangs in den Spectator beredeneerd, dat men zeggen moet *iemand een riem onder het hart steken*, ofschoon reeds meermalen aangewezen is dat dit niet deugt. Is dwalen, ook in dit opzigt, menschelijk, het is het vooral in eenen tijd als de onze, waarin de wereld met boeken en tijdschriften overstroomd wordt.]

Zonderlinge drukfouten. (Vgl. Alg. Reg. I en II, dl. XXII. bl. 63). Tot de zondaars, wier werken onder deze rubriek worden openbaar gemaakt, behoort ook de zetter van het bijvoegsel der Nieuwe Rotterdammer Courant van 2 februarij dezes jaars, die goedgevonden heeft de duitsche tolvereeniging, eene *duitsche lolvereeniging* te heeten.

VRAGEN.

Breien — tegenwind. Toen ik eens ergens binnenkwam, waar een kringetje van vrouwen om de theetafel zat, en toen ik er iets van zeî, (ik weet niet meer wat) dat ze *alle* zaten te breien, toen kwam mij uit meer dan één mond het antwoord te gemoet: »ja, als wij in de schuit zaten, zou de schipper zeggen: da's tegenwind." Die uitdrukking was mij vreemd, en de dames verwonderden zich, dat ik nooit die spreekwijs gehoord had. Wie weet iets tot toelichting of tot verklaring?

E. LAURILLARD.

GESCHIEDENIS.

Fransche refugiés in Friesland. (XXI, bl. 440; XXII, bl. 3.) Betrekkelijk de vestiging van fransche refugiés te Balk in Gaasterland vindt men in het provinciaal archief van Friesland de volgende stukken:

Vrijgeleide- en transportbrieven, den 11, 22 en 23 sept. 1683 afgegeven door burgem., schepenen en raad der stad Stavoren, ten behoeve van fransche refugiés, die zich zullen begeven naar den marquis de Venours, resideerende te Balk.

Die refugiés waren: 1. Monsr. Nouquiignom (sic) met zijn huisvrouw; 2. Abraham Laret en Louys Penoy; 3. een franse man en vrouwe met vijf kinderen.

Voorts komt nog voor, van den 27 dec. 1685, eene Rekeningh en annotatie van 't geene by den Magistraat der stadt Stavoren ten dienste van de aencomende fransen op ordre van haer Ed. Mogh. dd. 6 aug. 1683 aen cost en drank sampt scheepsvracht is geexpendeert volgens qtien hier annex.

De kwitantiën vermissen op ééne na; geene namen worden hierin genoemd.

G. C.

Legaat van Alida Jansd. van Sparwoude. (XXI, bl. 602.) Niet alleen door eene welwillende rechtstreeksche mededeeling van onzen geachten medewerker, mr. J. Soutendam te Delft, die mij o. a. opmerkzaam maakte, dat de naam Alida behoort veranderd te worden in Clara, — maar tevens door eene nadere kennismaking met de wet van 20 aug. 1859 (Staatsblad n°. 95) ben ik te weten gekomen, dat vroeger bij de Weeskamer van Delft o. a. berustte:

Een kapitaal van *ƒ* 197,600 — $2\frac{1}{2}$ pcts. nationale schuld, 60 bunders wei- en hooiland en eene erfpacht, door Clara Jansdochter, vrouwe van Sparwcude, weduwe van mr. A. F. van der Meer. in 1598, 1602 en 1610 besproken; waarvan de revenuen moeten strekken tot jaarlegaten, eensdeels aan verschillende personen en hunne afstammelingen, en anderdeels:

a. ter somme van *ƒ* 300 aan het Fraterhuis te Delft tot opname van twee jongelingen boven het gewone getal; doch welke som later is en nog wordt aangewend ten behoeve van twee studenten, die de academische lessen in de theologie bijwonen; en

b. ter somme van *ƒ* 36 aan het Oude-Mannen- en Vrouwenhuis in de Papensteeg te Delft voor eenen blijden maaltijd.

Terwijl, ingevolge die wet, bij Z. M. besluit van 13 nov. 1859 (Staatsblad n°. 109), het beheer van de zaken der voormalige wees- en momboirkamers, met 1 januarij 1860 aan den minister van financiën is overgegaan.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Klokkenspelen in Nederland. (Vgl. Alg. Reg. II). De abdij van Aduard in de provincie Groningen heeft een klokkenspel gehad. Als maker wordt genoemd meester Vijt, die ook het klokkenspel van den A-toren te Groningen vervaardigd had. Zie J. Nanninga Uiterdijk, Geschiedenis der voorm. abdij der Bernhardijnen te Aduard, bl. 134.

Werken over klokken, klokkengieters, enz. (Vgl. A. R. XXII, bl. 11.) Montanus, Ir., Histor. Nachricht von denen Glocken, oder allerhand curieuse Anmerkung vom Ursprung, Materie, Nutzen etc. der Glocken. 8. Chemnitz 1726. (J. Scheible's Antiquariat in Stuttgart, Catal. 27, 1871, (Kathol. Theol.) n°. 543.)

Die Verschwörung der Glocken. (Payne's Univ. VIII Bd. S. 270—271.)

Humane Industry, or a History of most Manual Arts, deducing their Original, Progress, &c., shewing forth the excellency of Humane Wit. 8°. 1861.

Contains accounts of curious Inventions, such as Dials, Clocks, Watches, Spheres, Printing, Glass-Work, among the ancients, with other arts, lost to the Moderns. (Alfred Russel Smith, London, Catal. XII, oct. 1871, n°. 451.)

Tettau, W. J. A. Frhr. v., der Meister u. die Kosten d. Gusses der grossen Domglocke zu Erfurt. Vortrag gehalten im Verein f. die Geschichte u. Alterthumsk. v. Erfurt am 26 Juli 1865. Mit 2 Steindr. taf. (in Tondr.) [Abdr. aus d. Mittheilgn. d. Ver. f. d. Gesch. u. Alterthumsk. v. Erfurt.] gr, 8. (47 S.) Erfurt 1866, Villaret. ⅓ Rth.

Description nouv. de la Cathédrale de Strasbourg, 4e édit., revue et augm. par Joseph Schweigheüser, Strasb. 1780, p. 64—69. De oudste klok heeft dit opschrift: *Anno Domini* 1408. *die* 27. *Mensis Julii fusa sum per Magistrum Johannem de Argentina.*

Klokkengieters, daar genoemd, zijn: Jean Quingelberger 1643, César Bonbon en Jean Rosier 1692, Thomas Jost 1473, Jean Jacques Müller 1595. »La Charpente ou le Befroi des Cloches fut fait en 1521 par deux garçons charpentiers, Médard de Lindau et Jean Eckstein. L'inscription est aux deux côtés de la grande cloche.''

Barraud, l'abbé Pierre Constant. Notice sur les cloches. In. 8⁰. Caen, *Hardel.* 1 fr.

Zie ook Teenstra, Kronijk enz., Uith. 1859, 60, o. a. I. 105, 209; II. 60, 154, 155, 195, en Bijl. C. en D.

M⁰.

VRAGEN.

Court Sivertsz Adelaer (Vgl. A. R. I.) In het laatst van het afgeloopen jaar zag te Koppenhagen het licht: Court Sivertsen Adelaer, en Historisk Undersögelse af Chr. Bruun Bibliothekar ved dat Store Kongelige Bibliothek i Kjobenhavn; met daarbij gevoegd portret en eene afbeelding van de graftombe van Adelaer.

Geen bronnen zijn door den schrijver ongebruikt gelaten; zoo wel gedrukte als onuitgegevene bescheiden hebben den S. ten dienst gestaan en dit niet slechts uit Koppenhagen alleen, maar ook de archiven van Venetië en die van ons land zijn door hem geraadpleegd geworden, om zoo veel mogelijk Adelaer beter te doen kennen en beter in het ware licht te stellen dan door zijne vroegere levensbeschrijvers is geschied. Dit werk is niet alleen voor Dene-

marken belangrijk; ook in ons vaderland behoort het niet onbekend te blijven; vele redenen zijn hiervoor aanwezig. Want alhoewel Adelaer in Noorwegen het levenslicht aanschouwde, kwam hij reeds als knaap — die naauwelijks vijftien jaren telde — in ons vaderland; op hollandsche schepen leerde hij den zeedienst; aan boord van hollandsche gewapende koopvaardijschepen in dienst der republiek van Venetië verwierf hij zich in den strijd tegen de Turken eenen beroemden naam, die hem in aanmerking deed komen, om als luitenant admiraal ook onze schepen tegen den vijand aan te voeren; eindelijk hij huwde tweemalen in ons vaderland.

Het is met de meeste belangstelling dat wij met dit werk kennis hebben gemaakt, al ging dit ook met eenige inspanning gepaard door onze onbekendheid met de deensche taal. Onder het lezen zijn ons eenige vragen voorgekomen, die welligt in het voormalig Noorderkwartier zouden kunnen worden opgelost en wel:

1. Waar werd de vader van Adelaer, Sivert Jansen geboren?

Op blz. 117 van zijn werk zegt de S., dat volgens sommige schrijvers, Sivert Jansen een Hollander was, van Hoorn aan de Zuiderzee, die door koning Christiaan den vierden naar Denemarken was beroepen, om in Langesund aan het hoofd van een zoutwerk te staan [1]. De heer Bruun vermeent dat dit zonder twijfel slechts eene gissing is, en zoo het al met de waarheid overeen komt, men er geen het minste bewijs voor heeft. Terwijl hij er op laat volgen: Curt had een broeder, die eerst later den naam van Adelaer aannam en zijn naam schreef: Niels Sörünsen Adelar: de twee eerste zijn goede noordsche namen; de vader heette Sörün Jansen; hadde hij Sivert geheeten dan zoude zijn zoon Niels zich Sivertsen genoemd hebben, een naam die Court zelve heeft gebruikt van den tijd af dat hij in Holland was.

Maar de eerste naam Niels is gelijk aan ons Nikolaas en derhalve ook goed hollandsch; terwijl wij in bedenking zouden willen geven of door den vader, bij zijne komst in Noorwegen niet de naam op zijn noordsch werd geschreven; maar hoe dit ook moge

---

[1] Zie ook Bilag 1. Biografi uf Curt Adelaer (Testamentet) p. 349.

zijn, volgens onze bescheiden meening bestaat de mogelijkheid, dat Sivert Jansen van Hoorn of ten minsten uit Westfriesland afkomstig was; hiervoor pleit naar ons gevoelen, dat men toch Adelaer niet op een' zoo jeugdigen leeftijd naar Hoorn zou hebben gezonden, bijaldien hij aldaar hetzij van vaders, hetzij van moeders zijde geen familiebetrekkingen had gehad. Is de naam Jansen (Jensen) ook in de 17e eeuw zeer algemeen in het Noorderkwartier, die van Sivert komt daar ook voor. Zoo vinden wij in 1606 eenen Lucas Sievertsz als Commies Generaal van de Convoyen en Licenten, in Hoorn of Enkhuizen. Opmerkelijk genoeg komt het ons voor, dat in 1629 een Koert Janssen schipper was, aan boord van het schip gevoerd door den kapitein Figerus van Lynden, want het zoude kunnen wezen dat Koert Janssen de broeder is geweest van den vader van Adelaer, Sivert Jansen. Ten einde het onderzoek gemakkelijk te maken geven wij nog hierbij op, dat volgens de in de noot aangehaalde Bijlage, den naam zijner moeder wordt opgegeven als: Dorothea Nicolai F of Doortje Nicolaasdochter?

2. Ten wiens huize heeft Adelaer zich te Hoorn opgehouden, toen hij zich aldaar in de wis- en zeevaartkunde oefende? (Bijlage als voren).

3. Aan boord van welk schip en bij welken kapitein was Adelaer, toen hij deel nam aan den slag bij Duins, door Maarten Harpertsz. Tromp in october 1609 tegen de Spanjaarden geleverd? (Bijlage als voren).

Deze vraag zal wel niet zoo heel gemakkelijk zijn op te lossen, daar er zich niet minder dan dertien oorlogschepen uit het Noorderkwartier bij de vloot bevonden, behalve de koopvaarders of kleine vaartuigen; onder deze laatste werd er een gevoerd door schipper Reyer Pietersz., die den 2 october met eenige andere vaartuigen bij de vloot kwam en onder anderen 36 okshoofden en 55 vaten bier geladen had [1]).

4. Wanneer is Adelaer naar de Middellandsche zee vertrokken en met welk schip en schipper? In de reeds genoemde Bijl. wordt opgegeven, dat dit plaats had in 1640 met schipper Johannes Reiersen van Hoorn, en hij toen in dienst der republiek van Venetiën trad enz.

[1]) Ms. Journael van Tromp fol. 62 verk.

Volgens eene lijst van twaalf schepen, die in dienst van Venetië overgingen, en meerendeels, zoo niet alle, uit het Noorderkwartier waren, was daaronder een schip, Abrahams offerande genaamd, en dat gevoerd werd door schipper Claes Reyersz. Deze lijst is gedagteekend 21 maart 1646 en aan den heer Bruun medegedeeld (bl. 29). Moet men nu, voor 1640, 1646 lezen, dan volgt hieruit eene tegenstrijdigheid die niet wel op te lossen is; want in de Bijl. volgt nu, dat hij den 16 junij van dat jaar (1646) te Hoorn huwde met Angelicam Sophroniam of Engeltje ....? (blz. 117) en die vermaagschapt zoude wezen aan den Admiraal Tromp.

In het belang van den S. hebben wij ons in der tijd aan het hoofd van het bestuur der stad Hoorn gewend, om te willen laten nazien of dit huwelijk werkelijk op dien dag heeft plaats gehad, en ons tevens te willen mededeelen de namen der ouders; doch wij ontvingen hierop geen antwoord; wij doen derhalve een beroep op diegene onzer lezers, die ons zouden willen verpligten met dit na te zien.

Het tweede huwelijk door Adelaer in 1662, met Anna Pelt te Amsterdam gesloten, behoeft geene toelichting, daar het door den S. in zijn werk uitvoerig is behandeld.

Uit het reeds geschrevene blijkt het duidelijk, dat Adelaer vooral te Hoorn en omstreken, zoo als men gewoon is te zeggen te huis was; wel moet hij daar goed bekend zijn geweest, dat zelfs Hendrik Bruno, conrector te Hoorn hem met een vers vereerde. Hoe men er echter toe kwam dat men hem de kwaliteit van adelborst gaf, bleef ons onbekend. Die kwaliteit toch was voor zoo verre ons bekend is, bij het zeewezen niet in gebruik, maar wel bij de militie en niet onwaarschijnlijk werden daardoor aangeduid jonge lieden die met vooruitzigt op bevordering dienden [1]). Ook bij de Oostindische Comp. bestond die kwaliteit; de later zoo beroemde kruidkundige George Everard Rumphius, vertrok in 1652 met het jacht Muyden als adelborst naar Indië [2]).

[1]) Zoo vinden wij bij het regiment zeesoldaten in 1667 bij eene comp. 1 corporaal van de adelborsten en 6 adelborsten. (Zie Geschiedenis der Maniuers door Leupe en van Braam Houckgeest). Ook bij de militie in 1671 wordt hetzelfde getal per comp. opgegeven.

[2]) Zie onze verhandeling over dezen uitstekenden man in de werken der Kon. Akad. van Wetensch. 1871.

Den naam Adelaer daarentegen was eèn familienaam, die ons in de 17e eeuw, zoowel bij het zeewezen als bij de O. I. C. meermalen voorkwam.

Met een enkel woord haalden wij hier voren aan, dat Adelaer in aanmerking kwam om als luitenant admiraal ook onze schepen tegen den vijand aan te voeren. Dat hij nu juist door de admiraliteit van het Noorderkwartier op de nominatie tot die hooge betrekking werd geplaatst, bevestigt ons in ons vermoeden, dat hij aldaar òf bloedverwanten òf vrienden heeft gehad. Het was namelijk in 1665, dat door de admiraliteit van het Noorderkwartier bij hunnen brief van den 27 januarij, aan de Staten van Holland en Westfriesland op de nominatie werden gesteld, om daaruit één tot luitenant admiraal van het Noorderkwartier te benoemen, Jan Cornelisz Meppel, Court Sijvertsz Adelaer en Willem Codde van der Burgh; en hoewel door de Staten eerstgenoemde werd gekozen, werd Adelaer tot vice admiraal benoemd, waarvan hem bij brief van den 29 januarij werd kennis gegeven. Er bestonden toen echter gewigtige bezwaren waarom Adelaer deze benoeming niet kon aannemen, waarvan dit niet het minste was, dat hij bij het deensche zeewezen reeds de hoogere betrekking van luitenant admiraal bekleedde [1]).

Er zijn dus voldoende bewijzen om aan te toonen, dat de admiraal Adelaer in het Noorderkwartier hetzij dan bloedverwanten of vrienden moet hebben gehad, en het is uit dien hoofde, dat wij een beroep doen op onze lezers, die in de gelegenheid zijn om de voorgestelde vragen te kunnen beantwoorden, ons die mede te deelen, opdat wij ze ter kennis van den schrijver van Adelaers leven zouden kunnen brengen, die zich daarmede zeer vereerd zal vinden.

Ons is het intusschen hoogst aangenaam, dat wij onze lezers op de verschijning van dit — ook voor onze geschiedenis — zoo belangrijke werk opmerkzaam kunnen maken.

P. A. LEUPE.

---

[1]) Zie Kronijk, Hist. Gen. 1871, blz. 292, 297.

Admiraliteitsgebouw te Nieuw Beierland. In eene koopacte van 1767, staat de grens eener visscherij in de rivier het Spui, omschreven: *tusschen de Beeningen en den Tol, van ouds genoemd: het admiraliteitsgebouw.* Thans zijn in het Spui twee dusgenoemde »tollen," de Oude en de Nieuwe; beide tusschen de gemeenten Oud en Nieuw Beierland. — Welke der twee genoemde tollen is het van ouds genoemde admiraliteitsgebouw?

Nieuw Beierland. P. J. Z.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

VRAGEN.

Bruiloftspenning van Pieter de Wilde en Anna Spoor. Er moet een bruiloftspenning bestaan ter gelegenheid van het huwelijk van Pieter de Wilde en Anna Spoor, waarop staat: »Pieter de Wilde en Anna Spoor syn getrout den 20 October 1685 aan de Bildt in het Stight." Aan wien der lezers van den Navorscher is deze penning, (waarvan ook gesproken wordt Navorscher XVI, omslag n°. 6) bekend? Waar is een exemplaar aanwezig? In eene particuliere of wel in eene publieke verzameling? Van welk metaal en van welke grootte is dezelve? Wordt er, behalve genoemd opschrift, nog meer (b.v. afbeelding van familiewapens) op gevonden?

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Henricus Aquilius. (Zie de Wind, Bibl. van Nederl. Geschiedschrijvers, bl. 165 en 543.) De eerste en meest uitgebreide uitgave van zijn Compendium Chronici Geldrici verscheen in 1566 te Keulen bij Johannes Rotaeus. Op de keerzijde van den titel vindt men een grieksch gedicht van Arnoldus Daventriensis, be-

nevens de latijnsche vertaling. Midden op bl. 3 begint de Epistola nuncupatoria, welke loopt tot bl. 10. Op bl. 11 vindt men eene Series annorum a condito mundo, terwijl midden op bl. 12 de Kronijk zelve begint, welke doorloopt tot bl. 73. Nu volgen eenige latijnsche gedichten van Johannes Dorrius, Johannes Corverus, Stephanus Bercherenius tot op bl. 79. Vervolgens bl. 80—84 eene opdragt in latijnsche verzen aan Johannes van Boecop, en dan van bl. 85—102 eene Elegia de origine et nomine Ducatus Geldrici.

De tweede uitgave verscheen in 1567, ook te Keulen, bij Renerus Tremoniensis. Op het titelblad vindt men een latijnsch vers van Johannes Dorrius, dat in de eerste uitgave op bl. 79 voorkomt. Op de keerzijde de latijnsche vertaling van het grieksche vers van Arnoldus Daventriensis, doch met weglating van vier regels. Nu volgt de opdragt aan Elisabeth van Brunswijk, vervolgens van bl. 7—58 de Series annorum benevens de Kronijk, welke echter eindigt met bl. 62 der eerste uitgave, en eindelijk Encomium Ducatus Geldrici van Johannes Dorrius.

Wat Scriverius in zijne Batavia illustrata geeft is slechts een uittreksel, met bijvoeging van aanteekeningen.

Johannes Gualterius Belga (Janus Gruterus) in zijn Chronicon Chronicorum I bl. 953—996 heeft Scriverius gevolgd.

Zou de wensch, dl. XVIII bl. 418 der Kronijk van het Historisch genootschap uitgedrukt, dat het Chronicon van Aquilius herdrukt mogt worden, vervuld worden?

C. P. L.

Lambertus Hortensius. Boeken in hetzelfde jaar door verschillende boekverkoopers uitgegeven. (XX bl. 291). In mijn bezit zijn twee exemplaren van denzelfden druk van »Historie van d' Outheyt »ende den voortganck des Heijlich/ Christen/ Catholijck/ Aposto»lijck/ eñ Roomsche gheloove/ in dese Belgische Nederlanden ghe»predickt van d' Apostels tijden af/ tegen alle nieuwicheijt eñ »joncheijt der vremde secten ende Ketterijen. Waerinne verhaelt »staen/ de verbreijdinghe eñ vasticheijt desselfs geloofs/ eñ den »onderganck der Ketterijen ende dolinge ten diveerschen stonden »opgestaen/ maer te niete ghedaen/ Met meer andere schoone

»gheschiedenissen binnen de selfste Landen ghebuert. By Meester »Jan Andries Heijnshelmans van Rijthoven binnen sijnen leven »verre begost ende nu volmaeckt tot desen teghenwoordigen Jare »Anno 1591. Bij neerstichede van Meester Henric Costerius Pas»toor der Cathedraele kercke onser liever Vrouwē binnen Ant»werpē."

Het eene exemplaar heeft nu:

»'t Hantwerpen By Henrick Wouters in de Cammerstrate in de »Gulde Sonne/ An. 1591. Met Privilegie van vier jaren. Onder»teeckent J. de Busschere."

Het andere:

»t' Hantwerpen. Gheprent bij Hieronijmus Verdussen. Op onzer »liever Vrouwen Kerk-hoff aen de Noort-zijde inde tijien Ghebo»den/ Anno 1591. Met Privilegie van vier Jaren. Onderteeckent »J. de Busschere."

C. P. L.

Adriaen Valerius. Volgens P. de la Ruë, Geletterd Zeeland, huwde hy 23 januarij 1621 met Christina Adriaens van Brouwershaven. In de stamlijst (M. S.) van Abraham de Vos en Johanna Honich (12 april 1605 in Vere gehuwd) lees ik echter: »David »mijn tiende kint is geboren int voorschreven huijs des Saterdaghs »den 13n July 1618, een weynich voor half acht uren naer de »middach; ende is gedoopt den 18n derzelve maent; de getuijgen »van zynen doop waren Adriaen Vallerius, Licent ende Convoij»meester, in huwelyk hebbende Elizabeth Muijnck, zijn overoud»ooms dochter en Yda de Hooge getrout met Samuel de Vos, zij»nen Oom van 's Vaders zijde, enz."

C. P. L.

Oude couranten. Cornelis Gelmertz. hebbende verclaert, dat hy nu lange jaren aent Collegie alhier hadde gelevert de ordinaris Couranten, als yder Sondach *drie* ten huyse van den secretaris, ende *twee* aen de Equipagiemeesters. Is den selven Gilmertz. ernstelyck aengeseyt, dat hy voortaen tot coste van 't Lant aen niemant eenige Couranten soude leveren, dan alleen *vier* aen den gemelten Secretaris, ende dat alle Sondach.

Jan Olphersz. ordinaris leverancier van middelweeckse couran-

ten, is mede aengeseyt, dat hy in sulcke leverantie soude hebben te continueren, ende in plaetse hy tot noch toe eerst 2 ende nae 3, yder woensdaech hadde gelevert, dat hy voortaen alle woensdaech hier int Collegie of ten huyse van den Secretaris, soude hebben te beschicken *vier* sulcke middelweecksche couranten.

Uit de notulen van het Collegie ter Admiraliteit van de Maze van 14 augustus 1643.

LABORANTER.

Dye cronycke van Hollant, Zeelant ende Vrieslant..,. int corte enz. (XXII, bl. 21). Ter aanvulling van de lijst, door C. P. L. gegeven, diene de volgende opgaaf van drukken ter Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage aanwezig. Zij zijn alle in klein 8o. (zoo als ook de door C. P. L. ten onrechte als in 12° opgegevene.)

Deze verschillende uitgaven zijn het best te rangschikken in drie groepen, waarvan I omvat de origineele drukken van Vorsterman (1538 en 1539) en de navolgingen er van in 1547, 1548 en wellicht nog andere jaren. II onderscheidt zich door de woorden: »Met consent van den Hove" op den titel der meest alle ongedagteekende drukken, die veelal de keizerlijke goedkeuring van 1546, even als de vroegere reeks, tegen den titel gedrukt hebben. III, eindelijk, wordt gevormd door zoodanige latere drukken welke heeten: »Op nieuws overzien ende in vele plaetsen verbetert."

I. 1547. Tantwerpen. Marie Ancxt.
1549. » Henrick Petersen van Middelborch.
z. j. Campen, Peter Warnerssoen.
II. z. j. Leyden, Jan Bouwenszoon. (Aan het einde staat: Ende men salse te coope vinden tot Amsterdam ten huyse van Henric Aelbertzoon).
z. j. Amsterdam, voor Cornelis Claesz (bij Nicolaes Biestkens) [1])
z. j. » » Lourens Jacobsz (bij Willem Janssoen van Kampen). [2])

[1]) Wellicht de door C. P. L. opgegevene en door hem bezeten.

[2]) Deze druk wordt door Alkemade uitvoerig vermeld op het schutblad van den kamper druk.

1617. Amsterdam, Jan Evertsz. Cloppenburch.
z. j. Leyden, Jan Mathyszoon. [1])
III. 1644. Amsterdam, voor Marten Jansz. Brandt.
1654. » » de Wed. van Marten Jansz. Brandt in compagnie met Abraham Meynartz van den Burgh.

—ll.

Carmagnole (XXII, bl. 75). In mijne jeugd heb ik Carmagnole wel hooren zingen. Ik herinner er mij echter niet meer van dan de laatste regels,

Dansons la Carmagnole
Vive le son du canon!

Maar de zangwijze herinner ik mij nog wel. Indien de vrager het verlangt, wil ik die wel eens voor hem opschrijven.

P. L ZW.

VRAGEN.

Portraiten. Weet iemand ook wie de schrijver is van een boek in twee deelen (Utrecht en Amsteldam 1789 gr. 8"), getiteld: *Portraiten*, 288 en 316 blz.? — Van Doornincks Anonymen weten het niet.

Nasporing van Hollands heil en rampen. Wie was de schrijver van Nasporing van Hollands Heil en Rampen, of Schets van 'T beloop dezes Lands, sedert het begin der Spaensche Troubelen tot op het jaer 1672.

Alsmede: Het grondig berigt van 's Lands Ongeval in den jare 1672 enz.

Beide deze werken zijn gedrukt voor rekening van den autheur te Rotterdam bij Jacobus Losel, 1745.

De schrijver teekent zijn naam H. J. Z. C. Aan het einde der

---

[1]) Heeft nog op den titel deze woorden: „Opt nyeu ghecorrigeert int Jaer 1567." Ik heb dezen drnk gerangschikt na dien van Cloppenburch 1617, omdat het drukkersmerk op den titel, in beide uitgaven hetzelfde, in 1617 het wapen van Amsterdam draagt, 'twelk er in den leidschen druk is uitgesneden.

Voorrede zegt de schrijver! »Mijn verstand afgesloofd en mijne jaren over de zesentachtig zijnde, vind ik door eene pijnelijke kwael aangevochten, en zwak van gezicht mij onbekwaem en lusteloos om hier langer voorrede te stellen."

De drukker voegt er bij: »Dus verre heeft de grijze autheur dit werk en deze voorrede, met onuitsprekelijken ijver, afgeschreven, doch is, onder het vlijtig bezorgen van den druk, ondanks zijn vurig verlangen om deze vrucht van zijnen arbeidt in 't licht te zien, door hoogen ouderdom en smartelijke pijnen afgemat, godzalig ontslapen."

De Beemster. J. BOUMAN.

Petrus Camper en Nic. Jos. Jacquin. Kan iemand mij ook inlichten aangaande de afkomst van onzen beroemden anatoom Petrus Camper en van den niet minder beroemden botanicus N. J. Jacquin? Beide zijn, als ik wel heb, in de eerste helft der vorige eeuw te Leiden geboren Jacquin heeft zich later naar Weenen begeven, waar hij zijne voornaamste werken heeft gemaakt. Ik wenschte gaarne te weten of beide afstammen van protestantsche réfugiés uit Frankrijk.

V. E.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Spotprent op het laatst der 18e eeuw. In antwoord op de vraag van den heer ter Gouw te Sommelsdijk, voorkomende in het laatste nummer van 1871, ben ik in staat van deze spotprent eene zuivere verklaring te geven, welke gedrukt voor mij ligt, doch genoemden heer schijnt te ontbreken.

Deze spotprent is »eene staatkundige printverbeelding, wegens den staat der Engelsche natie in 1778."

1. Verbeeld den koophandel van Groot-Brittanien in de gedaante van een Melk-Koe.

2. Het Amerikaansch Congres bezig de Koe te berooven van hare natuurlijke sterkte en verdedigende wapenen, door 't afzagen

harer hoornen, van welken er reeds een geknot is, en de andere op 't punt staat van te vallen.

3. Een vergenoegde nyverige Hollander, die de arme tamme Koe zit te melken met innerlyke vreugde.

4 en 5. Een Franschman en een Spanjaard; de eerste met eene hoofsche houding een volle kop wegdragende, terwijl de andere met eene statige deftigheid zijn aandeel niet voorbij laat gaan.

6. Het goede schip *de Arend* onttakelt en op een afstand van Philadelphia gebragt, zonder zeilen of geschut en niets anders vertoonende dan ledige geschut-poorten; het overige van de gansche vloot onzichtbaar, zonder dat iemand weet waar ze zich onthoudt.

7. De twee Gebroeders, in de Stad van Philadelphia, buiten het het gezicht van de Vloot en 't Leger, tegen over elkander zittende te dutten.

8. De Britsche Leeuw op den grond in diepen slaap, terwijl een Steendogge al pissende over hem heen loopt als over een levenloos blok, zonder dat de eerste iets schijnt te bemerken of gewaar te worden.

9. Een vrije Engelschman in rouw gewaad bij den Leeuw staande, wringende zijne handen, moedeloos en wanhoopig zijne oogen naar boven slaande, doch buiten staat om den Leeuw op te wekken tot het straffen van alle deze overweldigers zyner koninklijke voorrechten en des eigendoms zyner onderdanen.

Op deze staatkundige printverbeelding volgt nog eene tweede, op hetzelfde onderwerp; waarvan ik de verklaring hier zal laten volgen en tusschen () bijvoegen wat tot opheldering kan dienen voor hen, die deze prent niet kennen.

De printverbeelding is door een breed water in tweeën gescheiden en nu ziet men op den voorgrond of aan deze zijde van het water:

1. Een *Engelschman* in Rouw-gewaad, om 's Hemels bystand smeekende (geknield.)

2. De ontwaakte *Britsche Leeuw,* aan zyn regter poot door de verworpen en verbroken Thee-pot der Amerikanen verminkt, schijnt al brullende zijn smart te klagen door 't openen van een muil,

in weiken hem zijne kiezen en een gedeelte zijner tanden schijnen te ontbreken.

3. De *Steendog* op 't ontwaken van den Leeuw tot voor den Engelschman genaderd, staat met de staart tusschen de beenen den Leeuw aan te kyken.

4. Een *uitgeputte Geldkist*, waar in de Rotten en Muizen aan de leedige geldzakken en gestempelde papieren knagen.

5. De *Koe* zeer vermagerd en buiten staat om langer melk te geven, zoekt voor haar hongerige maag voedsel aan doornen en distelen.

6. De *Spanjaard* met zijn aandeel in de gemolken melk te vreden, rust met zijn arm op den degen, die op de kolom zijner Amerikaansche Staaten ligt. (Op de kolom staat Mexico, Peru, Chili.)

7. De *Hollandsche Boer* zeer in zyn schik met een vollen emmer melk en op zijn manier met een mes gewapend (in den gordel) word in 't naar huis gaan tegengehouden door den Franschman, die hem wijst naar het geene aan de overzijde van 't water geschied, doch waar aan de Hollander zich weinig schijnt te stooren.

8. Aan de overzijde van 't water (op den achtergrond) komen de *Commissarissen* by het Congress aan, dat verbeeld word onder de gedaante van eenen zittende Amerikaan, omringt van twaalf andere personen. Het Congres wijst de Commissarissen op den Hoed van vryheid en heeft voor deszelfs voeten een verbroken Juk en gebroken Kluisters leggen. Aan de zijde van 't Congress staan Gerechtigheid, Wysheid, Sterkte en Voorzichtigheid, die met een straal van Hemellicht beschenen worden, terwijl een andere Amerikaan zich bezig houdt met Goederen naar verschillende oorden in te kuipen. (Daar achter ziet men de torens van eene stad York town.)

9. In 't verschiet ziet men het *Schip de Arend* in eenen slegten staat leggen (als wrak) de Vlag halver Stok waaijende.

10. Voorts een gedeelte van een Vloot voerende *drie Lelijen* in hare Vlag, van welke Vloot (achter een rots om) de Boot te rug komt, die met een Kijker was afgezonden om te zien hoe de Commissarissen zouden ontvangen worden, ten einde zich daar naar te regelen.

Onder eene groote hoeveelheid spotprenten van dien tijd zijn ook deze beide in mijn bezit, maar het is mij onbekend of er niet meer dan twee zijn uitgegeven.

Haarlem. DR. C. EKAMA.

[De verklaring der eerstgemelde spotprent werd ons ook door onze medewerkers — ll. en Az. medegedeeld.]

Vereeringen van medailles, [1] **en gouden en zilveren werken 1603—1614.** (Verv. van bl. 29.) Jan Cornelisz. Goutsmith. Die Staten Generael ordonneren u P. D. Ontfanger Generael te betalen aen J. C. de somme van vyff hondert drye en vyfftich ponden v schell. van xl grooten 't pondt, Daertoe dat beloopt 't silver ende fatsoen van de twee silvere vergulde coppen, daermede vereert is de dochter van den Heer Advocaet van Hollant (Oldenbarnevelt), op haer hoochfeeste. Ende mits overbrengende dese met quitancie hiertoe dienende, sal u de voorsz. somme van vyff hondert drye en vyfftich ponden v schell. in reckeninge valideren, naer behooren. Gedaen den viij Februarij 1603.

Den Heere Junius. Als voren, aen den Raedtsheere J. de somme van drye hondert ponden van xl grooten. Denselven toegeleeght tot eene vereeringe ende in erkentenisse, van de goede diensten by hem tot contentement van de voorn. Heeren St. in de Provincie van Stadt Groeningen ende Ommelanden, in den jaere xvj^c volgende de commissie ende instructie hem daertoe gegeven, gedaen; tot het maecken van een vergulden cop mette wapenen van de Generaliteyt. Enz. den xxiij April 1603.

Colonel Dorp. Als voren, aen den Colonel Frederick van D., gecommandeert hebbende binnen Oistende, de somme van vyff hondert xxviij ponden van xl grooten. Daertoe beloopt 't gout van de kettinge die hem geaccordeert is, in consideratie van de langduericheyt van den tyt die hy binnen de voorschr. stede gecommandeert heeft, ende de schade by hem in syne goederen, int incommen ende vuytvaren, van het geschut des vyants geleden, enz. den xx Augusti 1603.

---

[1]) De gewone vereeringen van kettingen en medailles aan gezanten en hun gevolg, van vreemde mogendheden bij de St. Gen. zijn hier niet opgenomen.

Jan Cornelisz. Goutsmith. Als voren, te betalen aen J. C. de somme van derthien hondert negen en tachtich guldens. Voor 't gedreven vergulde becken ende lampet, daermede den Raetsheer Winwod (Winwood) is vereert opten doop van synen soon. Enz. xiiij Novembris 1605.

Als voren. Als voren, aen J. C. de somme van derthien hondert drye en tachtich ponden, thien schell. van xl grooten 't pondt, over 't gout ende 't fatsoen van de goude kettinge by hem gemaeckt ende gelevert, ende de gouden medaille van de veroveringe van Sluys, daermede den Heere van Haultain vereert is geworden, voor de extra ordinaris diensten, die denselven dit jaer ter zee gedaen ende het rencontre dat hy met de Spaensche vlote gehadt heeft. Enz. xxvij Decembris 1505.

Thimon Barentz. Als voren, T. B. de somme van drye duysent ponden van xl grooten, die denselven gereet toegeleet zijn; mitsgaders noch twee hondert gelycke ponden, tot eenen vergulden cop ofte schale; boven een pensioen van ses hondert guldens t' sjaers zyn leven lank geduerende. In volle voldoeninge van alle zyne pretentien aen den Lande, soo van de vereeringe die hem is toegezeet, als verschoten penningen aen de gevangens, by hem in Spaignen, ende andere des Conincx van Spaignen Rycken ende Landen, van de galeye ende vuytte gevanckenissen doen lossen; tot voldoeninge van het Tractaet met den Admirante gemaeckt, vermogens de commissie hem daertoe opgeleet, om te reysen naer Spaignen, die hy met eere ende danck verricht heeft. Enz. den j Septembris 1606.

Pieter Donck. Als voren, aen P. D. sone van den Ritmeester Donck, de somme van elff hondert ses en twintich ponden, vyff schell. van xl grooten 't pont; voor secker vergult schip, dat Joncker Charles de Heraugière, Gouverneur van Breda saliger heeft doen maecken, tot een memorie van de veroveringe van het casteel ende stadt van Breda met een Turfschip, hetwelcke by syne nagelaten weduwe in haer leven uyt noot is verset geworden, voor de somme van negen hondert der voorsz. ponden: die aen interest verloopen zyn tot twee hondert-acht en tsestich ponden vyffthien schell.; daerop by haer betaelt is geworden twee en veertich ponden thien schell. Sulcx datter noch resteren te betalen, de

voorsz. elff hondert ses en twintich ponden, vyff schell., welck schip hare Ho. Mo. hebben goetgevonden tot haer te nemen om bewaert te worden, [1]) in conformité van de resolutie op heden daerop genomen. Enz. den xxiij September 1611.

Theodore Laeckemans. Als voren, aen T. L. Goutsmit, woonende alhier in den Hage, de somme van twaelff hondert ponden van xl grooten 't stuck. In betalinge van eenen silveren vergulden spiegel van fyn gedreven ende geemalieert werck, die hare Ho. Mo. van hem voor de voorsz. somme hebben gecocht, ende vereert aen Mevrouwe de Princesse Paltsgravinne. Enz. xxij Mey 1613.

Jan Gerritsz. Oosterling. Als voren aen J. G. O. Goutsmit, sess duysent drye hondert tweeentnegentich ponden, twee schell. van xl grooten 't pont, over 't gout ende 't fatsoen van de goude coppetasse, daermede de hoochgemelte Heeren Staten vereert hebben den Heere van Reffuge, Ambassadeur van de Co. Mayt van Vranckryck, mitsgaders 't verlichten van de wapenen ende de custodie volgens dese declaratie. Enz. den xxij July 1613.

Als voren. Als voren, aen J. G. O. en Adriaen Snoeck, goutsmeden alhier in den Hage, de somme van elff duysent seven hondert achtentsestich ponden, vier schellingen van xl grooten 't pont; over het maecken van twee goude coppetassen met een gouden dooze; vereert opten doop van den soon van den Cheurfurst Paltzgraive, met het gout daer toe gelevert, 't fatsoen ende andere partyen, volgens de gevoeghde declaratie. Enz. den xv Meye 1614.

Noch gelevert by ordre en last van de Ho. Mo. HH. St. Gener. [2]) aen den Agent Valckenburch, de nombre van thyen coppetassen, wegende CLXXVI marcq xvi $^{1}/_{2}$ engelschen gouts; mitsgaders een becken met een lavoir, wegende xxiiij marcq, 6 onsen, 1 $^{1}/_{2}$ engelsche gouts, t' samen uytbrengende xvj^{c} 6 oncen xviij engelschen; daermet de Heeren Commissarissen van den Co. van Spaignen, ende de Eertz Hertogen, op de handelingen van den trefves gebesoingeert hebbende, vereert zyn geworden; ieder onse

[1]) Is dit turfscheepje nog ergens aanwezig?

[2]) Uit de declaratie van betalingen. Ordonn. Boek, f. 265, 266, volgens resol. van viij Januarij 1610.

tot xxxij £ x β. comt alhier de somme van. . Lij^{m} cxcij £ iiij β.

Noch betaelt, bij ordre van als voren, voor een coppetasse van massyff gout, wegende 9 marcq 4 engelschen, doende tegens xxxiij £ de once ende xxx stv. van 't fatsoen, t' samen ij^{m} iiij^{c} xc £ xviij β, daermet den Ambassadeur van Venetien vereert is geworden, dus hier met de custodie van v £. . ij^{m} iiij^{c} xcv £ xviij β.

Noch betaelt, by ordre van als voren, voor een becken ende lampet van fijn gout, daermet den Hertoge van Wirtenberch vereert is geworden, wegende het becken xij marcq vj oncen x engelschen, ende 't lavoir 6 marcq ij oncen, iiij engelschen, t' samen doende cxliiij oncen xiii eng., d' once tot xxxiij £ ende xxx stv. van 't fatsoen, facit met een custodie van xij £. . . v^{m} iij £ xvj β.

VEREERINGEN VAN DAMASTWERK EN TAPIJTEN [1]

Passchier Lammertyn. Die St. Gener. enz. te betalen aan P. L., Damastwerker, de somme van sess duysent vier hondert tachentich ponden van xl grooten, over ij^{c} lxx ellen fyne damaste lynnewaten, tegens xxiiij £ d' elle, by hem gelevert, daermede de Heeren Ambassadeurs van de Coningen van Vranckryck ende Groot Bretagnen by de voorn. Heeren Staten syn doen vereeren. Enz.
den xxiiij junij 1609.

Als voren. Die St. Gener. enz. Aen P. L., damastwercker tot Haerlem, de somme van drye duysent, ses hondert vyff en tzeventich ponden, thien schellingen tot xl grooten 't stuck. Voor ses ammelakens, vier en twintich dosynen servetten ende twaelff handoucken van het fynste damastwerck, van zyne nieuwe inventie, naerder gespecificeert in zyne gevoeghde declaratie, ende by hem aen de Generaliteyt vercocht, om geemployeert te worden, aen de geresolveerde vereeringe te doen aen den Heere Marquiz Spinola. Ende enz. den veerthienden januarij 1610.

Gossaert Simay. Tapitsier. Die St. Gener. enz. Aen G. S. Tapitsierwercker tot Amstelredam, de somme van drye duysent een hondert ponden van xl grooten 't pont, over acht stucken Tapisserie van de Historie van Alexander Magnus, by de voorn. Heeren

[1] Wij hebben van deze onderwerpen slechts enkele voorbeelden opgegeven omdat bij het damastwerk de prijs per el, en bij het tapijtwerk, de teekening wordt vermeld.

St. van hem doen coopen, omme in Vranckrycke vereert te worden. Enz. den xvij Novembris 1606. LABORANTER.

Getauxeerde waarde van schilderijen enz. in het begin der 17e eeuw.

Een stuckgen schilderije van St Jeronimus met vergulde Lyste	*f*	18—
Twee contrefeytsels van Jonge Juffroutgens	»	1—10—
Vyff cleyne schilderykens	»	10— : —
Noch een van Ceres	»	8— : —
Een tafereel van Juda ende Thamar	»	1—10—
Noch een schilderye op douck van Daphne ende Apollo	»	1—10—
De contrefeytsels van Johan van Oldenbarnevelt met syn huysvrouwe	»	6— : —
Het contrefeytsel van de oude Vrouwe van Brantwyck	»	4— : —
De contrefeytsels van Jhr. Philips van Steelant met syn suster	»	6— : —
Noch een contrefeytsel van eenen manspersoon met twee opgaende deuren	»	6— : —
Noch een contrefeytsel van een manspersoon	»	1— : —
Noch een schilderye van Adam en Eva met vergulde lysten	»	10— : —
Noch een schilderye van Schepen van Vroom	»	50— : —
Noch een print gelyst van de stadt Gulick	»	0—10—
Noch een printgen van de Tyt op wit satyn	»	1—10—
Vyff cleyne contrefeytsels van manspersoonen	»	2— : —
Een tafereel van 't Avondmael	»	3— : —
Drie Vrouwe contrefeytsels	»	2— : —
Een schilderye van Jeronimus met syn hant onder syn hooft	»	8— : —
Een print van de slach van Vlaenderen op wit satyn.	»	2— : —
Een contrefeytsel van de Vrouwe Princesse van Orangien	»	6— : —
Een contrefeytsel van de Prince van Orangien, lest overleden, met syn huysvrouwe (Willem de Eerste)	»	12— : —
Een contrefeytsel van Prince Frederick Henrick	»	5— : —

't Conterfeytsel van de Vrouwe Cecil.	*f*	5— : —
't Contrefeytsel van den President Jeannin. . .	»	5— : —
't Contrefeytsel van den Heere van der Myle. .	»	5— : —
Van den Heere van Brantwyck.	»	3— : —
Noch van Jhr. Marcq van Steelant	»	10— : —
Noch van de Vrouwe van Barnevelt	»	6— : —
Van Jhr. Philips van Steelant	»	5— : —
Noch van de Heere ende Vrouwe van Groenevelt.	»	10— : —
't Contrefeytsel van den Ritmeester Smelsing. .	»	6— : —
Noch twee contrefeytsels van twee oude patroonen.	»	3— : —
Noch een cleyn freutageken met een ebben lijst.	»	12— : —
Mitsgaders noch een scheepswerck van Vroom .	»	42— : —
Een contrefeytsel van den Heere van Barnevelt.	»	3— : —
Noch een schilderye van onbekende tronge. . .	»	2— : —
Noch een schilderye ofte caerte van Venegien. .	»	1— : —
Een contrefeytsel van Groenevelt	»	50— : —
Een groote schilderye van Venus ende Cupido. .	»	10— : —

Kaarten enz.

Een Cloot ofte Sphera Mundi met vergulde lysten.	*f*	2— : —
Twee caertgens met houten rollen.	»	0— 6 —
Ses Sphera mundi ofte ronde caerten met vergulde lysten	»	9— : —
Een viercante caert.	»	1— : —
Een caerte van de Churfursten ende andere Hertogen.	»	1—10—
Een caerte van de slach van Turnhout	»	0— 6 —
Een caerte van de Seventien Provincien. . . .	»	2—10—
Een caerte van de Galanthee ende appendentien (Polder)	»	0— 6 —
Een caerte van Rynlant	»	3— : —
Een van Delflant	»	1—10—

Boeken.

Seven en veertich boucken in folio. . . . . .
Ses caertboücken in folio in root verguld leer gebonden, van alle de steden van de warelt . . *f* 400— : —
Acht ende veertich boucken in groot quarto . .
Noch drye boucken in folio. . . . .

Noch hondert tien boucken soo in quarto als in octavo . . . .

Noch de cathologe ofte Inventaris van de voorschr. boucken . . . .

Een grooten Nederduytschen Bybel gedruckt tot Dordrecht by Canijn . . . . *f* 8— : —

Noch vier ende twintich boucken in quarto ende minder formaet. . . . . » 8— : —

De titels worden niet opgegeven.

Het vorenstaande is getrokken uit den Inventaris der meubelen en goederen van Reynier van Oldenbarnevelt, den 14 februarij 1623. De schatting had plaats door Adriaan Mauritz Gibbouts en Hans Munneckes, »Ordinaris priseerders in den Hage." Het is te betreuren, dat met eene enkele uitzondering van den naam van den beroemden zeeschilder Vroom, van Haarlem, de overige niet worden genoemd; daar men wel kan en mag veronderstellen, dat althans de familieportretten, door de voornaamste schilders uit dat tijdperk zullen zijn vervaardigd. LABORANTER.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder die in 1872 als *Beschermer* toetreedt — en mij een postwissel van *f* 3 zendt (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, gelieft bij te dragen), en mij ... voor zooveel hij niet *in Amsterdam* woont — *portvrij* naam en adres van zijn *gewonen Boekhandelaar* opgeeft, ontvangt in den loop van dit jaar door mij:

1°. prof. Molls „Kerkgezang tijdens de Oud-nederlandsche muziekschool" — zoolang de voorraad strekt; — wijders:

2°. het „Jaarboek der Vereeniging:" — een behoorlijk geordenden herdruk der vroeger door ons uitgegeven Berigten (en van alle, die we tot primo januarij 1871 gaven). Bovendien ontvangt hij:

3°. „XIX Oud-Nederlandsche Liederen" uit den Gedenck-clanck van Valerius" (1626) met klavierbegeleiding en toelichting van prof. Loman, (N°. II onzer Uitgaven);

4°. „XII Geuzeliedjes", met de oorspronkelijke wijzen, op welke ze in den Spaanschen tijd gezongen werden; insgelijks door prof. Loman (N°. IV onzer Uitgaven); en

5°. wat de Vereeniging wijders in 't jaar 1872 zal uitgeven.

Wie op de boven aangewezen manier als *Lid* toetreedt (postwissel van *f* 1.25 of méer) ontvangt: 1°. Molls Kerkgezang, en 2°. het Jaarboek; doch geen der muziekuitgaven. — Wij tellen thans ruim 500 Beschermers en bijna 300 Leden.

N°. I onzer uitgaven „Sweelincks 5stemmig Regina Coeli" (in partituur en stemmen) is voor *f* 2.25 en N°. III „Sweelincks Orgelstukken" naar een Handschrift uit de bibliotheek van het „Graue Kloster" te Berlijn is voor *f* 2 verkrijgbaar; 't zij door 't *mij* toezenden van een postwissel tot dat bedrag, 't zij door ze te ontbieden van onzen uitgever Louis Roothaan te Utrecht.

HEIJE, *Secretaris.*

Nieuwe levensbijzonderheden van J. P. Sweelinck. (Verv. van blz. 133). Met het huwelijk van Sweelinck begint voor hem een betere levensperiode — »ook financieel" — zooals de Genestet ergens puntig zegt. [1])

We weten niet, waaraan we 't moeten toeschrijven, maar zeker is 't, dat we uit de tot dus ver bekend geworden bijzonderheden betreffende de Sweelincks, mogen opmaken dat, op het laatst der zestiende eeuw, die familie deed, wat wij in goed Hollandsch noemen „achteruit krabbelen". Dat de vader van onzen componist, zijn voorganger in de Oude Kerk, eenmaal een gezeten burger moet geweest zijn, blijkt het best uit de reis van Jan naar Venetië en zijn opleiding aldaar door Giuseppe Zarlino. Dergelijke reizen waren toen ter tijd niet bijster goedkoop, en Zarlinoos school behoorde stellig niet tot de minst duren. Wat er gebeurd is weten we niet. We mogen echter gissen, dat Sweelincks vader plotseling is komen te overlijden, en dat de staat van zijn vermogen niet toeliet, den zoon langer in Venetië te doen vertoeven. Op zeer jeugdigen leeftijd [2]) komt de aanstaande „feniks der muziek" in de Nederlandsche hoofdstad aan, zonder gezegd

---

[1]) Leekedichtjes, CIII: „Vrome Raad."

[2]) Hij moet in het jaar 1577 hier gekomen zijn, wanneer het waar is wat Plemp zegt (*Plempii Poëmata, de Patria, Lib.* 2, bl. 184):

Atque utinam nostras iterum Suelingius aures
Mulceat! Ille mihi magnus Apollo fuit.
Ille quadragenos psaltes et quattuor annos
Non immunificis floruit aedituis.
Ille ingens longe clarebat fama, nec illo
Organica quisquam major in arte fuit.

In 1577 was Jan 15 of 16 jaren oud. Ter aangehaalde plaatse deelt Plemp mede, dat Sweelinck onderricht genoten heeft van Jacob Buyck, lat. Buchius („*Buchius hunc coluit Jacobus*"), den geleerden pastoor der Oude Kerk. B. was een bloedverwant van Plemp, en bij zijn sterven liet hij dezen het vruchtgebruik na eener uitgebreide boekerij. (*Aemstels oudheid*, VI., bl. 11.)

te kunnen worden zijn muzikale opvoeding voltooid te hebben. Hij maakt hier weldra kennis met een hachlijken en totaal ontredderden staatkundigen toestand, door Parmaas optreden en de overwinning van Gemblours teweeggebracht. Den 26sten Mei 1578 wordt de Roomschgezinde regeering van Amsterdam weggejaagd, worden de kloosters geplunderd en de beide hoofdkerken door de Hervormden in bezit genomen.

De zeventienjarige knaap vischt in dat troebele water, en vangt een betrekking, die zijns vaders, nl. die van organist der Oude Kerk. Wellicht was er toen gebrek aan orgelbespelers en moest men zich behelpen; wellicht ook oefende de naam van den vader een gunstigen invloed op de keus van den zoon, en kocht deze bovendien zijn benoeming — altans gedeeltelijk — door van het geloof zijner voorzaten tot het nieuwe over te gaan. Hoe het zij, zeker is, dat wij hem ten jare 1581 in het tweede uitgaafboek van het Hervormde kerkbestuur [1]) vermeld zien als verdienende, in zijn hoedanigheid van organist, de fabelachtige som van *f* 100 's jaars. De brave jongen was toen 19 jaren oud, en met onze ervaring van de eischen der maag op dien leeftijd, zal hij wel niet vet gesopt hebben van die penningen! Tot 1586 toe bleef het traktement op dezelfde hoogte. In dat jaar werd het met *f* 100 's jaars verhoogd en dus gebracht op *f* 200.

Met de verbetering van 's lands zaken scheen de vooruitgang in de kerkelijke kas samen te gaan, want in 1590 klom de jaarwedde van den organist tot *f* 300. In dat jaar trad onze Sweelinck in den echt met Claesken Dirksdochter en 't is meer dan waarschijnlijk, dat hij — met het oog op dat huwelijk — om die verhooging aanvroeg, welke hem dan ook gereedelijk werd toegestaan.

In het uitgaafboek der Oude Kerk, fol. 129 verso lezen wij:

„Anno 1590, 16 Januarij sijn wij kerckmeesteren mit advijs van mijne Heeren Burgermeesteren veraccordeert mit Jan Pietersz., in't overwesen van den Ed. Jan Verhee ende Jan Commelijn, dat hij jaerlijcx hebben sal 400 gulden, welverstaende so hij hem ten huwelijck begeeft, sal hij noch hebben 100 gulden ofte vrije huyshuer tot sijn keus, ingaende na Lichtmis anno 90, waervan dat Burgermeesteren ons hebben opgeleyt, dat wij jaerlijcx betalen sullen driehondert gulden." [2])

Hieruit blijkt, dat Sweelinck *f* 300 uit de kerkelijke kas trok, terwijl hij bovendien *f* 100 van de stad trok en aanspraak had op verdere *f* 100 's jaars, of wel vrij wonen, zoodra hij het echtelijke bootje zou zijn ingestapt. Ik had dus wel het

---

[1]) Het eerste uitgaafboek, waaruit had kunnen blijken, *wanneer* Jan Pietersz. zijn aanstelling verwierf, is verloren gegaan. (*Aemstels oudheid*, VI., bl. 180.)

[2]) *Aemstels oudheid*, VI., bl. 193.

recht om te zeggen, dat hij met zijn trouwen een betere levensperiode aanvaardde — „ook financieel''. [1])

Sweelinck, die tot dusver in de toen ter tijd weinig *fashionable* Kalverstraat woonde, verhuisde na zijn huwelijk naar de Koestraat. Volgens den naam der straten te oordeelen, was de verandering ook een verbetering, indien altans de meerdere waarde eener koe boven die van een kalf, hier gelden mag. In de Koestraat betrok Sweelinck een huis, dat vroeger aan het Bethanië-klooster behoord had, doch door de stad benaderd was. Hij maakte gebruik van de hem toegekende bevoegdheid, en gaf de voorkeur aan een vrije woning boven *f* 100 extra. [2])

Boven en behalve de verhoogde bezoldiging en den vrijdom van huishuur had Sweelinck buitengewone inkomsten, [3]) b. v. voor

---

[1]) In 1607 werd de jaarwedde andermaal verhoogd en gebracht op *f* 360, op welk bedrag, zegt de heer Scheltema, het verder gebleven is. *Ibid.*, bl. 181.

[2]) *Bagijnen-rapiamus*, 1603, fol. 1. „Een huys in de Koestraet, 't welck Jan Pieterz., organist, bewoont om nyet." Deze aanteekening, voegt de heer Scheltema er bij, wordt alle jaren op dezelfde wijze herhaald tot 1621 toe. In dat jaar wordt Dirk S. voor het eerst als den bewoner opgegeven. *Ibid.*, bl. 193.

[3]) Niettemin schijnt S, in het eerste gedeelte van zijn huwelijk altans, met groote moeielijkheden te kampen te hebben gehad. Blijkens een authentiek stuk in het archief alhier, was hij in 1598 aan zijn zwager Puymer 1687 gulden schuldig, die eerst anderhalf jaar later werden betaald, mooglijk wel door die prachtige combinatie, ten gevolge waarvan S. verzekerd was een goeden ouden dag te zullen hebben. (Zie mijn inleiding tot de *Regina Coeli*, bl. 6). Zie hier den tekst van het stuk, zoo als die ons door Dr. Scheltema (bl. 196) verstrekt wordt:

„Compareerde voor schepenen ondergeschreven Mr. Jan Pietersz., organist, die bekende schuldich te wesen Thames Dircsz. Puymer, sijnen zwager, eene som van sestienhondert seven-en-tachtich guldens, thien stuyvers, reste van meerder somme, spruytende uyt zaecke van overdrachte van een rentebrieff van hondert vijftich guldens. Te betalen de voorz. somme Meye eerstcomende achthondert seven-en-tachtich guldens, thien stuyvers, ende Mey daeraenvolgende achthondert guldens, daervoren verbindende alle sijne goederen, roerende ende onroerende, jegenwoordige ende toecomende, hem bij faulte van betalinge der somme voorz. houdende geloospant, geeygenpant ende met alle rechten verwonnen. Actum te Amsterdamme den XXVIIIsten Decembris XVc acht ende tnegentich. Was onderteeckent Gerrit Jacob Witsen ende Willem Pietersz. Hooft, schepenen." (*Schepenkennissen der stad Amsterdam*, Deel V., bl. 174).

Dr. Scheltema voegt er bij: „Het stuk is doorgehaald en op den kant staat geschreven: *Dese voldaen, ergo alhier geroyeert den lesten Mey* 1600."

kleine reparatiën aan het orgel, dat hij moest bespelen. Hieruit blijkt, dat hij niet alleen het werktuig meesterlijk bespeelde, maar het ook in zijn samenstelling zeer goed kende. Vermoedelijk werd *hij* dan ook in 1604 afgevaardigd, toen het er op aan kwam een nieuw klavecimbaal te koopen. Immers in een stadsrekening van dat jaar lezen wij: [1])

„Mr. Jan Pietersz, organist binnen deser stede, betaelt de somme van twechondert gulden over de coop van een nyeuw clavecimpbel, tot Antwerpen gecoft tot behouff deser stede, ende over de oncosten, gevallen in't brengen van Antwerpen hier, mitsgaders voor de dedicatie, bij hem deser stede gedaen van zeeckere psalmen, in't musijck gesteld ende in druck uytgegeven, naer luyt ordonnantie compt twee hondert gulden." [2])

Ware *Sweelinck* niet met die zending belast geworden, dan bestond er ook geen motief met *hem* af te rekenen. [3])

---

[1]) *Ibid.* bl., 196.

[2]) Deze laatste zinsnede is van enorm belang voor de bibliografie van Sweelincks werken. Volgens de overleveringen, door Dr. Kist en Becker opgevangen, is de oudste editie der *Psaumes, mis en musique,* althans gedeeltelijk, van 1612—1614 te Leiden bij G. Basson verschenen, maar terwijl eerstgenoemde eenvoudig opgeeft *trois livres,* zonder meer, *specificeert* laatstgenoemde door op te geven:

II Livre. Leide, 1613. In 4to.

III Livre. Ibid, 1614. In 4to.

er bijvoegeude, dat Boek I verloren is gegaan (z. mijn inleiding vóór de *Regina C.,* bl. 13). Ik acht het nu meer dan waarschijnlijk dat het verloren geraakte Boek I, datgene is, van welks opdracht hierboven sprake is. De opgaaf van Dr. Kist zou dus als volgt moeten gewijzigd worden:

Psaumes (*mis en musique*), *trois livres. Leyde, G. Basson,* 1602—1614.

Alle pogingen moeten voortaan worden aangewend om die *ur*-uitgaaf der Sweelincksche psalmen, waarvan wij de tweede editie van Boek I, doch helaas *zonder* de opdracht, bezitten, machtig te worden.

[3]) In het volgende jaar kreeg Sweelinck van de stad terug een voorschot bedragende vijf gulden en zeventien stuivers, voor den aankoop van een laken kleed tot conservatie van het stads klavecimbaal. Dit blijkt uit de volgende:

Stads-rekening van 1605: „Mr. Jan Pietersz., organist, betaelt over sijne verschoten penningen voor een laecken cleet tot behouff ende conservatie van 't stadtsclavecimbel, die tot verscheydene reysen op diverse plaetsen ontboden ende gebruyct wordt met believen van de heeren burgermeesteren, naer luyt ordonnantie ende quitantie compt, V guld., XVII st." (*Aemstels oudheid*, bl. 194).

Het schijnt dus, dat orgel en orgelist gezamenlijk uitstapjes deden door het geheele land; het zou mij niet verwonderen, of Harderwijk werd in 1608 ook op

Voor het overige schijnt S. »eenigen tijd bepaaldelijk in stadsdienst geweest te zijn, want in 1590 werden door het stedelijk bestuur aan hem betaald voor twee kwartieren van zijne jaarwedde vijf en zeventig gulden, ter zake van diensten door hem aan de stad bewezen; [1]) welke post later in de stadsrekeningen niet meer gevonden wordt." (*Aemstels Oudheid*, blz. 183).

(*Slot volgt.*) H. TIEDEMAN.

De componist Grimaud. Mr. C. Telders in den Haag snuffelende in een handschrift van den Amsterdamschen boekhandelaar en *koorzanger* Jan de Boer (Catalogus Meulman, n°. 603 — thans berustende ter Koninkl. Bibliotheek — IIe deel, pag. 174): een soort van dagboek, loopende van 1749—1758, vond daarin 't navolgende:

Woensdag 11 Junij 1749. Heeden word den Algemeenen Dank en Bededagh (dewelke men anders in Maart gewoon is) in alle de Provincien plegtiglijk geviert. ik hebbe heeden in de Godsdienst geassisteert en de Bas gesongen, in de france Carmelite Statie van den E. P. Luc; op het Eyndigen van St.jans Evangelie, intoneerde gemelde Heer Luc: Te Deum Laudamus. Waarop wij executeerden Een

---

die manier door Sweelinck aangedaan. (Zie Canon: *Vanitas, Vanitatum et omnia vanitas* vóór de *Regina Coeli*)

Trouwens blijkt uit het door Dr. Scheltema te Harderwijk ingestelde onderzoek, dat in 1608 het groote orgel aldaar een belangrijke reparatie heeft ondergaan. 't Is zeer wel mogelijk, dat men van Sweelincks tegenwoordigheid te Harderwijk gebruik gemaakt heeft om hem metéén het orgel te laten in orde brengen. In de Harderwijksche rekening van 1608 vond Dr. Scheltema op bl. 112 het volgende: „ORGANIST. *Betaelt aen Swaentgen 3 ponden Hollants van de vracht van Mr. Jan Pietersz. op Amsterdam te brengen.*" Tusschen twee haakjes zij hier gezegd, dat de „burgemeester van Harderwijk, voor wien Swelingh het Albumblad vervaardigde," niet heette Ernestus, zooals de heer van Rappard opgeeft, maar Alphert Brinck (*Aemstels Oudheid*, blz. 195).

[1]) Stadsrekening van 1590, blz. 80. „Jan Pietersz., organist binnen dezer stede, betaelt vijff ende tseventich gulden over twee quartieren jaerweddens, te weten, d'eerste quartier XXV gulden, jegens hondert gulden 's jaers, verschenen op Mey, ende het tweede quartier vijftich gulden, jegens tweehondert gulden 's jaers, verschenen op Petri ad vincula laetstleden, hem bij burgermeesteren toegesonden wyt saecke van sijne diensten, naer luyt ordonnantie ende quitantie in munte Vlaems, XV L, 10 st." (*Ibid.*, blz. 194).

Te Deum: Gecomponeert door den Grooten Componist (in kerckmusicq) Den Heer Grimaud, dewelke zelve als Cappela meester ageerden, dit musicqstuck had gemelde Heer Grimaud, in de Woedenden Oorlogh, expresselyk gemaakt, dat als Godt ons de Vreede weder gaf: Hem met dit Overheerlyke Zangstuk, te Loven en te Danken: de Compositie van het zelve bestaat in 2 Cantus stemmen, 1 alto & 1 Tenor stem, 2 Basstemmen, prm. & 2de Violons, met Repiénos, 1 alta violo, 1 Bas viol: & Contra bas, 2 Hautbois, 1 Basson prm & 2de Corno, & Trompette 2 Pauken, & Bas Continuo. Ik zoude dit zo omstandig niet melden: maar dit geschied alleen; om noyt te vergeeten, met wat gemoedsbeweeging de Talrijke Vergadering, waar onder meest alle de voornaamste Roomsch-gezinden van deze stadt waren, was aangedaan: . . . . . .: waaruyt men af kan nemen hoe zeer die Luyden met dien lank gewenschte Vreede in hun schik zijn.

Nu vraag ik dus: »Wie weet iets naders van den hr. Grimaud; wiens naam mij nimmer voorkwam?"

HEIJE.

Oude instrumenten. (XXI, bl. 357). *Kokelen* is goochelen. *De kochelsack* t. a. pl. vermeld zal dus wel een goocheltasch en de *speelman* die er het gezelschap mede vermaakte een goochelaar geweest zijn. [1]) Men merke voorts op, dat de speelman niet *op* maar *met* de kochelsack speelt. De vertooning eindelijk van een kalf met vijf pooten past beter bij het beroep van goochelaar dan bij dat van muzikant.

P. LEENDERTZ WZ.

Medailles op nederl. toonkunstenaars en schrijvers over toonkunst. (Nav. XX, bl. 190, 419, 622; XXI, bl. 141).

Medaille op Bernouilli. Deze medaille is afgebeeld onder N°. 570 van de Beschrijving van Nederl. Historie-Penningen ten vervolge op het werk van Mr. Gerard van Loon, Achtste stuk, 1863 en beschreven op bl. 167 en 168 van dat werk. Bij die beschrijving worden, zoo als in dit werk overal, een tal van bronnen enz. opgesomd Men sla daarvoor dit werk na.

V. G.
V.

---

[1]) Eenen *speelman* noemden onze voorvaderen ook niet alleen eenen muzikant, maar *ieder* die door zijn spel ons vermaakt, den tijd kort. Men vergelijke het verhaal uit de Gesta Romanorum door mij Nav. XI, bl. 245 medegedeeld.

Salomon Verbeeck. Fr. Sweertsius bezorgde eene nieuwe uitgave van Hieronymi Magii *De Tintinnabulis Liber posthumus* (Amstel. apud Wetstenium, 1689), waaraan hij aanteekeningen toevoegde.

In een van die aanteekeningen geeft hij eenig berigt en eene afbeelding van het klokkenspel der Lieve-Vrouwen-kerk te Antwerpen. Op het slot zegt hij, dat een ieder, die een voortreffelijk kunststuk van dien aard wenscht te zien, zich naar Amsterdam moet begeven, waar op last der regeering onlangs een wonderschoon werk werd geleverd door „Fransciscus Hemonius," en dat Sal. Verbeeck het op onovertroffen wijze bespeelde: „Audiatque pulsantem haec organa ingeniosissimum Salomonem Verbeecquium, et mecum lubens fatebitur, nec maius in illo operis genere artificium, nec maiorem in illo genere musices artificem extitisse unquam."

W. MOLL.

Ik voeg hierbij de vraag, of iemand weet, in welke familiebetrekking dezen Salomon stond tot Antonius Verbeeck, die in 1639 het orgel te Bolsward vernieuwde, en in 1670 klokkenist was op 't stadhuis te Amsterdam? Zie ons 1ste Jaarboek »Bouwsteenen", blz. 59 en blz. 101/102.

HEIJE.

TAALKUNDE.

Demi-monde. (XXI, bl. 625). Mij zweeft er iets van voor, dat Dumas (junior) die uitdrukking in de wereld gebracht heeft. Kan deze onzekere reminiscens den vrager misschien op 't spoor brengen?

E. LAURILLARD.

Arme scarme, aerme scare, harmscharen. [1]) Bij het doorlezen van Sint Brandaen, door prof. Brill uitgegeven in de laatst verschenen aflevering der »Bibliotheek van Middelnederl. Letterkunde," vond ik op bl. 42 de volgende regels:

Doe waende die goede wise (nl. Brandaen)
Die Gods dienare,
Dat hi al quite ware
Van des waters aerme scaren.

BEST.

---

[1]) Vgl. hierboven bl 89.

Op vers 1143 teekent prof. Brill aan: In deze woorden herkent prof. de Vries het Mhd. *Harmschar*, d. i. *plaag*, samengesteld uit *Harm* en *Schar*, d. i. beschoren deel.

Dit aerme scare komt in genoemd gedicht nog eenmaal voor en wel in vs. 1559. De uitdrukking kwam me bekend voor en ik meende haar reeds elders aangetroffen te hebben. In mijne aanteekeningen zoekende vond ik arme scarme, waarin het tweede woord rijmshalve van *scare* in *scarme* overging.

De bedoelde plaats is uit den Vrijen Fries, deel I, waar de heer R. Posthumus in zijne »Lijst en opheldering van Friesche woorden en spreekwijzen" zegt: »*Arme scarme* komt voor in het oude, maar mij onduidelijke versje:

Arme scarme rinkelman!
Jouw mij wat yn mijn rjuechter (of ook *kroemme*) hân.
Myn faar dij sit yn Ingelân;
Myn moer dij sit te spinnen;
Sy ken de kost net winnen.

Wat mag dat *arme scarme* beteekenen?"

Ik geloof, dat hierdoor de uitdrukking *arme scarme*, zoowel als het geheele versje duidelijk geworden zijn.

Amsterdam. C. HONIGH.

Meikersen. (XXI, bl. 312 vgl. bl. 570.) »Zoo deze laatste benaming meikersen thans ongerijmd schijnt, behoeft zij 't voorheen niet geweest te zijn, toen het jaar, even als nog in Rusland, 12 dagen later begon en alzoo de vroege soort van kersen, al was 't dan bij uitzondering, reeds in mei konnen rijp worden. Meikersen is dus uit zich zelve niet af te keuren." Mr. J. van Lennep, Alledaagsche bokken in 't gesprek, bl. 33.

Amsterdam. C. HONIGH.

Huzaar. (XXI, bl. 582.) Omtrent de afleiding van 't woord *huzaar* heb ik nog 't volgende gevonden in 't VIe deel van de Geschiedenis der wereld door A. Streckfuss, op bl. 353: »Om ten allen tijde een geoefend en strijdvaardig leger tegen zijne talrijke vijanden te kunnen aanvoeren, vaardigde hij (Matthias Corvinus) de wet uit, dat elke landeigenaar voor iedere 20 hoeven lands

een ruiter in het leger des konings zoude stellen, zoodra deze dit beval. Deze ruiters werden *hussaren* genaamd (huss beteekent in het Hongaarsch 20) en vormden dus de zoo beroemd geworden Hongaarsche cavallerie, die door een niet minder voortreffelijk, grootendeels uit huurlingen bestaand leger voetvolk ondersteund werd."

Dit komt dus vrij wel overeen met de mededeeling van den heer mr. W. P. Schook, en daar Streckfuss zeer bepaald spreekt, zoo is volgens mijn bescheiden oordeel die afleiding de ware.

C. P. J. VAN VLIERDEN.

Trucktafel, (XXI, bl. 313) is een woord, dat in Tuinmans Fakkel gespeld wordt *troktafel*, en waarbij staat, dat het komt van *trok*, een streek of stoot. En voorts dit:, »Hiervan heeft een *troktafel* dien naam, dewijl men daarop met een kolf stooten geeft aan den bal. *Trok* zal zijn van *tractus*." E. LAURILLARD.

Nederduitsche namen voor uitheemsche plaatsen. (XXI, bl. 611.) Na het afdrukken van mijn opstel over dit onderwerp vond ik nog in de belgische provincie Henegouwen de volgende verwaalschte namen van plaatsen, die alle duidelijk oorspronkelijk Nederduitsch zijn en die door het volk, voor zoo verre het er nog Nederduitsch spreekt, dan ook steeds in den nederduitschen vorm worden genoemd.

De nederduitsche taal was vroeger over een groot deel van Henegouwen verspreid. Ook het bestaan van de volgende nederduitsche plaatsnamen bewijst dit. Thans echter is het oude en oorspronkelijke Nederduitsch door het aanmatigende, indringende Waalsch en Fransch uit zijn erfdeel Henegouwen bijna volkomen verdreven en verdrongen. Slechts in weinige dorpen aan de brabantsche en vlaamsche grenzen in noordelijk Henegouwen, in de omstreken van de stadjes Edingen (Enghien) en Lessingen (Lessines) en naar de kanten van Geraardsbergen (Grammont) gelegen, vormt het Nederduitsch nog de spreektaal der dorpelingen.

Nederduitsch.	Fransch.
Schoonenberg.	Beaumont.
Elszeele.	Ellezelles.

Nederduitsch.	Fransch.
Everbeek, Everbeke.	Everbecq.
Gislenghem, Ghislenghem.	Ghislenghien.
Gistbeek, Gistbeke.	Gibecq.
Gondreghem.	Gondregnies.
Groothage.	Grosage.
Hellebeek, Helbeke.	Hellebecq.
Houthem.	Houtaing.
Landhuis.	Ladeuse.
Schauwbeek.	Scaubecq.
Meerveeghem, Meer-Veeghem.	Mévergnies.
de Broek } gehuchten bij het	Le Breuck.
de Dreef [1] } dorp Monstier.	La Drève.
Woudeik, Woudeek, Woudeeke.	Wodecq.
Hoogaarde, Hoogaerde, een gehucht bij 't dorp Leernes.	Hougarde.
Leernes.	Leernes.
Leens; het volk spreekt uit Liens.	Lens.
De Akkeren.	Les Acren.
Biezeveen, Biesevenne.	Biévène.
Bloemendaal, een gehucht bij Biezeveen.	Blomentade.
Hove.	Hove.
Bij Hove liggen de gehuchten Veldkant, Boschkant en Beekhoek, waarvan de namen niet verwaalscht worden.	
Mark.	Marcq.
Bij Mark ligt het gehucht Kortenbeek, Cortenbeke.	
Heidenghem.	Oeudeghien.

[1]) Dreef, breede, met boomen beplante weg, breede laan, b. v. de Dreef buiten de groote Houtpoort te Haarlem. La Drève de Meir is ook de verwaalschte naam van een' laan, een' wandelplaats bij de stad Doornik (Tournay) aan den weg naar Fraaihem (Froyennes); la Drève de Meir is niets anders dan in oorspronkelijk goed Nederduitsch: de Meerdreef.

Nederduitsch.	Fransch.
—	—
Hollenghem, Hollenhem.	Ollignies.
Papenghem, Papenhem.	Papignies.
St. Pieterskapel.	St. Pierre-Capelle.
Bij St. Pieterskapel liggen de gehuchten Eisbroek of Eysbroeck, Handkerselaere of Handkerselaar, Smeijersmarckt of 's Maeyersmarckt of 's Maaiersmarkt, Maenhage of Maanhage en Rasbeke of Rasbeek.	
Steenkerke.	Steenkerque.
Wannebeek, Wanschebeek.	Wannebecq.
Ten Ake, of in nieuwerwetsch Hollandsch: bij het water, een gehucht bij Wannebeek.	Tenaque.
Lobeek, Lobeke.	Lobbes.
Beeklaren, Beek-Laren.	Béclers.
Eekerne, Eekeren.	Esquelmes.
Steenburg, in eene oorkonde van 1120 Stienburg genoemd.	Estaimbourg.
Steenput, in eene oorkonde van 1226 Steinputs genoemd.	Estaimpuis.
Everghem.	Evergnies.
Fraaihem, Fraeihem.	Froyennes.
Markhem.	Marquain.
Molenbeek, Molenbeke.	Molembaix.
Ramenghem, Ramenhem.	Ramegnies.
Liedhem.	Lesdain.
Willemghem.	Gillenghien.

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Mortslok (XXI. bl. 625), beteekent in 't plat geldersch niet *misselijk*, maar *zeer zwak*. Men zegt ook wel eens *mortkreukkel*.

J. C. K.

Mortslok. »Maor hie 't altemets zoo *mortslok,* da 'k 'm de haozen en bokse mot an- en uettrekken." Mortslok moet, geloof ik, hier niet opgevat worden als »misselijk", maar als »doodslap". Of *slok* nu een verbastering is van slap, kan ik niet rechtstreeks zeggen. In de omstreken van Zutfen wordt bovenstaande uitdrukking veel gebruikt. Men gebruikt die vooral wanneer men spreekt van krachteloosheid, ontstaan door ziekte, ouderdom, enz. Gaarne zag ik van dat mortslok nog meer, b. v. wanneer is dat woord vooral in gebruik geraakt? hoe is die compositie te verklaren? enz.

W. A. DE HOND.

Spreekwijze. Hij heeft een bezoek van den heer Munk gehad. (XXI. bl. 625). Bij deze spreekwijze herinner ik mij de uitdrukking van mijn hospes te Deventer, — na dat hij zijn middagslaapje gehouden had — »Ik bûn nâ Gorssel 'ewest.

J. C. K.

Hij heeft een bezoek van den heer Munk gehad. Hij is naar Gorsel geweest. Tot verklaring van deze laatste spreekwijze dient wat ik Letteroef. 1859 octob. bl. 572 schreef: »het is iets zeer gewoons, dat men om aan te duiden dat iemand een middagslaapjen doet, zegt, hij is naar deze of gene naburige plaats. Gelijk men in dat geval te Woudsend zegt, *hij is naar Balk,* zoo zegt men te Dragten, *hij is naar Bakkeveen,* te Breda *hij is naar Oosterhout,* te Zutfen *hij is naar Gorssel.*" P. LEENDERTZ WZ.

Dirk of Theodorus, (XXI, bl. 427.) Men zie daarover A. K. (Adriaan Kluit) in de Proeve van Oudheid- en Taalkunde van Dulces ante omnia Musae, bl. 59—78.

Kruipers enz. (XXI, bl. 318). Het woord *kruiper* heeft onderscheidene beteekenissen. Om te kunnen zeggen wat het daar beteekent, waar de vrager het gevonden heeft, zou men ten minsten den geheelen volzin waarin het voorkomt moeten kennen.

Poycierscap. Dit en eenige andere woorden waar hier naar gevraagd wordt, schijnen of niet goed gelezen of in het boek of

handschrift, waarin de vrager ze gevonden heeft, niet goed gedrukt of geschreven te zijn. *Poycierscap* ken ik niet. Is hier misschien, zoo als wel meer gebeurd is, t voor c aangezien en staat er dus *poytierscap*, d. i. hoererij, overspel. Meestal vindt men bij onze middeneeuwsche schrijvers *pute* en *putier*. De vorm *poytier* echter komt ook in den roman van Limburg voor.

Avedocht is verleden tijd van het werkw. afdinken = mishagen, afschrik, medelijden opwekken. Zie de Vries Mnl. Woordenb. o. h. w.

Petau wijn is wijn uit Poitou.

Attelrye, waarsch. voor artillerie, krijgstuig.

St. Meerten scuddekorfsdag. Zie Nav. XXI, bl. 473, 579.

Wichelrye, wichelarij, waarzeggerij.

Scouten covel. Een covel is een kap, maar met een zeer lang onderstuk, op de wijze der noordhollandsche kapers. Scouten covel is kovel van den schout of kovel zoo als de schout droeg.

Jonge en oude scutten. Zie Nav. XXI, bl. 579.

Laterye. Waarschijnlijk staat er *laserye*, d. i. melaatschheid.

Volbyert. Staat er ook *volboert?* Het zou kunnen beteekenen geboorte uit denzelfden vader en dezelfde moeder. Of is het misschien een collectivum en beteekent het volle broeders en zusters?

Die Scinckel. Het woord is met kapitale aanvangsletter geschreven en zal dus eigennaam zijn. De Schinkel is een watertje in de nabijheid van Amsterdam, aan het einde van den Overtoomschen weg. Misschien echter zijn er meer van denzelfden naam.

Oirvedebraack. »Oorvede is een gedeelte van een vonnis, dat door den regter in lijfstraffelijke zaken aan eenen beschuldigde, die, bij eindvonnis, of vrijgesproken of gestraft is, opgelegd wordt, om onder eede te belooven, van zich wegens ondergane gevangenis, torture, straf of bannissement nooit of immer, zelfs niet door anderen, te wreken van den aanklager, de getuigen of den regter, noch aan derzelver maagschap, goederen, ingezetenen, onderdanen enz." Zoo zegt J. H. Hoeufft in de Jagers Magaz. dl. I, bl. 163. *Oorvedebraak* is dus het breken van dien eed.

St. Willebrartskinderen. Willebrord was de eerste bisschop in Utrecht en werd daar hoog vereerd. Wij zullen de St. Willebrortskinderen dus waarschijnlijk daar moeten zoeken. Misschien zijn

het de leerlingen van Collegium Willibrordi. Daar »plagten vijftien Schoolieren onderhouden te worden, onder 't opzigt van eenen Onder-regent, die de lessen der schoolieren hooren en des Zondags met hen ter Kerke gaan moest. — In het Genootschap van Willibrord konnen nog tegenwoordig zes jongelingen onderhouden worden, hoewel 'er thans maar vier in zyn, die door den Rector en Praeceptoren, tot het sluiten en ontsluiten der Latijnsche Schoole en het aanzeggen van den schooltijd gebruikt worden." Zoo schreef in 1758 de schrijver van den Tegenw. staat van Utrecht, 1e dl., bl. 365, 366.

Epitaphuine. Vermoedelijk eene fout voor *epitaphium*, grafschrift.

Netteboeven. Een net behoorde tot de kleeding van bedelaars en landloopers. Vandaar *netboef.*

Greefmeester zal de man zijn die het opzigt heeft over de graven.

P. LEENDERTZ WZ.

Hoogduitsche spreekwijzen betreffende Holland. (Vgl. XVIII, bl. 429). *Er geht durch wie ein Holländer*; dat komt o. a. reeds voor bij den Französischen Simplicissimus, I, 249 (Freiburg 1683): »zoge plötzlich vom leder und schlug dem Niederländer den degen über den kopf, welcher aber durchgieng wie ein Holländer." Ook de fransche taal kent deze uitdrukking en wel in dezen vorm: »Il passe partout comme un Hollandais." Meermalen werd ook mij door Duitschers naar den oorsprong dezer zegwijze gevraagd. Ik meen dien te moeten terugbrengen op de sage van den Vliegenden Hollander. Immers die sage is in Duitschland algemeen verbreid; zoo vertelt Karl Braun (Wiesbaden) Gartenlaube 1870, blz. 135, van een hollandsch student aan eene duitsche hoogeschool, die den naam Vliegende Hollander droeg; ook mijn kneipnaam was dat tijdens mijn verblijf te Tubingen. Schipper Klaas Neerwinden en de hollandsche schilderschool zijn de meest bekende hollandiaca in Duitschland.

Holland ist in Noth; deze uitdrukking wordt gebezigd in volmaakt dezelfde beteekenis als de nederlandsche: »toen was Leiden in last." Ik geloof daarom dat zij haar ontstaan te danken heeft aan de eene of andere gebeurtenis, toen Nederland in nood zat en men hulp bij Duitschland zocht, zoo als in 1577 bij Matthias van

Oostenrijk; 1584 bij Johan Casimir van de Pfaltz; 1672 bij den keurvorst van Brandenburg.

Delft. DR. juris LEONHARD VAN IJSSELSTEYN.

Slabberen, slabberjanspel. (XXI, bl. 625; vgl. XXII, bl. 155.) De heer van der Baan vraagt naar het slabberjan-spel. Juist dezer dagen vond ik iets, dat hem eenige opheldering kan verschaffen. Mr. J. L. Verster handelt over dit woord in zijne »Woorden in de Meijereije van 's Bosch gebruikt wordende," Hs. der Maatschappij van Letterkunde te Leiden, Catal. I, bl. 65, en waaruit ik het volgende afschrijf:

»*Slabberen*; met den slabbert spelen.

»*Slabbert*: eene dunne plank, met een handvat, waarmede men een stukje hout, doorgaans een stop uit een vat en daarom kegel genoemd, voortslaat; een kinderspel. Deze woorden schijnen van de worteldeelen *lep, lip, lap* (Ten Kate, 2 d. bl. 655 en 656) afgeleid te moeten worden."

Misschien is dit hetzelfde spel, dat ik menigmaal als jongen speelde en nog vaak zie spelen. We noemden het *priegelen*, zeker verwant met het hoogd. *prügeln*; in Nijkerk en omstreken heet het *pierewiepsen*; in Nijmegen *pinkeren.*

Amsterdam, C. HONIGH.

Laak. In hetzelfde handschrift komt het woord *laak* voor, dat misschien dienen kan tot opheldering eener plaats in de oude psalmberijming, medegedeeld door prof. Meijer in de N. W. d. M. v. N. Lk. V, 1, bl. 213, vs. 3:

Ic ben int slic der diepheit ghesteken,
Daer ghien gront en es, sonder leken.

Prof. de Vries handelde over deze plaats in eene aanteekening, toen hij in 't Archief v. N. T. II, bl. 118 en vv. de achtereenvolgende beteekenissen van het woord *laken*, verklaarde. Hij keurde de verklaring van prof. Meijer, *zonder spleet of scheur* af en twijfelde aan de juiste uitlegging van prof. Clarisse (Taalk. Mag. IV, 239), volgens welke *sonder* hier *maar* beteekenen en *leken* het meervoud zijn zou van *laak, lâke*, geldersche benaming van zekere stroompjes. Volgens prof. de Vries is de meening misschien: waar

geen grond *zonder vloeijen* is" d. i. »waar de moddergrond altijd onder de voeten wegvloeit." De Staten-overzetting heeft slechts (Ps. 69 : 4): »Ik ben gesonken in grondeloose modder, daer men niet en kan staen."

Deze verklaring wordt bevestigd door de opheldering van 't woord *laak* in 't bedoelde Hs.; *leken* is evenwel blijkens die plaats een zelfst. naamwoord. De verzamelaar der »Meijerijsche" woorden zegt: »*Laak.* Er zijn gronden die *de Laak* genoemd worden, zo als er ook nog luiden *van de Laak* heten, en dewijl de gronden, die zo genoemd worden, lage gronden zijn, die meermalen onder water staan, komt het mij duidelijk voor, dat het woord *laak* in de betekenis van *poel* moet genomen worden." Zie verder Kil. en ten Kate, 2 d. bl. 653.

Amsterdam. C. HONIGH.

Piepegaal. (XXI, bl. 351, 571). Tot op het eind der 16e eeuw heette een kruiwagen — dit bleek mij uit de Sluische stadsrekeningen van dien tijd — een *pijpegaal.* Nog heden ten dage heet zoo'n voertuig in Vlaanderen *pipegaal.* Men vindt het woord in al de oude rekeningen der steden Brugge en Damme van 1302 tot 1525 en nog later. Zie L. L. DE Bo's, Westvlaamsch Idioticon, waar men o. a. het volgende versje vindt:

Dese met een fyne tael,
Pypen als een pypegael,
Hyghen, cucchen, hulsebulsen sonder endt.
(L. VOSSIUS.)

Ook in Fransch Vlaanderen hoort men 't woord.

Sluis. J. H. V. D.

Spreekwijze. Hij staat of hij van Lotje getikt is XXI, bl. 152). In Zeeuwsch-Vlaanderen zegt men: *Hij staat of hij van Lorretje gepikt is,* en dit zal wel de ware lezing zijn. Evenzoo hoort men er vaak: *Zijt gij in uwe hersens gepikt?* gelijk staande met: *Zijt gij gek?* — Lorretje, 't is bekend, is de algemeene eigennaam van den papegaai.

Sluis. J. H. V. D.

Eechde. (XXI, bl. 313; vgl. XXII, bl. 46). Eene *eechde* is eene *egge*. Dit werktuig draagt in Zeeuwsch-Vlaanderen nog heden ten dage den naam van *eegde*. Wat men elders *eggen* heet, noemt men daar *slechten*, dat is effenen. Men heeft eggen met houten en met ijzeren pennen. De »ijzere Eechde" zal dan eene egge geweest zijn, wier pennen van ijzer vervaardigd waren. Zij werd ook *de Mol* geheeten. Waarom? *Mollen* is een akker effenen met het *molbord:* een vierkant tuig van hout en ijzer, zonder wielen, plat van boven, en voorzien van onderen met een ijzeren schepbak. Men zie b. v. 't Westvlaamsch Idioticon, bewerkt door L. L. DE Bo, op de artikelen *molberd* en *mollen*. Ik geloof, dat *ijzeren eechde* en *mol* woorden zijn van verwante beteekenis; dat ze beide zien op het effenen of slechten van den grond. — Ik herinner mij, dat zeker dijkje onder de gemeente Hoofdplaat den naam draagt van het *Moldijkje*. Toen ik — 23 jaar geleden was ik ter genoemde plaatse waarnemend onderwijzer — een mijner vrienden, bij wiens hofstede het lag, naar den naamsoorsprong vroeg, zeî deze mij, dat het dijkje zijn naam aan het *mollen* met het *molbord* te danken had.

Sluis. J. H. V. D.

Stelle. (XXI, bl. 56; vgl. bl. 264—66). Op onbedijkte schorren grazen in Zeeland de schapen. De heuvelen, waar deze dieren met den schaper, bij opkomend tij, bescherming vonden, werden stellen geheeten: vandaar de naam schaapsstelle. Diende de stelle voort koeien, dan heette zij *coestelle*. Op de kaart van de Schelde uit de vijftiende eeuw, voorkomende in Willems' Mengelingen van vaderlandschen inhoud n°. 3, vindt men niet alleen op een eilandje of schor boven Biervliet den naam *de stelle*, maar ook in *Brabant*, links van Oesterwele, *Coestelle*. Vindt men nu op Zuidbeveland den Hollestellepolder, op evengenoemde kaart is de *holle stelle* nog een eilandje of schor in *de Zweke*. Dat de familienaam Hollestelle er aan ontleend is, acht ook ik zeer waarschijnlijk.

Sluis. J. H. V. D.

Gelte (XXI, bl. 208, 572), **schreve, roede.** Den 7^{en} dec. werd Sluis door graaf Lodewijk III veroordeeld om op den eerstkomen-

den Nieuwjaarsdag aan de stad Brugge te geven eene *roede* Rijnschen wijn. Door vergelijking van verschillende opgaven in de stadsrekeningen bleek mij, dat eene roede vier *schreven* hield; eene schreve, 96 *lots*, stoopen of *gelten*, en eene gelte 2 kan. Eene *roede* Rijnwijn hield dus 768 kan. Te Antwerpen hield, volgens Kiliaan, eene schreve 4 gelten of 8 potten.

Sluis. J. H. V. D.

Beschrantsen (XXI, bl. 39). De heer Molenaar vraagt of *beschrantsen* mogelijk eene drukfout zou zijn voor *beschansen*. Eene drukfout, dat geloof ik niet. Ik houd het voor 't zelfde als *beschansen*. In de stadsrekeningen van Sluis toch van het eind der 16de eeuw draagt »de groote schans", welke toen, tegenover Sluis, op de Nieuwe Made werd aangelegd, zonder uitzondering den naam van *scrans*. 't Woord *schans* is mij in stukken uit dien tijd niet ontmoet. Ik vermoed, dat *scrans* (schrans) eigenlijk Vlaamsch is.

Dr. W. L. van Helten heeft in den Taal- en Letterbode (III, 87—91) door een niet gering aantal voorbeelden de inlassching der *r* gestaafd na de beginletters *sch, w, f* en *sp*. Terwijl wij den belangstellende naar het lezenswaardig betoog van genoemden schrijver verwijzen, stippen wij hier alleen aan, dat *schantse* = *schrantse* het eerste voorbeeld is, dat hij bijbrengt.

Sluis. J. H. V. D.

Woorden te Andijk, enz. in gebruik. (XXII, bl. 41 en 42.) Als levenslang bewoner van het eiland Walcheren, vernam ik hier, bl. 42, reg. 2, voor het eerst, dat het woord *tasje* ook op Walcheren in gebruik zoude zijn *voor een broekzakje, waarin de landlieden meestal hun horlogie dragen.*

Ik moet bekennen, dat ik op Walcheren het woord *tasje* nooit in dien zin heb hooren gebruiken, wel: horlogie-*beursje, -zakje.* Het is evenwel mogelijk, dat de heer Kesteloo, die in het noordelijk deel van Walcheren woont, aldaar in de gegevene beteekenis het woord *tasje* heeft hooren bezigen; maar dan zal men immers voor die uitdrukking, in de omstreken van Andijk en Domburg in gebruik, toch wel *taschje*, en niet *tasje* moeten schrijven.

Intusschen zij hierbij nog opgemerkt, dat *taschje*, voor horlogie-

beurs of *-zakje*, weinig overeenkomt met de stevige stoffen: leder, perkament, fluweel, enz., waaruit allerlei *tasschen* vervaardigd worden, terwijl het horlogie-*beursje* of *zakje* in de broek der landlieden op Walcheren slechts van grof zaklinnen gemaakt wordt, waarom het naar de synonymen-verklaring der taalgeleerden (zie Weiland en Landré) juist *zakje* zou moeten genoemd en geschreven worden.

Omtrent het woord *tasje*, van geheel andere beteekenis, is het gebruik op Walcheren in verschil met de verklaring, welke de taalgeleerden daarvan geven, n. l. *een hoop*, bijv. van hooi, tarwe, stroo of ander veldgewas. Staan dergelijke goederen in de open lucht, dan zegt men op Walcheren: hooi-, tarw-, boon-stapel; gedeelten noemt men *klampen*. *Tassen* zijn op Walcheren de afgepaalde ruimten in schuren en andere bergplaatsen, waar die veldproducten geborgen worden. Deze aldus afgebakende ruimten nu, hetzij des winters vol, of ook des zomers ledig, worden op Walcheren, naar bepaalde bestemming, hooi-, tarw- of andere graan-*tassen* genoemd.

Vlissingen. P. FRET.

De straatnamen van Brielle. (XIX, bl. 377.) *Raas.* Ook te Sluis was er in vroeger eeuwen een *Raas.* Vóór de Hoogstraat — oorspronkelijk een dijk, die den zoogenaamden *Ouden Polder* van Sluis ten noorden bepaalde — slibde eene bank of plaat aan, die den naam van *raas* droeg. Deze bank werd eene schor, die, tot rijpheid gekomen, bedijkt werd en den naam kreeg van den *Nieuwen Polder,* terwijl dát deel der Hoogstraat, waaraan deze polder grensde, nu den naam kreeg van het *Raas.* Deze straat liep door den zoogenaamden Gouverneurshof en is nu in tuingrond verkeerd.

Den 21en febr. 1376 gaf Kampen aan meester Gerbrand en Johan Konens al de zanden van den *Raeze*, om de zanden boven gemeen water te bepoten aan beide zijden van het Diep. (Zie Reg. van charters en bescheiden in het oude archief van Kampen, I, bl. 60. Een blik op de vorming der stad Sluis enz., bl. 5 en 39 en 40).

Sluis. J. H. VAN DALE.

Maraan, spek, staartman. (XXI, bl. 312; vgl. bl. 535, 579, 626; XXII, bl. 45). Indien ik mij wel herinner, dan is de naam *Maraan*

van de Mexicanen en Brazilianen afkomstig. Deze gaven dien naam aan Spanjaarden en Portugezen. Ik geloof niet dat men dien vinden zal vóór de togten der Westindische Compagnie. Maraan is later algemeen door onze zeelieden toegepast op dien landaart, ook in Oostindië. Onder het afbeeldsel toch van Wolfert Schram, een onzer leelijkste admiralen, leest men:

Dit aansicht maakte een schrik in geele Indianen,
En joeg een kille koorts in 't harte der Maranen.

En hiermeê werden de Portugezen van Ceilon bedoeld.

De naam van *spek*, aan de Spanjaarden gegeven, heeft niets gemeens met de Joden. Hunne voorouders toch waren te wel overtuigd, dat de Spanjaarden hunne eigene glazen hadden ingegooid met het verdrijven der Joden, en deze waren ook geen vrienden der Spanjaarden. Zoo zou men ook nog de Joden bij *spekmof* aan kunnen halen, maar ze hebben er niets meê te doen.

De naam *spek* is eenvoudig door onze zeelui aan de Spanjaarden in Oost en West gegeven, omdat hun gezigt zoo geel en olijfkleurig was, en op gerookt spek geleek. Ook dien spotnaam vindt men niet, als ik wel heb, aan de Spanjaarden gegeven, voor dat men met hen in Oost en West had kennis gemaakt. Als wij de oude stukken nagaan, dan vinden wij onder anderen in het alles behalve prachtige vers van J. v. d. Veen op de overwinning der Zilvervloot de verklaring. (Dit stuk is afzonderlijk uitgegeven en ook in de verzameling zijner verzen.)

Siet den getaanden Speck, Jan Dwarsvoet, den Signoor,
Don Pock Mock, den Maraan, den half gewasschen Moor,
Heeft snijing in syn buyck. *Piet Heyn* verkrijgt syn schatten,
Doordien hy hem clysteert. Nu kackt hij Spaansche matten.

Getaande of gerookte spek en *half gewasschen Moor* is te duidelijk om nog twijfel over te laten.

Wat *staartman* of *staart* betreft, de onze zeiden dat Cromwell en zijn Engelschen vossenstaarten hadden. Zij worden op vele spotprenten met zulke staarten afgebeeld.

Utrecht. DR. H. J. BROERS.

Spreekwijze. De duivel en zijn moer. (XXI, bl. 538). Eenigen tijd geleden las ik deze verklaring van de spreekwijze: »de duivel en

zijn moêr." Dit lezende, kwam mij een andere uitlegging voor den geest. Men zegt: »de duivel en zijn moêr, mager huishouden." Dat wordt toegepast op een gezin, waar het wanordelijk en slordig is. »Moer" komt mij voor af te stammen van *modder*. Men heeft *modde:* een smerig vrouwmensch, verder *modden*, frequent. *moddelen* = den modder omwroeten; *modderen* = modder uithalen en eindelijk: *moeder* = moêr = bezinksel, droesem. Welligt beteekent dus het gezegde: eene huishouding, waar tweedragt, wanorde en onreinheid heerschen.

W. A. DE HOND.

De duivel en zijn moer. Men vraagt is *moer* hier = *moor*, dus des duivels zwarte knecht? Zeker niet. Vooreerst is de duivel een groot heer, die er meer dan eenen knecht op nahoudt. Ten anderen is de duivel, volgens de getuigenis van al degene die het zeldzame voorregt genoten hebben hem te zien, zelve ook zwart. Op hem zelven zou dus de naam *moor* even goed passen als op eenen zijner dienaren, en er is geene reden te bedenken waarom men in de spreekwijze de zwarte kleur van den dienaar meer zou doen uitkomen dan die van den heer. *Modder* komt hier nog minder te pas. *Moer* is eenvoudig *moeder*. Men vindt meermalen van familie van den duivel gesproken, b. v. van jonge duivels, van des duivels dochter (Reinaert, vs. 6669); geen wonder dat ook van zijne moeder wel eens gewag gemaakt wordt.

P. LEENDERTZ WZ.

Op de prik. (Vgl. Alg. Reg. I en II; XXI. bl. 477, 575.) De lezing der verklaring van het spreekwoord: *iets voor een prikje koopen* t. l. a. pl. bragt mij in herinnering de hier algemeen gebezigde uitdrukking: *op de prik* in de beteekenis van *juist*, *volkomen goed*. B. v. iemand heeft een varken geslagt en laat een ander raden, hoeveel het gewogen heeft. Deze geeft het juiste gewigt op, waarop gene zal antwoorden: dat raadt ge *op de prik*. Kan nu ook deze spreekwijze medewerken om die van »*voor een prikje*" op te helderen? De heer Leendertz verklaart dit, alsof er eene kleinigheid, eene nietigheid door aangeduid wordt. »*Op de prik*" duidt echter volstrekt *geen verschil*, het *juiste* getal aan. Nog

dient te worden aangemerkt, dat dezelfde spreekwijze ook gebezigd wordt bij 't volbrengen van een werk waaraan niets meer ontbreekt. Zegt men van iemand: die kan dit of die doet dit *op de prik,* dan mankeert er niets meer aan. Het woord *prik* in beide spreekwoorden schijnt dus wel op eene *nietigheid* te wijzen.

Nisse. J. KOUSEMAKER PZ.

Kraam. (XX. bl. 375; XXI. bl. 49, 371; XXII. bl. 39). Dr. Broers vraagt meer dan op eens beantwoord kan worden, maar mogelijk wordt hij op den weg geholpen, als men hem plaatsen aanwijst bij oude schrijvers, waar »kraam" en »in de kraam komen" reeds voorkomt. Ik wijs hem daarom op de volgende versregels:

'k Had een Huysje vol verdriet,
'k Had een Huysje vol onlucken,
Want myn Vrouw lagh an twee stucken,
Of op Hollants in de Craam,
't Cramen was my angenaam,
Maar haar swakheit stond my tegen,
Dus ist nummermeer te degen.

Zij komen voor in Jan van der Veens Zinnebeelden oft Adams Appel (uitg. Amst. 1703, bl. 249) in een bruiloftsdicht van 1628.

In de 14e en 15e eeuw en mogelijk nog later is de uitdrukking »kindel*bet*" voor »kraam" vrij algemeen; dit pleit voor den twijfel door dr. B. geopperd.

Het woord »cramen" in den zin van kraamfeesten vind ik reeds op het jaar 1517 in het Diversorium van bisschop Philips van Bourgondie in deze woorden: »Item soe zullen alle cramen hebben twee tonnen biers zonder cijs."

J. I. VAN DOORNINCK.

In de kraam komen. In de Briefwisseling van Bilderdijk met de professoren Tydeman (uitgekomen te Sneek bij van Druten en Bleeker, 1867) vindt men deel II, bl. 86 het volgende door M. Tydeman geschreven:

»....... Nu wil ik u wel eens vragen van waar toch die spreekwijze *in de kraam komen?* De Heer Ackersdijk te Utrecht (een

geleerd en braaf man en goed christen; eertijds mijn leerling; later, lang, secretaris te 's Hertogenbosch; welken post hij verlaten heeft, toen de Roomschen daar grootelijks de overhand kregen) heeft er mij naar gevraagd. Hij dacht, dat het daar van daan kwam, dat men, bij die gelegenheid een bufet plag te openen, wel voorzien van allerhande spijzen en wijnen, dat men, mogelijk, *de kraam* noemde."

Bilderdijk antwoordde bl. 89: »Gij vraagt mij wat IN DE KRAAM *komen* zij? Juist hetzelfde dat de Engelschen zeggen: *to be brought* TO BED, maar met dit onderscheid, dat *bed* alle bed of slaapstede is, en *de kraam* een *tentbed*. De zaak is deze. Bij onze voorouders moest *geboren worden* en *sterven* ten bijwezen van buur- en maagschap gebeuren, ten einde daar tuigenis van te dragen. In mijn jeugd nog riep men, als iemand begon te zieltogen, hier te Amsterdam alles wat even kon, daarbij, en even zoo als eene vrouw vlagen begon te gevoelen. Ook was dit bij den ouden Adelstand een consuetudinair recht, ne partus supponi posset. Maar, dewijl derhalve de vrouw ontbonden moest worden in 't bijzijn van zoo veel getuigen, eischte de eerbaarheid, dat om het bed (eene bloote kreb, rondom toegankelijk) eèn tentjen opgezet wierd, binnen 't welke de vroedvrouw en hare gehulpen werkzaam waren. Dat tentjen bestond uit ramen van latwerk, met linnen of ander doek overtogen. — *Kraam* is *geraam*, dat is samenstel van *ramen; ge-* (praefixum) is *co — mede: ge-vader*, *medevader; ge-broeder*, *medebroeder*; *ge-weten, con-scientia* etc. etc. Een *raam* is eene *spanning* (thands noemt men het *sponning*) dat is een uitzetting van latten waarover iets gespannen wordt. — Het woord *kraam* heeft dus in zich niets dat tot koopen of verkoopen betrekkelijk is; 't beteekent eenvoudig een *tent* ('t geen van *tendere* is) en zoo wordt de koningstroon met het verhemelte, in een staatsvergadering gespannen, ook wel een *tent* genoemd of *pauweljoen*, zonder dat hij daarom eenigzins naar hetgeen wij een tent of legerhut noemen, geleek."

M. Tydeman antwoordde Bilderdijk bl. 172: »Ik dank U voor uwe opheldering van het *in de kraam komen*. Ik vinde die waar en voldoende."

H. W. T. T.

VRAGEN.

Blintrousen, aanransen, wanken. Wat beteekent *blintrousen?* Het woord komt voor in Cats (XIV, Ed. Feith 1796) Spiegel van den voorleden en tegenwoordigen tijd, II, 3, 8. Boven het prentje staat: *wat de seuge doet, moeten de biggen ontgelden.* Onder de prent het volgende behartigenswaardige versje:

Wanneer de oude seugh haer parten heeft bedreven,
En dat er niet een pot is ongeschent gebleven,
Soo tijt het dertel swijn in haesten op den loop,
En laet het altemael daer liggen overhoop.
De meester van het huys hier over gansch verbolgen,
Vloeckt op het grilligh dier, maer weet het niet te volgen;
Des *ranst* hy met'er daet de kleyne biggen aen,
Die daer omtrent het huys onnosel henen staen:
Daer *wanckt* de felle sweep, daer gaet het op een smijten
Soo dat aen alle kant de jonge dieren krijten:
De sogh gaet onderdies en wandelt in het gras,
Bewust, gelijck het blijckt, van dat 'er gaende was.
Dit siet men menighmael, oock nu in onse tijden,
De Vorsten hebben schult, de kleyne moeten lijden;
Want daer een moedigh Prins verkeerde slagen doet,
Daer is het dat het volck de straffe dragen moet.

Wat is *ranst,* wat *wanckt?* Wat: *Als de jonckers* BLINTROUSEN, *dan moeten de boeren hair laten?*

H. W. T. T.

[Als de jonckers *blint-rousen,* dan moeten de boeren hair laten. Zoo staat er bij Cats. In het Merg der Nederl. Spreekw. bl. 47 wordt het spreekwoord ook gevonden; doch daar staat niet *blint-rousen* maar *rousen.* Dit *rousen* zal, vermoeden wij, hetzelfde zijn al *roezen, ruischen,* waarvan Kiliaan o. a. de beteekenis opgeeft van impetum facere, impetere, irruere, grassari, dus elkander aanvallen, op eene woeste en onbesuisde wijze vechten. Dat woeste en onbesuisde wordt nog beter uitgedrukt door *blint-rousen,* d. i. in het blinde om zich slaan en vechten. Bij Cats staat er het hoogduitsche spreekwoord onder, Wenn sich die hernn rauffen,

so mussen die bauren haar lassen. *Sich rauffen* is wat wij noemen *plukharen.*

Aanransen is aanvallen. Zie het Woordenb. v. de Vries en te Winkel o. h. w.

Wanken is zich heen en weer bewegen.]

Knappen. Van waar de uitdrukking: »een misje *knappen*"?

Geslacht der zelfst. naamw. In het Fransch is het zelfstandige naamwoord *delice* in het enkelvoud mannelijk, maar vrouwelijk in het meervoud. Zijn er ook zulke woorden in onze taal?

De borst smeeren. Cats, Bijspreuken en grontregels (Ed. 1796) XIV, bl. 100, staat:

»Wie veel smeert de borst,
En drinkt sonder dorst,
En kust sonder lust,
En eet sonder honger,
Die sterft des te jonger."

Wat wil die eerste regel zeggen?

[Is het niet hetzelfde als *de keel smeeren*, dus drinken, vooral wijn of bier? Is dit zoo, dan beteekent de eerste regel nagenoeg hetzelfde als het tweede. Of meent Cats met *de borst smeeren* lekker eten? In dien zin komt het enkele *smeeren* wel meer voor.]

Te berde. Wat beteekent, of waar komt van af *te berde.* b. v. nu kwam te berde, of hij bracht te berde enz.

[Het is, meenen wij, hetzelfde als *ter tafel. Berd*, *bord* is dan het tafelblad. Oudtijds bestonden de tafels uit een paar schragen, met een blad er op.]

Faro. Zoo heet eene soort van spel en eene soort van bier. Staan beide of een van beide woorden ook in verband met *farao*, den bekenden egyptischen koningstitel?

Stapelgek. Onlangs vertelde mij iemand, dat de oorsprong van dit woord is vast te hechten aan zekere familie *Stapel,* die om de

vele gevallen van waanzin onder hare leden voorgekomen, bekend zal geweest zijn. Is daar iets van waar? Zoo ja, wie weet er iets meer nauwkeurigs van op te geven. Zoo neen, wat is dan de oorsprong? Kan het, wat den zin betreft, met *opgestapeld gek* gelijk staan?

E. LAURILLARD.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

VRAGEN.

Geslacht de Graaff. (XXII. bl. 55). Was mr. Gerrit de Graaff, geh. 1°. met Maria Elisabeth Sautyn en 2°. met Elisabeth Lestevenon, in 1769 »Commissaris van den grooten Excys?"

Jan Baptist de Graaf, adv. gep. in 1766 en wonende in 1769 te Amsterdam, op het Spuy, 't vijfde huis van de Kalverstraat. Wie waren zijne ouders en met wie is hij gehuwd geweest? Hoeveel kinderen heeft hij gehad?

G. A. de Graaff was in 1769 raad van Civile Justitie te Suriname. Wie waren zijne ouders? Met wie is hij gehuwd geweest? Welke kinderen heeft hij gehad?

A. C. DE GRAAF.

Anker als familiewapen. Aan diegene onzer lezers, die zich met heraldiek onledig houden rigt ik het verzoek, mij de namen op te geven der familiën, die hun bekend mogten zijn, welke tot wapen voeren *een anker*, met opgave der juiste kleuren; ik bedoel echter niet die wapens, waarin een anker onder meer andere stukken voorkomt, maar wel die, waarin alleen een anker staat; zoo als b. v. de wapens der familiën van der Hoop, van Groenendijck, enz.

J.

Geslacht van der Waall. Worden verlangd: genealogische aanteekeningen aangaande deze familie, waarvan enkele leden te Utrecht hebben gewoond, en waartoe onder anderen behoorde: Cornelis van der Waall, welke gehuwd was met Anna Spoor, (weduwe van P. de Wilde); zij overleed te Utrecht in 1744.

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Geslacht Schuurbecque. Gaarne ontving ik eene beschrijving van het wapen en de genealogie der uitgestorvene zierikseesche familie Schuurbecque.

Delft. DR. juris LEONHARD VAN IJSSELSTEYN.

Geslacht Blauvelt. Wil iemand mij verpligten met opgave der plaats of streek van oorsprong en van het wapen (zoo zij er een voerde) der familie Blauvelt?

Familie Plockross. In Denemarken leeft een uit Holland ingekomene tak deze familie. Het oudste hier bekende lid daarvan is Johan Bertsen of Berentsen Plockross, geboren te Zutfen in het jaar 1616, overleden te Einbritshemn in Zweden 1671. Vier kinderen van dezen zetten zich in Denemarken neder en deden in 1687 eene poging, om het regt dat zij meenden te hebben op eene in Holland (de zeven provinciën) opengevallen erfenis te doen gelden? Wat is er in Nederland nog omtrent dezen J. B. Plockross, zijne familie (vrouw en kinderen) en zijne voorvaderen te vinden? Leven of leefden er afstammelingen van hem in Nederland of in andere landen, behalve Denemarken? Komt de naam Plockross in Nederland nog voor?

Kopenhagen. J. E. DITTMANN.

MENGELINGEN.

Hooge ouderdom. — Honderdjarigen. (Vgl. Alg. Reg. I en II; XXII, bl. 108). Het grafschrift van Thomas Whitebred, ob. 1684, æt. 99, in Baddow Church, staat bij Pettigrew, Chronicles of the

Tombs, Lond. 1857, p. 91. Men vindt daar ook, p. 159, dat van Margaret Scott, ob. 1738, æt. 125, te Dalkeith.

Richard Warner, A tour through the Northern Counties of England, Vol. I, p. 11, deelt mede:

»On passing through Brislington, two miles from Bristol, we could not help smiling at an instance of modern credulity which an inscription on an ancient stone in the church-yard hands down to posterity, About thirty years ago, the active church-wardens of Brislington, in clearing the church-yard and its accompaniments, discovered in an old tomb the following notification of a remarkable instance of longevity: »1542. Thomas Newman, aged 153." With due regard to the preservation of so curious a fact, they had the tomb repaired and brushed up, and the following inscription added to the original one: »This stone was new faced in the year 1771, to perpetuate the great age of the deceased." It was not till their official authority to repair and beautify, pull down and remove, had ceased, that they understood the figure 1 had been prefixed by a wicked wit; and themselves duped by this false addition, wich gave an antediluvian age to an honest man who died before he had reached his grand climacteric!"

Die honderd jaar oud wil worden, schaffe zich de volgende werkjes aan:

Cohausen, Dr., der wieder lebende Hermippus od. curios. med. Abh. von d. seltenen Art sein Leben durch das Anhauchen Junger-Mädchen auf 115 Jahre zu verlängern. o. O. 1753. 230 S., in 1865, door J. G. Müller, te Gotha, volgens Catal. 116, p. 4, n°. 81, voor 12½ Sgr. aangeboden.

Berend, Die Kunst hunderd Jahr zu leben, nie krank zu werden etc. Naumburg 1859.

Cornaro, L. di. Over de voordeelen van een matig leven, of de kunst om honderd jaren oud te worden. Naar de 5e Ital. uitg. in het Hoogd. door Körner, in het Nederd. door F. B. Adèr. Utr. 1843. 12mo. M°.

Honderdjarigen. In de Korte Kronijk van een Almanak van de wed. Stichter, Agnes ter Hil 1770, leest men in de Korte Kronijk,

beginnende 1734: Den 25 aug. 1758 in het dorp Conche onder het gebied van Parijs is zekere Florette Roux in het 118de jaar hares ouderdoms overleden; haar man stierf voorleden jaar, oud 114 jaren, zijnde te zamen 79 jaren getrouwt geweest, hebbende 18 kinderen verwekt, waarvan er nog 14 leven.

L.

Hooge ouderdom. — Honderdjarigen. Ter aanvulling van de lijst van honderd- en meer-jarige menschen, moge het volgende, uit Friesland en van den laatsten tijd strekken.

Den 21sten februarij 1869 overleed te Schraard in Wonseradeel, Lijsbeth Rinses Bijlsma, weduwe van Hidde Houtsma; deze vrouw was den 14^{den} december 1767 geboren en had bij haar overlijden dus den leeftijd bereikt van ruim 101 jaar.

Den 2^{den} maart 1872 vierde zijnen 107^{den} verjaardag Tjitte Hendriks de Vries, wonende in 't dorp de Knijpe of Nieuw Brongerga in Schoterland bij 't Heerenveen. Deze grijsaard verkeert in behoeftige omstandigheden, maar is nog vrij kras. Voor drie en vier jaar liep hij nog vrij geregeld eenmaal 's weeks van zijne woonplaats naar 't Heerenveen, dat een afstand is van ongeveer drie kwartier.

JOHN CHURL.

Vogelenlied, vogelpoëzy, vogelrijmen. (Vgl. Bijbl. 1853, bl. x en XXII bl. 60, 61). Mijn antwoord op de vraag van den heer C. Honigh, luidende: »bestaat dergelijke vertolking van 't gezang der »leeuweriken of andere vogels ook nog elders?" is het volgende:

Alle volkeren, die in nauwere betrekking tot de dierenwereld staan dan met de hedendaagsche zoogenaamde beschaafde volken van Europa het geval is, hebben steeds op de verschillende klanken en geluiden, die door de verschillende dieren worden voortgebracht, acht geslagen en getracht die geluiden in hunne eigene taal onder woorden te brengen.

Ook onze voorouders, Friezen, Saksen en Franken deden dit zonder twijfel. Toen ons land nog minder bebouwd en minder met steden en dorpen bedekt was, toen uitgestrekte wouden, heidevelden en moerassen in bonte afwisseling nog een groot deel

van den oud-nederlandschen bodem besloegen en duizenden, duizenden vogels in bosch en duin, op 't veld en de heide, aan 't strand der zee en aan de oevers der rivieren dagelijks de weinige bewoners des lands omringden, toen kon het niet anders of de menschen moesten wel de vogels half en half leeren verstaan en begrijpen, toen kon het niet uitblijven dat ze de klanken en geluiden, de spraak der dieren in hunne eigene taal overbrachten. Maar sedert dien tijd is in Nederland veel veranderd. De Nederlanders, door eene valsche, fransche beschaving op 't dwaalspoor geleid (wat walsch is, valsch is, zeiden onze voorouders!) hebben zich al verder van de schoone natuur verwijderd en de laatste sporen in woord en spreuk en rijm, van een nauw verkeer onzer voorouders met en in de natuur, sterven heden ten dage onder ons geheel uit. Slechts zeer enkele spreukjes, zooals dat wat de heer Honigh ons mededeelt van 't gezang des leeuweriks (uit de Overbetuwe) zijn nog bij 't nederlandsche volk bewaard gebleven. Genoegzaam alles wat hiervan ooit bestond, is vergeten, verdwenen, bestaat niet meer.

Niet alzoo in Duitschland. Het duitsche volk kent nog menig rijmpje, nog menig spreukje, dat ten naasten bij de taal der dieren, en vooral der vogels, vertolkt. Ik wil hier eenige van die duitsche spreukjes meêdeelen. Misschien vindt deze of gene onder de navorschers er eene bekende bij, die ook nog bij het nederlandsche volk in zwang is.

Zoo vertaalt men in Noordduitschland het gezang der zwaluw, *hirundo rustica,* zoo als de heer Honigh reeds mededeelde, door:

As 'k hier dit Jahr was,
As 'k hier dit Jahr was,
Was dit Fack vull,
Was dat Fack vull, —
Nu is 't all verschlickt, schlackt, schliert.

Of ook door:

Ass ick uttog, ass ick uttog,
Hadd' ick Kisten un Kasten vull,
Ass ick wedderkam, wedderkam,
Har de Sparling,
De Dickkopp, de Dickkopp
Alles vertährt.

Of:

Ass ick uttog,
Ass ick wegflog,
Waren Kisten un Kasten un Allens full,
Ass ick wedderkam,
Ass ick wedderkam,
Was Allens vertähret.
De Sperling, dei Spitzbov'
Het Allens vertähret!

Of:

Dat Frugensvulk [1])
Dat wockre Vulk
To felle, to felle
Wenn Du se seihst,
Wenn ick se seih'
Det Morgens, wenn se in de Köäke gaht,
Seiht se ut ass de Düwell ut de Hölle!

Of:

Ick wullte minen Kittel flicken
Un hatte keinen Twerrrrn, [2])
Hatte man 'n körtet Endken
Doa möst' ick lange terrrn! — —

In den Navorscher XXII, bl. 61, wordt, zeer terecht, gewezen op het overschoone friesche gedicht »It swealtsje forjit, forjit," van den onovertroffenen frieschen dichter dr. E. Halbertsma, dat in maat en klank de vlucht en 't gezang van de zwaluw zoo meesterlijk nabootst. Daar wordt ook gevraagd: »Wie bezorgt er ons eene goede vertaling van?" — Ik antwoord: wel! van dat dichtstukje bestaat reeds eene nederlandsche vertaling van de hand van den heer J. J. A. Gouverneur. Deze vertaling komt onder den titel: Het zwaluwtje vergeet! vergeet! voor in De Lappekorf van Gabe Snijer. — Deventer, J. de Lange, 1860. — Natuurlijk moest deze vertaling zeer veel ten achteren staan bij het oorspronkelijke gedicht, ook omdat het klanknabootsende frie-

[1]) Vrouwvolk.
[2]) *Twerrrrn*, twern, tweern, garen, draad.

sche woord *forjit* er bij verloren moest gaan. De verdienstelijke vertaler zelf ziet dit ook wel in; hij zeit er van: »Over het geheel »moest dit juweeltje van poëzy bij mijne overbrenging veel ver»liezen."

Maar niet slechts een friesche dichter uit Friesland tusschen Flie en Lauwers vertolkte zoo meesterlijk het zwaluwengezang, ook een niet minder verdienstelijk friesch dichter uit Friesland tusschen Eems en Wezer, uit Oostfriesland, deed hetzelfde. Een der schoonste gedichtjes uit den dichtbundel Döntjes un Vertellsels in Brookmerlander Taal, de verbreedste Ostfreeske Mundart, Berlin, 1857 van den echten Standfries, wijlen dr. phil. Fooke Hoissen Müller, professor te Berlijn, welk gedichtje getiteld is: Wat sück de Schwaalkes vertellen, geeft de haastige vlucht, het snelle heen en weer strijken der zwaluwen in dichtmaat weer. — —

In Noordduitschland, onder de nedersaksische en friso-saksische bevolking, zeit men dat de

Wielewaal, *oriolus galbula*, die men in Friesland *giele gou* en in Zeeland *geele wiwou* noemt, zingt: Brengt mi Bier höä, brengt mi bier höä! Of: Pfingsten, Bier holen, utsupen, mehr holen! Of Hest du gesopen, so betoahl oock! Daarom noemt men dezen vogel, behalve pirol en eenige menigte andere namen, ook wel bierhoahn en bieresel. —

De geelgors, te Leeuwarden geelfink, *emberiza citrinella*: S'is, s'is, s'is, s'is noch viel zu früh! Of: Wenn ich ein Sichel hätt, wollt' ich mit schnitt! De duitsche dichter Julius Mosen hoorde in 't gezang van den geelgors de woorden: Wie, wie hab' ich dich lieb! Daarom dichtte hij:

Horch, ein Vöglein singet:
Wie, wie hab' ich dich lieb!
Singe wieder, dass klinget;
Wie, wie hab' ich dich lieb!

Maar de boeren in den Altmark (beoosten Berlijn) zeggen dat de geelgors in den winter zingt: Bur, bur! loat mi in diin Schün! en in den zomer: Bur, bur! fritt wat ick schiit! — Wis zeer ondankbaar!

De koolmees, te Leeuwarden blokfink, te Haarlem plakker, in Gelderland groote bimees, te Breda bimeeuwis, *parus major*, zingt:

sich di vöär, sich di vöär (zie voor u); of: sitz ich hoch, so flick den pelz: of: spinn' dicke, spinn' dicke.

De groote rietzanger, *acrocephalus turdoides*, in Holland groote karrekiet genoemd, zingt duidelijk: Karl, Karl, Karl, kiik, kiik, kiik! Is dat Rohr ball' riip, riip, riip? (Van daar het hollandsche karrekiet.

Het bekende roodborstje, *rubecula sylvestris* roept als het 's winters in eene knipkooi of strik gevangen raakt: zickerickick, gefangen bin ick!

De musch roept: dief, dief, dief! en schelm, schelm, schelm!

Het tuinkoninkje of klein-duimke, *troglodytes europæus* zingt: zickerickickick, Könich bin ick! De groote natuurkenner en dichter Tschudi heeft het vrolijke gezang en de korte, haastige bewegingen van dit allerliefste vogeltje in dichtmaat, op meesterlijke wijze overgebracht. Het eerste vers van dat gedichtje wil ik hier meedeelen:

Heisse wohl König,
Hab' aber wenig;
Hab' wohl ein sichres Haus,
Bin aber lieber draus,
Schweifend in Feldern,
Jubelnd in Wäldern. —

De vink, *fringilla coelebs* zingt allerlei; men kan er alles uit maken; b. v. Ick, ick, ick bin Vedder Rietsche! of: Fink, fink, fink! hörst du? willst du nitt den Bräutigam zieren? Of: Fink, fink, fink! willst du mit zum Weine gehen? enz.

De gewone grauwe lijster, de zanglijster (*turdus musicus*) is een edele vogel, daarom spreekt hij ook Latijn. De lijster is de beste zanger van alle europeesche vogels; ze overtreft verre den nachtegaal, maar men moet haar in een bergachtig dennenwoud, b. v. in het Harzgebergte of in 't Schwarzwald hooren; daar is ze 't beste t' huis en daar ontwikkelt ze hare grootste bekwaamheid in haar onovertrefbaar gezang. De groote duitsche natuurkenner Bachstein vertolkt den zang der lijster in deze woorden:

Quis, quis arat.
Quis, quis arat?
Vir arat, vir arat.
Tpo! prope, tpo, prope,

Corpusculum in gutture meo,
Corpusculum in gutture meo.
Quomodo hoc ex illo emoliendum est?
Quomodo hoc ex illo emoliendum est?
Consiliis, consiliis, consiliis!
Quo vero consilio?
Quo vero consilio?
Tir.... ri—ll—itt.

Op onnavolgbare wijze echter heeft de schwarzwalder dichter Welcker het schoone gezang van den lijster in duitsche verzen overgebracht en nagezongen; de geheele ziel van den edelen vogel is als 't ware in dat heerlijke, melodieuse gedicht uitgedrukt. Het eerste vers er van moge hier eene plaats vinden:

In weihrauchduftenden Föhrenkronen,
In immergrünenden Tannengärten,
Wo Balsamtropfen im Schatten sich harten
Und stille Gedanken einsam wohnen:
Da weckst du den schlafenden Wiederhall,
Gebirgstochter,
Waldnachtigall! —

De bonte en zwarte kraaien, *corvus cornix* en *c. corone*, roepen: Spaar! spaar! — Eene goede vermaning in den schralen winter, als ze hier te lande verblijf houden. Maar als ze in den Altmark een kind zien dat 's nachts »niet droog geslapen" heeft, dan roepen ze: Pisssack, Pisssack! —

De haan roept in den zomer: Luder riike Lü! (louter rijke menschen) maar 's winters: 't sicht trurich ut! —

De hennen zeggen: 't Herrn Deckbedd hätt vier Eck', vier Eck' hätt 't Herrn Deckbedd. —

Als de doffer zijne buigingen voor zijn duifje maakt, koert hij: trutste Fru, trutste Fru! (getrouwste vrouw.)

De kiviet roept: kiwiit, wo bliif ick? As de Welt forgeit, Un gien Hus mehr steit! —

De kwartel roept: Kwik-me-dit, of in Friesland: Wiet-bin-ik, Wiet-bin-ik (ik ben nat); in Duitschland: Flicks-de-Bücks, flicks-de-Bücks (lap de broek); of: Wick-de-wack, Pack-Tuback! —

Maar als hij menschen ziet die maaien, dan roept hij: Bück-den-Rück, Bück-den-Rück!

Maar al zijn zulke spreukjes, die men uit het gezang en geroep der vogelen meent te verstaan, bijna volkomen bij het nederlandsche volk vergeten, ettelijke rijmkes, die men zingt of opdreunt als men den een' of anderen vogel ziet of hoort, zijn nog in een deel van Nederland althans, in Friesland, in den mond des volks bewaard gebleven. Ik wil hier meedeelen wat ik er van weet.

De ooievaar is een van de populairste vogelen in Nederland. Daarom kent de jeugd en het volk in Friesland vele rijmpjes die men zingt of opdreunt bij 't zien van dien vogel. Te Leeuwarden zingt men bij die gelegenheid:

Ooiefaar!
Lepelaar!
Prikkedief!
Het siin fader in muder niet lief!

(Prikkedief, omdat men de ooievaar dikwijls in 't voorjaar met prikken en stokken in den bek ziet vliegen, die hij voor zijn' nestbouw gebruikt). Op het Bildt in Friesland, waar men hollandsch spreekt, omdat de »Bilkers" oorspronkelijk Hollanders zijn, zingt men:

Ooiefæær, wat heb je lange bienen!
Ja, kikkerdekik!
Onder en boven gelike dik,
Het koit sit mij op de skenen.

Elders ten platten lande in Friesland:

Earebarre! Winebarre!
Hwennear scill' wij nei Kampen farre?
To Kampen în 'e steden,
Lidze moaie bonte reden.
Pîp, sei 't mûske
In earrebarre's hûske.

Of:

Earrebarre langebien,
Ho binn' dij dîn skonken sa klien?
Ho is dij dîn bek sa lang
Datstou sa folle frosken fangst?

In Friesland beoosten Eems, Oostfriesland:

Störk, störk langebeen,
Hett siin vader un moder neet seen.

Störk, störk langebeen,
Hest' miin vader un moder wall seen?
Up dat lüttje böntje?
Breng mi 'n lüttjet söntje!

Störk, störk bist' der?
Breng mi 'n lüttje sister.
Ik wil hör neet bedregen,
Ik wil hör leverst wegen.

Störk, störk, langebeen!
Steist dar up diin eene Been,
Hest' ook roode Strümpe an,
Geist' ja as 'n Edelmann.

Störk, störk, langebeen!
Wenneer wult du de Welt beseen?
Wenn de Rogge riip is,
Wenn de Wagen piip is,
Wenn de Störk neet flegen kann,
Dan is he 'n arme Mann.

In Friesland benoorden de Elbe, Noordfriesland, zingt men tot den ooievaar:

Aribari, [1])
Lungasnari,
Wan skel wi tu Ripen fari?
Wan a Raagh ripat;
Wan a Berri pipat;
Wan a Apler driwen kem;
Wan a Feedar sankt,
Wan a Stian draft, enz.

---

[1]) Aribar, ooievaar, overeenkomende met het westfriesche Eabarre, Earebarre, Arebaar, verder met Ottebar, Hadbar, Eibert, enz. alle hetzelfde woord in verschillende friesche tongvallen.

Zeer opmerkelijk is in al deze friesche ooievaarsliedjes, die toch in zulke geheel van elkander afgescheidene en vervreemde deelen van 't oude Friesland, in het nederlandsche Westfriesland, in het duitsche Oostfriesland en in het deensche (thans ook duitsche) Noordfriesland gezongen worden, zekere overeenkomst. B. v. in het westfriesche: »Earebarre, Winebarre, Hwennear scill' wij nei Kampen farre," met het noordfriesche: »Aribari, Lungasnari, Wan skel wi tu Ripen (de deensche stad Ripen, Rybe) fari." en in het oostfriesche: Wenn de Rogge riip is, wenn de Wagen piip is," met het noordfriesche: »Wan a Raagh ripat, wan a Berri pipat," enz.

In de friso-saksische streken van Noordduitschland, aan den beneden-Wezer en beneden-Elbe, of de omstreken van Bremen en Hamburg kent men nog de volgende ooievaarsliedjes:

Stork, stork, Langebeen!
Steist' op 'n hoogen Sandsteen.
Häst' roode Strümpe an,
Geist' as 'n Edelmann.
Of ook:
Bist' doch man 'n Beddelman.

Adebar, du Bester!
Breng mi 'ne kleene Swester,
Adebar, du Roder!
Breng mi 'ne kleene Broder.

Adebar, du Bester!
Breng mi 'ne lüttje swester,
Sett se mi in 'n Goarn, [1])
Ick will se flitig woarn. [2])

Halebott, [3]) du Klapperbott,
Wennier skalstu weg tein?
Wenn de Müsen pipen.

Halebott, du Klapperbott,
Wo häste dine kinner?
Up 'n Mölndiik.

[1]) Goarn, garten, tuin.
[2]) Woarn, warten, hoeden.
[3]) Halebott, verbastering van 't friesche Adebar.

De koekoek is niet minder bekend dan de ooievaar. In Friesland zingt men den koekoek toe:

Koekuut!
De broek uut,
De rok an
Koekuut is de bruggeman. [1])

Of:

De koekuut,
Dij luie guut!
De gielfink dij bredt sîn aien ût!

In Oostfriesland:

Kukuk, breebuk,
Röpt siin egen noam ut!

In den Altmark:

Et woar eenmoal 'n Kukuksmann,
De schaffte sick twölf Wiver an.
De erste feegt de Stuwe ut,
De tweete dröggt dat Müll 'rut,
De dridde möckt dat Füer an,
De veerte legt broaf Holt d'ran.
De füfte möckt den Broaden frisch,
De sixte dröggt 'n up 'n Disch,
De sewente tappt 'ne Kanne Wiin,
De achte schenkt broaf flitig iin,
De nünte woar 'm vell to slecht,
De tähnte möckt sinn Bed torecht,
De elwte stickt siin Piipken an,
De twölfte roht in sinem Arm.

Te Emden zingt men tot den kwikstaart, te Leeuwarden wipsteert, in de saksische streken van Nederland ook akkermantje en boumannetje genoemd, *motacilla alba:*

Ackermantje, wipp' up steert!
Wel het di dat wippen leert?

---

[1] Bruggeman, bruidegom.

En tot den eend:

Piilaant, Piilaant,
Plattefoot,
Diin vader is doot,
Diin moder is doot,
Geit nu in de sloot,
Un sammelt siin broot.

Te Leeuwarden eindelijk zingen de kinderen als ze sternen of vischdiefjes, die men te Leeuwarden (te onrechte) seekobben of seekoppen noemt, *sterna hirundo,* zien vliegen en vischjes vangen:

Seekob!
Laat legge die visch.
De bakker die komt,
Die skiet dij dood
Met hagel in brood!

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Vogelenlied. Nog herinner ik mij uit de dagen mijner jeugd de volgende:

Uiver! Uiver! Pilepoot!
Breng een kindje in moederschoot!

Kwikstart! Blijhart!
Kinders legt hem zout op den start!
Gij zult hem zekerlijk vangen.
Met groot verlangen.

De vleermuis,
Die veegt het huis,
Al met een gouden vleugel.

J. C. K.

Vogelenlied. (XXII, bl. 61). Ter hier genoemde plaatse drukt de redactie den wensch uit naar eene goede vertaling van dr. E. Halbertsma's dichtstukje: It swealtsje forjit. Ik meen als zoodanig te mogen aanbevelen die voorkomt in: »Twijgen uit een ouden stam opgeschoten, door dr. E. Halbertsma, met aanteekeningen

van dr. J. H. Halbertsma, uit het Friesch vertaald door J. J. A. Goeverneur."

Als eene niet minder fraaie bijdrage dan het evengenoemde vers van Halbertsma, meen ik nog te mogen vermelden de »Suellesang" van H. S. Sytstra, in: »Suanneblummen, jierboekje for 1858," die aldus begint:

Wink, wink, thruch da luft,
Meitzia nêat nen geruft,
Duch en suâi end en swîer
As en flitze sa flink,
Fliuch nù ritsdi end suink,
Nim sa rēd wer en gîer,
Snap en michje în 'a flecht,
Den en suîer end en suâi,
Mei en gîer end en drâi
Up 'a gòte wer del
End siung der den sang fon da suel:
»Forline jîer,
Do ik hjir wîer,
Wîer dit fek ful,
End dát fek ful,
End nù is 't ollegearre tīre līre līre līre l..e..e..ch."

Zoo, zegt het volk in Friesland, zingen de zwaluwen.

Het dichtstukje, dat in echte poezie het geheele leven van den vogel beschrijft, verdient ten zeersten de aandacht.

LABOREMUS.

De booze weerwolf. (XXI. bl. 636). Onder dezen titel schreef ik in het brusselsche tijdschrift van mijn vriend Frans de Cort (jaarg. 1869, bl. 402 en 3) het volgende: Kent men in Belgie het spel van den boozen weerwolf, dat nu en dan nog wel eens eene enkele maal op kinderfeesten door de kleine gasten gespeeld wordt? 't Komt ons merkwaardig genoeg voor om er de lezers van de *Toekomst* opmerkzaam op te maken. 't Is, dunkt mij, geene onaardige bijdrage tot de kennis van ons volks-bijgeloof.

Twee der jonge gasten, de oudste b. v., of wel twee oudere personen, vervullen de rol van schaper, d. i. schaapherder. A., zoo zullen wij den eene noemen, stelt zich tegenover den ander,

B., aan het eene einde van het speelvertrek. B., omgeven door de schapen, de overige feestgenootjes, staat aan de andere zijde. De booze weerwolf zit, tusschen A en B, ergens in een hoek verscholen. Nu heeft het volgende gesprek plaats:

A. Schaper! waarom laat je je schapen niet gaan?

B. Ze zijn bevreesd.

A. Voor wien?

B. Voor den boozen weerwolf.

A. De booze weerwolf zit gevangen
Tusschen twee koperen tangen,
Tusschen de zon en de maan.
Schaper! laat je schapen gaan.

Daarop laat de schaper al zijne schapen gaan, die naar B snellen. De booze weerwolf schiet toe, grijpt er een en sleept het mede naar zijn schuilhoek. Zóo gaat het totdat al de schapen gevangen zijn; natuurlijk met dit onderscheid dat wat eerst A sprak nu door B wordt gezegd en omgekeerd. Worden met de koperen tangen hier niet de zon en de maan bedoeld? Ons dunkt ja. Kan het gevangen zetten van den wolf tusschen de zon en de maan niet beteekenen, dat hij zoolang het dag is, d. i. tusschen de opkomst der zon en de opkomst der maan, niet op roof uitgaat? Wij geven deze gissing echter voor beter.

Het bovenstaande kwam mij onmiddellijk voor den geest bij het lezen der bijdrage van den heer John Churl. De ruge wolf der Leeuwarder jeugd is ongetwijfeld dezelfde als de Zeeuwsch-vlaamsche booze weerwolf. De ijzeren knijptangen zijn in ons versje koperen tangen geworden en voor in de maneschijn lezen we hier tusschen de zon en de maan. Is 't niet zeer opmerkelijk, dat het friesche spel tot heden ten dage bewaard is gebleven tot aan de boorden van het Zwin: de zuidelijke grens van Friesland in den tijd van zijne grootste uitgestrektheid?

Op Walcheren, waar het spel van den boozen weerwolf vaak gespeeld wordt, heet de schaper schaapherder en voor koperen tangen zegt men daar ijzeren tangen.

Sluis. J. H. VAN DALE.

VRAGEN.

Strooien voor een bruidspaar. Waarom worden op Zuidbeveland bruid en bruîgom bij 't verlaten van het gemeentehuis, waar het huwelijk is voltrokken, bestrooid met snippers gekleurd papier en met pepernoten, ook peperbollen genoemd? De jeugdigen, de »vriegezellen" zoogenaamd, hebben alleen 't voorrecht om de beide gelukkigen te bestrooien. Men kan begrijpen, dat bij die plechtigheid veel volks op de been is. Kinders maken het zeer vroolijk door hun gekibbel om de peperbollen.

W. A. DE HOND.

Gebruikte postzegels. Wat is er toch van aan, dat men voor een millioen postzegels een slaaf zou vrij koopen?

Het bijdehandsche en vandehandsche paard. Van ouds af zit de bestuurder van een span paarden aan de linkerzijde van het rijtuig, (of daarin door verandering van gebruik of wellicht van bepalingen aangaande uithalen en voorbijrijden wijziging gekomen is, doet hier minder ter zake.) Van daar heet het paard dat links loopt het bijdehandsche, het rechtsche het vandehandsche. Het laatstgemelde noemt men in Zeeland, ten minsten op Schouwen het roêpaard, gelijk het linksche het handpaard. Dit »roêpaard" schijnt mij te zijn het roede-paard, dat met de roede of zweep geregeerd wordt of werd bij eene min volmaakte inrichting der leidsels, zoo als men ze nog aldaar bij het boerenbedrijf ziet, waarbij het handpaard eigenlijk alleen onder het rechtstreeksche bestuur der leidsels staat. Maar Kiliaan noemt het »roedpaard", »roeypaard", *equus sinister*, het linkerpaard. Heeft hij dit mis? Of is de benaming na Kiliaan geheel omgekeerd? En is de opgegeven verklaring van »roe" de juiste?

H. M. C. V. O.

GESCHIEDENIS.

IETS OVER OUDE GILDEBRIEVEN IN HET ALGEMEEN EN OVER EEN AMSTERDAMSCHEN BRIEF IN 'T BIJZONDER.

I.

Oude gildebrieven zijn zeldzaam, en ik bedoel hier met *oude* zulke, die van vóór de 15e eeuw dagteekenen.

Nu waren 't onder de velerlei soorten van gilden, die in den bloeitijd van 't gildewezen, d. w. z. in de middeleeuwen, bestonden, de ambachtsgilden, die de naauwste betrekking hadden tot de welvaart der steden, en zij waren het tevens, die ook nog na de middeleeuwen in vollen bloei bleven, toen de andere gilden meest vervallen waren; — immers gedurende de 17e en 18e eeuwen waren zij, althans in onze zeven provinciën, »de Gilden" bij uitnemendheid, en men dacht toen bijna aan geen andere meer; waarom dan ook de meesten, die over »de Gilden" geschreven hebben, zich veelal hoofdzakelijk, zoo niet uitsluitend, met de ambachtsgilden hebben bezig gehouden. 't Is dus natuurlijk, dat van deze soort van gilden de rijkste voorraad van stukken in boeken en archieven moet zijn overgebleven, en evenwel is het ook hier waar, dat oude gildebrieven zeldzaam zijn.

Doch 't is mogelijk niet overtollig, eens duidelijk te zeggen, wat wij onder »Gildebrieven" te verstaan hebben.

't Woord heeft tweeërlei beteekenis, naarmate men 't in enger of ruimer zin neemt. In den laatsten zin zijn alle openbare stukken door de stedelijke overheid aan gilden afgegeven, of ten opzigte van gilden afgekondigd, gildebrieven te noemen; doch meer bepaald zijn het de ordonnantiën, volgens welke nieuwe gilden opgerigt, of reeds bestaande op nieuw georganiseerd werden.

Gildebrieven in 't algemeen zijn van vierderlei aard: 1°. de gezegde ordonnantiën of eigentlijke gildebrieven, 2°. de ampliatiën der ordonnantiën, 3°. gildekeuren en 4°. schepenbrieven.

1. De eigentlijke gildebrieven waren de constitutiën der gilden. Om te kunnen bestaan en werken had een gild »sekere puncten ende articulen" of »insettingen" noodig, en de brief, waarin deze begrepen waren, was de gildebrief. In ouden tijd, vóór de opkomst der steden, toen de gilden (en dit geldt den ambachtsgilden niet alleen, maar allen gilden, die toen bestonden) vrije en zelfstandige vereenigingen waren, maakten deze hunne inzettingen of statuten zelf, en bebriefden die waarschijnlijk doorgaans niet, maar vertrouwden de punten en pligten aan 't geheugen van ieder broeder toe. Doch *in* de steden moesten de gilden zich aan 't gezag en toezigt der stedelijke regeering onderwerpen, vermits de Poorterij het Oppergild was, dat geen vrije en zelfstandige gilden binnen den kring zijner vrijheid dulden kon. (Vergl. mijne opstellen over *Gilden en Poorterijen* in den *Ouden Tijd* van 1871). — Toen moesten dus de gilden, om wettig te kunnen bestaan, en als corporatie binnen de Poorte erkend te worden, hun gildebrief vragen van den stedelijken Magistraat. En ofschoon de gilden nog gedurende de 14e eeuw eene sterke neiging behielden om, naar de oude vrijheid, zelf hun huishouden te regelen en wetten te stellen, 't werd hun door de overheid verboden: zij mogten geen »willekeuren ofte settingen maken onder haer selven buyten den Gerechte (zie, wat Amsterdam betreft, *Keurboek* A. f°. 16), maar moesten zich die door den Magistraat laten voorschrijven. In den aanhef van zoodanigen brief gaven Mijne Heeren van den Gerechte doorgaans de redenen op, die hen bewogen hadden, den brief te verleenen, en deze leveren nog al eenige verscheidenheid op, die verdient te worden opgemerkt. Ik ontleen de voorbeelden van de Amsterdamsche ambachtsgilden.

Somtijds verklaren Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Raden, dat zij den brief hebben verleend op 't vriendelijk verzoek der overlieden van het gild, die »in persoonen gekomen zijn, ende hebben vertoont ende te kennen gegeven, hoe hen van noode is te hebben sekere puncten ende articulen," en »met vruntlicker bede" verzocht hebben, dat de Heeren hun die wilden

»consenteeren." En zoo gaven de Heeren dan ook zoodanige »puncten ende articulen," die hun dochten »redelick te wesen." Zoo beginnen b. v. de ordonnantiën van het Bakkersgild en het St. Eloyengild, beide van 1530. Denkelijk is dit nog de oudste en zeker de deftigste vorm.

Op andere tijden echter schijnen de Heeren den gildebrief gegeven te hebben zonder voorafgaand vriendelijk verzoek der overlieden. Aan 't hoofd van den brief van 't St. Jozefsgild van 1524, bij voorbeeld, zeggen Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Raden eenvoudig, dat zij certificeeren voor de waarheid, dat zij den gildebroeders in hun en 't algemeen belang — »tot haren profijte ende den gemeenen welvaren der stede" — de navolgende punten verleend, of wel »geordonneert hebben," als het in de Metselaars- en Appelkoopers-gildebrieven luidt, de eerste van 1579, de tweede van 1585.

Geen Amsterdamsch gild had zwieriger aanhef voor zijne ordonnantie dan dat der Bergenvaarders, zeker omdat deze gildebroeders hun werkkring buitenslands hadden, en dus hun brief soms onder de oogen van vreemde Heeren, ja zelfs van Vorsten moest komen. Zoo luidde deze:

»Allen ende eenen iegelycken Doorluchtigen, Hoog-geborenen Vorsten ende Princen, Grootmogenden, Edelen, Welgeboren Heeren, Vromen, Wijsen ende Voorsienigen, allen goeden mannen, Geestelick ende Waerlick, die dese onse Letteren sullen sien ofte hooren lesen, Saluyt, en onsen willigen dienst, eenen iegelijcken na sijn toebehooren, doen wij Schout, Burgemeesteren, Schepenen ende Raden der Stede van Amsterdam te weten, certificeerende voor de waarheyt, dat wij achtervolgende de Privilegiën deser Stede, ter eere Gods ende vermeerderinge sijns Godtlijcken dienst, vorderinge van Justitie, vrede ende eendragtigheyt, profyt, nut, oirbaer, welvaren van onse lieve ende geminde gemeene gesellen van 't Bergevaardersgilde, denselven gegunt, gewillekeurt ende geconsenteert hebben," enz.

Zooveel fraaije komplimenten maakten de Heeren voor geen ander gild, maar wel maakten zij verscheidenen anderen er een, dat heel leelijk was, namelijk, dat het de »disordre ende ongeregeltheyt" onder de gildebroeders was, die de Heeren genoopt

had door de artikelen, die volgden, »ordre daerinne te stellen." Ja, die ongeregeldheden vond men niet enkel onder gilde*broeders*, maar, wat erger is, ook onder gilde*zusters*, want zoowel de gildebrief der Wollenaaisters als die der kunstrijke broeders van St. Lukas (beide van 1579), zoowel die van de Kleêremakers en de Scheepstimmerlieden (beide van 1589) als die der Kuipers (van 1601), pronken met dit schandmerk op 't voorhoofd.

Deze gildebrieven nu bleven vaak eeuwen lang van kracht; nog op 't einde der vorige eeuw werkten verscheidene gilden volgens brieven uit den tijd van keizer Karel V.

2. De ampliatiën. Van tijd tot tijd werden de gildebrieven door Mijne Heeren van den Gerechte geampliëerd, — meestal op verzoek der overlieden, wanneer de ondervinding geleerd had, dat er leemten bestonden in de statuten van 't gild; maar niet zelden ook, omdat er »sekere questiën en geschillen geresen" waren tusschen de gildemeesters of tusschen de verschillende ambachten, waaruit het gild zamengesteld was, want dezulken, die zekere verwantschap met elkander hadden, werden in één gild vereenigd. Somtijds was die verwantschap wel wat ver gezocht, bij voorbeeld: allen, die met het mes sneden, behoorden bijeen; daarom hebben te Amsterdam de Klompemakers, Leestemakers en Schaatsemakers »voortijts een gilde ende broederschap gehouden" met de Chirurgijns! Eerst in 1551 zijn de eersten van de laatstgenoemden, »bij believen ende consente" van Mijne Heeren van den Gerechte »met vriendschappe gescheyden."

Met den oorspronkelijken gildebrief vormden zulke ampliatiën eene reeks van gildebrieven, die te zamen de constitutie van het gild uitmaakten; de eerste werd dan in onderscheiding van de latere „de Groote Ordonnantie" genoemd. Zoo vind ik in de »Ordonnantiën en Willekeuren van Jozephs-Gilde binnen de stad Amsteldam, bij Pieter Mortier, Stads-Drukker en Boekverkooper op de Lelijgracht, noordzij, het zevende huis van de Heerengragt, 1779, *met Privilegie*," — een boekdeel in kwarto van ruim tweehonderd paginaas — in het eerste hoofdstuk de »Gildebrieven", ten getale van zeven: de eerste, als wij boven reeds zagen van 1524, en de ampliatiën van 1532, 1533, 1540, 1564, 1579 en 1593; terwijl in

de volgende hoofdstukken alle bepalingen betreffende de afzonderlijke belangen behoorlijk gerangschikt zijn.

3. Gildekeuren zijn de verordeningen (geboden zoowel als verboden), die van tijd tot tijd werden gemaakt: hetzij tegen de nalatigheid van gildebroeders in 't voldoen aan hunne verpligtingen, of de ongeregeldheden, waaraan zij zich schuldig maakten, of wel wegens geschillen en twisten, nu van de meesters onderling, dan van de knechts tegen de meesters; het zij tegen het benadeelen der belangen van het gild of van de gildebroeders door beunhazen, door omloopers of door vreemdelingen, die met voorwerpen, tot den arbeid van 't gild behoorende, doch van buiten ingebragt, op pleinen en bruggen voorstonden.

4. De Schepenbrieven eindelijk, die onder de gildebrieven bewaard werden, betroffen de eigendommen van 't gild.

Geen gildebrieven dus ouder dan de stad, waarin het gild gevestigd was. Wel is 't waar, dat de schutsgilden in 't algemeen ouder zijn dan de steden, en dat de ambachtsgilden oorspronkelijk ook schutsgilden waren; maar waarschijnlijk hebben (als ik reeds opmerkte) in dien vóórtijd der gildehistorie nimmer gildebrieven bestaan; — of zoo welligt enkele gilden in die dagen reeds hunne artikelen door een klerk in schrift hebben doen stellen, dan zijn die oude brieven toch bij de nieuwe inrigting der gilden in de steden, daar zij toen kracht noch waarde meer hadden, vernietigd of verloren; — zeker althans is 't, dat er hier te lande nog nimmer een ontdekt is.

In Engeland zijn gildebrieven gevonden, die men voor de oudste houdt, die tot nog toe bekend zijn; maar dit zijn toch geen brieven van ambachtsgilden. Men meent, dat zij uit het begin der elfde eeuw dagteekenen: twee dier brieven behoorden aan offergilden, en daar deze soort van gilden altijd met de kerk in verband stonden, zoo laat het zich ligt begrijpen, dat de geestelijken, die er belang bij hadden, zich de inkomsten wegens de altaardiensten, die er in besproken werden, te verzekeren, al vroeg zorg gedragen hebben de statuten dier broederschappen in schrifte te stellen. Het derde stuk behelst de statuten van een schutsgild te

Cambridge, en indien het werkelijk zoo oud is als men gelooft, dan is 't inderdaad eene zeldzame merkwaardigheid. (Zie Dr. L. Brentano, *On the history and development of Gilds*, Londen, 1870, p. 1).

Het eerste van deze drie oude Engelsche gilden is een St. Pietersgild te Abbotsbury, en de korte inhoud der statuten is deze: 1. Ondersteuning van oude en arme gildebroeders. 2. Begrafenis. 3. Kerkelijke diensten op 't gildealtaar in de kerk. 4. Bidden voor de zielen van gestorven broeders. 5. Maaltijd op St. Pieter. 6. Aalmoezen geven als 't gild teerde. Aan 't hoofd van 't gild stonden meester en opzieners. — Het tweede was een offergild te Exeter, waarvan de statuten met de vorige overeenstemmen. — De statuten van het schutsgild van Cambridge eindelijk zijn gelijk die van alle overige schutsgilden; de broeders zwoeren met een eed trouw en hulp jegens elkander, en het leed éénen aangedaan gezamenderhand te wreken. (Zie verder de schets, die ik gegeven heb in den *Ouden Tijd* 1871, bl. 126 en 127).

Zulke oude gildebrieven zijn in ons Land tot heden toe nog niet aan 't licht gekomen, en 't is ook niet zeer waarschijnlijk, dat er een bestaat. Evenwel — men weet niet, wat gebeuren kan — mogt er t' avond of morgen eens in een genootschap voor oudheidkunde een ter tafel gebragt worden, dan zullen de leden wel doen een goeden bril op te zetten, want er zijn tegenwoordig grappenmakers, die de oudheidminnaars zoeken te foppen (zie *Navorscher* XXI, bl. 556—560).

Doch die oude Engelsche gildebrieven hebben ons van de ambachtsgilden afgeleid, waartoe wij nu willen terugkeeren.

Van deze vindt men ten onzent al zeer weinig vóór de 16e eeuw. Toen Professor H. W. Tydeman zijne Verhandeling over de Gilden schreef (die uitgegeven is in het vierde deel der Nieuwe Verhandelingen van het Zeeuwsche Genootschap der Wetenschappen, 1821) nam hij, om den echten vaderlandschen vorm te schetsen, de Amsterdamsche gilden tot voorbeeld, omdat Amsterdam, als de Professor naar waarheid zei, steeds heeft uitgemunt in welvaart en bloei van handel en nering, in goede politie en in behoorlijk herziene en geampliëerde keuren en statuten (bl. 15). Maar tot die keuze zal hij toch wel in de eerste plaats geleid zijn door de volledigheid der verzameling van gildebrieven, die hij in de

Handvesten van Amsterdam vond, en dat deze zijne hoofdbron geweest is, bewijst de menigvuldige aanhaling. Blader nu die verzameling in de *Handvesten* eens door; behalve twee oudere keuren vindt ge er niets van vóór de 16e eeuw.

Wagenaar heeft de Amsterdamsche gilden naauwkeurig beschreven, en daarbij genoemde *Handvesten* ook gebruikt, maar bovendien alles aangeteekend, wat hij elders nog vinden kon. En toch bepaalt zich al wat men bij hem vindt, van ouder tijd dan de 16e eeuw, tot eenige weinige jaartallen, meest uit de tweede helft der 15e eeuw en een enkel uit de 14e eeuw, op welke hij in keurboeken en schepenbrieven een of ander gild vermeld vond. Het oudste jaartal, dat Wagenaar in zijne gildengeschiedenis heeft, is 1384, en 't is geen gildebrief, dien hij van dat jaar mededeelt, maar eenvoudig de aanteekening, dat hij in een schepenbrief de overlieden van 't St. Pietersgild genoemd had gevonden, waarmeê hij bewees, dat het gild in dat jaar reeds bestond; meer niet.

Waaraan is dit gemis van oude gildebrieven toe te schrijven? Zijn er zelfs voor onze algemeene geschiedenis vóór de 13e eeuw niet dan zeer weinige charters en brieven te vinden (zie Van Wijn, *Huisz. Leven*, II D., 1e st., bl. 25), dan kan 't ons niet verwonderen, dat voor de geschiedenis onzer steden de oogst nog een eeuw later even schraal is. Natuurlijk moet dit nu met de gilden in de steden alweêr nog zooveel later al even zoo zijn, en dus mogen wij een gildebrief uit de tweede helft der 14e eeuw wel tot de zeer oude rekenen.

Maar waarom vindt men ook uit de 15de eeuw zoo weinig? — Ziehier waarom zulks in Amsterdam 't geval is, en mogelijk kan diezelfde reden ook voor andere steden gelden. Oudtijds werden hier de gildebrieven, door een stads-secretaris geschreven, eenvoudig aan de gilden afgegeven, maar niet ter secretarie geregistreerd; daardoor raakten die brieven ligtelijk verloren; men zou zelfs redenen kunnen bedenken, waarom de gildemeesters die opzettelijk t' zoek maakten. Eerst in de 16e eeuw heeft men met dat registreeren een aanvang gemaakt en daartoe een afzonderlijk boek aangelegd (zie Wagenaar, *Amst.* II D., bl. 465). En zoo verklaart zich dan heel eenvoudig onze armoede aan gildebrieven vóór keizer Karels tijd.

Doch werden de gildebrieven toen al geregistreerd, ze werden toch nog niet gedrukt. Langen tijd nog, nadat men de drukpers reeds tot zijn wil had, bleven de ordonnantiën der gilden ongedrukt; zij werden in handschrift bewaard en zorgvuldig achter slot gehouden: de oude geest van geheimhouding in de gildehuizen gelijk in de stadhuizen! De overlieden hielden de brieven onder zich, en wie van de leden er iets van weten wilde, moest voor 't hooren lezen betalen. Zoo zegt art. 11 van de Wollenaaistersgildebrief van 1579: »Soo wie van de gildesusters de Ordonnantie van 't Gild wil hooren lesen, bij de Overvrouwen ende Proefvrouwen berustende, sullen eerst moeten geven twee stuyvers, eer men gehouden sal sijn haer de Ordonnantie te openen."

In later tijd zijn de ordonnantiën der gilden, in orde gerangschikt, gedrukt, opdat ieder gildebroeder, — ja zeker ieder, die er belang in stelde, zich die kon aanschaffen, als blijkt uit den boven aangehaalden bundel van 't St. Jozefsgild; maar wanneer daarmeê begonnen, en of dat voor alle dan slechts voor sommige gilden gedaan is, weet ik niet.

II.

Daar dus gildebrieven uit de tweede helft der 14e eeuw tot de zeer oude behooren en zeldzaam zijn, moest het wel mijne aandacht trekken en belangstelling wekken, toen ik in het 2e deel van den *Inventaris van het Amsterdamsche Archief beschreven door* Dr. P. Scheltema, op bl. 85 las: »*Kleêrmakers-gild.* Stukken betreffende dit gild, 1371—1833."

1371! Nog 13 jaren ouder dan 't oudste jaartal, dat Wagenaar van eenig gild gevonden heeft, en zelfs meer dan honderd jaren ouder dan 't oudste gewag, dat hij van 't Kleêrmakersgild vond! Wat mogt dit voor een stuk zijn? Een eigentlijke gildebrief, waaruit wij de veertiende-eeuwsche huishouding van een ambachtsgild leeren kennen? — Ik ging 't zien; maar toen ik het stukje perkament in handen kreeg, zag ik dat het slechts een schepenbrief was, maar dan toch een betreffende den koop van een gildehuis, en dus, bij zoo hoogen ouderdom, inderdaad al belangrijk genoeg. En ik vond nog iets meer dan de opgave in den

Inventaris deed verwachten; de brief betrof niet het Kleêrmakersgild alleen maar tevens dat van St. Pieter. Ziehier den inhoud

»Wi deyman abbe pie'tssoen eñ heynric moelnaer scepene in aemstelredamme orconden eñ kennen dat voor ons quam jan die witte eñ gheliede dat hi vercoft heeft den overmans van twien ghylden binnen aemstelredamme dat een ghylde van sinte pieter eñ dat ander ghylde van sinte nyclaes daer die sniders die sceeres eñ die maerslude in hoeren totter ghylden behoef voers. een huus eñ erve gheleghen in grymmenes streckende van der halver strate totter grafte twsschen ..n teten soens erve optie een side eñ claes moeder soens kinder erve optie ander side eñ hi gaf hun daerof eenen vri eyghendoem eñ ghelieder of vol en al betaelt den lesten penninc mitten eersten voert soe ghelovede hi hun dit huus eñ erve voers. te waren jaer eñ dach alse men erve eñ eyghen scoudich is te waren eñ alle oude brieve of te nemen. In orconde desen brieve beseghelt mit onsen seghelen. Ghegheven des woensdaghes na sinte luciendach int jaer ons heren MCCC een eñ tseventich."

Op de plaats, waar ik .. gezet heb, is een gat in den brief; het zal wel *Jan* moeten zijn.

Aan den brief hangen de zegels der beide schepenen, van den gewonen vorm, in groen was afgedrukt. Achter op den brief staat aangeteekend: *Nomber* 3. Er hebben dus destijds in 't archief van dit gild nog twee oudere brieven berust, die verloren zijn. Maar van welk gild? Van 't Kleêrmakers- of St. Pietersgild? Zeker wel van 't eerste, vermits deze brief onder de stukken van dat gild gevonden is, en er denkelijk in 1371 wel twee afschriften van gemaakt zullen zijn, waar elk der beide gilden één van kreeg. En wat kunnen die twee oudere brieven geweest zijn? N°. 1 zal wel de gildebrief geweest zijn, die de statuten bevatte, en N°. 2 kan een overeenkomst betrekkelijk de dienst op een altaar in de Oude Kerk geweest zijn. Jammer, dat althans de eerste niet even gelukkig als »Nomber 3" behouden gebleven is!

Zien wij nu eens, wat de brief ons leert.

1°. Twee gilden, en wel dat van St. Pieter en dat van St. Nikolaas, kochten op den 10n December 1371 te zamen een huis en erve, gelegen in de Nes aan de oostzijde, tusschen de Lommerdssteeg en den Grimburgwal, terwijl het erf zich uitstrekte van het

midden der straat tot aan den Oudezijds-voorburgwal. Zij kochten dit huis »tot der gilden behoef," dus: tot een gildehuis.

Het St. Pietersgild is het Visschersgild, dat Wagenaar teregt voor een der oudste dezer stad hield, ofschoon hij er geen ouder melding van gevonden had dan 1384. Dit gild was ongetwijfeld ouder dan de stad zelve. (Zie mijne *Amst. Kleinigh.* bl. 42—44.)

Tot het St. Nikolaasgild behoorden toen drie ambachten: *die sniders* zijn de Kleêrmakers, *die sceeres* de Droogscheerders en *die maerslude* de Kramers. *Maerslude* of *marslieden* is het meervoud van *merceman* (zoo als men in de rekening van Bernd van den Dorenwerde leest) en van *marseman* (als men bij Wagenaar II D., bl. 436 vindt). Die marslieden of kramers waren de kooplieden in laken en lijnwaad, en voegden daarom zeer wel bij de kleêrmakers en droogscheerders. Vermoedelijk echter zijn zij, bij de uitbreiding van den handel, reeds in 't begin van de 15e eeuw van hen gescheiden, om een afzonderlijk gild te vormen, terwijl de droogscheerders nog in 't laatst dier eeuw, en welligt tot in de volgende, met de kleêremakers vereenigd waren.

De beide in dezen brief genoemde gilden waren in de 14e eeuw zeker de voornaamste onder de ambachtsgilden te Amsterdam, want St. Pieter en St. Nikolaas waren de twee voornaamste Amsterdamsche heiligen, en zij vertegenwoordigden de twee beginselen, waaruit Amsterdam opgekomen was — de visscherij en den handel.

En dat die twee voornaamste gilden te zamen één gildehuis kochten, moet ons niet verwonderen; de stad was nog klein van omvang, en een eigen gilde*huis* te hebben in die eeuw al een bijzondere weelde. Eeuwen later deden vele andere gilden 't nog maar met een kamer af.

Hoe lang zij dat huis gebruikt hebben, weet ik niet; maar zeker niet veel langer dan een halve eeuw, toen zij 't wel aan een van deze drie nonnekloosters: St. Magdalenen, St. Barberen of St. Klaren, verkocht zullen hebben. In de groote houtsneêkaart van Kornelis Antonisz. van 1544 is dit huis niet meer te vinden: de geheele ruimte tusschen Nes en Voorburgwal van 't Spuitje (dat thans de Lommerdssteeg is) tot digt bij den Grimburgwal wordt ingenomen door de drie genoemde kloosters, zonder een enkele

burgerwoning daartusschen. Nu is 't wel waar, dat er een groote afstand ligt tusschen die kaart en onzen brief, maar toch kan ik geen andere aanhalen, omdat zij de oudste platte grond van Amsterdam is, die bestaat; maar wel kan ik er bijvoegen, dat die plek gronds in 't midden van de eerste helft der 15e eeuw al even zoo met kloosters betimmerd was. Reeds in 1422 grensde 't Magdalenenklooster aan 't Spuitje en strekte zich in de breedte uit van de Nes tot den Voorburgwal, terwijl in 1431 dit klooster van St. Barberen slechts door een smal steegje gescheiden was, dat zoowel in de Nes als aan den Voorburgwal met een poortje gesloten was; en 't St. Klarenklooster bestond reeds in 1414, en was ruim genoeg om tachtig nonnen te huisvesten. Deze kloosters hadden dus toen al de erven ingenomen, die zich weleer uitstrekten van de middelstraat der Nes tot aan den burgwal, en 't gildehuis was verdwenen.

2°. Met betrekking tot de topografie van Amsterdam leert deze brief ons niet meer dan dat de stad in 1371 nog slechts ééne gracht had, — den Voorburgwal namelijk; trouwens de nieuwe gracht of Achterburgwal kennen wij niet vóór 1385, en er is reden te gelooven, dat zij *in*, of zoo al *voor*, dan toch kort vóór dat jaar gegraven is.

3°. Van de personen, in den brief genoemd, kennen wij er twee: de beide schepenen, daar hunne namen op de regeeringslijsten vermeld zijn, en ook voorkomen in een brief van den 31 Dec. 1371, berustende in de IJzeren Kapel (zie *Archief* door Dr. P. Scheltema, bl. 30). Maar de eerstgenoemde, die hier *Deyman* heet, wordt op de lijst der schepenen bij Wagenaar *Symon*, doch op die vóór de Handvesten, even als in den brief der IJzeren Kapel *Tyman* genoemd. De tweede schepen was zeker een molenaar, die Hendrik heette; maar of hij dezelfde was als *Heynric de witte*, die ook een molenaar was en bij Wagenaar, I D. bl. 11, vermeld is, kan men slechts gissen.

De man, die 't huis verkocht, was *Jan die witte* en denkelijk ook een molenaar, en mogelijk wel dezelfde, wiens naam almede op de aangehaalde bladzijde bij Wagenaar, als pachter van den gasthuismolen genoemd is, wat echter van weinig beteekenis is. Meer aandacht verdient de volgende opmerking, waarmeê ik tevens

dit artikel besluiten zal, in afwachting van 'tgeen andere navorschers welligt over oude gildebrieven zullen kunnen en willen mededeelen.

Het erf van »Jan die witte" in dezen brief genoemd, lag aan de oostzijde van de stad aan de gracht. Negen en twintig jaren vroeger vinden wij in het handvest van Graaf Willem IV, waarin de palen der stads-vrijheid aangeduid werden, den eersten daarvan genoemd: »op die oestside an Jans Witten hofstede." Het woord »hofstede" beteekent niets anders dan »erve." De overeenkomst is dus volkomen. Het is best mogelijk, dat wij hier denzelfden Jan en hetzelfde erf voor ons hebben. Mag men dit aannemen, — *naam* en *plaats* pleiten er vóór, en er is niets tegen — dan is de »gelegenheid" van dien oostelijken paal, die Wagenaar »t'eenemaal duister" vond, en die sedert ook duister is gebleven, door dezen schepenbrief van 1371 opgehelderd.

J. TER GOUW.

Haan op kerktorens. (Vgl. A. R. I en II; XXI, bl. 440). In Otto Lorenz Catal. gén. d. l. librairie franç. komt voor:

Barraud, l'abbé Pierre Constant, Recherches sur les coqs des églises. In- 8°. av. fig. 1858. Caen, Hardel. 1 fr.

M°.

Uurwerken. (Vgl. Alg. Reg. I; XX. bl. 611). Otto Lorenz Cat. gén. d. l. librairie franç. vermeldt:

Dubois, Histoire de l'horlogerie, depuis son origine jusqu'à nos jours. Par. 1849, in- 4, av. fig.

Lebon, le docteur E., Etudes histor., morales et statist. sur l'horlogerie en Franche-Comté. In- 12. 1860. Besançon, Bulle. 5 fr.

Aymar-Bression, Pierre, L'Horloge du Conservatoire des arts et métiers de Paris, de M. Detouche. gr. in - 8°. 8 p. et 1 pl. 1863. Imprimerie Claye.

Berthoud, Ferd., L'Art de conduire et de régler les pendules et les montres. Paris, M. Lambert, 1759, in- 24, nombr. pl. (Catal. d'ouvr. rar. et cur. Librairie A. Laporte, Paris, p. 6, n°. 108.)

M°.

Hoe men de historie verknoeit! In eene novelle van S. Katz Jz., getiteld: De verovering der Kattenburger brug (30 mei 1787) geplaatst in Aurora, »Jaarboekjen voor 1872, verzameld onder »toezicht van W. J. Hofdijk," treden vooral drie historische personen op den voorgrond: de kolonel der amsterdamsche schutterij Isaak van Goudoever, vader Hooft en de schepen Abbema.

Van den kolonel van Goudoever lezen wij het volgende: »Het »was (let wel in 1787) een man van *vijftig* jaren: *sterk, stevig* met »een *open rondborstig gelaat*, een paar donkere, ietwat *starende* »oogen en een spitsen kinbaard. Zijne vastgesloten lippen getuig»den van ernst en vastberadenheid, en zijn diep gegroefd voor»hoofd van een rijken schat van levenservaring."

Vijftig jaren: Isaac van Goudoever werd den 29 augustus 1712 te Amsterdam geboren en was dus toen tusschen de 74—75 jaren oud.

Sterk, stevig, enz enz. Wij verzoeken u eens met deze vleiende schildering te vergelijken de zilveren medaillons met de borstbeelden van den kolonel in 1787 gedreven en te vinden op plaat LXVIII, n°. 690—691 van het Vervolg op van Loon's Nederl. Historiepenningen.

Zij vertoonen ons een smal, zeer zwakkelijk grijsaard met een nederig stijf krulpruikje, hoogst lodderige oogen, *bouche béante*, zonder eenig kin- of kakensiersel; met een woord, precies het tegendeel van hetgeen de novellist zijne lezers voor oogen stelt en de redacteur »onder zijn toezicht" laat drukken.

Even als vader Hooft was van Goudoever een prête nom, een stroopop, waarom de amsterdamsche patriotten in 1787 zich schaarden. Wat van Berckel bij Hooft was, dat was de welbespraakte kapitein mr. Gales bij van Goudoever. »Deze stond hem èn als »kapitein èn als woordvoerder bij alle gelegenheden ter zijde." Vervolg van Loon IX, bl. 342.

Vader Hooft, die toen (1787) als geboren 23 junij 1716, bijna 81 jaren oud was, wordt in de novelle beschreven als »Hooft met de lange, weelderige lokken," als ware hij niet een grijsaard van 81, maar een 18jarig meisje. »Hij versmaadde het, in het dagelijksch leven, een pruik te dragen." Indien dit al waar is (hetgeen wij zeer betwijfelen) dan stelde hij zich *in publico* daarvoor ruimschadeloos.

De pruiken toch, die de beeldtenissen t. a. p. pl. LXV—LXVI en LXXVIII, ons vertoonen, zijn de prachtigste burgemeesterlijke allonge pruiken, die men kan denken.

Den derden held, vroedsman-schepen Balth. Elias Abbema laat de novellist in 1789 te St. Omer sterven... om spoedig een huwelijk te kunnen laten doorgaan met een zeeofficier, die (N. B.) den rol van Kamper Toon (Vervolg IX, bl. 338) speelde! Abbema overleed eerst in 1805.

Opstand der Chinezen op Java in 1740.

Een Kort dog net Verhaal, door den Edel[e] Heer J. THEDENS, *Geïligeert Directeur Generaal van Nederlands Indië*, toegezonden, per Missive, aan zyn Edel[e] Neef, den Heer S. V. tot Enchuyzen, wegens den Opstant, voorgevallene Tumult, en Conspiratie der Chineesen &c. zoo binnen als buiten Batavia; gelyk blykt, by het nevensgaande, P. S., onder in zyn Edel[e] Brief ingelast; en met eygen handtekening bekragtigt.

P. S. Het nevens gaande Papier zal UED. aantonen den Slegten en Ruïneuse toestand van Stad en Land alhier; dat wy egter door Gods Goedheid dus verre zyn te bovengekomen; ik en de Wel EDL. Heer van IMHOFF, hebben als Commissarissen de Wagt Nacht en Dag enige tyd aan de Dies-Poort moeten houden, tusschen Drie Verschrikkelyke Vyanden, de Gewapende Chinesen van Buiten, dito Schelmen van Binnen, en daar toe de Stad aan alle kanten in Brand; dog Jehovah heeft onse Kragten Verdubbeld.

BATAVIA, (was Getekent)
den 10 November 1740. J. THEDENS.

Het was op den 26 September 1740 tegen den Avond, wanneer ons door 3 Chineesche Luytenants berigt wierd, dat een groote parthy van haar Natie te zamen gerot, en met den andere in de boven Landen geconspireert hadden, om dese Hoofdplaatse Batavia te overweldigen, en alle Christenen om 't Leven te brengen, Mitsgaders dat haar voornemen was, zulxs op den 2 of 3 October te Executere; maar, dat dewyl hare Almanakken dien dag niets goets voorspelden, zoude den aanslag nog eenige dagen opgeschort

blyven, hier op gaf men de nodige orders tot waaksaamheyt aan de Wagten, soo binnen als buiten de Stad.

Dese tyding werd van dag tot dag door diversse rapporten soo van de Boovenlanders als de Officieren van de buyten-Posten geconfirmeert, met klagten over de Moord en Roveryen, die de Gecomplotteerde Chineesen, in de boven-Landen pleegden, en hoe die muitinerende knapen allengskens quamen afzakken, en dat 'er bereits een grooten hoop van genadert waren tot de Rivier Grogol, hier op wierd goedgevonden niet alleen om de buyten-Posten te doen versterken, en de Inlandse- en burger-Wachten alom soo binnen als buyten de Stad in een defensive staat te stellen, maar ook om na Bacassy en Tanabang ieder 50 Europese Militairen te zenden, met zoo veel Inlanders als te bekomen waren, om dat geboefte te verstrooyen en te verdelgen; ten welken eynde en voor al om eerst den sagtsten weg met haar in te slaan, en tot reden was 't doenelyk te brengen, om de Wapenen ter neder te leggen, wierden twee Heeren Leeden van de Hooge tafel; namentlyk de Heeren Ordinaire en Extraord. Raaden *Gustaaff Willem van Imhoff* en *Maurits van Aerden,* onder een goede Escorte naar Tanabang gecommitteert, gelyk haar Eds. dien eygensten Avond zyn uytgetrocken, dog hare pogingen hier omtrent zyn van geen Vrugt geweest, aangesien de Chineesen alle goede aanbiedingen verworpen, en daar tegens aan haar EDs. een brieff, in antwoord op de hare, die men door vier bejaarde Chineesen had opgezonden, hadden geschreeven, van een seer aanstotelyke en assurante inhoude, waaromme men genootsaakt is geweest, om dat gespuys te gaan Attacqueren en verjagen, gelyck geschiet is, ondertusschen wierd van de Commando van Bacassy niets vernomen dan eenige dagen daarna van eenige Inlanders, datze altemaal door de Chineesen Vermoord waren, na dat ze haar dapper gedefendeert en een goedt gedeelte van hare Vyanden hadden doen Sneuvelen.

Op den 7 dezer kreeg men door 2 Soldaten van de Post de Qual tyding, dat de Chineesen die heden deze morgen om 9 uuren die bezettingen, bestaande in een Zergiant, twaalff Europese, en twaalff Inlandse Zoldaten hadden overrompelt, en alles Vermoort, dat sy met haar beyden de vlugt Stadwaarts, door ongebaande wegen, hadden moeten nemen, om daar van kennis te geven, waar

op men heden Avond nog omtrend 30 Militairen onder den Vaendrig Rengers na Tangerang sond, tot versterking van die veldschans, dog kreegen des anderen daags al mede berigt dat Rengers en een parthy van zyn volk onderweegen Vermoord waren, na datse eerst getoond hadden brave Zoldaten te zyn, onderwylen vernam men dat alle de Chineese Vrouwen en Kinderen van de Stad zig na buyten begaven, waaarom men zulks als niets goeds beteeken[en]de op den 8 belet en verboden heeft, Mitsgaders om geen Chineesen meer in de Stad te laten, en de Hekken der Stads-Poorten, soo van binnen als van buyten te sluyten, daar op liet men de beyde Compagnien Pennisten in 't Casteel in de Wapenen komen, en de Chinesen by Bekkenslag aankundigen, datse sig na halv seven uuren 's Avonds van de straat zouden hebben te begeven, en gedurende de gantsche nagt binnen hare Huysen blyven; ook wierden de Stads-Poorten, ider met 2 Heeren Leeden van de hoge Regering als Commissarissen, voorsien, om op alles de nodige ordres te stellen: tegens den Avond quamen de Chineesen gewapend met Schiet- en Handt-geweer, Vaendels, Trommels en Beckens, de Inlandse Burgerwachten in de Voorsteden, met een Ysselyk Geschreeuw, en volle furie Attacqueeren, stekende, de Christene en andere Huysen, daerse by konden komen, in den Brand, nevens de voorsz. Wagten, die zy overweldigden en waer van het volk, mits haar zwak getal tegens een grote bende van Vyanden, hun retraite na de Burger-Wagt namen, tussen de Diest en Nieuwpoort gelegen, alwaar de Chineesen moedig op haar Triumph haar vervolgden, dog hier ter plaatse zodanigen wederstand vonden dat zy des Nagts circa Elff uuren, met verlies van veele Koppen, hebben moeten wyken, waar tegen aan onse kant maar een burger Sergeant gesneuvelt, en een stuk à drie Gemeene geblesseert waren, egter heeft zulks haar niet wederhouden, om des anderen daags 's Morgens, zynde den 9 October, dese Wagt al weder te komen aandoen; maar met een Corps van 40 Comps. Ruyters hebben de Vyanden weder te rug geslagen, waar toe het Canon van de Stads-Wallen niet weynig heeft gecontribueert, onderwylen zag men des Smorgens zoo buyten als binnen de Stad op verscheyde plaatzen het Vuur de Daken van de Huyzen der Chineesen uyt komen, en te gelyk zag men over al de

Pennisten, Militairen, Ambagts-gasten, Mariniers, Burgers, Inlanders en Slaven zwerven, dewelke alle Moorden, hare Goederen Plunderden en selfs den Brand daar instaken, hebbende dese Massacre, Brandstigting en Plundering wel eenige dagen agter den anderen geduurt, en daar door wel een darde part van de Stadt, en een goed gedeelte van de voorsteden in de Assche gelegt.

t'Enchuyzen Gedrukt en te bekomen by H. Callenbach, Boekverkooper in de Waag-straat [in plano in twee kolommen].

M°.

De winter van 1740.

Gebeurtenissen, Voorgevallen in de Maanden January en February, Anno 1740. In, en Veroorzaakt door de nooit meer gehoorde Vehemente en Strenge Winter; Met alle vlyd by een gebragt, om als een nutte Nagedagtenis by de Liefhebberen, of hunne Kinderen, en verdere Nageslagten te mogen worden bewaart.

P. S. Ons bedunken/ zoude de Lezer niet ongevoegt de ander Lijst van de Arresteden/ hier konnen plaatzen in de Leezing.

Gelyk alle Vermaken dikwyls met droefheid verzelt gaan, zoo heeft men ook de Smertelyke uitwerkingen, welke deze Winter veroorzaakt heeft, bevonden. De Couranten, en ander nieuws Papieren, mitsgaders de Particuliere Brieven behelzen dagelyks zulke bedroefde, jammerlyke, en beklaaglyke Gevallen en Gebeurtenissen, dewelke door zulk een nooit meer gehoorde of beleefde strenge Winter veroorzaakt zyn: onder welke onnoemelyke menigte, deze nagenoemde, voor zoo veel ons bekent, de aanmerkens waardigste zyn, als dat menigte van Menschen, by gebrek van Dekzel, in hunne Huysjes op een erbarmelyke wyze, Dood gevrooren zyn bevonden. Andere zyn enige hunner Ledematen Dood-gevrooren. Andere wederom van de ene Plaats na de ander willende, zyn Dood-gevrooren, styf op de Sleden zittende, met open Oogen aankomen Ryden. Ook heeft men dat de Postiljons, dood en styf op hunne Paarden zittende, zyn aangekomen. Men heeft ook dat menigte van Schildwagten, op hunne Posten zyn Dood-gevrooren; zoo dat 'er order kwam de zelve præcys alle half Uur af te lossen; buiten en behalven ander menigte, die, zoo op de Straten als ander gemeene Wegen, Dood-gevrooren gevonden zyn: zoo dat vele

16

op eene elendige wyze dit wrede Noot-lot hebben moeten ondergaan; zonder ook niet te melden van de menigte menschelyke Ledematen, dewelke door het Dood-vriezen afgezet zyn; van welke Ramp deze onze Stad mede niet is vrygelopen.

De Vogelen zyn uit de Lugt Dood ter aarde neergevallen. Ook staat het te vrezen, dat onze beroemde en menigte Binnen-vis, door het langduurig besloten Water, geen adem konnende scheppen, (niet tegenstaande door wyze vigilantie menigte van Byten, ter præcautie gehakt wierden), voor een groot gedeelte, zoo niet alle Gestorven zullen zyn.

Vermits nu door deze Vehemente Koude, alle Negotien Fabricquen, en Handwerken genoegzaam stil stonden, zoo was 'er ook niemand in staat tot zijn Nooddruft een stuk brood te konnen verdienen, en dus wierde van veelen, hunne voorraat, hoe lief en waardt, opgegeten, en deze waren, onder hunne zoorte, waarlyk gelukkige in tegenstellinge van die, die, geen voorraat hebbende, tegen het zwaart van Hongersnoot hebben moeten Stryden; zoo dat het te vrezen staat, dat vele geringe Menschen, zoo in hun Welvaart deze Winter zullen bevroren zyn, datze mooglyk wel twee Zomers, zoo niet meer, werk zullen hebben om te ontdoojen.

Wyl zulke doodelyk Koude, verzeld met Hongersnood eene der scherpste swaarden is, heeft men ook met leetwezen derzelver verder uitwerking vernomen.

Men heeft uit een naast aangelegen Stad een bedroeft geval verstaan, dat een zeker Jonge by een Bakker één en andermalen gekomen zoude zyn, om een stuivers Bolle te borge te halen; dog dit wierde ten laatsten van den Bakker geweygerd, waar op den Jongeling weggaande naderhand by de Bakker is wedergekomen, met order en last van zyn Vader, dit te zeggen: dat, als de Bakker hem geen Boltje wilde geven, hy 't zoude stelen; waar op de Bakker deze Jongen in plaats één hem twee Stuivers Boltjes gaf, en hem weggaande agtervolgde waar hy mogte ingaan: de Bakker dit ziende volgde de Jonge in het zelfde Huys, en de Vader van deze Jonge aansprekende over de Boodschap van de Jonge, of hy die zoo aan hem belast had, heeft de Vader geantwoord van ja, zeggende: dat hy zyn Hond, als het laatste Gerigt, in de Pot hadde, dat hem de groote Hongersnood daar toe gebragt hadde,

en ter bevestiging van zyn zeggen, ligte deze Hongerlydende Man het Dekzel van de Pot, waar in de Bakker het gemelde bedroefde Spectakel met zyn oogen zag, en vraagde dit 'er by: dunkt 't u vreemd van daar een stuk brood toe benodigt te hebben?

Ook word voor een positive waarheid verhaald, dat alhier een zeker Arme Vrouw, in een onzer winkelen gekomen is, en geëyst heeft.... waar op de Koop-Vrouw aan deze Arme Vrouw vraagde, waar toe zy dit gebruiken wilde: dezelve antwoorde, het halve voor my, en de ander helfte voor myn Kinderen: want ik vreeze zoo veel niet voor één Dood, als alle Dagen de Doots-bitterheden door Koude en Honger te moeten smaken.

Men heeft ook verhaald dat in eene der Zuidhollandse Steden bevonden is, dat 400. Huis-gezinnen, in deze alverslindende Winter, door gebrek van Deksel en Voetzel, Genootzaakt en gedwongen zyn, hunne zwaar persende Nooddruftigheid aan de Diaconie te kennen, en hunne Perzonen, uit gebrek van alles, ter behouding van hun leven, aan dezelve over te geven; na dat 'er onderzoek van ieder Huishouding, en Oogbeschouwing gedaan was, bevond men, by, en onder die 400. Huis-gezinnen, 4. Bedden, en dus die groote menigte levende, in zulke felle en bittere Koude, onder een Beddeloze Armoede; waar uyt ligtelyk is op te maken hoe zoober en schraal de onderhoudende levensmiddelen zullen geweest zyn.

Schoon de Koude in den Jare 1709. streng, Hevig en Gevoelig geweest is, kan dezelve, volgens gedaane Observatie en Waarneming, door den Heer Nicolaas Duyn, Medelit van het Collegium Physicum en Mathematicum binnen de Stad Haarlem, by die van dit Jaar 1740. niet evenaren: deze Heer zegt bevonden te hebben, dat de Koude den 10. en 11. January dezes Jaars 1740. Acht Graden op de Termometer sterker is geweest, als in den Jaare 1709.

Zie daar Lezer, het geene ons is voorgekomen ziet gy in een kort Tafereel afgeschetst. Het behage den Regtveerdigen dog teffens Barmhertigen God, deze, voor zoo veele, drukkende Ongemakken, door een Vrugtbare en Broodwinnende Zomer, te verzagten, en de zoo diep ingekankerde Wonden genadiglyk te helen, en ons voor Schadelyke Ys-gangen aan Dyk en Dammen te bewaren.

P. S. Deze Morgen den 2. Maart/ is door den Ys-gang het Noorder-hoofd van deze Stad/ genoegzaam ten eenemaal om vergeworpen/ en omtrent op zijn End staande/ met Zware Steen etc. tegen de hoek van de Wierdijk op geschoven.

Bekentmakinge.

Wij doen de Heren en Liefhebberen hertelyk Bedanken voor deze ter Druk-pers bezorgde, Nutte en Pryswaardige Diensten aan 't Gemeen, en wel Speciaal voor het naukeurig waarnemen en Aantekenen van de dagelykze alhier aankomende Arresleden van dit jaar 1740.; *Als mede voor 't bezorgen van de Lysten der* 2. *andere Harde Winters, en voor het Communiceren van andere Particulariteiten, in, en door dezen Winter veroorzaakt. Wy verzoeken, dat deze Heeren Liefhebberen mogen volharden in diergelyke nutte Liefhebberyen, en wy hopen dat door hen meer anderen mogen worden aangezet, om vervolgens de Gebeurtenissen, die, zoo Generaal als Speciaal, of te Water of te Lande, zyn voorgevallen, aan ons ter Drukpers over te geven: dit doende, zullen wy ons t' aller tyden Verpligten, voor zulke Diensten aan 't Gemeen, dezelve met Dankbaarheid te beantwoorden. Vale.*

H. CALLENBACH.

NB. De Lijsten/ van de Dageliikse aankomende Arre-Sleeden/ zijn ook Gedrukt en te bekomen voor 2. st.

t'Enchuyzen Gedrukt; en te bekomen bij H. Callenbach, Boekdrukker en Boekverkoper in de Waagstraat [in plano in twee kolommen].

M°.

Vertrek van den vorst van Waldeck 1747.

Neerlands krygsvolks blydschap, over het vertrek van den vorst van Waldek, by 's Hertogenbosch van zyne Troupen afscheid genomen hebbende: Naar Kleeff vertrokken op den 30. July, 1747.

Daar gaat dien Held, zoo lang geweest ons Legerheer
Als Vlaandrens Stede en Land geraakte in 's Vyands handen:
Maar nu de ontwaakte Leeuw gekwest, vertoond zyn tanden
En scherpe klaauwen, leyd hy zyn gebied ter neer.

Bedankt den Staat, en wenst des Hemels zegen meer
Op hunne Wapenen mag rusten, en haar Landen

(Van 's Vyands magt nog vry) bewaard werd by de Panden
Van Vryheid, dier gekogt, en regt Hervormde Leer.

Vaar wel Doorlugte Vorst, met zoo veel Krygslaurieren,
Als in de Staaten dienst, uw hoofd heeft mogen cieren.
Denk veel aan 't Hollands volk, door 's vyands hand geslagt.

Denk veel aan 't moordgeschrey, dat onder uwe Vaanen
Gehoort is in het veld, als gy den weg ging baanen
Voor Neerlands trouwe volk, en haar ter slagtbank bragt.

Juig! juig! zyt bly! myn Vaderlanderen,
Vorst Nassouw, *Cronstrom* en meer anderen,
Die bieden hert, en goed, en hand
Ten kosten van haar bloed voor 't Land.

M. H.

Gedrukt op een los blad in plano.

M°.

VRAGEN.

Gerrit Beukelszoon van Zanten werd den 19 februarij 1574 door prins Willem I aangesteld tot secretaris van Arnemuiden, blijkens acten, in originali in het archief der gemeente aanwezig.

Eén der 24 rechters, die in 1619 gekozen werden, in de zaak van Johan van Oldenbarneveld c. s. voerde ook den naam van G. B. van Zanten, en was gecommitteerde raad van Holland.

Was dit dezelfde persoon? zoo ja, wie kan bijzonderheden, hem betreffende, mededeelen, of in welke gedrukte werken zijn die te vinden?

Domburg. H. M. KESTELOO.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Opschriften van kerkklokken. (Vgl. A. R. I en II, XXII bl. 11.) In Isaac Meulmans Catalogus komt, n°. 145, voor:

Alkemade, C. v., Inscriptiën en naamen van eenige klokken in Nederland. MS. 8vo. — Ci-joint: Opschriften der klocken in N.-Holl., by een verg. d. D. Burger. Alkm. s. d. (fin du 17e siècle.) 12mo.

Vele opschriften van kerkklokken in Groningerland geeft M. D. Teenstra, Kronijk of tijdrekenk. tafel, inzonderh. voor de prov. Groningen, Friesl. en Drenthe, Uith. 1859, 60, I. 209, II. 60, en Bijl. C. en D.

M°.

V R A G E N.

Gouden munt (van Zurich?) Een mijner vrienden bezit een gouden muntje, ter grootte van een dubbeltje. Op de eene zijde draagt het tot opschrift: ANNO DOMINI 1736. Aan de andere zijde vindt men een met een zwaard gewapenden leeuw, die met den linker voorpoot een schild vasthoudt, rechtsgeschuind van zilver en blauw. Het omschrift luidt: REIPUBLICAE TIGURINAE. Tusschen de achterpooten van den staanden leeuw staat $^1/_4$. Welk muntje is dit? Behoort het te Zürich thuis?

Sluis. J. H. V. D.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Rederijkers te Utrecht. (XXI, bl. 288). Wat ik onder 't verzamelen der rederijkersblazoenen (Zie Nav. XXI, bl. 125) omtrent Utrecht vond, komt op 't volgende neêr.

De Violetten — bestond in 1529.

Het Rozemarijnbloemken — spreuk:

»Wtrechte liefde" — opgericht 1618.

Nog werd in 1577 een nieuwe kamer opgericht.

Het raads dagelijks boek van Utrecht over 1529, meldt op den vrijdag na St. Bartholomeus dag, dat den Violetten werd vergund »batementen te spelen na vermoegen hoere cedulen voer den Raet gelevert" — ook werd die kamer in 't zelfde jaar »voer hoeren

dienst van een scoen personagie ende batement, gedaen tot triumphe van den Pays" met tien karelsguldens beschonken, (in hetzelfde boek 22 nov. op St. Cecilien dag).

Van de kamer de Rosmarijn vind ik, dat zij in 't koor der Brigitten kerk heeft gespeeld (maar zeer kort) in 1618.

Omtrent de kamer in 1577 opgericht, wordt ons door Bor, (Ned. hist. X, bl. 831 [255]) behalve de stichting nog de bizonderheid medegedeeld, dat prins Willem toen (1577) op een avondmaal, namens die kamer, met een refrein werd verwelkomd, door Huig Egbertszoon van Enschedé,

Wat nu de blazoenen aangaat, welke door deze kamers werden gevoerd, zoo kan daar waarschijnlijk wel wat van worden opgespoord. Het: *Plan en volgorde der maskerade, gehouden binnen Utrecht op den* 26 *maart* 1829 *door eenige H. H. studenten* vermeldt als blazoen »een pelikaan die haar jongen voedt (de bekende pélican dans sa piété") met het opschrift:

»WTRECHTE LIEFDE."

Er wordt daar de naam der kamer niet bij opgegeven, doch zonder twijfel is het de Rozemarijnbloem, want deze had tot spreuk *Wt rechte liefde* en tot blazoen een pelikaan met hare jongen zittende in een *rozemarijnboom.*

Er bestaan dus alligt gegevens, om tot bekendheid met de utrechtsche kamers en blazoenen te geraken. — Mocht *mijn* onderzoek, waarmede ik spoedig hoop te beginnen, vruchtbaar zijn, dan deel ik 't den vrager in dit tijdschrift mede, terwijl ik mij voor vriendelijke mededeeling houd aanbevolen, bijaldien hij er vroeger mede gereed is dan ik.

Amst. J. G. HORSTHUIS.

Hroswitha (XXII, bl. 21). C. P. L. doet op gemelde bladzijde eene vraag over *Roswitha*, beter *Hroswitha, Hrosvith* of *Hrotswith*, d. i *de witte roos.* Zij heette eigenlijk *Helena van Rossow* en leefde als non in 't klooster van Gandersheim, hertogd. Brunswijk (935—1000). Hare geschriften deden haar den eernaam van »de helderklinkende stemme van Gandersheim" »clamor validus Gandershemensis," verwerven. Hare werken werden uitgegeven door Conrad

Celtes 1501, Schurzfleisch 1707, Bendix 1805—53, terwijl Ch Magnin er eene vertaling in 't Fransch van leverde, »Theâtre de Hroswith, avec le texte revu sur le manuscrit de Munich. 1845, Paris." Aschbach en anderen beweren, dat Celtes de werken van Hroswitha achtergehouden heeft en daarvoor aan klassieke schrijvers ontleende dramatische gedichten, door hem zelf en zijne vrienden vervaardigd, in de plaats stelde. Hij zou dit gedaan hebben, om te bewijzen, dat de klassieken reeds zeer vroeg in Duitschlan waren bestudeerd en nagevolgd. Deze bewering is echter tegengesproken.

Köpke heeft in zijne »Ottonische Studien" het authentieke der gedichten overtuigend bewezen.

Wil C. P. L. meer over Hroswitha lezen, hij vindt zulks in Westermann's Illustrirte Monatsheften, Dec. 71, bl. 329, volg., aan welk stuk ik het bovenstaande ontleen.

Amsterdam. C. HONIGH.

J. P. E. Voûte. (XXII bl. 22). Ik herinner mij, dat wijlen mijn vader, mr. Gilles van IJsselsteyn, die in 1819 student te Amsterdam was, mij mededeelde, dat gemelde professor in Engeland (ik meen te Oxford) zijne opleiding ontvangen had en reeds dadelijk na zijne intreêreden onaangenaamheden kreeg met de amsterdamsche studenten, daar hij deze op dezelfde schoolsche wijze wilde behandeen als men de jongelui in Engeland doet.

Delft. DR. Juris LEONARD VAN IJSSELSTEYN.

J. P. E. Voûte. Ik twijfel er niet aan of S. F. K. is op dit punt goed onderrigt. In 1837 althans en volgende jaren, toen wij bij het onderwijs in de wiskunde aan het gymnasium te Amsterdam deze handleiding gebruikten, noemden onze docenten ons Voûte als den bewerker daarvan.

P. LEENDERTZ WZ.

Zonderlinge titels van boeken. (Vgl. A. R. I en II; XXII bl. 14)

Wurst-Beschreibung, Span-Neue, Darinnen nicht allein von unterschiedlichen Nationen der Missgeburten, der ketzerischen Würste, sondern auch v. Verfertigung der echten Sächsischen

Würste gehandelt wird, Wobey auch Martyrologia Hordei Wie das Edle Gersten-Korn so viel Marter ausstehen muss; zum Druck befordert durch Marcus Knackwurst übersehen durch Johann Wursthorn, Stadtschreibern in den Westphalischen Schwein-Paradiese. Gedruckt zu Schweinfurth im Lande Wursten durch Hans Darm. (Strassb. 1689.) 4. (Antiq. Catalog LXXXV von S. Calvary & Co. in Berlin, April 1871, No. 16, S. 70, onder de »Alsatica.")

Theses nec non disputatio ex Universa Vinosophia, quas in Antiquissima ac Cerreberrima Vinoversitate Wien-Bierensi humoribus ac venerationi Humidissimi, Liquidissimi, Bibalissimi, Effusissimi, omnibusque humentibus Titulis Perfundendissimi Domini, Domini *Biberii*, comitis Palatini in Trinckhausen, Liberi Baronis de Sauffaus, etc. humendissime dicatas sub ejusdem stillantibus fluentissimisque auspiciis solemni dispotationi proposuit praeside ad manum Refferendo, Reptiligioso, Exvino, Noctissimo ac Perspeicacissimo Domino *Vitruvio Flasch,* Weinfurtiensi, Sacharorum Cantarorum et Vinosophiae Profusore ordinario et Actuali. Ad manum Refferendus, Reptiligiosus, Noctissimus, ac Liquidissimus Crater *Vinandus Biera*, *Windelicus.* Editio nova. 12. Trinckhausen 1860. (Catalog. 16. d. Antiq. Bücherlag. von J. Scheible in Stuttgart, 1869, Seite 10, n°. 174).

Calvert (Tho, *of York*) the Blessed Jew of Morocco, or a Black Moor made White, with large Diatribe of the Jews Estate, small 8vo. Printed at York by T. Broad, 1648. J. Salkeld's, London, Cheap Sec. - Hands Book Catal. No. 60, 1871, p. 4, no. 84).

M°.

VRAGEN.

Een lied van 1830. In het einde van 1830 is een rijmpje gemaakt, waarvan ik mij de volgende regels herinner:

Wie doet de toekomst donker zijn,
En ziet er door een zwart gordijn,
Van Tets, van Tets, van Tets.

Wie houdt zich voor een groot profeet
En schrijft blaauwboekjes bij de vleet,
Graaf Gijs.

Wie stelde zich maar heel op 't end,
Aan 't hoofd van het Belgisch mouvement,
De Prins.

Wie kan het geheele rijmpje en de juiste woorden mededeelen?

K.

KUNSTGESCHIEDENIS.

VRAGEN.

Portret van G. J. G. Bacot. G. J. G. Bacot [1]) zegt in het Noodig Voorberigt tot zijne Wijsgeerige en dichtlievende mengelstoffen, Gron. 1811: »Ik had zelfs, wegens het al te ongelijkende, en dus, ofschoon in eene kleinigheid, de Nakomelingschap hier slechts misleidende, mijner afbeelding, in het *Vervolg op de Vaderlandsche Historie van Wagenaar*, reeds eene andere naar de afteekening van den weltreffenden kunstenaar, *W. Lubbers*, vervaardigd, in het koper doen brengen."

Was die andere afbeelding welgelijkend?

Waar is die te vinden?

M°.

Struiseieren. In het museum te Cassel bevinden zich vier struiseieren, kunstig besneden met onderwerpen uit het leven onzer voorvaders op Ceylon en de kusten van Voor-Indië. Kent men ook het bestaan van dergelijke kunstvoortbrengselen hier te lande of elders? zoo ja, wat staat er op afgebeeld? Staan er misschien ook tamielsche karakters op?

MR. C. P. K. WINCKEL.

[1]) Raad i. h. Departement. Gerichtsh., te Groningen; benoemd tot Raad, i. h. Keizerl. Gerichtsh., in den Haag; A. L. M. J. U. et Ph. Doctor, Lid v. d. Keizerl. Maatsch. d. Wetensch., te Haarlem, enz.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder die in 1872 als *Beschermer* toetreedt — en mij een postwissel van *f* 3 zendt (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, gelieft bij te dragen), en mij ... voor zooveel hij niet *in Amsterdam* woont — *portvrij* naam en adres van zijn *gewonen Boekhandelaar* opgeeft, ontvangt in den loop van dit jaar door mij:

I. Prof. Moll: Kerkgezang; II. Jaarboek; III. prof. Loman: Valerius: XIX Oud-Nederlandsche Liederen; IV. prof. Loman: XII Geuzeliedjes uit den Spaanschen tijd; V. wat wij wijders dit jaar zullen uitgeven.

De Leden (postwissel *f* 1.25): 1⁰. Prof. Moll; 2⁰. Jaarboek. — Wij tellen thans ruim 600 Beschermers en bijna 300 Leden.

Wie mij in steê van een postwissel van *f* 3.— eene van *f* 7.25 overmaakt ontvangt bovendien Sweelincks „Regina Coeli" en zijne „Orgelstukken."

HEIJE, *Secretaris.*

Jan Pietersz. Sweelinck (vgl. XX. bl. 133). Wij hebben nu drie getuigenissen aangaande Sweelincks geboortejaar. Want dat zij die ons het jaar 1540 noemen geen geloof verdienen, heeft geen bewijs meer noodig.

1⁰. De huwelijksaanteekening. Daaruit blijkt, dat hij den 28sten april 1590 bijna 28 jaren oud was.

2⁰. Het onderschrift der gravure van 1624. Dit zegt van hem: „obiit 1621, 16 oct. aetat. 60." Vertalen wij dit goed, namelijk: „hij stierf in 1621 den 16 octob. in zijn 60e jaar," dan zien wij daaruit dat hij op dien dag reeds 59 jaren oud was Hij moet dan den 16en october 1590 28 jaren oud geweest zijn, wat met de huwelijksaanteekening overeenkomt.

3⁰. Het geschilderde portret, waarop staat: „1606 aet. 44." Was hij in 1606 in zijn 44e jaar, (dus over de 43), dan is hij in 1590 27 jaar oud geweest. Het portret is dus geschilderd in de eerste maanden van 1606, vóór Sweelincks verjaardag.

Uit deze drie met elkander overeenstemmende getuigenissen volgt dat Sweelinck in 1590 28 jaren is geworden, derhalve dat hij geboren is in 1562, waarschijnlijk niet lang na den 28en april, stellig vóór den 16en october.

Wat de spelling van den naam betreft, ben ik het met den heer

Tiedeman eens, dat die met *k* te verkiezen is. Onze beroemde toonkunstenaar zelf schreef zoo, en dit, dunkt mij, is op zich zelven reeds genoeg. Maar bovendien, de etymologie van den heer Scheltema (*Sweling* uit *Suavilingius*) is zeker vernuftig; doch dat zij waar is, geloof ik niet. Ware deze bijnaam aan Jan Pietersz. door zijne bewonderaars gegeven, dan zou hij dien zelve niet gebezigd hebben. Van zulk eene pedanterie mag ik hem niet verdenken. En hadde hij het gedaan, dan zou hij de beteekenis van zijnen bij- en eerenaam toch niet voor anderen duister, ja onkenbaar gemaakt hebben door de *g* in *k* te veranderen. De oorsprong van den familienaam zal wel elders gezocht moeten worden. In Overijssel vindt men een aantal landhoeven waarvan de namen op *ink* uitgaan. Dat *ink* is doorgaans gevoegd achter den naam van hem die er, toen de naam ontstond, bezitter of bewoner van was. Latere bezitters of bewoners van zulk een goed hebben somtijds den naam daarvan als familienaam aangenomen. Zoo zijn b. v. de familienamen *Willink*, *Wassink*, *Temmink*, *Evekink* ontstaan. Tot deze zelfde soort zal ook wel *Sweelinck* behooren. De vader van Jan Pietersz. kwam uit Deventer.

P. LEENDERTZ WZ.

Gerrit Pieterzen (Sweelinck). Perscrutando doet mij opmerken, dat in Karel van Manders' Schilders boek (uitgave van 1764), in 't leven van den schilder Kornelis Kornelissen te lezen staat:

„Hij heeft ook eenige goede leerlingen voortgebracht, onder anderen en met „naame Gerrit Pieterzen, den broeder van den Amsterdamschen Orfeus, of den „uitnemensten Organist, Jan Pieterzen."

Deze Jan Pieterzen (zegt hij) is zeker Jan Pieters Sweelinck, die in de wandeling zonder twijfel Jan Pieters heette, zie b. v. Regina Coeli p. 10. — Verhalen onze schilderboeken ook iets van de geboorteplaats, ouders enz. van dien schilder Gerrit Pieterzen? Dat zou meteen misschien iets tot de levensbijzonderheden van onzen Sweelinck kunnen bijdragen.

Ik zeg het met hem: ik verzoek nadere opgaven.

HEIJE.

Bomslager (XXII. bl. 133). Het vermoeden van den heer Caland, dat dit woord trommelslager beteekent, is juist. Men zie Hoogstraten Geslachtlijst op *bom* en de aanteekening van Kluit aldaar.

P. LEENDERTZ WZ.

Organisten, klokkenisten, klokgieters enz. Van de heeren J. van der Baan te Wolfaartsdijk, J. Kousemaker Pz. te Nisse, P. B. Nieuwenhuys te Breda, Laboranter en Z., ontving ik onderscheidene mededeelingen waarvoor ik hun hartelijk dank zeg.

Ten einde het overzigt gemakkelijk te maken, heb ik die hieronder alphabethisch gerangschikt, waarbij ik alleen heb op te merken, dat de ongeteekende stukken van eerstgenoemden zijn.

HEIJE.

Ahrensmann (J. F.), in 1862 organist, klokkenist en muziekmeester te Goes, is aldaar geboren 5 febr. 1802.

Assendelft (Pieter), orgelmaker te Leiden, maakte een nieuw orgel te Katwijk a/d. Rijn, dat ingewijd werd 28 julij 1765.

Beuckelaer (Willem), was in 1711 organist in de Capel ten hove, Hof-kapel, Waalsche of Fransche kerk in den Haag (L.)

Blankenburgh (Quirijn van), idem in 1687. (L.) [1]

Bruinier (Willem), wordt vermeld als organist van de Wester kerk te Enkhuizen, bij gelegenheid dat zijn zoon Nicolaas Bruinier, den 22 julij 1765 aan de Latijnsche school aldaar, met eene redevoering de Athletis, naar de hoogeschool bevorderd werd.

Buijs (Cornelis). Zie J. Sleger.

Burgerhuijs (Jan), verkreeg 10 dec. 1658 octrooi van de staten van Zeeland, om alleen binnen de provincie te mogen gieten allerlei geschut en klokken.

Burgerhuijs (Johannes), verkreeg 8 oct. 1676 een gelijk octrooi. Hij goot in 1674 de kleine klok in den toren te Nisse, die tot opschrift draagt: „Soli Deo Gloria. (K. & v. D. B.)

Burgerhuijs (Michael), goot te Middelburg in 1617 de klok voor Sint Anna ter Muiden.

Dam (Lambertus van), vernieuwde bijna geheel het orgel in de Hervormde kerk te Wirdum in Friesland. Het werd bij de inwijding 9 junij 1790 bespeeld door den organist S. G. Wezel, tevens opperzangmeester van het muziek-choor aldaar.

Eijsdonk (Paulus en Leonard van), vader en zoon, orgelmakers te Oirschot, maakten een nieuw orgel in de groote of Sint Pieterskerk aldaar. Het

---

[1]) Voor N.-kerk (Bouwsteenen, bl. 93) zal men wel Fr.-k. moeten lezen, tenzij deze een ander persoon mogt wezen. (L.)

werd bij de inwijding 3 maart 1765 bespeeld door den kundigen George Nicolas Houbré, uit 's Hertogenbosch, op den 10den dier maand als organist en tevens als fransche schoolmeester te Oirschot aangesteld, op eene jaarwedde van 140 gld., behalve vrij huishuur en andere voordeelen daarbij behoorende.

Freijtag (H. H.). Zie J. Sleger.

Gruisen (A. van), orgelmaker te Leeuwarden, vervaardigde het nieuwe orgel in de Hervormde kerk te Heerenveen. Het werd onderzocht en goedgekeurd door Sybe de Vries en Gosling Jans, organisten te Leeuwarden en Dokkum, ten overstaan van den kunstliefhebber N. A. Knock, oud-grietman van Ooststellingwerf. De inwijding vond plaats 13 oct. 1790.

Hempenius (A.), in 1803 te Franeker aangesteld zijnde tot organist, zoo is de onderwijzerspost in de stadsschool aldaar komen te vaceren. De melodie van n⁰. 86 onzer *Evangelische Gezangen*, bij de Nederl. Herv. kerk in 1807 ingevoerd, is vervaardigd door den organist A. Hempenius, te Sneek, wiens zoon, de als choraalspeler ook zeer geachte organist S. A. Hempenius, in 1813—1815 het bekende choraalboek van J. G. Werner (cantor en muziekdirecteur te Höhenstein, bij Chemnitz, in Saksen, - te Nijkerk bij S. A. Hempenius, organist en klokkenist, — thans (1851) bij den muziekhandelaar H. C. Steup, te Amsterdam) bezorgde, en vóór een paar jaar te Zwolle is overleden.

Hinsz (A. A.). Zie J. Sleger.

Houbré (George Nicolas). Zie P. & L. van Eijsdonk.

Jans (Gosling). Zie A. van Gruisen.

Knock (N. A.). Zie A van Gruisen en J. Sleger.

Crane (Matheus de), organist en klokkenist in de stad Kuilenburg, van tijd tot tijd meer en meer vermaard wordend orgel-clavecimbaalmaker, die het orgel in de kerk te Est (ingewijd 11 maart 1764) en in andere kerken en gemeenschappen gemaakt heeft.

Lucas (Johan Isaacq), organist in de kapel ten hove, enz., in den Haag 1721. (L.)

Lucas (Pierre), Idem 1702. (L.)

Lustig (J. W.) Zie J. Sleger.

Meere (Abraham), bekwaam orgel-, fortepiano- en clavecymbaalmaker te Utrecht, maakte een nieuw orgel in de Hervormden kerk te Maarsen. Bij de inwijding, 22 aug. 1790, werd het bespeeld door Frederik Nieuwenhuijzen organist en klokkenist te Utrecht.

Milleville (Jan des), organist in de capel ten hove, enz., in den Haag in 1642. (L.)

Milleville (Lucas des), Idem van 1664 tot 1675, als wanneer hij van zijn post afstand deed. (L.)

Moer (Jan Jaspersz.), klokgieter te 's Hertogenbosch, goot in 1554 een klok voor Gouda.

Nauta (Lukas Everts). Zie J. Spooreman.

Nicolai (. . . .). Zie J. Sleger.

Nieuwenhuijzen (Frederik). Zie A. Meere.

Petit (Alexius Petrus), klokgieter, goot in 1763 de groote klok voor den toren te Nisse. (K. & v. D. B.)

Reinders (Jacob), organist te Naarden, bespeelde het vernieuwde kerkorgel aldaar, bij de inwijding 29 maart 1761.

Schmidt (Hendrik Carel), was in 1781 adjunct en in 1783—96 ordinair organist van de capel ten hove, enz. in den Haag. (L.)

Schnitger (F. C.). Zie J. Sleger.

Schol (Cornelis), was in 1675 organist van de capel ten hove, enz. in den Haag. (L.)

Sijmonsz (Franchoijs), klokgieter; Nam 28 sept. 1644 aan, het gieten van twee klokken voor de Fransche kerk of capel ten hove in den Haag. De eene mogt wegen 350 en de andere 320 ₤, het ₤ tot 16 schellingen, à 2 grooten de schelling. (L.)

Sleger (J.), maakte het schoone orgel in de bovenkerk te Kampen in 1670– 76; in 1742 werd het merkelijk verbeterd door den orgelmaker A. A. Hinsz en achtervolgens bespeeld door den wijd beroemden abt Vogler, den Ed. geb. heer N. A. Knock, grietman van Stellingwerf-Oosteinde, als liefhebber. en Mr. Nicolai, organist van de groote kerk te Zwolle. Later werd het weder aanmerkelijk verbeterd, vooral door het aanbrengen van een vrij pedaal, naar een plan, goedgekeurd door den 80jarigen Lustig te Groningen, door de groningser orgelmakers F. C. Schnitger en H. H Vrijdag (Freijtag) in compagnie, en daarna 26 julij 1789 ingewijd door Cornelis Buijs, muziekmeester en organist te Kampen.

Spernay (Hendrik), overleed sept 1826 als organist en klokkenist te Goes.

Spooreman (Johannes), orgelmaker te Franeker, maakte in 1789 een nieuw orgel in de Hervormden kerk te Blessum in Friesland; het werd onderzocht en goedgekeurd 2 nov. 1789 door Sybe de Vries, organist van de groote kerk te Leeuwarden en ingewijd 8 nov. 1789 door Lucas Everts Nauta, organist te Blessum.

Steevens (G.), orgelmaker, is de vernuftige vervaardiger van het nieuwe kerkorgel te Scheveningen, ingewijd 12 mei 1765.

Tresling (Samuel), was organist te Leeuwarden toen zijn zoon Georgius den 30 julij 1742 aldaar geboren werd; deze was later predikant bij verscheidene gemeenten in ons vaderland en overleed 28 oct. 1824 in 82jarigen leeftijd.

Vries (Sybe de). Zie A. van Gruisen en J. Spooreman.

Wagheneus (Cornelius), goot in 1544 de klok te s' Heer Abtskercke.

Wagheneus (Pieter), klokgieter te Mechelen, goot in 1525 de (vroegere) klok te Evertsdijk.

Waghevens (Wagheneus) (Simon), goot in 1490 de klok te Kruiningen.

Westen (Wijnand van), vertaler van een vrij onbeduidend werkje, getiteld: „Mathematische vermaecklykheden te samen gevoeght met verscheijden ghe- „neughlyke ende boertighe werckstucken, getranslateert uit het Fransch in

„Nederduitsche Tale door Wijnand van Westen, Mathem. ende organist der „Stadt Nieuwmegen, 3de druck op nieuws oversien ende verbeterd tot Arnhem „bij Jacob van R'·· ·n, boeckverkooper in den Vergulden Bijbel, 1644." (Z.)

Wezel (S. G.). Zie L. ·an Dam.

With (Gerard de), organist van de capel ten hove, enz. in den Haag in 1675 doch deed reeds in hetzelfde jaar afstand van zijne betrekking. [1]) (L.)

Oude muziek op den huize Vianen (Nav. XXII, 80). Ik teeken aan onder de boeken (schrijft Laboranter mij):

1°. Les Psaummes; 2°. Sansonettes; 3°. Les plaisant Ine du gedron du fortune sollitaire second de la musique (???); 4°. Een salmbouck in Duytsch; 5°. Sanschons spiritueles; 6°. Recueil des petits Chansons. [2])

Kan iemand meer licht in dezen verspreiden in 't bijzonder ook over die wonderlijke »plaisante Ines," dan doe hij 't.

HEIJE.

Zangwijzen van volksliederen uit het laatst der 17e eeuw. Aan enkele daarvan zou ik den vrager kunnen helpen.

Men zag Dametas langen tijd, is eene van Gellerts fabelen en vertelsels. In de uitg. Amst. Erven C. Meijer en G. Warnars. 1784, 12°. vindt men het, dl. I, bl. 53.

Luister eens Jeannette, is uit een fransche opera van dien tijd.

Beide heb ik in mijne jeugd wel hooren zingen. Indien de vrager het verlangt, wil ik de zangwijzen wel eens voor hem opschrijven.

De *Marsch van den braven kapitein*, is zonder twijfel het bekende dansliedeken, ook wel *de Uitertsche marsch* genoemd, *Mijnheer van Son* (of *van Sol*) *is een brave brave kapitein.* Ik heb er nooit meer dan twee regels van hooren zingen, maar ik geloof toch dat er meer bij behoort.

Azor, Azor, zal wel zijn uit de opera Zemire en Azor, niet die van Spohr, maar de oudere van Grétry.

O Kersnacht schooner dan de dagen, en *O heilig, zalig Bethlehem.* zijn de bekende reien uit Vondels Gijsbrecht van Aemstel. De muziek van beide vindt men, in den Bellerophon van Pers. In den zoogenoemden Grooten bundel, nog bij vele ge-

---

[1]) De tijdorde der organisten aan de capel is dus geweest: I. des Milleville (Jan), 1642; II. des Melleville (Lucas), 1664—1675; III. de With, 1675; IV. Schol (Cornelis), 1675; V. Blankenburgh, 1687; VI. Lucas (Pierre), 1702; VII. Beuckelaer, 1711; VIII. Lucas (Johann), 1721; IX. Schmidt, 1783.

[2]) Nog vermeldt de inventaris, in een cleyn camerken by de voorz. camere (naest de Librairie): Twee blaesbalcken voor een orgel mitte loyen daertoe dienende staende op een taeffelken.

meenten der Doopschgezinden in gebruik, komen zij eenigzins veranderd voor als zangwijzen, het eerste van gez. 37, 41 en 139, het laatste van gez. 6, 133 en 138. Alberdingk Thym gist in zijn Oude en Nieuwe Kerstliederen dat de muziek van *O Kersnacht* van Dirk Sweelinck is. Is die van *O heilig, zalig Bethlehem* ook, zijn werk?

Nog vermeld ik, dat *Het vinnig stralen van de zon* het bekende lied is, waar Hoofts Granida mede aanvangt. In de uitgaven van dit spel en van Hoofts gedichten staat er geene zangwijze boven. Het wordt ook gevonden in het Princessen-liedtboeck Amsterdam 1605, maar ik heb verzuimd aan te teekenen, welke zangwijze er daar boven staat.

P. LEENDERTZ WZ.

TAALKUNDE.

Familienamen. (XXII, blz. 48 en 49.) Over namen zijn de volgende schrijvers te raadplegen:

Halbertsma, J. H.,	Over Namen (Gids 1856).
Lanssens, P.,	Bijdrage tot de kennis van den oorsprong en de beduidenis der geslachts- en familienamen. Brugge 1852.
Molhuysen, C. P.,	Anglo-Saksische namen en woorden in Nederland. Arnhem 1840. 8°.
Abel, H. F. D.,	Die deutschen Personennamen. Berlin 1853. 8°.
Beneken, C. W. F.,	Teuto oder Urnamen der Deutschen gesammelt u. erklärt. Erl. 1816.
Forstemann, E.,	Altdeutsches Namenbuch. — I. Personennamen. Nordhausen. 1854. 4°.
Hessel, C.,	Die deutschen familienamen. Kreusnach 1869. 8°.
Jettman,	Ueberreste Slawischer Orts- und Volksnamen der Prov. Brandenburg. Potsdam, 1846. 4°.
Steub, L.,	Die oberdeutschen familienamen. Munchen, 1870. 8°.
Vilmar,	Die Entstehung u. Bedeutung der Deutschen familienamen. Marb. 1855. 12°.

Vornamen,	Die, sprachlich erklärt u. d. altdeutschen Personennamen nach ihren stammwörtern zuzammen gestellt. Röthenberg 1870.
Bannister, J.,	A glossary of Cornish names, local and family, ancient and modern.
Kemble, J. M.,	On the names, surnames and nicknames of the Anglo-Saxons.
Backer, L. de,	La noblesse en France suivi de l'origine de l'orthographie des noms de famille des flamands de France. Paris 1859.
Coston, de,	Origine, etymologie et signification des noms prcpres et des armoiries. Paris 1866. 8°.
Roque, A. de la	Traité de l'origine des noms et des surnoms. Paris 1681. 12°.
Salverte, E.,	Essai historique et philosophique sur les noms d'hommes de peuples et de lieux. Paris 1824. 8°.
Scott, E. L.,	Les noms de baptème et les prénoms. Paris 1857. 12°.

Breda 1872. KORNDÖRFFER.

Van Lotje getikt (XXI. bl. 152; XXII. bl. 198). Vriend Honighs meening, dat het moest zijn: als Lotje, is goed. Men zegt in Dordt: »hij staat als Lotje getikt," in den zin van: hij kijkt verwonderd of beteuterd op.

W. A. DE HOND.

VRAGEN.

Mangel. In het handschrift van mr. J. L. Verster, Woorden in de Meijerije van 's Bosch gebruikt wordende, (zie Nav. XXII, blz. 197) teekent de schrijver aan ophet woord mangel: »Een werktuig waarop het versch gedroogde linnen en pellen glad wordt gerold door middel van een zware bak met steenen. Een nieuw woord." Ik vraag: wanneer is dit woord in gebruik gekomen?

Amsterdam. C. HONIGH.

Spreekwijzen voor heimelijk schoolverzuim. In Scherpenzeel noemt men het heimelijk verzuimen van de school »sjoften." Ik vind dat noch vermeld in het lezenswaarde stuk van dr. A. de Jager: »Over de verschillende benamingen van het heimelijk schoolverzuim der leerlingen," Archief v. Nederl. Taalk. I, 185—205, noch in de nalezing op dat stuk, Archief IV, 300. De schrijver behandelt daar de volgende benamingen: achter de haag loopen; om de boschjes loopen; tuintje loopen; achter het tuintje zijn; haagje schuilen; heggetje doen; schoelwinkelen; schoeltje zetten; schuiltje maken; school makken; sluipertje maken; school verloopen; om school loopen; plat loopen; slieren; onderweegjes doen; de school vergengelen; kraampjes (krampjes) loopen; de pluim steken; vinkemannetje spelen; vinkertjes leggen; strikken; vlinder knippen; riddertjes leggen; een snoesje maken; pensje leggen; den halster strijken; een half dagje maken; loopen schoften; schobbetjes maken; schobben; binksteken, binken, bink spelen, binkje draaien; poffen, op den pof gaan; stukjes draaien; pousie leggen; fieteren; bommelen, boemelen; spijbelen; scherlookeren; hooikes ketsen; schotje maken; flanken; kantje zetten.

Is er hier of daar nog eene andere benaming in gebruik? Men zal me verplichten door de mededeeling er van.

Amsterdam. C. HONIGH.

[In den Navorscher zijn later aan deze verzameling nog toegevoegd *de wind steken* (waarschijnlijk verbastering van *de bink steken*), *gaan boksen, naar Bommelskonten gaan* (XIII. bl. 23, 24); *heg-* of *hekschool houden* (ald. bl. 123).]

Pintheuker. Welke beteekenis heeft pint in pintheuker = marskramer?

W. A. DE HOND.

Been incke. In Deel I der »Chroniick" van Boxhorn, bl. 384, komen »*de willekeuren van der Goes*" voor, »zijnde deselve, welcke by den inghesetenen van Borsselen in Z. Bev. wierden onderhouden."

I. Wie dat vechtelijck wordt binnen onsen yeghenheden, hy boete den Heere xx β ende den Schoutate v β, ende den ghenen,

daermen yegen mesdoet, alse recht es; dat es een' Edelman eene *vlaise* incke x β, ende die niet vol Edel en es, dien selmen ghelden als hij ghelegen es. Ende wat men doet met laeghen oft moerdelyck, of binnen vrede, die selmen ghelden vierschatte (?) Eene *been incke* salmen ghelden naer de koere van den lande." — Wat is een been incke?

F. CALAND.

[*Incke* is wonde. Z. Kiliaan. *Been incke* is dus eene wonde waarbij niet alleen het vleesch maar ook het been beschadigd is.]

Sikkepitje, sikkeneurig. Is 't 1e afgeleid van 't Eng. such = zoo, zulk een; dus dan zou het een compos. zijn van *sikke* = zulk een, en *pitje* = bit, beetje? Of is 't zuigen en pitje? Is sikkeneurig afgeleid van chicaner?

Bestaat er geenerlei verband tusschen het eerste deel der beide woorden?

W. A. DE HOND.

[De woorden zullen elkander wel geheel vreemd zijn. *Sikkeneurig* is zonder twijfel het fransche *chicaneur.*]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Genealogie van Hoefnagle. Voor eenige jaren werd in den Navorscher een vraag naar deze genealogie geplaatst. Zij bleef onbeantwoord. De heer Leendertz vestigde, na het verschijnen van mijn *Constantin Huygens*, mijn aandacht op die vraag, en verzocht me, zoo ik kon, haar te beantwoorden. Later dan aanvankelijk mijn plan was, voldoe ik aan dien wensch. De bron, waaruit ik put, zijn de genealogische lijsten, in het bezit van Mr. E. C. van Baerle.

De lezer zal zien, dat zij wat chronologische aanwijzing betreft, veel te wenschen overlaat. Bijkans nergens vind ik jaartallen aangegeven. Doch dit wordt vergoed door den ouderdom, daar de eerste lijst zeker uit het midden der XVIIde eeuw is.

I.

Elizabeth Vezeler, dochter van Joris Vezeler, eigenaar van den Lanternhof, gehuwd met Margaretha Boghe, verbindt zich met *Jacques Hoefnagel.* (Zie mijn *Constantin Huygens* I, bl. 351).

Zij hebben 12 kinderen. Vijf, die of jong of ongehuwd zijn gestorven, gaan wij stilzwijgend voorbij : Gillis, Jacob, Jaspar, Melchior, Suzanna (I).

Over blijven *Joris*, *Elizabeth*, *Catharina*, *Marguerite*, *Balthazar*, *Daniël*, *Suzanna* (II). De huwelijken van deze, en hunne nakomelingschap blijkt uit de volgende lijst.

A. *Joris H.* met *Susanna van Onssen.*

7 kinderen:
Joris H.
Jacob.
Elizabeth.
Salomon.
Aelbrecht.
Willem.
Susanna.

Van deze huwden:

Jacob met

1. El. Bruger. Kinderen: 1. Catharina. 2. Jan Hendrik.
2. Odilia Tax. » 1. Jacob. 2. Caspar. 3. Martha. 4. Jan. 5. Cecilia. 6. Janne. 7. Jacob. 8. Anna Maria.
3. Anna Muis. Kind: Anna.

Elizabeth, met

1. Mart. Tutler.
2. Gerh. Bavii.

Willem

met? — kinderen: 1. Susanna. 2. Maria. 3. Judith. 4. N.

Susanna

met N. Snoukhardt.

Kinderen :

1. Elizabeth S. met Carel Utenhoven.
2. Susanna S.

3. Martin S. met Martina Joachini. — zoon Aelbert S. met Isabella Doublet.
4. Maria S.
5. Nicolas S.

B. *Elizabeth H.* met *Jacob Alewijn.*
vijf kinderen.
Jacob A.
Constantia.
Helena.
Elizabeth.
Susanna.

Van deze huwden:
Constantia met A. van Merlen.
Kinderen:
1. Dirk. 2. Elizabeth. 3, Jacob. 4. Susanna.5. Margaretha.
Helena met
1. Carel Groendal.
2. Willem Clermont.
Kinderen:
Elizabeth Clermont met Jacob Sollicofer of Zolichhoven.
Elisabeth met
Jacob van der Wilt.
Susanna met
1. Julius Sonner.
2. Matthys Groendal.
Kinderen:
Anna Susanna Sonner.
Elisabeth S.
Susanna S.

C. *Catharina H.* met Jacob Suerius.
zeven kinderen.
Jacob.
Hortensia.
Carel.
Joris.
Philips.
Catharina.
Elisabeth.

Van deze huwden:

Jacob met

Johanna Lopes.

kinderen: 1. Jacob Ferdinand met *a.* Louize Veteler.
b. v. Elst.
2. Sara met Hamel Bruyninx.
3. Martin met N. N.
4 en 5. Jonggeborenen.
6. Maria.
7. Hendrik met N. Raesfeldt.
8. N. N.
9. Louis.

Hortensia met

Ant. Martensz.

Joris met

Joanna Becker.

kinderen 1. Jacob.
2. Samuel met N. Schilders.
3. David.
4. Joris.

D. *Marguerita* met Lodovic Blommart.

Vier kinderen:
Jacob Blommart.
Lodewijk.
Margriet.
Samuel.

Van deze huwde:

Samuel met

Cath. Renst.

kinderen: 1. Lodewijk B.
2. Margriet.
3. Gerard.
4. Samuel.
5. Jacob.
6. Sara B. met N. Schenk.
7. Barbara.

8. Catharina.
9. Constantia.
10. Lodewijk.
11. Jacob.
12. Anna.

E. *Balthazar* H. met Anna van Lijffelt of Liefveldt.
Acht kinderen.

F. *Daniel* H. met Jacomina Manmaker.
tien kinderen.
Elizabeth.
Matthijs.
Daniel.
Joris.
Ferdinand.
Carel.
Jacobina.
Willem.

Van deze huwden:
Elizabeth met H. Helperich. — Kinderen 1. Frederik H.
2. Frederik.
3. Elisabeth.
4. Martha.
5. Hendrik.

Daniel met

Joris met Jona Brugen.
Carel met Reinarda Hoefnagle.

G. *Suzanna* H. met Christiaan Huygens.
zes kinderen.
Maurits.
Constantin.
Elizabeth.
Geertruid.
Catharina.
Constance.

Van deze huwden:

Maurits met

Petronella Campen. — Kinderen: Christiaan.
Maurits.
Jacob.
Constantin.
Martina Maria.

Christiaan huwde met Cath. Bergaigne en had een zoon Maurits.

Constantin met

Susanna van Baerle. — Kinderen [1]) Constantin.
Christiaan.
Lodewijk.
Philip.
Susanna.

Geertruid met

Phil. Doublet. — Kinderen: Philips.
Christiaan.
Jan.

Constance met

D. de Leu de Wilhem. — Kinderen: Constantia.
Aegidia.
Susanna.
David.
Sophia.
Maurits.

II.

Nadere bijzonderheden over den onder E. hier boven voorkomenden Balthazar levert de

Memorie geformeert door den heer Hoefnagle, te Brussel, en toegezonden aan Constantijn Huygens den zoon, 7en *Sept.* 1696.

---

[1]) Zie verder de genealogie van C. Huygens achter het eerste deel van mijn *Constantin Huygens.* Bijl. A bl. 328.

Balthazar Hoefnagle, secretaire ordinaire du Grand Conseil à Malines, marié avec Dam.lle Anne Lyffelt ont procrée

Elizabeth H., morte enfant.

Jacques H., mort —

Lucrèce H., marieé avec Jaqs Snavels, Licentié.

Theodore H., mort sans avoir été marié.

Constantia H., non mariée.

Jean Marie M., licentié, mort sans se marier.

Marie Helene H., non mariée.

Alexander H.

Alexandre H.

Ayant été capitaine, Lieutenant Gouverneur de la ville de Bouchain, est mort Gouverneur de la Marguerite sur la rivière de l'Escaut et autres postes en dépendents, marié a Damle Maria van Gindertalen, des sept lignes nobles de Bruxelles, qui ont procrée.

1. Marianne H., morte fort jeune.
2. Alexandre Jacques H. non marié, ayant été capitaine et à present gouverneur de la dite forteresse de la Marguerite avec patente de mre de camp.
3. Charles Balthasar H. ayant été capitaine et à présent conseiller et contrerolleur Général des fortifications du quartier de Bruxelles, ayant été marié a feu Dam.le Marie Martinii ont procréé un enfant male, mort après sa naissance et le baptême, sans nom.

Marguerite Alexandrine, morte le 18e oct. 1680.

Alexandre Joseph et

Catharina Aurelia Hoefnagle, à présent en vie.

Jacques Gilles frère du Sr. Alexandre H. marié à Anna Marie Lyffelt, dernière de cette famille: son epoux a été capitaine sergeant major d'un regiment Walon, Gouverneur du fort St.-Antoine près du Sas de Gand, et depuis Gouverneur de la Marguerite avant son dit frère Alexandre.

Sept enfans.

Anna Marie, morte fille.

Constantia Alexandrina, morte fille.

Marie Jaqueline, morte fille.
Balthasar Gilbert, mort jeune.
Jacques, mort enfant.
Isabelle Alexandrine, morte fille.
Balthasar Guillaume, mort enfant.
Catharina Louize, morte fille.

Misschien komt de gissing ook anderen niet onwaarschijnlijk voor, dat de berichtgever, die deze opgave aan Constantin Huygens in 1696 toezond, Charles Balthasar H. was, die te Brussel woonde.

III.

Een brief van den heer Lambrechtsen van Ritthem, geschreven, ni fallor, aan van Dam van Brakel, wien deze verzameling vroeger toebehoorde, bespreekt een ander der Hoefnagels, en bevat bovendien eenige bijzonderheden, die misschien tot verdere onderzoekingen kunnen uitlokken.

Op den Dolphijn, julij 1819.

WelEdel Gestr. Heer!

Van Georg Hoefnagel bezit ik twee fraaije stukjes. Het eene, op pergament met waterwerf geschilderd, verbeeldt eenige bloemen in een fles, benevens een groote zwarte tor en eenige andere insecten. Bovenaan leest men in gouden letters: *Amicitiis non est utendum, ut flosculis tamdiu gratis quam diu recentibus.* En beneden staan deze woorden: *D. Joanni Rademacherio suo Georgius Hoefnaglius pignus amoris.* D. D. a^{0}. 89.

Het geheel is gegrepen in een bruinhout lijst of kastje, van voren gedekt met een deksel, dat men er kan afligten. Het is dus niet geschikt om opgehangen, maar om bewaard te worden.

Het andere is geschilderd op panneel met olyverf, zeer fraay en uitvoerig. Het is lang 13 duim en hoog 9 duim. Aan de linkerhand vertoont zich de landbouw gepersonifieerd aan (? in) een schoone maagd, welke dezelfde teekening, die hier boven vermeld is, in de regtehand houdt en aanstaart, een meetstaf toereikende,

terwijl zich attributen der muzyk nevens haar vertoonen.

Onder deze groep leest men in gouden capitale letters:

Attende spectator ne vanum putes
Amoris simulacrum non simulati
Quae origo quae finis
Georgii Hoefnaglei et Joannis Rademacheri
Mutuum absentiae solatium
Anno CIↃ.IↃ.IXC.

Ter regterhand ziet men een altaar, waarop een jongeling met een gevederd helmet op het hoofd een brandende lamp nederzet. De Godvrugt met de regte hand naar eenen hemelschen glans wijzende giet oly in die lamp.

Daar onder leest men deze woorden in Romeinsche letters:

Honesto et jucundo legitime vetus amor utile mortalibus allaturus, igni suo Deo sacrato immortali a Pietate nutrimentum capit.

De achtergrond is gestoffeerd met een prachtig paleis, eenig boomgewas en een stad in 't verschiet.

Wie *Joris* of *Georgius Hoefnagel* geweest zij, weet men genoeg. Hij werd geboren te Antwerpen a. 1545, was een goed teekenaar en schilder, bijzonder in waterverf. Met A. Ortelius heeft hij Italië bezogt: is Hofschilder geweest van den Hertog van Beijeren en is overleden a. 1600. (Zie K. v. Mander. Leven der Schilders I. 334).

Maar wie was zijn bijzondere vriend *Joan Radermachcr?*

Hierop kan ik antwoorden uit de Genealogie der familie Rademacher, door mijne overledene echtgenoote, M. P. Schorer, uit echte stnkken opgemaakt.

Hij was de zoon van Willem Rademacher en Marie Houppens, werd geboren te Aken den 14 maart 1538. Hij trouwde te London 15 mey 1571 met Johanna Raket, won er 5 kinderen: doch verliet dat rijk, om de binnenlandsche onlusten, en zette zich neder te Antwerpen, daar hij bleef tot die stad aan de Spaansche magt overging. Toen vertrok hij met zijn gezin weder naar Aken: dan deser stadsmagistraat, van welke Jan Rademacher een lid was, door den keyzer in den ban gedaan zijnde, vertrok hij met de zijnen in 1599 naar Middelburg en is daar overleden 15 feb. 1614, nalatende 12 kinderen, welker jongste Maria Rademacher in 1617

te Middelburg trouwde met Lucas Schorer, geboren te Aken 1 mey 1582, uit welk huwelijk het talrijk geslacht der Schorers is voortgekomen.

Joan Rademacher was een man van geleerdheid en een toevlugt der vervolgden om het geloof. Hij was met Hoefnagel een der voornaamste beschermers van Emanuel van Meteren, toen deze in 1575 te Antwerpen gevangen geraakte.

Zijne kinderen deden huns vaders beeldtenis in koper graveeren, waarvan een exemplaar hier nevens gaat.

Ik ....

WelEdel Gestr. Heer!

Uw WelEdel Gestr. enz.

N. J. Lambrechtsen van Rithem.

Vanwaar had Lambrechtsen die bijzonderheid nopens de betrekking van Rademacher en Hoefnagle tot Emanuel van Meteren?

THEOD. JORISSEN.

VRAGEN.

Geslacht Montfoort. In een der laatste jaargangen van den Navorscher worden eenige familienamen opgegeven van hollandsche aanzienlijke geslachten, die naderhand dien naam verwisselden tegen dien hunner heerlijkheid.

Daar wordt ook opgegeven, dat de familienaam van de heeren van Montfoort was de Rover. Is dit wel juist? In de Oudheden van M. van Heussen vindt men, dat er onder de regering van graaf Floris den V^{den} van Holland, aau diens hof een uitgeweken brabantsch edelman was, genaamd: heer Hendrik van Royen, en dat de bisschop van Utrecht op verzoek van den graaf aan heer Hendrik van Royen ten huwelijk gaf de éénige erfdochter van Montfoort.

»Doe dochte de graef Floris van Hollandt, dat het scade was »van alsulcken Edelen man, als Heer Hendrik van Royen was, »dat het nutte ende wel gedaen was, dat die Biscop van Utrecht »Johan van Zyrick, Heer Hendrick van Royen geven soude die »eenige dochter van Montfoort, ende begeerde dat aen den Bis-

»cop, het welcke den Biscop den Grave ten lieve dede; Ende sette »Heer Hendrick van Royen wederom soo op den huyse van Mont- »foort, alsoo vry, als haer Vader ofte Heer Herman van Wourden »oyt geweest hadde."

Omtrent de genealogie dezer familie vindt men nog het volgende opgeteekend.

»ende sy (namelyk Hendrik van Royen en de erfdochter van »Montfoort) wonnen eenen Soon, den welcken men plachte te hieten »de Rycken Heer Sweer van Montfoort. Item van de Maechtal »van Royen ende Montfoort zyn afgecomen de geslachten van »Royen die noch in de Landen syn, ende wapenen haer met een »root molenyser in een wit velt, ende voerde Heer Hendrick van »Royen drie rode molenysers in een wit velt, 't welck noch is »'t wapen van Montfoort."

en verder:

»Item de Rycke Heer Sweer hadde een wyf ende was geboren »van een Grave van Hollandt, ende van een dochter van Enge- »landt" enz.

Zij hadden twee zonen Hendrick en Willem. Van dezen laatsten werden geboren, »Henrick de Rover, ende die oude Joffrou tot »Haestrecht ende die Joffrou van Winsen" enz.

»Dese Heer Hendrick de ROVER, Heer Willems Soon bleef doot »in het besit van Montfoort 't welck Godt geklaegt moet syn, in »het jaer doe men schreef 1387 des Vrydaechs nae Pinster dach."

Nog eens vind ik dien naam van Heer Heinric de Rover, in een vonnis van den bischop van Utrecht, Willem van Mechelen, dat tot datum draagt 1296 Vrijdags voor »onser Vrouwendach te Lichtmisse."

Is dit dezelfde of een ander dan de bovengenoemde?

In allen gevalle zijn er dus verschillende familiën geweest, die den titel van heer van Montfoort droegen.

De, behalve het geslacht van Montfoort, van heer Hendrik van Royen afstammende familiën, schijnen den naam van Royen behouden te hebben. Men vindt dien naam later vooral in Utrecht dikwijls vermeld, ook het wapen (een molenijzer) bleef behouden. Of van dit geslacht nog afstammelingen bestaan, weet ik niet met zekerheid, doch meen ik, dat Mr. H. van Royen die in 1844 te

's Gravenhage overleden is, als lid van den raad van state, tot dit geslacht behoorde, ten minsten ook zijn wapen bevat een molenijzer.

In allen gevalle is het te verwonderen, dat van een geslacht als dat der Montfoorts zoo weinig met zekerheid bekend is.

Kan iemand daaromtrent misschien inlichtingen geven?

Zou de familienaam der heeren van Royen (d. i. St. Oedenrode) ook geweest zijn de Rover?

Nijmegen. P.

Wapen van Alberts. In de vorige en 't begin dezer eeuw leefde in Harderwijk eene familie Alberts of Aelberts: misschien bestaan er nog afstammelingen van; maar kan iemand in Harderwijk of elders ook hun geslachtwapen opgeven? Daarmede zal men mij zeer verpligten.

Utr. BH'.

Wapen van Ghislain. Men heeft in België een aanzienlijk geslacht der Ghislains, en Ghislain van der Vliege. Het wapen der laatste is mij bekend, maar wie kan en wil mij verpligten met het wapen der eersten, waarvan misschien nog afstammelingen bestaan? Althans in 1803 leefde in Brussel nog eene weduwe »Veuve" Ghislain, die wel voor hare dochter Anne Catherine Ghislain »*Un detail de feu ses parents*" heeft nagelaten, maar geen geslachtwapen, waarom het mij te doen is. Deze Anne Catherine was in Maastricht gehuwd met de heer A. Eichholtz, beide overleden.

Utr. BH'.

Geslacht Wentholt. (XV, bl. 94, 155). Eene andere dan de t. a. pl. beantwoorde vraag is deze: Anna Wentholt geb. 1 jan. 1616, gest. 24 oct. 1673 en op 24 mei 1638 getrouwd met Henrik Niland, burgemeester en cameraar te Deventer, was dochter van Albert Wentholt, geb. 15 . . gest. 163 . en van Henrica, dr. van Jan Heynck en Zwaantje van Wesicke. Wie kan mij aangaande dien Albert Wentholt nadere inlichtingen geven? Zijn huwelijk had in 1602 plaats.

J. I. VAN DOORNINCK.

Geslacht de Graaff. Was aan deze familie ook vermaagschapt Hadeline de Graaf, jonge dochter, wonende te Tiel, die in 1754 12 april ondertrouwde en 2 mei trouwde met Antonie de Reuver, mede te Tiel woonachtig? Wie waren beider ouders en kinderen? Waar en wanneer waren zij geboren en overleden? Deze en verdere mededeelingen zullen aangenaam zijn aan

Z.

Afstand van adeldom in Zweden. »De voorbeelden, dat Zweedsche edellieden (veelal om staatkundige beweegredenen) van hunnen adeldom afstand deden, zijn niet zeldzaam. Op den woeligen Rijksdag van 1800, onder den later onttroonden Gustaaf IV., was dit met ettelijken het geval." (E. Flijgare Carlen, Ivar of de man zonder titel, Hlm., Erv. F. Bohn, 1844, dl. 2, bl. 192, noot van den vertaler.) Waar vindt men dit nader bevestigd?

M^{0}.

GESCHIEDENIS.

Nog iets over Jacobus Baselius. (Verg. XX, bl. 23, 226; XX, bl. 229 387; XXII, bl. 113.) Bij hetgeen in de aangehaalde plaatsen is medegedeeld voeg ik uit het kerkelijk register van H. Croese (bl. 31) dat ds. Baselius den 15^{den} september 1595 te Amsterdam beroepen is, maar dat zijne kerk (Berg op Zoom) en de zeeuwsche synode weigerden hem te ontslaan. Hieruit schijnt te blijken dat men op zijn voortdurend verblijf prijs gesteld heeft. En dit schijnt ook opgemaakt te kunnen worden uit hetgeen hier boven bl. 114, uit de rekening van Bergen op Zoom is medegedeeld, dat namelijk aan mr. Hk. Henningins, pred. te Tholen, 30 caroli gulden betaald zijn »voor kosten en reizen naar 's Gravenhage voor de magistraat, om te bewerken, dat mr. Jac. Baselius, pred. te Bergen op Zoom, beter onderhoud mocht gecrighen, also deselve by die van Amsterdam beroepen was geworden, deselve van meyninghe was te reysen." De magistraat moet dus gemeend hebben, dat door een verzoek om vermeerdering van de inkomsten van ds. Baselius hem eenigzins moest vergoed worden hetgeen hij, door de amsterdamsche beroeping niet te kunnen opvolgen, missen moest. Er is zelfs, zoo ik mij niet bedrieg, iets zeer kiesch in, dat men de pogingen daartoe bij de betaalsheeren van het tractement, niet door hem zelven, maar door zijne ambtsbroeders, door den magistraat daartoe gecommitteerd en gedefroieerd, liet in het werk stellen; en het pleit voor ds. Henningius, dat hij zich daarvoor heeft laten gebruiken. Het zal wel niet bekend zijn, welk gevolg dit gehad heeft.

E. A. P.

Monmouth. (Vgl. XX, bl. 601). Richard Warner zag, op zijn

Tour through the northern Counties of England, Bath 1802, de volgende portretten:

Op Hagley-House, vijf mijlen van Bromsgrove, het verblijf van Lord Lyttelton:

»*James Duke of Monmouth,* an uncommonly fine picture by Lely." (tom. I, p. 80).

Op Wentworth-Castle, op de galerij:

»*James Duke of Monmouth.* His connection with Lady Henrietta Wentworth, is subject of notoriety; [1]) and whilst we are obliged to condemn the vices of the man, we cannot avoid admiring the magnanimity of the lover, who on the scaffold refused to confess any thing against the honour of his mistress. It is a singular fact, that when about to atone for all his worldly crimes, he felt the edge of the axe, feared it was not sharp enough, and desired that he might not experience Lord Russel's lingering treatment from an unskilful executioner; which, however, was his fate, his head only being severed from his body by the fifth stroke." (ibid, p. 231).

Van Monmouths laatste bedrijven en dood vindt men ook berigt in de Hist. secrete des intrigues de la France en diverses cours de l'Europe, trad. de l'angl., 3e édit., Lond. 1715, t. 2, p. 1—26; in The Life of James II, Lond. 1702, p. 21, 24, 25, 106—121: »There were two Medals Coined upon occasion of these Rebellions (die van Argyl en Monmouth) in both the kingdoms;" de eene met »the Effigies and Bust of the Duke of MONMOUTH himself, without any Inscription at all. The *Reverse* represents a young Man precipitating from a steep Rock into the midst of a Sea, upon which are placed three Crowns amongst Brambles and Shrubs.

»*Superi. Risere. July* 6. 1685."

Beide medailles vindt men aldaar afgebeeld.

Men zie ook over hem: Derniers sentiments des plus illustr.

---

[1]) Zie o. a. Burnet.

personnages condamnés à mort, t. II, p. 244 seqq. (meest uit Hume en Burnet geput) en: The Critical History of England, Eccles. and Civil, Vol. II, contain. an Examen of mr. Echard's History of England, Sec. Edit., Lond. 1730, waar men p. 241, leest:

»The Description of King *Charles* and his Court at *Cologne*, p. 725, is superlatively modest and credible, the rather, for that we are pretty well satisfy'd his Majesty had not much Money to spend, or to spare, especially, if what we read of his gallantries in *France* be true. The Reverend Author does not at all heighten the Offence given in those pious Times, by certain Fornications. He alledges there was but *One Case*, the charming Mrs. *Barlow*, the Duke of *Monmouth's* Mother; and, in Excuse of that, he adds, The *World is too apt to think it not very criminal in a young Prince, and a Batchelor.*"

M^{0}.

Luchtbollen in den oorlog gebruikt. In de Gedenkschriften van d'Auzon de Boisminart (I, 31) staat, dat de Franschen in 1794 het leger der Bondgenooten uit een luchtbol bespiedden. Zijn daar al vroeger voorbeelden van? of geschiedde dat hier voor het eerst?

Vriezeveen (XXII, bl. 66). De friesche oorsprong dezer plaats wordt bewezen uit een charter van het jaar 1420, te vinden bij Dumbar (Analecta II, 415, 421). Destijds was de naam *Almelo-veen* gebruikelijker, doch reeds in 1413 komt ook de naam *Vre-zevene* voor (zie Tijdrek. Reg. op het Prov. Arch. v. Ov. II, 206). De geschiedenis er van is, hoewel zeer beknopt, het best te leeren uit de Verhand. over het Graafschap Goor en beschrijving van de heerl. Almelo en Vriezenveen door Dumbar, als vervolg op den Tegenwoordigen Staat van Overijssel in 1859 uitgegeven door de Vereen. ter beoef. v. Overijss. Regt. en Geschiedenis.

I. I. VAN DOORNINCK.

Salland (Vgl. XXII, bl, 65). Ten tijde der republiek was de provincie Overijssel verdeeld in drie kwartieren: Salland, Twenthe en Vollenhove. Het eerstgenoemde grensde ten N. aan het kwartier

Vollenhove en het landschap Drenthe; ten O aan ditzelfde landschap, het graafschap Bentheim en het kwartier Twenthe; ten Z. aan Gelderland; ten W. aan dezelfde provincie en de Zuiderzee. De grenslijn liep dus, aan de Zuiderzee te beginnen, langs of door het Zwarte Water, tusschen Genemuiden (ik spatiëer de namen der plaatsen die *binnen* de grenslijn vallen) en Zwartsluis, tusschen Rouveen en Staphorst, door IJhorst, dat er gedeeltelijk toe behoorde, langs de grenzen van Drenthe en Bentheim, voorts tusschen Vriezenveen en Hellendoorn; zuidwaarts tusschen Rijssen en Holten, vandaar naar de grenzen van Gelderland tot aan de Zuiderzee. Schokland behoorde er voor een gedeelte toe.

Uit deze aanwijzing volgt dat de door den vrager genoemde plaatsen alle tot het kwartier Salland behoorden.

H. M. C. V. O.

De maagd van Orleans (Vgl. XIX, bl. 392). Het antwoord op deze vraag zal vermoedelijk te vinden zijn in Parr's (Harriet, *author of »In the Silver Age"*) Life and Death of Jeanne D'Arc, called THE MAID, 2 vols, post 8vo, (Lond.?) 1866, vermeld in Reeves & Turner's Catalogue, Lond., June, 1871, p. 72, n°. 3722, waarbij aangeteekend staat: »All the known authentic documents, concerning Jeanne d'Arc have been collected and published by the Society of the History of France, and it is from these original sources that the present Life of the Maid has been drawn."

M°.

Het ijken der maten en gewichten in vroeger eeuw. De zorg daarvoor was opgedragen aan schepenen der stad. Vandaar, dat men in de stadsrekeningen daaromtrent enkele meldenswaardige bijzonderheden vindt. In de stadsrekening van Sluis, loopende van 22 Aug. 1393 tot ultimo Aug. '94, lees ik o. a. het volgende:

Arende van Erpen den scaelmakre van tween paer scalen, jeghen hem ghecocht om der mede te prouvene ende te examineerne de scalen ende ghewichten van der stede ter daghelixsche kuere 6 schell.

Janne Loof den smet van tween staline vilen, hem ghedaen maken omme daer mede te justene ende te rechte te hikene de coperine maten, daer men mede meet wiin ende bier, ende van

tween maercyseren, daermen de corenmaten mede teekend. 3 sch. gr.

Simoene van der Vinage den scrinewerkre van eenen houtinen viercanten trechtere, hem ghedaen maken bi Janne Colet, der stede vergierre [d. i. *roeier*], omme der mede te hikene ende te prouvene de corenmaten, daermen coren mede meet. . 3 sch. gr.

Janne Colet vors. van iiij coperine maten, bi hem ghedaen maken te Brucghe, ten beveilne van beurghmeesters ende scepenen, deene houdende te stope, dandre te vierendeele, de derde te pinte ende de vierde talf pinte, om der mede te hikene ende te justene de maten van wine ende biere van der stede, 2 nobel, valent 12 sch.

J. H. VAN DALE.

VRAGEN.

De weduwe van Reinier van Oldenbarneveld. Is de sterfdag ook bekend van deze weduwe, later met Westerbaen gehuwd?

De predikant L. Bosboom. Bekend is het, dat, ten gevolge van onderscheidene aanleidingen daartoe in de jaren 1775, 76 en 77, zoo te Westkapelle als te Vlissingen, hevige onlusten op het eiland Walcheren ontstaan zijn. Onder de personen, welke te dier zake gevonnisd zijn, moet ook behoord hebben ds. Lambertus Bosboom, als pred. den 15 sept. 1776 te Zoutelande bevestigd. De Boekzaal van dien tijd zwijgt daarvan evenwel, en vermeldt in zijn septembernommer van 1779 alleen de benoeming van zijnen opvolger aldaar. Medewerkers van den Navorscher, die reeds meermalen belangrijke citaten geleverd hebben uit de classicale acta van Walcheren, zouden waarschijnlijk uit die bron wel eene en andere bijzonderheid ten aanzien van dien predikant en zijne politieke uitzetting kunnen mededeelen, waartoe wij hen beleefdelijk uitnoodigen.

D. J. K.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Opschriften op kerkklokken. (Vgl. Alg. Reg. I en II; XXII, bl. 11, 245). Op de klokken te Breda.

Groote klok:

Wanneer ik luid aan eenen kant,
Is in Breda alarm of brand;
Wanneer ik luid aan beide zijden,
Dan is Breda in groot verblijden.

Kleine klok:

Wie in Breda in vreugd wil leven,
Die moet de vrouwtjes de overhand geven.

N.

Penningen op de ontlegeringhe van Bergen op Zoom in 1588. (Nav. XXII, bl. 122). Waarschijnlijk zijn de penningen in 1596 en 1600 door de stad Bergen op Zoom aan den tresorier Valcke en den zoon van den tresorier Kinschot geschonken, dezelfde als de vierkante in 1588 ook op stads kosten geschonken, en bij van Loon, I. 395, in tweederlei grootte afgebeeld. Naar mate men ze noodig had maakte Jan de Clerck de Jonge daarvan gouden exemplaren. Bij de Smeth n°. 768 was een zilveren 1 lood 9½ eng. *f* 3.70 met het gesneden randschrift: *Franc. Montaeo et Pet. Zuytlandio Coss.*

J. D.
L.

Eenige koperen en looden penningen. (XXII, bl. 120).

n°. 1. (Koper.) Iets kleiner dan een cent. Voorzijde. T. Keerzijde: Een *uil:* zegt Marius, t. a. p. Zal een *duif* zijn. Van Orden, Bijdragen bl. 85 zegt althans: »Men gebruikte in Gouda ook kleine loodjes van »*koper* aan het H. Geest- of Weeshuis met de afbeelding van de »duive, en op de keerzijde de letters W of T, zijnde de eerste »voor wijn, ten behoeve van zieken of kraamvrouwen, van de »overbleven nachtmaalspijs, en het andere voor turf." Zie (H. Griffioen van Waerder). Mijne herinneringen van Gouda, 's Grav. 1821, bl. 50—51. Beide bij van Gelder, no. 4509, 4510 en bij mij voorhanden ook een met B (rood).

n°. 2. VL: Gekroond wapen van Vlissingen in eene versiering. (Lood. Iets grooter dan een cent). Zal het *schepenen*loodje van Vlissingen zijn. Cat. van het Kabinet van het Zeeuwsch Gen. der Wetenschappen, 1869, n°. 1055. Het *brood*loodje is zoo groot als een cent. Voorzijde V L, gescheiden door de flesch of kan met twee handvatsels. Kz. een B.

3°. Een reken- of speelpenning van H (ans) K. van Winckel.

4°. Een zeer groote koperen penning van paus Innocentius XII, 1691—1700. De haan kraaiende tegen de zon, het zinnebeeld van Lodewijk XIV, v. Loon II, 246. De stad in het verschiet en het omschrift: *Frustra cecinitque deditque inspirante Deo*, doen aan den *gallischen haan* denken en de veroveringen van Lodewijk XIV 1691—1696 in Italië. Den 2 junij 1696 drong de maarschalk de Catignac tot op twee uur van Turijn door, maar 16 september 1696 was de vrede tusschen Lodewijk XIV en den hertog van Savoye afgekondigd. De penning zal wel te vinden zijn in Laur. Begeri Numismata Pontificum Romanorum, Colon. Brandenburgicae 1704 f°. of in Philippi Bonanni Numismata Pontificum Romanorum, Roma 1699, 2 vol. f°.

5°. Koper, zoo groot als een cent: Voorz. Hoofd naar links: *Maximus*. Keerz. Een ledig schild en het omschrift: *Non plus ultra*. In de Staatscourant van 31 mei 1833 (v. d. Chys Tijdschrift I, bl. 266) leest men: »De St. Simonisten hebben bij al hunne »vroegere dwaasheden, thans ook die gevoegd, van door hen ge»munt *geld* in omloop te brengen. De stukjes, die men tot nu »toe daarvan gezien heeft, zijn van koper en hebben de grootte »van een halven frank. Op de eene zijde daarvan ziet men het »beeld van vader *Enfantin*, met geen ander randschrift dan het »woord *Maximus*. De keerzijde vertoont een wapenschild *waarin »eene star* en de woorden: *Non plus ultra*. Er is geen jaartal »op deze geldstukjes te vinden en evenmin blijkt het, welke waarde »de aanhangers der genoemde sekte daaraan hechten." De ster is op mijn exemplaar ook niet *in*, wel *onder* het wapenschild zigtbaar en het kan eerder een spotpenningje *op*, dan een munt *van* vader *Enfantin* geweest zijn. Het portret althans is vrij wat karikatuurachtig.

n°. 6. *Hans Schult*, zal wel dezelfde zijn als waarvan twee

neurenberger legpenningen, bij van Gelder, II, bl. 392 als van Hans Schütes vermeld worden. Waarschijnlijk uit de 17de eeuw.

n°. 7. Voorz. Borstb. van Lodewijk XIV. Keerzijde: Een put. Omschrift. *Salubrior Exii.* Koper. Neurenberger fabricaat. Is welligt een spotpenning, oorspronkelijk geslagen op het *niet* herstellen van Lodewijk XIV, door het gebruik der baden van Baveye in 1687. Zie v. Loon III, bl. 350. Ook niet bij de Fontenay te vinden.

J. D.
———
L.

J. G. Holtzhey. (XXII, bl. 122). Over J. G. Holtzhey zie den index op het vervolg van Loon, stuk X. bl. XLVI.

J. D.
———
L.

J. Daams en C. Kouwenhoven. (XXII bl. 122). De penning was ons tot heden niet voorgekomen en is dus zeldzaam. Het niet vermelden van eenige qualiteit doet vermoeden, dat een paar rijke burgerlui uit Amsterdam dien lieten slaan.

J. D.
———
L.

Vierkante drieguldens (XXII, bl. 122) zijn proefslagen, pièces d'essai.

J. D.
———
L.

VRAGEN.

Friesche oorden. Sommige friesche oorden (Verkade 131, 2 en 216, 2) hebben tot omschrift: *Mo. Nova. Arg. Ordin.*, met of zonder jaartal daarachter. Maar men vindt het woord *Frisi* er niet op uitgedrukt, terwijl het woord *Arg* op een koperen munt ook zeer zonderling staat. Zijn dit reckheimsche nabootsingen?

J. E. TER GOUW.

Duit. Vz. een leeuw in een schild. Kz. Transmosa. A. R. binnen een krans. Vrage, waar behoort deze te huis? J. E. T. G.

Zilveren draagteeken. Voor mij ligt een ovaal zilveren draagteeken, grooter dan een gulden. Het vertoont Johannes den Dooper

met het kruis in de hand en hct Lam Gods aan zijne voeten; onder de figunr zijn twee takken en boven aan

S. IANS. COLLECTANT.

Gaarne wist ik de beteekenis van dit draagteeken.

Rotterdam. E. P. ERFMANN.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Willem Kraan werd den 15en februarij 1789 te Noordwaddingsveen geboren. Zijne ouders waren Aris Kraan en Grietje Krook. Behalve hem hadden zij nog twee kinderen, Huibert en Maartje. Naar zijne eigene getuigenis, mij menigmaal afgelegd, heeft Kraan slechts éénen winter de dorpschool bezocht, en dat nog wel bij een onderwijzer, die vooral in de spelling der woorden zeer onkundig was. Als hij daarvan staaltjes verhaalde, was het wel om te schudden van lachen, maar niet minder om zich te bedroeven over den treurigen toestand van het onderwijs op het laatst der voorgaande en in het begin der tegenwoordige eeuw. De lage dank van zijnen onderwijzer spoorde hem tot eigen oefening aan, en dat hij het in de kunst van lezen, schrijven en rekenen tot eene goede hoogte gebracht heeft, zou ieder kunnen getuigen die omgang met hem gehad heeft. Zelfs was hij niet geheel onervaren in het Fransch en Hoogduitsch. Daar zijn vader turfschipper van beroep was, moest hij reeds vroeg met dezen meêvaren om een knecht uit te winnen, of bij het laden en lossen der vracht behulpzaam te zijn. In zijne jonge jaren waren de veenderijen te Waddingsveen nog in werking, ofschoon zij reeds merkelijk minderden; thans bestaan zij met eene enkele uitzondering niet meer en de plassen zijn droog gemaakt. Toen hij na het overlijden van zijne ouders het vaderlijk bedrijf met het schip en de klanten geërfd had, huwde hij met Maria Hardijzer, nog in leven, die hem zeven kinderen schonk. In zijn bundel komt, o. m. a. gelegenheidsverzen, een dichtstuk voor: »Op den eersten verjaardag van mijn jongste zoontje," waaruit blijkt dat hij recht gelukkig met vrouw en kinderen leefde. Hetzelfde straalt ook door in een ander dicht-

stuk: »Mijne zilveren bruiloft." Hij voer met zijn schip meestal op de steden Brielle en Schiedam, waar hij zelfs onder de aanzienlijkste lieden warme vrienden had. Dit blijkt uit zijne dichtstukken: »Aan den Weledelen Heer Mr. S." en »Aan den Weledelgeboren Heer Mr. J. R. van S. op zijn tachtigsten verjaardag." Menigmaal bezocht hij de Nutsvergaderingen in die steden en vereerde hij die, blijkens het laatste stuk uit zijnen bundel, getiteld: »Tot wederziens," met eene bijdrage. Eens was hij te Schiedam onverwachts in de vergadering verschenen, juist dat de heer P eene voorlezing hield over de grootheid van den mensch. In de pauze fluisterde men den voorzitter in het oor dat Kraan er was, en hij van deze gelegenheid partij moest trekken om den dichter-turfschipper tot eene bijdrage uit te noodigen. Toen daaraan gevolg gegeven werd, moest Kraan zich verontschuldigen als zijnde onvoorbereid gekomen. Men liet zich echter zóó niet voor het hoofd stooten, maar bezigde den vleiendsten aandrang om hem te bewegen iets uit zijn dichtkoker voor den dag te brengen. Kraan gaf ten laatsten gehoor en stapte toen, niet anders uitgedost dan in zijn schippersbuis met den koperen tabaksdoos in zijn vestzak, op den katheder en begon toen eerst eene kleine kritiek te leveren over de gehoorde lezing. Hij had, zeide hij, den spreker met opmerkzaamheid gevolgd, waar deze de aandacht bepaalde bij het grootsche en verhevene; doch het verwonderde hem dat de grootheid van den mensch ook niet werd aangetoond in hetgeen wij gewoon zijn klein en gering te noemen. De stichter der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen was ten minsten niet genoemd, en daarom zou hij ter aanvulling van het gehoorde den lof van Jan Nieuwenhuizen, ofschoon extemporé, bezingen, hetwelk hij daarop zóó schoon en keurig deed, dat hij onder daverend applaudissement eindigde. Het heeft mij bevreemd dit stuk in zijnen bundel niet te vinden, omdat dit voorval nog al dikwijls door hem verteld werd. Misschien was het meer de uitstekende voordracht dan de inhoud van het stuk, die aangreep. Dat hij zeer goed kon reciteeren, daarvan hebben wij in ons leesgezelschap eene enkele maal gelegenheid gehad ons te overtuigen. Hij zelf liep nog al hoog weg met zijne romance »Pieter Steenstra," den man tot onderwerp hebbende, die zijnen naam als redder

van schipbreukelingen aan het strand van Noordwijk vereeuwigde. Anderen houden »Het vermogen der dichtkunst," »De zeevaart," »Het gevoel" en »Visscherszang" voor fraaier. Zijn meesterstuk is echter »Lof der Nederlandsche Nijverheid," dat in 1826 door de Koninklijke Maatschappij van Nederlandsche Taal- en Letterkunde te Brugge met haren gouden eerepenning werd bekroond. Het opent, en terecht, zijnen bundel, omdat het hem eene voorname plaats gaf in de rij der dichteren. Immers, indien de geruchten waar zijn, dan zou Kraan hier in den kampstrijd met meer dan éénen onzer edelste vernuften getreden zijn. Prof. Genabeth heeft het in zijne »Zede- en letterkundige lessen" geheel overgenomen, en in zijn voorbericht van dit werk den dichter eene meer dan gewone hulde toegebracht. Tijdens de belgische omwenteling heeft hij, onder zijne dorpsgenooten, over dit vers nog al eenige onaangenaamheden uit te staan gehad, voornamelijk omdat hun het woord Belg, door Kraan in navolging van andere dichters in ruimen zin ook voor de Noordnederlander genomen, hinderde. Het vers, in alexandrijnen, ademt wel wat den geest van Helmers Hollandsche Natie, ofschoon het niet zoo overdreven gezwollen is. De overige verzen van Kraan zijn in verschillende dichtvormen en van verschillenden inhoud. Hij durft zelfs »Ossiàn" bezingen en uit het Hoogduitsch »Vader Martijn" in het Nederlandsch overbrengen. Voor het overige komt in zijne poëzij zijne liefde voor het ware, schoone en goede uit, zoo als dat bij de meeste onzer vaderlandsche zangers het geval is. In zijn »Aan God, na mijne herstelling" zien wij een rein erkentelijk gemoed, door een diep godsdienstig gevoel gedreven en in zijn »Aan het Mededoogen" spreekt de taal der innigste menschenliefde.

Wij kunnen hier niet den geheelen bundel nagaan, die naar het oordeel van bevoegder mannen zeer veel goeds en schoons bevat, en wel verdiende meer gekend te worden dan tot heden het geval is. Daar de uitgever slechts een zeer beperkt getal exemplaren heeft laten drukken, zoo zijn de gedichten van Kraan uitverkocht en niet meer in den handel verkrijgbaar. Het zou misschien eene goede onderneming zijn ze op nieuw het licht te doen zien. Daarbij zou dan opgenomen moeten worden zijn: »*Harptoonen van Weemoed en Troost, ter gedachtenis aan mijne geliefde*

dochter Petronella, overleden den 28 september 1847," uitgegeven te Gouda, bij G. B. van Goor, en nog menig ander onuitgegeven dichtstuk.

Sedert ik als hoofdonderwijzer te Waddingsveen benoemd werd, 1849, mocht ik mij steeds met de vriendschap van Kraan vereerd rekenen. Het liep toen met zijne turfschipperij niet meer meê. Zelfs zou hij een zorgvollen ouden dag zijn te gemoet gegaan, indien het plaatselijk en kerkelijk bestuur hem niet tot ontvanger hadden aangesteld. Die betrekking heeft hij met de uiterste nauwgezetheid en eerlijkheid tot zijn dood toe waargenomen, ofschoon hij in zijne administratie de hulp zijner kinderen moest inroepen. Het werken met cijfers had voor zijnen dichterlijken geest weinig aantrekkelijks. Edelmoedig handelde hij ten opzichte van zijn ouden getrouwen knecht, door hem zijn Eliëzer genoemd, dien hij tot zijn dood in huis nam en als een vader verzorgde. Intusschen verhief hem deze post nog wel eens bij officiëele feesten of gelegenheden tot den held van het oogenblik. Menig dichtstuk, hetzij als gelegenheidsvers, hetzij als heildronk ontboezemd, vloeide hem alzoo op zijn ouden dag van de lippen, niettegenstaande hij na een ernstig voorval in zijn vroeger leven gezworen had, nimmer meer de snaren te zullen spannen.

Tot de bijzonderste vrienden van Kraan behoorde eene menigte kleine letterkundigen uit den omtrek, die hem als zij in het dorp kwamen, altijd opzochten.

Onder de eigenlijke dichters was het vooral Bogaers, die hem hoogschatte. Kraan ontving van dezen al zijne stukken, die hij buiten den handel gewoon was voor zijne vrienden te laten drukken. Met de predikanten, die hier achtervolgens gestaan hebben, vooral met ds. Franken en ds. van Griethuijsen, beide thans te Rotterdam, stond hij op den besten voet, Menigmaal trof ik hem des zondags avonds in de pastorie aan en dan hadden wij daar de nuttigste en leerzaamste gesprekken. Hij was in de opvatting der kerkleer wel zeer conservatief, maar toch ook bijzonder verdraagzaam. Daar zijne echtgenoot tot de Remonstrantsche broederschap behoorde, liet hij zijne kinderen alle bij dit kerkgenootschap inlijven. Zijne beide zonen waren zeer achtenswaardige ingezetenen dezer gemeente. Zijn oudste zoon, Aris, was langen

tijd lid van den gemeenteraad, terwijl eene zijner dochters gehuwd was met den heer A. van der Breggen, wethouder enz. Toch moest hij nog op zijn ouden dag de smart verduren, dat hem deze waardige telgen door den dood van het hart werden gerukt. Hij bleef toen met zijne vrouw en zijne eenige nog in leven zijnde dochter Maria, benevens vier kleinkînderen over, tot ten laatsten eene pijnlijke ongesteldheid (de steen), waaraan hij maanden lang had geleden, ook hem den 19 nov. 1863 den laatsten adem deed uitblazen. Achter zijn lijk gingen, behalve eenige weinigen uit zijne familie, de burgemeester met de wethouders, benevens den predikant der hervormden en den schrijver dezer schets. Stil en in alle eenvoudigheid is zijn stoffelijk overschot bij de andere dooden op de burgerbegraafplaats bijgezet, waar nu zijn graf nauwelijks meer te vinden is. Zijn portret in olieverw berust bij de weduwe. Het stelt hem voor op den leeftijd van 65 jaar en is vrij wel getroffen. Behalve in mijn werk: »Neêrlands beroemde personen," Schoonhoven, S. E. van Nooten, vindt men nergens iets over Kraan gemeld.

Waddingsveen. J. W. REGT.

Rederijkerskamer »de Vreugdenbloem" te Bergen op Zoom. (XXII, bl. 137 noot.) Zij wordt soms »de Jonge vreugdebloem" genaamd. Haar zinspreuk was: »Liefde maakt eendracht."

Het blazoen, zooals 't is afgebeeld in: Spelen van Sinne.... ghespeelt binnen Andtwerpen.... op de Questie:

Welck handtwerk oirboirlycste is van doene,
Eñ eerlycste nochtans seer cleyn gheacht....

Antwerpen, Willem Silvius, 1562, 4°. is: een madonna met het kind (kniestuk) voortkomende uit een fantastische leliebloem; boven haar een banderol met: »der vreuchde bloeme". — Om deze voorstelling en ronde versierde lijst. — Dit alles op een bord in renaissance-stijl versierd met drie wapens, festoenen, een paar saters en eenige leeuwenkoppen, alsmede in den top een liston waarop: »Bergen opten Zoom", en geheel onderaan een bordje met: »A°. 1561". — (Gewoonlijk zijn die borden decoratief behandeld en is het eigenlijk blazoen — l'âme — op doek, met de binnenlijst dàårop afzonderlijk bevestigd.)

De *Vreugdebloem* was met de kamer van 's Hertogenbosch »het Mozesbosch" of »den vierighen doorn", alles wat Noordnederland in 1561 naar 't Violierenfeest te Antwerpen afzond. — De bergenopzoomsche broeders waren daar 54 in getal en alle te paard gezeten. — Hunne kleedij was als volgt: »Taneyte [1]) casacken", roode hoeden en wambuizen, wit-en-zwarte pluimen en kransen van rood en geel.

Volgens de mededeeling des heeren Caland moet de stichting gesteld worden voor 1469.

Wij zien de Vreugdenbloem compareren te Antwerpen in 1561 en te Mechelen in 1562 en 1620, van welk laatste landjuweel (het Peoen-feest bijgenaamd), dat bijzonder prachtig moet geweest zijn, een naauwkeurige beschrijving te vinden is in: »De Schadt-kiste der Philosophen.... Mechelen, Hendrick Jaie, 1621, fol.

Amst. J. G. HORSTHUIS.

Vertalingen. (Vgl. Alg. Reg. II.) Onder het opschrift: »*Französische Correctheit*," wordt in Payne's Univ. IX. Bd. S. 255, het volgende medegedeeld;

In einer französischen Uebersetzung des Lebens Jean Paul Richter ist die Stelle »der Tod seiner Mutter zerrisz den letzten Faden, der ihn an Hof band" so gegeben: »*qui retenait Richter à la cour.*"

Georg Wilh. Alberti schrijft in zijn eersten Brief betr. d. allerneuest. Zust. d. Relig. u. d. Wiszensch. in Grosz Brittanien, I th., Hann. 1752: »Sie glauben nicht, mein Herr, wie wenig sich ein Engländer um den Zustand der Wiszenschafften auszer seinem Vaterlande bekümmere. Der Mangel an ausländischen Büchern, und die Mühe solche zu erhalten, sind wohl mit Schuld hieran, indem Englische und auswärtige Buchhändler wenig Handlung mit ein ander treiben. Dazu kömt noch, dasz auswärtiger Gelerten Schrifften auf Druckpapier gedruckt sind, welches die Augen reizet. Und auszerdem sind sehr wenige Gelerte, welche Nachrichten von den neuen Büchern, die auszer England heraus kommen, erhalten. Ich erinnere mich nur bey ein paar Engländern in London die *Acta eruditorum* und die *Bibliotheque raisonnée* an-

[1]) Oranje of diep geel.

getroffen zu haben. Man könte sagen, dasz, weil sie mit sovieler Mühe ein ausländisches Buch bekommen, sie dadurch abgehalten würden, sich um dieselben viel zu bekümmern. Es kömt einem Fremden anfangs sehr wunderlich vor, dasz er so wenige Achtung vor seine gelerte Landesleute oder Lerer in England antrifft; er musz es aber ertragen lernen. Jedoch kan ich einen groben Schnitzer nicht verzeihen, da einer aus *Halae Magdeburg.* eine Halle in Magdeburg gemacht hat. Ich fand eine Uebersetzung des Lateinischen Mathematischen Werkes von dem Herrn Baron von Wolff, welches im Jahr 1745 ins Englische übersetzet worden, und war nicht wenig böse, als ich bey dem Namen des berümten Verfassers folgende Worte las: *Professor of the Hall at Magdeburg*, ists möglich, dachte ich, dasz der Uebersetzer nicht weisz, dasz eine Universität zu Halle sey! und dergleichen grobe Schnitzer findet man noch mehr."

In de »Vorrede" van het tweede deel zegt hij echter: »Bey wiederholter Durchlesung des Ersten Theils dieser *Briefe* ist mir eine Stelle vorgekommen, welche ich nicht ganz accurat ausgedruckt habe, weil ich meinem Gedächtnis zu viel zutrauete. Ich verbessere sie itzo. Das Mathematische Werk des Freyherrn von Wolff, welches ich S. 9, meyne, ist die Algebra; und an statt *professor of the Hall at Magdeburg* musz gelesen werden *chief professor of mathematicks and philosophy in the college of Magdeburg;* die Hauptsache bleibet indessen einerley."

Zoo leest men ook in het voorberigt tot Joan. Bonefonii Opera omnia, avec les Imitat. franç. de Gilles Durant; nouv. édit., Amst. Wetstein, 1727, in 8°.

»Jean Bonnefons naquit l'an 1554 à Clermont en Auvergne d'une bonne famille. Ses parens l'ayant envoyé à Bourges pour étudier en droit sous le célébre Cujas, il y fit amitié avec le fils de ce grand jurisconsulte. Ils avoient les mèmes inclinations.... .... Après avoir perdu cet ami qu'une mort prématurée lui enleva, il fit de semblables liaisons avec Odet de Tournebu, Gilles Durant & Jaqnes de la Guesle, avocats comme lui au Parlement de Paris, au dernier desquels, alors Procureur Général, il adresse les vers qui sont à la tète de son livre, et qui ont pour titre: *Ad Jacobum Guellium Procuratorem Regis Catholicum,* titre

qu'en 1716 un Editeur Hollandois de la PANCHARIS interpréta plaisamment *Procureur du Roi Catholique.*"

M°.

VRAGEN.

Verontschuldiginghe van J. Westerbaen. Bij de uitgaaf van welk zijner gedichten voegde Westerbaen de verontschuldiging, die thans in zijn *Gedichten* (1672) I, bl. 484, voorkomt?

Du Til de Ferrand. Wat is er bekend van Du Til de Ferrand, die de complete uitgave van Westerbaens Gedichten, van 1672 bezorgde?

KUNSTGESCHIEDENIS.

Oude plaat met gekruisten jongeling. Welligt kan ik den heer J. C. K. inlichten. Eene met de zijne overeenkomende plaat staat in Joh. Lud. Gotfridi *Historische Chronyck. Uyt 't Hooghduyts in 't Neerlants vertaalt, en van 't Jaar onses Heeren Christi* 1618, *tot op het Jaar* 1660 *vervolght. t' Amsterdam, by de Weduwe van Joannes Brouwer, en Jacob van Meurs, op den Singel, tegenover de Appelmerkt, inde stadt Meurs. Anno Dom.* 1660, — en wel in het eerste deel (er zijn twee deelen in folio van), op bladz. 861. Tot nadere vergelijking diene, dat het prentje 11 centim. hoog en 14 breed is, — dat aan de regterzijde (van den beschouwer) eene spade en een lans of piek tegen den muur geleund staan, en op een bank of kist of steenblok een kleedingstuk of stuk stof ligt. Achterop zal de heer J. C. K. denkelijk lezen van de vervolging der Joden en Morisken door de spaansche inquisitie, van den brand van Adrianopel, van »ongelt" op den wijn, en van het verdrijven der Joden uit Maagdenburg.

De plaat is inderdaad fraai gegraveerd, even als de meeste uit

dit boek. De graveur was Jacob van Meurs. In het tweede deel vindt men er vele van eene andere hand, die veel slechter zijn.

Wat nu de gebeurtenis zelve aanbelangt, zoo lees ik bij Gottfried het volgende.

»In 't Jaer 1475 op de Witten Donderdagh, den 23 Maert, martelden de vervloeckte Joden te Trenten een Onnosel Knechjen, een Leertouwers Soon, met Namen Symon, maer derde half Jaer oudt, ter Doodt: Meest op deselve manier, als de Heere Christus geleden heeft, volgens als in de Geschiedenissen grondigh is beschreven geworden. Van gelijcke hebbe sy oock gedaen aen een Kindt te Mota in Friaul. Ende of sy wel haren loon daer over ontfingen, soo hebben sy evenwel te kennen gegeven, hoe sy tegens ons en onse Kinders gesint en gemoet zijn: en hoe waerdigh sy zijn, datmense in de voornaemste Steden, tot der Christen verderven, soo sorghvuldighlijck handthaeft aenfocken, en als nutbaer kostganghers onderhoudt."

Uit onderscheiden plaatsen blijkt, dat de schrijver een vijand der Joden was. Ofschoon ijverig protestant, vereert hij op dezelfde bladzijde de spaansche inquisitie met het epitheton »hooghloffelijck". Zij vervolgde immers de Joden en »Mahomethisten"! Hij bejammert het maar, dat zij dit later ook de »ware bekenners Christi" gedaan heeft.

Dergelijke feiten, als 't zoo even verhaalde, zijn in vroegere tijden meermalen den Joden te laste gelegd. De haat tegen hen zocht voorwendselen tot hunne vervolging, en de begeerte om zich van hun geld meester te maken, vond in den volkshaat zijn steun. Vooral wanneer hier of daar de Joden naar den zin des volks te talrijk of te rijk werden, strooide men een of ander meer of min boos gerucht uit, bragt daarbij soms zelve feiten te weeg, die tot bewijzen moesten strekken voor de waarheid van die geruchten (zie b. v. Heine's *Rabbi von Bacharach*), — en men had de jodenjagt aan den gang. De meesten gingen bij die vervolging zeer ter goeder trouw te werk; zij *konden* moeielijk anders denken, dan dat de Joden, door de Christenen gehaat, veracht en op allerlei wijze geplaagd, alle gelegenheden moesten aangrijpen om zich te wreken. En 't is ook m. i. zeer mogelijk, dat nu en dan door enkele individuen van het gesmade en vervolgde volk

afschuwelijke daden uit wraakzucht gepleegd zijn, en dat alzoo enkele van de verhalen daaromtrent inderdaad waarheid behelzen. Maar aan wie de schuld?

K. D. L.

[Ook van den heer H. J. Broers Jr. ontvingen wij een antwoord op deze vraag.]

De kwade Foolke. (Vgl. A. R. II). Over »Foelke, Fräulein von Strakholt und Hinte [1])," gemalin van Ocko, hoofdling van Brockmer - en Auricherland, ridder [2]), die in 1381 zijne landen aan hertog Albrecht van Beieren opdroeg [3]) en in 1391 te Aurich vermoord werd [4]), spreekt Wiarda omstandig in zijne Ostfr. Gesch. I, Bd. p. 361—380, met verwijzing naar verschillende schrijvers. »Foelkens gröste Wollust war sich in dem Blute ihrer nächsten Anverwandten zu baden. — Wegen dieser unmenschlichen Handlungen ist sie in der Geschichte unter dem Nahmen der quaden Foelke bekannt. Ein Zunahme, der ihrer brutalen Gemüthsart völlig entspricht, und den ihr warscheinlich ihre Zeitgenossen schon werden beigeleget haben." Wiarda, t. a. pl., I. Bd. p. 378—380, die het verhaal van hare euveldaden laat vooraf gaan. »Vor 1419 — voegt hij er p. 380 in noot bij — ist sie wenigstens

[1]) Zoo noemt haar Wiarda. — „Dusse Foelcke was gebaren up de Borch to Hinte, int westen van dat dorp, (de Westerborg)." E. Beninga, t. a. t. h. pl., bl. 164, 165.

[2]) Voor zijns vaders dood in dienst van den koning van Napels getreden, ontving hij daar den ridderslag. E. Beninga, Hist. v. Oostfr., bij Matthaeus Anal IV 150—153; ibid. door Harkenroht, 150—153; Wiarda I, 329—331.

[3]) Wiarda I, 334 en de ald. aangeh. schrijv., Mieris Chartb. III, 380.

[4]) „Ein auswärtiger Schriftsteller macht die Bemerkung, dasz die ritterliche Würde ihm viele Feinde zugezogen habe, und dasz man daher in dem Wahn gestanden habe, dasz er von der väterlichen Freiheit abgewichen sey. Er war aber allerdings der friesischen Freiheit gefährlich, zwar nicht als neapolitanischer Ritter, sondern als Lehnsmann des Herzogs Alberts, und als ein für sich mächtiger Herr, der die andern Edelleute zu unterjochen suchte. Schmähreden sind es, die Kranz (Saxon. L. X. p. 268; de duitsche vert., Lpz. 1582, X. B. p. 225), nicht unterrichtet von dem Zusammenhange der Geschichte, wider die ganze friesische Nation ausstöszt." Wiarda I. 336. — Ridder Ocko stichtte met eenige andere oostfriesche hoofdlingen het klooster Dykhuisen bij Viskwert in Eemsland. „De eerste Prioresse is geweest quade Foelcken suster." E. Beninga, t. a. p., op 't jaar 1378; Harkenroht, Oostfr. Oorspr., p. 490; Wiarda I. 331.

gewis schon längstens verstorben gewesen, dieses gehet aus einem auf dem Grimersummer Hause vorhandenen originalen Kaufbrief über sieben Grase Landes von 1419 hervor, darinn heist es unter andern: *quae graminata, domina Folkeld, mater Kenonis Domicelli in Brocke et Aurike pie memorie, cuius anima pro nunc requiescat in pace ob salutem animarum suarum nostro praedicto conventui gratiose legavit.* — Dagegen fängt ein anderes Document von 1413 ebenfalls auf dem Grimersumer Hause so an:

Ick Folkeld Her Ocken Vrowe Zelgher dachtnisse to Broke bekenne. — Sie ist also zwischen 1413 und 1419 verstorben."

J. H. D. Möhlmann zegt in zijne Stammtaf. einiger Ostfr., Hannöv. u. Westph. Familien, Leer, 1832, p. 39, 4⁰, in de Stammtaf. d. Fam. v. Manninga:

»Dideko Manninga, Häuptling in Pewsum und Jennelt, lebte 1415; nach einer Quitung der quaden Foelke [1]). Er wird darin Häuptling zu Pewes genannt. Man sehe auch Harkenroht, Oostfr. Oorspr., p. 664. Nebenbei bemerke ich hier, dasz das Todesjahr der quaden Foelke hierdurch wenigstens etwas näher, als von Wiarda (Ostfr. Gesch. I. Theil, s. 380, Anmerk.) bestimmt ist. Er zeigt aus 2 Urkunden, dasz sie zwischen 1413 und 1419 gestorben ist."

C. A. Beinhöfer schreef: Die quade Foelke. Histor. Trauerspiel aus d. Gesch. Ostfrieslands. Leer 1842. 8⁰.

Dat zij niet de moeder van graaf Edzard I geweest is, toont de volgende geslachtlijst aan:

Keno Hilmersma (Hilmers zoon), hoofdl. ten Broek of Brock enz. † 1376.

Ocko, ridder, hoofdl. a. v., † 1391, tr. Foelke of Foolke van Strakholt of Straakholt: *de quaade Foelke.*

Ocka, tr. Lutet of Luurt Attena, hoofdl. van Dornum en Nes.

Hebe Attena, tr. Uko, Focke Ukena's tweeden zoon, hoofdl. te Oldersum, Hinte en Larrelt.

[1]) Möhlmann, wiens handexemplaar in mijn bezit is, teekende hierbij eigenhandig aan: „Und im selbigen Jahre ist sie gestorben, denn dieses bezeigt ihr zum Theil noch vorhandener Grabstein."

Theda, tr. Ulrik Circksena, eersten graaf van of in Oostfriesland.

Edzard I, graaf van Oostfriesland. Vgl. de Stammtaf. achter Wiarda I. Bd.; Eil. Loringa, Gen. Nob. Fris. orient., waarvan ik een afschrift bezit [1]); Nav. VIII. bl. 113 volgg., enz.

M°.

Silhouetten (Vgl. I, bl. 193, 275, 302; VIII, bl. 295 [2]): A. R. II). In zijn zesden brief, aan milord B., schrijft Robert Talbot [3]), na mededeeling van de mislukte operatiën van de Silhouette:

»En Angleterre on auroit éclaté contre le Ministre; et une émeute lui auroit imposé la nécessité de vuider sa place. Conformément à notre humeur, qui est moins sérieuse que la vôtre, nous nous égayâmes sur le compte du Réformàteur. Des chansons, et des pasquinades le livrerent à la raillerie du peuple de la Capitale et des Provinces. La mode s'empara de son nom, [4]) et le mit sur les récens borderaux des boutiques du Palais. Tout parut *à la Silhouette.* Les divers artisans outrerent la charge à l'envi. Le nom lui-même devint ridicule. Il est peu d'exemples d'une réputation aussi promptement tombée. La faveur de [5]) BARADAS, la célébrité de [6]) BÉCHAMEL et celle de [7]) RAMPONNEAU, n'ont pas

[1]) Zie van hem Tjaden, Das gelehrte Ostfr., II, B. s. 309—315.

[2]) In het A. R. I. is dit artikel overgeslagen.

[3]) Zie Lettres du chev. Rob. Talbot (de la suite du duc de Bedford à Paris en 1762) sur la France, mises en François par Mr. Maubert de G., Amst., Franç. Changuion, 1766, t. I.

[4]) Les Coëffures à la Silhouette étoient des ailes de chauve-souris, en fil d'archal couvert mesquinement d'une simple gaze. Les sur-touts n'avoient point de plis, les culottes point de poches. Les Tabatieres étoient de bois brut, les montres à demi-boëtte d'or ou d'argent. Les portraits à la Silhouette furent des visages tirés de profil sur du papier noir, d'après l'ombre de la chandelle sur une feuille de papier blanc clouée à la muraille.

[5]) Favori de Louis XIII, pendant quelques jours. Sa faveur fit un proverbe pour signifier quelque chose de peu de durée. Zie over hem o. a. de Bury, Hist. de Louis XIII, t. II, p. 104, 127.

[6]) Maitre d'Hotel chez le Roi, homme vain et de petit esprit. Il y eut une chanson, *vive le Roi et Béchamel.*

[7]) Cabaretier de la Courtille vendant du vin à deux sols la pinte, et devenu célèbre par l'affluence de la populace chez lui. Plusieurs personnes de la première

passé plus rapidement. Mr. Silhouette eût-il été aussi estimable pour sa capacité, qu'il est respectable pour ses bonnes intentions, il ne lui restoit point d'autre parti à prendre que celui de la retraite. Il s'y détermina à temps pour sa tranquillité, trop tard pour le bien de l'Etat."

De Silhouette wordt wijders in denzelfden brief geroemd wegens »ses vertus et ses excellentes qualités pour la société, qui l'ont rendu un des hommes de France les plus aimables et les plus estimables lorsqu'il étoit dans la condition privée." Zie nog over hem: Vie privée de Louis XV, t. III, p. 222—226. M°.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder die in 1872 als *Beschermer* toetreedt — en mij een postwissel van *f* 3 zendt (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, gelieft bij te dragen), en mij... voor zooveel hij niet *in Amsterdam* woont — *portvrij* naam en adres van zijn *gewonen Boekhandelaar* opgeeft, ontvangt in den loop van dit jaar door mij: I. Prof. Moll: Kerkgezang; II. Jaarboek; III. prof. Loman: Valerius: XIX Oud-Nederlandsche Liederen; IV. prof. Loman: XII Geuzeliedjes uit den Spaanschen tijd; V. wat wij wijders dit jaar zullen uitgeven.

De Leden (postwissel *f* 1.25) ontvangen: 1°. Prof. Moll; 2°. Jaarboek. — Wij tellen thans ruim 500 Beschermers en bijna 300 Leden.

Wie mij in steê van een postwissel van *f* 3.— eene van *f* 7.25 overmaakt ontvangt bovendien Sweelincks „Regina Coeli" en zijne „Orgelstukken."

HEIJE, *Secretaris.*

Nieuwe levensbijzonderheden van J. P. Sweelinck. (Slot van bl. 183.) De oud-raad van burgemeesteren nam op 21 september 1604 het besluit den zwager van Willem Aertsen, organist der Nieuwe Kerk, op te leiden, opdat hij voortaan de maaltijden der stedelijke regeering en andere feestelijke gelegenheden door vioolbegeleiding van het klavecimbaal of eenig ander instrument, zou opluisteren [1]).

distinction se plurent à grossir quelquefois cette nombreuse compagnie. Le nom de Ramponneau fut presque aussi célébré que celui de Silhouette. Un théâtre de Paris crut se relever en engageant le cabaretier à se montrer en public avec ses acteurs.

[1]) „In vroeger tijd," schrijft Dr. Scheltema (bl. 182), „toen de toonkunst nog minder beoefenaars dan tegenwoordig telde, gebruikte de stads-regeering alhier meermalen bij maaltijden en plegtige gelegenheden den dienst van de organisten

Hetgeen ons in deze resolutie [1]) speciaal aangaat is de daarin vermelde bijzonderheid, dat men den jongen man aannam in de plaats van een blinden leerling van Sweelinck, die naar 's Gravenhage vertrok, en bij zijn afscheid zes of acht rozenobels ontving.

Dit is het eenige, wat wij aangaande dien ongelukkigen volgeling van den „feniks der muziek" opgeteekend vinden. Elders [2]) heb ik reeds medegedeeld, wat ik betreffende zijn Duitsche leerlingen, met name Paul Seyffardt van Dantzig, Samuel Scheidt van Halle, Jacob Schultz of Praetorius en Heinrich Scheidemann van Hamburg, wist op te diepen. Aan één man echter heb ik daar ter plaatse volstrekt niet gedacht, nl. aan Plemp, die toch zoo ten vollen verdient genoemd en geroemd te worden, wanneer er sprake is van den „prince der musicijns" en van hen, die onder zijn muzikale leiding stonden.

Plemp is een der Nederlanders, die nog te weinig gekend en gewaardeerd worden. Zijn *Amsterodamum monogrammon*, zijn verschillende gedichten bevatten een schat van historische bijzonderheden, die nergens anders opgeteekend staan. Dr. Scheltema heeft stellig een goed werk verricht door, in een speciaal opstel in het zesde deel van *Aemstels Oudheid*, de aandacht op Plemp te vestigen. We kunnen de lezing van dat hoofdstuk ten zeersten aanbevelen, temeer daar het wezenlijk nieuwe gezichtspunten aangaande den vriend vau Sweelinck opent. Want Plemp was werkelijk de vriend van onzen Jan Pietersz. Weggesleept door 's mans verrukkelijk spel, wilde hij zelf de geheimen van het klavecimbaal

---

der kerken, ter opluistering der feesten. Zoo betaalde men in 1585 aan Mr. Willem Aertsen, den ambtgenoot van Swelingh in de Nieuwe Kerk, negentien gulden en veertien stuivers voor de diensten, door hem met vijf muzikanten verleend, zoo op den maaltijd van Vrouwendag, als op Mei-avond, daarbij gerekend twee Philippusdaalders, door hem verschoten aan twee der dansspeellieden van Utrecht, die van daar herwaarts gekomen waren met den Engelschen ambassadeur Robert Davidson."

[1]) Res. van den Oudraad, fol. 3, 21 sept. 1604: „Voorts is geresolveert, dat men den swager van Mr. Willem, den organist, sal aenleyden, omme voortaen mijne heeren op maeltijden ende andersins onder den clavecymbel ofte eenich ander bequaem instrument te dienen met een fiolontgen, in plaetse van den blinden discipel van Mr. Jan Pietersz., den organist, dye nae den Haech gaet, ende dat men denselven jonckman daervoor sal mogen toeleggen vyer ofte vijff ponden Vlaems des jaers extraordinarie, om hem te beter daerin te oefenen, ende den blinde vereeren met ses ofte acht rosenobelen" (*Aemstels Oudheid*, bl. 195).

[2]) *Schets* voor de *Regina Coeli*. bl. 8. Tevens wordt daar melding gemaakt van de discipelen welke Rotterdam den Amsterdamschen organist toezond.

doorgronden. Hij werd leerling van den »organistenmaker". Doch de verhouding van meester en scholier veranderde aldra in een warmen vriendschapsband [1]). Niets kon de beiden van elkaar doen vervreemden, zelfs de godsdienst niet, die groote splitser der historie. Sweelinck was — we hebben het vroeger gezien — aanstonds tot het nieuwe geloof overgegaan, doch Plemp bleef aan de oude religie kleven. Toch belette dit de beiden geenszins de vriendschap nauw te betrachten. Hoe dikwerf bezochten zij samen niet den Muiderkring! Men moet lezen, met welken weemoed Plemp aan die uitstapjes, aan die bezoeken bij den edelen Drossaert, terugdacht, toen Sweelinck niet meer was [2]).

In mijn *Schets* vóór de *Regina Coeli* [3]) heb ik melding gemaakt van het portret van Sweelinck, door Joan Muller vervaardigd, welke gravure ons — gelijk men weet — het allereerst heeft doen wankelen in ons geloof aan het jaartal 1540, als het geboortejaar van den organist. Ziehier een latijnsch gedicht, dat Plemp als bijschrift tot genoemde gravure vervaardigde, en dat in zijn *Poëmata*, bl. 208, aanwezig is:

Joannes Petrus Suelingius Amsterodamus,
Quo fuit organica Pallas in arte minor,
Cujus fama Italos tetigit salsosque Britannos,
Quique, Orlande, tuis notus erat Bavaris.
Omnibus ex terris peregrinas traxerat aures,
Auscultatores dignus habere Deos.
Nunc oculis placet a Mullero vivere rursum
Jussus et Amsteliis grata tabella suis.

---

[1]) Ziehier hoe Plemp zich dienaangaande in zijn *Poëmata*, *de Vita sua*, bl. 126, uitdrukt:

Denique me digitis pulsantem patria vidit
Claviculos, quales cymbala nunc et habent.
Causa, quod hic miro Suelingius organa cantu
Stringeret, ut toto tinniat orbe melos.
O quam saepe meas tenuit gratissimus aures!
Ars non potuit non placuisse mihi.
Arripui: praeceptor uti Suelingius esset
Non modo, sed socia junctus amicitia.

[2]) Deze herinneringen komen voor in een beschrijving van Muiden en den Muiderkring, die Plemp — op verzoek van een vriend — leverde. Men vindt ze in de *Elegiae*, bl. 107.

[3]) Blz. 3 (noot).

Opmerking verdient dat, terwijl Muller onzen Sweelinck »Amstelobatavus" noemt, Plemp hem »Amsterodamus" heet. We zullen het er voortaan maar voor houden, dat S. een Amsterdammer geweest is, en geenszins te Deventer geboren werd.

Ik heb in mijn *Biographische Schets* van Sweelinck (blz. 3) een quitantie medegedeeld, die in het bezit was van wijlen F. A. van Rappard te Utrecht, en door hem in den *Navorscher* (deel XVI, bl. 51) geplaatst werd. Uit dat stuk blijkt van het bestaan van drie zoons van Sweelinck, nl. Pieter Jansz., Ysbrant en Jan. De heer Scheltema heeft de doopceel van Jan kunnen lichten, doch tevens bij die gelegenheid ontdekt, dat deze geenszins — zooals de heer van Rappard (trouwens zonder eenig deugdelijk bewijs) beweerde — de *oudste* mag heeten. Dirk was námelijk reeds den 26sten Mei 1591 gedoopt, toen Jan den 13den Februari 1593 aan de beurt kwam. Jan werd den 21sten Juni 1596 door Diewer gevolgd [1]) De twee andere zoons van Sweelinck, Ysbrant en Pieter, moeten dus buiten Amsterdam gedoopt (wellicht ook geboren) zijn. De meer bekende Dirk Sweelinck, de opvolger zijns vaders, blijkt nu de oudste spruit geweest te zijn.

Ik was op het punt het aantal kinderen van Sweelinck onherroepelijk op vijf vast te stellen, toen ik — door vriendelijke toezending van den auteur — in handen kreeg een overdrukje van de »Kroniek" der laatste aflevering der *Dietsche Warande*, waarin de heer Alberdingk Thijm zoo goed is, onzer vereeniging een eenigszins uitvoerig artikel te wijden. Daar speelt Sweelinck de hoofdrol. Sprekende over bovengenoemde quitantie, waaruit blijkt dat de orgelist ten minsten drie telgen had (behalve Dirk), zegt de schrijver:

Ik kan deze genealogische bizonderheid nog met een paar andere aanvullen. Ik

---

[1]) De uittreksels van het Doopboek der Oude Kerk, door den heer Scheltema (blz. 193) medegedeeld, luiden als volgt:

„Den XXVIsten Mey 1591, Jan Pietersz., orgelist, dye moeder Claessen Dyrcxdr., dye getuyge Aeltje Dijrcxdr., het kynt *Dyrrick*."

„Den XIIIden Februarij 1593, Jan Pietersz., orgelist, dye moeder Claessen Dyrcxdr., dye getuyge Trijn Gerritsz., (?) het kynt *Pieter*."

„Den XXIsten Junij 1596, Jan Pietersz., orgelist, dye moeder Claessen Dyrcxdr., dye getuyge Gryetgen Pietersdr., het kynt *Dyeuwer*."

heb namelijk het geluk de wandelaars in deze *Warande* aan de Jufvrouwen Sweelinck, moeder en twee dochters, te kunnen voorstellen. De vrouw van Pieter Jansz. leefde nog in 1635, want zij consenteerde toen in de ondertrouw van hare dochter „Elsken ians", met andere woorden „Elisabeth Swelings", nog altijd wonende in dezelfde Coe-straet waaruit de vader den 21n Oct. 1621 naar de Oude Kerck was gedragen. Bij deze ondertrouw met den kath. advocaat Mr. Benedictus Ingels (uit eene oude amst. familie gesproten), assisteerde als getuige Elsjens zuster: „Heyltgen Jans". Dit feit vindt men in het Amst. Puy-register op 27 April des voormelden jaars. Al was Mr. Benedictus Ingels een flinke jonge man van 34 jaar, die ter goeder naam en faam stond, het schijnt toch, dat de broeders van Elsjen het huwelijk van iemant „wiens teeken een kruis was", zoo als dat in de korrespondentie van Huygens en Van Baerle genoemt wordt, niet gaarne zagen; anders had, voegzamer, of Pieter, of Jan, of Ysbrant, of Dirk de zuster wel als getuige ter zijde gestaan. Ik moet echter opmerken, dat bij de uitlevering van „Moeders consent" geen getuige bij de inteekening vereischt werd. Bleven de broeders te-rug om konfessioneele redenen, dan had vooral Pieter zich wel twee maal mogen bedenken, alvorens te zeggen: „Fontaine, je ne boirai pas de ton eau". Want na dat deze welhebbende „Coopman" weduwnaar was geworden van eene vrouw, die, vreemd genoeg, even als zijn (jongste?) zuster, eene „Heyltgen Jans dr." schijnt geweest te zijn [1]), ging hij, den 19n Dec. van het jaar 1653 in ondertrouw met eene kath. jonkvrouw, en wel met Liisbet Dommer, Hendricx dochter, van de „Gelderse Cay", dus uit een huis, waar men het geloof der vaderen met warmte beleed; want het was één der 66 bidplaatsen [2]), waarin de amst. Katholieken, in het 71e jaar na de „vestiging der Nederlandsche Vrijheid", ter sluik hunne kerkplichten waagden waar te nemen. Pieter Janssen Sweelingh (zóo schreef de man zijn naam) woonde toen op den N.-Z.-Voorburgwal, en heeft dus waarschijnlijk de twee huizen, die Ph. Vingboon op zijn last geordineerd had en die op de Oude Turfmarkt stonden, gebouwd om verhuurd te worden. Men zie de uitg. van de bekenden „Gronden en Afbeeldsels" van 1648, bl. 2, alwaar men leest, dat ze gebouwd zijn in 1641. Het jaartal 1688, in den *Navorscher* opgegeven, en door den Heer Tiedeman overgenomen, heeft hier geen waarde. Pieter Janssen Sweelingh heeft een zoon gehad, Jan Pieterssen genaamd, die den 16n Sept. 1670 overleden is. Die zoon stond in de „Eewige Memorie" van eene kath. kerk hier ter stede aangeteekend, en was dus katholiek. Indien hij, des niet-te-min, uit het eerste huwelijk zijns vaders gesproten is, heeft hij waarschijnlijk naar den grootvader, den beroemden organist, geheeten; is hij een zoon van Lijsbet Dommer geweest, dan kan hij haar broêr den Pastoor van Duivendrecht, Heer Joan Dom-

---

1) De ambtenaar schrijft in het Puy-register werklijk „wedr. van Heyltgen Jansz.", maar is 't ook mogelijk, dat hier een misverstand heeft plaats gehad?
(Noot van J. A. A. T.)

2) „Paepse vergaderplaetsen" noemt ze de „E. Kerckenraet", in December 1656.
(Noot van J. A. A. T.)

mer, tot peetoom gehad hebben. De gissing is geoorloofd, dat „Sinjeur Pieter Janssen" de kennis van Mejuffer Dommer gemaakt heeft door bemiddeling van zijn architect Phil. Vingboon, die aan de Dommers verwant was. Toen de huizen gebouwd werden in 1641, was Lijsbet 17 jaar.

Voorts geeft daar de heer Thijm een »geregeld verband" der »aangeduide genealogische kleinigheden." Ik ben zoo vrij het, vermeerderd en verbeterd over te nemen. Vermeerderd en verbeterd — zeer zekerlijk! Want de heer Thijm heeft het niet eens de moeite waard geacht, kennis te maken met den arbeid van Dr. Scheltema. Hij had dien toch gemakkelijk kunnen raadplegen, vermits het zesde deel van *Aemstels Oudheid* lang vóór de laatste aflevering der *Dietsche Warande* verschenen is. Hoe dat zij, ziehier den stamboom van den »prince der musicijns", volgens de jongste gegevens van Dr. Scheltema en den heer Thijm. Wie nog meer kinderen weet op te sporen meldde zich aan, mits die kinderen slechts een naam hebben!

Pieter Sweelinck

|

Jan Pietersz. Sweelinck,
geboren te Amsterdam in 1562 (waarschijnlijk niet lang na 28 april, stellig vóór 16 october) en gestorven den 16den Oktober 1621 in de Koestraat te Amsterdam; den .. Mei 1590 aldaar gehuwd met Claesken Dirksdochter van Medemblik (deze leeft nog in 1635). Uit dit huwelijk zijn de volgende kinderen:

- I. Dirk, gedoopt 26 Mei 1591, gestorven 1652.
- II. Jan, gedoopt 13 Febr. 1593, leeft 19 Juni 1653.
- III. Dieuwer, gedoopt 21 Juni 1596.
- IV. Elsjen, geb. 1604, huwt 27 April 1635 met Mr. Benedictus Ingels.
- V. Heyltgen, leeft 1635.
- VI. Pieter, leeft 1650, huwt aanvankelijk met Heyltgen Jansdr., en later (19 Dec. 1653) met Lijsb. Hendrs. Dommer.
  - Jan Pietersz. Sweelinck, gestorven 16 Sept. 1670.
- VII. Ysbrant, leeft 19 Juni 1653.

Toen Sweelinck zijn einde voelde naderen, kocht hij een graf in de Oude Kerk, zooals dit blijkt uit het grafboek dier kerk [1]). Een jaar nadat hij dezen treurigen koop gesloten had, daalde hij in de tombe zijner keuze neer. Van harte vereenig ik mij met den wensch, dien Dr. Scheltema, aan het slot van zijn belangrijk artikel over Sweelinck, uit. »Niet ongepast" — dus lezen wij daar (blz. 191) — »komt het mij voor, om een eenvoudigen gedenksteen met 's mans naam te plaatsen boven zijn graf in het kerkgebouw, welks wanden en gewelven zoo dikwijls hebben weergalmd van de schoonste kerkmuziek." De schoone taak blijve nog der VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEKGESCHIEDENIS weggelegd. Wellicht kan ik te eeniger tijd in een tweeden, *veel* verbeterden druk van Sweelincks biographie melden, dat die taak volbracht is. Dat zij zoo!

H. TIEDEMAN.

Ik kan hier nog bijvoegen dat wij van onzen adviserenden Hoofdbestuurder Martinus Nijhoff (den Haag) een tot nog toe onbekend lijkdicht op Sweelinck ten geschenke ontvingen, waarover de heer Tiedeman weldra nog iets zal mededeelen.

Mogen al deze gelukkige vondsten altijd nog sterker prikkelen tot het opsporen van een *compleet* Exemplaar der PSEAUMES DE DAVID, nouvellement mis en musique. à 4—8 parties, à Amstelredam, aux despens de Hendric Barentsen, 1614 en 1621 (aux despens de David van Horenbeeck à Haerlem); óf van de »Pseaumes de David mis en musique", by van Horenbeeck in 1624 verschenen. Wij loven gaarne een som van *Drie Honderd* Gulden uit, voor een exemplaar van *al* de 4 tot 8 stemmen; en doen 't evenzeer, al ontbrak daaraan de Tenor-partij (die wij bezitten).

HEIJE.

---

[1]) Grafboek der Oude Kerk, B, fol. 182 verso: „Den ommegangh achter het Koor K. Eerste laghe. Den 18den Februarii anno 1620 heeft Mr. Jan Pietersz., orgelist, dit graf gekoft ende betaelt, ende is aldus gemerckt op een blauwe serck." Volgt het merkteeken.) [*Aemstels Oudheid,* blz. 197].

TAALKUNDE.

Spreekwijze. Lieven zit op zijn rug. (XXII, bl. 156.) Van iemand die lui is, zegt men hier: *de Zierikzeenaar zit op zijn rug*, of ook wel: *hij heeft de Zierikzeesche jicht.* Was *Lieven* dan een Zierikzeenaar? Men bedoelt hier toch niet schertsend den zwaren toren van de afgebrande Zierikzeesche Sint-Lievenskerk?

Sluis. J. H. VAN DALE.

VRAGEN.

Pranken. In 't schoone en gloedvolle gedicht van den heer Schaepman, »Parijs", lees ik op bl. 13, waar de dichter Parijs voorsteld als Afroditée »tot krijgsgodin geadeld", die op 't paard gezeten de vaan ontplooit:

»Het dartel lachje wijkt; de lonkende oogen pranken,
De mond staat streng en straf;
De Marseillaise golft in breed metalen klanken
Miljoenen lippen af."

Wie verklaart me 't woord *pranken*, dat me nog nergens voorkwam en dat ik vruchteloos in de mij ten dienst staande woordenboeken en glossaria zocht?

Amsterdam. C. HONIGH.

Spierwit. Vanwaar deze uitdrukking?

[De vrager kan daarover nazien, Taalk. Mag., dl. II, bl. 209 en den Navorscher, dl. IV, bl. 372. Beter evenwel zal hij te regt komen bij den ouden Kiliaan, die onder de beteekenissen van *spier* ook opgeeft: carnis delicatioris et tenerioris atque albioris pars in avium pectore, vulgo album avis, caponis etc, Het is dus een bepaald zeer blank gedeelte van het vleesch van gevogelte. Uit hetgeen hij er bijvoegt »j. (jegenwoordigh) het wit",

blijkt dat *spier* in deze beteekenis toen reeds in Brabant verouderd was of begon te verouderen.]

Spreekwijzen voor heimelijk schoolverzuim. (XXII, bl. 259.) Dezelfde vraag als t. a. pl. wordt ons door eenen anderen medewerker gedaan, die ons daarbij mededeelt dat men te Dordrecht, behalve *krampjes loopen*, ook zegt *kransjes slaan.*

BESTUUR.

Triem. Men zegt aan de Zaan voor een sport van een stoel, een *triem.* Waarvan dit woord?

W. A. DE HOND.

[In de Beemster *trem.* Zie Bouman, de Volkstaal in Noordholland, o. h. w.]

Benamingen voor het scheren van steentjes langs het water. Welke uitdrukkingen gebruikt men voor het *pleieren* (Dordsch) = 't scheren van een steentje langs 't water, 't bekende jongensspel? Aan de Zaan zegt men: *kietelen.* Weet men ook de afleiding van die woorden?

W. A. DE HOND.

[*Kittelen* is aanhoudend zachtkens aanraken. Te Amsterdam noemt men kiezels *kittelsteentjes.* Is *kittel* hier nevenvorm van *kezel, kiezel,* of is de naam aan het hier bedoelde spel ontleend? Dat spel heet ook *kesen* en *kiskassen.*]

Lochem. Aan de Zaan zegt men van iemand die flaauw en kinderachtig is: *'t is lochem.* Waarvan dit?

W. A. DE HOND.

Gatepatiel, stramien. Aldaar zegt men voor een vergiettest: *gatepatiel* en op Zuidbeveland *stramien.* Wat beteekent *patiel* en waarvan komt *stramien?*

W. A. DE HOND.

[*Stamijn,* van het latijnsche *stamineus,* d. i. uit draden bestaande, is doek uit haar of andere stof geweven, dat gebruikt wordt om te

builen of te ziften. In het Fransch *étamine*. Met invoeging der *r* wordt het *stramijn*. Kiliaan heeft beide vormen. Evenzoo vinden wij nevens *stobbe* = tronk, stomp van een boom, en het angels. *stofn*, dat hetzelfde beteekent, ook *strobbe* (bij Kil.), en het friesche *stroffelen* = struikelen. Of in het eerste de *r* uitgelaten of in het laatste die letter ingevoegd is, durven wij nog niet beslissen.

Gatepatiel, dat ook in Amsterdam gehoord wordt, is *gatenplateel* een plateel, schotel van aardenwerk, met gaten.]

Stoppelwewe. Op Zuidbeveland spreekt men van een *stoppel wewe*, Dit is een meisje, dat zoogenaamd »te straf gevried" heeft, dus iemand die vóór 't huwelijk belast is met de zorg voor haar kind. Vanwaar dit woord?

W. A. DE HOND.

Linzelekker. In het werkje: »De levensgeschiedenis van 'n Zuidbevelandschen wees" treft men het woord *linzelekker* aan. Hij is een voerman, dit met »jonkvolk" naar eene of andere »mart" (kermis) rijdt. De geachte schrijver zegt in een noot van dit woord: dat het afkomstig is van »linzen" (lenzen), die vet van smeer of smout zijn. De voerman heeft het dien dag ook vet; hij krijgt goed eten en drinken, enz. Al deelt hij niet in 't vermaak der jonge lui:

Om de wille van het smeer
Lekt de kat den kandeleer.

De schrijver waagt slechts deze gissing. Is er soms ook eene andere verklaring?

W. A. DE HOND.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht van Beuningen (Vgl. XXII, bl. 55.) Zie over de eerstgenoemden, Smallegange, Cronijk van Zeeland, bl. 731, 732; Mieris, Charterb., IV, bl. 563, 601, 640, 662, 715, 745; Wagenaar,

Beschr. van Amst., in fol., I, bl. 142, 144, 146, II, bl. 301, III, bl. 296, 330, 331.

De geslachtnaam Bueningen, Boningen, komt herhaaldelijk voor op de lijst van den magistraat van Heusden, bij v. Oudenhoven.

M[0].

Geslacht de Graeff. (Vgl. Alg. Reg. II; dl. XXI, bl. 157, 629 en XXII, bl. 55, 208, 272). In Kok, Vaderl. Woord. dl. XXVI, bl. 154—168, vindt men uitvoerige narichten over het geslacht Sautyn. Op bl. 157 wordt melding gemaakt van dr. Jan Sautyn, drost van IJsselstein, geh. met Constantia Maria Munter (dochter van Cornelis en van Maria Piso), uit welk huwelijk 3 dochters genoemd worden, van welke de oudste, Maria Elisabeth Sautyn, in 1724 huwde met mr. Gerrit de Graeff, heer van Purmerland en Ilpendam. Bij v. d. Aa, Aardr. Woord. der Nederl., d. VI, bl. 117—118, vindt men op het art. Ilpendam en Ilpenstein, ook eenige opgaven betreffende het geslacht de Graeff.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht Sluijsken. (Vgl. A. R.) Tot aanvulling van het door den heer C. J. (XV, bl. 151) medegedeelde aangaande de leden van dit geslacht te Deventer kan ik mededeelen dat Gerrit Sluijsken, muntmeester en schout te Harderwijk, getr. met Lucretia Wijntges, 6 kinderen had: Wilhelm, sedert 1664 muntmeester te Deventer, Mechtelt Hester, getr. met Theodorus Lenssink J. U. D., Barta, Peter in 1682 muntm. te Deventer geworden, in 1687 getr. met Clara van Harn en in 1711 overleden, en Janna Sluijsken, getr. *a.* met Annius Oosterzee, *b.*... Wickersma J. U. D. Peter Sluijsken en Clara van Harn hadden weder 6 kinderen: Gerrit † 1688, Jan, Josias procureur te Deventer, Lucretia Clara, Clara en Gerharda.

J. I. VAN DOORNINCK.

Het geslacht van Borsselen. (Vgl. VI, bl. 200). Bedoeld rouwbord met grafschrift is in de kerk te Bergen op Zoom niet meer aanwezig. Op de laatste bladzijde van het oudste register van begravenen in de groote kerk en op de kerkhoven aldaar van 1678 tot 1776, vond ik hetgeen misschien eenig licht geven kan:

»Den groote sarcke leggende nu voor de stoel van de Ed. H. van de magistraat van Bergen op ten Zoom in de groote kerke daar op geschreven staat in het latijn: »hier legt begraven de heer Johannes a Borssalia gewesen canunijck deser kerke † 19 aug. 1580," afgenomen en het graf geöpent door order ende versoeck van den H. Ed. Geb. Heer, Heer Wolfaert van Borstele, hoogbaljouj (baljuw) en burghgraaft der drye stede ende ambachte van Acsel (Axel), Neusen ende Bijervliet, representerende aldaar de Ho. Mog. H. H. de Staten Gen. der Ver. Ned. omme in haar dld (doorluchtig) voor graaft gelegt te werden sijn Heer broeder Johan van Borstele in sijn leven ten dienste deser landen (kapitein) alhier † 25 junij 1681."

Ook van dezen steen voor den stoel des magistraats is geen spoor meer te vinden, en de berigten omtrent het geslacht van Borsselen te Bergen op Zoom zijn zeer gering. In het trouwboek vond ik

jhr. Filibert van Borsselen j. m. baljuw en dijkgraaf van Poortvliet.

Eliz. van der Sluis, j. d. won. Tholen,

ondertr. aldaar: 15 sept. 1663.

Wolfaert van Borsselen, superintendent van wege H. Ho. Mo. St. Gen. in Amb. van Axel.

Magdalena van Overschie

Françoise Cornelia ged. 16 maart 1668

get. Joh. van Borsselen, kap.

Jac. Briel, schepen en vroedschap van Delft en zijne vrouw Corna van Overschie.

En in het begraafregister:

1681 29 junij.	Hr. van Borstele bij avont in de groote kerk acht uur geluid.	*f* 84—8—0
1682 17 april.	Heer van Borstel bij avont in de groote kerk 8 uur geluid.	*f* 84—8—0
1686 1 julij.	Mevrouw van Borstel in de kerk bij avont 9 uur geluid.	*f* 87-14—0

Te Zieriksee teekende ik in der tijd van het geslacht van Borsselen nog het eene en andere aan:

Jhr. Wolfaert v. B. j. m. v. Zieriksee.
Jvw. Cornelia d'Aijla j. d. v. Tholen
ondertr. 7 jan. 1596 [1].

Jhr. Jacob van B. j. m. v. Zieriksee.
Jvw. Cathalina van Haamstede geb. tot Haamstede
ondertr. 26 maart 1600.

Den 6 aug. 1600 komt als doopgetuige voor: Neeltje Pietersdr vrouw van burgr van Brouwershaven Jacob van B; wie is deze? [2])

Helena van Borsselen van Brouwershaven [3]).
Mr. Hubertus Stoutenburg
ondertr. 5 nov. 1617.

Wie is nu Wolfaert die zijn' broeder kap. Johan in 't graf van zijn' voorvader, den kanonik Joh. van B., liet leggen?

Ermerins en Smallegange geven wel een Wolfaert, zoon van Jacob en Catharina van Haamstede op, maar geen Johan zijn' broeder.

Wie is de kanonik Joh. van Borsselen? Onder de beroemde Veerenaars wordt genoemd Jan van Borssele kanunnik der collegiale kerk, hoogleeraar te Leuven, in 1516 benoemd tot deken in Zandenburg (ter Vere). Kan hij dezelfde zijn?

F. CALAND.

Geslacht van Westervelt. (Vgl. XVII, bl. 349; XVIII, bl. 331.) De door Constanter medegedeelde genealogie laat zich hier en daar aanvullen uit mijne aanteekeningen. Door beide te vereenigen verkrijgt men de volgende lijst:

---

[1]) In 1583 werd poorter van Zieriksee
Emanuel de Aijala geb. in Antw. 1545, benevens zijne zoons François, Gregoor en Lodewijk.
De tweede, Gregoor, woonde van 1533 tot 1590 te Bergen op Zoom; in 1544 komt voor: „draperije van Gregorio de Aijala" hij was geh. met jvw. Josina de Carion; in 1560—61 was Jan Aijala stadsontvanger.

[2]) Is deze Jacob de zoon van bastaard Cornelis v. B., burgr. van Brouwershaven (1551) en van Maria Stoutenburg.
Ermerins geeft hem 2 kinders: Jacob en Anna.

[3]) Kan deze Helena de dochter zijn van Jacob v. B., burgr v. Brouwershaven en Neeltje Pietersdochter (wie kan deze zijn?)

Derk v. W., tr. . . . . . van Wenkom.

Heribert v. W., tr. . . . . van Wijnbergen, wier moeder . . . Spoelde.

Derk v. W. burg^r. te Harderwijk, trouwde Aaltje van Hoolwerf.

Geertrui v. W. tr. Willem Schoonsteen.

Heribert v. W., † 21 oct. 1680, tr. Johanna Botter van Arkel (dr. van Jacob en van... van Ommeren),

Geertrui v. W. † 18 aug. 1724 als wed^e. van Peter Hagen.

Willem v. W., † 12 junij 1727, tr. Alida Gijsberta v. Wede, † 13 febr. 1709, dr. van Peter en van ... Stalpard van der Wiele of Pannekoek.

Willem Celiman v. W., tr. Aleida Keizers † omtr. Paschen 1684, wier moeder ... Nuck.

Dirk v. W. als bruidegom †.

Jacob v. W. ongetr. † 16 julij 1735.

Peter v. W. ged. 19 sept. 1685, † 5 Aug. 1730, tr. . . . . . Varrevelt, bij welke geen kinderen; hertr. Johanna Catharina Geertruy v. Esveld, † 18 junij 1722, dr. van Jan en van Geertruid Roos.

Johanna v. W. ongetr. gest.

Heribert v. W. ged. 21 oct. 1688, † ongetr.

Anthonie v. W., geb. 1681, † 16 oct. 1761, tr. Mechteld Nuck, dr. van Herman en van Reinira Brants. Hertr. Arlandina van Cronenburg. De kinderen uit het 1^e huwelijk.

Willem Jan v. W., ged. 21 dec. 1720, † 3 oct. 1776, burgem$_r$. te Harderwijk, tr. aug. 1744 Aleyda Johanna van Westerveld, † 26 jan. 1802, 89 jaar oud.

Aleyda Johanna v. W., tr. Willem Jan van Westerveld.

Heribert v. W., tr. Alida Schortes, dr. v. Frederik Hendrik en Aletta Tulleken van Twilland.

Kinderen van Willem Jan v. W.:

- Antonie v. W. † jong.
- Peter v. W. † jong.
- Johanna Catharina Geertrui v. W. † ongetr.
- Mechteld v. W. † 18 oct. 1813, tr. 2 dec. 1770 Johan Cornelis François de Vries.
- Antonie Petrus v. W., heer v. Leuvenum, tr. Anna Mechteld Jordens.
- Willem Celeman v. W. geb. 1751, † 28 maart 1775 ongetr.
- Dirk Jacob v. W. jong †
- Harmen Jan † jong.
- Heribert v. W. burg^r. v. Hattem tr. Nalida Margriet Geertrui Optennoort dr. v. G.D, en v. H. B. Brantsen.

Kinderen van Heribert v. W. en Alida Schortes:

- Frederica Henrietta v. W. ongetr. † 3 sept. 1818.
- Aleijda Johanna v. W. ongetr. †.
- Mechtelt v. W. ongetr. † 3 maart 1808.

Kinderen van Mechteld v. W.:

- Rudolf v. W. ongetr. †.
- Aleida Johanna tr. Samuel Joan Sandberg.
- Tweelingen en 1 onged. kind, jong †.

Kind van Heribert v. W. en Nalida Margriet Geertrui Optennoort:

- Aleida Johanna v. W., geb. 1782, † 22 oct. 1811, tr. Paulus Engelbert d'Yvoy.

J. I. VAN DOORNINCK.

Geslacht Roorda. (XXI, bl. 38). Genealogie. Zie Oud Nederland n°. 9. Aant. 9. De aanhaling van M°. t. a. p. bl. 38 luidt in het Verslag van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde (1830—1832) aldus: »Ook bevindt zich volgens te Water D. III, 274 en 468 op het Raadhuis te Leiden, eene Ms Genealogie van het geslacht van Roorda met bijgevoegde wapens." J. D. / L.

VRAGEN.

Geslacht Utenhove. Uit eene belangrijke genealogische opgave, voorkomende op blz. 58 van het 21e deel, ontwaar ik dat de heer Z. in het bezit is eener manuscript-genealogie van dit geslacht. Naar aanleiding hiervan neem ik de vrijheid hem beleefd te vragen, of hij mij soms ook eenige bijzonderheden zou kunnen mededeelen omtrent Johan Carel van Utenhove van Kellenberg, van wien ik niets anders weet dan dat hij den 27 april 1631 alhier te 's Gravenhage getrouwd is met Elisabeth Snouckaert van Schauburg? A. C. S. V. S.

Geslacht le Jeune. In Amsterdam vestigde zich na de herroeping van het edict van Nantes Scipion le Jeune uit Villeneuve de Ben in Languedoc, heer van Montand, zoon van Nicolas le Jeune en van Gabrielle Dasil, die de dochter was van François Dasil, secretaris van den koning van Frankrijk. Volgens overlevering bij andere takken dier familie is deze Scipion te Amsterdam gehuwd en heeft hij een talrijk nageslacht achtergelaten. Is er van hem en van zijn nageslacht ook iets met zekerheid bekend? Zoo ja, dan zal men met de inzending in dit tijdschrift zeer verpligten

Z.

Geslacht van Houweninge. Bij Ferwerda (Adelijk en aanzienlijk wapenboek der 7 prov.) komt voor in voce de Wit, dat a° 1326 Goord of Godschalk die Witte huwt met N. van Houweninge te Dordrecht!

Wie waren hare ouders?

Bij van Oudenhoven (Beschr. van Z. Hollandt) komt op p. 447

voor: a° 1368 Dirck van Houweninge, ridder en bailliu van Zuydt-Holland. Wanneer is hij tot ridder geslagen, door wien, waarom? Wie waren zijne ouders? Is hij gehuwd geweest? Zoo ja, met wie? Heeft hij kinderen nagelaten?

Was bovenstaande N. van Houweninge welligt zijne zuster?

Gorcum. W. ALTING BÖSKEN.

MENGELINGEN.

Teekeningen op de sneê van boeken. (XX, bl. 320.) Dergelijke teekeningen kan men tegenwoordig nog vinden op zoogenaamde alba of poëzieboeken: gewoonlijk stellen zij landschappen voor en worden zij aangebracht aan den uitersten kant der bladzijden.

Delft. DR. juris LEONHARD VAN IJSSELSTEYN.

Middel tegen slangengift. (Vgl. A. R. I en II.) »Kein Artzney heylet so bald Spinnen vnnd gifftiger thier bisz vnd stich, als so man *Eschlauch* zerstoszt, vnnd auff die stich leget. *Eschlauch* mit Honig gesotten, heylet alle gepresten der kälen. Der samen mit süssem wein getruncken, heylet das tröpfflecht harnen. Wann man sein vil isset, so machet er ein dunckel angesicht, vnnd ist auch dem Magen schädlich. Welche aber von *Schlangen* gestochen seind, die sollen den safft mit Honigwasser trincken, so genesen sie.” (Zwentzig bücher von dem Veldtbaw, door Ludwig Rabus von Memmingen uitgegeven en Getruckt zu Straszburg, Durch Samuel Emmel. M.D.LXVII, XII. Buch, XXIIII Capitel: *Von dem Eschlauch*, p. clx.

»Welcher von einem *Schlangen* gestochen würt, der hencke Rosenwurtzel an, so würt er gesundt. Welche von Natern gestochen seind, denen gibe safft von *Eschenlaub* zu trincken, denen die kein Feber haben, mit wein, den Febrigen aber mit Essig vnd wasser, vnd auff die wund da schmier die zerstossenen bletter.” (Ibid. XIII. B. VIII. Cap.: *Von den Schlangen*, p. clxvij.)

M°.

Huwelijken tusschen bloedverwanten. (Vgl. A. R. II; XXI, bl. 272, 319; XXII, bl. 63.)

Ammon, Ch. F., Ueber das moralische Fundament der Eheverbote unter Verwandten. 4. Göttingen 1798. (25 Catal. d. Antiq. Bücherlag. v. J. Scheible in Stuttgart, Curiositäten a. d. gebiete d. Justiz, S. I, N°. 12.

Brösske, C., Schrifft- und naturmässige Gedanken von der Ehe zwischen Bluts—Freunden. 4. Offenb. 1708. (Ibid. S. 5, N°. 105.)

Chipault, Antony, doct. en méd., ancien interne des hôpitaux de Paris, né à Châteauneuf-sur-Loire en 1833: Etude sur les mariages consanguins et sur les croissements dans les règnes animal et végétal. In 8°. Par. 1863. (Otto Lorenz, t. b. a. pl.)

Devay, le doct. Francis, prof. de clinique interne à l'Ecole de médecine de Lyon, mort vers 1864: Du danger des mariages consanguins au point de vue sanitaire, 2e édit. refondue et augm. In 12°. Par. 1862. (Ibid.)

M°.

Invloed der maan op de weèrsgesteldheid. (Vgl. A. R. I en II.) De Catalogue gén. d. l. librairie franç., door Otto Lorenz, vermeldt:

Lune (la) et sou influence supposée sur le temps; dialogue entre un propriétaire et un cultivateur, où l'auteur démontre l'erreur dans laquelle tombent ceux qui croient à la lune rousse, la Saint Médard et autres préjugés populaires; avec l'opinion de François Arago et de MM. Le Verrier, Babinet, Ch. Delaunay, etc., sur ce sujet. In 8°. Par. *Pougeois*, 1862. 50 c.

Miroy, Constant, La Lune rousse; réponse à une étoile filante. In 18. 1860. Par. *F. Henry*. 1 fr.

Spreekt Timbs er ook van in zijne Popular errors?

M°.

Kinderrijmen in Friesland. Volgens de mededeeling van mijn vriend Winkler, zingt vader of moeder, wanneer zij een der kleinen op schoot of knie doen hobbelen, het volgende rijmpje:

Hoet, hoet, hinke
Nei Liowerd om en pinke,
Nei Snits om en witebrea,

Jeie wy al ûs hînkes dea;
Op ien nei, op twa nei,
Op ûs lîtse keaddeman nei.

of

Foart happe! nei Dockum ta!
Hwet scille wij den op 'e reis ha?
Barndewîn mei sûker derîn
Endden mar wer op hûs în.

In Oostfriesland zingt men:

Hokke vossee!
Wel geit mee?
Achter up de lange slee;
As de slee dan brekt
Dan fallen wi in de drek;
As de slee dan holt
Dan faren wi na 't wold;
Van 't wold un dat na Bonde
Dan faren wi al in 't ronde;
Van Bonde na de Nye Skans
Doar hollen de lutje kinder 'n dans;
Van Nye Skans noa Windeweer,
Van Windeweer dan hier weer heer!

Een ander:

Hop miin peerd noa de meulen to
Anners niks as hoaver 'n stroo;
Hoawer 'n stroo oen kaf, kaf, kaf,
Dan lupt miin peerdtje in draf, draf, draf!

In onze provincie Friesland roept men den jongens, die Douwe heeten, na:

Douwe!
Muus in 'e mouwe;
Kat in 'e kiste,
Daar Douwe niks fan wiste.

En de knapen die Bearn (Barend) heeten:

Bearn
Hie 'n swollene tean.
Hy gîng 'r mei nei doctor-om ta;
Doctor-om sei: Bearn!
't Scil hiel wol gean
Mei dîn swollene tean.

In Oostfriesland zingt men voor de meisjes die Antje heeten:

Antje!
Broad poerren in 't pantje;
Let de bonken stoan,
Oen seg: de kat het 't doan.

In dit Friesland zingen de kinders voor de deur van een kuiper:

De kûper...
Is 'n sûper!
End sîn wîf is 'n fretter!
Is dat wol better?

Voor de deur van een kleêrmaker:

Snider:
Maak my de broek wat wider;
Maar niet al te wiid
Dat er my fan 't gat ofgliidt.

En voor de deur van een smid:

Smidsje, smidsje tingeling
Dy smeide sîn wîf 'n goudene ring,
Fen ald, ald îser
Is dy greate gek net wîser.

Rijmpjes op sommige plaatsen:

Dockum is 'n oud stad
En oud stad boven maten
Daar verkoope se anders niet
As appelen en granaten.

(Granaten, Dokkummer granaten (garnalen) is de bijnaam der Dokkummers.)

De Joure is 'n flek,
De Grietman is 'n gek!
Hy bout de bergen so hoog
En nog kryt hy de hemel niet in 't oog.

Een ander op 't dorp Tjummarum:

To Tsiummearum
Binne alle minsken earm;
Bihalven Pîtsjemoai up 'e dîk
Dy is allinne mar rîk!

In Oostfriesland, op 't dorp Aardorp:

Dat is de Aardurpers heur nood,
's Winters gien botter oen seumers gien brood!

Op de stad Norden:

Nörden is 'n groote stad
Dee niks het, de keuft suk wat!
Man dee niks het oen niks kan kriigen
Die mag man oet Nörden bliiven,

Op de inwoners van Auriek:

Auerker pogge
Moak mi 'n poar skoo;
Ik heb gien leer,
Ik heb gien smeer,
Ik heb gien pik,
Aurik-kik-kik.

Wie verpligt mij en misschien menig ander met de mededeeing van soortgelijke rijmen?

Amsterdam. C. HONIGH.

Naamverzen. (Vgl. Alg. Reg. I.)

Lauwer-krans, gevlogten om de hoofden van de zes Eerwaarde Heeren Predikanten, toegedaan de onveranderde Augsburgsche

Geloofs-Belydenisze, binnen Amsterdam. Op den Eersten Dag van 't Jaar 1757.

Hoord Christen Volk, Ik wil d'EerWaarde Hoofden çIeren,
En vlegten Hun een CrAns, van MIrthe En LAauwrieren.
Roemd, dooR een opreCht Hart, van GAREL daN voortaaN
Met my; Ia KroOnt dat Hooft, dooR schoone Mirthe blaân;
Ag! HemelS-Vorst, Bestraal HEm dog In d'OUde Dagen,
Nu daT Hy door U Gunst, ook bLyft versChoont van pLagen.
U groet Ik, Heer TISTEYN, ook Met een LaUwer blaD,
So schoon Als het Begrip vAn GeeSt en Ziel bEvat;
Verheven, Net en schOon, doed gy U Volk Hier LeeRen;
Ag! dat U Dienst Ons mogt van 't Godloos PAd afkeeren.
Neemt duS Heer BooN, van my dees LaUwren, Gods Gezant,
Gy STeun-Pilaar der Kerk, So çiErlyk in ons Land:
Ag! dat Jehovah U, meT Zeegen Mogt bestraalen
Reeds So in de Ouderdom, voor ZieKte en Andere Kwaalen.
En nu Treft meê den Rei Heer KLEPPERBEIN van u,
Laat deEze Lauw'ren meE U Hoofd verçieren nu;
Want gY verçierd Gods Kerk; oP uwe hooge Gaaven,
Kan eeN verligte Ziel, op 't Pad der deugd voort draaven.
Ik vlegt een Lauwer-Krans, voor u HEer HAGEMAN,
Des Hemels Gunst geeft U, die all's veRand'ren kan,
Gezondheid in Gods Kerk, tot Blydschap veeler Leeden.
En gy Heer MULDER, die het ZEstal doed bekleeden,
Ik vlegt een Lauwer-Krans, uIt Eerbied, op U Hoofd,
U Naam, u Roem, u Lof, word Nimmer uit gedooft.

Tot besluit, in 't Generaal en op ieder toegepast.

HoE? zou Gods KeRk Met GlANts en LUiSter niet voor treeden,
VAN Zulke, die in DeuGd het Leer-Ampt hieR bEkLeeden?
Een CHRISTen Leeraar Is vAN dUbbel LovenS waard,
Als Hy GodTs WIl onS neT en duidElYk opeNbaard;
JA, Hy verieCrt GOds Kerk en BoUdt op Syn Gemeente,
Dat zy hier Blinken, zo als ArOns BOrst GesteeNte;
WIL Hun de HELsche MAgt, misgUnnen hier Gods GUnST,
Hoe KLaar En daPPER gaat BEstreIdeN Hy zyn Kunst,
Zyn HEil'geN yveR doed In ChristUS Kerk dus blaken,
Hy wil, dAt elk de vruGt van zyne LEer zal sMAkeN.
ô! ChrIsten Volk, wAardeer zoo'N Leeraar altoos hoog:
Roemt HeM, die U dus steLd de Dwaal-LeER voor het Oog.

J. A. ARENS.

t'Amsterdam gedrukt by de Erve de Wed. Jacobus van Egmont: Op de Reguliers Breêstraat [in plano]. M°.

Hooge ouderdom. — Honderdjarigen. (Vgl. Alg. Reg. I en II; XXII, bl. 108, 209.) »Bern, 16 Sept. Aan l'*Indépendance Belge* wordt door een hier gevestigd berigtgever geschreven: »Gedurende de laatst verloopen week zijn meer dan twintig duizend uit Frankrijk verdreven vreemdelingen door Zwitserland gekomen, die een hartelijk onthaal bij de bevolking genoten hebben en deels op kosten van het Eedgenootschap, van de kantonsregeringen of van particulieren van het noodige voorzien zijn. De meeste hunner zijn door Neuchâtel gekomen. Onder dezen bevond zich eene vrouw van 106 jaren, die van haar 52ste jaar af Parijs bewoond had. Al deze uitgewekenen waren geene eigenlijk gezegde Duitschers; er waren onder hen vele duitsch sprekende Zwitsers, Oostenrijkers en ook Hongaren." (Haarl. Ct. 26 sept. 1870, 1ste editie, n°. 226.)

»Batavia, 10 Junij 1871. In kampong Kramat is een inlandsche vrouw overleden, wier ouderdom men door toevallige omstandigheden heeft kunnen nagaan, iets wat zelden bij inlanders gebeurt. Zij had den ouderdom van 100 jaar, 7 maanden en 14 dagen bereikt, en met uitzondering van den laatsten tijd steeds een goede gezondheid genoten." (Dagbl. v. Zuidholl., in 't Bijv. tot n°. 172, 23 en 24 julij 1871.)

»Le cinq janvier mil sept cent quarante-un est décédée au Paon-Blanc, rue de la Mortellerie, Anne Oudette *Grappin*, âgée de *cent trente-quatre ans et dix mois*, comme il nous a paru par l'extrait baptistaire délivré le dix-huit septembre mil sept cent sept, signé et extrait par Mre Thomas, curé de Balheram, proche Grez, en Franche-Comté; laquelle est née le cinq mars mil six cent six, veuve en quatrièmes noces de François le Brun, procureur fiscal de M. de Beaumont, quai des Théatins; a été inhumée le six, dans le cimetière de Saint-Paul sa paroisse, par nous prêtre soussigné, en présence de François Brinbour son petit-cousin, et Thomas Viollette.

»*Signé:* François Brinbour, Thomas Violet, et Jonchery, prêtre [1]." (Magasin pittor., t. XXXIX, 1871, p. 71—72.)

[1]) Extrait du registre des sépultures de l'église royale et paroissiale de Saint-Paul, à Paris, pour l'année 1741 (folio 1 verso). — Communiqué par M. Bru.

J. Scheible's Antiq.-Catal. n°. 27, Stuttg. 1871, vermeldt, p. 40, n°. 883, het volgende werkje:

Lochner, C. F., Das seltene Alter betrachtet so wol in denen verlängerten Jahren der Altväter, als beseufzet bei dem izt leider verkürzetem Rest derselben samt dessen eigentlichen Ursachen. Mit 44 Sinnbildern. Wie auch *Erasmi Francisci* vom heutigen seltenen Alter. 8. Frankf. 1693.

In de Neue physik. Belustig. 2 B. p. 131—202 [1]), komt ook voor: »Herrn Johann Hofers Sendschreiben, an Herrn Friedrich Zuinger, über die physische Möglichkeit des langen Lebens der Patriarchen vor der Sündfluth. Aus den Actis Helueticis B. 3."

»In der Mitte des December 1842 starb zu Schwyz der letzte Nachkomme eines berühmten Geschlechts, Karl Herlobig, im 103. Jahre. Er stammte in gerader Linie von der Gattin Werner Stauffachers, jener Margaretha Herlobig ab, die Schiller auf eine so kräftige Weise ihrem noch unentschlossenen Manne in 's Herz reden laszt." (Zeitung für den deutschen Adel, IV. Jahrg., 1843, n°. 31, p. 130.)

Meer voorbeelden bij Dondorff, Merkw. uit allerlei wetensch., bl. 15, 16, 41, 42, 45, 54, 216 (waar van een snoek, die 267 jaren geleefd had, gesproken wordt), en Doedyns, Haegse Mercurius, I, n°. 54, II, n°. 75, 76. M°.

Een goed rekenaar. Commelin in zijne Beschr. v. Amsterdam, van de Nieuwe kerk sprekende, meldt op bl. 450 het volgende:

»Ten zuyden van 't Choor, heeft men gesien op een zeer oude witte Graf-steen, twee ouderwetze Muylen, of Holften, met dit opschrift

Effen uyt,

gehouwen. Daer men van zeydt dat zeker rijk perzoon zich inbeeldende, niet langer als soo veel Jaren, te sullen leven, en daer op lustig ging teeren, endelyk na sijn doot, alleen maer een paer muylen overliet; doch is nu weg genomen, door dien dat oude graft verkocht is."

[1]) Ik bezit alleen dat stuk, maar vond den titel onder aan de bladzijden; weet dus niet, waar en wanneer dat werk is uitgegeven.

Barbera Adriaansdr. (Vgl. XXI, bl. 318.) T. a. pl. wordt melding gemaakt van het huwelijk eener vrouw met eene vrouw, en naar aanleiding daarvan het verhaal herinnerd van onzen medewerker J. ter Gouw, Holland, 1864, dat zekere Barbera Adriaensdr. onder den naam Willem Adriaensz. in 1632 getrouwd is met zekere Hilletje Jansdr, waarvoor zij zou ter dood gebracht zijn, indien voorspraak dit vonnis niet in eeuwigdurend bannissement had doen veranderen. Daar die ondeugende Barbera in haar vonnis eene Brouwershavensche heet, trok de anders min beduidende zaak mijne aandacht; op welke papieren, vroeg ik mij, mag wel die Barbera gehuwd zijn? Een onderzoek op mijn verzoek in het doopboek gedaan, doet zien dat te Brouwershaven de bewuste Barbera (eig. Berbel) Adriaensz. den 1 dec. 1611 gedoopt is. Zij had dus tijdens het uitspreken van haar vonnis, 23 oct. 1632 den ouderdom van 21 jaren, in het vonnis uitgedrukt, nog niet bereikt. Voorts is in het doopboek omstreeks dien tijd geen andere Willem Adriaensz. te vinden dan een, die 17 april 1605 gedoopt is. Maar deze was geen broeder van de schelmsche Barbera; haar vader heette Cornelis Adriaensz., hare moeder wordt, gelijk van geen der gedoopte kinderen in dien tijd, niet genoemd; Willem was een zoon van Leendert Adriaensz. Hoe Barbera nu aan de doopacte van Willem kwam, is niet uit te maken. Maar niet onbelangrijk is de vraag die naar aanleiding van dit een en ander rijst, welke »papieren" destijds gevorderd werden bij het aangaan van een huwelijk. Dat de doopacte tot zoodanig doel (moest zij worden overgelegd) vrij loszinnig werd gegeven, blijkt uit den geheelen samenhang der zaak, en dat eene deerne van 20 jaren, die als matroos had gevaren, zich voor een jaar of zes ouder kon uitgeven dan zij was, laat zich gemakkelijk begrijpen.

H. M. C. V. O.

Cijferschrift. Het zoeken naar den sleutel van een cijferschrift is een vrij lastig werk en als het een eenigzins ingewikkeld is, komt men er eer toe, om de voorhanden sleutels te beproeven, dan een nieuwen te maken. Het getal der bekende is echter niet groot. Het cijferschrift van prins WILLEM I is verklaard in den *Konst- en Letterbode,* 1836, I, 311; 1842, I, 19; II, 204; dat van CARLE-

TON, ald. 1837, II 102, 153; dat van onze deensche gezanten in 1639 door prof. VREEDE in zijne *Inleiding tot eene geschied. der Ned. Diplomatie,* 1e dl. Bijlage V. SICCO VAN GOSLINGA bezigde het oud-friesch in grieksche letters als geheimschrift, gelijk in het IIIe dl. van den *Vrijen Fries* gemeld is en F. VAN VERVOU hield briefwisseling in letters en cijfers van eigen vinding, waarvan de sleutel te vinden is in zijne *Gedenckwerdige Geschiedenissen*, uitgeg. door het *Friesch Genootschap* in 1841 (bl. 51—61). Waarschijnlijk heeft men dikwijls voorzigtigheidshalve den sleutel vernietigd. Vooral echter schijnen in dit lot gedeeld te hebben de lijsten van vaste cijfers, die men bezigde tot aanduiding van geheele woorden, en van namen van vorsten en landen. Immers behalve de door prof. VREEDE t. a. p. medegedeelde — welke niet uit cijfers, maar uit letters bestaat — is mij geen tweede bekend, als men ten minsten uitzondert het fragment van zoodanige lijst, dat men zoude kunnen opmaken uit de *Lettres*, *Mémoires et Négociations* van CARLETON. In het bezit zijnde van een dergelijken, naar 't schijnt aan onze gezanten medegegeven nomenclator, wil ik dien hier mededeelen, ten einde het gebruik er van mogelijk te maken voor hem, die brieven mogt ontmoeten, naar welker ontcijfering hij zonder dergelijk hulpmiddel langen tijd te vergeefs zoude kunnen zoeken. Het stuk schijnt te behooren tot de laatste helft der 17e eeuw, doch heeft geen ander (gelijktijdig) opschrift dan: *Chijffer.*

In Duijtslandt.

Duijtslandt	75
het Roomsche rijck	76
den Duijtschen Keijser	77
het Huijs van Oostenrijck	78
des Keijsers outste Soon	79
den raet van den Keijser	80
des Keijsers Leger	81
Ligue	82
de Churfursten int Generael	83
de Geestelicke Churfursten	84
de Churfurst van Mentz	85
de Churfurst van Ceulen	86

de Churfurst van Trier 87
de wereltlicke Churfursten. 88
de Churfurst van Beijeren. 89
de Prince Palatin Churfurst . . . . . . , ... 90
den Churfurst van Saxen 91
den Churfurst van Brandenburch 92
het Rijck van Bohemen. 93
Silesien 94
Moravien. 95
de Stenden van Bohemen. 96
de Papisten in Bohemen 97
d'Evangelische in Bohemen 98
de Hertoch van Wirtenberch. 99
de Hertoch van Brunswijck 100
de Hertoch van Lunenburch 101
Augsburch . . . . . , ... 102
Straesburch. 103
Neurenburch. 104
Ulm 105
Regensburch 106
Weenen 107
Prage. 108
Breslau 109
Maechdenburch. 110
Lubeck 111
Bremen 112
Hamburch 113
Staden . , ... 114
Rostock 115
Emmerick 116
Rees 117
Wesel. 118
Cleeff. . . . . , ... 119

In de Geunieerde Nederlanden.

De Geunieerde Provincien. 120
De Staten Generael. . . . . , ... 121

De Prince van Oraigne 122
Haer Leger te Lande 123
Haer Armade ter Zee. 124
D'Admiraliteijt. 125
D'Oostindische Compagnie. 126
Hare Vloote 127
De Westindische Compagnie. 128
Hare Vloote 129

In de Nederlanden vanden Coninck van Spaignen.

Den Ertzhertoch Leopoldus. 130
De Staten van de Landen. 131
Het Leger vañ Con. van Spaignen 132
Antwerpen 133
Brussel 134

In Denemarcken.

Denemarcken 135
Den Coninck 136
D'Heer Rijckhoffmeester 137
Het Leger te Lande. 138
d'Armade ter Zee. 139
De Rijcx Stenden. 140
De Zont. 141

In Sweden.

Sweeden. 142
Den Coninck 143
De Coninginne Christina 144
het Leger te Lande 145
D'armade ter zee. 146
De Stenden van Sweden 147

In Pruijssen.

Pruijssen 148
Danswijck 149
Elbingen. 150

Posen (?) 151
Coninexbergen 152

In Poolen.

Poolen 153
den Coninck 154
De Stenden van Poolen 155
het Poolsche Leger 156
Den Generael Veltoverste van Poolen. 157
de Chosacken 158
het Hooft, ofte den Oversten van de Chosacken 159
het Leger van de Chosacken. 160
De Vloote ofte Fregatten van de Chosacken 161

In Moscovien.

Moscovia. 162
Den Grootvorst 163
De Stenden vant Rijck. 164
het Moscovische Leger 165

In Engelandt.

Engelandt 166
Den Coninck 167
Hertoge van Jorck 168
Hertoch van Glochester. 169
Princesse Royale 170
den Protector 171
het Parlement 172
den Raet van State 173
d'Admiraliteijt 174
het Leger. 175
Londen 176
Schotlandt 177
IJrlandt 178

In Vranckrijck.

Vranckrijck 179
Den Coninck 180

de Coninginne Moeder 181
des cox Broeder, duc d'Anjou 182
Hertoch van Orleans 183
den Prince van Condé 184
den Prince van County 185
den Cardinael Mazarin 186
het Parlement van Paris 187
Des Coninex Leger 188
des Coninex Armade 189
die vañ gereformeerde religie. 190
Rochelle 191
Paris 192
Bourdeaux 193
Vicomte de Turenne. 194
Princesse van Condé. 195

In Spaignen.

Spaigne 196
den Coninck 197
den Spaenschen raedt 198
la raison d'Estat in Spaigne 199
de Spaensche Inquisitie. 200
't Leger vañ Con. van Spaigne 201
Sijn Armade van Schepen 202
Sijn Armade van Galeijen. 203
de Pensionarise van Spaigne. 204
de Custen van Spaigne. 205

In Italia.

Italia 206
Roma 207
den Paus 208
de Cardinalen 209
het Hoff van Romen 210
d'Inquisitie 211
de Congregatie de Propaganda fide 212
het Collegie van de Jesuiten 213

Het Leger van den Paus 214
dc Republicque van Venetia 215
den Doze van Venetia 216
den Senaet 217
haer Generael te Lande. 218
Haer Leger. 219
Haer Generael van de Zee 220
Hare Armade 221
de Stadt Venetia. 222
den Groothartoch van Toscane 223
de Galeijens van Livorno 224
de Stadt Florenzo 225
den Hertoch van Savoyen. 226
Sijn Leger. 227
de Republicque van Genua 228
Haer Leger te Lande 229
hare Galeijens ofte Armade. 230
de Hertoch van Mantua 231
Monferaet 232
Casal 233
den Hertoch van Parma 234
den Hertoch van Urbino 235
het Coninckrijck Napels. 236
den Vice Ré van Napels 237
Stadt Napels 238
de Galeijens van Napels 239
het Coninckrijck Sicilia. 240
den Vice Ré van Sicilia 241
Messina 242
de Galeijens van Messina 243
Malta. 244
den Grootmeester van Malta 245
de Galeijens van Malta. 246

In Switserlandt.

Switserlandt. 247
de Switsers int generael 248

de Grisons 249
d'Evangelische Cantons. 250
de Pausche Cantons. 251
haer Leger int generael 252
het Leger vañ Grisons 253
de Valtolina 254
Basel 255
Geneve 256

In Transilvanie.

Transilvanie. 257
Den Prince van Transilvanie. 258
Sijn Leger 259

In Turckije.

Turckije 260
den Turckschen Keijser. 261
den Oppersten Vizijr 262
den Casimacham, die in absentie vañ Vizir tot Constantinop. gouverneert 263
den Cap^{n}. Passa 264
den Testardar ofte Opperste Thesaurier 265
den mufti het hooft vañ weten eñ geestelicheijt 266
den Janitsar Agar Opperste van de Janitsaren 267
het Turcx Leger 268
de Sipahijen 269
de Janitsaren 270

In Tartarie.

Tartarie 271
den Coninck. 272
Sijn Leger 273

In Persia.

Persia. 274
den Coninck 275
Sijn Leger 276

Ambassadeur. . . . 277
Ambassadeurs. . . . 278
Plenipotentiaris . . . 279
Plenipotentiarissen. . 280
Resident 281
Agent 282

Achter dezen Nomenclator bevindt zich de volgende sleutel:

a	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*uv*	*w*	*x*	*ij*	*z*
4	7	9	11	13	16	18	20	22	25	27	29	31	33	36	38	40	42	44	46	49	51	53	55
5	8	10	12	14	17	19	21	23	26	28	30	32	34	37	39	41	43	45	47	50	52	54	56
6				15				24					35						48				

Tot dusver het geschrift waarvan ik boven melding maakte. Ik ben verder nog in de gelegenheid den sleutel mede te deelen, op het cijferschrift van onzen gezant te Stokholm WILLEM VAN HAREN, gelijk het voorkomt in een' brief van het jaar 1672. Het is uiterst eenvoudig:

a	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*uv*	*w*	*x*	*ij*	*z*
10	3	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	31	32	33

Indien men de cijfers heeft met de verklaring er naast, dan is de sleutel in den regel zeer gemakkelijk te vinden. Men ontdekt b. v. terstond uit de verklaring, door den Heer ROGGE van UYTENBOGAERT'S cijferschrift gegeven [1]) dat de sleutel deze is:

a	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*ij*	*z*
··	1	2	3	·.·	4	5	6	-	7	8	9	10	.·.	11	12	13	14	15	:	16	17	18	19	20

Doch het is mij ook voorgekomen, dat ik den sleutel, niettegenstaande de bijgevoegde verklaring, niet vinden kon. Dit is het geval met een der cijferschriften van onzen gezant VAN DER MEER aan het Spaansche Hof. In een brief van maart 1727, berustende op het Rijksarchief en mij met de meeste bereidwilligheid ter leen verstrekt door den rijks-archivaris, bedient hij zich van het volgende cijferschrift, dat te 's Gravenhage op bijgevoegde wijze ontcijferd werd:

35
57 52 85 22 52 (Cette) 55 7 85 71 75 50 36 40 42 52 2 38 70
14 33 34 62
30 (représentation) 70 (a) 70 41 19 (esté) 47 7 54 5 (mise) 73 20

[1]) *Brieven en onuitgeg. stukken*, II, bl. 194 e. v.

66 95 90
(en) 52 22 43 74 (main) 54 85 (de) Sa Majesté 51 55 (le) 21me
60 92 35 61
41 91 24 47 27 (ainsy) 45 38 50 (que) 37 44 (me) l'assurent 51
34 32 15
27 9 (des) 24 5 38 54 (gens) 54 2 37 (qui) l'ont 77 75 56 7 (lue)
13 12 11 31 34
37 56 (et) doivent 45 (a) 37 76 (ce) 49 17 67 25 55 (qu'ils) 47
32 62 64
128 (me) 74 37 41 58 77 55 (disent) l'envoyer 80 (à) 74 55 (la)
35 33
73 38 41 9 (Cour) de 58 54 4 25 44 19 (France).

Opmerking verdient het, dat dezelfde gezant zich bovendien nog van drie andere cijferschriften bediende, van welke het mij tot dus ver niet gelukt is er één te ontcijferen.

Mogt een der lezers van dit tijdschrift mij hierin behulpzaam kunnen zijn, of mij op ontcijferingen opmerkzaam kunnen maken, waarvan ik geen gewag maakte, zoo zal hij mij zeer verpligten.

J. I. VAN DOORNINCK.

V R A G E N.

De Hollander en de rhinoceros. »De tous les voyageurs d'industrie que j'aie vus ou dont j'aie entendu parler, le voyageur Hollandois, dont m'a parlé un de mes amis, mérite la palme. M. Bowlby m'a raconté, que, faisant un voyage en France, il rencontra à Lyon un gentilhomme Hollandois d'un certain rang, mais qui n'étoit pas riche. Il mangeoit ordinairement avec les étrangers à table d'hôte, et parloit avec empressement d'un animal merveilleux, un rhinocéros, qui se trouvoit alors dans cette ville, et pressoit toujours les nouveau-venus d'aller voir cet étrange animal, dont il relevoit tellement les qualités singulières, qu'il les y faisoit retourner plus d'une fois. M. Bowlby, l'ayant rencontré dans plusieurs villes, et lui voyant toujours le même empressement, fut curieux d'en approfondir le motif. Il découvrit enfin, que le gentilhomme Hollandois avoit imaginé le moyen de vivre avec économie en achetant un rhinocéros, qu'il envoyoit au-devant, par un homme de confiance,

dans toutes les villes où il vouloit s'arrêter; et, s'introduisant avec les étrangers dans la bonne compagnie, il donnoit bientôt une réputation au rhinocéros, qui, de son côté, le défrayoit de la dépense de ses voyages." (Mémoires d'un voyageur qui se repose, par M. Dutens, t. I, Par. 1806 [1]), 3e partie, chap. VII, p. 331, 332).

Is er meer van dien persoon en dit geval bekend?

M°.

De hoofdstad van Nederland. Als hoofdstad van Nederland zal men steeds Amsterdam vermeld vinden [2]); aan 's Gravenhage wordt daarentegen steeds de naam van hofstad gegeven; zelfs de Hagenaars, die anders zoo trotsch zijn op hunne stad, eischen voor haar nooit den titel hoofdstad, hoewel die haar toch volkomen toekomt.

De wet spreekt nergens van eene hoofdstad van het koninkrijk der Nederlanden: de Grondwet bepaalt dat de koning wordt ingehuldigd in de stad Amsterdam; nu is eene inhuldigings- (kroonings-) stad nooit als de hoofdstad beschouwd; ware dit het geval, dan zou ook Koningsbergen de hoofdstad van Pruisen, Rheims, die van het oude Frankrijk zijn. Jure is er dus geen argument voor Amsterdam; facto zijn er zeer veel tegen. 's Gravenhage toch is de woonplaats des konings en der koninklijke familie, daar is de regeering gevestigd (ministeriën, kamers der Staten-Generaal), de hooge collegiën van staat (staatsraad, rekenkamer); 's Gravenhage is dus de stad, van waar uit Nederland geregeerd wordt, even als het lichaam van het hoofd uit, en derhalve de hoofdstad.

Gaan wij thans na wat Amsterdam in zijn voordeel kan zeggen:

1°. dat het de meest bevolkte stad van Nederland is. Doch dit is niet genoeg;

Glasgow telt 477144, Edinburgh 196500 inwoners, toch is de laatste plaats Schotlands hoofdstad;

---

1) In het *Avertissement* wordt gezegd: „Ne voulant rien présenter au Lecteur qui ne soit de la plus exacte vérité," etc.

2) Slechts eenmaal hoorde ik van een vriend van mij die zijne opleiding te Creuznach had ontvangen, dat hem daar geleerd was, dat de Haag Neêrlands hoofdstad was.

eveneens is het met:
Mainz 50648, Darmstadt 36115 (Hessen-Darmstadt),
Mannheim 34017, Carlsruhe 32004 (Baden),
Rostock 28849, Schwerin 25053, (Mecklenburg-Schwerin),
Napels 418968, Rome 220532 (Italie).
Dit argument bewijst dus niets.

2°. dat er de Koninklijke academie van wetenschappen gevestigd is, beduidt ook niets; dan toch zou Göttingen ook de hoofdstad van het voormalig koninkrijk Hanover geweest zijn.

3°. dat er het provinciaal gerechtshof in Noordholland gevestigd is, heeft ook geene bewijskracht; immers dit heeft slechts provinciale jurisdictie, en verliest dus alle waarde tegenover den hoogen raad in 's Gravenhage en het hoog militair gerechtshof in Utrecht.

De commissaris des konings woont in Haarlem, en daar komen ook de provinciale staten bijeen; dat is dus de hoofdplaats der provincie.

Wij komen dus tot het resultaat dat: jure Nederland geene hoofdstad heeft, doch dat facto 's Gravenhage dat is; en dat Amsterdam niets is dan eene gewone provinciestad (une ville de province), waar de koning gehuldigd wordt.

Delft. DR. juris LEONHARD VAN IJSSELSTEYN.

Gebruikte postzegels. (Vgl. XXII, bl. 224). Bij herhaling worden in couranten »gebruikte postzegels" ten verkoop aangeboden. Van onderscheidene zijden ben ik ook meermalen aangezocht de mij in handen komende te bewaren en af te staan. Maar mijne vraag naar het doel van dat verzamelen weet niemand te beantwoorden het is weder ten behoeve van een ander en zoo verder. Intusschen loopen daaromtrent verschillende verhalen. Het oudste zooveel ik weet komt hierop neder, dat zeker iemand in Duitschland eene weddenschap had aangegaan om binnen een bepaalden tijd een verbazend groot getal gebruikte postzegels — men sprak van millioenen — op te leveren en dat de groote geldsom, het bedrag dier weddenschap, tot een weldadig doel zou bestemd zijn. Sommigen spreken van het vrijkoopen van slaven, anderen van het redden der levens van vrouwelijke kinderen in China, anderen misschien nog van iets anders.

Wie weet hiervan iets anders op te geven dan gissingen en »on dits?" H. M. C. V. O.

GESCHIEDENIS.

Inventarisatie der meubelen en goederen op het kasteel te Vianen 1567. Terwijl Hendrik van Brederode zich in het voorjaar van 1567 nu hier dan elders in het vaderland ophield, werd zijne stad Vianen door den hertog Erik van Brunswijk belegerd, het kasteel ingenomen en de meubelen en goederen op last van de hertogin regentes geinventariseerd.

Het is ons voornemen het merkwaardigste wat hiervan op den inventaris voorkomt in dit tijdschrift mede te deelen. Wij zullen hierdoor eenigzins bekend worden met het gene er zoo al op het kasteel van een onzer voornaamste edelen in dat tijdvak aanwezig was; en hoewel er geen kostbaarheden van goud en zilver geinventariseerd konden worden, die vermoedelijk reeds vroeger in veiligheid waren gebracht, bleef er, zoo als wij zullen zien, nog genoeg over, om zoo wij vertrouwen ook nu nog onze belangstelling op te wekken, en waaronder wij wel in de eerste plaats mogen rekenen te behooren: de *bibliotheek*, *kaarten*, *schilderijen*, *tapijten* enz. en deze opgeven naarmate wij ze op den inventaris aantreffen. Wij laten echter voorafgaan eene verklaring van mr. Jan van Lendt, raad in den hove van Utrecht, als met het inventariseren belast, die op de eerste bladzijde wordt gevonden.

»Vermogens de Comissie van den Houe van Vtrecht hier naer van woorde te woorde volghende, Achtervolgende de goede beliefte van de hoocheyt van de Hertoghinne van Parma Regentes etc., mitsgaders de missiue van mijn Heer de Graue van Meghen in date den xj deser maent, heeft tHoff prouiciael van Vtrecht gecomitteert eñ comitteert by desen mr. Jan van Lendt, Raidt in den Voorsz. Houe ome te trecken bijnnen der Stede ende Landen van Vyanen. Ende aldaer wel ende deuchdelicken Inuentaris te maken van alle die meuble ende Inmeuble goederen des Heeren van Bre-

deroedes, mitsgaders dat het geschut, cruyt, loot eñ alles anders nyet vuytgesondert, synen Inuentaris onder den Houe ofte den voirñ. Graue van Meghen te leueren, om̃e daermede ghedaen te worden naer behoiren. Actum t'Utrecht den xij may Anno 1567. Onderteyckent G. Scryuers, Ben ick Jan van Lendt, Raidt Ordinaris in den Houe van Vtrecht (by my hebbende Jan Baecx, Secretaris in den zeluen Houe als Adjoinct) op ten xiij[c] may Anno xv[c] Lxvij vuyt Vtrecht gereyst tot bynnen der Stede van Vyaneñ om̃e te volcomen ende teffectueren myne voersz. Com̃issie als ick ghedaen hebbe in vouge, manieren ende op stonden als hier naer volcht. Ende om̃e tzelue in de alderbeste eñ bequaemste manier te volcomen ende te voltrecken, hebben by ons ghenomen eenen Peeter Crom, die over de twyntich eñ meer jaren Dienaer van den Huyse van Brederoede gheweest hadde, die ons de cameren ende plaetzen genomineert eñ aenwysinghe vañ moeble goederen ghedaen heeft, als kennisse eñ conscap van dezelue hebben, in voughen als hier naer volcht":

Int groote Salet daer men Somers eedt.

Acht stucken tapesseryen mette wapenen van Brederoede mette welcke het salet bequamelicken behangen es.

In de Capelle.

Een outaer met een tapyt daervoer hangende mette wapene van Brederoede ende Lalaing.

Een geschildert taeffereelken van de salutatie van onse Lieue Vrouwe, in waterverwe druck.

Een pulpiter staende opt altaer.

Noch een pulpiter staende voer het altaer.

Twee engelen, staende in de muere.

Noch een cleyn taeffereeltgen van plaetster gegoten, staende opt altaer.

In het toortgen, genaempt Artus toorntgen, in der tyt Camerlinck van de Heer van Brederoede.

Noch een seer excellente carte, gescreuen op parkement van de nyewe eylanden wesende (zoet scheen) zeer pertinentlick op de winden gemaeckt.

Een aelebastert vergult taffereel, nyet seer groot.

Eene pourtractare van den Heere van Haevrincourt.

In de Capelcamere.

Eenen bybel in Franchoys.

In de garderobe van de nacht camere.

Noch een carte van het Nederlant.

Op de camer bouen de poort.

Seuenthien fauvisaigen (maskers of momaangezichten.)
Een contrefeytinge der stadt Vyanen.
Een contrefeytinge van de Vaert.
Een charte van Vemandois (Vermandois).
Vier oude boecken in franchois van Parceforet.
Noch twee oude boecken.

Op de poorte camer wesende die Librie bevonden tghene hier naer volcht.

Mappe mundi nouelle papisticque (in 1566 uitgekomen).
Een charte van Plaisance mit drie Cimers daer van deerste was, Lion rouge.
Drie genealogien van Mansvelt.
Een charte vant Lant van Arckel.
Een charte van de Vaert.
Die genealogie van Vranckrycke.
Twee madalien? op de schoorsteen (ovale of ronde portretten?)

Walsche boecken.

Boccasse in Franchois in franchyn.
Les Liures de Trisan (Tristan) gescreven in franchyn.
Listorie de la nature de oiseaux.
Giron le Courtois.
Josephus in Franchois.
Heliodore in Franchois.
Les ordonnances de Roy Henry.
Recueil des arrestz notables.
Appiaen Alexandrin.
Le dix prm̃re Liure Iliade.
Tite Liue.
Le secunde garde punicque (guerre).
La cosmographie Vniuersele de minstere (Seb. Munster).
Listore palmerin doliue.
Cincque Liures de Amatis de Gaule.
Listore de Lempereur diouclesian in franchyn.

La primire parthie des historie des poisons.
Lau..quite? (L'antiquité?) de Gaule.
Le secunde Liure de Merlin in franchyn.
Petrarcque des remedes des lunes et lautres fortunes.
Linstitution de la discipline millitaire au royaume de France.
Discours Listorial de la cite nismes.
Le second volume de Lancelot de Lac.
Description de Linde orientale.
Les psaumes.
Sansonnettes.
Les singularites de la France antarctique (par Thevet).
Les plaisant jue du de gedron (dodecadron) du fortune sollitaire *second de la musique* [1]).
Continuation des dernieres guerres.
Les commentaires des Julius cesar.
Le dode chedron (dodecadron) de fortune.
Primire Liure des narrations febuleuses.
Oration de la paix.
Raison darchitecture anticque.
La male scaldries (marechalerie) contre les maladies de cheuaulcx (par Laurens Rusé).
La republicque des Turcqs.
La tierce parthije des orientales histores.
Les dialogues dhonneur.
Le Prince de Nicolas machiavelle secretairc et citoien de Florence.
Epistres doroes de don Anthoine de Gueuare.
Enchiridion ou brief recueil du droit escript garde et obserue en France.
La pyrotechnie ou art du feu contenant dix Liures ausquelles est amplement tracte des toutes sortes et diuersite de mineris? etc.
Les vies des Empereurs (Suetonius).
Elegies mascarades et bergerie.
Harrengue au peuple Franchois contre la rebellion.
Cosmographie de Leuat (Levant).
Les secrets de reuerend Sr. Alexis piedmontois.

---

[1]) Het is ons niet bekend of dit cursijf geschrevene bij het voorafgaande behoort.

La philosophie de Loys de caron.
Des estatz et maisons illustres de la christiennete.
La bible.
Epitome des vies de cincquante et quatre notables personaiges.
Instructions de la guarre.
Les amours dismeneus (d'Ismenius par Eustatius).
Les principes dastronomie et cosmographie.
La claire? ou de la prudence de droit.
Cronicque des Flandres en troys parthies deske?
Histore de ñre temps.
Liure primire du sommeil qui print? a poliphile.
Les nouuelles Recreation et Joieux diuis.
Tracte des facons & costumes des anciens gaulloys.
Diuerses mandemens du Roy.
Lamie des amies.
Les comentaires de Julius cesar.
Lrẽs (Lettres) amoreuses.
Traite de la composition et fabricque de Lastrobale (L'astrolabe).
Diuises heroicques (par Paradin).
Lastrolabre (L'astrolabe) (par) Dominic Jaquinot.
Lorloge des principes (princes) par Gueuare.
Des dames des renom.
Les odes doleuier?
Faceties et motz subtiles.
Premere parthye de la practicque ciuiles.
Historiale description de etiope.
Les Liures de la subtilite cardani.
Les Liures de Jehan boccasse.
Historiale description de Lafrique.
Lageure (L'Algèbre) de Jacques pelletier.
Les antiquites des mundes.
Les Histores de Indes et Portigale.
Les Historie de la guarre des scosses (Ecosses).
Jules Obsequet (Obsequent) Des prodigucs.
Les rechesses de la France.
Cronicque abreue des roys de France.
Les epemerides (ephemerides) perpetuele de Lair.

Trois Liures escript en Ritmes (rimes) a messrs. Le prince & Brederode, par Guilame de poictou betunois.
Suyte des Marguerites de La marguerite.
Du deuoir dun capiteyne et chief de la guaire.

Latinsche boucken.

Josephus.
Quintilianus, gescreuen in franchyn.
Terentius oude drucke.
Glose Clementinj, per N. Ciculum.
Summarium questionum Tho. de aquino gescr.
Een gescreuen bouck, beginnende Vniuersis christi fidelibus.
Aristoteles edicata.
Additiones ad postillam Nico. de Lira gescreuen.
Pauli epistole cum comentarys, gesc. in franchyn.
Historia Troiana, in papier gescreuen.
Acta apostolorum cum annotationibus ad epistolis (epistolas).
cano. et apoca. gescreuen in franchyn.
Euangelia Mathei & Marci cum coment.
Cronica Euseby, gescreuen in franchyn.
Euangelium Luce & Johns (Johannis) in franchyn gescreuen.
Valerius Maximus, gescreuen in franchyn.
Aenei siluy epistole.
Johannes boccacy, in franchyn.
Au. (Asconius) pedianus in oratione Ciceronis.
Portalitium (Fortalitium) fidei (Alphonsus a Spina).
Comentaria in Libros Augusti (ni), de ciuetate dei gescreuen.
Bartholo. Romulej repetitio in Legem. nemo potest.
Vergilius maronis.
Centuria syntaxium.
Figure biblie.
Fratr. Anthoni de campelogis (Rampigollis).
Jul. Cesar acephalis.
Cornelius Celsius.
Johannes Feruerius de naturali pte (parte) anime.
Testamentum nouum Erasmj.
Fuccius (Fuchtius) plantarum historia.
Anth. musa de medicamentis.

Nabal comedia sacra.
Juris ciuilis cathegasis (Catachresis).
Dioscorides.
Joachimus Hopperus de Jure actis.
Juris ciuilis cathecasis (Catachresis) Franc. bal.
Catalogus familie totius aule Cesaree, per Nic. Mameranium.
Bonn (Bonum) Vniversale de proprietatibus apum (van Thomas van Cantimpré)

Italiaensche boucken.

Delli nauigationi et viaggi de Laffrica et terra noua.
Tri Libri della natiuita de messire Jan Schonero.
De la guarra de Campagna Di Roma.
Li transformationi del missire Lodouico Dolce.
Ordini di chaualcace.
El diuino Petrarcha.
Romances neuuamente saccados Espaignol.
Discorso de messire Sebastiano Cresso.

Duytsche boucken.

Dats nyewen Testament.
Das burch (buch) Jesus Syrach.
Das ber buch schiert? mit siben segelen verschlossen buch.
Tugentspiegel der hoch und weltvesten.
Cosmographi oder beschrybung aller Landen.
Waerhaftige beschreibung, geistlicher und werlicher historien.
Luterus die propheten in Duytsch.
Plutarchus in deutsch, ongebonden.
Johan Flossaert (Frossard) gescreuen in franchyn in drie stucken.
Luterinius.
Vogelbouck.
Wunder werck van allen Dieren.
Wunder werck xij buck.
Christoffel Hertsoch so Witsenberch confession.
Cente nouelle Johñs boccaty.
Andree erity van verbessering des gemeyne etc.
Die gulden Arch, Sebast. Franc.
Martinus Luther, Cleyn postillen.
Openbaringe der naturen, H. card. (Cardanus).

Onder gerichts ordiuung des ertzstiffts mentz.
Der Larchitecture furnumbste etc.
Concilium zu costenz.
Calendarum historicum in Duytsch.
Warhaftig historia vund bescribung.
Wunder werck vund wunder serchen bung?
Weltbung Spiegel vund beltenis.
Fernandj Cortesy von den neuwen In (Insulis?) Hispanie.
Vund gebuere vund billicheyt.
Gruntliche vund warhafte bescreibung etc.
Vielderley wunderbarlich Tier.
Aritmetica durch Gallum Spandinck.
Nachfolging Christi.
Een formulaer om (te) seryuen.
Die Sieben buess spalmen (psalmen?)
Een gescreuen nederduytschbouck, beginnende Aspice formas.
Een gescreuen reuereynbouck in franchyn.
Von der sung Eras. (Erasmus).
Die Kintheyt unses Heeren Jesu christi.
Die sontages euangelia.
Albertus Magnus in duytsch.
Problema Arestotelis in duytsch.
Een gescreuen meysterbouck, in duitsch.
Een salmbouck in duytsch.
Hippiatria de cura educationis equorum in duitsch.
Een gescreuen bouck in franchyn, beginnende Unsen Heeren Jesus Christus spreckt in den Euangelio etc.
Den neuwe Herbarius, dat is dboeck van de cruyden.
Een deel tabulature ende musicque, onder een in duytsch ende Latin onder een geuonden. [1])
Een deel boucken ongebonden, daer gheen beghinsels aen beuonden en wierden, van cleyne importancie.
Diuersche gedruckte schilderye op papier.
Etlicke Carten van Europen.
Johannis Sleidanus in duitsch van de vier monargien.

[1]) Deze muzijkboeken en eenige andere zijn reeds opgegeven (zie blz. 81, 256).

Georgy Wicoly van beeden, vasten ende aelmoessen.

Op de Hoffm[rs]*. camer.*

Een steen om deure in de sonne te weeten.

Op de rustcamer beuonden.

Diuersche gereetscap omme pylote te spelen.
Een coffer daer dese naeruolgende boucken inne lagen.
In den eersten Le troyesme Liure de Amatis de Gaule.
Le monde a Lempire.
Clement marot.
Les amours de oliuier de maugrier.
La vie de nrē (nostre) Singeur Jesu Christ.
Les amours de rontsaert van Domoys (Ronsard van Domoys).
Sanchons (Chansons?) spiritueles.
Le philo cofse (philocope) de boccasse.
Les diuersches Lessons de pierre messie.
Listoriael description de Lafricque.
De vies eloijke (Deuises Heroïques?)
La philosomie (physionomie) de Phle. nr̄e michiel lescotte.
La b. c. ou Instruction christienne.
La decameron de boccasse.
La magie naturele.
Le pmier (premier), Liure de Amadis de Gaule.
Notables enseignemens.
Les amours de Johan Anthonie maheu.
Le fleur des Dames.
Recueil des petits chansons.
Recueil des sympties (sympathie) et antipties (anthipatie).
Recueil des plaisantes et fanceuses (facétieuses) nouuelles.
Historie prodigieux.
Baptissement des receptes.
Les Croniques de Jehan Carion.
Quinte curtius.
Les oeures de nrē Giulle. Cocliaert (Guillaume Coquillart).
Le xxj epistre Douide.
Lrēs (Liures) amoreux.
Dialecticque de piere rame.
Recueil des rimes et proses.

Les zis Dialogones de Johan chrisostomo.
Een Croene mit struys eye.

Op de borduerscamer.

Een stuck tapesserie van Juppiter.
Noch een van Venusberch.
Item een tafereeltge van onse Lieve Vrouwe vlyende in Egipte.

In het huys van plaisance, liggende int bosch van den Heer van Brederode.

Op de bouenste zael.

Vier gegoten ofte gebacken aensichten.

In den hoff beuonden twee groote steenen vergulde urewercken, staende op pylaeren.

Op de camer van den secretaris.

Les oures (oeuvres) de Virgile translate de Latin en Franchoys.
Een duytsche pracktickboecken.
Een tractaet van criminele saken.
Catechismus in Duytsch.
Le miroer des Caluinistes.
Boecken van exceptie mit andere cleyne boeckens nyet weerdich om te Inuentariseren.
Hebben noch beuonden een zeker casse met zesthien ydel (ledige) layen, op de vyfthien van de welcke staende waren zeker geschriften als in den eersten op deerste eñ navolgende vier layen [1]) Madame, Le duc de Cleues, Le prince Dorangne, Le conte degmont, Le conte de Schoudenberch (Schauwenburg?) Le conte de mansvelt, Le conte Loduwyck, Le conte de Hornes, Le conte de Hoochstraten, Le conte de nuenaer, Le Contes berge & Culenborch, Le Sr. de Hunnepel, Merode, Madame de Santonay, Le Sr. de Hauerincourt, Lrẽs (Lettres) de plussieurs & diuers Srs).

Op de galerye.

Drie taefferelen waterverue van de arce (arke) noe.
Eene van de toorn van Babel.
Eene van Cleopatra.

---

[1]) Waarschijnlijk gediend hebbende tot berging der correspondentie tusschen den heer van Brederode en de hierin genoemde personen.

Een van zeker fortresse mit noch twee ander affgesedt.
De stadt van Ausburch.
Een chartgen van 'tgraeffscap van muers (Meurs).
Een carte van Cecilien.
Een carte van Vranckryck mit syn frontieren.
Een carte van Piedmont.
Een carte van Vlaenderen.
Een carte van Torkyen.
Bescryuinghe des Torcxschen Legers in een carte.
Orbis descriptio per Orontium.
Een cleyne charte van Vlaenderen.
Nouelle description de (la) Gaule baillicque (Belgique).
Europe descriptio.
Germanie descriptio.
Charta marina.
Descriptio Hungarie.
Peregrinatio Paulj (Veneti).
Italie descriptio.
Charte van Piedmont.
Description du pays de boulon̄eys et conte de Guide.
(Guines?) terre Doye et ville de Cales.
Charte van Ingelant.
Descriptio Grecie.
De borsche van Lissebone.
Een charte Daer ons Heer in geschildert es mit syn cruys, ende noch een ander carte mitte vier Euangelisten iu waterverue.
Een carte van Venegien.
Een van Ihlem̄ (Jerusalem).
Een van Napels.
Een van Constantinopilen.
Germanie descriptio.
Palestine descriptio
Tabula Vngarie (Hungarie).
Terre sancte descriptio.
Ciuitatis cay? descriptio.
Een taeffereel van Ste. Lucas in secundo cap.
Hispanie descriptio.

Captiuitas Ducis Saxonie.
Tbelegh van han.
De slach van Vlaendren.
Mappe mundi.
Londinum.
Een corte cronique chartsgewys gemaeckt.
Roma.
Description van Vermandois.
Een bescreven carte op doeck van eenig Nederlanden mit ander Landen daer omtrent gelegen.
Noch een ander Mappa mundi.
Descriptio nauigationum.
Een cleyn beleg van den slach van Greuelingen.
Een charte van den hoywagen.

Opt vertreck van myn Heeren van Brederoedes camer.

Een charte van Gelderlant ende een van Hollant.

In myns Vrouwens stoeue.

Een taeffereel van Judith.
Een contrefeytsel van een Jouffrou.
Een groot taeffereel van Abel ende Cayin.
Twee taeffereelen van den ouden Heer ende Vrouwe van brederode.
Die Keyser, Die Coninginne Marie.
Hertoch Caerl van bourg^{ne}.
Borbon.
Noch die Keyser.
Noch de contrefeytinge van een out man.
Een taeffereel van twee Kynderkens.
Een taeffereel van den Coninck van arragon.
Een cleyn taeffereel van een Jonckman.
Een taeffereel van Lot.
Een van Magdalena.
Een contrefeytsel van den Heer van Hauerincourt.
Twee contrefeytselen van twee Joffrouwen, sittende in een stoel.
Hertoch Phls (Philips) van bourg^{ne} mit syn huysvrouw in een bort.
Noch een taeffereel van een Jouffrouw.
Noch een taeffereel van een heer hebbende Dorde van St. Michiel.
Noch een ander van een Heer hebbende 't Gulden Vlies.

Noch een van een Jouffrouw.

Noch een van een Heer.

Noch een ander hebbende eenen valck op syn hant.

Een gebacken Kindeken.

Metamorphosis in Duytsch.

In myn vrouwe Cuecken.

Twee contrefeytsels van twee Jouffrouwen.

In een ander vertreck by de Cuecken.

Een schandaleuse bort van de Inquisitie.

Op de Cabinet van myn Vrauwe.

Een contrefeytsel van een Edelman.

Saturnus geborduert.

Een contrefeytsel van een oude Jouffrouw spinnende.

Een cleyn taeffereelken van een Man mit syn Wyff ende Kint.

De borse van Lisseboen.

Drie papieren chaerten.

Noch een papieren charte van een Leger.

Een papieren charte van Antwerpen.

Op de Camerlings Camer bouen de Cueckentoorn.

Een charte van Gelderlant.

Twee cleercassen ende bevonden in deen vier mommeclederen van root ende witte syde, mit goude Laken geboort. In Dander casse beuonden zeker gebreyde garen net ouer een Ledicant.

Vyff slechte cleyne taeffereeltgens.

Int cleyn toornken besyden het Salet onder Artus Camer.

Een berchgen mit gecontrefeyt corael.

Noch een berch van gecontrefeyt corael. [1])

In een ander cas (aldaar).

Noch een crystallyne fonteyn.

In een ander cas.

Een herbarium van Doctor Rembert dodoneus.

Noch eenige cleyne musycque boeckskens.

Noch in een ander casse.

Zes ende vyfftich houte gesneden mannekens ter jacht.

---

[1]) Behalven nog cristal, glas en aardewerk.

(*Wordt vervolgd*). LABORANTER.

Hofnarren (Vgl. A. R. I. en II; XXI, bl. 436, 595.) Christoph Günther Megander deelt, in zijne Curieuse Samml. zur Miscellan-Historie Hoher Häupter u. Fürstl. Standes-Personen, Dresd. 1738 Cap. XXIV: *Von hoh. Stand.- Pers., in deren Testament einige curieuse Dingen anzutreffen*, op p. 206—207, mede:

Der Churfurst zu Cölln, Maximilianus Henricus, ein gebohrner Hertzog in Bayern, hat unter den vielen Legatis, so in seinem Testamente befindlich, auch folgendes verordnet:

»Dem Hospital zu Bonn 6000 Thlr. Capital, jedoch, dasz sol-»ches *zwey Narren, zwey Zwerge*, und *zwey junge Türcken* ihre Lebe-»lang verpflegen soll. Welches Capital nach deren Tode dem Hos-»pital verbleibet." [1])

Hertzog Ludwig (in Bayern, Pfalzgraf am Rhein) erlebte seinen letzten Tag zu Kelheim in Unter-Bayern auff eine sehr fatale Art. Denn als er An. 1231, den 16 September nach der Abend-Taffel sich auff der Schlosz-Brücke ergötzte, und mit seinem Hoff-Narren allerhand Schertz trieb, erzürnete sich der Bösewicht dergestalt hierüber, dasz er dem Hertzog ein Messer in Leib stiesz, davon der armselige Herr so fort seine Ruhe im Grabe suchen muste." (Ziegler, Histor. Labyrinth der Zeit, p. 129, met verwijzing naar Adelzreiter Annal. Bojor.) — Brunner, Annal. Boj. part. 3 p. 683, Zschokke en Westenrieder, Baier. Gesch., spreken van een »Meuchelmörder". Vgl. ook Böttigers Gesch. Baierns, Erl. 1832, p. 90, en Fessmaier, Gesch. v. Baiern, Landsh. 1804, p. 356 en aant. 476, waar hij zich beroept op Anonymi farrago historica rerum Ratispon. ap. *Oefele* T. II. p. 504. »Hoc anno, do ward Herzog Ludwig von Bairn ain Cron und ain Trost alles Lands, auch der besten Fürsten ainer, der dazumal lebet, erschlagen zu Kelhaim aines Abends von aim Stockherr, das stiftet Kayser Heinrich, als er das selber hernach bekannt, derselb Ludwig blieb lang unbesungen, doch zulezt besang man im mit fast grossen Ehren. Des selben Tags thet sein Sohn Herzog Otto alle Caesten mit Traidt auf, dann es was ein grosse Theure desselben Jars, das ain Schaeffl Korn galt fünf Pfund Pfenning."

Over den nar van Hendrik van Plauen, kommandeur der duit-

---

[1]) Historis. Kern Chron. Tom. II. ad A. 1688.

sche orde te Dantzig, die de dantziger burgemeesters, Conrad Leezkaw en Arnold Hecht, waarschuwde voor de kwade bedoelingen zijns meesters (beide werden, op palmzondag 1411, onthoofd of vermoord), zie Ziegler, t. a. pl. p. 979 (de Wal spreekt van dien nar niet in zijne Hist. de l'Ordre Teut. t. IV, p. 469 e. s.); over dien van Martinus koning van Arragon (gest. 1410), Borra, denzelfden, pag. 127: »Allein wieder auff den ietzt sterbenden König zu kommen, so hatte derselbe einen wegen seiner Scharffsinnigkeit und besonderen Inventionen, wie man es ietzt zu nennen pflegt, sonderlich berühmten, auff deutsch, Hoff-Narren an dem *Borra*, welcher Lebens lang bey diesem und den vorigen Königen viel gegolten, und so bald in ernsten als schertzhafften Dingen zu Rath gezogen worde. Sein lustiger Kopff hatte ihm ein Vermögen von 100,000 Ducaten zu wege gebracht, daher er denen Gelehrten offt unter die Augen gesagt: *ich habe mit meinen Narren-Possen mehr, als ihr mit allen euren Büchern und Kopff-Brechen erworben.* Da es denn fast scheinet, er habe einen Prophetischen Geist gehabt, der etwan auff unsere Zeiten gezielet.

Er war damahls bereits 84 Jahr alt,.... Zie ook over hem, Erasmus Francisci, Die lustige Schaubühne von allerhand Curiositäten, Nürnb. 1669, 1 Thl., erste Versaml., p. 47, 49: »Jeder bewarb sich um dieses Narren Gunst, und zoch ihn, mit güldenen Fäden, auf seine Seiten: weil er einen trefflichen Fuchsschwäntzer gab, und bey dem König sehr viel galt. Ja, grosse Herren hofirten ihm, und andere Potentaten beschenckten ihn gar herrlich. Pontanus schreibt, Kaiser Sigismundus habe ihn, bey einer Gastung, mit Silber so überladen, dasz er, unter der Last, zu Bodem gesuncken."

Meer over de Hof- en Schalcksnarren in het algemeen, en over die van sommige vorsten in het bijzonder, wordt in opgemelde *lustige Schaubühne*, I. Thl, erste Versaml., pag. 42 en volgg. aangetroffen.

In de Nouvelles histor. de l'ancienne Flandre, traduites du néerlandais par Emile de Borchgrave, in 18, 1864, Tournai, Casterman, komt o. a. voor: *Le Fou de Philippe le Bon.*

M^o^.

IJzeren kooien. (Vgl. A. R. I en II.) Adolphe Blanqui deelt,

p. 62—64 van zijn Voyage à Madrid (Août et Septembre 1826), Paris, 1826, het volgende mede:

»La petite ville d'Aranda de Duero, peuplée de quatre mille ames, présente encore de nombreuses cicatrices des blessures qu'elle a reçues pendant la guerre de l'indépendance. En descendant vers la rivière, nous avons vu les murs du palais épiscopal, tout criblés des boulets et des balles que le fameux chef de guérillas, l'Empecinado, avait fait tirer sur un régiment des troupes impériales qui s'y était retranché. Qui eût pensé alors que ce partisan redoutable périrait quelque jour, par la main de ses concitoyens, sur les bords même du fleuve, théâtre de sa gloire! Cette fin tragique est très-connue; on sait que l'Empecinado, livré aux absolutistes après la restauration de 1823, lutta sur l'échafaud même, avec ses bourreaux, et qu'il fallut le tuer à coups de bayonnette, parce qu'il devint impossible de le pendre: l'Europe entière a retentides affreux détails de cette exécution. Mais ce que peut-être on ignore, c'est que, pendant toute la durée de sa captivité, les moines eurent la barbarie d'exposer leur victime dans une cage de fer extrêmement basse, aux outrages de la populace de Roa, qu'il avait si vaillamment défendue. Dans cet état lamentable, on le promenait par les rues et les marchés publics. Les enfans lui crachaient à la face; les femmes lui jetaient de l'eau bouillante, et les prêtres chantaient le *Te Deum*. Ces horreurs, je les ai recueillies à Aranda, et ceux qui me les racontaient se vantaient d'y avoir pris part, comme d'une chose honorable.''

M°.

Lefebre, hertog van Dantzig. (Vgl. XIX. bl. 589.) In de Mémoires et Anecdotes sur la cour de Napoléon Bonaparte. (Nouv. édit. d'après celle impr. à Londres chez Cox et Baylis, et enrichie de notes crit. qui n'ont point paru.) En Belgique, 1818, leest men, p. 227—229:

»Dans les ouvrages publiés en France du commencement de la révolution, on a bien souvent accusé la noblesse française de hauteur et de fierté. Ce reproche conçu en termes généraux était une injustice. La politesse et l'affabilité semblaient héréditaires dans ces familles véritablement nobles, dont le nom se retrouve, à chaque page, dans les annales de la monarchie. Mais il est cer-

tain qu'une morgue ridicule faisait le caractère de cette noblesse moderne qui, dans certaines provinces, bouffie d'orgueil d'une illustration récente, ne croyant pouvoir s'élever qu'en humiliant les autres, et traçait une ligne de séparation entre elle et les autres classes qui ne faisaient que rire de cet orgueil mal entendu. Rien n'était plus ordinaire que de voir ces petits gentillatres pétris d'ignorance et de présomption, jeter le regard dédaigneux du mépris sur des négocians riches et instruits qui faisaient honneur à leur patrie, et assuraient sa prosperité. Le même esprit se faisait remarquer parmi les nobles de la création de Napoléon, et les mêmes causes le faisaient naître. Ils sentaient l'immense intervalle que l'opinion publique mettait entr'eux et ces anciens preux dont l'origine se confond avec celle de la France, et ils s'efforçaient de la combler à force d'impudence et de fierté. Leurs efforts étaient d'autant plns risibles, qu'il s'y mêlait souvent une dose de sottise qui devenait très-divertissante. [1]) C'était surtout chez les femmes que ce mélange d'orgueil et d'ignorance donnait lieu à des scènes très-plaisantes, et rien n'était moins étonnant: une partie des hommes tirés des dernières classes du peuple, et que la fermentation révolutionnaire avait poussés sur la surface, étaient mariés avant le nouvel ordre de choses: ils n'avaient pu choisir leurs épouses que dans les mêmes rangs de la société d'où ils étaient sortis. Celles-ci avaient pu aisément substituer à leur ancien costume les vêtemens les plus riches, mais il était plus difficile de se débarrasser de leur ton vulgaire, de leurs manières communes, et la grisette se reconnaissait toujours sous les diamans qui couvraient la duchesse. On ferait un gros volume en réunissant seulement les traits d'ignorance grossière, de ridicule vanité, et de sottise triviale qu'offre l'histoire de certaines femmes qui ornaient la cour de Napoléon."

---

[1]) „Disons-le, pour l'honneur de l'ancienne noblesse, — schrijft de vte. de Kerckhove, in zijn Mémoire sur la noblesse etc., Anv. 1848, — quelle différence entre le vrai gentilhomme, modeste et distingué par son éducation et par l'élévation de son caractère et l'annobli sans mérite, qui n'est ni noble ni bourgeois, et à qui l'orgueil, apanage des sots, fait tourner la tête! — Il serait bien injuste de confondre avec lui l'ancien noble, digne de ce nom, et pénétré des devoirs que lui impose sa naissance. A ce propos, on ne peut s'empêcher de rappeler ce qui a été dit tant de fois, qu'un souverain peut créer des Ducs, des Marquis, des Comtes, des Barons etc., mais qu'il ne saurait faire un gentilhomme."

»Un jour que la maréchale Le Febvre se rendait chez l'impératrice Josephine avec Mme. Lanne, depuis duchesse de Montebello, on lui dit à la porte que sa majesté ne recevait personne. »Com»ment, comment, personne! s'écria-t-elle: dites-lui que c'est la fem»me à Le Febvre, et la celle à Lanne." On rit beaucoup dans Paris de *la selle à l'âne*."

»La même dame se trouvant a dîner chez le cardinal Caprara un vendredi, refusait tout ce qu'on lui présentait. Son éminence le remarqua et lui demanda si elle était indisposée, ou si elle manquait d'appétit: »non, monseigneur, lui répondit-elle, mais je »ne vois que du poisson et des oeufs, et je ne mange jamais que »des carnivores. [1])"

Van der Willigen, die eene vertaling van bovengenoemde Mémoires et Anecdotes [2]) gaf, heeft deze anekdotes onvermeld gelaten: Er blijkt voldoende uit, dat Madame Le Febvre niet tot de fine fleur de l'aristocratie behoorde. Haar naam bleef mij onbekend; den hertog van Dantzig daarentegen, vind ik, in verschillende biographiën, niet *Arthur* naar *François Joseph* [3]) Lefebvre genoemd, en aan het slot van zijn artikel in de Histoire biogr. de la chambre des pairs, par A. Lardier: »Il avait eu douze fils, dont aucun ne lui a survécu pour hériter de son nom et de ses titres."

Over Napoleon en zijn hof laat de schrijver van: De la condition et de l'influence des femmes sous l'empire et depuis la restauration, Par. 1822, zich volgenderwijze uit:

---

[1]) Malgré tous les ridicules qu'on lui a prêtés, Mme. Le Febvre était une excellente femme, très-obligeante et de beaucoup de sens. On ne l'aimait pas seulement à cause du contraste que son langage offrait avec sa situation, mais à cause d'une originalité d'esprit très-réelle et souvent fort piquante. *Note* 26.

[2]) Het eerste gedeelte dezer Mémoires schrijft men toe aan Mme. de Montesquiou, gouvernante van den jongen Napoleon. Zie *note* 4— . „Le mélange de l'ancienne et de la nouvelle noblesse avait donné naissance à deux partis qui se disputaient la prééminence. Madame de Montesquiou employait tout son crédit en faveur des émigrés; Madame de Montebello (dame d'honneur en de vertrouwelinge van Marie-Louise), soutenait le parti des nouveaux parvenus, et tâchait, par tous les moyens possibles, de balancer l'influence de sa rivale." (S. R. avocat, de la condit. et de l'infl. d. femmes sous l'empire etc. p. 77—78.)

[3]) In de Voyage pittor. en Alsace, Mulh. 1844, noemt de Rouovrois hem, p. 200, *Jacques*,... fils d'un meunier.

»Le règne de Napoléon devait laisser peu d'influence aux femmes. Elevé dans les camps, accoutumé au tumulte des batailles, il conserva au milieu de sa cour cette brusquerie militaire et cette soldatesque familiarité aussi conforme à son caractère, qu'elle était éloignée de la courtoisie de nos anciens Rois. A peine se fut — il assis sur le trône, qu'il tourna toutes ses vues vers la guerre; autant par politique que par ambition. Il sentait qu'il avait besoin de faire oublier sa naissance, de couvrir son usurpation de l'eclat de ses victoires, et d'étourdir les Français par le bruit de ses conquêtes. La majesté des souvenirs ne pouvait cacher l'obscurité de son origine; il voulut la farder du vernis de sa gloire personnelle.

»La politique seule dirigeait les actions et la conduite de Napoléon. En posant sur son front une couronne usurpée, il avait en même temps jugé nécessaire d'entourer son sceptre de quelque éclat et de quelque magnificence. Ce lustre plaît aux Français; accoutumés à voir briller à la cour de leurs Rois, toutes les pompes que Louis XIV avait étalées à leurs yenx, ils respecteraient peu un souverain qui affecterait la mesquinerie d'un petit prince d'Allemagne. Napoléon essaya donc de les séduire encore par ce prestige, et de ramener aux Tuileries quelques images des grâces et de la grandeur que déployait la cour de France sous ses princes légitimes; mais la comparaison était redoutable. Le chef de l'état n'avait rien qui put en imposer à un peuple qui fut toujours l'arbitre du bon goût et de la politesse. La brusquerie d'un soldat, et la rudesse d'un homme de mauvais ton étaient peu propres à rendre aimable une cour d'où étaient encore exilés ceux, qui autrefois, par une tradition héréditaire, avaient appris à en faire le charme et l'agrément; peuplée de personnages nouveaux qui sortaient à peine des camps pour s'y montrer un jour, de femmes qui, quelquefois des derniers rangs de la société, venaient s'asseoir sur le fauteuil, elle n'avait rien encore de ce qui pouvait donner aux Français une haute idée de la majesté du souverain. Napoléon le sentait bien: il ne voulait pas s'astreindre lui-même aux règles gênantes d'une délicate urbanité; mais il exigeait des autres qu'ils se rendissent aimables. Il essaya quelques fois d'humaniser son ton, et de se créer des formes plus douces; mais

un acteur était peu propre à lui donner ces sortes de leçons; Louis XIV ne les prenait que de son cœur et de sa grande âme (!) ou plutôt il les avait reçues de sa naissance et de la nature. En vain Napoléon cherchait à racheter cette absence de noblesse et de véritable grandeur par une magnificence immodérée; en vain il voulait couvrir la gaucherie et l'air emprunté de ceux qui l'entouraient, sous le poids de l'or, des pierreries et des ajustemens. Il ne fit que des caricatures de ceux dont il voulait faire des courtisans aimables et polis. On ne tarda pas à se moquer des ridicules de la nouvelle cour, et plusieurs aventures qui se répandirent dans le public, et qu'il est inutile de raconter, démontrent qu'il n'est pas si facile qu'on pourrait le croire de se donner l'air et l'apparence d'un monarque, et de singer la majesté Royale.

»Mais Napoléon s'était abusé en croyant s'entourer de prestiges capables de faire oublier la nouveauté de sa puissance; la splendeur du monarque ne pouvait cacher entièrement la bassesse de son extraction, et toujours quelque côté obscur décelait l'homme né dans les derniers rangs de la société [1]). Napoléon aimait quelquefois à plaisanter; mais sa gaieté bruyante avait quelque chose de grossier et de populaire; ses propos se ressentaient du langage des casernes, et quelquefois son insultante ironie, ou ses indécentes questions annonçaient que le maître se souciait peu de blesser ses amis ou de faire rougir la pudeur. Ses mœurs" etc. (Première partie, Chapitre II. *La cour, sous l'empire*).

Geen gunstiger oordeel velt Ockerse, in zijne Napoléontische Redevoeringen, Eerste Tweetal, bl. 85 vlgg., over dien »sublime parvenu", zoo als de Reiffenberg hem noemt (Souv. d'un pélerinage en l'honn. de Schiller, p. 272), en zijne »hulpwerktuigen"; terwijl van der Willigens Fragmenten van aant. betr. Napoleon Buonaparte en zijne regering, op bl. 19, nog dit te lezen geven:

»Van den nieuwbakken keizer, zijn geslacht en bijzonder begunstigden aanhang, die dagelijks meer en meer met eertitels praal-

---

[1]) „Volgens het, sedert verscheiden jaren algemeen verspreide gerucht, zou Napoleon Buonaparte een onecht kind zijn, door den Franschen Generaal de Marbeuf, Gouverneur van Corsica, verwekt bij de huisvrouw van den Procureur en Griffier van het geregtshof te Ajaccio, Bonaparte of Buonaparte genaamd." Van der Willigen, Fragmenten enz. bl. 2.

den, en al, wat de pracht kon uitdenken, te baat namen, zeide men, dat zij veel overeenkomst hadden met de kampernoeljes (*champignons*) die men op mestbedden teelt: dewijl die nieuwe grooten ook in zeer korten tijd uit den drek verrezen waren, en men hen even gelijk de kampernoeljes, als vergiftige en gevaarlijke planten, beschouwen moest."

Onder het keizerrijk en sedert de restauratie was het aantal adellijken verbazend toegenomen. Daarom schreef Alexis Dumesnil in zijne Mœurs politiques au XIXe siècle, 2e édit., Par. 1830, chap. I, p. 22—23:

»C'est avec l'orgueil, à défaut de vertu, que l'on fait les grandes choses, tandis que la vanité se consume, au contraire, à la recherche des plus vils intérêts de l'amour-propre, et songe à l'homme d'abord avant de songer à l'État. Il lui faut des honneurs, des emplois, des privilèges, à quelque prix qu'on les vende et quel que soit le pouvoir qui les distribue, ou légitime ou tyrannique. La vanité a dépassé en France toutes les bornes du moi humain; elle s'est jouée de toutes les opinions, de tous les partis; elle a, si je puis ainsi parler, prodigué le sarcasme aux principes et aux institutions. Nous ne nous doutions guère, par exemple, que l'on semât des nobles en quatre-vingt-treize, et pourtant voyez comme ils ont levé dru sous l'empire et à la restauration. Combien hélas! sont en arrière de nous ces petites prétentions de la vieille monarchie, frappées de ridicule par Dancour! Le cadre de ses pièces ne suffirait plus à mettre en scène nos sottises et nos folies; c'est la France entière qui se charge aujourd'hui de donner une représentation des *Bourgeoises de qualité*. Cette révolution qui devait faire tout un peuple de roturiers, nous aura bientôt fait tous, au contraire, nobles et grands seigneurs: voilà comme nous entendons en France l'égalité." Zie ook p. 28—29, en Chap. II: Nobl sse monarchique sous l'empire, Chap III: Les deux noblesses à la restauration. Vgl. Lady Morgan, La France, 2e édit., t. I, p. 161.

M°.

Zegel op de objecten van handel en weelde (Vgl. XXI, bl. 550, XXII, bl. 65). Het bevestigt zich hier al weder, dat hetgeen in den volsten zin algemeen is bekend geweest, het eerst vergeten

wordt. Onder het bestuur van koning Lodewijk en van Napoleon I was er niets, dat in den handel aangeboden werd, wat dan ook, of er moest een zegel aan worden gehecht in verhouding tot de waarde van het voorwerp dat te koop stond, en dat daarbij door den kooper moest worden voldaan. De meeste voorwerpen waren niet geschikt om er die zegels op te plakken, en daar deze, even als onze postzegels van achteren gegomd waren, werden ze dubbel gevouwen en met eene draad op de goederen gehecht, en wel zoo dat de einden der draad er tusschen verzekerd waren. Men stelle zich nu voor, dat in het geheele land de oogen nergens konden worden gewend of millioenen van die staatsprentjes zweefden den voorbijganger voor het gezicht. En nu nog in deze eeuw is het eene vraag geworden: van waar die zegels? Op de speelkaarten was het opplakken of aanhechten van zulk een zegel ondoelmatig, en daarom werd alleen bij harten- en schoppen-aas het volle koninklijke wapen er op gedrukt, waarvan ik nog de twee exemplaren bewaard heb. Het is nog niet zoolang geleden dat op eene verkooping te Amsterdam voor een compleet spel kaarten uit dien bezegelden tijd *f* 14.— werd betaald. Staande ovalen herinner ik mij niet gezien te hebben; wellicht waren dit voorgangers vóór Lodewijks bestuur, en alleen zeer langwerpige ruiten; ook kende men toen geen ander rekenen dan met guldens, stuivers en penningen, waarvan de P. het laatste aanduidde.

U C. KRAMM.

VRAGEN.

Leen door Andries de Fresne ingesteld. In 1641 is door zekeren Andries de Fresne, raad en rentmeester der domeinen van Brabant in de stad en meierij van 's Hertogenbosch, bij testament ingesteld eene *beneficie* of *leen*, tot opleiding van studenten in de godgeleerdheid, van welk leen, blijkens gevonden aanteekeningen, 5e patroon is geweest zekere heer Nicolaas Kien, die, den 11 januarij 1718 overleden zijnde, als 6e patroon is opgevolgd door Godefridus Wessem Sintaman en uit welk leen omstreeks dien tijd hebben gestudeerd de zoons van de heeren Frederik Oosterlant en

Jordan Olivier, predikanten te 's Gravenhage, en later zekere Aernout Kien, zoon van Aernout Kien en Maria Machtelina Carlier.

Weet ook iemand op te geven, of dat leen nog bestaat, en, zoo ja, waar zich het ebbenhouten kasje met de daarin beslotene documenten bevindt, waarvan in die aanteekeningen wordt gesproken, en die tijdelijk in het bezit van den fungeerenden patroon behooren te zijn, of wel, wie tegenwoordig het collatieregt uitoefent, en wie thans de beneficiant is?

Met de beantwoording dezer vraag zou men zeer verpligten

Leeuwarden. W. EEKHOFF.

Okey, Barkstead en Corbet te Delft gevangen genomen. Drie van onze engelsche koningsmoordenaars, Okey, Barkstead en Corbet, hebben zich gedurende eenen korten tijd te Delft opgehouden. Zij werden daar in een bierhuis gevangen genomen en door den engelschen gezant sir George Downing naar Londen overgezonden, waar zij de straffe van hoogverraad ondergingen. Bevatten de nederlandsche archiven ook eenige bijzonderheden omtrent hunne gevangenneming? Kan de plaats, waar zij hun verblijf hielden, of waar zij gevangen genomen zijn, ook aangewezen worden?

Bottesford manor, EDWARD PEACOCK, F. S. A.
Brigg, (Engeland.)

Moord van Isaac Doreslaer. Op den 15den mei 1649 werd doctor Isaac Doreslaer, gezant van het engelsche parlement in den Haag vermoord in eene herberg, de Witte Zwaan geheeten. Weet men dat huis ook aan te wijzen? Ik zou het zeer gaarne zien, indien het nog in wezen is; zoo niet, dan zou ik gaarne weten, of er ook schilderijen of prenten bestaan, waar het op voorkomt.

EDWARD PEACOCK, F. S. A.

Noachiten, of pruisische ridders. In het Algemeen wijsgeerig, geschiedkundig en biographisch Woordenboek voor vrijmetselaren, 3 dn., Amst, 1844—1845, wordt blz. 58 van het 3de deel medegedeeld, dat deze orde den 21sten graad van het oud-engelsche en den 35sten van het mizraëmitische systeem uitmaakt, zonder verder eenige bijzonderheden omtrent oorsprong, uitbreiding, lot-

gevallen, doel, enz. op te geven. Zoude ook de een of ander in staat zijn in deze leemte te voorzien, en met name mede te deelen of er alsnog hier te lande of elders kapittels van deze orde bestaan?

Maastricht. M.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

VRAGEN.

Penning op Lamoraal graaf van Egmond en zijne vrouw. *Lamoral p*(rince) *d*(e) *Gavre Co*(mte) *d Egmont* en *Sabine Pal*(atine) *Duc*(h)*esse en baviere* zoo leest men rondom hunne wapenschilden op een penningje, zeer zeldzaam voorkomende en bij van Loon I, bl. 17 afgebeeld. Waarschijnlijk is dit penningje bij hun huwelijk geslagen. Wanneer had dit plaats?

J. D. / L.

Penning op Willem van Croy en Anna van Renesse. *Souffrir vaincre Croy* en *Doubter n'en faut Renesse,* rondom de wapenschilden van Willem van Croy en Anna van Renesse, te lezen op een vrij zeldzaam penningje bij van Loon I, bl. 38 afgebeeld. Ook dit werd waarschijnlijk bij hun huwelijk geslagen. Wanneer had dit plaats?

J. D. / L.

Oude kerkgestoelten. Men zou mij zeer verpligten, indien men mij bekend kon maken met oude kerkgestoelten nog in Nederland bestaande, met snijwerk onder de zittingen, van die soort die de engelsche oudheidkenners *misereres* noemen. Ik vermoed, maar ben er niet zeker van, dat er in de groote kerk te Dordrecht te vinden zijn.

Bottesford Manor. EDWARD PEACOCK F. S. A.
Brigg (*Engeland*).

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Dije cronijke van Hollant, Zeelant en Vrieslant.... in t corte, enz. (Vgl. XXII, bl. 21, 171). Wie kan deze lijst aanvullen? vraagt de heer C. P. L. Indien elk het zijne meedeelt kan zulks ligtelijk plaats vinden. Onder de kronijken berusten bij mij: eene oude, in 12°. die hier volgt, de reeds vermelde van 1542. Den Afkomst ende Korte Historie der graven van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt, enz. Ghedruckt tot Amsterdam by my Harman Janszoon Muller, wonende in den Vergulden Passer, zonder jaartal. Het eindigt met 't jaar »1549 de XXXI. Graef Philips de derde van dien name, Keyzer Karels zoon Coninck van Spaengien etc. Leeft nog." Eijnde.

De Chronijcke van de geschiedenissen in Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt: ende van de Bisschoppen van Utrecht, op nieuws overgesien ende op vele plaetsen verbetert. Tot Amsterdam bij Broer Jansz. Boeckdrucker op de Nieuwe Zyts achter Burch-wal. Aan 't slot: *Finis. Tot Alckmaer*... Gedruckt by IJsbrant van Houten, stadsdrucker in de Langhe-straet, in de vergulde druckpers Anno 1645. Op een der schutbladen staat aangeteekend dat er een druk dezer chronyck te Amsterdam bij Corn. Claessoon op het Water en Willem Janssoon van Campen 1546 in 12°. is verschenen.

U. C. KRAMM.

Joncker Henric van der Borch. (Vgl. XXII, bl. 20). Ik vind het niet gewaagd den heer C. Honig mijne meening aangaande jonkheer Hendrik van der Borch mede te deelen. Daar in het vermelde album bij zijn naam vijf ridderhofsteden en heerlijkheden vermeld staan, die alle als het ware in ééne kom in het westen van het Sticht Utrecht gelegen zijn, zal hij dan ook wel een Utrechtenaar geweest zijn. Immers van dat aanzienlijke geslacht vindt men reeds als raad der stad Utrecht vermeld »1430 Meyster Arnt van der Borch" en verder Meyster Jacob van der Borch als raad in 1479; Jan van der Borch, ouderman 1464; zie Burman, Utrechtsche Jaarboeken. Nog komt voor Mr. Jonker Adriaen van der Borgh die in 1588 griffier's hoofs van Utrecht was, en in 1606 is overleden. Van de Water Utrechts Placaetboek III, 1061.

Als men dit jaar in verband beschouwt met de promotie van onzen Henric tot Douway in 1599, kan hij wel een zoon van genoemden Adriaen geweest zijn, die door huwelijk de gemelde heerlijkheden verkregen heeft, die welligt na kinderloos overlijden, weder aan de erfgenamen zijner vrouw zijn vervallen. Ik heb in mijn werk Leven en Werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstenaars, een artikel over jonkheer Jan van der Burg en zijne werken gegeven, die in Utrecht te huis behoort, en waarschijnlijk niet voor de balie geschikt zich aan de knnst heeft gewijd. Dit is een bewijs dat »Alex. Westerhout geboren te Utrecht, de kunst geleerd had bij Jan van der Burg aldaer, die van adelijke afkomst zijnde, zich meer in wapenkunst als in andere oefende." En wat dit verder nog meer bevestigt leest men in het voorberigt van het werk van Crispijn van de Pas de Jonge, getiteld 't Light der Teeken- en Schilderkunst enz. Over de vermaarde teekenschool te Utrecht sprekende, zegt hij: »maar hebben daarenboven altijd met d' allerberoemdste schilders gemeenschap gehouden, als sonderlijck met wijlen den wytvermaerden heer Freminet, H. K. Majesteyt van Frankrijk voorname hofschilder, alsmede met den heer P. Paulus Rubens, Abraham Bloemaert, Paulus Moreelse, kunstschilder en bouwmeester der stad Utrecht, met welckx zoon ik, benevens andere, maer inzonderheyt met den Wel-Edelen Jonkheer van der Borg in een vermaerde teekenschool, die op dien tijd van de voornaemste meesters werd gehouden, heb gegaen." Daar de Pas in 1585 is geboren, zal dit omstreeks 1600 hebben plaats gehad. Het zou mij niet bevreemden dat in het bedoelde album wel utrechtsche geslachten zullen voorkomen. Ook geloof ik dat men niet ver afdwaalt, met al de hier genoemde als van eene familie afkomende te beschouwen, die te Utrecht nog lang tot de aanzienlijkste behoord heeft. Ik heb nog in 1822 eene weduwe van jonkheer van der Burg van Kroonenburg achter den Dom in het huis met den hardsteenen gevel, thans het postkantoor, gekend.

U. C. KRAMM.

Zonderlinge drukfouten. (Vgl. Alg. Reg. I en II, dl. XXII, bl. 63, 160). Kirchhoff & Wigand, in Leipzig, Antiq. Katal. Nr. 321, Oct. 1871, vermelden, p. 42, n°. 1067:

Hampson, R. T., virgines patriciae; or a deduction of european titles of nobility and dignified offices, from their primitive sources. 8. London 1846.

Voor virgines leze men: origines. M°.

Zonderlinge drukfouten. Hooft zegt in zijnen Geeraert van Velsen, sprekende van de Hollanders en Zeeuwen van zijnen tijd:

O vorsten van bedrijf! o moeden onbesneeden!
O harten kloeck! o onverleemde dapperheeden!

In plaats van *onverleemde* (d. i. onverminkte, door niets verminderde of verstoorde) staat in de uitgave van 1613 *overleemde* (d. i. met leem bestrekene). P. L. WZ.

Zonderlinge drukfouten. »De zwakke Anna is, even als het sidderende vogeltje voor den blik eener *basiliek*, niet bestand tegen de overmacht en tooverkracht van een Richard III." Wetenschappelijke Bladen 1872, febr. bl. 294. Hetzij die fout tot de druk-, hetzij zij tot eene andere soort van fouten behoort, dit is wel buiten twijfel dat de schrijver van het oorspronkelijke stuk niet aan *eene basiliek* maar aan *eenen basilisk* gedacht heeft.

VRAGEN.

Maurus Jókai. In Das Neue Blatt 1872, s. 104 wordt vermeld dat een roman in drie deelen van dezen zeer vruchtbaren hongaarschen novellist door eene dame *in het Hollandsch* is vertaald, maar nog niet in het Duitsch is overgezet. Patterson gaf er eene engelsche vertaling van. De titel moet luiden : »De nieuwe landheer" of zoo iets. Nadere aanwijzing vraagt

J. D.
L.

Gedicht van Tesselschade. In Brandts Historie der Reformatie enz. vindt men onder de aentekeningen pag. 38, »ook gedenkt mij in een gedicht van Tesselschade dese woorden gelesen te hebben:

De Roomsche Geus het smeekend blad,
Tot Brussel, ondertekent had,
Soowel als d' ander, en versocht' er
's Lands vrijheit bij aen 's Kaisars dogter."
Wordt gevraagd, waar te vinden?

[Het zijn regels uit haar Antwoord aan de Academie. Men vindt dat gedicht in alle uitgaven van Vondels Hekeldichten. Het is echter niet het werk van dezen laatsten, maar van Tesselschade. Men zie daaromtrent van Lennep in zijne uitgave van Vondel en mijne uitgave van Hoofts Gedichten, dl. V, bl. 357—360.]

KUNSTGESCHIEDENIS.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder die in 1872 als *Beschermer* toetreedt — en mij een postwissel van *f* 3 zendt (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, gelieft bij te dragen), en mij... voor zooveel hij niet *in Amsterdam* woont — *portvrij* naam en adres van zijn *gewonen Boekhandelaar* opgeeft, ontvangt in den loop van dit jaar door mij I. Prof. Moll: Kerkgezang; II. Jaarboek; III. prof. Loman: Valerius: XIX Oud-Nederlandsche Liederen; IV. prof. Loman: XII Geuzeliedjes uit den Spaanschen tijd; V. wat wij wijders dit jaar zullen uitgeven.

De Leden (postwissel *f* 1.25) ontvangen: 1°. Prof. Moll; 2°. Jaarboek. — Wij tellen thans ruim 500 Beschermers en bijna 300 Leden.

Wie mij in steê van een postwissel van *f* 3.— eene van *f* 7.25 overmaakt ontvangt bovendien Sweelincks „Regina Coeli" en zijne „Orgelstukken."

Gedurende de Maanden Juli tot October zal ik meerendeels buitenslands zijn. Men zende gedurende dien tijd brieven en bijdragen aan den Heer S. Spellers. *Damstraat, passage Wynand Fockink, Amsterdam.* HEIJE, *Secretaris.*

Schrijver (Remigius.) Ter aanvulling van hetgeen op bl. 36 van het *Eerste Jaarboek* der V. v. N. M. G. is medegedeeld, kan nog het volgende dienen.

Hij werd, bij resolutie van wet en raad van Middelburg, den 4en nov. 1670, „op recommandatie van de liefhebbers van muzijk" tot *organist en klokspeelder* aldaar aangesteld, op een traktement van £ 100. Onder de voorwaarden van zijne aanstelling behoorde ook deze: „dat hij met *het collegie van de musikanten* [1]) „sal moeten corresponderen ende derzelver bijeenkomsten op haer versoeck bij-„wonen."

Naar het oordeel van zijne tijdgenooten was *Schrijver* een uitstekend componist, en werd vooral zijne muziek voor de Psalmen van *Oudaen* hoogelijk geroemd. In zijn *Bericht*, vóór het *eerste* stuk van de *Uytbreidinge van het boek der Psalmen* (Rott. 1680) noemt deze de muziek van S. naar het bericht van de kenners, „de „nooit genoeg volprezene samenstelling of *compositie* der muzijk-tonen en maat-„spelende instrumenten, door den hoogberoemden en ten uitersten konst-ervarenen „*Remigius Schrijver*."

Zoowel *van Iperen*, als *A. Andriessen* stemt met dit oordeel in. Eerstgemelde noemt S. „een beroemd kunstenaar in de zang- en speelkunde", die de *Uitbreiding* van *Oudaen* „op de keurigste toonen stelde"; en geeft, „om het leven-„dige en natuurlijke" van *Schrijver*'s muziek aanschouwelijk te maken, diens compositie voor den 42en Psalm, op bl. 191 van het eerste deel zijner *Kerkelijke Historie van het Psalmgezang*. — In de *Aanmerkingen op de Psalmberijming van Petrus Dathenus*, noemt de schrijver *A. Andriessen* onzen componist „den vermaar-„den organist van Middelburg" en zijne muziek op de *Uitbreiding* van *Oudaen* „uitnemend."

Niettemin schijnt S. over zijn eigen werk niet voldaan geweest te zijn. Het *eerste* deel van *Oudaen*'s *Uitbreiding* verscheen in 1680 en hield de muziek van S. op Psalm 1—75 in; zij was gesteld „met 1 en 2 stemmen en 1 en 2 violen, „benevens bassus continuus, in partituur." Hij wenschte de muziek voor het *tweede* deel „op geheel anderen voet in te richten"; maar *Oudaen* vond niet goed daarnaar te wachten en gaf in 1681 zijn *tweede* stuk, zonder muziek, uit, terwijl S. bijna gelijktijdig overleed.

Middelburg. G. A. FOKKER.

Lefèvre (Mr. Simon.) Zie *Bouwsteenen* I, bl. 24.

In het *derde* deel van de *Aanmerkingen op de Psalmberijminge van Petrus Dathenus*, geeft *A. Andriessen* eene *Naamlijst van degenen die de Psalmen van Datheen in Nederlandschen dichtmaat gebracht hebben*, enz. Daaruit blijkt dat mr. *Simon Lefèvre* de muziek (met 1 en 2 stemmen en bassus continuus) gecomponeerd heeft

---

[1]) Vruchteloos heb ik naar eenige bijzonderheden omtrent dit „collegie" gezocht. Ik vond er slechts nog een andermaal gewag van gemaakt in de notulen van den Raad, van 26 aug. 1662, volgens welke *Gijsbert Bredius* tot organist en klokspeelder werd aangesteld op dezelfde voorwaarden.

voor de *Uitbreiding der Psalmen* door den haarlemschen geneesheer *Johannes Vlakveldt.*

Middelburg. G. A. FOKKER.

Uittreksel uit de Rekeningen van het Illustre Lieve vrouwe Broederschap te 's Hertogenbosch.

1423/4. Item ghegeven der stat Piperen van den Bosch, van dat si pepen voir onsse Vrouwe 28 pl (ak).

Item der stat Piperen van Dortrecht, die oec voir onsse Vrouwen pepen, 28 pl.

Item gegheven alrehande pipere ende speellude, 1 guld. 12 pl.

Item gegheven Alart van dat hi metten clocken speelde 7 pl. $2^1/_2$ vliger

Item gegheven des cappellaens bruder omdat hi opten orgelen speelde 18 pl.

Item gegheven eenen armen vreemden senger 5 pl.

Item gegheven om bellen die aen die vaen hinghen.

1441/2. Item vertheert biden sengheren ende een deel der bruederen en twee vreemde sengheren want nyemant en gaff 4 Ars gl.

1476/7. Item 8 coralen die in ons choor songen elken 1 orth st. dair die sommige aff gegerwet waren, maken 2 stuiv. 1 pl.

1495/6. Item den drie spoelluyden die voir onse lieve Vrouwe spoelden $10^1/_2$ st.

1512/3. Den beyerman dat hij gespeelt heeft opte clocke 1 st.

1522/3. Die Graefmekers dat sy die groote clock hebben geluyt, doen men onse lieve Vrouw droech 1 st. 3 ort.

1526/7. Den Graftmekers want sij die groete clocke hebben geluyt met acht gesellen die hen geholpen hebben, doe men ons liever Vrouwen droech, t' samen 5 st. 3 ort.

Den sengeren om die vreemde sangers te festineren nae ouder gewoenten 14 st.

Den selven want zij allent jaer gesongen hebben onder die elevatie O salutaris hostia, 't samen 14 st.

Noch denselven sangeren mitten oirgelist mitten zes coralen ende mitte oirgelbleser: omdat zij des saterdachs savons te acht uren op onsse omganck avond, hebben gesongen in onser capelle drie motetten, ende insgelics onse oergelist gespoelt heeft 4 motetten ende die costers van der kerck driemael die groote clocken geluyt hebben van den acht uren tot na den 9 uren alle male een groote vierendeel van een ure. Insgelics den beyerman oeck gebeyert heeft van 8 uren tot $9^1/_2$ uren toe, gegheven den sengeren 't samen 14 st., den coralen $1^1/_2$ st., den oergelist 2 st., den orgelbleser $^1/_2$ st., den 2 costers voirss. 8 st., ende den beyerman 2 st.

1535/6. Item gegeven den sangeren metten choeralen ende den orgelbleesser, omme dat sy kermis avont, wesende den 4 dach julij, van acht heuren tot $9^1/_2$ heuren toe hebben gesongen in ons capelle in maniere van eenen loeve 3 ofte 4 moetetten ende oick metten stadt pijpers.

1535/6. Item die cuesters van den kerken hebben driemael geluydt die groote clocke van 8 heuren tot 9 heuren toe, enz.

Item die vier stadt pijpers die in de processie gespelt hebben, voir de beeldt van onsser lieve Vrouwen met verscheyde instrumenten ende hebben die selve oick gespeelt op kermis avond in den choer metten sangeren drie ofte vier moetetten, denselven dair voir gegeven 28 st.

1541/2. Alsomen opten kermis avont t' savons omtrent 8 of 9 uren in onser Liever vrouwen choer plech te singen in musijck ende metten orgelen ende insgelicks, dese stat pipers, ende oeck die vremde die van buten quamen, drie of vyer motetten in manieren van eenen lof ter eren van onsen Lieven vrouwen, gelick blickt in voergaende Rekeninghe. Maer omdat confuis ende rebellicheyt datter geboerden, ende om alle perykel te scouwen ende voorcomen soe ist metten gemeynen brueders afgestelt. Ergo Nyet.

1557/8. Item om den beyerman, omdat hij op den Kermisdach ons liever vrouwen misse des morgens gebeyert heeft gegeven 2 st.

Item noch competeerden denselven indien den omganck om hadde gegaen, van dat hij pleech te spelen ende beyeren ten tijde men dat beelt van onse Liever Vrouwen omdraecht $1^1/_2$ stuver; maer want metten drie Leden deser stadt gesloeten ende geordineert was, dat men egeen kermisse ofte ommeganck houde en soude, doir oirsaecke dat Hertoch Erich van Bruynswijck met thienhondert perden bynnen deser stadt gecoemen was, den coninck van Engelant ten dienste, ende want sij niet veel en achten op dat Eerwerdige Heylige Sacrament ende Goidts lieve Heylige ad evitanda schandala eest daarom aff gevisiteert als voirss. is. Ergo den beyerman gegeven nyd.

Voorts vond ik in de onderstaande jaren van de daarbij vermelde personen gewag gemaakt,

1348. Arnoldus Meelman, zanger en organist.
1350. Simon de Gandavo, zanger.
Theod. Ghegel, id.
Arnoldus van Scijndel, ludens in organis.
1356. Hendrik Paepken, orgelmaker.
1379. Roelairs de organist.
1385. Mathijs Scilders, cantor.
1386. Dirk van Os, id.
1387. Broeder Jan Eelkens van op die orghelen te spelen.
1388. Andries onze organist.
1405. Broeder Jan Lijnenboem, van de orghelen te maken eñ om den Portatijf—428 ligte schilden.
1408. Broeder Jan van Rijswijck, organist.
1423. Antonius van Tricht, van Elen, wonende te Maastricht, maekt een nieuw orgel.

1423. Zangmeester Jan Fabri.
1426. Een vreemde gezelle uit Holland, die Dirk heet, organist voor eenigen tijd.
1432. Jan van Borgogne schreef allerhande motetten en vreemde zangen in het groot discant-boek.
Simon van Monnickendam, onzen organist.
Broeder Jan van Waalwijk, bespeelde tijdelijk het orgel.
1448. Daniel, onzen zanger, was te gelijker tijd schrijver.
Broeder Otto, organist.
Dirk, zanger.
1453. Heer Mathijs, onze zanger.
1456. Drie gesellen speelden in de processie met snarenspel.
1468. Broeder Jan van Ghemert, orgelmaker.
1469. Heer Steven, onze tenorist.
Heer Jan Segry, bovenzanger.
1471. Joannes van Kamerijk, bovenzanger.
Quintijn van Nieuwpoort, bovenzanger.
1496. Heer Simon de organist.
1504. Hendrik Bredemers, organist des konings van Castilien.
1530. Jan Brandt heeft met zijn gezellen 16 Missen geordineerd, die een meester van Mechelen (Petrus Alemire) in 2 boeken schrijven zal.
Jan Brandt, hoog-conter.
1531. Sebastiaan, onze zangmeester.
Aart van Eindhoven, intoneerder.
Corn. Snoelaers, 〃
Joh. van Duijnkerken, organist.
Ant. van Homborgh, bas conter.
Steven van Louwe, 〃
Gommer van Lier, hoog conter.
Hendr. van Mechelen, 〃
M^r. Corn. van Stalle, hoog teneur.
Joh. Vijnckelroen 〃
Wm Cupers v. Leeuwarden, bovenzanger.
1532. H^r. Philips de Spina (of van den Doorn), intoneerder.
Jan de Coninck, hoog teneur.
Mr. Hendrik Nieuhoff (of Nijehof), orgelmaker te Amsterdam, om de orgelen te maken.
Hij vestigde zich later te 's Hertogenbosch.
1535. M^r. Olyvier, organist te Rotterdam, onderzocht het gemaakte orgel.
1537. Jan van Brugge, organist.
1539. M^r. Gerard de Hondt, zangmeester.
1546. Tlocque, hoog conter.
Jan Dierck Matheeusz, hoog conter.
Jan die Winne, bas conter.
1556. Jan van Wijntelroij, zangmeester.

1556. Philip van Doorn, intoneerder.
Jan van Brugge, organist.
Ant. van Lubeck, bas conter.
Pierre Russant, 〃
Dirk Mattheusz., hoog conter.
Frans van Halle, 〃
Peter Maas Bekker, teneur.
Jan Bentijn of Bentinck, teneur.
Hk Belaers, hoog teneur.

1538. Mr. Hendrik Nijehoff maakte een posityf met diverse registeren.

1539. Mr. Gerard de Hondt heeft gemaakt sommige motetten ter eere der Broederschap.

1545. Mr. Jan Brugge onze organist en heer Jan van Wintelrooij zangmeester omdat zij het nieuw jaer op het clavesimbel ende op die veele gespeeld hebben.

1549. 6 vreemde speellieden speelden op kermisavond op groote violen.
een gezel speelde op een cinck of hoorntje.

's Hertogenbosch. A. J. A. VAN LANDSCHOT.

Uittreksel uit de stadsrekeningen van 's Hertogenbosch.

1399. Aan de pijpers van Brabant, die pcepte voor O. L. V.

Idem uit die van Breda.

1646. Musieckkamer.
Volgens de appostille in date den 23 Juli gestelt op de requeste van Dekens, Busmeesters ende andere litmaeten van de camer van Vreuchdendael, soo hebben de heeren van de magistraet, om merckelijke redenen, goedgevonden den supplianten toe te leggen honderd en twintig gulden ééns tot reparatie derselver huijsinge ende aen de musiciens gelijcke sommen om henlieden te versien van noodighe instrumenten en musicanten tot het spelen van een fraeij ende bequaem musieck, ten tijde van d'inaugiratie der Ilustre schole alhier, volgens d'acte van voorscr. heeren in date 9 sept. 1646.

1502. Item noch gegeven 2 gesellen van Duffel die opte sackpijpe speelden 6 st.
Item noch een ander die opte herpe speelde.

's Hertogenbosch. A. J. A. VAN LANDSCHOT.

Matthijs de Casteleijn (H.) De heer Kramm maakt ons opmerkzaam op het volgende werk, voorkomende in de Catalogus van van Hulthem, Gend 1836, onder n°. 23899.

De konst van rhetoriken. Item de baladen van Doornijcke ende historie van Pyramus ende Thesbe door H. Matthijs de Casteleijn, priester. Met alle de liedekens door denzelven autheur op *noten* ghestelt. Rotterdam 1616, 8o. fig.

Weet iemand iets betreffende dezen componist en wel bovenal of hij tot Noord- of Zuidnederland behoort?

HEIJE.

Isbrant en Jan Sweelinck (zie Nav. XXII, bl. 298) Werd als hun laatst bekend leefjaar 1653 opgegeven.... 't is nu den hr. Leupe gebleken, dat wij ze reeds tot 1656 kunnen brengen.

Op den 18den september toch werden, volgens de Resolutie der Oostindische Camer te Amsterdam d. d. 17 aug. 1656, hun *f* 3000 afgelost, welke zij aan die kamer geleend hadden.

HEIJE.

Cordier. Onder de vele, zeer belangrijke bijzonderheden, die de heer F. Caland in het jongste maartnummer van den Nav. uit de stadsrekeningen van Bergen op Zoom heeft meêgedeeld, trof de volgende post mijne aandacht:

1486—1487. Geg. aan Cordier den Sanghere 8 Juni VI ghelten rijn wijns. IX *β*.

Hieruit bleek mij dat deze Cordier een buitengewoon kunstenaar moet geweest zijn, omdat men hem geene geldelijke belooning, maar eene vereering in rijnwijn aanbood, eene eerbetooning, die alleen aan vorstelijke of hooggeplaatste personen of aan zeer uitnemende mannen te beurt viel, zoo als de meêgedeelde rekeningen van 1493—98 bewijzen, en waarin soortgelijke vereeringen aan de zangers en instrumentisten der kapel van Filips, en de zangers van Antwerpen en hunnen grooten en beroemden zangmeester Jacob Obrecht ten deel vielen.

De naam Cordier kwam mij niet onbekend voor; ik herinnerde mij ergens in Baini's levensbeschrijving van Palestrina iets over dezen zanger gelezen te hebben, doch de juiste plaats in dit wijdloopig werk is mij ontgaan. Ook in de Biogr. Univ. van Fétis had ik zijn naam vermeld gevonden, doch daar dezen geen eigen artikel aan Cordier gewijd heeft is het mij slechts na lang zoeken gelukt iets omtrent dezen zanger in het artikel Obrecht te vinden. Die plaats luidt:

„En 1493 Obrecht reçut la visite d'un célèbre musicien français ou belge, qui „avait été au service de Galéas Sforce, duc de Milan, et qui, sans doute, après

„l'usurpation de Ludovic Sforce, avait été congédié comme Gaspard van Veerbeke„et d'autres. Bernardino Corio, contemporain de cet artiste, dit, dans son histoire „de Milan, que le duc Galeas entretenait dans sa chapelle trente musiciens ultra, „montains, auxquels il accordait de gros appointements. L'un d'eux, dit il, nommé „Cordier, avait cent ducats par mois. [1]) Il doit y avoir quelque erreur dans ce „Chiffre."

Hoewel nu ook mij deze belooning van honderd ducaten 's maands zeer fabuleus voorkomt, zoo blijkt toch uit deze niet ongewone italiaansche vergrooting, het aanzien, dat dezen zanger te Milaan genoot. Fétis weifelt tusschen Frankrijk en België, als geboorteland van Cordier; wegens zijn verblijf in 1486 te Bergen op Zoom en in 1493 te Antwerpen aarzel ik niet hem voor een Zuidnederlander te houden.

Bij het schrijven dezer notitië valt mij in, dat het berigt van Corio, maar zonder vermelding van den naam des zangers, ook te vinden is in Randler's bewerking van Baini's leven van Palestrina, en bij Kiesewetter, in zijne verhandeling over de verdiensten der Nederlanders in de toonkunst.

Ook in de hollandsche vertaling der Refléxions critiques sur la Poesie et sur la peinture van den abt Du Bos, door Philip Zweerts, in 1760 uitgekomen, vindt men den beroemden zanger vermeld. Deze vertaling blinkt niet uit door bijzondere naauwkeurigheid. Du Bos zegt; [2]) »*Un d'eux* nommé Cordier, touchait du Prince, cent ducats par mois." Dit heet bij Zweerts: [3]) *Twee van dezelven*, genaamd Cordier, trokken van den vorst honderd dukaaten ter maand"! J. C. BOERS.

De eerste vinding en gebruik der christelijke kerkklokken vind ik in het historisch werk, getiteld: *De verscheyden lessen Petri Messiae, Edelman van Sevelien* enz. vertaald uitgegeven te *Amsterdam bij Cornelis Claesz*, 1607 in 12°, op bl. 203:

Deze vinding der clocken dan was voorwaer seer wonderlijck, ende soo een

---

[1]) Il duca Galeazzo stipendiava trenta musici oltramontani con grosse mercedi. Uno di essi nominato Cordiero ne aveva cento ducati al mese.

[2]) Tom. 1, p. 495.

[3]) Tom. I, p. 499.

excellenten persoon waardig, als *Paulinus, bisschop van Nola* was, ten tijde van Sint Augustinus ende van Sint Jeronimus, dewelcke hem veel brieven schreven, die men noch hedensdaechs leest. Dezen dan was den eersten die in zijn kercke ende bisdom het gebruick der clocken bracht twelck sedert altoos gebruijckt is geweest over al het Kerstenrijck als een seer nootsaeckelijck dinck; ende hier van comt dat *Nola* in latijn een *clock* te zeggen is.

U. C. KRAMM.

TAALKUNDE.

Faro. (XXII, bl. 207). *Faro* is eigenlijk *Farospel* of *Pharaospel.* Op eene der kaarten, waarmede dit spel vroeger gespeeld werd, was de Pharao uit de geschiedenis van Jozef afgebeeld. Zie Kramers *Algemeene Kunstwoordentolk.*

Sluis. J. H. V. D.

Geslacht der zelfstandige naamwoorden. (XXII, bl. 207.) Omtrent de vraag, of er ook in onze taal woorden zijn, die in beide getallen verschillend geslacht opleveren, meen ik daaronder de volgende woorden te rangschikken.

het genot — de genietingen
het gedrag — de gedragingen
het beleg — de belegeringen
de raad — de raadgevingen

Men vindt dergelijke woorden o. a. bij Brill § 62—2 (Aanm. 4).

W. A. DE HOND.

[Hebben wij den vrager wel begrepen, dan verlangt hij te weten, of hetgene wij in het fransche woord *délice* opmerken, ook elders plaats heeft, namelijk dat *hetzelfde woord* in het meervoud een ander geslacht heeft dan in het enkelvoud. Maar *genot* en *genieting*, *gedrag* en *gedraging* enz. zijn *verschillende woorden*, al gebruikt men ze in de zelfde beteekenis.]

Slabber. (Vgl. XXI, bl. 625; XXII, bl. 155, 197.) Dat de naam van de plaats *Slabberswerf* te Zieriksee afkomstig is van den

familienaam van een magistraatspersoon of van een reeder, die daar een werf gehad heeft, kan zeer goed zijn, waarom niet? Maar wij weten stellig dat Zieriksee vroeger eene bloeiende scheepvaart bezat en er dus ongetwijfeld wel een werf zal geweest zijn voor allerlei soort van schepen ook voor slabbers. »De stad Bergen op Zoom verkocht 26 maart 1551 26 eikenboomen aan den factoor der scheepstimmerwerf van den koning van Portugal tot behoef van een groot schip gemaakt tot Zieriksee" Ik wil dus eer denken dat de familienaam *Slabbers*, misschien *Slabberman*, later *Slabberjan*, (in Hulst woonde in 1326 een *Gosuin Slabbaerd*) afkomt van den naam dier scheepjes, even als men in Hulst in 1326 eene familie *Coggheman* had en in Zieriksee nog de overlevering bestaat, dat de stamvader der familie *Buyze* (Buijsse) schipper was op een haringbuis. Aan de Eendracht een weinig benoorden de stad Tholen heeft men een Slabbekoorn-, Ermerins zegt Slabbekoordepolder. F. CALAND.

De borst smeren. (XXII, bl. 207.) Ik geloof, dat mijn geachte vriend L. het goed voorheeft, wanneer hij hier aan *de borst smeren* de beteekenis geeft van *lekker eten*. Opmerking toch verdient het, dat in Zeeuwsch-Vlaanderen, wanneer men iets lekkers eet, b.v. heerlijk toebereide pap, of soortgelijke spijs, men niet zelden hoort: *dat is een zalfje voor de borst. Smeren* behoort zoo eigenaardig bij *zalf*, dat er, dunkt mij, verband moet bestaan tusschen de laatste zegswijze en de uitdrukking *de keel smeren.*

Sluis. J. H. V. D.

Te berde. (XXII, bl. 207.) Ten bewijze, dat de verklaring van *berde*, door de redactie gegeven, waarschijnlijk wel juist zal zijn, moge dienen, dat in de platte zuidbevelandsche volkstaal nog menigmaal gehoord wordt: *te borde* brengen.

Nisse. J. KOUSEMAKER PZ.

Te berde. Voor *te berde* hoort men ook *te borde.* Er is geen twijfel aan: *berd* en *bord* — 't laatste leeft o. a. nog in *bord*- d. i. *plank*papier — beteekent hier *plank*, en wel de plank, welke voor *tafelblad* diende. Vandaar, zooals mijn vriend L. te recht opmerkt,

dat *te berde* of *te borde komen* hetzelfde beteekent als *ter tafel komen.* Niet zelden hoort men voor *te borde komen* op het tapijt komen. Welk tapijt kan hier anders bedoeld worden, dan het tapijt, dat de tafel bedekt, het tafelkleed? Wordt er een *vloertapijt* mee bedoeld, dan hebben we de laatste zegwijze waarschijnlijk aan een ander volk te danken. Ook Weiland (Ned. Taalk. Woordenb.) denkt bij *tapijt*, en ik geloof te recht, aan het kleed, waarmede de tafel van eene raadsvergadering bedekt is.

Sluis. J. H. V. D.

VRAGEN.

Koude herberg. Isaac Taylor in zijn werk Words and Places, Londen 1865, 2de dt.) zegt bl. 257 »The ruins of Roman villas were no doubt often used by travellers... and bore the name of *Cold Harbour* (*Koude herberg?*) De *Koude herberg* bij Wolfhees en den Oorsprong komt ons hierbij voor den geest. Is er eenig verband? Nijhoff, Wandelingen 1824 bl. 47 geeft geene opheldering over dezen vreemden niet uitlokkenden naam.

J. D.
L.

Pot-ridder. In den Ampt van Ermele.

Ricouts scheepherde ten velde, want hi seyde tot eenre Vrouwen, sy had hoer kynden Pot-Ridder gemaickt, ii. gln. [1])

Het woord zou minder beledigend kunnen zijn, dan dat van Potboef, *maar, regt uit gesprooken ik verstaa het niet, en heb daar voor een anders inlichting noodig.* (Van Hasselt, Geldersch maandwerk, II, 284.)

Wie gaf of geeft die inlichting?

M°.

Biljoen. Zoo noemt men de vreemde en niet gangbare munten,

---

[1]) Gh. v. d. Hage Opboeren van den Ampt van Veluwe in 1404.

die men uit ontvangene gelden heeft uitgeschoten en opgezameld. Kiliaan verklaart het woord *billion* door *aes confusaneum, et moneta adulterina, improba.* Ik vraag: van waar het woord *billion* of *biljoen?* En waarom heeft dat de genoemde beteekenis?

E. LAURILLARD.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht de Graaff, (vgl. A. R. II; XXI, bl. 157, 629; XXII, bl. 55, 208, 272, 303.) Van dit geslacht is mij bekend, dat Johan Wilhelm de Graaff, gesproten uit een aanzienlijk geslacht, omstreeks 1560 te 's Hertogenbosch woonde, doch zich in 1561 met zijne echtgenoot Geertruida Wilhuizen en 4 kinderen om de vervolgingen van de zijde der R. C. te ontgaan naar Jena begaf, alwaar hij overleden is in 1572. Zijne weduwe en kinderen vestigden zich toen wederom in ons land en wel in 't land van Overmaze, alwaar de weduwe 1581 overleed. Uit dit huwelijk

a Joan Fredrik de Graaff, luitenant in dienst van de koningin van Engeland, ongehuwd overleden.

b Wilhelm de Graaff volgt II*a*.

c Godefridus de Graaff » II*b*.

d Cornelia Johanna de Graaff sterft in den bloei van haar leven ongehuwd.

II*a*. Wilhelm de Graaff, geh. met Emilia Entes geb. te Antwerpen, jongste dochter van Barthold Entes.

Uit dit huwelijk

1. Wilhelmina de Gr. tr. Johan Glimmerts, raad des gerichts van Nijmegen waarbij één zoon, Abraham Glimmerts geb. 1598, stamvader van het geslacht van dien naam.
2. Johan Wilhelm de Graaff, tr. 1603 met jonkvr. Wilhelmina van Wijnbergen; woonden in Brabant, alwaar beide overleden zijn.

Uit dit huwelijk

α. Frederik de Graaff.

β. Johanna de Gr.

γ. Willem de Gr.

IIb. Godefridus de Graaff tr. Susanna de Smet, geb. te Antwerpen 19 julij 1548, 5de kind van Pieter de Smet en zijne 1ste vrouw Anna Sterk. Zij † 1591.

Uit dit huwelijk.

1. Adriaan de Gr., kapitein in dienst der vereenigde Ned., † ongehuwd.
2. Diederik de Gr., tr. Henrica van Delden, † zonder oir.
3. Cornelis de Gr., volgt III.

III. Cornelis de Graaff, tr. met Sybilla Romph (dochter van . . Romph, kolonel en resident der Ver. Ned. aan het zweedsche hof, gedurende 40 jaar).

Uit dit huwelijk

1. Adriaan de Graaff, volgt IV.
2. Johan de Gr.

IV. Adriaan de Graaff, woonde op zijne goederen te Nederhemert (tot 1719 behoorde het huis nog aan de familie, is toen echter aan den heer van Nederhemert verkocht.) In de kerk aldaar hebben de wapens der fam. de Graaff gehangen; of ze er nog aanwezig zijn durf ik niet beslissen. Hij † 1659, was gehuwd 1° met Elisabeth Buijs, waarbij eene dochter (sub 1) en 2° met Helena van Wijck overl. in 1669, uit welk huwelijk de 7 overige kinderen geboren zijn.

1. Elisabeth de Graaff tr. François van den Broek, die in Frankrijk tot doctor in de rechten gepromoveerd was, waarbij

   α. Cornelis van den Broek.

   β. Johan van den Br. beide ongeh. overl.

   γ. Elisabeth van den Br. tr. Jacob Chatveld advocaat te 's Gravenhage later te 's Hertogenbosch.

2. Adriaan de Graaff, volgt Va.
3. Nicolaas de Graaff, » Vb.
4. Arnoud de Graaff, is gehuwd geweest.
5. Maria de Graaff, tr. 1°. Gosewijn van Dieijen waarbij 3 kinderen, 2°. Lammert van Haaren, secretaris van

Heusden, alwaar beide overl. en begraven zijn, waarbij een zoon:

α. Maria van Dieijen, tr. Danker de Kempenaar, later André Rauw.

β. Elisabeth van Dieijen, tr. Jan Valkenburg te Arnhem.

γ. Helena van Dieijen, † ongehuwd,

δ. Adriaan Gosewijn van Haaren, † ongehuwd in Suriname.

6. Huberta de Graaff, tr. Wilhelm Thomas Scriba, pred. te Woensel, zoon van ds. B. A. Scriba, pred. te Hemert en van NN. de Commink.
7. Margaretha Cornelia de Graaff, is gehuwd geweest.
8. Helena de Graaff, jong gestorven.

V^a. Adriaan de Graaf, drossaert en rentmeester in de meierij van den Bosch, tr. Margaretha van der Plas, waarbij

1. Pieter de Graaff, pred. der herv. gem. te Heusden, † aldaar ongeh. 15 sept. 1721.
2. Jacomina de Graaff, tr. P. van de Graaff boekhouder der wisselbank te Rotterdam, hij overl. 1722 nalatende zijne weduwe en

α. Adriaan van de Graaff, schepen van Schieland en schipper van de pakschuit van Rotterdam op 's Gravenhage, tr. 4 feb. 1721 Maria Jacoba Croes.

β. Pieter van de Graaff, tr. N. N. waarbij eene dochter in 1779 woonachtig te Rotterdam.

3. Diderik de Graaff, jong overl,
4. Johan de Graaff, † 17 jaar oud, stud. in de regten te Utrecht.
5. Elisabeth de Graaff, † jong.

V^b. Nicolaas de Graaff, tr. Anna Sibilla Huijsman [1]) dochter van Jacob Huijsman, ontvanger der stad en baronie van Breda, waarbij

[1]) De familie Huijsman is oorspronkelijk uit Bohemen, doch vluchtte om godsdienstwille naar Nederl. met den koning van B, alle bezittingen achterlatende: zij bekleedden in B. de aanzienlijkste betrekkingen. De prins van Oranje plaatste de vluchtelingen in verschillende betrekkingen en ambten van administrativen aard.

1. Adriaan de Graaff, volgt VI.
2. Coenraad de Graaff, † jong.
3. Jan de Graaff, tr. N. N.
4. Anna Sibilla de Graaff, tr. . . . . van der Arpt.
5. Helena de Graaff, tr. in Suriname den 14 febr. 1700 Lourens Baudeus, raad van politie en crimineele justitie aldaar.

VI. Adriaan de Graaff, geb. te Nederhemert in Gelderland, secretaris van den gouverneur van Suriname Cornelis v. Aerssen van Sommelsdijck, vertrekt in 't gevolg van den gouv. uit Texel den 3 sept. 1683 met het schip de jonge Pieter, aangekomen aldaar 24 nov. 1683, en werd 2de secr. van de hoven van politie en justitie. Hij † aldaar 31 maart 1702, was aldaar geh. 29 junij 1692 met Emilia Regina Broen (dr. van Marcus Broen Hendrikzn ex Anna Hansdr. van Uffele en van Sophia Thiens Marcellus dr. ex Elisabeth Both) geb. te Amst. 28 sept. 1669, overl. in Suriname 28 maart 1707, waarbij

1. Nicolaas Marcus de Graaff, geb. in Surin. 11 julij 1693, † 22 aug. 1700.
2. Anna Sophia de Graaff, geb. aldaar 29 junij 1694, † 25 aug. 1700.
3. Gideon de Graaff, volgt VII.
4. Isabella de Graaff, geb. ald. 24 april 1697, † 9 maart 1701.

VII. Gideon de Graaff, geb. in Suriname 17 jan. 1696, genoot zijne opvoeding te Amsterdam, doch vertrok 1720 wederom naar Suriname, werd aldaar raad van den hove van civile justitie, keerde naar het vaderland terug en kocht voor *f* 37.000 het ambt van secretaris en penningmeester van den Overwaart (?), nam daarvan in 1734 bezit. Hij woonde te Arnhem en tr. te 's Gravenhage Geertruij Lucia Anna van der Lith (3de dochter van ds. Diderich van der Lith, hoogduitsch predikant te 's Gravenhage en Elisabeth Baldina Helvetius) waarbij

1. Elisabeth Didrica Baldina de Graaff, geb. te Gorinchem 12 april 1737, tr. den WelEdelGestr. heer Pieter van der Werff, waarbij kinderen.
2. Emilia Regina de Graaff geb. te Zalt-Bommel 18 junij 1740 † aldaar 174.

3. Gideon Adriaan Diderich de Graaff, geb. te Bommel, is met zijnen neef mr. Oswald Wijnen den 15 dec. 17 . . naar Suriname vertrokken. Was gehuwd.

Verder reiken helaas mijne aanteekeningen omtrent dit geslacht niet. Mijns inziens zal de gevraagde G. A. de Gr. zoo al niet dezelfde als Gideon Adriaan Diderich d. Gr. hierboven, ongetwijfeld tot dezelfde familie behooren. 't Gebeurde onder de aristocratisch-oligarchische regering der vorige eeuw meermalen, dat ambten door den vader bekleed later op den zoon overgingen, men scheen niet beter te weten of het behoorde zoo. Het zou mij dus niet verwonderen, dat de bedoelde G. A. de Gr. nog éénen voornaam rijker was, dan de geachte vrager weet, en alzoo acht ik de eerste vraag opgelost.

Z.

Geslacht de Graaff. (XXXII, bl. 208.) In de vraag schijnt eene onnaauwkeurigheid te zijn ingeslopen, daar er volgens mijn weten geen G. A. de Graaff in Suriname bestaan heeft, maar wel twee heeren A. en G. de Graaff omstreeks den vermelden tijd, waarvan de geschiedenis luidt:

Adriaan de Graaff, zoon van Nicolaas en van Sibylle Huijsman, werd geboren te Nederhemert, en overleed te Paramaribo 31 maart 1702. Hij kwam als secretaris met den gouverneur van Aerssen te Suriname, werd 2e secretaris der hoven, en na den dood van Marcus Broen (15 aug. 1688) op den 6e september 1688 secretaris van het gouvernement. Hij was ook executeur in den boedel van den gouverneur van Sommelsdijk en eigenaar van de plantaadjes Vossenburg en Waijampibo. Hij trouwde 29 junij 1692 met Emilia Regina Broen, dochter van voormelden Marcus en van Sophia Thiens, waarbij hij eenen zoon, Gideon de Graaff, naliet. Zijne weduwe hertrouwde den 20 mei 1705 met Gerrit de Vree, later (julij 1726) raad van politie. Ik heb van 1850 tot 70 in Suriname gewoond, maar den geslachtnaam de Graaff nimmer onder de blanke bevolking ontmoet: het geslacht aldaar is dus waarschijnlijk uitgestorven of van daar vertrokken. Het zoude misschien kunnen zijn, dat de naam nog onder de kleurling-bevolking bestond, maar dan behoeft men er nog geene afstamme-

lingen van het geslacht in te zien, omdat men vroeger bij het manumitteeren van slaven hen zeer dikwijls den naam der voormalige meesters gaf, veelal met het woordje »van" er voor, dat echter door den tijd wel weder eens weg gelaten werd.

Ook de plantaadjes Vossenburg en Waijampibo zijn sinds lang in andere handen.

J. P. HENNY.

Geslacht de Beaufort. (vgl. XXI, bl. 589) Ik dank den heer J. J. C. te V. voor zijne per post gezondene inlichtingen; ik weet nu dat de beide broeders, Benjamin en Bernard Laurens, zonen waren van Pieter de B. geb. te Sedan 1595 en van Anna Colie geb. te Leiden 1588, en deze P. een zoon van Paul, gevlucht uit Meaux naar Sedan in 1572, en van Barbera Barreau.

Door die mededeeling echter is 't mij nog duisterder, waarom die beide broeders erfgenamen waren van Catharina van den Broeke wed. Bern. de Beauste, want hunne grootmoeder was zij dus niet en het gevoelen van J. T. C., dat die verwantschap moet gezocht worden van de zijde van Maria Stavenisse, kan ik niet deelen, doordien dan Benjamin wel kon erven, maar niet Bern. Laurens geh. met L. van Vrijbergen.

Voor meerder licht houd ik mij aanbevolen; kunnen Cath. van den B. of Bern. de Beauste in geene betrekking staan tot Anne Colie? misschien kan de heer Elsevier daar wel inlichtingen op geven?

Axel. F. CALAND.

Wapens gevraagd. (vgl. XIX bl. 589; XX bl. 212, 472; XXII bl. 50). Een geslacht van de Zande voerde: »de sinople à 3 flanchis de — au point 3 montagnes" dus Bergen op Zoom, doordien een heer dier plaats eenen zoon had bij eene Corn^a^. van de Zande, wonende te N. Gastel.

F. CALAND.

Wapen de Pauw. (Vgl. XVIII, bl. 382; XIX, bl. 3.) Ik ken het wapen der nu in Bergen op Zoom uitgestorvene familie de Pauw niet; of de familie de Pauw Gerlings tot haar in betrekking staat, heb ik niet kunnen ontdekken, zoo als de heer J. C.

de Gr. J. Jr. uit de volgende genealogische aanteekeningen uit het archief van Bergen op Zoom genomen, zien zal.

Hendrik de Pauw wedr. van ter Vere, getr. 17 julij 1639
Josyntje Joos j. d., v. B. o. Z.

Hr. Gilles de Pauw.
Eliz. Faust.

Cath[a]. Eliz. ged. 10 apr. 1665, get. Lambert de Pauw domheer.

Hendrik de Pauw j. m., v. B. o. Z., huwt 30 jan. 1701
Joh[a]. Marg[a]. Blees j. d., v. Emmerik.

I. Corn[a]. ged. 27 nov. 1701, get. Joost Paauw, Corn[a]. van Dort.
II. Lijsbeth ged. 24 oct. 1703, get. Sara Blees.
III. Josina ged. 22 apr. 1707, get. Adn. de P., Clasina de P.
IV. Wilhelmus ged. 21 julij 1709.
V. Joos ged. 22 apr. 1711, get. Joh. de P., Magd[a]. v. Dort.
VI. Magd[a]. ged. 10 mei 1713, get. Corn. de P., Corn[a]. de P.
VII. Maria Magdalena ged. 13 sept. 1716.

Adriaan de P.
Magd[a], van Dort.

I[a]. Corn[a]. ged. 26 apr. 1709, get. Joost de P.
II[a]. Eliz. Adriaanse ged. 13 julij 1710, get. Corn[a]. de P.
III[a]. Josias ged. 23 aug. 1711, get. H[k]. de P.
IV[a]. Martinus ged. 8 dec. 1712.
V[a]. Josias ged. 10 jan. 1714, get. Clasina d. P.
VI[a]. Maria ged. 11 oct. 1715.
VII[a]. Martinus ged. 8 dec. 1717.

Jac. de Pauw.
Marg[a]. de Laet.

Jacobus ged. 8 jan. 1692.

Jac. de Pauw,
Maria Huybrechts.

Maria ged. 30 aug. 1689.

Jan de Pauw, begr. 3 jan 1687,
Sara Jaspers.

Laurens ged. 1 apr. 1657, get. Geertr^a^. de P.

Willem de Pauw,
Piet^a^. van As.

Jacoba Martina, ged. 27 apr. 1703.

Joost de Pauw,
Corn^a^. van Dordt.

Josias ged. 11 maart 1696, get. Jac. de Phou (sic).
Magd^a^. ged. 22 julij 1698.

Adriaan de Pauw (A.),
Hendria Alleplas.

A. Magd^a^. ged. 16 dec. 1744, get. Josias de P.
A. Jac^a^. ged. 25 sept. 1746.
C. Adr^n^. ged. 5 aug. 1750, get. Eliz. de P.
D. Magd^a^. ged. 30 julij 1752.
E. Hend^k^. ged. 19 julij 1754, get. Mar. de P.
F. Corn^a^. ged. 17 dec. 1755, get. Eng. Gastelaer,
Maria de P.

Adriaan de Pauw (misschien A.)
Joh^a^. Suz^a^. Kannenburg.

A*. Maria ged. 1 oct. 1758.
B*. Josias ged. 24 jan. 1762, get. als bij F.

Corn^a^. de Pauw j. d., v. B. o. Z. geh. 9 oct. 1742 (misschien I.)
Hubr. van der Zande, wed^r^. Nante Ulikens won. te Dordt. (Nav. XVII. bl. 348.)

Wilhelmus de P. (denkelijk IV)
Eliz. van Dort.

Hendrik ged. 6 dec. 1739, get. Hk. de P.
Marinus ged. 8 jan. 1741, get. Corna de P.
Hendrik ged. 2 feb. 1746.

Joost de P. (denkelijk V)
Eliz. van Dort (begraven 7 mei 1754).

Maria ged. 12 julij 1737, get. Mar. Corn. v. Dort,
Josina de P.
Joha. ged. 17 apr. 1739, get. Hk de P.,
Corna de P.
Corns ged. 24 mei 1741.
Hend. ged. 26 junij 1743, get. Eliz. de P.
Maria ged. 31 maart 1745, get. Johs v, Dort,
Wilha v. Bommel.

17 maart 1755 huwt
Joost de Pauw wedr van B. o. Z.
met
Catha Wouters j. d. v. Tholen.

Josias de P. (denkelijk Va)
Catha Gastelaer.

Magda ged. 9 maart 1736, get. Adn. de P.,
Catha Gastelaer.
Corns. ged. 22 julij 1739, get. Maria de P.
Adra ged. 4 maart 1742.
Adrn ged. 9 sept. 1744, get. Mar. de P.,
Dina Gastelaar.
Katha ged. 5 mei 1751.

Marinus de Pauw (denkelijk IVa)
Dina Gastelaar.

Magda ged. 10 mei 1744, get. Jos de P.

Deze Magd^a^ huwde denkelijk
Willem van Dort.

Joh^s^ ged. 29 dec. 1764.
Dina Cath^a^ ged. 28 sept. 1765.

Joh^a^ Geertr^a^ de Pauw
Joh^a^ Kern.

Joh. Quirina ged. 3 julij 1761.
Joh^s^ Adr^n^ de Pauw, geh. 19 dec. 1778 met
Hendrina Hollestelle.

Ware de vraag gedaan toen ik in Bergen op Zoom de trouw- geboorte- en doodregisters geregeld doorliep, denkelijk zou ik meer verband gevonden hebben; nu heb ik maar aangeteekend wat ik toevallig in een ledig uurtje tegenkwam. De laatste jufvrouw de Pauw is naar Rotterdam vertrokken.

FRED. CALAND.

VRAGEN.

Wapen van Viglius. Welk wapen staat onder de beeldtenis van Viglius van Zuichem van Aytta bij Arend II, 4. bl. 18? Wigle Aytta had tot wapen een blaauw veld, waarin een korenschoof van goud. Zie van Loon I, 44.

MENGELINGEN.

Zonderlinge gewoonte in Spanje. Adolphe Blanqui verhaalt in zijn Voyage à Madrid (Août et Septembre 1826), Par. 1826, Chap. V, p. 47: »Briviesca (Oud-Castilië), ville de deux mille ames, abondamment fournie de capucins de toute espèce, est traversée par un ruisseau limpide, qui coule au milieu de ses principales rues, sur un gravier propre et uni. Pour la première fois, depuis mon entrée en Espagne, j'ai assisté, dans cet endroit, à une étrange cérémonie, qui n'est connue en France que par des caricatures. Tous

les habitans étaient hors de leurs habitations, armés de *peignes* de buis et de longs *démêloirs*. Les femmes exploraient, d'un ongle investigateur autant qu'inexorable, les chevelures de leurs enfans, massacrant sans pitié et sans timidité tout ce qui se rencontrait sur leur passage. Cette opération indispensable se fait généralement tous les dimanches avant la messe, en famille, et dans les rues; précaution éminemment salutaire et respectable, surtout pendant les chaleurs de l'été." M°.

Een oude Blondin. (Vgl. Alg. Reg. II). In de »Wandelingen door de voormalige smalstad Domburg," bejammert de geachte schrijver H. M. van Kesteloo het, dat er niet aangeteekend staat *hoe* iemand tijdens de kermis in 1592 te Domburg van den toren vloog en daarvoor 18 gl. uit de stadskas ontving.

In 1590, dus twee jaren voor zulks plaats greep te Domburg, vloog ook iemand, misschien wel dezelfde kunstenmaker, uit den toren van de groote kerk te Bergen-op-Zoom tot in de Lange Meedestraat (nu Fortuinstraat genoemd), dus over de geheele markt en hoe hij die kunstbewerking verrigtte, leeren ons de volgende posten uit de stadsrekeningen van 1590—'91:

»Bet. ter ordonnantie van Burg. en Schep. voor Herman Binde (?) van Colen, die xix aug. 1590 op 't spannen van de corde wt het hoogste veinster van den thoren van de groote kercke tot het incomen van de langhe meestraete gespeelt ende *ghevloghen* heeft, bij mijn voirz. Heeren van de magistraet hem voor eenc gratuijteijt" . . . . vj car. gldn.

»Bet. Corn. Bertram cū suis timmerluiden arbeyders, die ghespart hebben de voirz. korde" . . . . xviij st.

Op dezelfde wijze als dit te Bergen-op-Zoom heeft plaats gehad, zal het ook te Domburg gebeurd zijn en het zal, zoo als de schrijver onderstelt, op geene aardigheid of bedrog uitgekomen zijn, want dan had de regering de 18 gldn. wel niet betaald. Zooveel ik mij herinner, heb ik te Zieriksee een dito kunstenmaker met een kruiwagen een koord op en af zien loopen, die op de Varemarkt uit een venster van de herberg 't Wapen van Schouwen gespannen was aan een daartegenover staanden kastanjeboom.

Axel. F. CALAND.

Vogelrijmen. (Vgl. Bijbl. 1853. bl. X, XXII bl. 60, 61, 211, 221). Te Iserlohn in de Mark (zuidelijk Westfalen) zingen de kinders als ze een' havik zien:

Havik, Havik, Kükendaif!
Hiät siin var un mor nitt laif!

Eene merkwaardige overeenkomst met het leeuwarder ooievaarsliedje is hier op te merken (XXII, bl 217).

In die zelfde stad verstaat men uit het gezang van den geelgors (Emberiza citrinella) de woorden: *Bat sin 'k, sin 'k so fiin!* (Wat ben ik, ben ik zoo fijn!).

En als men er twee vinken, zoo als dikwijls het geval is, beurt om beurt en tegen elkander in, hoort slaan, zeit men dat de eene vink vraagt: *sech, sech, sech! hiäste mine Graite nitt esain?* (Zeg, zeg, zeg! hebt gij mijn Grietje niet gezien?) en dat de andere dan antwoordt: *sü, sü, sü! doa sitt se im Wiächeltenbusk!* (zie, zie, zie! daar zit zij in het hazelaarsbosch!).

Leeuwarden. JOHAN WINKLER

Vogelenlied, vogelpoëzy, vogelrijmen. De groote rietzanger heet hier *karrekiet.* Het rijmpje, dat zijne taal vertolkt, luidt onder de jeugd aldus:

Karre, karre, karre, karre, kiet, kiet, kiet!
Mijn nestje zit in 't riet, riet, riet,
En toch vindt je 't niet, niet, niet!

Sluis. J. H. V. D.

Vogelenlied, vogelpoëzy, vogelrijmen. Nabootsing van de vlugt en den zang des leeuwriks.

Elle guindée du Zéphyre,
Sublime en l'air vire et revire,
Et y déclique un joli cris,
Qui rit, guérit et tire l'ire
Des esprits mieux que je n'écris,
Ronsard.

Nabootsing van geluiden van eenige dieren door nederduitsche woordklanken.

Ja, ik hoor in deze plassen,
Vischjes klessen, klissen, klassen,
En van 't kikkertje 't gezang,
Gansche zomernachten lang,
Daar zij met een schor geschater
Kikkrend borlen door het water,
't Welk hier Dichtlief met gemak
In zijn' maatzang ons doet hooren,
Als zij krijsschen door zijn ooren:
Rikkikkik, work, work, kwak, kwak!

Le Francq van Berkhey.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Vogelenlied, vogelpoëzy, vogelrijmen. Onze Le Francq van Berkhey deelt in zijn Natuurlijke Historie voor kinderen van den heer Raff 2e deel een dozijn vogelliederen en — rijmen mede, die zoo ik meen, hier wel in herinnering mogen gebragt worden. Ze zijn:

1. Welkomst op Vinkershof.
2. Op den Stanguil.
3. Op het Winterkoninkje.
4. Op de IJsvogel.
5. Op de Gans.
6. Oud Hollandsch deuntje.
7. De looze meisjes.
8. Op de Lachduif.
9. Op de Leeuwerik.
10. Op de Karakiet.
11. Op het Seisje.
12. Dank aan Quinklief.

Als kind heb ik dikwijls meegezongen.

Ooievaar, lepelaar langbien;
Wanneer zal ik je weêr zien?
Als de appeltjes rijpen,
Als de peertjes pijpen;
Piep zeit de vledermuis,
's Avonds komt de ooievaar thuis.

De Beemster. J. BOUMAN.

Een groote arend. Den 4 Martij heeft een soldaet op der Steych in Graubunten eenen seer grooten Arent in voller vlucht ghe-schoten, dat hy op een schildwachters huysken dood ter neder viel; diens vleughelen uytghespannen, waren by 9. roe voeten lanck, die klauwen waren schoon blaeu ende uyttermaten groot. In sijn Maghe sijn ghevonden gheworden een klauwe van een Geyte, een vlack been aen beyde sijden seer scherp, Item een margh-beentjen, ende dan een margh-been van een Menschen schenckel. Hier van sijn verscheyden redenen ghevallen ende seldtsaem daer van ghediscoureert gheworden. (Corn. Danckaerts, Waerachtig verhael v. d. gantschen toestant van Oorlooge, soo die ghevoert is in Duytschl., door Gust. Adolphus, op 't jaar 1632, bl. 56.) M°.

Het kinderspel van den wolf en de schapen. Vgl. XXI, bl. 636 en XXII, bl. 222). De mededeeling van den heer J. H. van Dale, dat het bovengenoemde leeuwarder kinderspel ook op Walcheren en in Zeeuwsch-Vlaanderen in nagenoeg volkomen gelijken vorm voorkomt, heeft op nieuw mijne aandacht op dit onderwerp ge-vestigd.

Ik kan nog meêdeelen, dat dit kinderspel ook in geheel Duitsch-land bekend is; althans in het uiterste noorden en zuiden, oosten en westen van Duitschland, in Sleeswijk-Holstein, in den Neumark, te Straatsburg, en zelfs bij de Duitschers (Saksen) in Zevenbergen op de turksche grenzen, spelen de kinders dit overoude spel.

In Sleeswijk-Holstein luiden de woorden, die men bij dit spel gebruikt, aldus:

A. All miin Schoap to Hues!
B. Ik dörf nich!
A. Wo fäör nich?
B. Föär de grote, ruge Wulf nich!
A. Wo sitt he denn?
B. Achtern Tuen!
A. Wat moakt he doa?
B. He sliipt siin Täen! [1]

---

[1]) Tanden.

A. Wat will he denn?
B. All de Schoap de Käel afbiten!
A. De bösen Wülfe sünt gefangen,
Twischen tween isern Stangen!
All miin Schoap koamt to Hues!

In het stadje Soldin in den Neumark (pruissische provincie Brandenburg) is de formule van dit spel nog weêr langer uitgerekt als in Sleeswijk-Holstein, welke formule op hare beurt langer is dan de leeuwarder en zeeuwsche. Bovendien zijn er de schaapjes tot gansjes geworden. Ze luidt als volgt:

Wugääskens, Wugääskens, koamt noa Huus!
»Wi daren [1]) nich!"
Wo föär?
»Föär 'n Wulf!"
Wo sitt he denn?
»Hinner'n Barg!"
Wat möckt he hinner'n Barg?
»He plükt sick 'n Blömken!"
Wat möckt he met 't Blömken?
»He tüent sick 'n Kränzken!"
Wat möckt he met 't Kränzken?
»He steckt 't sick up 't Swänzken!"
Wat möckt he met up 't Swänzken?
»He geht in de Kirch!"
Wat deht he in de Kirch?
»He singt 'n Sang!"
Wo lang?
»As 'n Bank!"
Wo groot?
»As 'n Broot!"
Wugääskens, wugääskens, koamt noa Huus

Te Straatsburg zingt men dit formulier als volgt:

Ihr lievi Schäfle, gehn uf d'Waid!
Ihr lievi Schäfle, kumme heim!

---

[1]) *Daren*, friesch: *doare*, nederlandsch: *durven*.

»Mer [1]) kenne nid?"
Wäje [2]) wem?
»Wäje 'nem Wolf!"
Wass frisst er?
»Griene Waize [3])!"
Wass sufft er?
»Blöüi Molke [4])!"
Ihr lievi Schäfte, kumme heim!

Ook de Duitschers (Saksen) die in de midden-eeuwen, midden tusschen Hongaren, Zigeuners, Walachen en andere niet-Germanen, eene thans nog bloeiende duitsche volkplanting hebben gesticht in het oostenrijksche land Zevenbergen, kennen dit spel; het wordt onder anderen nog heden ten dage in de stad Schässburg aldaar, door de jeugd gespeeld en het volgende er bij gezongen. Ook hier zijn de schapen, even als in den Neumark, in gansen veranderd:

Ihr m'n Gooselcher, Gooselcher, kut ärvuur! [5])
»Mer getiiren nät, mer getiiren nät! [6])"
Woräm nät?
»Aem den Wulf!"
Wo as der Wulf?
»Do onder 'm Zäng, do onder 'm Zäng! [7])"
Na, würt! ech wäl ich schu!

---

[1]) *Mer* voor *wir*, wij, zooals de Hollanders ook wel *me* voor we, wij gebruiken; b. v. toen gingen-me heen; la-me nou gaan; me woue niet, enz.

[2]) *Wäje* voor *wege*, wegens.

[3]) *Griene Waize, grüne Weizen*, friesch: *griene weet*, holl.: *groene tarwe.*

[4]) *Blöüi Molke*, blauwe melk, friesch: *molke, moalke.*

[5]) *Kut ärvuur*, *kommt hervor* in 't Hoogduitsch.

[6]) *Mer getiiren nät*, wij (ge) durven niet; vergelijk de aanteekeningen op blz. 381, op de woorden *mer* en *daren.*

[7]) *Zäng*, het hoogduitsche *Zaun*, het nederlandsche tuin, in de oude beteekenis, namelijk van: omheining; men denke b. v. aan den hollandschen tuin, waarin de hollandsche maagd zat. Zoo noemt men nog heden op 't land over de Flakee en op Zuid-Voorne (het hedendaagsche eiland Overflakkee), het elders zoogenaamde „hekje" of 't „vierkant" in de protestantsche kerken, zeer te recht: *tuun.* — Dat in dezen zevenberger saksischen tongval de slot *n* in den neusklang *ng* verandert, is volstrekt niet vreemd en komt ook in andere nederduit-

Uit dit een en ander blijkt, dunkt me, voldoende, dat dit spel niet uitsluitend van frieschen oorsprong is, zooals de heer van Dale schijnt te meenen, maar dat het bij alle germaansche stammen bekend is en nog gespeeld wordt. Hoogstwaarschijnlijk is het ook bij de Vlamingen en Brabanders in België en Frankrijk en bij de Engelschen bekend en nog in wezen.

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Strooien voor een bruidspaar. (XXII, bl. 224). Het bestrooien van een bruidspaar met snippers goud- en zilverpapier en gekleurd papier — de peperbollen ontbreken — geschiedt ook op andere plaatsen. Te Sluis doet men dit echter niet op het oogenblik dat de nienwgetrouwden het raad- of stadhuis verlaten, maar als ze de woning zullen binnentreden, waar men »feest houdt". Dan worden ze met een regen van kroonsel overdekt Dit kroonsel wordt ook niet zelden in den nacht, die den trouwdag voorafgaat, gestrooid vóór de huizen dergenen, welke op de bruiloft genoodigd zijn. Verder wordt den nieuwgetrouwden, bij het binnentreden, op een presenteerblaadje een paar glaasjes likeur aangeboden, die in de open deur, op den drempel of in de gang der woning, voor het oog van het belangstellend publiek geledigd worden. Het strooien in den nacht geschiedt door de jonge feestgenooten, die het kroonsel voor het bruiloftsfeest: papieren kroontjes, festoenen (slinger-de-slanges), gekroonde boogjes voor de stoelen van het bruidspaar enz., vervaardigd hebben, waartoe ze verscheidene avonden, waaraan niet zelden een deel van den nacht wordt geknoopt, samenkomen. Het bestrooien der nieuwgetrouwden geschiedt door de jongste feestgenooten: broertjes of zusjes, nichtjes of neefjes, en waar deze ontbreken, door de vriendinnen van bruidegom en bruid.

Is het bestrooien van het bruidspaar geene symbolische han-

---

sche tongvallen voor; onder anderen in dien van Keulen, waar men steeds van *ming* en *sing* en *ding*. voor *miin* en *siin* en *diin*, mijn en zijn en dijn (uw) spreekt en in dien van menige streek in Holland en Utrecht, b. v. in 't Gooiland, waar men, even als te Egmond-aan-Zee en op Flieland, van *hangt* en *langt*, voor hand en land, *hongt* of *ongt* voor hond spreekt en in dien van Soest, waar *ons* als *ongs* en *mijn* als *ming* luidt, enz., enz.

deling? Vervangen de gekleurde papiersnippers hier de bloemen niet? Wie denkt hier niet onwillekeurig aan het wandelen op rozen?

Het bestrooien geraakt langzamerhand buiten zwang.

Sluis. J. H. V. D,

Strooien voor een bruidspaar. Mij dunkt, dat dit gebruik vrij algemeen en van oude afkomst is. 't Is een zinnebeeld van de wenschen aan het jeugdige paar, dat hun pad voortaan met *bloemen bestrooid*, met *rozen bezaaid*, in één woord hun verder leven gelukkig, genotvol moge zijn. In andere landen, waar in grooten overvloed en in ieder jaargetijde bloemen zijn, worden dan ook deze op het pad gestrooid, dat van de kerk naar de echtelijke woning leidt. — Bij gebrek aan bloemen, ten minsten de helft van 't jaar, zal het gebruik gekleurd papier in de plaats gesteld hebben, het eerste langzamerhand opgehouden zijn, en voor 't gemak het laatste regel zijn geworden.

Dit gekleurd of chitspapier wordt bij eene aanzienlijke boerenbruiloft ook in ruime mate gebezigd, om de »lange pupe", waaruit de bruidegom rooken zal, de »sukerkomme", waaruit allen drinken zullen, de »kroonen", die opgehangen worden ter versiering enz. »te bekroonen". Een en ander vereischt veel tijd en geeft veel pret. Daarmede gaan verscheidene avonden en nachten zoek. Wat wonder, dat gehuwden dit aan jonge lui overlaten, en dat alzoo alles wat tot dit *kroonen* en *strooien* betrekking heeft, ten laatsten hun prerogatief geworden is? — Het werpen van peperbollen of pepernoten verklaart zichzelf. Men wenscht iedereen, ook kinderen, in de vreugd te zien deelen, wat beters dan hun zoetigheid te verschaffen?

Nisse. J. KOUSEMAKER PZ.

GESCHIEDENIS.

Varia uit het Bouck vanden Behoeften en necessiteyten vanden Rekencamer ind en Hage 1516—1551. (Zie Nav. XX, blz. 85).

Betaelt xv in Junio xv^{c}xx by bevel van de Camere Bartout de duynmeyer xx pair levende lampraesen, die hy te Loven gelevert heeft in de feeste van den doctorscip van den President zoon soe met hem overcomen is . . . . vij £.

By onthiet van myne Voorsz. Heeren van de Rekeningen ten 6 weecke, een Zustercken van Sint Aechten Clooster, die in de voorsz. maent van Mey smorgens gelevert heeft gehadt in de Camere de Meyedranck gegeven te drinckgelt een Carolus gulden blyck by de Blaffaert dus hier. . . . . xx St.

Betaelt (17 oct. 1528) by Ordonnantie ende onthiet van den Camere Adriaen Pietersz. goudsmit tot Delff de somme van ses ponden munte ende ten pryse voorsz. daermede met hem overcomen is van gesneden te hebben vyff yseren tottet munten van 't zilvere ende coopere leggelt van de Camere gevallen ende verschenen bamisse laetstleden ende gegeven te drinckgelt de knecht van den selven Adriaen van de voorsz. yseren in den Hage in de Camere gebrocht te hebben ses stuvers blyckende by den blaffaert. dus hier de voorsz. . . . . vj £ vj St.

Noch betaelt David Campese slootmaker tot Delff voor de voorsz. vyff yseren daer de munte van 't voorsz. Zilver ende Cooper leggelt by den voorn. Adriaen op gesneden es dertich stuvers blyckt by de voorsz. blaffaert dus hier de voorsz. . . . . xxx St.

Adriaen Dircxsz goudtsmit tot Delff gegeven tot teergelt omme te trecken tot Dordtrecht in de munte ende aldaer te leveren d'ysers by hem gesneden tottet Zilver ende Cooper leggelt, verschenen bamisse lestleden etc. een Karolus gulden blyckt by de blaffaert. Dus hier . . . . xx St.

Den xxv in Junio (1530) heer Arnt Piersz presbiter onlancx Coster alhier te hove, drie gouden Carolus gulden tot xx St. 't stuck van iij £ die hem by mynen Heeren van de Camere toegevonden zyn geweest voor een gratuiteyt, zoe voor dat hy tot diversche heeft een jaer herwaerts voor de voorsz Heeren misse gelesen heeft gehadt, overmits dat zy geen tyt en hebben gehadt te hooren haerluyden misse ordinair als oick om eenige extraordinaryse oncoste, die hy gedaen heeft tot onderhoudenisse vant oirlogie alhier te hove, blyckende by de blaffaert folio xv. Dus hier de voorsz. . . . . iij £.

Betaelt Adriaen de Zomernayere vuytroeper van den Hage den lesten Novembris (1531) voor zyn leges van vuytgeroepen te hebben dat men verboden heeft allen ende eenen yegelycken Jonck ende Oudt dat hem vordan nyemandt en veruordere bal te slaen ofte te cuylen binnen den hove alhier in den Hage, noch up den Zingele den jongen eycken aldaer gepoettet vuyt te trecken up de verbeurte van dat opperste cleet ofte anders arbitralicken gecorrigeert te werden Dus hier . . . . ij St. vj d.

Den xvij dach derseluer maent (October 1533) Cornelis Thielmanszoen *parchemyn screepper* over den coop van veerthien quaternen parchemyn cleyne volume tot ij St. de quaterne f. . xxviij St.

Den xi derselver maent van Meye (zedert paessen anno xxxiiij betaelt Loys Wyelant ende eenige andere clercken dat zy ter ordonnantie van mynen Heere den Stedehouder gecopieert hadden, alle de informacien ende munimenten van de besoignye der Commissaryse by de Coningh inne gesonden in Overyssel upt faict van den Annabaptisten aldaer etc. Daer zy inne geuacheert hadden eenen geheelen nacht ende gegrosseert xcviij bladeren. Daeruoeren hemluyden geordonneert ende getaxeert et by ordonnantie deser camere hier overgelevert twaelff scell. grooten vlaems. Valent hier . . . . iij £ xij St.

Den selven dach (31 Januarij 1536) by bevel als boven betaelt eenighe gesellen omme den blynaghel die upt ys van den viuer gerolt oft gebracht was wederomme te brenghen upt landt an huyse van den smit voor drinckgelt . . . . iiij st.

Den Kerckmeesters van den Hage betaelt (15 febr. 1536) zes karolus guldenen hemluyden geordonneert vuytten affairen dezer

Camere, omme te helpen veruallen de costen die de voorsz. kerckmeisters zouden doen omme de wapenen van den Heeren van den Oorden, die bouen int choor van derzelver kercke plagen te hangen, beneden zoude stellen bouen de stoelen, dat men se bet ende bescheydelick zoude mogen kennen enz. de voorsz. vj karolus guldens valent . . . . vj £

Den xiiij octobris voorsz. (1536) betaelt den vier dienaers van den Procureur Generael van dezen Houe in handen van Jacob Meeusz., een van den zelven dienaers, dat zy in den voorleden winter anno xxxv bewaert hebben de jonge eycken boomkens, staende upte Singel achter t Hoff, dat die by den vreemden oft arme luyden nyet gebroken en zouden werden ten tyde als t ys lach, dat men aldaer lichtelick lopen ende comen mochte, mits de gebreken die men daer vondt etc. t Samen . . . . . ij £.

Den voorsz. meester Viñcent Dammas (den xix Maert A. 1536 Stilo Curiae) noch de somme van negen ponden twaelff scell. munte deser rekening voor zijne vacatien van zes dagen tot xxxij Stuuers daechs ende by gevaceert heeft omme inde maent van februario xxxvj Stilo Curie Hollandie, gereyst es vuyten Haghe binnen der stede van der Goude omme de charteren van Hollandt ende andere die in den thoeren upt slot aldaer liggen te verlichten ende te vyeren jegens die vochticheyt etc. By voorsn. enz. ix £ xij St.

Den xvj derzelver maent junij (1537) betaelt Gouert den boede, dat hy een missiue deser Camere gebracht heeft an meester Vincent Tresorier tot Bruessel, roerende een bulle van den Paus, verleent upte confiscatie van den Annabaptisten goederen . vj St.

Den vij januarij voorsz. (1537 St. Cur. Hol.) (1538) betaelt Anthony le Bucq, Deurwaerder deser Camer, dat hy betaelt hadde om te doen snoeyen die bomen upten Singel tegens dat ommewaeyen . . . . vxvij St.

Den xvij in meye Anno xxxviij betaelt een genoempt Bartholomeus den borduyrwercker van Haerlem, dat hy d'ornamenten van den Houe gevisiteert hadde ende een taxatie gedaen van den nootlycke resectie van dien, voor zyn costen ende vacatien by beuel van Myn Heeren . . . . xxiiiij St.

Den xv juny voorsz. betaelt Jan van der Does van Dordtrechte borduyrwercker tot Harlem, dat hy de ornamenten van den Houe

gevisiteert heeft ende dairaff een raminge gemaict om die te repareren voor zyne verteerde ende reyscosten by bevel van Myne Heeren . . . . xij St.

Den xx derzelver maent (februarij 1538 St. C. H.) (1539) Jan de Brantmeester, bode, dat hy op Scheveninghe hadde (geweest) by bevel van de Camer, om te vernemen an eenen styerman vuyt Engelant gecommen van tydinge van den Coninck van Engelant die men seyde doot was . . . . vi St.

Huych de Goudtsmit in den Haege, betaelt (nov. 1541) die somme van ses stuuers omme ter ordonnantie van de luyden van de reeckeningen in Hollant, gecomen te zyn upte camere alhier ende gesien ende gewardeert zeeckere huyven tot twee toe ende noch een stuck vrouwebereytsels gecomen van seeckere vrouwen verdroncken tot Delff in den jaere xl ofte daeromtrent by de erffegenamen van saliger Jan de Heuyter gelevert die t iije deel daerinne competeerde. Daeromme hier de voorsz. . . . . . . vj St.

Bartholmeus Georginete Betaelt (1545) Drie gouden croonen ter cause van zekere boucxkens die hy der Camere gepresenteert heeft, inhoudende prophecie van de Turcq blyckende by ordonn. van den xxvij in Maerte hier over geleuert facit . . . . v £ xiiij St.

Cornelis van den Burch (jan. 1545 St. Cur. Hol. tot den laatsten April) van dat hy voor den cameren gescreven ende gedubbleert heeft tquoyer van de onroerende ende roerlicke goederen van de anabaptisten in Vrieslant gesonden an den Procureur Generael aldair omme te verifieeren noch in franchryne d'ordonnantie van den toll tot Rouen omme te hangen up ter Stedehuys aldair, te samen betaelt . . . . xvj St.

Nicolas Nicolay betaelt (mei (1548) twintich stuuers van dat hy op te Register camere gecopieert heeft een oudt privilegie in Latine van de stede van Medemblick. Blyckende by zeeckere attestatie geteyckent R. Doez, die men hier overleuert, dus hier deselue. xx St.

Willem Willemsz., deurwaerder van den Houe van Hollant, betaelt (sept. 1550) van dat hy den xiij Augustij anno Vyfttich, deur beuel van myne Heeren van den Rade gepubliceert heeft gehadt zeecker placcaet roerende tvisschen van den jongers ende andere in de viuere ende wateren, loopende om den Houe alhier in den Hage, metter hengele (daer deur t jonge visser daerinne

geset omme te voeden gheheel vernyelt wordt) verboden werdt, op zekere pyne nyet meer te visschen. Breder blyckende by den voorsz. placcaete ende quitancie van den voorn. deurwaerder, die Somme van . . . . viij St.

Noch betaelt (sept. 1551) Frans Reyersz., woonende in den Hage, die tot behouff deser Camere gecoft heeft tot Antwerpen drie Candelaren van metale op raderen, breder blykende by zyne quitancie die men hier onverlevert de Somme van . . . . v £ xiiij St.

Noch den xxvj january daeraen (1 jan. 1551 St. Cr. Hol. tot den laatsten Maart) Jan du Bois aende gesworen bode, betaelt van dat hy met brieven deser Camere geweest is aen den voorn. ontvanger van de wildernisse (Gerryt de Witte) ten eynde dat hy zyn diligentie doen zoude te recouureren de goude penninck mit eenre plate geuonden in eenen pot omtrent Lisse om die gesonden te werden de Mat°. van de conniginne ten waere beuonden werde datter eenige nyeuwicheden opgestelt waeren daer voer hem toegeseyt is . . . . xxiiij St.

Pieter Joerrisse betaelt den xvij Marcij voor twee zeemen beurssen omme leggelt inne te doen by hem gebracht van Bruessel ende geleuert hier in der Camere de Somme van . . . . . v. St.

(*Wordt vervolgd*). LABORANTER.

Uitnoodiging ter viering van een klokkendoop. In een Auszug aus Herrn D. Johann David Schieferdeckers Beschreibung der Pfarrkirche zu Weissenfels (bij Schöttgen und Kreysig, Diplom. u. curieuse Nachlese d. Hist. v. Ober-Sachsen, VIII. Thl.), leest men Cap. II:

A. 1423. Wurde die grosse Glocke zum ersten mahl gegossen, und, bey dero Tauffe, Päbstischer Art nach, Maria genennet, da denn unter andern der Rath zu Merseburg in folgenden Brieffe zu Gevattern gebeten worden:

Unser freyndlich Dynste czuvor
Erbare, Wyse Heren,

Euch pergenn wir nicht, wy wyro schyrstenn Sundag nach sente Claren, alz unser lyben Frwe Hymelfardz Daage, unszire nawe Glocke, ymer saczunnge und ordnunge der Heyligenn Christl. Kerchen, Weyhen undt Tewfen lezzen wollen. Isz also unser freynd-

liche pitt, wollet dorch Gott pesty imbter czyt bey unsz gesam mit endirenn goden frynden alz Patte derbey gestehen. Wollet dy vergeldunge vonn dem lyben Godte und unser lyben Frwe der heyligenn Mudter Godtiz nemmen. Und wir wollen ez wyllig gerne verscholdenn. Dattum Wyzzenvelz, Dornstag na sente Petters dag, dez heyligenn Zwelfpottenn Kettenfyer, Anno m jvc xxjjj.

Herrman Bodelenz,
und dy Altar lyte dosilbest.

Die Schrifft auff der Glocke war folgende:
O. REX. GLORIAE. VENI. CVM. PACE.
† MARIA †
VITRICI. ECCLESIAE. MATERN.
TRAMBSTEIN. PAVL. EZENMARVS.
IPSO. DIE. S. BARTHOLOMAEI. APO-
STOLI. A. M.CCCCXXIII.

Eene dergelijke uitnoodiging, den 25 junij 1530, door de regering en de kerkmeesters van Doetinchem aan burgemeesteren van Groenlo gedaan, vindt men in Nijhoffs Bijdragen, dl. I, bl. 74.

M^O.

Uurwerken. (A. R. I.; XXI, bl. 611; XXII, bl. 236.)

»Schon beim Jahre 1404 findet sich in dem *Sune boke* die Bemerkung: » *id is gededinget myd meyster henric kleinsmede dat he des orlogiums warden schal, darvore schal men omen geven des iares eyne marck*"; überdies soll er kleine Reparaturen, die nicht mehr als einen halben Tag Arbeit erfordern, unentgeltlich vornehmen." Wilh. Haveman, Der Haushalt d. Stadt Göttingen (14. u. 15 Jahrh.), in Zeitschr. d. hist. Ver. f. Niedersachsen, 1857.

— Anno 1457. Item ghegeven en betaelt meester Janne Van Wechelen, op zyn werc dat hy ghenomen heeft te makene, te wetene, een nieu orloy ende eenen wysere ten orbuere van deser stede (Gend), van grooten en dicten naer 't begryp en verclaers van eene bewerpe daer af zynde van elken 100 ponden ghewicht, 27 sch. 9 den. (Comptes de la ville.) A. V. L., Tour communale de la ville de Gand, in den Mess. des sciences etc de Belg., 1839' 245. Zie ook Mess. 1857, p. 227.

Het uurwerk op Waarschoot's toren werd in het jaar 1468 te Gent vervaardigd door Jan Wuchlove, voor eene som van acht pond groote [1]):

»Kenlic dat Jan van Wuchlove, orlogiemeester binnen Ghendt commen es kende ende lijde dat hy wel ende deugdelic beloeft heeft Zegheren de Coninc, Jan Heyman van Diepenbeke ende Janne vanden Kerkhove, kerkmeesters van der prochien van Waerscoet, ten behoef van den kerken van der voorseyde prochie, te makene ende leverne een orlogie metten wielen, ghetauwe ende ghewichte, ende al datter toebehoort of dienen mach, goet, vaste ende ghetrauwe werc, t'sy wijsere ofte andersints, ende dat te leverne kerstavonde eerstcommende ten langsten omme de somme van viii pt. gr., welke leveringhe de voorseyde meester Jan beloeft heeft te doene achtervolghende de orloge t'Everghem, ende den wijser ten minsten iii voeten hooghe ende twee en half voeten wijd zijnde.... 6 Ougste 1468."

(*Jaarregister van Gent*, bl. 142.)

Nürnberger Pracht und Herzog Georgens Uhr.

Herzog Georg der Reiche von Bayern-Landshut veranstaltete im Jahre 1495 ein groszes Scheibenschieszen mit Armbrust und Büchsen, und hat auch die Bürgerschaft von Nürnberg dazu einladen lassen. Der Rath hatte alle Schützen, so für Nürnberg dahin abgingen, in Roth kleiden lassen, und den ältesten Rathsherrn Ulrich Grundherr denselben zum Hauptmann verordnet. Dieser Hauptmann erhielt vom den gnädigen Herzog ein Geschenk, welches eine *Schlaguhr*, so die Viertel zwischen den Stunden geschlagen, was damals für Nürnberg etwas ganz Neues und Seltsames war. (*Sitten und Gebräuche*, *Luxus und Feste der Vorzeit*, in v. Hormayr's Taschenb. f. d. vaterl. Gesch., N. F., V. Jahrg., 1834, p. 227, n°. 10.)

M°.

Schokland. (XXII, bl. 65.) Hieromtrent kan ik mededeelen, dat

[1]) De Potter en Broeckaert, Gesch. v. d. Gemeenten d. prov, Oost-Vlaanderen. Eerste reeks. Arrond. Gent. Dl. VII: Waarschoot.

het meerendeel der bewoners zich te Kampen en te Vollenhoven heeft neergezet en zijne eigene kleeding behoudt. Den tongval heb ik nog niet kunnen nagaan. Omtrent de bijzonderheden der verhuizing kan de heer Geerling, geneeskundige te Huissen, die ten tijde der ontruiming van Schokland daar woonde, inlichtingen geven. Doch ik twijfel niet of hiervan zal ik wel in een later nommer van den Navorscher iets lezen. De zaak is toch nog versch en vrij bekend.

D. L.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Opschriften op kerkklokken. (vgl. A. R., I en II; XXII, bl. 11.) »Ten jare 1417 werd er voor de kerk van Deurle (bij Gent) eene klok gegoten door Nicolaas de Leenknecht. De klokgieter moest ze echter terugnemen, omdat, ze haren dienst niet, of althans niet naar behooren verrichtte [1]. J. Simoens goot er eene ten jare 1782, voor de som van 41 pond 12 schellingen 6 grooten. Zij heette *Aldegonde* [2]) en werd door de Franschen op het einde der vorige eeuw uit den toren gehaald en gesmolten. Men heeft ze vervangen door eene kleinere klok, of schel, die van 1744 dagteekent en vervaardigd werd voor eene kapel of klooster van St.-Anna. Zij komt uit de werkplaats van Dumery, eenen der behendigste klokgieters onzes lands, wien men ook den welluidenden beiaard van Brugge, zijne geboorteplaats, te danken heeft. Men leest er de volgende woorden op:

S. Anna conficI curarunt D. Kempeneers et D. Tollenare

[1]) „Kenlic zy, etc„ dat Claeys de Leencnecht, clocgieter, commen es, etc., kende ende lijde dat hy tachter ende sculdich es den kercmeesters van Duerle in den name van de selve kerke, de somme van tien ponden iiii s. gr. torn., spruutende ende toecommende uut causen van eene clocke, die hy goet ter selver kerken bouf de welcke clocke niet gane en viel, ende mits dien ghebreke heeft hy de selve clocke weder moeten nemen.... Actum xviiien Februarij anno XIIIIcXVII."
(*Jaarregister van Gent*, 1416—18, 2e deel, bl. 49.)

[2]) Reeds in 1446 bestond hier een *St.-Aldegondegild*, gelijk wij zien uit eene akte, overgeschreven in het *Jaarregister der stad Gent* van gemeld tijdstip (bl. 31).

MAGIST. PAUP. ET D, DE SMET. RECEP. GEORGIUS DUMERY ME FECIT BRUGIS ANNO 1744."

(De Potter en Broeckaert, Gesch. d. gemeenten d. prov. Oost-Vlaand. Eerste reeks. Arrond. Gent. Tweede deel, bl. 29—30).

L. F. Heyd deelt in zijne Geschichte d. vormal. Oberamts-Stadt Markgröningen, Stuttg. 1829, s. 180, mede:

»Schon vor dem Jahr 1277 stand die Kirche auf der Stelle, die jezt dieselbe einnimmt. Sie war dem h. Bartholomäus gewidmet, wurde aber bei einem Einfalle der Feinde Graf Hartmanns (II. von Gröningen) wahrscheinlich im Jahr 1275 [1]) in die Asche gelegt.

Vor dieser Zeit waren schon die beiden Glocken vorhanden, welche von Graf Hartman gestiftet wurden, deren eine die Jahrzahl 1272 trägt [2])."

M°.

Opschriften op geschut. (vgl. A. R. I en II; XXII, bl. 9.)

Die faule Mette in Braunschweig.

Im Jahre 1411 lieszen der Rath und die Stadt Braunschweig eine ungeheure Kanone gieszen, welche man die *faule Mette* oder *Mettje* nannte. Sie wog 180 Centner, schoss eine Kugel von 6 Centner und bedurfte einer Ladung von 52 Pfund Pulver. Sie war dazu bestimmt, bei besonders feierlichen und wichtigen Gelegenheiten abgefeuert zu werden. Zum erstenmale geschah dies am 30. August 1550, als Herzog Heinrich der Jüngere Braunschweig belagerte; aber die Kugel zersprang. Ueberhaupt soll sie nur neunmal abgefeuert sein, und zum letztenmale im Jahre 1717 am zweiten Tage der evangelischen Jubelfeier, wo mehrere Fürstliche

[1]) Pfister, Gesch. v. Schwab. II. 2. S. 30. Anm. iii.

[2]) Heyd, Grafen v. Grön. 1829. S. 46. 90. Sie gehören zu den Aeltesten des Landes. In Marbach ist die Glocke v. J. 1272, deren Crusius, Paralip. S. 836. Anm. 4, erwähnt, nicht mehr vorhanden. In Stuttgart befindet sich noch eine v. d. J. 1285. Unsere grosze Glocke hat die Inschrift: anno MCCCCLXXXVII (14 7) macht man mich. Im J. 1698 führten die Franzosen 300 Glocken aus dem Lande. Scholl, Steinh S. 129. Anm. 257. Da die Glockengieszerei für jene Zeit nichts Unwichtiges ist, so musz man bedauern, dasz v. Raumer in seiner Geschichte der Hohenstaufen, die so reich an solchen Einzelheiten ist, darauf keine Rücksicht genommen hat.

Personen mit Herzog August Wilhelm in Braunschweig zugegen waren. In der neuern Zeit hat man sie, als ein unnützes Geschoss eingeschmolzen. (A. Ludewig, Erzähl. u. Denkwürd. a. d. Braunschw. u Hannov. Gesch., Helmst. 1833, S. 36, n°. 18.)

Carl Friedr. v. Vechelde deelt in zijne Braunschw. Gesch., I. Th., »*die acht monatliche Belagerung der Stadt Braunschweig in den Jahren* 1492 *und* 1493" mede, en zegt p. 131, 132:

»Des Mittwochens nach dem St. Cäcilientage (1492), schosz man der Stadt berühmte Hauptbüchse, die faule Mette [1]) ab. Das Geschütz hatte der Rath vor das St. Magnithor bringen lassen, und ging die Steinkugel bis an den Hagenbruch. Am folgenden Tage ward dasselbe wiederum in anderer Richtung abgefeuert; die Kugel flog über den Nussberg und erreichte den Steinweg vor Riddagshausen kaum. Obgleich man am nämlichen Tage der Schusz in dieser Richtung wiederholte, so hat selbiger doch eben so wenig, als die beiden andern den Feinden geschadet, aus welcher Ursach das Gestück in die Stadt nach dem St. Martins-kirchhofe, allwo es aufbewahrt ward, zurückgezogen wurde, und brauchte man solches erst wieder bei Herzog Heinrichs des Jüngern Belagerung der Stadt im Jahre 1550." (Vgl. p. 28) [2]).

Op pag. 228 van zijne *Deutsche Städtewahrzeichen*, Erster (einz.) Band, zegt Dr. Wilhelm Schäfer:

---

[1]) Ein Geschütz ähnlicher Art befand sich unter den mächtigen Zügen von Kanonen, welche Kaiser Carl der Fünfte in seinen ersten Regierungsjahren auf wechselvollem Kriegsschauplatze mit sich führte. Dasselbe ward Mette, auch Metze genannt; hatte aber den Beinamen der „scharfen", wog 100 Centner und schosz eine Kugel von 100 Pfund. Sollten aus diesem Geschütze, welches 33 Pferde ziehen muszten, in acht Tagen täglich dreiszig Schüsse gethan werden, so bedurfte selbiges 32 sechsspänniger Wagen mit 163 Pferden. (Vergl. F. W. Barthold, Georg von Frundsberg, S. 160.)

[2]) Dezelfde schrijver zegt nog t. a. pl., p. 138, in eene aanteekening: „Die Muserie waren verschiedene im Weichbilde der Altstadt belegene Orte, woselbst Waffen und Pulver aufbewahrt wurden. Das unter dem St. Martini Kirchthurme befindliche Gewölbe, wie auch das des Altstadtrathhauses dienten besonders hierzu. Der Muserie standen die Musemeister vor, deren Amt war, „dat se vorwaren unde holden verdig des Rades Bliden, Donnerbüssen, Armbroste, Pile, Büssen, Pulver unde Allent wat to der Stadt Were mere höret." *Ordinarius Senat. Brunsv. ap Leibn. Tom.* iii, *pag.* 452."

»Am Schlusse der dresdener Wahrzeichen dürfen wir jedoch auch die »*faule Magd*" im Zeughause nicht vergessen, welches 96pfündige, aus eisernen Stangen und Ringen verschmiedete *Steingeschütz* sehr alt sein mag. Es entging wegen seiner Grösze und Plumpheit noch glücklich der schon früher gedachten Versteigerung der Seltenheiten und Waffenstücke des Zeughauses in neuester Zeit. Die Länge dieses seltsamen Kammergeschützes ist im Fluge $4\frac{1}{2}$ Bomben oder Kugeldurchmesser, oder 2 Ellen 15 Zoll, der Durchmesser des Flugs ist $14\frac{5}{8}$ Zoll, der Bombe 13 Zoll. Die Länge der Kammer beträgt 1 Elle 11 Zoll oder $2\frac{1}{2}$ Bomben-Durchmesser und der Durchmesser der Kammer 6 Zoll.

Auf der colossalen Lafette, mit Schnitzwerk, im Geschmacke des 16. Jahrhunderts, befinden sich folgende Inschriften zu beiden Seiten:

Durch Gottes Hülffe vnd deszen Ehrn
Thu Ich mich wiedr die Feinde wehrn.

G. Z.

Ich getröste mich auch seines beystandts
Drumb streit Ich wegen des Vatterlands.

Im früher Zeit war diese sogenannte »*faule Magd*" nächst dem »*Scherenteufel*", einer groszen eisernen Kanone von »*häszlicher Figur*", wie Hasche (Umständliche Beschr. Dresdens) sich darüber ausdrückt, als das *Wahrzeichen* des dresdener Zeughauses angesehen. Der *Scherenteufel* wog 100 Centner, schosz 40 Pfund Stein und hielt 25 Kugellängen im Rohre. Er kam um 1770 auf den Königstein, wohin damals auch die sonderbaren »*Flatianergeschütze*" geschaft wurden.

Auch das Leipziger Stadtzeughaus hatte eine »faule Magd", welches plumpe Geschütz gleichfalls als ein Wahrzeichen der Stadt von den Handwerksgesellen angesehen worden sein soll!"

Den Weghwyser door Vranckryck, 2e druck, Amst. 1657, bl. 28, maakt melding van het Geschuthuys van La Rochelle. »Onder hare Gheschutten is een by de veertigh voeten langh: 't welck men *La Vache* (*de Koe*) noemt"; en, bl. 306, 307, vanhet: slot te Angers: »het heeft een schoon Wapenhuys, nevens eenige stucken geschut op de wallen, daer des Hertoghs van Brunnswijck

en andere Heeren wapenen op staen: onder anderen een op welcke dese woorden te lesen sijn:

Der Wotsack bin ich genandt/

Mich hat Graf Hoyer zu Manßfeld/ Graf Wilhelm auf Dillenburg zu einen willkom gesandt."

In: Die Veste Coburg. Eine Monografie für Einheimische und Fremde, von Krawaczyn'ski, Cob. 1843, staat p. 42—44:

„In den Souterrain's des Fürstenbaues finden sich demnächst höchst interessante *alte Geschütze* und *Brautwägen* [1]) aufgestellt.

Geschütze.

Zwei Falkonets, mit drei Läufen, jedes mittelst eines Radschlosses abzufeuern. Die Röhre sind vorn bedeutend weiter als hinten; (1550). Später nannte man dergleichen Geschütze *Muscetons.*

Een sogenanntes Orgelgeschütz, (Höllenkanone) mit 22 Läufen in 7 Etagen, (3. 6. 6. u. 7 Läufe), mit Pulverkasten. (1550—1580).

Ein zweites gröszeres Orgelgeschütz mit 49 Läufen in 7 Etagen (1560). [2])

Auszer den erbeuteten französischen Kanonen: *le faruche, le sauvage, le sanspareil, la resistance*, aus welchen auf den Basteien der Veste Feuersignale gegeben werden, sind dort noch *zwei*, zu dieser Sammlung gehörige, *seltene* Kanonen merkwürdig.

---

[1]) Die uralte Sitte, der Aussteuer einen Brautwagen beizufügen, war in Deutschland bei Fürstlichen Vermählungen noch im 17. Jahrhundert gebräuchlich, und die Braut hielt in demselben in der Regel ihren feierlichen Einzug am Wohnorte des Gatten. Gleichwohl sind dergleichen Wägen auszerordentlich selten geworden, und uns ist kein Ort bekannt, wo sich noch ein solcher Festwagen vorfände. Die Veste Coburg hat deren *drei* aufzuweisen.

[2]) „Sie (die sogenannten Orgelgeschütze) haben sich lange erhalten, wenn gleich gewöhnlich nur in sehr verkleinertem Maaszstabe. Selbst noch im Jahre 1794 fand sich im Warschauer Zeughause ein solches Geschütz vor, das aus 11 halbpfündigen Röhren bestand, die neben einander auf einem Gerüst lagen, und von denen 6 durch einen Mechanismus in die Höhe gerichtet werden konnten, während die übrigen 5 sich gegen die Erde senkten. — Ferner gehört dahin (tot de vreemdsoortige stukken geschut) die *Triquetraque*, ein zu *Rom* am Eingange der Engelsburg aufgestelltes wundersames Geschütz, das 31 kaliber lang war und fünf 3pfündige Seelen hatte, die 1 kaliber von einander entfernt waren." (C. v. Decker, t. a. t. h. pl, p. 49.) Zie ook over „die *Orgel-Geschütze*, sonst auch *Geschrey* oder *Hagel-Geschütze*, von *vielen Röhren*" Grupen, Observat. rer. et antiq. German. et Rom., Halle 1763, Obs. XXV, p. 408.

Es ist diesz erstlich die sogenannte *Pabstkanone*. Sie stammt aus dem schmalkaldischen Kriege, und wurde 1546, von Oswald und Wolfgang Hilger, zu Freiburg gegossen [1]). Das, auf ihr befindliche Bild stellt den Pabst als Satan mit der Bischoffsmütze dar. Neben dem Bilde stehen die Worte:

»Hört nicht Gott und Menschenwerk
Ich und Teufel sind die Herrn."

Ueber dem Bilde:

»All andre Herrschaft ist von Gott
Zu Hülf der Menschen in der Noth,
Ohn' Satan und sein päpstlich Rott
Sind Herrn zu stiften Sünd und Tod.

Der Pabst heiszt recht der wilde Mann,
Der durch sein falschen Schalkesbann
All Unheil hat gerichtet an,
Das Gott und Mensch nicht leiden kann."

Die zweite, die *Flacianer-* oder *Lutherkanone* genannt, wurde 1570, wo unter Churfürst August von Sachsen alldort die Anhänger des Professors Matthias Flacius [2]) sehr verfolgt wurden, zu Freiberg gegossen. Sie enthält folgende Abbildung. Einem flacianischen Theologen geht der Ehrgeiz, in die Trompete stoszend, und mit der einen Hand eine Bischoffsmütze erhebend, voran; Aber Satan, der hier mit dem Worte »Primat" bezeichnet ist, bläst dem Flacianer mittellst eines Blasebalges in die Ohren:

»Die Flacianer und Zeloten
Sind des Teufels Vorboten."

Statt der Henkel oder Delphine, auf dem sogenannten langen Feld

[1]) De ijzergieterij te Freiburg im Breisgau (hier denkelijk bedoeld) schijnt in in het begin der 15de eeuw reeds in bloeienden staat geweest te zijn. Zie Schreiber, Ueb. Berth. Schwarz, u. d. frühest. Gebr. d. Schiezpulv. u. d. Feuergewehre in u. um Freib.) in Schrift. d. histor. Gesellsch. zu Freib., I. Bd., Freib. 1828, p. 65.

[2]) M. Flacius behauptete, das die Erbsünde zur Substanz der menschlichen Natur gehöre.

des Kanonenrohrs, sind auf dieser zwei ringende, sich gegenseitig in den Haaren liegende Figuren abgebildet. Man bezeichnet sie zwar gewöhnlich als den dr. Luther und den Pabst, es sind aber wohl nur allegorische Figuren, welche die damaligen Glaubens- und Meinungskämpfe recht derb versinnlichen und lächerlich machen sollten."

Over »vreemde doopnamen van geschut" zie ook van Hasselt, Arnhemsche Oudheden, IV, bl. 79 vlgg., 201 volgg.; dr. F. W. Barthold, Gesch. d. Kriegsverfassung u. d. Kriegswes. d. Deutschen, II Th., Lpz. 1855, p. 197, 198; C. v. Decker, Gesch. d. Geschützwes. u. d. Artill. in Europa etc., Berl. u. Potsd. 1822, p. 28 ff: «Als Beitrag zu dem frühergesagten gehört noch, dasz die Gentner im Jahre 1381 eine 50 Fusz lange Steinbüchse besessen haben sollen, deren Knall beim Abfeuern 10 Stunden weit gehört worden. — In Brandenburg wurde die *faule Grete* 1391 vor Mylow an der Havel gebraucht. — Michael Hilliger, der *Rothgieszer* genannt, gosz 1543 zu Breslau vier sehr grosze metallene Geschütze: das Rhinozeros von 125 Zentnern, den Löwen von 91, den Bären von 88 und die Sau von 87 Zentnern. — etc.; von Langenn, Herzog Albrecht der Beherzte, p. 420 ff:

»Der Gröninger Hauptbüchse ist bereits (p. 266) gedacht worden [1]. Auch findet sich, dasz die gröszeren Geschützstücken Albrechts besondere Namen trugen, wie diesz in jener Zeit gewöhnlich war [2]. Im Jahre 1477 wird in einem Waffen- und Geschützverzeichnisse, ein neues, zu Dresden gegossenes Geschütz erwähnt, »das Klaus hat getauft: die Quedlinburgerin" [3]. Die Büchsen,

[1] Bij Schotanus, in het 12de en 13de boek van de Friesche Historien, wordt niet alleen van de *Groninger*, maar ook van de *Franeker*, de *Sneeker* en *Bolswerder groote Busse* gewag gemaakt. Voor 't beleg van Sloten, in junij 1420, *ontboodt* Focke Ukena *een groote Busse van Groeninghen*, die in zijne kort daarop, 9 junij, gevolgde nederlaag verloren ging. Dez., 8ste boek, bl. 252.

[2] M. vergl. wegen der Geschütze damaliger Zeit, überhaupt: Ventnrini dell origine e dei primi progressi delle odierne artiglierie Memoria letta all' instituto (d. Verona) il giorno 8 Giugno 1815. 4. p. 32. u. 33; besonders aber das Werk von Dr. Moritz Meyer, Handbuch d. Gesch. der Feuerwaffentechnik, Berl. 1835. 8. (S. 22. 23. d. Notiz wegen Leipzig, überhaupt s. S. 18. u. f.)

[3] So auszerhalb Sachsen die Benennung der groszen Mette; im Anfange des 16. Jahrhunderts liest man von der Löwin: „Büssen, Schlangen und Cartawen, di

oder gröszeren Geschütze, wurden zum Theil in Dresden, und zwar bei einem «Kannengieszer," bestellt und gefertigt. — Die Lust an Kriegrüstzeug scheint, jedoch ohne des Vaters Feldherrentalent, auf Herzog Heinrich übergegangen zu seyn, von dem sein Lebensbeschreiber sagt, »er habe alles auf das grosze Geschütz, welches man ihm, so hoch sich sein Vermögen erstrecket, nicht grosz und ungeheuer genug habe gieszen können, Verwendet, auch habe er dem Geschütz seltsame Namen gegeben, und unverschämte, scheuszliche Bildnisse darauf machen lassen, welche ihm Lucas Kranach, Maler zu Wittenberg, habe abreiszen müssen" [1]).

»Das *Pulver*, das in der Folge unstreitig die Macht der Landesfürsten förderte, fand in den teutschen Bergwerken seine früheste Anwendung [2]), Pulvergeschütz hingegen ward von allen Ländern Europens zuerst in Baiern gebraucht." v. Koch-Sternfeld, Ueb. d. Kriegsgeschichte der Baiern. Eine histor. Abh. z. 57. Stiftungsfeier d. baier. Akad. d. W. am 28. März 1816 vorgelesen, p. 29, waar meer over de oudste vuurwapenen voorkomt. Zie ook Grupen, t. a. pl., Obs. XXII: *Von der Benennung Kraut und Loth*, p. 373: »A°. 1378 hat Jo. Avravsiensis drey Stücke in Augspurg gegossen, und diese mit Pulver abzuschiessen, als ein Geheimnisz dreyen Senatoribus anvertrauet, Gassar. Annal. August. ad A. 1378. Crvsivs Annal. Suev. L. V. P. III. c. 12. A. 1365 hat nach Jo. Rothen Thuring. Chr. Friederich, Marggraf von Meissen die erste *Bley Büchse*, die in diesen Landen vernommen, bey Einbeck gebraucht, und damit ins *Werk* i. e. in Machinas bellicas geschossen. — So viel ist gewisz, dasz in Teutschland im 14ten Seculo die so genannten *Donner-Büchsen* oder *Bombarden* aufkommen und A. 1394 schon in Hannover gehalten" Vgl. nog denz., Obs. XXVIII: *Von der alten und neuen Artillerie und Ingenieurs, vom Arsenal und von Bliden.*

Ook van Wijn, Huisz. Leev. n°. V, 637 enz. noot, Slichtenhorst,

---

kemen mit der grymmigen Lawen, de grymmige Lawe ist so stolt he kan breken Steyne und Holt." Venturini a. a. O. S. 33.

[1]) Freidinger, Leben Herz. Heinrichs in Glafey, Kern der sächs. Gesch. S. 113

[2]) In den Gruben des Rammelsberges war der Gebrauch des Pulvers schon im 12ten Jahrhundert üblich; auch in den Alpen fanden sich frühe Spuren dieses Mittels.

Geld. Gesch. 148, van Hasselt, Geld. Maandw. II, 279, van Leeuwen, It aade Friesche Terp, in de Bijv. en aanm. 420, en de ald. aangehaalde schrijvers, spreken over oud geschut. — Otto Lorenz Catalogue vermeldt: Vanoccio Biringuccio, Traité de la fabrication des bouches à feu au XVIe siècle, en Italie. Traduit de l'italien par Rieffel. In 8°., avec 2 pl. 1856. Par. Corréard. 5 fr. Extrait des livres V, VI et VII de la »Pirotechnia" de Vanoccio Biringuccio, publiée à Venise en 1540.

M°.

J. Daams en C. Kouwenhoven (XXII. bl. 280). Johannes Daams, gewoond hebbende in de Gierstraat te Haarlem, is geboren den 2 october 1736. Hij behoorde tot de Doopschgezinden, werd in 1758 op 22jarigen leeftijd chirurgijn, later in 1795 tot aan zijn dood stadschirurgijn. Hij huwde den 19 mei 1762 met Catharina Kouwenhoven, vierde zijne zilveren bruiloft den 19 mei 1787 en overleed te Haarlem aan een aanval van beroerte den 19 junij 1799. Hij was, volgens C. de Koning Beschr. van Haarlem, een ervaren heelkundige, had zijne bekwaamheden zoo te Haarlem als te Leiden verkregen. Hij heeft het Heelkundig Woordenboek van J. G. Bernstein uit 't Hoogduitsch vertaald, een register geschreven op het werk van den amsterdamschen heelkundige David van Gesscher Hedend. Oefenende Heelkunde, en twee verhandelingen in de werken van het Genootschap tot bevordering der heelkunde te Amsterdam. Volgens de Koning was hij ook een man van een uitstekend karakter, die zeer betreurd werd bij zijn overlijden. Zijne echtgenoot overleefde hem, maar de tijd van haar dood is niet bekend. H. G.

Gouden munt van Zurich (XXII. bl. 246). Het muntje, waarvan de vriend des heeren J. H. v. D. de bezitter is, behoort werkelijk te Zurich te huis. Het is een kwart-ducaat en weegt 8 dG. Zurich is het *Thuricum* der Romeinen. In de 16e eeuw nog vindt men dezen naam, namelijk o. a. op daalders van 1557 en 58. In het Thresoor, Antwerpen 1580, vindt men deze daalders afgebeeld) maar Thuricum wordt aldaar vertaald door Thuringhen, gelijk Mets door Mettenten, Chur (Cnria) door Curinghen, en Zug (Tu-

gium) door Surcher. Later maakte de naam Thuricum plaats voor Tigurina.

Sommelsdijk. J. E. TER GOUW.

VRAGEN.

Engelsche penning: Oh! my head aches! In het werk van Lady Morgan, *Italië en de Italianen*, (dat in onze dagen wel eens herlezen mag worden), vert. door Steenbergen van Goor, Leeuwarden 1822, deel I, bl. 157, wordt gesproken van een gedenkpenning ter gedachtenis van de zegepraal der O. P. *theatrical revolutionists:* het randschrift er van luidde: *Oh! my head aches!* Lady Morgan vond dit stuk verdwaald in het penningkabinet van Milaan en zegt schertsend: »Indien signor Cataneo (de toenmalige opzigter »van het kabinet) de verklaring welke wij in staat waren hem te »geven, niet aan de nakomelingschap mededeelt, kan dit stuk, »misschien nog vóór het einde dezer eeuw, aanleiding tot eenige »stichtelijke en hooggeleerde verhandelingen van onderzoeklievende »oudheidkenners geven; die echter waarschijnlijk van de waarheid »niet minder ver zullen verwijderd wezen, dan wij zulks, ten »opzigte van vele gewigtige punten der oude geschiedenis en de »zeden en gewoonten uit den grijzen voortijd zijn." Wie heeft dien penning, en geeft nu den uitleg?

J. D.
L.

Penning met bloemkorf. Gaarne wist ik de beteekenis van een koperen penningje ter grootte van een cent. Voorz.: een korfje met bloemen gevuld. Keerz. de letters:

M R C T H
W S O O C I
R T C W H

tusschen een paar ornamentjes en zonder jaartal.

Rotterdam. E. P. ERFMANN.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Carmagnole (XXII. bl. 75). Erckmann-Chatrian zegt in zijn »Histoire d'un paysan" deux. partie, het volgende van dit danslied· ».... il chantait la chanson de *Madame Veto*, une chanson pleine d'horreurs contre la reine;.... baissant la tête, jetant ses jambes en l'air, il chantait:

Madame Veto a fait ceci!
Madame Veto a fait cela! (p. 240)

En verder: »Et maintenant, si vous voulez savoir quelle était cette danse et cette chanson apportée chez nous pour la première fois par le cousin Maurice Brunet, je vous dirai que c'était la fameuse *Carmagnole*, dont tout le monde doit avoir entendre parler depuis; cette danse que les Parisiens dansèrent plus tard sur la place de la Révolution et même en marchant sur les canons des ennemis:

Dansons la Carmagnole,
Vive le son, vive le son,
Dansons la Carmagnole,
Vive le son du canon.

Toute la révolution était dans cette Carmagnole; on y ajoutait un couplet chaque fois qu'il arrivait quelque chose de nouveau; les anciens couplets s'oubliaient et les derniers faisaient rire le monde" (p. 242—243).

Later is dit lied vervangen door het meer bekende:

Allons, enfants de la patrie, etc.

H. W.

Carmagnole. Indien men er mede gediend is, kan ik er nog een paar regels bijvoegen.

Ook ik heb, in der tijd, hooren zingen:

»Madame Véto avait promis,
De faire égorger tout Paris:
Mais son plan a manqué
Grâce à nos canonniers:

Dansons la Carmagnole
Vive le son, vive le son,
Dansons la Carmagnole
Vive le son du canon! —"

Na mij mogelijk meer.

R.

[Hetzelfde couplet deelde ons C. J. mede.]

Zonderlinge drukfouten. (Vgl. Alg. Reg. I en II; dl. XXII. bl. 63, 160, 354.) Onlangs de Sententiën van Alva, uitgegeven door Jacob Marcus, Amst. 1735, inziende, vond ik daar op bl. 82 vermeld, dat in 1568 is uitgekomen »De bewijsinge van de onschult van Mijn Heere PHILIPS BAENRE Heere van Montmorency, Grave van Hoorne" etc. — De zetter schijnt dus BAENRE, waarvoor hij kapitale letters gebruikte, voor den familienaam van den graaf van Hoorne te hebben aangezien. Hij deed mij denken aan zekeren professor, die ergens het *Brem. Nieders. Wörterb.* aangehaald had gevonden en nu in een zijner werken sprak van het *Nedersaksisch woordenboek* van een zekeren BREM.

P. LEENDERTZ WZ.

Zonderlinge drukfouten. Lady Morgan, Italië en de Italianen, vertaald door Steenbergen van Goor, Leeuwarden 1822, I. 239: »Zij die zelfs de verschrikkelijke proef der *Almanak* doorstonden." Lees *Almacks*, toenmaals bekende réunies in Londen; zie eene plaat in het geestige Real Life in London, 1829, vol. II.

J. D.
L.

Zonderlinge drukfouten. Op den omslag van het kinderwerkje: »Op de wandeling en bij den haard," door C. E. van Koetsveld, Schoonhoven, S. E. van Nooten 1870, komt eene zeer aanstootelijke drukfout voor. Daar wordt onder de werkjes bij denzelfden uitgegeven o. a. opgenoemd *Schetsen uit de Kinderwereld.* Maar uit het eerste woord van dezen titel is eene *s* vergeten.

VRAGEN.

Soetjen Gerrits van Rotterdam. Voor mij ligt: Een Geestelyck Liedtboecxken, inhoudende 98 stichtelycke Liedekens, getogen uyt den Ouden en Nieuwen Testament, door een blinde dochter ghenaemt: Soetjen Gerrits van Rotterdam.

Behalve titel en voorreden tot den Sangher vullen deze liederen 315 bladzijden 12mo met eene menigte schriftuurplaatsen op den kant gedrukt. Ten slotte noch: Een verhael, hoe dat het eynde en den uytganck van Soetjen Gerrits geweest is, Gheschreven tot Hoorn uyt begheerte van Soetjen Gerrits dochter, den 26 Decemb. 1572.

Uit een en ander blijkt dat zij te Rotterdam geboren is, zijnde van der jeugd af blind, doch zeer ervaren in de Schrift, zoo als uit deze liederen overvloedig blijkt. Intusschen heeft zij indertijd Rotterdam met der woon verlaten en is naar Hoorn vertrokken, alwaar zij overleden is 26 december 1572.

Waar vind ik meer bijzonderheden aangaande deze vrouw vermeld?

J. BOUMAN.

Fransche uitgave met noten van classieke schrijvers. Bestaat er in Frankrijk eene serie van classieke (gr. en lat.) schrijvers met noten en zoo ja, welke zijn de beste uitgaven?

K. H. J. K.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Prent van de schatgravers van Muiden. (XXI, bl. 518; vgl. XXII, bl. 131.)

Dezelve nederlegd, — zie hoe de *Hoofdman* beeft;

dit is de ontbrekende regel aan het gedicht van den statelijken optogt. Nog vond ik opgegeven in de catalogus verkooping van Lennep, n°. 2463, G. Rijk, De ontdekte schat. Amsterdam 1800, in 8°.

Op de gravure van een vermeende
schat bij Muiden.

B. J. A. M.

VRAGEN.

Portret van Sainte-Beuve. Kan iemand mij ook aanwijzen, waar eene afbeelding van Sainte-Beuve te vinden is? In de fransche, engelsche en duitsche *geïllustreerde* weekbladen heb ik er, zoowel gedurende zijn leven als na zijn overlijden (13 october 1860), steeds te vergeefs naar gezocht.

Evenmin is het mij ooit mogen gelukken, te midden van het heerleger photographische portretten vau *célébrités contemporaines*, voor onze boekwinkels uitgestald, de beeltenis van den vermaarden schrijver ergens te ontdekken. P.

Portret van Lambert ten Kate. Bestaat er in de eene of andere prentverzameling ook een portret van Lambert ten Kate Hermansz.?

K. H J. K.

Physionotrace. Wat beteekent het cursijf gedrukte woord in den volgenden zin: hij is *en physionotrace* afgebeeld geworden. (Siegenbeek: Geschied. der Leidsche Hoogeschool, II. 238)?

K. H. J. K.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder die in 1872 als *Beschermer* toetreedt — en mij een postwissel van *f* 3 zendt (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, gelieft bij te dragen), en mij... voor zooveel hij niet *in Amsterdam* woont — *portvrij* naam en adres van zijn *gewonen boekhandelaar* opgeeft, ontvangt in den loop van dit jaar door mij: I. Prof. Moll: Kerkgezang; II. Jaarboek; III. prof. Loman: Valerius, XIX Oud-Nederlandsche Liederen; IV. prof. Loman: XII Geuzeliedjes uit den Spaanschen tijd; V. wat wij wijders dit jaar zullen uitgeven.

De Leden (postwissel *f* 1.25) ontvangen: 1°. Prof. Moll; 2°. Jaarboek. — Wij tellen thans ruim 500 Beschermers en bijna 300 Leden.

Wie mij in steê van een postwissel van *f* 3.— eenen van *f* 7.25 overmaakt, ontvangt bovendien Sweelincks „Regina Coeli" en zijne „Orgelstukken."

Gedurende de maanden Julij tot October zal ik meerendeels buitenslands zijn. Men zende gedurende dien tijd brieven en bijdragen aan den heer S. SPELLERS, *Damstraat, Passage Wynand Fockink, Amsterdam.* HEIJE, *Secre*

NB. Zie verbetering op den omslag.

Melodiën der Geuzeliedjes. Het onderzoek, door mij begonnen ten behoeve van mijne bewerking der *Twaalf Geuzeliedjes*, onlangs verschenen en den leden der Vereeniging voor Muziekgeschiedenis aangeboden, heb ik sedert, zooveel mijn tijd en mijne hulpmiddelen toelieten, voortgezet, met dit gevolg, dat ik nu reeds ruim 50 melodiën, d. i. de helft van alle die in de Geuzeliedboeken voorkomen, meen terug gevonden te hebben. Overtreft deze voorloopige uitkomst ook verre de verwachting, waarmede ik eenige maanden geleden dezen arbeid ondernam, ik mag het hierbij niet laten blijven. Bij de mededeeling van hetgeen ik opspoorde, voeg ik daarom de opgaaf van het nog niet ontdekte, in de hoop dat door medewerking van anderen tot stand zal komen wat mij alleen niet gelukken mocht.

Tot toelichting van 'tgeen in de twee volgende alphabetische registers voorkomt, diene het volgende:

Ten grondslag van het eerste register ligt Beger's lijst, vermeld op de 1e bl. der Toelichting achter de »Twaalf Geuzeliedjes." Weggelaten zijn 1°. de liedjes (refereinen) waarbij geen melodie wordt aangewezen, omdat ze niet bestemd waren om gezongen te worden; 2°. die waarvan de aangegeven voysen mij evenmin bekend waren als de uitgaaf der Geuzenliedjes, waarin zij voorkomen. [1])

De voornaamste uitgaven der Geuzeliedboeken [2]) zijn de volgende:

A. Een nieu Geusen Lieden-Boeckxken enz., 1588.

B. Geuze Liet-boeckxken enz. t' Amsterdam by Broer Jansz. (zonder Jaartal, doch denkelijk van 1603.) Uit het bericht aan den »nieus-gierighen Leser" achter het Register, blijkt dat bij dit Geuzeliedboek nog een tweede deel behoorde, even als bij

C. Een Nieu Geusen Lietboecxkẽ enz. Tot Delft, By Bruyn Harmensz. Schinckel, 1610.

D. Nieu Geusen Lietboeck enz. t' Amstelredam by Gerrit van Breugel, 1616.

---

[1]) Dit zijn alleen die zeer weinige, welke volgens Beger enkel in de editie van 1645 te vinden zijn.

[2]) Zie de compleete lijst bij Beger t. a. p.

E. Het Nieu Geusen Liet Boeck enz. t'Amstelredam by Barent Otsz. enz., 1624.

F. Een Nieu Geusen Liet Boecxken enz., 1629. (Achterin staat: Tot Dordrecht by de Wed. vã Andries Reyersz. enz.)

G. Een Nieu Geuse Liedt-boeck. Bijeenversamelt door Jacob Lievensz van Rogge, Haerlem 1645.

H. Geuse Liet-boeck enz. t' Amsterdam by Jan Jacobsz. Bouman, 1656.

I. Geuse Lietboek enz. t' Amsterdam bij Gijsbert de Groot, 1683.

K. Het Geuse Liedboek enz. Tot Utrecht. Gedruckt by Jacob Jurriaen van Poolsum, 1683.

De aanduiding van strofe of versmaat geef ik op de beknopte in Duitschland gebruikelijke wijze, nl. zoo, dat het 1ste cijfer aanwijst het aantal regels van elke strofe of couplet; de daarop volgende letter de maatsoort; (jambisch (j.), trochaisch (t.) of dactylisch (d.)) — de daarop volgende cijfers het aantal lettergrepen van elken regel, waarbij het verticale streepje beteekent dat de vorige cijfers herhaald moeten worden. Zoo is b. v: het schema van »Bruijns medelijn" (N°. X) 7 j. 76 | 776;

d. i.

⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑
⏑ – ⏑ – ⏑ –
⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑
⏑ – ⏑ – ⏑ –
⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑
⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑
⏑ – ⏑ – ⏑ –

GEUZELIEDJES. 1e Register. Alphabetisch naar den aanhef der Liedjes.

Volg-nummer.	AANHEF.	WIJZE.	Oudste uitgaaf.
1	**Ach Heer hoe moet ick klaghen.**	Adieu Pieronne & Terouanne.	D.
2	**Aenhoort doch allegare.**	Als 't begint.	D.
3	**Aenhoort een liet ghy Christenschaar.**	Maximilianus de Bossu.	B.
4	**Aenhoort gy menschen seer vaillant.**	Engelenborgh is een bordeel.	B.
5	**Aenhoort gy Nederlanden.**	Wilhelmus.	B.
6	**Aenhoort myn broeders te samen.**	Wilhelmus.	B.
7	**Alle gy Christnen bekent.**	Den lustelijcken Meij.	C.
8	**Al na een groot verblyden.**	Wilhelmus.	A.
9	**Als ick al myn tegenspoet.**	Maximilianus de Bossu.	C.
10	**Als men een duysent vyfhondert jaer.**	Geeft / Schenkt { mij te drincken.	A.
11	**Als men schreef duysent vijfhondert jaer.**	Waect op gij Christnen alle.	A.
12	**Als men 〃 〃 〃 〃**	Slach voor St. Quintijn.	A.
13	**Als wy aen de riviere Oostwaerts saten.**	Als wij aen dat water tot Babel saten. Ps. 137.	A.
14	**Antechrist is gheboren.**	Als 't begint.	D.
15	**Antwerpen arm, o desolate stede.**	Ps. 79 Goudimel. Ps. 44 Utenhoven.	D.
16	**Antwerpen ryck o keyserlycke stede.**	〃 〃 〃 〃	A.
17	**Beroemt Breda.**	Ach treurt nu, mijn beroemde Schapen.	F.
18	**Bisschoppen en Cardinalen.**	Den edelen lantman goet.	D.
19	**Caspar de Robles.**	Het reet een ridder,	D.
20	**Christlycke Broeders hierbenevens.**	's Winters, somers even groen.	D.
21	**Comt al gy Geuskens hieromtrent.**	Staet op o Heer. Ps. 68.	A.
22	**De geusen syn in Bomlerwaart.**	De Heidnen zijn in u erfdeel, Ps. 79.	B.
23	**Den 30en Mey op Pinxterdach.**	Den lustelycken Meij.	A.
24	**Den pays die was voorhanden.**	Op u betrou ick Heere.	D.
25	**Den Paus is onse Vader.**	Een vrouken lucht van geesten.	D.
26	**De prins van Oranje is te velt gekomen.**	Een meisken op een rivierken sat.	B.
27	**Die stercke Godt eeuwig en sonder endt.**	Ps. 50.	B.
28	**Doe de Spaensche Sanherib.**	Slach van Munster.	A.

Volg-nummer.	AANHEF.	WIJZE.	Oudste uitgaaf.
29	Duc d Alba ben ick geheeten.	Met vreuchden willen wy singhen.	B.
30	Een droevigh jammer scheyden.	Veuilles mon Dieu.	C.
31	Een liet sal ic u singhen.	Slach van Dueren.	A.
32	Een nieu liet so wil ic singhen.	Een amoereus fier gelaet.	A.
33	Eylacen ic magh wel klagen.	Ryck Godt wie sal ick klaghen.	B.
34	Eylaes wy moghen wel klagen.	o Rat van avontueren = Job.	A.
35	Fy Babel quaet met uwen roomschen God.	Engelsche Fortuyn.	D.
36	Fy u Gy Afgodisten.	Wilhelmus.	B.
37	Geeft God den Heer, lof, prys en eer.	Nobel François.	C.
38	Geluckig zyn de steden.	Hoe saligh syn de landen.	D.
39	George v. Lalaing ben ick genaemt.	Wie in Gods vreuchde steyt.	D.
40	Gy borgers hoort al naar myn vermaen.	Van Harlingen.	A.
41	Gy Brusselaers met couragie.	Wilhelmus.	B.
42	Gy Christnen allegare.	Slagh van Dueren.	A.
43	Gy hoenders, eenden en duyven.	Laet ons den lantman loven.	B.
44	Gods goedheyt groot.	Den tyt is hier.	C.
45	't Gulden jaer 1600.	Het nachtegaelke kleyne.	D.
46	Hansken van Spangiën 't sal u rouwen.	Jan Broerman had een Bierken gebrouwen.	B.
47	Heb dy wel ter misse geweest.	Pasmedi van Posa of Gosa.	B.
48	Helpt nu u self.	Ryck Godt hoe is myn boelken.	B.
49	Hy merkt nu claer die heeft verstand.	Ps. 36 (68).	C.
50	Hoe duyster is de sonne.	o Heer God leer ons bidden.	D.
51	Hoe saligh syn de landen.	Als 't begint.	A.
52	Hoe seer ziet men nu dalen.	De boer met groot gewelt.	B.
53	Hoe veel is des volx paus o Heer.	Ps. 3.	B.
54	Hollandt, Zeelandt gy edel prieel.	Van Harlingen.	D.
55	〃 〃 weest nu verblyd.	Van Weenen.	A.
56	〃 〃 wilt gy u bekeeren.	Gods edel kinderen.	A.

Volg-nummer.	AANHEF.	WIJZE.	Oudste uitgaaf.
57	Hoort allegaer in 't openbaer.	Als 't begint.	A.
58	Hoort mannen ende vrouwen.	Sy lieten my daer alleene staen.	A.
59	Hoort mans en vrouwen dit verclaren.	Bommelken Bom.	D.
60	Hoort paus gy grooten Antichrist.	Engelenborgh is een bordeel	A.
61	Hoort toe alle gelycke.	Graaf van Rome.	D.
62	Hoort toe alle gemeyn.	Slach van Dueren.	B.
63	Hoort toe al te samen.	Susanna.	B.
64	Hoort toe gy mannen en wyven.	Ghy meyskens fraey.	B.
65	Hoort toe menschen nu ter tijt.	Te mey, als alle voghelkens singhen.	B.
66	Hoort toe met vliet, al naer dit liet.	Geeft / Schenkt } my te drinken.	B.
67	Ick hebbe droefheyt vernomen.	Wilhelmus.	D.
68	Ick hope dat de tyt noch komen sal.	Broeders en susters en vreest niet.	A.
69	Ick neme adieu aen myn schaepkens.	Londensche (Utenhoven) Psalm 142.	A.
70	Ick sal u singhen een goet nieu liet.	Als 't begint.	B.
71	Ick wil te land wtryden.	Oude Hillebrant.	A.
72	In 't jaer negentich sesse.	Wilhelmus.	B.
73	Ke Marville ke diablos.	Ps. 9.	B.
74	Komt Fama nu ter eeren.	De fiere nachtegael.	E.
75	Looft God den Heer die 't alles geeft.	Te mey, als alle voghelkens singhen.	F.
76	〃 〃 〃 〃 gy helden trouw.	Van Daniël.	F.
77	〃 〃 〃 〃 verheven.	Wilt nu met vreuchden.	C.
78	Luystert toe men sal u singhen.	Schoon jonck heerken.	B.
79	Madam de Parma is gelegen.	La vie(l)le reigne est accouché(e).	A.
80	Maer wie wil hooren een nieu liet.	Lochromdeyne.	D.
81	Mayken myn lief, wat sullen wy maken.	Sal ick noch langher.	F.
82	Mauritius reyn, edel princelyck.	Comt al tot my.	D.
83	Maurits ons prins den vromen helt.	Te mey, als alle voghelkens singhen.	E.

Volg-nummer.	AANHEF.	WIJZE.	Oudste uitgaaf.
84	**Maurits van Nassouwen.**	De reyne liefde vierigh.	G.
85	**Maximilianus de Bossu.**	Als 't begint	B.
86	**Met recht magh ick wel suchten.**	Van Dueren.	A.
87	**Met Wilhelmus van Nassouwen.**	Wilhelmus.	A.
88	**Myn ziel verblydt haar in den heer.**	Ps. 2, Utenhoven (moet zijn: Luth. Beryming.)	A.
89	**Nero moordadich syt gy noch in leven.**	Era de Mayo.	A.
90	**Nu heffen wy een nieu liet aen.**	Te mey als alle voghelkens singhen.	D.
91	**O Broeders hoort een claghelycke sangh.**	Ps. 79.	A.
92	**Och Amsterdam, och Amsterdam.**	Gy amoureuse geesten.	D.
93	**Och God wilt doch vertroosten.**	Het daghet uyt den Oosten.	B.
94	**Och hoe bedroeft is het Nederlant.**	Ps. 16.	D.
95	**Och my jammert met wee.**	Mijn ziel maeckt groot. Lofzang van Maria.	D.
96	**Och Paus, Heilige Vader.**	Ps. 8.	C.
97	**Och wie sal myn oogen nu.**	Hoort toe gy dochters gratieus.	A.
98	**o God van hemelrycke.**	Van Dueren.	B.
99	**o Gy Nederland seer fel.**	Heer ick wil u uyt 's herten grond.	D.
100	**o Haech lustigh prieel.**	Ps. 3.	A.
101	**o Heere geeft so lange leeft.**	Als 't begint.	F.
102	**o Heere God almachtig, eeuwig.**	Als 't begint.	D.
103	**o Heer wilt u erbarmen.**	Ps. 6	A.
104	**o Hollandt en Zeelandt cloeckmoedig.**	's Winters, somers even groen.	A.
105	**o Hoochberoemde Nederlanden.**	Sal ick noch langher.	G.
106	**o Nero's hert en syt gy noch niet doot.**	Ps. 51.	F.
107	**Ontwaect gy Christnen allen.**	In Oostland wil ick varen.	B.
108	**″ gy helden triomfant.**	Ps. 36 (68).	D.
109	**″ vroom Batavieren.**	o Schoonste personage (Si tanto gratioso.)	F.
110	**Op u pardoen wy niet en achten.** NB. Reprise van: o Werelt lustig.	Daer de man met rust wil leven, moet het vrouken enz.	A.
111	**o Rat van avontueren.**	Oude Hillebrant, (NB. De Mel. o Rad v. avont. by Fruytiers is van 9 regels. De oude Hillebrant 8 regels).	A.

Volg-nummer.	AANHEF.	WIJZE.	Oudste uitgaaf.
112	o Werelt lustig, lieflick in 't oor'boren.	Laet ons met sangh.	A.
113	Pater grypt doch eenen moet.	Als 't begint.	D.
114	Pharao leyt versoncken.	Myn droefheyt moet ick claghen.	C.
115	Philippus Coninck van Spangiën goet.	Maximilianus de Bossu.	G.
116	Ras seventien provincien.	Wilhelmus.	A.
117	R quiem mogen wy singhen.	Ps. 130.	B.
118	Schaemt u nu Brabànt seere.	Ps. 6.	B.
119	Seght gy Bergsche soldaten.	Bruyns medelijn.	B.
120	Syt al verheucht.	Ps. 66.	A.
121	Slaet op den trommel van dirredomdeyne.	Bedructe hertekens.	A.
122	Staet op ontwaeckt nu alghemeyn.	Het voer een Ruyter jaghen.	A
123	Verblyt u Neerlant met jolijt.	Ps. 36 (68).	D.
124	Verheucht u boven mate.	Ick ginck eenmael spanceren.	A.
125	〃 〃 gy Nederlanden.	Keizer Maximiliaen.	A.
126	〃 〃 nu van vreucht ontspringt.	Ps. 36 (68).	A.
127	Vermaledyt is d' uyr & tyt.	Ps. 51.	A.
128	Vervrolykt u saem in den Heer.	Ps. 36 (68).	F.
129	Waeckt op gy Nederlanden.	Wilhelmus.	A.
130	Waer blyft gy nu gy boos geslacht.	Vive le Geus.	B.
131	Waerom rasen de Geusen met hoogmoed.	Ps. 2.	A.
132	Waer sullen wy nu toch blyven.	De boerman is een heer.	A.
133	Wat nieus moet ic u verclaren.	Wilhelmus.	A.
134	Wat 〃 sal 〃 〃 〃	Van Job = o Rat van avon [illegible]	D.
135	Wat seyt men nu van Duc d'Alva.	Sy plagh my eens te vragen.	B.
136	Wat sullen wy aenstellen.	Arien-maet.	D.
137	Weest nu verheucht en verblyt.	Ps. 68.	B.
138	〃 〃 verblyt en verheucht.	Ps. 68.	B.

Volg-nummer.	AANHEF.	WIJZE.	Oudste uitgaaf.
139	**Wel op Duyvel gy die wt Westerlande.**	Ps. 79.	B.
140	**Wel op, wel op Spangiaerden.**	Als 't begint.	B.
141	**Wie wil doch nu beclaghen.**	Ten hat my niet gespeten.	D.
142	**Wie wil hooren een droevigh liet.**	Als 't begint.	A.
143	〃 〃 〃 〃 **goet nieu liet.**	Ick roep u hemelsche Vader aen.	B.
144	〃 〃 〃 〃 **nieu liet.**	Van Harlingen.	A.
145	〃 〃 〃 〃 〃 〃	Den ouden man by den vyere sat.	A.
146	〃 〃 〃 〃 〃 〃 **(Duc d'Alenson.)**	Als 't begint.	D.
147	〃 〃 〃 〃 〃 〃	Wy willen niet meer van Aeltje singen.	B.
148	〃 〃 〃 〃 〃 〃	Van Munster.	B.
149	**Wy Amsterdammers zyn gelegen.**	Graef van Rome.	D.
150	**Wy baenderheeren in getale veel.**	Ps. 50.	A.
151	**Wy geuskens willen nu singhen.**	Ick ginck eenmael spanceren.	A.
152	**Wy monnicken en papen.**	Arien-maet.	D.
153	**Wilhelmus van Nassouwen.**	Charles.	A.
154	**Wilt met processy nu altesaem.**	Jonck dom herteken wat const gy.	A.
155	**Wilt nu gy Nederlanden.**	Wilhelmus.	B.
156	**Wilt nu te saem vreucht bedryven.**	Wilhelmus.	B.
157	**Wt liefde hiet [1]) dicht ick dit liet.**	o Christe waer is u gestalt.	A.

[1]) Misschien: *Wt liefde, siet!*

GEUZELIEDJES. 2e Register. Alphabetisch naar de vois-aanduiding.

Volgnummer.	VOIS-AANDUIDING.	Nummer van het Geuzelied. (Zie 1e Reg.)	AANMERKINGEN.
I	**Ach treurt nu, mijn bedroefde schapen.**	17	Singende Zwaan p. 521. Heet ook: Ha, que le ciel est contraire à ma vie.
II	**Adieu Pieronne et Terouanne. ofte: Bragart de France.**	1	12 j. onregelmatige strofe. By Terouanne, fransch dorp in Pas de Calais werd a°. 1513 een veldslag geleverd ten nadeele der Franschen. Zie Liliencron III. N°. 277. Overigens is de wijs mij *onbekend.*
III	**Aenhoort doch allegare.**	2	7 j. 7766776 . . . . *onbekend.*
IV	**Als wy aen dat water tot Babel saten. Ps. 137.**	13	Ps. 137, Goudimel.
V	**Antichrist is gheboren.**	14	Heet „een dansliedeken." 6 j. 777474 . . . . *onbekend.*
VI	**Arien-maat.**	136, 152	8 j. 77777676. Verg. de voetmaat van XXV . . 〃
VII	**Bedructe hertekens.**	121	4 d. 11. 10. | . . . . 〃
VIII	**Bommelke bom (Van).**	59 (en 46?)	4 j. 94 | Waarschijnlijk = N°. XLIII Jan Broerman. 〃
	Bragart de France.	1	= N°. II . . . . 〃
IX	**Broeders en Susters en vreest niet.**	68	5 j 88686. Met referein: *Vive le Geus* . . . . 〃
X	**Bruyns medelyn.**	119	7 j. 76: | 776 ! Wellicht = Frisch meechdelyng by Fruitiers p. 97 . . . . *onbekend.*
XI	**Charles = Wilhelmus.**	153 enz. enz.	Valerius N. 3 en XII *Geuzeliedjes* N°. 4.
XII	**Comt al tot my.**	82	13 of 15 j. onregelmatig metrum . . . . . . 〃
XIII	**Daer de man met rust wil leven, moet het vrouken enz.**	110	8 j. 98 | 8898 . . . . 〃
XIV	**Daniël. (Van)**	76	8 j. 87: | 8877 Misschien oorspronkelyk mel. van een Nederduitsch Tannhäuser-lied. Zie Willems LI. (bl. 126) . . . . *onbekend.*
XV	**De boerman is een heer.**	132	9 j. 76: | 88686 Het metrum heeft eenige overeenkomst met N°. XVI. De twee laatste regels referein. *onbekend.*
XVI	**De boer met groot gewelt al uyt de camer sprangh.**	52	7 j. 76: | 878 of 76: | 876 . . . . 〃
XVII	**De fiere nachtegael.**	74	Sing. Zw. bl. 115. ook: Allemande amoureuse of Ryk Vader, God almagtig, of: Wilt iemand hem vermeyen.
	De Heydnen syn in u erfdeel.	22	= Ps. 79, Goudimel.

Volgnummer.	VOIS-AANDUIDING.	Nummer van het Geuzelied. (Zie 1e Reg.)	AANMERKINGEN.
	Den edelen lantman goet.	18, 43	= Laet ons den lantman loven. N°. XLIX.
XVIII	**Den lustelycken Mey.**	23	Souterlied: 73. XII G. L. N°. 10.
XIX	**Den ouden man by den vyere sat.**	145	〃 132. XII G. L. N°. 8.
XX	**Den tyt is hier dat men sal vrolyk wesen.**	44	7 j. 11 11 | 10 12 12 of 14 j. 4747 | enz. . . . *onbekend.*
XXI	**De reyne liefde vierigh.**	84	8 j. 65 | NB. Slecht rythme. . . . . 〃
XXII	**Dueren. (Slag van)**	42, 62, 86, 98	8 j. 76: | 8877. {Op dit metrum staan enkele volksliederen die na den slag van Dueren (1543) gezongen werden. Zie bij Liliencron N°. 489. 491. 496. 497 [1].
XXIII	**Een amoereus fier gelaet.**	32	8 j. 76: | 7676 . . . . *onbekend.*
XXIV	**Een meisken op een rivierken sat.**	26	6 j. 84 | Met referein (= IX) *Vive le Geus*. . . 〃
XXV	**Een vrouken lucht van geesten Te marct quam sy geloopen.**	25	8 j. 77777676. Vg. VI. . . . . 〃
XXVI	**Engelenborgh is een bordeel.**	4, 60	5 j. 88787. . . . . 〃
XXVII	**Engelsche fortuijn.**	35	Bij Valerius, Sing. Zwaan en vele anderen.
XXVIII	**Era de Mayo.**	89	8 dt. 56: | 6565 . . . . *onbekend.*
	Es ist das Heil.	88	= Ps. 2. Luth berijming.
XXIX	**Geeft (schenkt) my te drincken.**	10	8 j. 89 | 9898 . . . . *onbekend.*
XXX	**Gods edel kinderen.**	56	6 j. 954 | . . . . 〃
XXXI	**Graef van Rome.**	61, 149	8 j. 98: | 9898. Zie v. Tucher, Aanteek. op N°. 309 [2].
XXXII	**Gy amoereuse geesten.**	92	8 j. 86: | 7878. Metrum niet geheel zeker. Denkelijk Sout. Lied. Lofzang v. Ezechias: *Gij lustige amoureuse geesten.*
	Gy mannen en vrouwen.	63	= XCI. *Susanna.*
XXXIII	**Gy meyskens fraey.**	64	8 j. 76: | 7766. . . . . *onbekend.*
XXXIV	**Harlingen. (van)**	40, 54, 144	5 j. 88787. . . . . , ... 〃
	Heer ik wil u uyt 's herten grond.	99	= Ps. 9, Goudimel.
XXXV	**Het daghet uyt den Oosten.**	93	Sout. Lied. Ps. 4.

[1]) Mogelijk is de wijs dus die van *Wohlauf ihr Landsknecht alle* = *Wohlauf ihr Kriegsleut alle* = *Ach Gott thu dich erbarmen* bij *Liliencron* N°. CXII. Zie *v. Tucher* N°. 378, *v. Winterfeld* I. 71.

[2]) Zijnde *An Gott hats nie gemangelt* met de strofe 8 j. 76 \| 7676, die gemakkelijk op ons Geuzelied pasklaar kan worden gemaakt. Volgens v. Tucher heette deze melodie *Graf von Rom.*

Volgnummer.	VOIS-AANDUIDING.	Nummer van het Geuzelied. (Zie 1e Reg.)	AANMERKINGEN.
XXXVI	**Het nachtegaelke kleyne.**	45	= Almande Prins Parma bij Valerius. = Piacer gioia e diletto bij Stalpert. Zie ook Sing. Zwaan, bl. 333.
XXXVII	**Het reet een ridder welgemoet.**	19	5 j. 88686. Uhland 239: Es ritt ein Jäger wolgemuth, 5 j.88787. Melodie . . . . *onbekend.*
XXXVIII	**Het voer een ruyter jaghen.**	122	4 j. 8877. Vg. Es wollt ein Jäger jagen, bij Kretschmer. I. 219, 220 en Liliencron LXXXV, bij Willems 160. Het voer een ridder jagen. (5 j. 87887) zonder melodie. *onbekend.*
XXXIX	**Hillebrant. (Oude)**	71, 111	Zie 12 Geuz. L. N. 7. NB. Het Geuzelied N°. 111 begint: o *Rat van avonturen.* Vg. bij N° 111 in het 1e Reg. hierboven.
XL	**Hoe saligh syn de landen.**	38, 51	8 j. 76 | 7776. {Lied gesonghen van de Cameristen der Violieren tot Antwerpen. . . . . *onbekend.*
XLI	**Hoort allegaer in 't openbaer.**	57	Valerius N°. V.
XLII	**Hoort toe gy dochters gratieus.**	97	7 j. 89 | 998 . . . . *onbekend.*
XLIII	**Jan Broerman had een bierken gebrouwen.**	46 (en 59?)	4 j. 94 | Zie N°. VIII . . . . 〃
XLIV	**Jck ginck eenmael spanceren.**	124 en 151	XII Geusel. N°. 2.
XLV	**Ick roep u, hemelsche Vader aen.**	143	〃 〃 N°. 3.
XLVI	**Ick sal u singhen een goed nieu liet.**	70	10} 9} j. 87: | 88 (: 6:) 86. {Misschien = Ein neues Lied wir heben an, bij Liliencron XXVII.
XLVII	**In Oostlandt wil ick varen.**	107	Zie 12 G. L. N°. 6.
	Job (van)	34	= o Rat van Avontueren.
XLVIII	**Jonck, dom herteken.**	154	4 j. 9898 . . . . *onbekend.*
XLIX	**Laet ons den lantman loven.**	18, 43	Fruytiers bl. 74. Denkelijk = Den edelen lantman goed.
L	**Laet ons met sangh.**	112	{10 j. 954 | 9778 / 8 j. 99 | 9778} Slechte strofe. . . . . . *onbekend.*
LI	**La vi(e)lle reigne est accouchée.**	79	{4 j. 9898 / 6 j. 944944} . . . . 〃
LII	**Lochromdeyne.**	80	6 j. 8 | 8584 NB. regel 1 = 2; 3 = 5; 4 en 6 refereinen. 〃
LIII	**Maximiliaen. (Keyser)**	125	Veel gebruikte strofe 7 j. 76 | 878. De naam *Maximiliaen* heeft de mel. denkelijk van een lied op de „schoone Anna" of „das Fräulein von Britannien" die met Maximiliaan (per procurationem) gehuwd, later, 6 dec. 1491, echtgenoot werd

Volgnummer.	VOIS-AANDUIDING.	Nummer van het Geuzelied. (Zie 1e Reg.)	AANMERKINGEN.
			van Karel VIII van Frankrijk. Dit lied heet wel is waar, wanneer zijne wijs wordt aangehaald „das Fräulein von Britannie," maar begint aldus · Met luste willen wi singhen ende loven dat roomsche rijk van Coninck Maximiliaen enz. Zie Antw. Liedeboek 175. of Nun, wöll wir aber singen und wöllend heben an von dem Kaiser Maximilian. Uhlandt p. 155. De melodie hiervan in de Souterlied. Ps. 141. — Liliencron brengt de mel. terug tot: *Ich stund an einem Morgen* (Zie bij hem de melodie N°. L. in 2 vormen en Vg. Souterlied Ps. 11 en 27 waar dezelfde strofe, maar bij 2 andere melodiën gevonden wordt van: *Ick gingh al gisteren avond.*)
LIV	**Maximilianus de Bossu.**	9	Valerius N°. IV.
LV	**Met vreuchden willen wy singhen.**	29	Dezelfde strofe als N°. LIII. Misschien ook dezelfde mel. (Vg. Met luste willen wi singhen in Antw. L. B). De Duitsch (Boheemsche) mel. Mit Freuden wollen wir singen (v. Tucher N°. 8) is 4 j. 8888.
LVI	**Myn droefheyt moet ick claghen. Fortuyn is my geschiet.**	114	8 j. 76 | 6666 . . . . *onbekend*
LVII	**Myn siel maeckt groot.**	95	Lofz. van Maria (Goudimel.)
LVIII	**Munster.**	148	5 j. 88787. Dezelfde strofe heeft: „Te Munster staat een steenen huys" (Sout. Lied. Ps. 88) en: „Och wilt gi hören ein nüwes lied und wat für Münster is geschiet." (Liliencron N°. XXXI, vg. N°. 457 en 493. It. CVII) Deze 2 melodiën hebben veel gelijkenis op elkander (dezelfde aanhef, dezelfde toonaard (Mixolyd.) dezelfde slotphrase.) Het duitsche lied is afkomstig van een landsknecht in dienst der wederdoopers.
LIX	**Nobel Françoys.**	37	8 j. 87 | 12 j. 447 | . . . . *onbekend.*
LX	**o Christe waer is u gestalt.**	157	= Rosina waer was u gestalt, Souter Ps. 35. Ook bekend als : Wt liefde hiet (siet) dicht ick dit lied, zynde de aanhef van het geuzelied N°. 157.
LXI	**o Heere geeft, so lange leeft.**	101	Valerius N°. XIV.

Volgnummer.	VOIS-AANDUIDING.	Nummer van het Geuzelied. (Zie 1e Reg.)	AANMERKINGEN.
LXII	o Heere God almachtigh.	102	6 j. 767686 of 7 j. 76 | 446. Misschien naar Souter Ps. 7: *Ick arm schaep*, waarvan de berijming begint: *o Heer mijn God almachtig*. De strofe van dien psalm is: 8 j. 76 | 7646, dus 1 regel meer.
LXIII	o Heer God leer ons bidden.	50	9 j. 76 | 76776 . . . . *onbekend.*
LXIV	Op u betrou ick Heere.	24	Souter Ps. 85.
LXV	o Rat van avontueren.	34	Fruijtiers bl. 48. Wordt ook genoemd: *wijze van Job.* Vg. N°. XXXIX.
LXVI	o Schoonste personagie.	109	= *Si tanto gratioso.* Bij Valerius, Starter en vele anderen.
	Oude Hillebrant.	71, 111	Zie: *Hillebrant.*
LXVII	Pasmedi van {Bosa / Posa / Gosa}	47	8 t. 76 | 4446. Eigenaardige strofe. . . . . . *onbekend.*
LXVIII	Pater grijpt doch eenen moet.	113	12 j. 87 | 66668668 of 12 j. | 87 | 66666666 . . 〃
	Psalmen van Goudimel.		
LXIX	Ps. 2.	131	
LXX	〃 3.	53, 100	
LXXI	〃 6.	103, 118	
LXXII	〃 8.	96	
LXXIII	〃 9.	73	
LXXIV	〃 16.	94	
LXXV	〃 36.	21, 49, 108, 123, 126, 128, 137, 138	= Ps. 68, Goudimel.
LXXVI	〃 50.	27, 150	
LXXVII	〃 51.	106, 127	
LXXVIII	〃 66.	120	
LXXIX	〃 79.	15, 16, 22, 91, 139	= Ps. 44, Utenhoven.
LXXX	〃 130.	117	
LXXXI	〃 137.	13	

Volgnummer.	VOIS-AANDUIDING.	Nummer van het Geuzelied. (Zie 1e Reg.)	AANMERKINGEN.
LXXXII	**Ps. 2 Luth. beryming.**	88	NB. Er staat: 2 *Ps. Utenhoven.* In den Utenhovenschen psalmenbundel van 1566 vindt men de Goudimelsche mel. op Ps. 2. — Bij Fruijtiers bl. 137 vindt men de strofe van dit geuzelied met de aanduiding: Ps. 2 en daarbij de melodie *Es ist das Heil,* o. a. de wijs waarop Ps. 2 naar de Luth. berijming van Andr. Knöppen, vertaald door v. Haecht in Antwerpen, werd gezongen. Vg. Valerius op N⁰. IV.
	Ps. 44 van Utenhoven.		= Ps 79 Goudimel.
LXXXIII	**〃 142 〃 〃**	69	Vg. v. Tucher N⁰. 272 de melodie op *Nicolaus Boie's* lied: „*o Gott wir danken deiner Güt.*"
LXXXIV	**Ryck Godt hoe is myn boelken dus wilt.**	48	Souter Lied. Ps. 13. Zie XII Geuzelied. N⁰. I.
LXXXV	**Ryck Godt wie sal ick claghen.**	33	Souter Lied. Ps. 67. Zie XII Geuzelied. N⁰. IX.
	Rosina waer is u gestalt.	157	= N⁰. LX.
LXXXVI	**Sal ick noch langher.**	81, 105	Valerius N⁰. I.
	Schenkt my te drincken.	10	Zie: *Geeft my te drincken.*
LXXXVII	**Schoon jonck heerken.**	78	{ 10 t. 87 | 773347 / 9 t. 87 | 77647 } Eigenaardige strofe . . . *onbekend.*
LXXXVIII	**Sy lieten my daer alleene staen.**	58	7 j. 76 | 876. Vg. strofe van N⁰. XVI. . . . 〃
LXXXIX	**Sy plagh my eens te vraghen.**	135	6 j. 776 | . . . . 〃
	Si tanto gratioso.	109	= o Schoonste personagie N⁰. LXVI.
	Staet op o Heer.	21	= Psalm Goud. 68. Zie N⁰. LXXV.
XC	**St. Quintyn. (Slach voor)**	12	8 j. 76 | . . . . *onbekend.*
XCI	**Susanna.**	63	= Gij mannen en vrouwen wilt doch gedachtig, 4 j. 98 | 〃
XCII	**'s Winters, somers even groen.**	20, 104	{ 8 j. 76 | 7676 / 9 d. 98 | 9898 } . . . . 〃
XCIII	**Te Mey, als alle voghelkens singhen.**	65, 75, 83, 90	5 j. 88787 . . . . 〃
XCIV	**Ten had my niet gespeten.**	141	8 j. 767676 . . . . 〃
	Wt liefde siet enz.	157	= o Christe waer is u gestalt.
XCV	**Veuilles, mon Dieu par ta grâce moy préserver.**	30	Liedeken van den Prins van Condé heet het in de ed. 1616 van het Geuzeliedboek. Strofe: 10 j. 76 | 776676. (NB. Geen Psalmstrofe van Goudimel.) . . . . . *onbekend.*

Volgnummer.	VOIS-AANDUIDING.	Nummer van het Geuzelied. (Zie le Reg.)	AANMERKINGEN.
XCVI	**Vive le geus.**	130	5 j. 88686. Waarschijnlijk = N°. IX *„Broeders en susters"* enz.
XCVII	**Waect op gy Christnen alle.**	11	Strofe als *Wilhelmus.* Bij Liliencron staat onder N°. 616 een lied van 1553: Im Tone: Waket op gi Düdeschen alle. Dit wederom was een lied tegen de Turken, denkelijk van 1529 en werd gezongen im Bruder Veitenton of Benzenauer, altemaal dezelfde strofe als ons Geuzelied. — Hetzelfde geldt van een geestelijk lied in het jaar 1556 gedrukt, beginnende: Waket up gy Christnen alle, onder N°. 670 bij Wackernagel. Daarentegen heeft het Duitsche kerklied „Wacht auf ihr Christen alle" bij v. Tucher N°. 376 een strofe van 9 regels. — Vg. bij Liliencron N°. XIII en XV. — Uit den aanhef van N°. 616 bij Liliencron zou men haast opmaken, dat *Waect up gi Düdeschen alle* en *Ach Gott wem sol ich klagen* d. i. Souterlied Ps. 67 (Vg. XII Geuzenlied. N°. IX en hierboven N°. LXXXV) twee aanduidingen voor dezelfde melodie waren.
XCVIII	**Weenen. (wys van)**	55	5 j. 88787 (NB. onregelmatig metrum). Strofe van den *Weisbecken Ton,* of *Es geht ein frischer Sommer* (Zie Liliencron N°. XXXI). Daarop ging een lied op de nederlaag der Turken voor Weenen 1532 Liliencron N°. 441.
XCIX	**Wel op, wel op Spanjaarden.**	140	7 j. 76 | 888. [1]) NB. Laatste regel refrein. [2]) . . *onbekend.*
C	**Wie in Gods vreuchde steyt.**	39	4 j. 8899. Strofe van Ps. 9, Goud. Doch gansch andere aanhef. De aanhef zou eer doen denken aan Ps. 91. Doch in geen berijming (ook niet Luth. Utenh. en Souter) komt de strofe overeen.
CI	**Wie wil hooren een droevigh liet.**	142	6 j. 887885 of 887883, Strofe van *Denmarker Ton, Weisbecken Ton* en *Es geht ein frischer Sommer.* Zie Liliencron. N°. XXI, XXXI en CVII. — De aanhef van het geuzelied doet het meest aan N°. XXXI denken.

[1]) Opschrift: *„Een nieuw liedeken von 't affscheid der Spaengiaerden mispresen, diet niet singhen kan, mach het lesen."*
[2]) *„Woechey"* (Juchhei) *„slaet de Spaengiaerts vry."*

Volgnummer.	VOIS-AANDUIDING.	Nummer van et Geuzelied. (Zie 1e Reg.)	AANMERKINGEN.
CII	**Wie wil hooren een nieu liet.**	146	6 j. 888885. Waarschijnlijk strofe van CI gelijk CIII de strofe schijnt te hebben van XXXVII, LVIII en XCIII. Alle geuzeliedjes op deze wijzen beginnen met soortgelijken aanhef: *Nu heffen wy een nieu liet aen,* of *Wie wil hooren een nieu liet.* Vg. de reeks bij Liliencron V. bl. 94.
CIII	**Wy willen niet meer van Aeltje singen.**	147	6 j. 884484 of 5 j. 88884. Zie Aanmerk. op voorgaande.
CIV	**Wilt nu met vreughden leven. — Een meylied.**	77	17 j. 77436 : | : 76 : | 846 / 15 j. 7776 : | : 76 : | 846 . . . . *onbekend.*

Dankbaar zal ik zijn voor alle nadere aanwijzingen omtrent de voysen der Geuzeliedjes, inzonderheid omtrent de 49 mij nog geheel onbekende (N°. 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 32, 33, 37, 38, 40, 42, 43, 48, 49, 51, 52, 56, 59, 63, 67, 68, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 99 en 104), en hoop daarvan gebruik te maken voor eene eventueele uitgave der tot ons gekomen, in Nederland gezongen, oude Volksmelodiën.

Amsterdam, 15 Juli.

A. D. Loman.

TAALKUNDE.

Knappen. (XXII, bl. 207). Als ik de beteekenis van de uitdrukking: »een misje knappen" goed begrijp, wil dit zeggen, eens eventjes, als het ware tusschen de bedrijven door, naar de mis gaan, zonder bijna iets van zijn werk te verzuimen.

Zoo zegt men in Zuidbeveland: »*een uiltje knappen*", even inslapen, om dan weer zijn werk te hervatten. Men zegt ook wel: een uiltje *vangen* of een uiltje *pakken*. »*Uiltjes*" zijn hier de *vlinders*. Kinderen vangen gaarne vlinders. Gelukt dit niet spoedig, 't is voor een volwassene een oogenblik werk, »een uiltje te snappen, pakken, vangen of knappen" (al die woorden zijn in zwang voor dezelfde beteekenis.) Dit zal alzoo de uitdrukking kunnen ophelderen.

Nisse. J. KOUSEMAKER PZ.

Knappen. Wat *misje knappen* aangaat, zijn er nog meer uitdrukkingen waarin men knappen gebruikt? Ja, *een uiltje knappen*, en in Zeeland ironisch gebruikt: een *psalmpje knappen.*

De afleiding van *uiltje knappen*, aan de Zaan een *tokje doen*, zou ik ook gaarne kennen. Ook wil ik gaarne weten of men nog andere uitdrukkingen gebruikt voor een *slaapje of dutje doen?*

W. A. DE HOND.

Knappen. Ik geloof, dat, wat betreft de beteekenis van *knappen*, in *een misjen, een psalmpjen, een uiltjen knappen*, de heer Kousemaker het bij het regte einde heeft. Maar bij de vraag, hoe het aan deze beteekenis komt, moeten wij nog wat verder gaan. Zij is, meen ik, ontstaan doordien het volk twee woorden, die gelijken klank hebben maar in oorsprong verschillen, als verwant beschouwde, namelijk het klanknabootsende werkwoord *knappen* en het bijv. naamwoord *knap*. Dit laatste, zoo het schijnt het latijnsche *gnavus* (de Friezen spreken nog uit *gnap*), beteekende in de 16e en 17e eeuw, *vlug*, *handig*. Zoo zegt, bij Hooft, Warenar tot zijne dienstmeid:

Flucx rept me jou handen nou en wachter niet mee,
Wascht *knap* de vaten om, schickt alle ding op zijn stee,
Voort, maeckt er een eynd of, enz.

Vandaar dat het volk aan *knappen* de beteekenis gaf van iets vlug en handig doen, wat te gemakkelijker geschieden kon, omdat de handeling die het klanknabootsende *knappen* te kennen geeft, ook eene krachtige en in een enkel oogenblik afloopende handeling is.

De heer de Hond vraagt naar de afleiding van de spreekwijze een *uiltjen knappen*. Ik geloof dat deze, even als de overige waarin *knappen* in dezelfde beteekenis voorkomt, tamelijk jong is. Vroeger zeide men — men hoort het nu ook nog wel — *een uiltjen vangen*. Reeds bij Hooft, Gedicht. dl. I, bl. 20, komt deze spreekwijze voor en vermoedelijk zal zij nog wel ouder zijn. In plaats van dit oudere *vangen* zegt men nu, althans in Holland, gewoonlijk *knappen*, en met reden: want, rekt ook de eene zijn middagslaapjen langer dan de andere, het is toch altoos een slaapjen, een korte, haastige slaap, in vergelijking van den slaap, dien men des nachts neemt,

In den Navorscher is reeds dl. I, bl. 188 naar den oorsprong van de spreekwijze *een uiltjen knappen* gevraagd, en dat het niet aan antwoord ontbroken heeft, kan men zien dl. I, bl. 247, II, bl. 38, 101, Bijbl. 1853, bl. LXXXIX, CLXXXVI. 't Is aardig te zien, waar men bij het zoeken naar dien oorsprong al niet te regt is gekomen. Om met Bilderdijk te beginnen, hij zegt, Verkl. Geslachtl. dl. III, bl. 176, »*uiltjen* is van *ojelen* voor *oogelen*, dat is, *met de oogen nijpen*. Een *ogeltjen* of *ojeltjen* was een *genepen oog*, ook zei men een *oogeltjen knippen* (toeknippen, toenijpen), dat in *knappen* verbasterd is." Hij blijft zijnen lezers echter het bewijs schuldig, dat *ojelen* en *ogeltjen* bestaan hebben, een bewijs dat waarschijnlijk ook niet heel gemakkelijk te leveren was, en even zoo het bewijs dat *knappen* hier uit *knippen* ontstaan zou zijn. Een medewerker van den Navorscher, II, bl. 38, die in *uiltjen* het fransche *oeil* zoekt, vergeet ons te zeggen hoe het nederlandsche volk er toe gekomen is, hier een vreemd woord te gebruiken, dat het anders nooit bezigt. Een ander, Bijblad 1853, bl. CLXXXVI, ziet in *knappen* het angels. *hnappian*, engelsch *to nap* = dormitare,

en in *uiltjen* eene verbastering van *wijltjen*. Wat het laatste betreft, onmogelijk is het op zich zelven niet; in spreekwoorden en spreekwijzen vinden wij soms woorden op vreemde wijze verbasterd, nu met, dan zonder opzet; grooter bezwaar is echter, dat *knappen* in de beteekenis van sluimeren in onze taal, voor zoo ver ik weet, geheel onbekend is. De smakelijkste verklaring wordt ons opgedischt t. a. pl. bl. LXXXIX. *Ulevellen*, wordt daar gezegd, heeten zoo, omdat zij in vroegeren tijd gewikkeld werden in stukjes van een vel *uilenpapier*. Dit papiertjen is dus eigenlijk de ulevel en is het papiertjen, het velletjen dat er om zit, een *uilevel*, dan is hetgeen in dat papiertjen gepakt is, de *uil*. Daar deze soort van uilen nu gewoonlijk *geknapt* werd bij het dessert, wanneer men goed gegeten en gedronken had en bij gevolg dommelig was, kreeg *een uiltjen knappen* de beteekenis van slaperig worden. Ik zal niet opnoemen wat er al tegen deze verklaring te zeggen is. Het zal genoeg zijn te doen opmerken, dat deze, zoowel als al de andere verklaringen, die ik vermeld heb, dit tegen zich heeft, dat zij niet past op de spreekwijze *een uiltjen vangen*, die niet alleen nevens *een uiltjen knappen* bestaat, maar waarschijnlijk de oudere en oorspronkelijke is. Wat toch is een oog, een oogjen of een uurtjen *vangen*, en wat verband is er tusschen een ulevel *vangen* en een middagslaapjen doen?

Nog twee verklaringen ken ik, en tegen deze bestaat *dit* bezwaar niet. De eene is van dr. A. de Jager, Archief voor ned. taalk. dl. I, bl. 106. »Gelijk *vlinder knippen* gezegd wordt van iemand, die zijnen schooltijd verzuimt, kan *een uiltje vangen* ook gebezigd zijn van hem, die, in plaats van zijn' tijd wèl te besteden, dien verslaapt. Is de eerste naar het lichaam, de tweede is naar den geest afwezig en loopt evenzeer (als men zegt) spelen." De andere is van den heer Harrebomée, Spreekwoordenb. dl. II, bl. 351. »Het komt ook mij voor," zegt hij, na dr. de Jagers gevoelen hieromtrent vermeld te hebben, »dat men *een uiltje vangt* wanneer men zijn' tijd verslaapt, in plaats van zijne gewone werk te doen. De teleursteling in de vordering dier werkzaamheid staat dan gelijk met die des vogelaars, als hij voor zijne vangst een uil in het net krijgt." Tegen de eerste verklaring heb ik dit, dat *uiltjen* wel eens gezegd wordt voor *vlinder*, maar dat het dan toch bepaalde-

lijk gezegd wordt van die leelijke soort van nachtvlinders, die onze jongens, hoe gaarne zij eene fraai gekleurde kapel zoeken te vangen, wel met rust zullen laten. Dat hier het deminutivum *uiltjen* gebezigd wordt, is alleen om den korten duur van het middagslaapjen in vergelijking met den langen nachtslaap te kennen te geven. Tegen de andere verklaring merk ik aan, dat de spreekwijze het slaapjen zelf aanduidt, niet de teleurstelling die men ondervindt, wanneer het afgeloopen is. Tegen beide, dat de spreekwijze geene ongunstige beteekenis heeft: men spreekt zoo niet van den luiaard alleen, maar van elk die over dag gaat slapen, en het zijn waarlijk niet enkel luiaards die dit doen. Een aantal wakkere, ijverige menschen, die verpligt zijn laat op te blijven en vroeg op te staan, moet het middagslaapjen vergoeden wat zij 's nachts te kort kwamen.

Wel ben ik het met den heer Harrebomée eens, dat hier van den bekenden nachtvogel, den uil, gesproken wordt, maar ik meen dat wij dien elders dan in het net van den teleurgestelden vogelaar moeten zoeken. In onze eendekooien gebruikt men eenden om er de wilde eenden mede te vangen. De duivenmelker houdt er duiven op na om de duiven zijner buren magtig te worden. De vinker bootst het geluid der vinken na, speelt zelve voor vink, cm de beestjens in zijn net te krijgen. In het algemeen vangt men vogels het best met vogels van dezelfde soort. Het volk weet dit, maar in zijne spreekwijzen gaat het verder en past deze waarheid ook toe op wezens van andere soort. Het zegt van iemand die zich bespottelijk aanstelt, *men zou er apen mee vangen*, en van iemand die zeer leelijk is, *hij is, goed om jonge nikkers mede te vangen*. Waarom? Omdat de eerste *zich gedraagt* als een aap, de laatste *er uitziet* als een nikker.

Wie nu zijn middagslaapje neemt, *doet* als een uil, hij slaapt namelijk over dag, hij zou dus uilen kunnen vangen. Vandaar dat men hem voorstelt als daarmede bezig zijnde en zegt *hij vangt een uiltjen*.

Dat *een uiltjen vangen* zoo verklaard moet worden, wordt, meen ik, bevestigd door twee of drie andere spreekwijzen.

»*Een uil vangen*, wordt een schip gezegd te doen, wanneer de roerganger en wachthebbende officier onoplettend zijn geweest en

het schip bij-de-wind zeilende, in de wind hebben laten loopen, zoodat het door-de-wind gaat en men de raas om moet brassen," zegt van Lennep, Zeemans-Woordeb. bl. 232. 't Is mogelijk dat hij gelijk heeft, maar in dat geval is de beteekenis der spreekwijze eene andere geworden dan zij oorspronkelijk was. Want vroeger werd het niet van het schip gezegd, maar van hem die het bestuurde. Het werd volgens Winschoten [1]) toegepast op den onervaren zeeman die niet kan wenden. Die zeeman gedraagt zich als een uil, die de oogen toeknijpt en niet ziet wat er gaande is, met hem kan men uilen vangen, *hij vangt een uil. Uil* of *uilskuiken* is nog gewoonlijk het eerste scheldwoord, dat men een lompen of dommen jongen naar het hoofd werpt.

Heeft iemand in het water gelegen, dan zegt men van hem, *hij heeft een snoek gevangen.* Hij heeft in de gracht of in de sloot rondgesparteld als een snoek, hij heeft gedaan alsof hij een snoek was.

Wat elders *deurtjen schellen* of *belletjen trekken* heet, noemt men te Amsterdam *een puisjen vangen. Puisjen* is oude uitspraak van *poesjen* (vgl. de Vries op Warenar bl. 178). Stellen wij ons poes voor wanneer zij de eene of andere streek uitvoert, als zij snoept b. v. Stil en omzigtig nadert zij, dan springt zij in eens toe, maar zoodra heeft niet eenig gerucht haar doen vermoeden dat men komt, of zij is als een pijl uit een boog weggevlogen. De jongen die een puisjen vangt, doet juist zoo als poes. Bedaard wandelt hij voort, maar onder de hand rondziende of er ook iemand in den omtrek is. Is de gelegenheid gunstig, dan trekt hij op eens met geweld aan de schel en kiest dan, vreezende voor den knecht die de deur open zal doen, het hazenpad.

Puisjens vangen behoort tot die soort van kwaad, die minder uit boos opzet dan uit speelschheid voortkomt en die wij daarom *kattenkwaad* heeten.

Een uiltjen, een uil, een snoek, een puisjen vangen is dus handelen als een uil die over dag slaapt, als een lompe uil die niet ziet wat er gebeurt, als een snoek, als een poesjen.

P. LEENDERTZ WZ.

---

[1]) Aangehaald bij Harrebomée t. g. pl. Ik ben niet in de gelegenheid het boek zelf er op na te zien.

V R A G E N.

Kieperig, bril. In Drechterland gebruikt men de volgende woorden om verschillende graden van dronkenschap te kennen te geven.

Kieperig is iemand, die een weinig te veel heeft geproefd.

Bril is iemand, die zooveel gedronken heeft, dat hij dubbel kijkt.

Star zegt men, als alles om hem heen begint te draaien.

Bezopen, weer in hoogere mate.

Laveloos, hoogste graad van dronkenschap.

Kan iemand mij 1 en 2 verklaren? Gaarne vernam ik ook uit andere oorden onzes lands uitdrukkingen daarop betrekking hebbende.

W. A. DE HOND.

[Een zeer groot aantal kan de vrager in den Navorscher vinden. Hij zie slechts het Alg. Reg. I in, op: Spreekwoorden, spreekwijzen, spreuken, Bacchus in de spreekwoordentaal.]

Klauwershoek. Te Zaandam heeft men een klein straatje, Klauwershoek genoemd. Misschien genoemd naar de herberg waar het klauwersgilde bijeenkwam. Klauwers zijn breeuwers. In vroegeren tijd had men er te Zaandam eene menigte. Ik heb ook eens hooren beweren, dat het de verzamelplaats was van de voddenrapers, die tot uitoefening van hun werk gewapend waren met een werktuig, klauw of klauwer genaamd. Wat mag de ware uitlegging hier zijn? Vindt men ook nog in andere plaatsen dien naam »klauwer" terug? Ziet het op 't breeuwers- of klauwersgilde, dan zal men dien naam toch nog wel vinden in andere zeeplaatsen. Iets dergelijks vindt men op verscheidene plaatsen in den naam Raamstraat of Raampoort, ziende op de lakenfabriek, die daarin of bij stond. Het laken wordt geweven op een raam. En zoo heeft men meer voorbeelden.

W. A. DE HOND.

Takken. Te Zaandam heeft men een spel: »takje den man" genoemd. Dan moet één zijn kameraads zien te tikken of te vangen. Nog zegt men: vliegen takken = vangen. De kinderen zeggen

ook bij genoemd spel: »ik heb nog veel te takken (vangen"). In dit woord vindt men zeker denzelfden wortel terug als in *tang* en *tand* van *taken*, Eng. *to take* = nemen. Ook nog 't lat. tangere = raken, aangrijpen. Daarvan 't woord tangent = raaklijn.

Heeft men nog meer woorden, waarin men denzelfden wortel terug vindt? W. A. DE HOND.

[In het Gothisch vinden wij het reduplicerende werkwoord *tekan* met de beteekenis van aanraken. Daarmede zijn verwant ons *tikken*, *takken*, *tokken*, die alle hetzelfde beteekenen, en *taken*, dat bij vroegere schrijvers voorkomt en dat *grijpen, nemen* beteekent, evenals het engelsche *to take*. Behoort hiertoe ook het zelfst. naamwoord *takel,* dan moet de eigenlijke beteekenis zijn een touw waarmee men iets grijpt, dat men ergens om heen slaat, b. v. om een paal waar men het schip aan vast legt, of om een pak of vat dat men op wil hijschen. Het latijnsche *tangere* komt in beteekenis met *taken* wel overeen, maar niet in vorm. Waar het Latijn *t* heeft, daar verwachten wij, vooral aan het begin van een woord in het Gothisch *th* en in het Nederlandsch *d*. Wij twijfelen dus aan de verwantschap der beide woorden. Dat *tang* tot de verre verwanten van *taken* behoort, is mogelijk. Voor afgeleid van het lat. *tangere* mogen wij het niet houden, hoe groot ook de overeenkomst van klank en beteekenis is, omdat in het Latijn voor *tang* niet een of ander woord van *tangere* afgeleid, maar *forceps* gebruikt wordt. *Tand,* eindelijk, goth. *tunthus,* lat. *dens,* grieksch *ὀδους* (*ὀδοντς*) behoort noch tot *taken* noch tot *tangere*. *Tangens* = raaklijn is deelwoord van laatstgenoemd werkwoord.]

Kooi, kooieenden. *Decoy* verlokken, *decoy-duck*, lokeend. *Decoy* is ook een eende*kooi*. Hebben wij het woord uit Engeland overgenomen of Engeland van ons? Of geen van beide?

J. D.
L.

[*Kooi* is het latijnsche *cavea*. In *eendekooi* zal het wel beteekenen afgeschutte plaats, tot verblijf van dieren dienende, even als in *schaapskooi*.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Schuurbecque (XXII, bl. 209). In het geslachtregister van de Huybert, opgenomen bij **Kok**, Vaderl. Woordenb. Bijv. I, bl. 77—94, wordt op bl. 90 melding gemaakt van Johan Boeye, getr. met Jacoba Schuerbeque, wier dochter Jacoba trouwde met mr. Jan van Vrijberghe, heer van Westerschouwen, raad en burgemeester van Zieriksee (zoon van Jan, luit. generaal van de infanterie, en van Isabella Jacoba de Huybert.)

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Wentholt. (XXII, bl. 271.) Albert Wentholt was kerkmeester te Zutfen, stierf aldaar 12 nov. 1632, en trouwde aldaar 9 oct. 1602 (of te Deventer 24 oct.) Hendrieke Heyincks overl. te Zutfen 1 sept. 1625. Hij was de zoon van Bartold Wentholt en Wijntje Roecks. De broeder van Anna Wentholt, was mr. Jan Wentholt, die trouwde met Eva Nilant, (dr. van Lubbert en Lubbeken van Leth) welligt eene zuster van Hendrik Nilant, den man van Anna.

C. VAN BREUGEL DOUGLAS.

Drie pillen het wapen der Medici te Florence enz. Lady Morgan *Italië en de Italianen* II, bl. 394: »De drie *ballen,* welke nog de »woning van eenen Medicis te Rome of te Florence aanduiden, »waren eigenlijk *drie pillen,* het oude wapen der Medicis, die oor- »spronkelijk de geneeskunde uitoefenden." Is dit zoo? Ik meen wel eens gelezen te hebben dat de drie *gouden* ballen, drie bésants, byzantynen, gouden munten voorstelden. *Vergulde pillen* zal men in de 13de eeuw wel niet geslikt hebben.

J. D.
L.

Wapen van Ghislain. (XXII, bl. 271). Bh' vraagt naar dat wapen; ik kan er hem waarschijnlijk aan helpen, maar zal vóóraf opmerken dat hij zich in de naamspelling denkelijk vergist; in de voornaamste genealogische werken toch komt die naam niet als zoodanig voor, wel in klank maar niet in spelling, (waarvan meer

dan één voorbeeld bestaat); en men kan m. i. het er dus gerust voor houden, dat men hier, niet met Ghislain, maar veeleer met Ghiselin te doen heeft. Ik word hier te meer in gesterkt, omdat Bh' tevens van een geslacht Ghislain van der Vliege spreekt; beide nu worden aangetroffen in den beroemden *Nobiliaire des Pays-Bas et du Comté de Bourgogne* bl. 12 en bl. 22, en in *Le vrai supplément au Nobiliaire* vóórnoemd bl. 11 en bl. 16, doch telkens onder de door mij opgegevene benaming van Ghiselin, en Ghiselin alias Vliege. In dat supplément vindt men t. a. p. eene beschrijving der wapens van beide deze geslachten; dat van het eerste is: D'argent à la fasce fuselée de gueules de cinq pièces, en dat van het laatste: D'azur à la croix d'argent, accompagnée de quatre mouches d'or. Deze beschrijving is nagenoeg dezelfde als die, welke onze geleerde J. B. Rietstap in zijnen verdienstelijken »Armorial Général" er in dezer voege van geeft; D'argent à cinq fusées de gueules, accolées en fasce, en: D'azur à la croix d'argent, cantonnée de quatre mouches d'or.

Uit deze wapenbeschrijving blijkt overigens dat de twee genoemde geslachten niet aan elkander verwant zijn. De heer Bh' zal dat van het tweede door hem vermelde geslacht alsnu met het daarvan door mij opgegevene vergelijken kunnen.

Ik eindig met eene kleine en geringe aanmerking betreffende den tweeden vermelden Ghiselin, hierin bestaande: dat hij in den Nobiliaire genoemd wordt alias Vliege, en in het Armorial dit Vliege, terwijl Bh' hem van der Vliege noemt.

's Gravenhage. A. C. SNOUCKAERT V. S.

Wapen van Ghislain. Charles Ghiselin alias Vliege — fut anobli par lettres d'Aout 1507 enregistrées à Lille.

[Volgt de beschrijving der wapens van beide geslachten, als in het voorgaande antwoord.]

Nijmegen. Jonker VAN DER DUSSEN.

Wapen van Alberts. (XXII, blz. 271.) Ten aanzien van de vraag, gedaan door Bh' uit Utr. naar het wapen der familie Alberts of Aelberts, zijn eenige van de oudste ingezetenen uit Harderwijk (geb. in 1770—1780) gehoord, doch naar hun beste weten heeft

geene familie van dien naam in het tijdvak sedert 1780 in deze stad gewoond.

Bij het onderzoek is alleen gebleken, dat zekere Hendrika Philippina Albers gehuwd geweest is met Jan Albertus Hendrikus Hoetink, aldaar, waar zij overleed 24 julij 1857.

Zij was geboren in Zutfen, uit eene familie Albers, (die een familiewapen moet bezitten) aldaar te huis behoorende. Een broeder van deze genoemde is med. doctor te Helvoetsluis; eene zuster van haar is gehuwd (of geweest?) met den heer Croockewit uit Indië teruggekeerd en thans in Amersfoort gevestigd.

J. J. DE LANGE.

VRAGEN.

Cris d'armes, devisen, die duister zijn. In de nog leerzame *Voyage en Savoie, en Piémont, à Nice et à Gènes* van den bekenden redacteur van het vroeger veel gelezen *Magasin Encyclopédique,* A. L. Millin, Paris, 1816, T. I., vindt men p. 347—352 vele gissingen over de beteekenis van de spreuk of het woord FERT, in vier letters gescheiden, voorkomende op zekere decoratie van de savoysche orde der »Annonciade". Millin erkent dat geene der opgegevene uitleggingen hem voldoen en geeft nog eene nieuwe. Hij zegt, dat er verschillende devisen zijn, waarvan de uitvinders of gebruikers het geheim, den sleutel, mede in het graf hebben genomen. »Tels sont les cris NOCH des Marquis de Saluces: celui VALER de Ferdinand IV, Roi de Castille: XXIII, d'Isabelle de Gonzague: VVLLIGISS des Marquis de Finale etc. et encore celui que l'on voit sur les monnaies d'Amedée VII auprès de son cimier, INP REU." Zijn deze, sedert 1816 ook uitgelegd en bestaan er meer zulke raadsels?

J. D.
L.

Geslacht Wieland. Gaarne ontving ik eenige genealogische mededeelingen omtrent het geslacht Wieland. Voerde het niet tot wapen »d'arg. à 3 fusées de gu. mises en fasce"?

F. CALAND.

Wapen Faure. Wie verpligt mij met de mededeeling van het wapen van bovengenoemd geslacht?

Alexander Faure was in 1709 secretaris van Z. H. den prins van Auvergne, markies van Bergen op Zoom, raad en rentmeester generaal, en had bij zijne vrouw Marga. Theresa les Perdrix (wapen?) 12 kinderen.

Ik ontmoette in 't archief van Bergen op Zoom nog eene familie Verselewel Faure en Piekenbroek Faure en laatst zag ik in de couranten eene fam. Mom Faure en Boneval Faure genaamd.

F. CALAND.

MENGELINGEN.

Het bijdehandsche en vandehandsche paard. (XXII, bl. 224.) De heer H. M. C. v. O. heeft eene verklaring van de benaming »roêpaard" trachten te geven, die mij, bij gezette overweging, niet aannemelijk voorkomt. Als oud-Zeeuw is 't hem bekend, dat het woord *roe*, als *stok* of *maat*, verlengd wordt uitgesproken: men zegt de *roeë*. Daarentegen wordt de *oe*-klank in *»roepaard"* kort uitgesproken, even als b. v. in 't woord *hoe*. Daar nu de zeeuwsche uitspraak in de volkstaal zich nimmer verloochent, is het feit van het weglaten van dit verlengde, mij genoegzaam om de afleiding van *roede* te verwerpen.

Te meer komt dit uit, wanneer men de gewone uitdrukking van het regtsche paard hoort: »het staet in de roe", (kortaf.) Het linksche paard staat *»in d' (h)and"*; terwijl de boer bij het ploegen gedurig de uitroepen *aar* en *utouw* of *itouw* laat hooren. (Deze beteekenen gewis *uit het touw* en *aâr* — of *ander uit*). — Dit roepen geschiedt hoofdzakelijk tot het *rechtsche* paard, omdat het *linksche*, zooals ook de heer v. O. opmerkt, meer onder het regtstreeksche bestuur der leidsels staat. Ligt dan nu de opmerking niet voor de hand, dat »roepaard" eigenlijk *roeppaard* beduidt, het paard, waartoe telkens *geroepen* wordt?

Nisse. J. KOUSEMAKER PZ.

GESCHIEDENIS.

Draaikooi, steendragen, schandsteenen, de houten huik. (Vgl. A. R. II; XXI, bl. 481). Dr. Wilhelm Schäfer deelt, in zijne Deutsche Städtewahrzeichen, Leipzig 1858, S. 53—55, het volgende mede:

»Ein drittes Wahrzeichen (voor of aan het leipziger Rathhaus) waren die zwei auf dem Pranger aufgehängten Schandsteine, welche dazu dienten, um den Weibern, die sich auf dem Markte schlugen, rauften oder ein ander schmähten, angehängt zu werden, und diese mit solchem lästigen Geschmeide um dem Markt und durch einige Straszen zu führen. Diese Steine liesz der Rath 1624 neu anfertigen und der Büttel oder erste Stadtknecht hatte den Theil der streitenden Parteien, welcher »angefangen" hatte, damit zu schmücken. Dergleichen nicht beliebte Decorationen waren in vielen andern Städten Deutschlands seit dem 13. Jahrhundert gebräuchlich, wurden vom Volke bald »Klappersteine", bald »Flaschen" oder »Büttelsflaschen" (z. B. zu Budissin und Dresden) genannt und an manchen Orten wurden auch Diejenigen damit geschmückt und am Pranger ausgestellt, die sich unterstanden, die nächtliche Ruhe durch Straszenscandal zu stören oder sich durch lose Reden und Schmähungen an ihren Nebenmenschen versündigt hatten. In Budissin hiesz diese Strafe, wegen der Flaschenform der Schandsteine, im Volke: »aus Büttels Flasche trinken." In einigen Städten war es auch gewöhnlich, ihnen ein Halseisen umzulegen, an welchem ein runder oder brotförmiger [1]) Stein hing. Der Stadtfrohn oder Büttel führte so dann den der Strafe des »Steintragens" oder »Flaschen tragens" (wie man es auch hie und da nannte) Verfallenen unter Begleitung eines Horns und einer Trommel um den Markt. In Lübeck hat

[1]) Daher das Sprichwort: „Ein schwerer Bissen Brot."

der Schandstein die Form einer ovalen Schüssel und an noch andern Orten hatte man die Form eines »Frauenkopfes" mit herausgesteckter Zunge oder die Gestalt einer »Katze" etc. gewählt [1]). Diese Steine waren übrigens nicht leicht, und nach dem Dortmunder und Halberstädter Statute von 1348 sollten sie das Gewicht eines Centners haben. Waren die »losmäuligen" Frauen wohlhabend, so konnten sie sich von dieser schmachvollen Strafe durch einen Sack voll Hafer, der mit einem rothen Bande zugebunden sein muszte, loskaufen.

»Waren übrigens die zu Bestrafenden so bösartig oder so schwach, dasz man mit ihnen das Steintragen nicht gut vornehmen konnte, so war für diese das sogenannte »Narrenhaüschen", ein meist erhaben angebrachter freier, gewöhnlich aus Eisenstangen gebildeter Käfig. Leipzig hatte *zwei* dergleichen Narrenhäuschen aufzuweisen, das eine war bei den sogenannten Brotbänken am Naschmarkte und das andere an der Thomaskirche. Das erstere diente für die eben erwähnten Scandalmacher, Verläumder und losmäuligen Frauen, während letzteres unter geistlicher Jurisdiction stand und für Diejenigen bestimmt war, welche als Flucher und Gotteslästerer bezichtigt waren; es war an der Mitternachtseite der Kirche aus Stein wie ein Pranger erbaut, der ringsum mittels eines festen Eisengitters und eiserner Thüre mit starkem Schlosse verwahrt war. In Oschatz ist noch jetzt im Winkel nächst den Stufen, die durch den vom Rathsarchive gebildeten Schwibbogen vom Markte zum Stadtkirchhofe führen, das von Eisengitter nach Art eines Käfigs gebildete Narrenhäuschen vorhanden."

»Im Mittelalter gab es, zegt Kriegk [2]), bis nahe zu dessen Ende keine besonderen Gefängriszgebäude, wie heut' zu Tage, sondern

---

[1]) S. 5 maakt de schrijver nog gewag van „der steinerne Weibskopf zu Mühlhausen, die „Bläke" genannt"; S. 228, aan het slot van *Die Dresdener Wahrzeichen*, zegt hij: „Uebrigens hatte Dresden, sowie Budissin, Leipzig, Oschatz u. s. w., ebenfalls vor der Gerichtsstube des seitwärts auf dem Altmarkte bis 1707 stehenden Rathhauses „*Schandsteine*" oder „*Büttelflaschen*" hängen, die beim Volke zwar in hohem Ansehen standen, aber *nie* zum Wahrzeichen von ihm (wie in Budissin u. s. w.) erhoben worden sind."

[2]) Dr. G. L. Kriegk, Stadt-Archivar in Frankf. a. M., Deutsches Bürgerthum im Mittelalter, Neue Folge, Frankf. a. M. 1871, 2: *Das Gefängniszwesen.*

man benutzte die vielen zur Vertheidigung bestimmten Thürme einer Stadt, um Leute in Haft zu halten.

»Weil die Thürme als Gefängnisz-Lokale dienten, pflegte man das Verhaften und Einsperren auch mit dem Ausdruck thurnen oder auf den Thurm bringen zu bezeichnen. Nach Mone (in Zeitschrift f. d. Gesch. d. Oberrheins?) waren zu Brüssel — was in deutschen Städten meines Wissens nicht vorkommt — sieben Thorthürme im Besitze der Patricier und dienten blos zur Gefangenhaltung von patricischen Untersuchungsgefangenen oder Sträflingen, während Leute von bürgerlicher Abkunft auf andere Thürme gebracht wurden [1]). Anstatt des Wortes Thurm war auch das Wort

[1]) Bluntschli, St. u. Rechtgesch. v. Zürich, I. 407: Die gewöhnliche Strafe für die meisten Vergehen ist noch immer (14. Jahrh.) die *Busse*. Doch werden andere Strafen allmählig häufiger. Insbesondere die *Gefängnissstrafe*. Besonders in der Stadt ist das „Thürmen" sehr häufig. I, 365: Item von des *vachens* und *türnens* wegen, etc. — „Volgens Ericius Puteanus, zoo is tot Brussel in alles zeventallig. Sy had eertyds zeven verscheyde Heeren gelijk, die ieder hun Kasteel hadden, en de zeven Vaderlandsche stammen voortsbrengende, uyt de welke men jaerelyks de Stadsoverheyd verkiest... De poorten zyn insgelykx ten getalle van zeven." Het Schouwburg der Nederl. I, 191. Cf. Christyn, Jurispr. Her, Pt. I, § 58, en zie ook: *Serhuygskintsteen à Bruxelles*, in Mess. de Belg. 1844, 208. — „Eben so waren in Basel noch im 14. Jahrh. die Wohnungen von vielen Geschlechtern (Patriciers) mit Zinnen und Thürmen versehen und sahen daher wie Wicburgen aus. Auch in Wien waren im 14. u. 15. Jahrh. noch viele Häuser mit Thürmen versehen und wurden daher öfters selbst Thürme genannt. In Eszlingen werden die Steinhäuser der Geschlechter *Raubthürme* genannt,...... Und wie andere Burgen waren auch sie (die Wohnungen der alten Geschlechter) mit Thürmen versehen oder es bestanden auch die Hauptgebäude selbst nur aus einem Thurm, wie dieses auch bei den kleineren Burgen auf dem Lande der Fall war. Daher wurden die Burgen selbst zuweilen *Thürme* (turres) genannt. So hatte zu Arweiler das alte Geschlecht der Ahrweiler den Thurm vor Arweiler im Besitz und auszerdem noch zwei andere Ritterhäuser in der Stadt, und das Geschlecht der Saphirn in Köln den von ihm benannten Saphirsthurm. Auch fürhten in Köln noch mehrere andere Wohnungen den Namen Thurm oder Pforte." v. Maurer, Städteverf. in Deutschl., II, § 173 u. 175, waar meer hierover te vinden is. — Zie ook Roth v. Schreckenstein, Patriciat, 80, 81: „Endlich musz noch bemerkt worden, das Thor- und Brückenthürme zuweilen den Geschlechtern und sicherlich auch den Altbürgern als Wohnsitze verliehen wurden, natürlich mit der Obliegenheit, dieselben zu vertheidigen. Mehrere Geslechtsnamen haben daher ihren Ursprung, so in Straszburg das Geschlecht zum Steining Burgthor, zu Cöln das von der Kornporzen (de porta frumenti). In Regensburg finden wir einen Heinrich von Au auf dem Burgthore, in Mainz Arnoldus de

Schlosz für Gefängnisz gebräuchlich. Ferner kommen die Wörter Käfig nnd Loch in diesem Sinne vor. Das Erstere, welches schon früh als Benennung eines Vogelhauses erscheint und zugleieh ein demselben ähnliches Gefängnisz bedeutete, wurde später für Gefängnisz überhaupt gebraucht. In diesem weiten Begriffe kommt das Wort Käfig zu Frankfurt noch am Ende des 18. Jahrhunderts vor: als man nämlich dort 1783 den alten Katharinen-Thurm niederrisz, wurde mit der Abbrechung der in dessen oberem Theile befindlichen Gefängnisse begonnen, und bei dieser Gelegenheit zugleich der Beschlusz gefaszt, auch die »Käfige" auf der Constastabler - und der Hauptwache zu beseitigen. In Landau, wo es einen besonderen Gefängniszthurm für Vergehen und einen anderen für Verbrechen gab, hiesz der Erstere der Käfigthurm oder blos der Käfig, der Letztere (mit Beziehung auf seine Lage) der Mühlthurm. Uebrigens bedeutete das Wort Käfig manchmal, auch ohne den Mitbegriff des Gefangenhaltens, blos etwas, das zum Absperren diente; im Frankfurter Rechenbuch von 1402 kommt z. B. eine Zahlung vor »vmb einn kebigen vff den weszil" (d. i. das Wechsel-Comptoir) [1].

»Nicht alle Thürme einer Stadt, zegt de schrijver verder, wurden dazu verwendet, sondern blos in einem Theile derselben waren Gefängniszstuben eingerichtet." — [Vóór mij ligt ook: Commentat. histor.-jvrid. de Tvrri rvbea Germanor. medii aevi. Edidit Christ. Gottl. Haltavs. Francof. et Lips. 1758].

Dezelfde schrijver zegt, t. a. p., 3: Die Geisteskranken und ihre Behandlung, van de zoogenaamde Narrenhäuser:

»Es werden zwar schon im 15. Jahrhundert sogenannte Narrenhäuser erwähnt, das älteste 1472 in der Stadt Nördlingen; aber dieses Wort hatte damals eine andere Bedeutung als später, und darf uns daher nicht, wie schon geschehen ist, zu der falschen

Turri, † 1264. Arnold, Verfassungsgesch. der Freistädte, II, 202. Hieher gehört auch der mehrfach vorkommende Name Imthurn. Vgl. auch Ochs, Gesch. v. Basel, I. 245, 460."

[1]) Insatzbuch 1, f. 17: Als Johan Wullenstad hatte gefodert Heinrich Nasen mit gerichte in das sloz uf die kebyen vnd gap ime schold u. s. w. (1338). Zu Augsburg sperrte man 1409 vier Verbrecher in einen wirklichen Käfig (ain fogelhaus) zum Verhungern ein, und hing diesen an einem Thurm auf. Lexer in Städte-Chroniken, Nürnberg 1, 493 und 2, 560.

Annahme verleiten, dasz da, wo es vorkommt, eine Irrenanstalt gemeint ist. Im Mittelalter bedeutete der Ausdruck Narrenhaus niemals etwas Anderes, als eine besondere Art von polizeilichen Gefängnissen. Es war nämlich gebräuchlich, Nachtschwärmer, Ruhestörer und andere polizeilich straffällig gewordene Leute in ein durchsichtiges Gefängnisz einzusperren, damit sie dem Spotte des Pöbels preisgegeben seien; und diese Gefängnisse allein nannte man Narrenhäuser (in Wien Narrenkröderl und Narrenkotter), weil die Leute in ihnen genarrt d. i. verspottet, zum Besten gehabt werden sollten. Die Narrenhäuser waren auf einem öffentlichen Platze errichtet, aus eisernen oder hölzernen Gittern gebildete oder wenigstens vornen mit solchen versehene Menschenkäfige. In Regensburg dienten sie zur Einsperrung von nächtlichen Ruhestörern jedes Standes. In Baiern wurden sie 1530 für eben solche Leute und für Gotteslästerer bestimmt. In Schaffhausen liesz der Rath 1527 ein neues Narrenhuslin erbauen, und ein Chronist sagt bei dieser Gelegenheit, nachdem er vorher die tollsten Ausschweifungen berichtet hat: »es ist nit grosz gnug, hettend sy kuffhus darzu gno (genommen), es wer nochten (doch noch) zucklian zu dem". In Nördlingen brachte man Eheleute, welche im Frauenhause angetroffen worden waren, bis zu ihrer weiteren Bestrafung ins Narrenhaus [1]).

»Auch in Frankfurt gab es ein solches Gefängnisz; denn es wird gemeldet, man habe dort 1572 unter die (zur Beschimpfung betrügerischer Bäcker dienende) Bäckerschnelle ein Narrenhaus gemacht. Sogar noch ein zweites dortiges Narrenhaus wird 1604 und 1618 als an der Stadtmauer bei der Mainzer Pforte gelegen erwähnt, bei welchem man in einen Zwinger zur Messezeit die Schaaren von Bettlern einsperrte."

In Nachtrage zu der Dortmunder Chronik wordt op het jaar 1611 berigt: »Am 6. Februar wurde alles Vermummen,

---

[1]) Schlager's Wiener Skizzen 1, 245 f. Reynitzsch über Truchten u. s. w. Anh. 32. Roth's v. Schreckenstein Patriciat 422 (deze noemt den Chronist: Junker Hans Stockar, en haalt § 374 aan: Heimfarth von Jerusalem Hans Stockars, Pilgers zum hl. Grabe 1519 und Tagebuch. Schaffh. 1839). Im Jahr 1600 liesz der Frankfurter Rath zu Niederursel ein Gefängnisz für die „Ungehorsamen" erbauen, und dieses wird bald das Blockhaus, bald das Narrenhaus genannt.

Trommelschlagen und Trompetenblasen, so wie aller Umzug mit Fahnen bei Strafe des Narrenkastens verboten. Desgleichen das Kohl- und Muszstehlen." Fahne, Dortmund, IV. 311.

Dr. W. Wachsmuth, die Zustände in Hildeshcim gegen Ende seiner Selbständigkeit (Aus d. Zeitschrift f. deutsche Kulturgesch., Jahrg. 1857, Heft I, besonders abgedruckt. Nürnb. 1857), verhaalt S. 25:

»An mittelalterliche Justiz und Policei erinnerte die vor dem Rathhause aufgerichtete Fiddel für zänkische Weiber und sonstige Uebelthäterinnen — zwei mit der spitzen Kante über einander gesetzte, roth angemalte Bretter zwischen zwei Pfosten, das obere so eingerichtet, dasz es in die Höhe gezogen werden konnte; wo sie zusammenstieszen, drei Löcher für Hals und Hände der Maleficantin, darüber die Abbildung zweier bissiger Katzen. Desgleichen ein am Osterthor über dem Stadtgraben hangender eiserner Käfig, zur Heruntersenkung in's Wasser eingerichtet. Dies zur Wassertauche für Gartendiebe. Das Auspeitschen der Diebe hatte der Markvogt; er galt gleich dem Halbmeîster (Abdecker) und dessen Knechten für unehrlich, ebenso wer von ihm berührt worden war. Das bürgerliche Gefängnisz hiesz die langwierige Stube; für schwere Verbrecher gab es Gefängnisse im Hintergebäude des Rathhauses, darunter eins die Lilie genannt."

In het Magasin pittoresque voor 1862 leest men, p. 131, onder het opschrift: Le supplice de la Schupfe à Strasbourg:

»Ce supplice bizarre est mentionné dans l'ancien statut de Strasbourg que cite l'Histoire d'Alsace de Strobel. On lit à la page 331, art. 48: »Celui qui mesurera le vin avec de fausses mesures sera puni du supplice de la schupfe, et le propriétaire du vin payera une livre."

„Voici en quoi consistait ce supplice.

»On dressait au-dessus d'un égout ou d'une fosse remplie de boue et d'immondices une espèce de potence avec une poulie. Dans cette poulie passait une corde à laquelle était attachée une cage de fer. Le bourreau plaçait le coupable dans cette cage, qu'on hissait ensuite pour la laisser retomber encore, et ainsi de suite, jusqu'à ce que les magistrats présents fissent cesser l'exécution." (Curiosités d'Alsace, 1e année, 2e livraison).

»Auch andere körperliche Strafen mit einem grausamen Charak-

ter finden sich nun (im fünfzehnten Jahrh.) häufiger, als Abschneidung eines Ohres, einer Hand, durch die Stadt und zu den Thoren hinaus *geisseln*, das *Halseisen* in Verbindung mit Brandmarkung durch ein *glühendes Eisen*, das *Schwemmen* in der Limmat unter den Brücken durch [1])." Bluntschli, l. c. I. 409.

Bij Joh. Friese, Histor. Merkw. d. ehemal. Elsasses, aus den Silbermänn'schen Schriften gezogen, Strasb. 1804, vindt men ook, S. 94, 104, dat in 1467 en 1476, te Straatsburg, lieden die »am grünen Donnerstag Nachts und am Charfreitag mit Karten und Würfeln um Geld gespielt, an das Halseisen gestellt und mit Ruthen zur Stadt hinaus gehauen", en in 1656 verscheidene personen om slecht levensgedrag, »in das Strafhäuslein oder Kefig, bey der *Schindbrücke*," gebragt werden.

Op het Emder Raadhuis bevind zich nog eene »Schand-Tonne, oder spanischer Kragen", Pranger in mittelalterlicher Form, ein nach obenzu sich verjüngendes Fasz mit Halsloch. Höhe 2 F., 9 Z., 6 L., Durchmesser bzw. 1 F., 9 Z., oder 2 F., 5 Z. Eichenholz mit drei äuszeren und zwei inneren Eisenbändern, desgleichen Krampen, Hespen und Querbügel zum Verschlieszen der Halsöffnung." Rolffs, die antike Rustkammer des Emder Rathhauses, Emd. 1861, S. 102: »Die Strafe des Radmantels oder der Schand-Tonne" war übrigens, voegt hij er in noot bij, noch gegen Ende des vorigen Jahrhunderts im Gebrauch."

In het Verzeichnisz d. i. d. Samml. d. Hennebergischen alterthumsforschend. Vereins aufbewahrten mittelalterl. u. später. Zeit angehör. Gefäsze, Geräthe, Instrumente u. dgl., worden onder de »Werkzeuge zu Schimpf und Strafe" opgenoemd:

1. Strafhelm, eiserne Maske mit langem Schnabel, daran ein Schildchen und eine Schelle, mit Eselsohren.
2. Dergleichen auch mit Eselsohren und Bügeln zum Einklappen beider Hände.
3. Geige von Holz, zum Durchstecken des Halses und der Hände.

Zie Einladungsschrift z. 14ten Jahresfestfeier d. Henneb. alterthf. Ver. in Meiningen, am 14. Nov. 1846, S. 14.

---

[1]) Vgl. die Richtbücher. Eine Ehrenstrafe kommt z. B. vor Richtbuch v. J. 1421. S. 115: "der (Nachrichter) sol si vff ein karren setzen, sol man vor ir anhin blasen ein horn vnd durch die Statt fueren."

Meer over Schandsteine, Klappersteine, Flaschentragen, Springen durch den Schandkorb (Schnelle)' Aufsezzen der roden Hülle, Aushungern lassen (in dem Keffige of Fogelhaus) enz., geeft Dreyer, Antiq. Anmerk. üb. einige in dem mittlern Zeiten in Teutschland und im Norden üblich gewesene Lebens - Leibes - und Ehrenstrafen, Lübeck 1792.

M°.

Draaikooi, schandsteenen, houten huik. »Dit vertrek [nml. de vierschaar op het stadhuis te Delft] is met eene konstige schilderij van Salomons geregt versierd. Ook hangt voor hetzelve, een werktuig als een klok, met een gat van boven, de *houten huik* genaamd. Men hangt deze huik overspeleren en diergelijk slag van misdadigers om den hals en leidt dezelve alzoo door de stad. In 't jaar 1722 is deze straf nog geoefend aan iemand die bloedschande, en in 't jaar 1725 aan iemand die overspel begaan had. Te Westkapelle in Zeeland was oudtijds diergelijk eene straf met de houten huik, voor vrouwen en mannen, die iemand gescholden of gekwetst hadden, in gebruik." Tegenw. staat der Nederl. dl. IV, bl. 444.

Te Zieriksee op het stadhuis »hangt nog een houten huik, hoedanigen wij elders beschreven hebben, die men oudtijds overspeleren en diergelijke soort van misdadigers om den hals hong, welke men dus ten spot door de stad leide." Ald. dl. IX, bl. 328.

»Voor 't stadhuis [te Zieriksee] hangen twee steenen aan een ketting, welke weleer dezulke, die aan eenig misbruik of ongeregtigheid zich hadden schuldig gemaakt, om den hals gehangen werden, die aldus dan door de stad tot hun schande en anderen ten voorbeeld werden heen geleid." Ald. bl. 331.

Van eene soort van draaikooi vindt men eene afbeelding in den roman van N. H. (Nicolaas Heinsius), De vermakelijke avonturier dl. I, tegenover bl. 59.

Werken over klokken, klokkengieters enz. (Vgl A. R.; XXII, bl. 11, 162, 245). Leopold v. Ledebur schreef over »die Glocken im Fürstenthum Minden und in der Grafschaft Ravensberg," in Allgem. Archiv. f. d. Geschichtskunde d. Preuss. Staates. VIII, 1832. S. 71—77. (Zie Uebersicht d. Schriften, Aufsätze etc. von L. v. L.,

Berl. 1853, S. 22, n°. 212); Dr. J. M. Krâtz te Hildesheim: »Ein Beitrag zur Geschichte der Glocken," in het Organ für christliche Kunst. No. 6. Köln, 15 März 1858. Zie C. Einfeld, in Zeitschrift d. histor. Ver. für Niedersachsen, Jahrg. 1857, Hannov. 1859, S. 357, die daaruit de beschrijving en het opschrift overneemt van eene den 27 october 1278 door eenen Tidericus gegoten en in het begin van 1859 omgesmolten kerkklok in het dorp *Lühnde* bij Grosz-Algermissen (Station der Eisenbahn von Hildesheim nach Lehrte)[1]: »Diese Glocke," sagt derselbe, »sei die ihm bekannt gewordene älteste, welche mit Figuren verziert worden; grosze lateinische Majuskeln habe er an noch ältern Glocken wahrge nommen, aber keine Bildnerei von religiösen Darstellungen."

»Die Redaction des Organs etc. hat in einer Note den Wunsch ausgesprochen: »dasz die Glockengieszer ganz besonders auf alte, zum Umschmelzen ihnen überwiesene Glocken ihr Augenmerk richteten und die auf denselben befindlichen Ornamente und Inschriften getreu abbildeten" — ein Wunsch, welchem wir nur in aller Masze beipflichten können." M°.

De maagd van Orleans. (XIX, bl. 392; XXII, bl. 276.) In het belangrijke boek van Hase, getiteld Neue Propheten (Leipzig, Breitkopf und Härtel, 1851) is, op bl. 302, de vermelding te vinden, dat in 1436 eene jonge vrouw optrad, die zich voor Jeanne d'Arc uitgaf, en verklaarde, dat God haar uit het vuur had gered. Ook over haar huwelijk en andere daarmee in verband staande bijzonderheden wordt t. a. p. gesproken. In 't algemeen is voor ieder, die van Jeanne d'Arc de geschiedenis wil kennen, de lezing van het stuk van Hase aan te bevelen, — ook om de daarin voorkomende opgave en beoordeeling van al de haar betreffende bescheiden en documenten.

E. LAURILLARD.

De prins van Hohenlohe (vgl. A. R. II). Meer over hem geven zeker:

Das Märchen vom Wunder, oder merkw. Abentheuer des Für-

---

[1]) Die Kirche erscheint schon 1117 als *mater ecclesia in villa Lulende.*

sten Alexander von Hohenlohe-Schillingsfürst. 8. Darmstadt 1822. Heyer.

Der Wundermann (Fürst v. Hohenlohe-Schillingsfürst) im Jahre 1821. 8. Leipz. 1821. Brockhaus.

Quintessenz aus Anfang, Mitte und Ende der Wunderkurversuche, welche zu Würzburg und Bamberg durch Martin Michel, Bauer von Wittichhausen u. durch Se. Hochw. u. Durchl. etc. d. Fürsten Alex. v. Hohenlohe-Schillingsfürst unternommen worden sind. Mit Beleuchtung des Wunderbaren u. des Wunderbeweises überhaupt u. Hohenlohes Bildn. gr. 8. Leipz. 1822. Brockhaus.

M°.

Kosten van een maaltijd (vgl. A. R. II). Burman teekent in zijne Utrechtsche Jaarboeken, II. 542, op het jaar 1469, aan:

»De Borchgraaf van Montfoort, zyne reis naar het heilige landt gelukkig volbracht hebbende, is daaghs na S. Lucien dagh door de Oversten, met goedvinding van den gemeenen Raadt dezer Stadt ter betuiging van haare blydschap en vreugde over zyne wederkomst, ter maaltydt onthaald, en hebben de Domproost, nevens meer voornaame geestelyke Heeren, Jan van Renes en andere uit de Ridderschap, en verscheide leden van den ouden en nieuwen Raadt, mede aangezeten. Uit des Cameraars rekeninge blykt my, dat die maaltydt aan kost, gebakken, geley, en wyn, te zamen gekost heeft tien Rhynsche guldens en veertien stuivers" [1]). Over andere maaltijden, zie denzelfden, t. a. p., in de bladwijzers, op *Maaltyden.*

Compte d'un repas en l'an 1412. Zie Magasin pittoresque, t. XXXIX, 1871, p. 264: »Cette pièce a été publiée par Lagane, dans son Histoire des jeux Floraux et de dame Clémence."

M°.

Vlugtelingen in 1677. .... Na tien jaren krijg werd te Nijmegen de vrede geteekend,.... Het jaar vóór het sluiten van dien vrede, in 1677, legerde te Waarschoot een deel van het leger des prinsen

---

[1]) In hetzelfde jaar is Aernt van Renes, Schepenborgermeester van den ouden Raadt, naar het heilige land gereisd. B., t. a. p. II. 534.

van Oranje, en toen, het volgende jaar, de Franschen het beleg voor de stad Gent slaande, Bellem en Deinze met troepen bezetteden, kwamen uit deze plaatsen, alsook uit Hansbeke, de meeste ingezetenen met paarden, vee en rijtuigen naar Waarschoot gevlucht. De menigte uitgewekenen was zoo groot, dat de straten en het kerkhof niet ruim genoeg waren om voertuigen en vee eene standplaats te geven [1]. de Potter en Broeckaert, Gesch. van de Gemeenten der prov. Oost-Vlaanderen. Eerste Reeks. — Arrond. Gent. Dl. VII: Waarschoot, bl. 36.

M°.

VRAGEN.

Lieven Janszoon Kaarsemaker. In v. d. Aa's Biogr. Woordenb. der Nederl. dl. X, bl. 81—84, vindt men, als ontleend aan de aldaar geciteerde bronnen, eene schets van de heldendaden, door den Zierikseenaar L. J. Kaarsemaker in het laatste gedeelte der 16de eeuw bedreven. Niettemin veroorlooft Werther — in zijn werkje, getiteld: *de Zierikzeesche Vrijheidsdag. Historische schets der gebeurtenissen te Zierikzee en in Schouwen en Duiveland, van* 1572—1576. Zierikzee, S. Ochtman Jz. 1872, — op bl. 24, 25 en 30, zich de vrijheid, om de feiten van Kaarsemaker als eene legende te beschouwen, naardien hij de gedenkschriften van Kaarsemaker, — zoo als die door mr. A. J. de Ruever, pensionaris te Zieriksee, in 9 Bijlagen zijn toegevoegd aan de vertaalde Redevoering over Kaarsemaker, door den rector A. Camphuysen, in 1778 te Middelburg gedrukt en uitgegeven, — niet als genoegzame autoriteit aanmerkt. Ik wensch de aandacht der geschiedvorschers op deze bijzonderheid met nadruk te vestigen.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Keezen. Is het waar dat de Patriotten, in 't laatst der vorige

---

[1] Het getal dieren, dat op het kerkhof stond, was zoo aanzienlijk, dat de er van voortkomende mest voor de som van 19 pond gr. 14 schellingen verkocht werd; zeer veel, in eenen tijd, dat de mest slechts eenen geringen prijs gold.

eeuw, den naam van Keezen zouden ontvangen hebben naar den voornaam van Kornelis de Gijselaer, pensionaris van Dordrecht?

J. C. K.

Bisschop van Keulen. Wie kan mij eenige berigten meedeelen omtrent een bisschop uit Keulen (?), die eene vrouw trouwde en met haar de vlucht nam naar Holland?

J. C. K.

[Het zal Gebhard Truachses zijn, aartsbisschop van Keulen, die in 1583 Agnes van Mansfeld trouwde en uit zijn bisdom verdreven, naar Holland vlugtte, waar hij eerst te Delft, later te Honselaarsdijk woonde. Zie Wagenaar dl. VIII.]

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Opschriften op geschut (vgl. A. R. I en II; XXII, bl. 9). Na de overgave der stad en burgt van Esens, door jonker Balthasar aan de graven Enno en Johan van Oostfriesland, op 28 sept. 1530, lieten de laatsten het zware geschut naar Aurich vervoeren. Wiarda, Oostfr. Gesch. II, 380, teekent hierbij aan:

»Noch in diesem Seculo [1]) unter Königl. Regierung lagen zwey von diesen Kanonen auf der Festung Leerort. Die eine hat die Aufschrift: De Edel und Welgeb. Heer Balthasar zu Esens hat mir giessen lassen, syne wederwardigen und arggünner wil ich schiessen und hassen. Die andere hat blos das Esener Wappen mit der Jahrzahl 1526. Beide sind 14 pfündige metallene Stücke. Ketlers Beschreib. des Amtes Leer. Mspt"

Bij Mansfelds aftogt uit Oostfriesland, in januarij 1624, weîgerden de Emders, tegen het gemaakte accoord in, het hem ontnomene geschut en de ammunitie terug te geven. »Sie behielten al-

---

[1]) De negen eerste deelen van Wiarda's werk loopen tot 1786 en verschenen te Aurich 1791—1798.

so — zegt Wiarda, l. c. IV. 194 — die 18 metallene und 10 eiserne Kanonen, 60 Tonnen Pulver und eine grosze Menge Kugeln, Musketen, und Ammunition an sich, und restituirten nur die Bagage. Ich bemerke nur, dasz noch itzo einige schöne metallene Kanonen mit dem Wappen und dem Namen des Grafen von Mansfeld auf den Emder Wällen liegen."

Van deze kanonnen spreekt Wiarda vermoedelijk ook VII, 335, VIII, 196.

Op het raadhuis te Emden bevinden zich nog »*Zwei metallene Kanonenmodelle*. Jahrszahl »1619". K. 9 L.; S. 21 K., 5 L., oder 1 F., 5 Z. Beide Modelle sind mit allen Zuthaten ausgerüstet, welche zu einem gröszeren Feldstück gehören, die kleinen Laffetten mit Messingbeschlag, im Ringe des Zündlochs ist der Name des Stückgieszers — »GERHARD$_0$ KOSTER$_0$" — angebracht, darüber sein Wappen, bestehend aus Schild mit zwei Feldern, im rechten ein Hirschkopf, im linken eine Glocke nebst Kanone, oberhalb Helm mit Hirschgeweihen. — Es wird versichert, dasz nach diesen Modellen die Geschützstücke gefertigt worden, womit die Bastionen der ehemaligen Festung Emden besetzt waren." Alex. Rolffs, Die antike Rustkammer des Emder Rathhauses, Emd. 1861 S. 86, Nr. 1527—1528. [1]) S. XXXVIII f. spreekt hij over oud geschut en andere vuurwapenen, en zegt daar o. a.: »Gleichwie die alten Ritter ihre Rosse und Schwerter, so pflegten auch die Glockengieszer und späteren Geschützschmiede und Gieszer ihre Glocken und Kanonen zu taufen, und zwar je nach dem Kaliber, der Herkunft, der Schieszfertigkeit etc. etc. Die Namen: »kolossale, faule Magd, Quedlinburgerin, Nachtigall, Singerinn, Teufelinn, Pastor, Melusine, Basilisk, Nero, faule Grete" etc. etc. beweisen:

[1]) S. LX deelt hij nog mede: „Ausweislich dieser amtlichen Urkunde (het Artelary-Boeck van 1606) besasz die Stadt am 31. Januar 1606 — 124 Stück Kanonen aus Bronze oder Eisen, von 944 bis 4919 Pfund Gewicht, und 3 bis 24pfündige Geschosse werfend. Diese bestanden aus Metall- oder Steinkugeln. Die einzelnen Stücke werden bezeichnet als Stadt- und Wallgeschütze, worunter die weittragenden — Grafenstücke oder Propheten — genannt, ferner als Götelingen (Positionsgeschütze, [Schiffsbord?]) mit beigegebenen Harpunen, Halbe Karthauwen, Halbe- und Dreiviertel-Schlangen, Steinstücke, Falkenets, Feuermörser, Convoystücke etc. etc."

mit welcher Zärtlichkeit und welchem Aufgebot von Witz man seine Lieblingskinder kennzeichnete. Einzelne derselben sollten drei (? !) Stunden weit getragen haben." [1])

In het göttingsche Kammereiregister van 1439 werd de volgende post in uitgaaf gebragt:

»conrado balistario . . . . 1 *m.*

»Es ist, zegt Wilh. Havemann, der Büchsenmeister, so wie in den fortlaufenden Rechnungen »de busse" immer mit balista übersetzt wird. In Bezug auf den Gebrauch der Geschütze in dieser und der vorangegangenen Zeit finden sich einige dem Archive der Stadt Göttingen entnommene Angaben in Th. II. S. 639 meiner Geschichte von Braunschweig-Lüneburg." Der Haushalt d. Stadt Gött. am Ende d. 14. u. währ. d. ersten Hälfte d. 15. Jahrh., in Zeitschr. d. hist. Ver. für Niedersachsen, Jahrg. 1857, S. 215.

Ook bij Sack, Gesch. d. Schützenwes. d. Stadt Braunschw. [2]) vindt men mededeelingen over oud geschut, o. a. over »Tarrack oder Tarras-Büchsen eine Art kleine Kanonen auf Gestellen, die von fabelhaften feuerspeienden Drachen — Tarraque — vielleicht auch von Terra, Erde oder Gropenerde, ihre Namen entlehnt hatten, womit man das dazu erforderliche Metall bezeichnete." S. 235, Note 2. — »Nach einer im Jahre 1758 von dem Kupferstecher A. A. Beck gefertigten Abbildung des Stückschieszens [3]) führten die drei dabei benutzten in den Jahren 1539 und 1556 gegossenen Kanonen die Namen St. Matthias, St. Paulus und der Zaunkönig; frühere in der Zeit des 30jährigen Krie-

[1]) „Auch spricht er (Diego Ufano, span. Artill.-Hauptman, 1568—1609) von einer Feldschlange in Malaga, welche 80 Pfund Eisen mit 48 Pfund Ladung geschossen und beim Abbrennen ein ungeheures Getöse gemacht hat, und zwar (nach Tempelhof) so, das die schwangern Weiber in der Stadt und drei Meilen herum vor Schrecken unmittelbar ins Kindbett kamen (! ?). — Sodann von einer Feldschlange zu *Bois le Duc,* welche man la diablesse oder den kleinen Teufel, genannt und die bis *Pomelen* (sic) (nach Andern bis *Bonne*) geschossen hat, welcher Ort drei Meilen (?) von der erstgenannten Stadt entfernt ist." v. Decker, Gesch. d. Geschützwes., S. 37, 38, 81.

[2]) In het Archiv d. histor. Ver. f. Niedersachsen, N. F., 1845, Zweites Doppelheft.

[3]) Eine andere Ansicht des Stückschieszens ziert die Wand des Masch-Sitzes: der Pelikan genannt.

ges hier gefertigte Kanonen hatte man mit den Namen der 12 himmlischen Zeichen getauft." S. 240.

Men zie voorts: v. Veltheim, Ueb. d. Feursetzen der Alten, in Samml. einiger Aufsätze etc., Helmst. 1800, I, waar o. a. S. 30 van de »berühmte Amberger Canone" wordt gewaagd; Teenstra, Kronijk van Gron. enz., Uith. 1859, I, 182, II, Bijl. D, bl. 268 sqq.; J. L. Lacabane, de la Poudre à canon et de son introduction en France, Par. 1845; Lorédan Larchey, Origines de l'artillerie. Planches autographiées d'après les monuments du XIVe et du XVe siècle. In 4°, av. 105 pl. Par. 1863; Id., Origines de l'artillerie française. 1re période (1324—1354). In 12°. Par. 1862; Id., Les maîtres bombardiers de Metz. In 8°. Par. 1861; Sir J. Emerson Tennent, the story of the guns, Lond. 1864; Monstre-Geschütze der Vorzeit. Aus d. Russ. übersetzt v. Prem.-Lieut. R. Pfister. Cassel 1870; Jules Borgnet, Hist. d. compagn. milit. de Namur (Acad. de Brux. t. XXIV, p. 44); G. H. Dufour, général suisse, Mémoire sur l'artillerie des Anciens et sur celle du moyen age. 4°. Par. 1840; Alex. de la Fons-Melicocq, De l'artillerie de la ville de Lille aux XIVe, XVe et XVIe siècles. 8°. Lille 1855. (Tiré à cent exempl.) Krünitz, Encyclopädie i. v. Kanonen; Jul. Huyttens, l'Organisat. milit. d. l. ville de Gand au moyen-age, in den Messager etc. de Belg. 1858, p. 443 sv. enz.

Opschriften op het geschut van Franz von Sickingen, vermeldt »Die Vorzeit," Stuttg. 1837, S. 52, 53.

M°.

Opschriften op kerkklokken (vgl. Alg. Reg. I en II; dl. XXII, bl. 11, 392.) Harkenroht deelt in zijne Kerkgeschiedenissen in Oostfriesland, I, bl, 230, 231, mede:

»In 1683 verkogte die gemeente (van Kanum [1]) haar eene klok, swaar 2375 pond, aan eenen Tejes Reinders, gevende volgens beding voor het 100 pond 34 guldens Hollandsch geld, en dus in alles 807 guldens 7 stuivers 8 penningen."

»Den 12 Julius 1703 wierde te Loquart de eene klok vergoten,

[1]) Kerkdorp, noordoostwaarts af van Freepsum en het Middelumer en Freepsumer meer niet verre gelegen.

waar voor men aan dien klokgieter betaalde 65 rijksdaalders, bedragende 175 guldens 10 stuivers, een rijksdaalder tot vier-en-vijftig stuivers gerekend. Dit is het omschrift op die klok.

In nomine Jehovæ T. O. M. *Domini*
Proprietarii, *&* *Eccesia* Canumana
me fundi curarunt. R. à Tellichusen
D. V. M. D^no^. G. Swartte D. V. M.
Emdano, *&* Johan Sijmens *Ædilibus.*

Durch feur her bin ijch geflossen
Johan Fremih *hat mich gegossen.*
Ao. 1703."

M^0^.

Scelet met gouden borstharnas. Voorspook. Th. Wright in zijn belangrijk werk The Celt, the Roman and the Saxon, London 1852, p. 19, verhaalt het vinden in Engeland van een scelet met een dun gouden borstharnas (corset) bekleed. Het zonderlingste van dezen vond was evenwel, dat vóor men het graf opende eene vrouw uit de buurt verklaarde, dat toen zij eens 's nachts naar huis ging en langs den wal ging, daarover een spooksel te voorschijn kwam, gekleed in goud dat schitterde als de zon.

J. D.
L.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Een lied van 1830 (XXII. bl. 249). Bij het hooren zingen van april-liedjes op de wijs van: »Al is ons Prinsje nog zoo klein," kwam ook mij het lied van 1830 weder in gedachte. Wat ik er mij van herinneren kan, is echter niet veel; ik geef wat ik heb.

Het begin was:

Wie doet de toekomst donker zijn?
Van Tets.
Wie kijkt er achter 't zwart gordijn?
Van Tets.

Waarop, zegt hij, te lezen staat
Van ontrouw, meineed en verraad,
Van Tets, van Tets, van Tets.

Dan volgde verder ook:

Wie is de grootste oranjeklant?

. . . .

Wie dient zijn vorst en niet zijn land?

. . . .

Wie is er, en wie is er niet,
Wie is er weêr voor dat men 't ziet?

. . . .

Wat K. verder meedeelt, herinner ik mij nu ook, doch kan het niet verder aanvullen.

L.

VRAGEN.

Een held van de pen. Waarom of *Het Vaderland* het vervolg en slot niet gegeven heeft van het zoo boeiende feuilleton: *Een held van de pen?*

KUNSTGESCHIEDENIS.

Portretten van minder bekende personen (vgl. A. R. II). Zie over Mlle Duthé ook de Souvenirs de la marquise de Crequy, Nouv. édit. revue, t. VI, chap. XI, p. 197—201: »Mlle Duthé n'est revenue d'émigration qu'en 1815. Elle est morte dans sa maison de la rue Basse-du-Rempart, à Paris, en 1829, âgée de 91 ans. (*Note de l'Editeur*)."

M°.

VRAGEN.

Portret van J. J. Heek. Niets onaangenamer voor een portretverzamelaar dan portretten te bezitten, bij welke men geene levensberichten kan voegen. Mijn vriend Bodel Nijenhuis is mij daarin dikwijls te hulp gekomen, ofschoon er nog vele in mijne verzameling schuilen, welke ook hem onbekend waren. Hiertoe behoort

o. a. 't silhouet van de dame J. J. Heek, overl. 12 mei 1834, zonder namen van schilder of graveur. Mogt de Navorscher mij omtrent haar eenig bericht mededeeelen, het zou mij hoogst aangenaam zijn; doch zonder verwijzing naar een of ander schrijver, wijl ik hier in den zoo genoemden Achterhoek geene gelegenheid vinde, de eene of andere bibliotheek te kunnen raadplegen.

J. C. K.

[Ruim drie jaren geleden (Nav. XIX, bl. 192) heeft J. C. K. eene vraag gedaan omtrent hetzelfde portret. Er is hier geen antwoord op ingekomen. Wij geven hem echter gaarne de gelegenheid, nog eens bij de lezers van den Navorscher aan te kloppen, omdat de vraag zonder twijfel te beantwoorden is. Er zullen er toch nog wel zijn, die de in 1834 overledene gekend hebben en iets omtrent haar weten mede te deelen.]

Portret van Mme Hebert Massij. Heeft deze dame zich ook op ons tooneel laten hooren? Haar portret ligt voor mij, geteekend door F. Kellerhoven, lith. v. H. J. Backer. Met 't volg. onderschrift:

Sa figure nous plait, son talent nous enflamme
Son esprit est aimable et son regard touchant.
Et la douce amitié peut parler de son ame
Ainsi que le bon gout peut parler de son chant.

J. C. K.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder die in 1872 als *Beschermer* toetreedt — en mij een postwissel van *f* 3 zendt (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, gelieft bij te dragen), en mij... voor zooveel hij niet *in Amsterdam* woont — *portvrij* naam en adres van zijn *gewonen boekhandelaar* opgeeft, ontvangt in den loop van dit jaar door mij:
I. Prof. Moll: Kerkgezang; II. Jaarboek; III. prof. Loman: Valerius, XIX Oud-Nederlandsche Liederen; IV. prof. Loman: XII Geuzeliedjes uit den Spaanschen tijd; V. wat wij wijders dit jaar zullen uitgeven.

De Leden (postwissel *f* 1.25) ontvangen: 1°. Prof. Moll; 2°. Jaarboek. — Wij tellen thans ruim 500 Beschermers en bijna 300 Leden.

Wie mij in steê van een postwissel van *f* 3.— eenen van *f* 7.25 overmaakt, ontvangt bovendien Sweelincks „Regina Coeli" en zijne „Orgelstukken."

Gedurende de maanden Julij tot October zal ik meerendeels buitenslands zijn. Men zende gedurende dien tijd brieven en bijdragen aan den heer S. SPELLERS, *Damstraat, Passage Wynand Fockink, Amsterdam.* HEIJE, *Secretaris.*

PROEVE EENER NAAMLIJST VAN TOONKUNSTENAARS, KUNSTVRIENDEN EN SCHRIJVERS OVER (EN IN BETREKKING TOT) TOONKUNST, die, van de vroegste tijden tot het jaar 1800 in Noord-Nederland (het tegenwoordig koninkrijk der Nederlanden) geboren zijn, of korteren of langeren tijd gewoond hebben,

VERZAMELD DOOR

DR. J. P. HEIJE.

Ik vat eindelijk de taak weêr op, die ik met mijn vriend H. Tiedeman in 1870 was begonnen en nu in dit jaar 1872 met de trouwe hulp van mijn adjunct-bibliothecaris, den hr. S. Spellers [1]), tot een voorloopig einde hoop te brengen.

Reeds toen ik in de laatste helft des vorigen jaars ons jaarboek »Bouwsteenen" voor de pers gereed maakte, bespeurde ik hoe oneindig veel meer wij opgespoord hadden sints onze mededeelingen in Navorscher XX, 514 en 596. Sedert echter is de lijst nog weder zóózeer vermeerderd, dat het mij raadzaam voorkomt thans te geven wat wij bijeenbragten, in 't vertrouwen dat alsdan alle historieonderzoekers als getrouwe steenbakkers en cementbereiders ons de nog ontbrekende bouwstof, tot het van den grond af op te trekken gebouw onzer noordnederlandsche muziekgeschiedenis zullen aanbrengen.

Ik heb daarbij een middenweg ingeslagen tusschen de eerste uitvoeriger mededeelingen, die ik (als proefbladen) aan een honderdtal binnen- en buitenlandsche historievrienden toezond, en de eng zaamgedrongen naamlijst die ik in deel XX Navorscher gaf. Het eerste toch zou, wijl het aanvankelijk hoogst onvolledig blijft, eene noodelooze verkwisting zijn. Het tweede zou te dor en droog worden, vrees ik, om belangstelling te vinden.

---

[1]) De hr. Tiedeman wenscht ten gevolge van andere dringende bezigheden als bibliothecaris af te treden.

Ik geef dus thans, voor zooveel ik ze kon opsporen:

1°. Naam, voornaam, geboorte- of woonplaats, leeftijd;

2°. De aanduiding van 't geen de genoemde op het gebied der kunst was of deed [1]): en wel door de onderstaande verkortingen:

C.	Violoncellist.	*Ob.*	Oboist.
Fag.	Fagotist.	*Orb.*	Orgelbouwer.
Fl.	Fluitist.	*P.*	Pijper.
G.	Gitaarspeler.	*S.*	Schrijver over Muziek.
H.	Hoornist.	*Sp.*	Speelman.
Harps.	Harpspeler.	*T.*	Toonkunstenaar [2]).
I.	Instrumentist.	*Tamb.*	Tambourijn.
I.m.	Instrumentmaker.	*Tr.*	Tromper.
K.	Komponist.	*V.*	Violist.
Kl.	Klavierspeler.	*Ved.*	Vedelaar.
Klb.	Klavierbouwer.	*V.d. G.*	Violist de Gamba.
Klg.	Klokgieter.	*Z.*	Zanger.
Kln.	Klokkenist.	*Zm.*	Zangmeester.
L.	Luitspeler.	*	Onzeker of hij wel Nederlander is of in Nederland gewoond heeft.
O.	Organist.		

3°. Den titel van een der hoofdwerken, die van hem bekend zijn.

Dat wij van vele der hier genoemde veel meer weten, dan wij hier meêdeelen, spreekt van zelf. Wie ons dus nadere berigten omtrent hen wil doen toekomen, gelieve ons jaarboek »Bouwsteenen" te raadplegen, en den Navorscher 1871 en 1872.

Maar bovenal houden wij ons aanbevolen voor ons onbekend geblevene, hun levensbijzonderheden en compositiën of geschriften. Ook de minder beteekenende (ik geef er zelf véle) zullen mij welkom zijn. De tijd van schiften komt later. Maar nu nog kan soms zelfs een enkele naam aanleiding geven tot mededeelingen van andere zijde, die van belang kunnen zijn.

Hebben wij dan ons alphabeth voltooid en zijn weder nieuwe bouwstoffen aangevoerd, dan zal ik in het eerstvolgende (of, kan dat niet, in het daarna volgende) Jaarboek de geheele Naam-

[1]) Eene lijst van de dichters van psalmen, zangen en liederen geef ik later afzonderlijk.

[2]) Aldus zijn *die* personen aangeduid van wie ik niet heb kunnen opsporen op welke wijze zij de toonkunst beoefenden.

lijst op nieuw zamenvatten en meer in bijzonderheden uitwerken.

Dat alzoo nu ieder geschiedvorscher, ja ieder beschaafd kunstvriend in den lande helpe, in het aandragen. Ook het kleinste bouwsteentje zal ik met den grootsten dank aannemen [1]). En wie geen steenen kan aanbrengen storte ten minsten eenige gift in de offerbus, die wij aan de intree van de werkplaats zetten.

Immers bijna vier eeuwen bleef Nederland in gebreke zijn historische schuld aan het muzikale voorgeslacht te kwijten. Thans zal de daartoe vereischte som penning voor penning moeten worden bijeengebragt.

Zorge dus ieder dat wij weldra rijke schatmeesters en weltoegeruste bouwlieden worden.

A.

Aalst, Hendrik Balthazar van. Amst. 1760—71. *Klg.* [2]).

Aarts, Franciscus. Rott. en Amst. 1697—1705. *K.* & *Zm.*; Camphuijzens liederen.

Abeleven, Mej. Amst. Omstr. 1810. *T.*

*Adam, Johan Ludwig...... *Fl.* & *K.*; Werken voor *Fl.* te Amst. uitgegeven.

Adelboldus, J. (?) g. Friesland omstr. 960, † Utrecht 1027. *S.*; Tractat. de Musica.

Adriaan Pietersz. g. Brugge (?) omstr. 1405. Delft 1455—† 1480. *Orb.*

Adriaen. Utrecht 1494. *Tamb.*

Aernt of Aerntgen. Utrecht 1427—34. *P.*

Aertsen, Willem. Amst. 1585— † 1607. *O.*

Agricola, Alexander. † Valladolid...... (60 J.) *K.*; komp. in de paus. Kapel.

Agricola, Marpurg. Haarlem 1761. *K.*; Haarlemsche zangen.

Agricola, Rodolfus. g. Baffio 1442/43, Groningen 1479, † Heidelberg 1485, *Orb.*, *K.* (?) & *S.*; Oratio in laudem philosophiae et reliquarum artium.

Aken, Claes van. Utrecht 1446 — 50. *O.*

Albert Dirksz. 's Gravenh. 1514. *Z.*

*Albicastro, Henricus. Ritmeester in Ned. dienst 1700, *V.* & *K.*

Albinus, Bernhard. g. Dessau 1653, Leiden 1676, Frankfort a/O

---

[1]) Dien dank ben ik nu reeds aan zóóvelen schuldig, dat ik er mij nauwlijks van kwijten kan. Doch wanneer ik dus hierbij mijn dank aan àllen breng, doe ik dit toch nog in 't bijzonder aan de HH. van der Baan, Boeles, Borret, Campbell, Feith, Fokker, Gregoir, Leendertz, Leupe, Fred. Muller, Soutendam en Steketee.

[2]) Schijnt voornamelijk geschut gegoten te hebben.

1681, Leiden 1702— † 21. *S.;* de Tarantula.

Alderwerelt, L. A. van. g. Rotterdam 1780. *Fl.* & *K.*

Alffer of Aelffer. Utrecht 1427. *H.*

Almeloveen, Theodorus Janssonius van. g. Mijdrecht 1657, Gouda 1687, Harderwijk 1697 — † 1712. *S.;* Onomasticon.

Ammeroy, Cornelis..... 1606, *Klg.*

Ameide, Hendrik van der. Rotterdam 1732, *V.*

Ameide, Pieter van. Leiden 1798—1809, *O.*

Anckerts, D'. zie Danckerts.

Anders, Hendrik. g. Duitschland 1660/70, Amst. 1696—1719, *O.* & *K.;* Trio's, enz. Apollo en Daphne; Min en Wijnstrijdt; Symphoniae.

Andrecht, Jufr., later Mevr. B. Rulofs. Amst. 1790—1802. *Z.*

Andries, 's Hertogenbosch 1388, *O.*

Andries. Utrecht 1629—31. *O.* & *K.;* Musycq a 5 Instr.

Andries, Meester. Utrecht 1494, *Z.*

Andries Michielsz. Utrecht 1629—43; *O.* & *K.*

Andries, Gerard. Nijmegen 1540, *O.* & *K.;* Chansons a 4—8 parties.

Anna, Wed. Cornelis Jansz. Utrecht. 1556. *Harpsp.*

Ansman Janszoon. Weesp 1601 — 15 *O* & *Kln.*

Anthonis, Meester. Utrecht 1560, *Klg.*

*Anthony, Goes 1616—17, *Orb.*

Antoniotti, Gerard..... 1736, *K.;* 12 Sonaten voor *C.*

Arckel, Ch. van. Leiden 1781—1808, *Orb.*

Ard. Middelburg 1364, *Tr.*

Argentil, D'. z. Dargentil.

Ariaen. Utrecht 1472, *Tr.*

Ariaen, Meester. Utrecht 1547, *T.*

Arkenbout, Martinus..... 1771, *S.:* de Zang- en Speelkunst.

Arnoldus, Meester. Haarlem 1648, *T.* (z. Schrevelius: Beschryving van Haerlem, blz. 326.)

Arnoudekijn. Middelburg 1364. *G.*

Arondeus, Hendrik..... 1750, *K.* & *S.:* Nut en dienstig zangboekje.

Assendelft, Johannes van. Leiden 1765— † 78. *Orb.* & *O.*

Assendelft, Pieter van. Leiden 1739—65. *Orb.*

Aspijck, Willem D'. Haarlem 1654—55. *O.*

Augustijns Peterszoon. Utrecht 1601. *O.*

Augustini, J. L. Gouda 1804. *T.*

Avidius, Gerardus. g. Nijmegen omstr. 1500. *K.;* Chansons. (Tylman Susato 1544)?

B.

Baangraft, Pieter. Amst. omstr. 1660. *Klg.*

Baarle, Anna van. Amst. 1627. *Kl.*

BAARLE, ZUSANNE VAN. Amst. geb. 1599 † 10 Mei 1637 *Z.*
BADERS, ARNOLD en TOBIAS. ..... 1645 — 68. *Orb.*
BADERS, CONRAD. ..... 1667— † 68(?) *Orb.*
BAEMENT, Mister. † Amst. 1577. *O.*
BAER, LOUIS DE RENESSE DE. Utrecht 1631. *T.*
BAERS, JACOB. Weesp 1616—26, *O & Kln.*
BÄTZ, JOHAN HEINRICH HARTMAN. g. Frankenroda, 1709. Utrecht 1738— † 1770. *Orb.*
BÄTZ, CHRISTOFFEL. g. Utrecht 1755, † Utr. omstr. 1800. *Orb.*
BÄTZ, JONATHAN. g. Utrecht 1787, † Utrecht 1849. *Orb.*
BÄTZ, GIDEON THOMAS. g. Utrecht 1751, † Utr. 1820. *Orb.*
BÄTZ, J. M. G. g. Utrecht 1790, † Utr. 1836. *Orb.*
BAYKENS, EWARD. ..... 1491. *T.*
BAYLE, PIETER. g. Corlat 1647, Rott. 1681. † Rott.(?) 1706. *S.* Dictionaire historique et critique.
BAKKER, ANDRIES. Bolsward 1754. *O.*
BAKKER, J .... 1666. *O.*
BAKKER, J. J. Alkmaar 1684. *K.* & *Kln.* Gezang voor 2 st. achter de Psalmen.
BAKKERUS, HENDRIK. Alkmaar 1670— † 1708. *O.*
BALAND, L...... *K.* 12 Contredansen. Amst. Markordt.
BALDNECKER, J. Amst. omstr. 1810. *V.*
BALDNECKER, Mej. Amst. omstr. 1810. *T.*
BALTHERS ...... Friesland 1740—50. *Orb.*
BAN, JOAN ALBERT. † Haarlem, 1644. *K.* & *S.* Zangh-bloemsel. Dissertatio epistolica de musicae natura.
BARENDSEN, DIRK. g. Amst. 1634. *I.*
BARENTSEN, AMBROSIUS. Goes 1602—11. *O.*
BARTHOLOMEUS. Zierikzee 1616. *O.*
BARTELSE, J. Amst. ..... *C.* (Leerling van Rauppe.)
BARTVAT of BARTOUT, WILLEM. Utrecht 1427. *I.*
BAUMGÄRTNER, JOH. BAPTIST. Amst. 1776, † Eichstadt 1782. *K.* & *S.* Instr. de violoncel. Concerten voor violoncel.
BAUSTÄTTER, JAN KOENRAAD. Amst. omstr. 1729, *O.* & *K.* 6 Trio a un violine etc. 6 Sonati a 3 Stromenti, enz.
BEAUMONT, ABRAHAM VAN. Leiden 1778— † 1794. *O.*
BECKER, BERNARDUS. g. Kampen 1776. Elburg tot 1805, Tiel 1805— † 1846. *V. O.* & *Kln.*
BECKER. HENDRIK. Kampen 1776. *O.*
BEECKENBROUCK, JOH. Stedum vóór 1686, Groningen 1686, *O.*
BEELAERTS, GEERTRUYT. † 's Gravenhage 1538. *T.*
BEELER, J. C. Middelstum 1825. *Dilet. O.*
BEELER, JOSEPH WILLEM ERNST. Zie BÖHLER.
BEEMS, PIETER. g. 's Gravenhage 1772, † 's Gravenhage 1840. *V.*
BEEN, BERNARD J. Leiden(?) 1602. *K.* Slag in Vlaanderen.
BEIJEN, PETRUS of PIETER. Nijmegen 1770—90. *O. Kln.* & *S.* Brief aan Hess. Korte Verhandeling over het zingen.
BEIJEREN, .. VAN. Utrecht 1403. *Tr.*

Bekker, Pieter Maas. 's Hertogenbosch 1556 *Z.*
Belaers, Hendrik. 's Hertogenbosch 1556, *Z.*
Benedictus a St. Josepho. zie Buns.
Benthem, Arent van. Zutphen 1647. *O.* & *Kln.*
Benthyn of Bentinck, Jan. 's Bosch 1556—66. *Z.*
Bentinck, Graaf. ..... 1797. *V.*
Berck, Cornelis Jansz van. Utrecht 1551—62. *Tr.*
Berg, Ahasuerus van den. g. Dordrecht 1733, † Arnhem 1807. *S.* Gedachten over geestelijke Oden en liederen.
Bergh, Adriana van den. Amst. (?) omstr. 1654. *Fl,* & *V. d. G.*
Berghuis, Frederik Johan. g. Delft 1762, † Delft 1835. *O.* & *Kln.*
Berghuis, Jan. g. Zutphen 1725, † Delft 1802. *O.* & *Kln.*
Berkenhoff, H. L. g. Leiden 1786, Amst..... † Elburg 1837. *C.*
Berkenhoff, Theodoor Albert. g. Leiden 1746, † Leiden 1814. *K.* 3 Duo's voor *V.*
Berkhout Sr. ....., † Leiden omstr. 1814. *V.*
Berlijn, Rudolf. Groningen 1762. *V.*
Bernard, Claude. Deventer 1618— † 25. *O.* & *Z.*
Berneers, Meester Geert. Groningen 1557. *O.*
Bernouilli, Daniël. g. Groningen 1700, † Bazel 1783. *S.* Werken over Akustiek.
Bernouilli, Jean. (Vader van D.) Gron. 1700. *S.* over Akustiek.
Bernt. Gorinchem 1518. *Orb.*
Bernt, Meester. ..... 1750. *O.*
Bernt Hermansz. Utrecht 1427. *Sp.*
Bernt wten Eng. Utrecht 1534—80. *Orb.*
Bertelman, Jan George. g. Amst. 1782, † Amst. 1854. *K.*
Bertout, Utr. 1402—03. *P.*
Beuckelaer, Willem. 's Gravenhage 1711. *O.*
Biedorp, Paul. Leiden 1674. *T.*
Bietere, Christiaan de. ..... 1563. *Z.*
Bilant, Otte van. Arnhem 1399. *P.*
Bilderbeek, Cornelis van. Leiden 1688— † 99. *O.*
Bilsteijn, Jacob van. Delft (?) 1455. *Orb.*
Binger, Gerson Levy. g. Amst. 1774, Londen.... † Amst. omstr. 1840. *V.*
Binger, Levy. Amst. 1774. *V.*
*Bingham, ... Amst. 1710, † ..... voor 1728. *Fl.* & *K.* IV boeken aria's voor 2 fl.
Bircheroda, Jan. g. Zeeland 1623. *S.* Over Muziek der ouden.
Birckenstock, Johan Adam. g. Alsfeld 1687, Amst. 1722, † Eisenach 1733. *V.* & *K.* XII Sonaten voor *V.* (bij le Cène.)
Blanckenburgh, Kornelia van. Dordr. Eerste helft der 17e eeuw. *I.*
Blanckenburgh, Kornelis van. Dordr. Eerste helft der 17e eeuw. *O.* & *S.* Onderwijzing voor de handfluit.
Blanckenburgh, Gerbrandt. Gouda 1654. *O.* & *S.*
Blanduur, Jacob Janss. Goes 1610. *O.*
Blank, ... Maassluis 1815. *O.*

BLANKENBURG, QUIRINUS VAN. g. Gouda 1654, 's Gravenhage 1687 — † 1739. *K.* *O.* & *S.* Elementa Musica.

BLEEKER, A. ..... 1705. *K.* Doopsgez. Gezangen.

BLEUMER. A. Zutfen 1770, Nieuwkerk 1772—78. *O.*

BLOCKLANDT, ANNA VAN. Dordrecht 1620. *Z.*

BLOCKLANDT, KORNELIS VAN. g. Montfoort omstr. 1550. *K.* Instruction fort facile; le Second jardinet de musique.

BLOEMERS, DERK. † Hattem 1785. *O.*

BLONAIJ, J. E. DE. Amst. (?) 1798. *K.* Menschlievendheid; lied.

BLUES, HANNEKIJN. Middelburg 1364. *I.*

*BOCK, Pater DE...... 1740. *K.* Klavierwerken te Amst. uitgegeven.

BODEKER, ... g. Kleef 1660, 's Hage, 's Bosch, Breda en Amst. † Amst. 1727. *I.*

BODEGRAVEN, J. Amst. 1719. *O.*

*BOECK, F. J. DE...... 1730, *K.* Suite voor klav. te Amst. uitgegeven. (Misschien dezelfde als Pater DE BOCK, zie boven.)

BÖCKELMANN, JOANNES FREDERICUS. † Leiden 1681. *T.*

BÖHLER, JOANNES CHRISTOFFEL. † Deventer 1804. *O.*

BÖHLER of BEELER, JOSEPH WILLEM ERNST. Deventer 1732—62. *O.* *Kln.* & *K.* Verz. fransche gezangen.

BOERHAVE, HERMAN. g. Voorhout 1666, † Leiden 1738. *S.* Beginselen der geneeskunst, waarin over muziekleer gehandeld wordt.

BOERKEN, Meester CLAES. Leiden 1402. *O.*

BOERKEN of HOERKENS, JAN. Vechel 1449—56. *Klg.*

BOERMAN, JACOBUS. Delft 1741. *T.*

BOETZELAER, Baronesse VAN. 's Gravenhage 1780. *K.* Racolta d'Arie sciolte con simfonia.

BOGAERT, PIETER VAN DEN. zie UITENBOGAERD.

BOGERS, PH. Meeuwen 1791. *Orb.*

BOGHEMAKER, DIRC. Haarlem 1422—28. *O.*

BOIS, GOVERT DU. g. Kruiningen 1700, Franeker 1729— † 1747, *S.* De Sono en de Auditu.

BOITBERGH, JAN VAN. Arnhem 1399. *P.*

BOLHAMER, GERRIT. Amst. (?) 1643. *K.* Een lied uit de Spaensche Heidin

BOM, WILLEM. Utrecht 1631. *T.*

BOMBELARE, PIER DEN. Middelburg 1364. *Ved.*

BON of BONNE, ABRAHAM. g. Rott. 1793, Antw....., Rott. 1830— † 34. *V.*

*BONEN, JEH. ..... 1563. *Z.*

BONT. CLAES. Leiden 1549. *O.*

BONTE, KERSTIAEN DE. Utrecht 1403. *I.*

BONTFLOUR, GEORGE. ..... 1563. *Z.*

BOOM, M. Meeuwen 1791. *Orb.*

BOOM, JAN VAN. g. Utrecht 1783. *Fl.* & *K.*

BOOVEN of BOVEN, JAN. ..... 1563. *Z.*

BORCH, GASPAR VAN DER. Utrecht 1631. *T.*

BORCHGREVINK, BONAVENTURA. Denemarken 1587. *T.*

Borchgrevink, Melchior. Denem. 1587. *I.* & *K.* 5 st. Madrig.
Borghardt, ... Enkhuizen 1770, *Klg.*
Borghardt, Johannes, Groningen 1739—47. *Klg.*
Borgogne, Jan van. s' Hertogenbosch. 1432. *T.*
Bos, Lambert. g. Workum 1670, † Franeker 1717. *S.* Antiquitatum graecarum praecipue.
Bosch, ... Zutfen .... *O.*
Bosch, Appolonius. Amst. (?) 1679—85. *Orb.*
Both, Frans. Utrecht 1584. *Klg.*
Both Volkertsz., Jan. g. Utr. .... *S.* Cort Verhael wijze Ps. 6.
Both, Thomas. Utrecht. 1577—93. *Klg.*
Bouchain, Jan Hendrik van. g. Aken, ..., Alkmaar 1620, † Alkmaar 1641. *O.*
Bouchard, Benjamin. Middelburg 1722. *O.*
Boudingh, Hendrik, Weesp 1706—54, *O & Kln.*
Bourssе, A. C. g. Amst. 1769, † Amst. 1830. *O.* & *Kln.*
Boutmij, Leonard. g. Brussel 1725, 's Gravenhage 1760, † Kleef.... *Kl.* & *S.* Korte verhandeling over de Basso continuo.
Bouwmeester, Philippus. g. 1740, † Delft 1831. *T.*
Braamkamp, Geraldo. Amst. 1755—71. *Klg.* [1])
Brachthuizer, Daniel. g. Amst. 1779, † Amst. 1832. *O.*
Bräutigam, ... 's Gravenhage omstr. 1762. *Klb.*
Brandt, Jan. s' Hertogenbosch 1530. *Z.*
Breda, Hannekijn van. Utrecht 1427. *I.*
Breda, Willem van. 's Bosch 1548. *Z.*
Breden, Jan van. Utrecht 1427, *I.*
Bredemers, Hendrik. s' Hertogenbosch 1504, s' Hage 1506. *O.*
Brederode, G. A. Amst. 1622. *K.* Een liedboek.
Bredius, Gijsbert. Middelburg 1662—70 *O* & *Kln.*
Bremeister, Jan. Amst. .... *Im.*
Bretā, Antony van. 's Gravenhage 1655, *T.* & *Kln.*
Brink, Leonard van den. g. Amst. 1761, † Amst. 1833. *Orb.*
Broci Janszoon, Jan. Weesp 1615. *O & Kln.*
Broedelet, Bernardus. g. Utrecht 1770, † Utrecht 1849. *O.*
Broeders, A. Dordrecht 1662. *O.*
Broeders, J. Dordrecht 1685—1719. *O.*
Broekhuyzen, George Hendrikus. g. Amst. 1793, † Amst. 1866 *V.*
Brönnemuller, Elias. Amst. 1709, *K.* Trio's voor viool, enz.
Broes, Elisabeth Jeanne. g. Amst. 1798, † Rio Jan. (?) 1853. *Kl.* & *K.* (gehuwd met C. J. Wijlep.)
*Broomann, Ludovicus. † Brussel 1597. *T.*
Brouwer, Catharina. g. 's Gravenhage 1778, † Amst. 1855. *Z.* (geh. 1°. met Daniel Braun en 2°. met ... Holtrop.)
Brouwer, Gosewinus. Leiden 1699— † 1717. *O.*
Brouwer, Pieter. Haarlem 1702—1706. *O.*
Brugge, Jan van. s' Hertogenbosch 1537— 56. *O.*

[1]) Schijnt echter voornamelijk geschutgieter te zijn geweest.

Brugge, Jacobus van der Gouda 1736— † 1754. *O.*
Bruynen, Jan. Utrecht 1627—30. *Kln.*
Bruin, B. F. de. Amst. 1654. *K.* Een ballet.
Bruine, Jac. de. Amst. .... *C.*
Bruinier, Willem. Enkhuizen 1741—65. *O.*
Bruininkhuijzen, Jan Hendrik. Maassluis 1770, Rott. omstr. 1780. *O.*
*Bruneau, Hermes. 16e Eeuw. *K.* 2 vijfst. Motetten in Commer's Collectio.
Bruinsma, Ybe Ages. Franeker 1719, Nijmegen 1768—74. *O. Kln.* & *K.* Nieuwe en eenige bekende Melodien met Bassen.
Brunings, E. ..... 1720. *L.* & *K.*
Bruno, ... Utrecht 1563. *O.*
Brunt, Jan. Utrecht 1427. *I.*
Bühr, Jan G. g. 's Hertogenbosch 1798, † 's Hertogenbosch 1847. *O.* & *Kln.*
Buff, Jurriaan Jurriaansz. g. Haarlem ..., Leiden 1679—87, Amst. 1687—90, Alkmaar 1690— † 91. *O.*
Buijs, Cornelis. Kampen 1742. *O.*
Buijs, Cornelis. g. Amst. 1759, Kampen 1785, Z.-Bommel 1791, † Z.-Bommel 1831. *O.* & *Kln.*
Buijs, ... (Vader van voorg.) Amst. .... *T.*
Buijs, Nicolaas. 1563. *Z.*
*Buissons, Michiel de. 16e eeuw. *K.* 5 st. komp. in Commer's Collectio.
Bullart, Izaak. g. Rott. 1599, † Arras 1672. *S.* Academie des sciences et des Arts.
Buns, Joseph. (Benedictus a St. Josepho) g. Nijmegen 1642, † Boxmeer 1716. *O.*, *K.* & *S.* Encomia sacra musica.
Burch, Dirk Jorisz. van der. Leiden 1597. *Z.* & *O.* (Leerling van C. Schuijt.)
*Burckhardt, Gottschalk. ..... helft der 16e eeuw. *Orb.*
Burgerhuis, Jan. Middelburg 1614—68. *Klg.*
Burgerhuis, Johannes. Middelburg 1674—76. *Klg.*
Bugerhuis, Michael. Middelburg 1617. *Klg.*
*Burges, Philippus de. ..... laatste helft der 15e eeuw. *K.*
*Burgh, ... van. Londen tusschen 1728 en 1769. *K.* Mirth and Harmonij.
Burghorst, Martha. Amst. 1772. *Kl.* & *Z.*
*Bürlius, Willem. ..... Einde der 16e eeuw. *K.*
Burman, Frans. g. Amst. omstr. 1700, Utr. 1765. *S.* Redevoering inwijding nieuw orgel te Catwijck.
Buron, Anna, geb. van den Ende. g. Delft 1772, † Amst. 1826. *Z.*
*Bus, Thos. ..... 1563. *Z.*
Bustijn, Pieter. Middelburg 1680—82, (— 1720 (?) in dat jaar klavierstukken van hem te Amst. uitgegeven) *O.* & *K.*
Butendic, Ricoldus. .... *Klg.*
Butendyc, Gerrit van. Delft (?) 1550. *Klg.*
Butendyck, Steven. .... 1458. *Klg.*

BUTLER, JOSEPH. Amst. 1652. *K.* Kamphuizens Psalmen.
BUTTERMAN, J. .... 1705. *K.* Doopsgez. Gezangen.
*BUUS of BUIJS, JACOB. ..... helft der 16e eeuw. (Rigtte te Venetie een muziekdrukkerij op.) *K.* In Commer's Collectio.

TAALKUNDE.

Achterlader. (XVII, bl. 283; XIX, bl. 579). De heer Roos vraagt naar het woord *naaldgeweer;* dit kan men niet gebruiken voor alle geweren, die van achteren worden geladen, omdat zich bij al die geweren niet steeds eene naald bevindt. — De redactie van het Woordenboek doet echter op den omslag der 5de aflevering den voorslag het woord »achterlader" te gebruiken, doch ook dit is te verwerpen, en wel op de volgende gronden:

de redactie stelt *achterlader* op dezelfde lijn als *aflegger, doorrooker, uitdoener,* doch vergeet dat naast elk dier woorden een werkwoord *afleggen, doorrooken, uitdoen* bestaat; zelf zegt de redactie: »Maar noch *achterlader*, noch *laadgeweer* heeft ooit bestaan." Zij spreekt dan ook van de gekoppelde uitdrukking *achter laden*, doch voegt er niet bij, wat dit is, wel kan men te weten komen, dat zij dit niet opvat als een werkwoord samengesteld met een voorzetsel.

Doch nemen wij *achterlader;* dit is dunkt mij toch wel samengesteld: uit *lader* en het bijwoord *achter.*

Nu worden volgens het Woordenboek zelf (kolom 639) de z. n. w. met *achter* onderscheiden in 4 soorten: in benamingen van:

a. stoffelijke voorwerpen,
b. personen,
c. tijdruimten,
d. werkingen.

Klaarblijkelijk hebben wij hier met de eerste soort te doen: hierbij kan *achter* weder 4 verschillende omstandigheden te kennen geven:

a. dat het bedoelde voorwerp zich *achter* een of meer gelijksoortige voorwerpen bevindt; daarvan het achterste of een der achterste is;

b. dat het zich *aan den achterkant* van een ander voorwerp bevindt;

c. dat het *het achterste gedeelte* van een ander voorwerp uitmaakt;
d. dat het bedoelde voorwerp *verder af* ligt, afgelegen is.

Geen dezer 4 gevallen is op *achterlader* toepasselijk, op grond waarvan ik aan *achterlader* evenzeer het recht van bestaan ontzeg als aan *achterlaadgeweer*. Wat men er meê uitdrukken wil moet men bepalen door de omschrijving: een geweer, dat van achteren geladen wordt.

DR. juris LEONHARD VAN IJSSELSTEYN.

Lord, Lady (*broodeigenaar* en *broodverdeelster*). »*Lord* (*hlaford*) or *breadowner*, the chief proprietor of the family estate. *Lady* (*hlafdig*) or *breaddivider*, the wife who superintended his household." *John Thrupp* The Anglo-Saxon House, London 1862.

J. D.
L.

Mangel. (XXII, bl. 258.) »Een nieuw woord." Het tegendeel blijkt uit Kiliaan, waar wij lezen: *mangelen het lynwaet, lenigare, complanare, polire lintea.* Ook, althans in de oostelijke streken van ons land, was het woord *mangel* in die beteekenis sedert lang algemeen bekend en in gebruik.

C. J.

Bijwoorden met wijze zamengesteld. (XXII, bl. 105.) Trapsgewijze of trapswijze, hoe moet men zeggen?

Men kan beide zeggen. In den 1en druk der *Woordenlijst voor De spelling der Ned. taal* vindt men alleen *trapsgewijze en trapsgewys;* in den 2en druk, die weldra het licht zal zien, nu ook *trapswijze* en *trapswijs*. Het eerste beteekent *bij trappen*, *met trappen*, *trap voor trap*; het tweede, *op de wijze van eene trap.* Zoo zal men dan b. v. zeggen: *leeren is eene trapsgewijze* (bijv. n.) *opklimming in kennis en bekwaamheid; de prins werd even als elk ander soldaat, slechts trapsgewijze bevorderd;* doch: *deze stoep is trapswijze gebouwd; dit oude huis heeft een trapgevel: een gevel, die trapswijze oploopt.*

Sluis. J. H. V. D.

Uhlaan en huzaar. (Vgl. XXI, bl. 583; XXII, bl. 190). *Huzar* (der Ton auf dem langen *a*) ein ungarisches Wort, welches einen

Reiter bedeutet [1]), aber im Deutschen nur von den leicht bewaffneten ungarischen Reitern, und den auf ihre Art bewaffneten und gekleideten deutschen leichten Reitern gebraucht wird; Fr. *Houssard, Houssard, Houssart,* oder *Hussard.* Ihre Rusting besteht hauptsächlich in einem groszen Säbel, einem Par Pistolen, und einem gezogenen Rohr oder Carabiner. Sie werden gröztentheils zu solchen Unternehmungen, wobey es hauptsächlich auf die Geschwindigkeit ankommt, selten aber zu regulären Angriffen gebraucht.

König Casimir Jagello, in Polen, errichtete im 14ten Jahrh. wider die Kreutzherren gleichfalls *Husaren*, welche aber *Kürassier* waren, so wie es die heutigen polnischen Husaren noch sind.

Die polnischen Husaren sind Kürassier, welche aus 22 Compagnien Edelleute bestehen, die sich unter einander *Towarzyse* (d. i. Cameraden) nennen, und deren jeder seinen Bedienten hat, *Poczstowy* oder *Pacholek* genannt, den er equipiren und unterhalten musz. Sie führen einen langen Speer, den sie *Kopjo* nennen, einen Säbel an der Seite, am Sattel eine Art Pallasch, welcher *Koncerz* heiszt, und an der linken Seite des Sattels eine Pistole. D. Joh. Georg. Krünitz, Oekonomische Encyklopädie, 27ter Th., i. v.

Barth. Zastrow zegt in zijne *Geschriebene Chronic* [2]):

»Als wir gen Leitmeritz kamen, spürten wir, dasz die Böhmen ihrem König Ferdinando, so in sie drang, ihm wieder dem Churfürsten zu Sachsen zum stärcksten Hülffe zu leisten, darzu in diesem Kriege nicht gar willig, der König aber mit gewalt sie darzu

---

[1]) Nach dem KAPRINAI in *Hungaria diplom.* S. 228, bedeutet das ungarische *Huszar* nicht eigentlich einen Reiter, sondern den zwanzigsten Mann, von *husz*, zwanzig. Er beweiset zugleich, das diese Benennung unter dem Könige Matthias 1445 aufgekommen, da man die Einrichtung getroffen, das 20 *Jobagines* oder Ackerleute einen Reiter stellen sollten, welcher daher *Huszar*, d. i. der zwanzigste, genannt worden.

Viele schreiben dieses Wort *Hussar*, welches zwar dem Ungarischen näher kommt, sich aber von der einmahl angenommenen hochdeutschen Aussprache entfernet.

[2]) Bij Schöttgen und Kreysig, Curieuse Nachlese d. Historie v. Ober-Sachsen, VI. Th. S. 269, onder den titel: „Einige besondere Umstände vom Schmalkaldischen Kriege u. Augsp. Reichstage, a. 1547 u. 1548" etc. De kronijkschrijver was destijds „Pommerscher Secretarius, und nebst einigen Räthen dem Käyser nachgereiset, um seine Hertzogen wegen des Schmalkaldischen Bundes wieder auszusöhnen. Daher er alles, was er schreibt, selbst mit Augen gesehen."

bringen das Werck an ihm selbst augenscheinlich bezeugte. [1]) Denn er brachte aus Ungern und Schlesien ein ansehnliches Kriegs-Volck zuwege, (die Ungarischen Reuter werden gemeiniglich die *Husirer* genannt, ist ein räuberisch und unbarmhertzig [2]) Volck) und setzte über dieselbigen, auch andere seine Kriegs-Leute, also über den gantzen Hauffen, Sebastian von der Weitmühlen zum Obersten, (den er im Anfang des Krieges in seinem Abwesen zum vollkommenen Regenten des gantzen Königreichs verordent hette) der lag mit seinen befohlenen Reutern bey Eger, und hauen des Ortes den Kindern ab Hände und Füsse, und stechten die für Federbüsche uff die Hüte."

In het vierde boek van 't leven van keizer Karel de Vijfde, Amst. 1610, verhaalt Alonso de Ulloa, fol. 142:

»Als nu den Keyser was ghelijck voorseyt is dry Duytsche mylen ter syden Egher, so quam daer den Coninck synen broeder, Hertoge Mauris, ende Marcgrave Hans van Brandenborch, sone vā dē Cuervorst. De ruyters die met den Coninc quamen, waren acht hondert peerden van Hertoghe Mauris, ende Marcgrave Hans met ander vier hondert, alle ghelijck wel toe gerust. Boven dien soo hadde den Coninck negen hondert hongersche peerdē, de welcke de beste lichte ruyters zijn diemen mach ter werelt vinden, ghelijc sy oock wel bewesen inde oorloge van Saxen, int Jaer van xlvij. De gheweren die sy gebruycken zijn lange holle, ende dicke lancien, daer mede sy een seer sterck gemoet geven. Sy draghen schilden die van beneden tot aen de middel breet zijn, eñ van daer opwaerts soo zijn sy alleneen smalder eyndende in eē punct, die hēliedē tot over het hooft coemt. Sy zijn crom ghelijc de schilden vande ouders. Sommige gebruycken pāsiers. In dese schilden schilderen sy diversche wapenen met fraye divysen, die seer wel staen. Veel van henlieden dragen cimitterren

---

[1]) So stehet in meinem Ms. Der Leser siehet aber leicht, was der Verstand sey.

[2]) In einem gewissen Buch (*Officia Ciceronis c. Comm. Ascensii*) auf der Bibliothek der Creutz-Schulen stehen forn diese Worte eingeschrieben: Czuuormerken das Im M D vnd Im xlvj. iar am tage aller heiligenn haben die Hussern viije man vmbracht vnd erwurgt zwischenn Olsnitz vnd adorff Im voigtland.

ende oock rijtsweerden, ende sommighe hamers vast gemaect aen seker langhe stocken, daer sy henlieden wel weten mede te behelpē. Sy bewesē de Spaigniaerts groote vriētschap ende liefde, want gelijck sy seggen, sy comen beyde vande Schiten."

»Te voren hebben wy van de Bemen geseyt, dese dienden wel Koninck Ferdinando, maar seer noode, van des ouden verbonts wegen, met welcken sy met den huyse van Sassen verbonden zijn: Voort dewijle sy zeggen, het en is geenen nootsakelijckē crijch, en dat meeste deel meynde, de Kuervorst van Sassen geschiet te cort. Doch zoo heeft Coninc Ferdinandus de overhant genomen, ende uyt Ungeryē ende Slesien knechten opgebracht, op dat hy de Bemen oock met ghewelt tot desen Tocht dwonge. De Ungersche Ruyters noemtmen gemeynlijc Husseren, een roofachtig volck. . . . . Hier-en-tusschen zijn de Bemen eñ Husseren in Voytlant, dat den keurvorst toebehoort, ende naest by den haren gelegen was, ingevallen, met dootslaen, rooven, branden eñ met alle moetwille woedende." Joh. Sleydanus, in het 18de boek van de geestel. en wereldl. saken, Amst. 1630, in fol., p. 215.

Hussern — Hussaren. (So wurde ehmals jeder Berittener genant.) Stocker, diplomat. Erklär. alt deutscher Worter vom 12 bis in das 17 Jahrh. Donauw. 1798.

Husar. Ein ungarisches Wort, von Husz (zwanzig) und Ar (die Lehnung oder Lehne, weil die Prälaten und Edelleute von zwanzich Häusern einen berittenen Mann zum Kriege stellen muszten). Es bezeichnet ungarische Reiterei, welche Benennung sie vom Kaiser (Koning) Matthias dem Ersten (Corvinus) im Jahr 1458 erhielt. Christ. Wolf, Ableit. u. Erklär. v. 500 Wört., Redensart. u. Gebräuch. uns. Sprache u. Zeit, Erf 1853, i. v.

Huzaar of beter *Hussaar.* Hungaarsche ruiter, van het Hongaarsche woord *husz,* d. i. twintig; om dat de twintigste man der landlieden tot deze krijgsdienst verplicht is. Bilderdijk, Verkl. geslachtlijst d. naamw.

Die Croaten oder Husaren bestanden aus dem niedern ungarischen Adel und waren sehr glänzend ausgerüstet, denn nicht nur ihre Pferderüstung, Pistolen, Karabiner und Säbel waren mit Silber beschlagen, sondern sie trugen Knöpfe von Silber und silberne oder goldene Platten auf der Brust. Sie trugen keine Schutzwaffen.

Noch waren die Kaiserlichen die einzigen, welche Husaren in ihrem Dienst hatten. J. Heilmann, das Kriegswesen. d. Kaiserl. u. Schweden z. Zeit d. 30 j. Krieges, Lpz. 1850, II. Cavallerie (kaiserliche), S. 35. Hij teekent hierbij aan: »Die Husaren stammen aus Ungarn, und gehörten von jeher zur leichten Reiterei. Hoyer erzählt dasz in der Mitte des 15ten Jahrh. in Ungarn eine Verordnung gegeben ward, nach welcher jeder *zwanzigste* Mann Soldat werden muszte: und da zwanzig auf Ungarisch »*Husz*" heiszt, so wäre daher der Name (*Huszár*) Husaren entstanden. Er geht noch einen Schritt weiter, und behauptet, dasz was die *Archers* der Franzosen, das waren die Husaren der Ungarn gewesen. Dies ist sehr wahrscheinlich. Zeitschrift für Kunst, Wissenschaft und Geschichte des Krieges. Jahrg. 1830. II. 129.

M°.

Huzaar. Het Woord. der zamenl. geeft nog een duidelijker afleiding van dit woord dan Streckfuss; ieder twintigtal huizen moest één man leveren en uit de hongaarsche woorden husz (twintig) en ar (de soldij) is de naam van huszar ontstaan.

H. W.

Familienamen. (Vgl. XXII, bl. 48, 257.) De volgende belangrijke geschriften handelen ook over personen- en familienamen.

Aug. Lübben, Einiges über frisische Namen. (In *M. Haupt*'s Zeitschrift für deutsches Alterthum, 1856 Bd. X, pg. 293—307).

Karl Strackerjan, Die jeverländischen Personennamen mit Berücksichtigung der Ortsnamen, Jever 1864.

Edzard Edzards, Ueber Ursprung und Bedeutung friesischer Eigennamen. (In *Edzard Edzards*'s Friesisches Jahrbuch 1870, Emden 1870.

L. Ruprecht. Zu den ostfriesischen Kosenamen. (In *F. Pfeiffer*' Germania, jaargang 1868.)

Deze vier geschriften zijn vooral bijzonder belangrijk voor de kennis der friesche namen.

Karl Braun. Etwas über deutsche Vornamen. (In *Westermann's* illustrirte deutsche Monatshefte, jaargang 1872).

Dr. Münz. Ueber Taufnamen als Gattungsnamen in sprichwört-

lichen Redensarten. (In Annalen des Vereins für Altberthumskunde und Geschichtsforschung in Nassau, Band X.)

Stark, Ueber die Kosenamen der Germanen, Wien 1868.

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Famielienamen. Sam. Wlh. Oetter, Betrachtung üb. die Namen d. Deutschen insonderheit des Namens *Aberdar* in dem Reichsfreiherrl. Hause von Seckendorf. Schwabach 1786. 8°. S. 50, Note 44, zegt hij: »In Hessen ist eine Familie, welche sich *Abender* nennet. Gewisz ist dieser Zuname von dem Taufname *Abendar* entstanden." S. 52: »Der name *Abendar* kommt sonst nirgends als nur in dem Seckendorfischen Haus vor. Es folget aber nicht dasz ihn diesz Haus erst aufgebracht habe. Die wenigsten Namen sind aufgeschrieben worden. Nur dieienigen haben sich erhalten, welche als Zeugen in den Urkunden, oder sonst angeführet worden. Es mus gleich wol eine Familie gegeben haben, welche den Namen *Aberdar* geführet hat. Denn" etc. [1])

Derselbe, Histor. Nachrichten v. d. Hause u. Wappenbild der Herren Riedesel Frhrrn. von und zu Eisenbach. Tüb. 1778. 8°. S. 12-45 handelt hij over het ontstaan van — vooral zonderlinge, als: Esel, Rindsmaul, Kalb, Meerschwein, Schelm, enz. — familienamen.

Dr. Andresen, Die deutschen Familiennamen (Schulprogr.) Mühlheim a. d. Ruhr 1862. 4. S. 1—20.

Dr. Moritz Heyne, Altniederdeutsche Eigennamen aus dem neunten bis elften Jahrh. Halle 1867. 8°.

Dr. G. Schoene, Ueber Elberfelder Familien-Namen. Elberf. 1861. 8°.

Dr. Carl Pauli, Ueber Familiennamen, ins besondere die von Münden. I. Münd. 1870. 4°.

Dr. J. C. Bluntschli, Staats- u. Rechtsgesch. d. Stadt u. Landsch. Zürich. Zür. 1838, I. S. 151: »Es ist bekannt, dass sehr viele Geschlechtsnamen von Handthierungen oder Gewerben hergenommen

---

[1]) S. 7 teekent hij aan: Dasz die französische Sprache eigentlich die lateinische seie und durch die Bauern so verdorben wurde, das ist bekannt genug. Die französische Sprache ist also nichts anders, denn eine bäuerische Sprache. Auch die wenigen deutschen Wörter, die darinn sind, hat man verdorben."

sind, ohne dass die so Benannten desshalb je den betreffenden Beruf wirklich ausgeübt haben. (Fichard, Frankfurt a. M. S. 120 ff. hat darüber eine sehr hübsche Ausführung und eine Masse von Beispielen gesammelt.) Es sind sehr viele Namen das Erzeugniss eines freien Spieles munterer Volkslaune oder das Werk des Zufalls, der etwa einen aus der Familie betraf."

E. G. Förstemann, Kleine Schriften zur Gesch. d. Stadt Nordhausen. I, Nordh. 1855, III. Die Bildung der Familiennamen zu Nordhausen im 13., 14. u. 15 Jahrhundert; Ortsnamen der Gegend. S. 57—75. (Uit oorkonden en Hss. geput.)

Dr. G. L. Kriegk, Stadt-Archivar in Frankf. a. M., Deutsches Bürgerthum im Mittelalter, N. F., Frkf. a. M. 1871, IX. Die Vornamen und die Zunamen. »Sie sind insgesammt Frankfurtischen Schriften und Urkunden entnommen, und ich übergehe dabei alle diejenigen, die sich bereits in Pott's Personennamen angegeben findeu. Sie sind hauptsächlich den Bürgermeisterbüchern, den Gerichtsbüchern und einem namentlich hierfür interessanten Buche entlehnt, welches des Buch der Schlossergesellen betitelt ist, und die (grösztentheils eigenhändig eingeschriebenen) Namen aller derer enthält, welche von 1417 bis 1523 zur Frankfurter Bruderschaft der Schlossergesellen gehörten. (Anmerk. 175)."

Friedr. Kolb, Culturgeschichte der Menschheit. Lpz. 1870. Dritte Abth. Anhang: Ueber das Entstehen fester Familiennamen. (Grösztentheils nach dem Notizen eines verstorbenen Freundes des Verfassers, Regierungsraths Löw in Speyer.)

Voor mij ligt ook: Berliner Namenbüchlein. Scherz und Ernst aus dem Allgem. Wohnungs-Anzeiger für Berlin und Umgebungen auf das Jahr 1855. (Von Felix Geisheim.) Berl. 1855. In het »Vorwort" wordt gewezen op Hoffmann's von Fallersleben Breslauer Namenbüchlein vom Jahre 1843; Maszmann, üb. teutsche Eigennamen, in Mone's Anz. f. Kunde d. deutsche Mittelalters, Jahrg. 5 (1836); v. Lang, Blicke vom Standpunkte der Slavischen Sprache auf die älteste Gesch. u. Topogr. v. Franken, im zweiten Jahresber. d. histor. Ver. im Rezatkreise f. d. J. 1831 (nicht ohne Vorsicht zu benützen).

Bourdonné, Origine des noms propres, ou explications cur. etc. de la signification des noms de famille, des prénoms et des noms

de baptême les plus répandus etc., acc. de notes histor. hérald. et philolog. t. Ier 8°. Par. 1868. Dezelfde schreef: Singularités de quelques noms propres. Par. 1863.

Les Nuits Parisiennes, Londr. 1769, Pt. I. p. 175: Ancien usage des noms.

A. Granier de Cassagnac, Histoire des classes nobles et des classes anoblies, t. Ier, Par. 1840, Chap. IV. Caractères extérieurs de la noblesse. — Noms propres antiques. Chap. V. Noms propres modernes.

Phil. de l'Espinoy, Recherche des antiquitez et noblesse de Flandres, Douay 1631, Livre I, Chap. LXI. p. 238: Commencement des familles et surnoms.

Delzons, Etudes sur les noms propres des villages et des familles dans le haut pays d'Auvergne. 8°. Clermont-Ferrand. 1846.

Sur la mutilation des noms des grands hommes. — Lettre de M. Emile Gachet, in Bulletins d. l. Commission roy. d'hist. t. XIX. p. 308—317: »Ceux qui veulent restaurer les noms de famille ne savent pas tout ce qui les attend: c'est un travail d'Hercule où le doute naît à chaque pas." Zie hierover ook o. a.:Auserlesene Anmerck. üb. allerh. Materien u. Schrift. IV. Th. Frkf. u. Lpz. 1707. Die Eilffte Anm.: Von denen verkehrten Namen der Gelehrten. p. 343 seqq. Witsen Geijsbeek spreekt er, meen ik, ook van in zijne aanteek. op den Lof der zotheid.

Eusebius Salverte's History of the Names of Men, Nations, and Places, in their Connection with the Progress of Civilisation, translated by the Rev. L. H. Mordacque, M. A., Oxon. 2 vols., 8vo. 1846.

M. A. Lower, Essays on Englisch Surnames, with chapters on Rebusses, and Canting Arms, Roll of the Battle Abbey, Latinized Surnames, etc. 8vo. 1842.

Answer to Mr. Falconer on the Assumption of Surnames without Royal Licence. Post 8vo. 1863.

Jul. de Saint-Genois, Iets ov. h. nut dat men uit de studie der eigennamen voor de Letterk. en Gesch. kan trekken, in het Taelverbond, 1ste Jaerg. 2de dl., Antw. 1846, bl. 157—165.

J. Ab Utrecht Dresselhuis, Wandelingen door het eiland Walheren, Middelb. 1842, bl. 52: Familienamen.

Over groningsche geslachtnamen vindt men iets bij Ypey en Feith, Oudh. v. h. Gooregt en Gron. Gron. 1836, bl. 187 vlgg.

M°.

Familienamen met den uitgang meijer. (Vgl. A. R. II). Voor mij ligt: *Frans Meyer*, Der Name Meyer und seine Zusammensetzungen. gr. 4. (22 S.) Osnabrück, 1870. Het is voor $1/6$ Thl. verkrijgbaar.

M°.

Arme, scarme, rinckelman. (XXII, bl. 190). *Arme, scarme, rinkelman!* Het versje door wijlen R. Posthumns (Vrije Fries I. bl. 85) onduidelijk gevonden in Nav. t. a. p., ook opgehelderd, stelt mijns inziens een armen, schamelen belleman voor, een bedelaar die zich met een bel aanmeldt. In M. Dijkema, Winterreis door Rusland, bl. 332 leest men: »Aan 't posthuis vertoonden zich bedelaars met *schellen*, om de voorbijgangers en reizigers die aanstalten maakten tot hun vertrek, op hunne komst voor te bereiden. De eerste exemplaren van die proefnemers op de weldadigheid had ik te Kursk opgemerkt. Daar wandelde, uren achtereen, een kerkbedelaar met een zwart zakje met een schelletje voorzien aan een stok gehecht, voor de kerk op en neer; hij bedelde niet voor zich maar voor de kerk," enz. Tot voor weinige jaren waren te Leeuwarden de collectezakjes nog van schelletjes voorzien en iederen winter als er ijs is ziet men den baanveger met zijn zak (pong) *rinkelen*. Ook in friesche trekschepen amuseert zich de schipper nog soms door de bel onder aan zijn geldbuidel gehecht.

In het liedje van Posthumus wordt dus een bedeljongen, gewapend met zijn rinkelpong, geschilderd. *Rinkels* zijn eigenlijk strookjes doorboord blik, jongensspeelgoed, thans minder dan vroeger als spel voorkomende. De *leprozen* kondigden hun verlangen door een klep aan, waarop men het stukje geld lag, om buiten aanraking met hen te blijven.

J. D.
L.

De duivel en zijn moêr. (XXI. bl. 538; vgl. XXII, bl. 203). De heer de Hond meent ter opheldering dezer spreekwijze, ook te mogen noemen *modde: smerig vrouwmensch*. Hij, als Zuidbevelan-

der, weet echter wel, dat men hier zegt: *mokke of todde* en *vodde*, doch nimmer *modde*. Of dit elders geschiedt, weet ik niet. Zoo niet, dan vervalt geheel zijne redeneering, gelijk dan ook de heer Leendertz slechtweg zegt: »*modder* komt hier nog minder te pas."

Nisse. J. KOUSEMAKER PZ.

Huik. (Vgl. Alg. Reg. II; XXI, bl. 207). Herhaaldelijk is in den Navorscher over dit kleedingstuk geschreven. Maar als ik mij niet bedrieg, altijd als een kleedingstuk dat geheel in onbruik is geraakt. Dit laatste is evenwel niet het geval, daar het in een deel van ons land nog gebruikt wordt.

Op het eiland Wieringen wordt de huik nog altijd gedragen, en wel bij begrafenissen. Er heeft daar geen uitvaart plaats of men ziet de naaste vrouwelijke bloedverwanten, gehuld in eene huik: even als in het overige gedeelte van Westfriesland, de naaste vrouwelijke bloedverwanten den lijkstoet volgen, het bovenlijf gehuld in een zwarten rok, die om het hoofd wordt geslagen en digt getrokken, zoodat er alleen eenige opening overblijft om te kunnen zien.

De huik wordt op Wieringen op dergelijke wijze gedragen. 't Is eene lange mantel van zwart laken, die niet over de schouders, maar over het hoofd wordt gedragen en langs het lichaam nederhangt tot ongeveer op de voeten, of iets hooger. Hij eindigt op het hoofd zamengebonden of geplooid, eenigzins spits, als in een knop, die eenigermate den vorm heeft van een kam of van een kuif. J. A. SNELLEBRAND.

Hayward en Howard (in ons land bekende namen). »Corruption »of *Hoywarden* an officer selected annually to see that the swine »in the common forest pastures or *denns* ware duly provided with »rings and were prevented from stroying." *Taylor*, *Words and Places*, p. 361.

J. D.
L.

Spreekwijzen voor heimelijk schoolverzuim. (XXII, bl. 259; vgl. bl. 301). Te Maastricht zegt men »plenken", waarschijnlijk een verbastering van »franken." VICTOR DE STUERS.

VRAGEN.

Bierig. C. Huygens zegt in de Korenbloemen (Zedeprinten, *Een wijs Hovelingh*)

»..... Hoe *bierige* Matroosen,
De zee vermeesteren door stomme staele Roosen."

Bilderdijk legt in zijne Aanteekeningen dat woord uit, zeggende: »d. i. rondgemutste, van *biret* of *baret*, ronde muts." Is deze uitlegging de ware?

[Hoe *bierig* van *biret* zou kunnen komen, weten wij niet. Ons dunkt *bierig* is eenvoudig eene afleiding van *bier*. De adjectiva waarin *ig* achter een zelfst. naamwoord gevoegd is, geven het bezit te kennen van datgene wat het zelfst. naamwoord uitdrukt. *Waterige melk* is melk die water bevat; *schimmelig brood*, brood waar schimmel in is; *een slijkige laars*, een laars waar slijk op zit. Een *bierige matroos* is dus een matroos *waar bier in is*, *die bier gedronken heeft*. Somtijds, zoo als in de genoemde voorbeelden, geven deze adjectiva eene hoedanigheid te kennen die het voorwerp op zekeren tijd bezit, somtijds echter ook eene die het voorwerp voortdurend heeft, b. v. *een puntig mes*, *een viervoetig dier*, *een bogtige weg*. Zoo kan *een bierige matroos* ook zijn *een matroos waar altijd bier in is*, met andere woorden *een matroos die een bierdrinker is*, en dit, gelooven wij, wil Huygens er mee zeggen. De zee vermeesteren door stomme staele roosen, is geene kleinigheid, en wie doen dit? niet de hoogbeschaafde en aanzienlijke mannen die fijne wijn drinken, maar mannen van weinig kennis en beschaving, de bier drinkende matrozen].

Herinneren. Gids III, p. 517. »En waarlijk ook andere volken nog dan de Spanjaarden alleen, *mogen daaraan* (lees: mag dat?) herinnerd worden."

Parmesaansch, parmesanen. In Macaulays Geschied. van Engeland, 6e deel, bl. 5 wordt gesproken van den »Parmesaanschen Statius", waarbij in eene noot nog gevoegd wordt dat men daarmede meent

eene buitengewoon zeldzame parmesaansche uitgave, der Sylvae van Statius. Hoe kan men nu het gebruik van dit woord in verband brengen met het spreekwoord: „leg toch niet te parmesanen" (haspelen), of met een scheldwoord voor iemand die een vreemden vorm van hoofd heeft »parmesaansch hoofd." Zelfs bij het schermen heb ik menigmaal door minder geletterde schermmeesters in plaats van het »par complaisance" *parmesaans* hooren gebruiken en zoo vindt men meer toepassingen.

H. W.

Scharlaken. Wat is de afleiding van 't woord: scharlaken?

W. A. DE HOND.

Griet. Er bestaat hier in Noordholland een oud spreekwoord, dat telkens als de meimaand daar is, weer uit den mond van het volk gehoord wordt, namelijk:

»In de maand van mei
Leggen alle vogeltjes een ei,
Behalve de kwartel en de griet:
Die leggen in de meimaand niet."

Is dat volksspreekwoord ook elders in gebruik, en wat moet men verstaan door den vogel griet of griek, zoo als men dien naam soms ook wel hoort uitspreken?

De Beemster. J. BOUMAN.

Spreekwijze: hij heeft al wat zwarte sneeuw gezien. Op den 26 maart 1872 is in Zeeland algemeen het verschijnsel waargenomen, dat met de sneeuw eene zwarte stof is neêrgekomen, die onder anderen het bleekgoed zoo bedorven heeft, dat het op nieuw moest gewasschen worden. Prof. Buys Ballot doet onderzoek naar den aard van dit verschijnsel.

Intusschen is in Zeeland een oud spreekwoord in zwang, dat op dergelijk verschijnsel, als bekend, schijnt te wijzen. Men zegt namelijk van iemand, die al veel tegenspoeden, inzonderheid armoede, ondervonden heeft: »hij heeft al wat zwarte sneeuw gezien." Vraag: is dit spreekwoord ook elders in zwang, en van waar heeft het zijn' oorsprong?

Nisse. J. KOUSEMAKER PZ.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Utenhove. (Vgl. XXII, bl. 308). Adriaan van Utenhove, (zoon van Carel en Anna Grutere) heer van Tuffen en Nyengeld, tr. te Keulen Adriana Pallandt. Uit dit huwelijk werden geboren:

a. Johan Carel v. U. volgt.
b. Adriaan v. U. sterft ongehuwd.
c. Gerard v. U. » jong.
d. Josina v. U. » »
e. Helena v. U. » »
f. Ursula v. U. » ongehuwd.
g. Anna v. U. tr. Steven van Henteveld, geheimraad van den keurvorst van Brandenburg, drost van Zevenaar.

Johan Carel van Utenhoven, heer tot Tuffen, Kellenberg en Nieuwgold, ambtman van Messenem en hofmeester aan 't hof van den keurvorst te Heidelberg, compareerde op de algemeene vergadering der edelen te Gulik, tr. N. van Scheuwenburg tot Bichenauw, Richtbergen en Oberlitsenau, waarbij

a'. Johan Lodewijk van Utenhove tr. Françoise de Besançon, waarbij 5 kinderen.
b'. Johan Carel van Utenhove, waarschijnlijk de door den heer A. C. S. v. S. bedoelde.
c'. Jacob van Utenhove.
d'. Adriana Sophia van Utenhove tr. Lubbert van Eck, heer van Nergena, luitenant colonel en gouverneur van Emmerik.
e'. Catharina Louisa van Utenhove tr. Louis de Rechelfin, heer van Nazareth, Ziechelen, Broek en Oostgoed, hoofdredenaar hereditair van Vlaanderen ob. 3 junij 1669.
f'. Anna Magdalena van Utenhove tr. N. van Nagel, heer van Waldenbroek.

Zie hier het eenige en het weinige wat ik uit de bedoelde genealogie heb kunnen opsporen. Het kan wellicht eene aanduiding zijn voor verder onderzoek.

Z.

Anker als familiewapen. (XXII, bl. 208). In eene onder mij berustende wapenkaart behelzende alle de wapens en namen van de edele groot-achtbare heeren Veertigen der stad Leyden van 1449 tot 1758, vind ik 3 malen een anker als familiewapen, t. w. 2 malen van de familie van Groenendijck met de onderschriften: Jan Rippertsz van Groenendijck, verkozen 1619, 24, 12; en mr. Rippert Jansz. van Groenendijck, verkozen 1650, 22, 6; en ééns van de familie van Polanen, met het onderschrift Adriaen Pietersz. van Polanen, verkozen 1618, 23, 10. De wapens zijn geheel gelijk en bevatten alle een anker van sabel op een veld van goud. Het eenige verschil is, dat bij de familie van Groenendijck de ring boven aan het anker bevestigd opwaarts staat, terwijl die bij van Polanen naar beneden over het anker heenhangt.

In de Genealogische kwartierstaten van Nederlandsche geslachten komen de volgende namen voor, welke het gevraagde wapen voeren:

1°. Van der Hoop: een veld van goud met een staand anker van keel.

2°. Grahtt (uit Brunswijk): een veld van goud met een schuin liggend anker van keel.

3°. Werkijn (uit Yperen): op een veld van zilver een arm houdende een staand anker van sabel.

4°. Weerts: een veld van keel met eene bande van azuur beladen met 3 staande ankers van goud.

MR. E. P. SCHORER.

Genealogie van Hoefnagle. (Vgl. XXII, bl. 260). Onder C' bl. 262 is vermeld Catharina Hoefnagle, gehuwd met Jacob Suerius. Dit zal moeten zijn Swerius of Sweerts (het bekende geslacht van dien naam). In de genealogie van het geslacht Sweerts, voorkomende bl. 1863 en volgende van de nieuwe uitgave van den Nobiliaire des Pays-Bas et du comté de Bourgogne, door de Herckenrode, vindt men het volgende:

VII. Jacques Sweerts, dit Swerius, époux de Catherine Hoefnagel. Dont:

VIII. Jacques Sweerts, dit Swerius, chevalier du St. Empire, mort le 1 mai 1658, ayant épousé Jeanne Lopez de Villanova, laquelle lui survécut jusqu'au 27 février 1673.

Leurs enfants furent:

1°. Jean-Jacques Sweerts, dit Swerius, qui suit.

2°. Martin Chretién Sweerts.

3°. Marie Sweerts.

4°. Frédéric Sweerts.

5°. Jacques Sweerts.

IX. Jean-Jacques Sweerts, dit Swerius, chevalier, seigneur d'Oyen, mourut le 11 mai 1667. Il avait épousé N... Kethler, par laquelle il fut père de:

X. Jacques-Ferdinand Sweerts seigneur de Landschdenhoff et d'Oyen, échevin de Bois-le-Duc.

C.—Z.

Geslacht de Graeff. (Vgl. A. R. II; XXI, bl. 157, 629; XXII, bl. 55, 208, 272, 303, 367). Ik ben in het bezit van eene vrij goede genealogie van het geslacht de Graeff, geheel uit authentieke bescheiden te zamen gesteld. Indien ik den heer de Graeff genoegen kan doen met hem daarvan inzage te verleenen, heeft hij zich maar aan mij te adresseren.

Nijmegen. JONKER VAN DER DUSSEN.

MENGELINGEN.

Beroemde paardrijders. De 74ste Lager-Catalog van J. M. Heberle, in Cöln (uitgekomen in junij 1871), Culturgesch. u. Curiosität. Abth. P: Sonderlinge etc., vermeldt, n°. 714:

Bildniss d. Grafen Herm. O. v. Styrumb, Oberst-Lieut. zu Ross, wie er am 13 Febr. 1678 in 7 Viertelstunden v. Neustadt nach Wien reitet u. dadurch eine Wette v. 1000 Dukaten gewinnt. Gute gleichz. Radirung m. Text u. Verszeilen. fol. (Drugulin's hist. Atl. n°. 2970, Alg. Portr.-Kat, n°. 20529.)

Hij was zoon van Adolph Graf von Limburg, Herr in Gehmen, Stiffter der heutigs Tags blühenden Linien in Gehmen und Ille-

reichen (in Schwaben), kaiserlicher General Feld Marschall, † 1657, im Sept., en van Charlotta Isabella Gräfin von Vehlen, † 1692 den 27 Febr., Herr in Gehmen und Liedberg, Kayserlicher Cammer Herr und General Feld Marschall, gehuwd met Charlotta Amalia Gräfin von Vehlen, † 1718, en stierf den 9den julij 1704. Zijne grootouders waren Hermann Otto Graf von Limburg und Bronchorst, Herr zu Styrum, Hartenberg, Borckeloo, Wisch und Gehmen, Erb Panner Herr des Herzogthums Geldern und der Grafschaft Zutphen, General über die Cavallerie bey denen Herren General Staaten in Holland, † 1642, en Margaretha Freyin von Spiesz, Vrechum und Bodendorff. Zie Biedermann, Geneal. d. hoh. Grafen Häuser im Fränckischen Crayse, I. Thl,, Erlang. 1745, Tab. CLX: Von denen Grafen von Limburg, in Styrumischer jüngern Haupt Linie zu Gehmen. Vgl. o. a. Neues geneal. Reichs- u. Staats-Handb., I. Thl., S. 138, Hubners Tab., de Woordenb. van Hoogstraten en Luïscius, Jährl, geneal. Handb., Lpz. 1733, S. 445, enz.

Zijn levensberigt geeft Gauhe, Histor. Helden- und Heldinnen-Lexicon, S. 1549, 1550, waar men o. a. leest, dat hij, na gelukkige gevechten tegen de Turken en bij Dietfurt, bij Nordlingen eene beslissende nederlaag leed. »Jahres drauf wolte er auf dem Schellenberge diesen Verlust revangiren, er büste aber dabey sein Leben ein: Es hatte dieser General durch lange Erfahrenheit grosse Käntnisz der Kriegs Profession, und an Hertzhafftigkeit niemand über sich; allein dabey hatte er allzuviel Feuer, und war er dahero in der grössesten Gefahr kühner, als es sein und seines Herrn Wohlstand erfoderten. Bey Hofe konte er sich nicht so wohl behelffen, als unter seinen Soldaten, so er commandirte, denn sein groszes Feuer sahe alles vor Feinde oder Untergebene an. Ihm hat auch ein unerhörter Post-Ritt, da er von Neustadt bisz Wien, acht Meilen in sieben viertel Stunden gieng, berühmt gemacht." Zie over zijne krijgsbedrijven o. a. Ernst Aug. Sörgel, Gesch. d. europ. Kriege d. achtzehnten Jahrh., I. Thl., Altenb. 1793. S. 336, 339, 340, 358–362, 421, Ricauts Ottomann. Pforte P. II.

Volgend, op hem gemaakt grafschrift, treft men aan in de Relationes Curiosae, oder Denkwürd. der Welt, etc., Hamb. 1707, tom. I, p. 24.

Grabschrift.
Des Grafen Hermann Otto van Styrumb.
Weyland Kayserl. Feld-Marschallen.

Als Mauours mit dem Stier um Styrums Grab-mahl stritte,
Trat die Gerechtigkeit und Groszmuth in die Mitte.
Die erste sprach: Sein Rhum steh an dem Himmels-Pol,
Weil die Gerechtigkeit wie Sternen leuchten soll.
Die Groszmuth sprach also: Sein Muth ist grosz gewesen,
Drum soll man ihm beym Stier ein Ehren-Mahl erlesen.
Wohl den, versetzte Mars: Sein Grab-mahl steh beym Stier,
Doch seine Seel und Geist gehört allein für mir.

Waar wordt van dien snelrid nog gewag gemaakt?

Een ander voorbeeld vindt men in den Hollantzen Mercurius van Mey 1658, bl. 61:

»Den Seignor Justus van Ech, een der voornaemste coopluyden van Venetiën, had in dese maent een paert, 't welck uyttermaten krachtigh en geswint in 't loopen was: Als den voorsz. van Ech hier over met den prins Alexander van Parma en Sr. Johan Maria Correggio in discours geraeckten, en sustineerden, dat het voorsz. paert niet en soude konnen in twee uren van Venetiën tot Dolo (sijnde 15 mijlen) lopen: Hier op gaet een weddinghe aen om 200 dubbloenen, den voorsz. van Ech susitnerende van ja, dede op den 1 deser 't paert op een bequame plaets bestellen, en den loop die van meenige te paert gevolght wiert, gaet aan: De daet die voor alles gaet, betoonde dat van Ech glorieerde, want zijn paert liep den opgemelte wegh in 5 quartier uyrs, dies streeck hy de penningen de welcke syn fray beest voor hem gewonnen, en zijn gesproken woort met eere had bekrachtigt."

M^O.

Hooge ouderdom. — Honderdjarigen. (Vgl. Alg. Reg. I en II; dl. XXII, bl. 108, 209.)

Duitsche berichten. Frankfort den 12 sept.

In een klein plaatsje in Bohemen werd den 2 dezer het stoffelijk overschot van een boer ter aarde besteld, die in den ouderdom

van 64 jaren overleden was. Achter de lijkbaar ging zijn vader, een grijsaard van 103 jaren, nog zoo gezond en sterk, dat hij de begrafenis zonder ondersteuning bijwonen kon. (Prov. Gron. Ct., zat. 17 sept. 1859, n°. 112.)

Ibid. Frankfort den 2 sept.

Waarschijnlijk is de oudste man in Bohemen zekere Anton Bronecker, te Morschendorff, die 119 jaren telt, terwijl zijn zoon, een te Praag woonachtig grijsaard, die den eersten franschen veldtogt als soldaat heeft medegemaakt, 85 jaren oud is en zijn vader nog dikwijls bezoekt. (Ibid. dingsd. 6 sept. 1859, n°. 107.)

Als eene zeldzaamheid kan worden gemeld, dat zekere Harm Tijks, landb. te Vriescheloo, in zijn negentigste jaar is en nog zoo sterk, dat hij verleden zomer heeft gemaaid. Overigens doet hij al de werkzaamheden, op de boerderij voorvallende, mede, is zeer gezond en weet zich bijna niet meer te herinneren ziek geweest te zijn. (Ibid. dingsd. 13 sept. 1856, n°. 110.)

In de nabuurschap van Hardenberg woont een grijsaard van 104 jaren, die nog zoo sterk en vlug ter been is, dat hij onlangs zijne familie, die op een afstand van ruim 8 uren woonachtig is, te voet heeft bezocht, terwijl hij door zijn 84 jarigen zoon weder huiswaarts is geleid. (Gron. Ct., zond. 20 oct. 1861, n°. 126, Prov. Gron. Ct. zat. 19 oct. 1861, n°. 126, volgens welke de zelfde persoon 105 jaren telde.)

Un journal allemand cite un cas de longévité bien rare.

Un propriétaire campagnard est mort dernièrement dans la Prusse orientale à l'âge de cent trente ans. Le défunt, qui avait été jadis au service de Frédéric le Grand en qualité de chasseur, était un homme de haute stature (il mesurait six pieds un pouce) et a joui jusqu'à sa dernière heure d'une santé des plus robustes. Son fils, qui exploite les biens de son père, a aujourd'hui cent neuf ans. Il fait chaque jour de longues promenades, lit sans lunettes et son humeur joviale le fait rechercher par toutes les sociétés. Le neveu de ce vieillard, qui a communiqué cette interessante Notice au journal en question, est lui-même employé au chemin

de fer de l'Est, et est âgé de soixante-douze ans, ce qui ne l'empêche pas de remplir ses fonctions avec la plus grande ponctualité. Il est marié et sa femme l'a rendu père de vingt et un enfans, seize garçons et cinq filles. Tous les trois sont redevables de cette longévité exceptionnelle à une sobriété exemplaire, et a un genre de vie réglée et pure de tout excès. (Uit de Indépendance belge overgenomen in het Journal des Débats, Edit. des Départem., mercredi 11 oct. 1871.)

M°.

Buitengewone vruchtbaarheid. (Vgl. Alg. Reg. I en II.) Aus Rusland wurde in dem *Hamburgischen Correspondenten* unterm 4 Junius 1782, folgendes gemeldet: In diesem Jahre ist in der Kanzley des moscowitischen Gouvernements ein Rapport gegeben worden, wie bey der Revision der Bevölkerung sich in dem Bezirk Schuiska ein Bauer gefunden, genannt *Feodor Basilli,* 75 Jahr alt, welcher 2 Frauen gehabt, mit welchen er viele Kinder gezeuget. Die erste ist 27 mal entbunden worden, viermal von vieren, siebenmal von dreyen und sechszehnmal von zwei Kindern, zusammen von 69 Kindern. Die zwote Frau ist achtmal in Wochen gekommen, sechsmal mit zwey und zweymal mit drey Kindern, zusammen mit 18 Kindern. Also haben diese zwo Frauen in 35 Kindbetten 87 Kinder geboren, davon 4 gestorben, und 83 am Leben geblieben. (Vermischte Samml. histor. Seltenheit. aus meiner Lectüre, Halle 1785, S 126.)

M°.

Spot- en scheldnamen van landen en volken, die in de XVIe eeuw gangbaar waren. Bij de reeds vermelde, voeg ik nog »So loopter ooc in Duytsland, een gemeijn spreeck-woordt door den mondt, namelijck dat *Zwabenlant* alleen gants Duyslandt met vrouwen versien soude, *Bohemen* met ketters, *Beijeren* met dieven, *Westphalen* met meyneedigers, ende valsche getuygen ende 's *Paltsgraven-land* aen den *Rijn*, met gulsigaerts." Zie bl. 360 van 's *Wereltsspiegel* naer het Fransch door Mr. Govart van der Eembd. Amsterdam, J. Evertsen 1621. fol.

U. C. KRAMM

Walvischribben of -kaken. Naarmate het vangen van walvisschen opnam verminderden ook de walvischkaken, die men hier en daar in weilanden zag staan, ja waarmede op het Ameland, in stukken gekapt, zelfs tuintjes en erven omheind waren. In Engeland dienden ze ook tot andere einden. »The jaws of the whale »are frequently to be seen doing duty as *gate-posts*-trophies pro»bably of whaling expeditions in the northern coast countries." Daniel H. Haigh, The Conquest of Britain by the Saxons. London 1861. p. 43. J. D.

L.

Eene zeeslang in 1632. (Vgl. A. R. I). Over eene zeeslang, den 14den augustus 1819, in de bogt van Nahaut gezien, vindt men berigt in de Vaderl. Letteroef. voor 1820, bl. 402—406: Getrokken uit het Dagblad van Boston, van 20 augustus 1819. »Volgens de *Limerich Chronicle* heeft zich te Kilkee, eene badplaats aan de iersche kust, de »zeeslang" in levenden lijve vertoond." Prov. Gron. Ct. v. 13 octob. 1871, n°. 241, onder de engelsche berigten, met beschouwing (curieuse) van de *Pall Mall Gazette* over deze zonderlinge verschijning.

Die meer van zeeslangen wil weten leze: Beiträge zur Literatur u. Sage d. Mittelalters, von Dr. Joh. Georg Theod. Gräsze, Bibliothekar Sr. Maj. d. Königs von Sachsen etc., Dresden, Rudolf Kuntze, 1850. Elftes Capitel: Zur Geschichte der Meerungeheuer, namentlich der groszen Seeschlange, mit Berücksichtigung des Hydrarchus.

M°.

Keuring van slagtvee. Op dat de vleyshouwers geene ongezonde beesten zouden slachten en verkoopen, heeft de Raadt des woensdaghs na Remigii verstaan, dat zy alle de te slachtene beesten eerst zouden moeten stellen op de Neude aan eenen boom, om daar alvorens bezien te worden door Leeden van den Raadt daer toe gestelt. Burman, Utr. Jaarb., II. 52, op het jaar 1444.

M°.

GESCHIEDENIS.

Moord van Isaäc Doreslaer. (XXII, bl. 351). Het hier bedoelde huis, de toenmalige herberg *De Zwaan* (en niet *De Witte Zwaan*), waarin I. Doreslaer den 12den (en niet den 15den) mei 1649 vermoord is, heeft gestaan op de *Plaats*, doch bestaat al lang niet meer in zijn geheel: want reeds in den jare 1697 is het afgebroken en vervangen door twee afzonderlijke huizen, thans de nos. 12 en 14 voerende, en respectivelijk bewoond door de heeren A. W. Teupken (magazijn van heeren-artikelen) en Goupil & C°. (kunsthandler). Op oude plans of kaarten der stad 's Gravenhage, in allen gevalle van vóór anno 1697, zal dat huis waarschijnlijk wel aangeduid staan.

De dit artikel onmiddellijk vóórafgaande vraag van denzelfden heer E. Peacock heb ik almede willen, doch niet kunnen beantwoorden. Twee oude beschrijvingen der stad Delft toch, de eene door Dirck van Bleyswyck Esz. anno 1667 en de andere mede aldaar gedrukt en uitgegeven door Reinier Boitet ten jare 1729, heb ik nagezien, doch nergens iets omtrent de engelsche koningsmoordenaars Okey, Barkstead en Corbet aangetroffen; andere bronnen nu heb ik niet weten te raadplegen.

's Gravenhage. A. C. S. V. S.

VRAGEN.

Steendragen. Aan den gevel van 't gemeentehuis te Baarland, herberg genoemd, hangen twee witte steenen, de gedaante hebbende van flesschen. Ze zijn aan elkaar verbonden door kettingen. De volksoverlevering zegt, dat die twee steenen door vrouwen om den hals gedragen werden. Het was haar door den schout als straf opgelegd. Vindt men elders nog zulke steenen, en wie weet er meer van? W. A. DE HOND.

[De heer de Hond zal het antwoord op zijn vraag reeds gevonden hebben in het uitvoerige en zaakrijke artikel daarover, in het vorige nommer bl. 433 en verv. Wij plaatsen nogtans zijne vraag, omdat daaruit blijkt dat, even als in Duitschland, ook in ons vaderland die steenen somtijds den vorm hadden van *flesschen*. Zou men niet moge aannemen, dat, waar de steenen dien vorm hebben, de straf van steendragen in de eerste plaats was toegedacht aan hen die zich *in dronkenschap* aan straatschenderij, vechterij enz. hadden schuldig gemaakt?]

Huis te Foreest. Het huis te Foreest, ook genaamd Oosterwijk, was eertijds gelegen in Noordholland bij de Beverwijk.

Wie kan mij over dit slot meer bijzonderheden mededeelen, dan bij van der Aa in zijn Aardrijkskundig Woordenboek en bij van Leeuwen in zijne Batavia Illustrata vermeld staan?

C. P.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Penning op de genees- of sterrekunde, gevonden in de Haarlemmermeer (vgl. XXII blz. 119). Van dezen penning hebben wij eene beschrijving gevonden in Joseph Appel's Repertorium zur Münzkunde des Mittelalters und der neueren Zeit. IV Bandes 2e Abtheil. n°. 4038, waaruit blijkt dat aan de afbeelding, naar onze beschrijving, eene andere beteekenis moet gegeven worden, waarom wij de beschrijving van Appel hier laten volgen:

Avers: »Eine Festung mit Kirchen-Thürmen, an der Seite ein Bergwerk, daneben stehet ein Bergknappe, der eben einen Aufzug drehet, neben seinen Füssen liegt eine Schaufel, oben ist das Dreieck in Strahlen, umgeben mit 16 alchimistischen Zeichen.

Revers: »In zehn Zeilen: EHRE DEN ARTZT DEN DER HERR HAT IHN GESCHAFFEN KÖNIGE EHREN IHN DER HERR LAEST DIE ARTZNAY AVS DER ERDEN WACHSEN EIN VERNVNFFTIGER VERACHT SIE NICHT. SIR.

38 v. I. Scheint mehr von Zinn zu seyn." G. 33. Tab. 9 n°. 20. De laatste aanhaling, Tab. 9 n°. 20, schijnt aan een onbekend werk ontleend.

De penning is dus niet van lood, maar van tin. Voorts schijnt de *alchimie* daarvan het onderwerp te zijn (men denke aan de schatgravers bij Muiden) en is dus onze gissing niet geheel juist geweest.

Amsterdam. JO. DE VRIES JZN.

Opschriften op geschut. (Vgl. A.R. I en II; XXII. bl. 9, 393, 444). E. H. Förstemann vermeld in zijne Kleine Schriften zur Geschichte der Stadt Nordhausen, I, Nordh. 1855, onder de *Alte Denkmale zu Nordhausen*, S. 156.

Kammerstück (Haubitze) vom Jahre 1458, umgegossen 1749.

Dieses merkwürdige Geschütz hatte auf jeder Seite drei Schildzapfen und zwei starke eingegossene Ringe. Auf dem vordern Theile des Laufes las man:

Der Adelarn hat mich darczu erkorn
Das ich thv den finden zorn.
Rulande vnde dem Riche bin ich wol bekant.
Mich goss Cvrd Solling med siner hant.

Unter diesen Zeilen stand der Helm von dem nordhausischen Wappen, darnach: *Anno dni.* M.CCCC.LVIII, darunter der einköpfige Adler, weiterhin über dem Zündloche: *Ich heise snel vnde balde dervon* *Northusen wil ich den pris beholden.*

Die schöne grosze Feldschlange vom Jahre 1519, nach Magdeburg geführt 1760.

Diese Feldschlange der Lindwurm genannt war 8 Ellen ($16^1/_2$ Fusz) lang, vom schönsten Metall, klingend wie eine Glocke, inwendig und auswendig glatt und polirt. Auf dem Mundstücke befand sich ein nackender Kind erhaben gegossen, weiterhin drei längliche »Zeddel" mit den Worten *Endres Pegniczer goss mich* 1519. Auf dem Zapfenstücke war ein geflügelter Lindwurm und vor Delphinen erhabenes Laubwerk (in der Mitte ein Engelskopf) auf jeder Seite von einem sitzenden nackenden Mägdlein gehalten; starke Zapfen auf dem Lagerpuncte; auf dem Bodenstück der einfache Adler zwischen Laubwerk, darüber die Worte *Lindwurm bin*

ich genant der Stadt [n]Orthausen bin ich wol bekant; über dem Zündloche Weinlaub; am Ende des Bodenstücks ein Löwenkopf mit einem drehbaren und beweglichen aus 1 Stück bestehenden Ringe im Rachen. — Im siebenjährigen Kriege, am 3. Mai 1760, führte der geborne Oesterreicher, Anführer eines preuszischen Freicorps Kowats (*Kovacz*, der »ole Kowatsch" seitdem im Munde der Nordhäuser ein Schimpfwort) mit den übrigen Geschützen der Stadt auch dieses Wahrzeichen derselben hinweg nach Magdeburg. Spätere Unterhandlungen über eine Zurückgabe führten nicht zum Ziele. Das die kunstreiche Feldschlange 1806 nach Paris gekommen sei und sich noch daselbst befinde, scheint ein leeres Gerücht zu sein.

M°.

Opschriften op oud geschut.

Lyste van alle de stucken, staende op de wallen binnen de stadt Vlissynge 1633.

Eerst aen de Ouwe Waterpoorte.

N°. 1. Een halue Cartouwe, Lanck 9 voeten 6 $^1/_3$ duymen, Is geboort op 40 eñ schiet 36 pont Iser; daer staet op wtwendich het wapen van Guillhelmus Pr. van Orangen; achter op den rant vañ brouck staet met Inwendige Letteren: PASQVET∘DONNET, eñ voren tusschen de ooren eñ de mont is wtwendich hangende aen een strecke op d'rechte zyde het wapen van Zeelandt, eñ op de slyncker twee anckers, eñ weeght volgens de letteren gegraueerd opt scheel vant laetgat 5154 pont.

N°. 2. Item noch een halue Cartouwe, Lank 9 voeten 6$^1/_4$ duymen, Is geboort eñ schiet het gewichte alst voorgaende. Is geteyckent met de Wapenen eñ Letteren als het voorgaende eñ weeght 6256 pont.

N°. 3. Item noch een halue Cartouwe, Lanck 9 voeten eñ 7 duymen. Is geboort eñ schiet het gewicht alst voorgaende, is geteyckent met de Wapenen eñ Letteren als de voorgaende eñ weeght 6358 pont.

N°. 4. Item noch een stuck geñt de Lantgraue. Is Lanck 14 voeten 9$^2/_3$ duymen. Is geboort op 29 eñ schiet 25 pont Iser;

rontsomme de mont staet met Inwendige Letteren 1524. GREGORI ∘ LAIMINGE ∘ LAIMINGER ∘ GOS ∘ MICH ∘ eñ Bouen op den rant van den mont staet met wtwendige Letteren VVLCANO ∘ F ∘ NATVRA ∘ PARTA ∘ MINERVA ∘ EDOCTA ∘ DIE ∘ AC ∘ ARTE ∘ NVTRITA ∘ tusschen den ooren eñ den brouck staet wtwendich..... [1]) en op den rant van den brouck staet Inwendich 1150, eñ in plaetse vañ Dolphyns zyn handen In malcander, eñ met gesneden mouwen op de duytse maniere.

N°. 5. Volgen de stucken staende op de Westdyck. Het eerste een slange, Lanck 12 voeten en 3 duymen. Is geboort op 14 eñ schiet 12 pont Iser; daer op staet wt wendich gegoten, het wapen vañ Marquis [2]), met een helm eñ een vvl daerbouen, onder de wapen staet een compartyment met wt wendige Letteren IAY ∘ CAVSE ∘ NE ∘ M ∘ DE ∘ BOVRG ∘ achter op den rant van den brouck staet met ingehouwe Letteren: OPVS ∘ REMIGY ∘ DE ∘ HALVT ∘ MECLINIEN ∘ ANNO ∘ DOMINI 1548.

N°. 6. Het tweede een slange, Lanck 12 voeten $2^2/_3$ duymen. Is geboort eñ schiet alst voorgaende, Is mede geteyckent met de Wapen ende Letteren eñ den datum als de voorgaende.

N°. 7. Het derde een halve slange, Lanck 11 voeten $2^1/_3$ duymen, Is geboort op 8 ende schiet 6 pont Iser, daer staet op gegoten met wtwendige Letteren: die draeck heet ick ⁂ scharp schiet ick M.DᶜXXVIII. Iaer.
Leeger stont met Ingehouwe Letteren D ∘ STAT ∘ HATT met noch een wapen wtwendich met twee climmende Leeuwen, het wapen van Gelderlant.

N°. 8. Het vierde een halue slange, Lanck 11 voeten. Is geboort op 8 eñ schiet 6 pont Iser, voren op den rant vañ mont staet met wtwendige Letters: aelbert [8] hachman ⁂ goet ⁂ my ⁂, voren met een draken hooft eñ in plaetse van twee dolphyns, staen twee drakenhooffden vañ anderen afwyckende eñ Leeger stonden twee wapeñ van een fatsoen als

[1]) Niet ingevuld.
[2]) Welke Marquis kan dit geweest zijn?

dit neuenstaende [1]) noch Leeger stont met wt wendige Letteren om van vorenstaende gelesen te worden:

anno domini doe my schreef duysent vyf hondert vnde XXXII liet johan van bronckhorst vnde van batenborch fryheer tot remborch vnde gronfelt lant drost slandts van cleue dese slange gieten/ achter deur de steert compt een Iseren rynck.

N°. 9. Het vyffde stuck een slange, Liggende by de Westmolen, is lanck 13 voeten een duym, Is geboort op 14 eñ schiet 12 pont Iser, daer staet wtwendich opgegoten, het wapen vañ Marquys gelyck op n°. 5, 6, 15 en 22, behaluen dat bouen de wapen geen helm noch wl en staet, noch oock geen devyse, Item de randen ofte zoomen commende rontsomme? eenige van de quartieren int wapen zyn gebroken, eñ achter op den rant van den Brouck staet met Inwendige Letteren: BY MI GHEMACKT CORNELIS PASTERNAX TE MECHLEN.

Op het Bolwerck van de gevange poorte staen 2 falconetten.

N°. 10. Het eene Is Lanck 7 voeten $2\frac{1}{2}$ duymen, schiet twee pont Iser, daer staet wt wendich op gegoten een compartyment eñ daer In een wapen met een Leeuw, eñ onder tselve een Lanckwerpich compartyment daer In staet met wt wendige Letteren, GENT 1578.

N°. 11. Het andere falconet Is Lanck 6 voeten $9\frac{1}{3}$ duymen, schiet drie pont Iser, daer staet op gegoten een schilt met een viercant tafelken heel effen zonder Letters ofte eenige teykeninge een weynich verheuen.

Op het gasthuys Bolwerck staen 4 stucken.

N°. 12. Het eerste een falconet Is Lanck 7 Voeten 11 Duymen Is geboort op 4 eñ schiet $3\frac{1}{2}$ pont Iser, daer staet op gegoten een verheuen croone, eñ wat Leeger een compartement met verheue Letteren PHILIPVS ☙ REX ☙ eñ noch,

---

[1]) Twee klimmende gekroonde leeuwen 1 en 4, (op het wapen rechts ziende:) vier schapenscharen 2 en 3, gedekt door een hartschild met drie ringen twee en een.

Leeger stont met Ingeslage Letters FRANCISCVS∘ALBA PIEM∘[1]) CVRAVIT. Wat Leeger stont Ingegraveert [illegible] eñ [illegible].

N°. 13. Item een duytse halve Cartouwe. Is Lanck 9 voeten eñ drie duymen, geboort op 27 eñ schiet 24 pont Iser, daer op staet wt wendich gegoten het wapen van Zeelandt, eñ daer boven LVCTOR ET EMERGO, onder het wapen staet *ZEEL*ANDIA, op den rant van den Brouck staet COENRAET∘ANTONIZ∘*ME FECIT*∘*HAGÆ* eñ weeght 4312 pont, gegoten int jaer 1597.

N°. 14. Item noch een duytse halve Cartouwe, Is Lanck 9 voeten $3\frac{1}{2}$ duymen, daer op staet het wapen eñ het geschrift als op het voorgaende. Is geboort eñ schiet als voren, weeght 4650, gegoten int jaer 1597, den dolphyn op de slynckerhant Is afgeschoten.

N°. 15. Noch een halve Cartouwe, Lanck 10 voeten eñ een halve duym. Is geboort op 27 eñ schiet 24 pont Iser.

(Verder als bij N°. 5).

Op de Middelburgsche Poorte

N°. 16. staet een falconet. Is Lanck 6 voeten $9\frac{1}{3}$ duym en schiet drie pont Iser.

(Verder als by N°. 11).

Op de ouwe rammekens poorte staen twee falconnetten.

N°. 17. Het eene is Lanck acht voeten, schiet drie pont Iser, daer op staet wt wendich gegoten een schilt met een dobbelen arent, eñ op de borst van den arent staet gegraueert het wapen van spaingien, eñ onder de schildt staet een compartyment met wt wendige Letteren CAROLVS. eñ op den rant van den brouck staet met Inwendighe Letteren OPVS REMIGY DE HALVT eñ noch 1551.

N°. 18. Noch een falconet, Lanck 8 voeten, schiet 3 pont Iser, daer staet op gegoten dit nevenstaende wapen [2]) onder het wapen staet een compartyment met wtwendige Letteren IN TROU-

---

[1]) Er zal gestaan hebben FIERI. BEST.

[2]) Vier palen groen, drie zilver.

WEN VAST MECHELEN, op den rant van den brouck staet met Inwendige letteren GERARDT VAN DEN NIEWENHVYSE *ME FECIT* en achter op de steert staet Inwendich geteykent A.

Op het aerden Bolwerck oueř oostzyde van de nieuwe haven.

Liggen twee stucken aencommende de West-Indysche Compangie, zyn Spainsche stucken gegoten op de nieuwe Inventie.

Op d'Orange Bolwerck.

N°. 19. Is een acht cantich falconet Lanck 9 voeten en een duym, schiet drie pont Iser. daer staet wt wendich opgegoten een salmander, met een croone daer boven, eñ Leeger staet Ingegraveert, dit wapen met de Letters

DIE [1] *ST.*

N°. 20. Noch een falconet Lanck 8 voeten, schiet drie pont Iser, met een effen schilt, eñ viercant tafelken een weynich verheuen, zonder eenige Letters ofte andere teyckens, gelyck opt bolwerck aeñ gevangen poorte, eñ op de Middelburghse poort staet, de steert Is een stuck afgebroken.

N°. 21. Item een slange Is Lanck 12 voeten 4 duymen, schiet 8 pont Iser, daer op staet gegoten een compartyment verciert met rosen eñ ander blommen, ende In de midden vant compartyment, staet het wapen van antwerpen, al verheuen, daer onder staet een ront verheuen compartyment, met de goddinne Luna, eñ daer onder een viercant compartyment, daer staet Ingeschreven met Inwendige Letteren ICK LUNA BEN TOONENDE MIIN CRACHTEN CRACHTICH BI DAGE BI NACHTEN EVEN SNELLIICK, ALS ICH HOORE MĪ MEESTERS CLACHTEN CLACHTICH WREKENDE BEN ICK SIN LEET MET FORTSE EERLICK, op het selue staet wt wendich 1547. op den rant van den brouck staet met Inwendige

---

[1] Hier tusschen een wapenschild met twee dwarsbalken: kleuren niet aangeduid.

Letteren gegraueert CORNELIS PASTERNAEC. X *TE MECHELEN*.

N°. 22. Noch een slange is Lanck 11 voeten $2\frac{1}{2}$ duymen, schiet 14 pont Iser, vooren tusschen de ooren eñ mont staet wtwendich gegoten het wapen van poortegael, en achter by het Laetgaet mit Inwendige Letteren 303 —0.

N°. 23. Noch een halve Cartouwe Lanck 12 voeten $2\frac{2}{3}$ duymen, Is geboort op 34 ende schiet 30 pont Iser, de Wapen eñ het geschrifte, en den datum Is gelyck de halve cartouwe hier vorenstaende op het gasthuys bolwerck, getyckent N°. 15.

Op de Sluys

N°. 24 en 25. staen twee halve slangen, yder is Lanck 10 voeten 6 duymen, daer op staet wtwendich gegoten een schilt met een verheue flesse, daer onder staet een compartymen mit verheuen Letters NOIT SULCKEN *FLESSCHE*, eñ op den buyck vañ flesse een Leeus cop, schieten 6 pont Iser.

Aldus gedaen. op den 23 november 1633 ende gemeten met de Rynlantse mate.

Op de West dyck heeft gestaen een halve slange eñ Is op den 30 october 1625 in 't afschieten geborsten, was voren met een draeckx cop, daer stont op gegoten met wtwendige Letteren: Zutphen heet Ick, scherp schiet Ick, dus neempt Ider waer, want Ick niemant en spaer. Is by den Equijpagie mr. Daniel de Moor, geleuert aen Burgerhuys, schutgieter tot Middelburgh, op den 5 January 1626, en wough geborsten zynde 2386 pont.

(get) Jacob van den Bussche.

Memory van het metalen schut T' welck staet op de wallen vañ stadt vañ Vere zoo volght:

Eerst 2 metale Velt Slangen met het wapen van Zeelandt, Lanck Ider 14 voeten, achter op de brouck staet **Thomas BooT me-Fecit**

eñ a[n] 1593, wegen Ider by Raminge 4000 ℔ Schiet [1]) ℔ Iser dus. . . . . ij metale stucken.

Een metaleñ Appostel Slange met/ Keysers wapen eñ **Pluis/ Oulter/ Carolus**, op den brouck staet **Opus/ RemiGi-De-Halut** eñ an° 1543 Lanck 11 voeten, schiet 12 ℔ Iser, dus . 1 metale stuck.

Een metale stuck, Lanck 10 voeten, met het wapen vañ Conick van Spangie/ weght 36 Q 25/ A S, eñ op den brouck staet **Jan-Van-trier me-Fecit** eñ an° 1591, schiet 9 ℔ Iser, dus 1 metale stuck.

Een metale halve Slange, met Keysers wapen, Lanck 9 ½ voeten met **Pluis-oulter** sonder wichte by Raminge 3400 ℔ eñ an° 1551, op den brouck staet **Opus Remigy De Halut**, schiet 12 ℔ Iser, dus 1 metale stuck

(Zonder jaar) Joannis Damman.

Een 1634 van 8 halve kartouwen die bennen de stadt van Middelbuch zyn met.... wapen *denaererendebuch?* [2])

Twee als kartouwen metalen met namen ghenomd Burghemester wylbrouwer de een wee(ght) 4782 ende sy ghemack en jaer 1621 eende de aender is ghemack in jaer 1624 ende weeg 4976, is 10 voet lanck.

Noch 2 alue kartouwen met namen ghenomt Burghemest: Olivier Tarbou daerop staet wapen van Middelbuch ende en weeg 4766 ende sy is ghemack en jaer 1621, de andere is ghemack in jaar 1624 ende sy weeg 5004, sy 10 voeten lanck.

Noch 2 alue kartouwen met namen ghenomt aout Burghemester Lapalme, daer op staet wapen van Middelbuch en sy weeg 4876, en is ghemack in jaer 1624, ende ander weeg 4914, is 10 voet lanck in 1624.

Noch 2 alue kartouwen met namen ghenomt Jos. van der Aoeghe Burghemester, Burghemester Jacop Scot, ghemack in jaer 1629 en een weeg 4784 en is 10 voeten lanck, de ander weeg

---

[1]) Niet ingevuld.

[2]) Wat hier onder moet worden verstaan weet ik niet. — (Denkelijk *den aerend en de burch.* Middelburg heeft in zijn wapen een burg, en eene arend boven het schild uitkomende.) BEST.

4806 met wapen van Middelbuch. Deze stucken scyten 24 pont Iser altemale.

Dese stucken syn ghemack van Magil Burrerus.

(Ongeteekend).

LABORANTER.

Oude kerkgestoelten met snijwerk onder de zittingen. (XXII bl. 352.) Ik meen ze in de Groote of St. Martini kerk van Bolsward gezien te hebben. Opslaande zitkleppen waaronder voorstellingen gebeeldhouwd waren. De gebeeldhouwde zijstukken dier banken van omstreeks 1460 vindt men afgebeeld in de Friesche oudheden afl. I. n. 3, 5 en 7 Leeuwarden 1871 bij H. Kuipers.

J. D.
L.

Grafschriften in kerken. (vgl. Alg. Reg. II; XXI, bl. 122.) **Grafzerken te Sloterdijk.** (II, bl. 56; III, bl. 50). Tot aanvulling van het aldaar medegedeelde kunnen nog de volgende grafschriften van de sloterdijker begraafplaats dienen.

W. Hen, obiit den en begraven den Januarij 1793 en K. Steiling, obiit 2 Julij en begraven 7 Julij, A°. 1794.

Hier rusten een paar lijken,
Die niemand mag bekijken,
Al na 't gemaackt verdrag,
Tot aan den laasten dag.

—

Johannes Koot, 1781.

Gij, die dit leest op deze zerk,
Gaat in uw leven veel te kerk,
Maar als gij dood zijt, blijft er uit,
En zoekt uw ziel tot eene buit.

—

Dit graf besluit een vriendental,
Totdat hun Heiland komen zal.

(De vrienden waren de heer en mevrouw van der Does en ds. Fortuin, in leven pred. te Amsterdam.)

—

Dit graf besluit twee echtgenooten,
Tot 't op Gods stem eens wordt ontsloten.
Antonie Lakeman en Marretje Brouwer.

Niet onaardig is de bijzonderheid, dat het laatstgenoemde grafschrift reeds in de zerk gebeiteld stond, toen beide de echtgenooten nog in leven waren.

—

In de kerk staat op een zerk:

Eer ghij u omwent
Als de doot komt
Maackt een ent
Als ghij sterft
In den heer
Wat begeert ghij meer.

E. LAURILLARD.

Grafschriften in kerken. Te Baarland vond men vroeger een heel groote kerk, waarvan nu alleen 't middelste gedeelte nog staat. Vóór een paar jaren stond nog een stuk van het zuidelijke gedeelte; dit werd genoemd: »de domp" — Misschien 't lat.domus — In dien »domp" vindt men grafkelders. Een daarvan behoorde aan de familie Hoboken van Baarland, ambachtsheeren dier plaats.

Op dien grafkelder vindt men 't familiewapen, dat geschonden is. In den tijd van den »beeldenstorm" is er in gehakt. (Waarom schrijft dr. v. Vloten in plaats van »beeldenstorm" beeldstorm?)

Ook vindt men een grafkelder, die bedekt wordt door een eenvoudigen blauwen steen, waarop gebeiteld staat: Joffrov Jaqvelyne van Baerlandt, weduwe van jonkheer Romboudt van Wachtendonck, Ambachtsvrouw dezer prochie, overleedt de 8 Juny an^{0}. 16c—16. Weet men meer van die familie?

W. A. DE HOND.

[De heer de Hond schijnt het er dus voor te houden, dat het woord *beeldstorm* niet goed is en dat men *beeldenstorm* moet schrijven. Wij vragen, waarom?]

VRAGEN.

Waarde der muntspeciën. In vroegeren tijd werd meermalen bij plakkaat bepaald, hoeveel ieder muntstuk gold. Bij van Meteren b. v. vinden wij, fol. 241, eene opgave van de waarde van verschillende muntspeciën in Brabant in verschillende tijden. Vrage: In welke jaren in de eerste helft der 17e eeuw zijn daaromtrent in Holland door de staten van dat gewest of de staten generaal (wie van die beide had daartoe de magt?) zoodanige bepalingen gemaakt?

A.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Michel Cervantes — Don Quijote de la Mancha. In N°. 6 Agosto de 1872 van het »Boletin de la reproduccion fóto-tipografiaca de la primera edicion de Don Quijote de la Mancha etc." [1]) komt eene lijst voor van de vertalingen in het Nederlandsch van dit zoo hoog geschatte werk, zoo ook van eenige kluchtspelen van denzelfden schrijver — door Dr. Thebussum, die daarin onder anderen bijvoegt: dat daar hij deze opgaven door tusschenkomst van den Navorscher verkregen heeft, aan de inzenders van deze artikelen in dat maandwerk hiervoor zijnen welmeenenden dank betuigt. In dit N°. vindt men tevens eene zeer gunstige beoordeeling van »Cervantes Reis naar den Parnassus" door J. J. Putman, Kan. Deken en Pastoor te Utrecht 1872, van denzelfden schrijver; die mede daarbij de aandacht van zijne landgenooten op den Navorscher vestigt.

LABORANTER.

[1]) Barcelona 1872.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Portret van Maria van Engeland door Antonie van Dijck geschildert, 1640/1641. Uit den onderstaanden brief door Jane Roxbrough? den 13 augustus 1641 te Richmond aan Joan Wolfert van Brederode, grootmeester der artillerie, geschreven, blijkt dat er door van Dijck portretten van deze prinses zijn geschilderd; wordt gevraagd: bestaan deze nog en is er iets bekend van het verblijf van den schilder hier te lande in dat jaar?

LABORANTER.

Monsieur!

Je me tiens grandement vostre obligée de la paine qu'il vous a pleu prendre de m'escrire et encor plus, que me jugiez capable de vous rendre service en ce Pays. Je vous supplie de croire, que je m'y employray auec toute sorte d'affection. Je n'eusse esté si longtemps sans vous escrire, n'eust esté que j'ay crue, que mes Lettres vous seroyent plus agréables, s'ils estoient si heureuses, que d'accompagner le Portraict de son Altesse Royale. Mais le malheur m'en a tant voulu, que monsieur van Dyck a presque tousjours esté malade, depuis vostre depart de ce Pays, tellement que je n'ay peu auoir le Portraict, qu'il faisoit pour Monsieur Le Prince, jusqu'a cette heure. Mais il a promis asseurement à la Royne, qu'il auroit le vostre prest, dans huict jours; et qu'il desiroit le porter luy mesme, auec un autre qu'il faisoit pour madame la Princesse d'Auranges.

Il est resolu de partir dans dix ou douze jours de ce Pays pour le plus tard: Et en passant par l'Hollande, il vous donnera le Portraict de Madame. J'espère que ceste verité m'excusera de ce que j'ay esté si longtemps, sans auoir faict responce à Vostre Lettre, et à m'acquitter de ma promesse. Croyez Monsieur,

que je puis manquer de pouvoir, mais jamais de volonté, en toutes occasions, de vous tesmoigner que je suis.

Monsieur,

Vostre humble et Obeissante servante

(Signé) JANE ROXBROUGH ?

De Richmont ce 13° d'Aoust 1641.

A Monsieur,

Monsieur le baron de Brederode, grand Maistre de L'Artillerie de Hollande.

Receue le 5 Septbr. 1641.

VRAGEN.

Claus Slutter. Emile de Montégut, in zijne Impressions de voyage et d'art (Revue des deux mondes, 1872, II Juillet p. 112—122) vermeldt en prijst, als eenen waardigen voorlooper van Michel-Angelo, den »imagier" of beeldhouwer van Philips den Stouten, hertog van Bourgondie. De tombe van dien vorst te Dyon werd door Claus Slutter gebeeldhouwd. De Montégut en andere noemen hem een Hollander. Wie weet meer van dezen beeldhouwer uit de vijftiende eeuw?

J. D.
L.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder die in 1872 als *Beschermer* toetreedt — en mij een postwissel van *f* 3 zendt (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, gelieft bij te dragen), en mij... voor zooveel hij niet *in Amsterdam* woont — *portvrij* naam en adres van zijn *gewonen boekhandelaar* opgeeft, ontvangt in den loop van dit jaar door mij: I. Prof. Moll: Kerkgezang; II. Jaarboek; III. prof. Loman: Valerius, XIX Oud-Nederlandsche Liederen; IV. prof. Loman: XII Geuzeliedjes uit den Spaanschen tijd; V. wat wij wijders dit jaar zullen uitgeven.

De Leden (postwissel *f* 1.25) ontvangen: 1°. Prof. Moll; 2°. Jaarboek. — Wij tellen thans ruim 500 Beschermers en bijna 300 Leden.

Wie mij in steê van een postwissel van *f* 3.— eenen van *f* 7.25 overmaakt, ontvangt bovendien Sweelincks „Regina Coeli" en zijne „Orgelstukken."

PROEVE EENER NAAMLIJST VAN TOONKUNSTENAARS, KUNSTVRIENDEN EN SCHRIJVERS OVER (EN IN BETREKKING TOT) TOONKUNST, die, van de vroegste tijden tot het jaar 1800 in Noord-Nederland (het tegenwoordig koninkrijk der Nederlanden) geboren zijn, of korteren of langeren tijd gewoond hebben,

VERZAMELD DOOR

DR. J. P. HEIJE.

(*Vervolg van bladz.* 460).

C. [1]

CELE, JOHANNES. g. Zwolle ...., † Zwolle 1417. *T.*

CENTEN, GIJSBERT. g. ...... 1720, Wormer 1752—62. *O.*

CEULEN, WILHELMUS. g. Rott. 1775, † Amst. 1823. *V.*

*CHAINCÉ, of CHAINCE, JOHANNES. 2e helft 16e eeuw. *K.* Comp. in Commer's Collectio.

*CHALON, F. Parijs omstreeks 1800. *Ob.*

CHALON, HENDRIK. g. Amst. .... † Leiden 1790. *K.* Liederen in de 4 Muzikale Jaargetijden. Harderspel: »Het feest der liefde." (I. 9.) [2]

CHALON, HENDRIK LOUIS. g. Amst. .... Parijs 1780—90. *V.*

CHALON, JAN. g. Amst. 1738, † Londen 1765. *K.*

CHALONS, KAREL. Amst. 1742—60. *Kl.*, *V.* & *K.* Zes Simfoniën; zes klaviersonaten.

*CHAUVON, ... omstr. 1715. *K.* Werken voor *V.*, *Fl.* & *Ob.* te Amst. uitgegeven.

CHEVALLIER, AMEDEUS LE. Amst. 1689. *T.* & *S.*

CHEVRIER, FRANÇOIS ANTOINE. g. Nancy .... † Rott. 1760, was meest in Parijs. *S.* Observations sur le Théatre.

CHIMARRHAEUS, JACOB. g. Roermond 1560, † Leitmeritz 1614. *Z.* & *V.* (I. 105).

CHRISTIAEN. Delft 1554 (?) *Z.*

CHRISTIANI, ... (Vader van P.) Amst. 1787. *L.*

CHRISTIANI, PHILIPPUS. g. Amst. 1787, † Amst. 186.. *Cl.*

CHRISSTOFFER. Groningen 1560. *O.*

---

1) De namen beginnende met C doch die als K uitgesproken wordt, zoeke men op die letter.

2) Verwijzing naar het Eerste Jaarboek der Vereeniging, alwaar op de daarbij vermelde bladzijde eenige mededeeling geschiedt omtrent den persoon achter wiens naam deze aanduiding geplaatst is.

D.

Dael, Godaert van. Utrecht 1631. *T.*

Dahmen, Arnoldus. g. Harlingen 1767, † Amst. 1829. *Fl.*

Dahmen, Hermanus. g. Sneek 1755, Amst., Steinfurt, Rotterdam., † Rott. 1830. *H.* & *K.*

Dahmen, Jacob. g. Groningen 1755/58, Harlingen, Amst., Rott., Engeland, † Engeland. ....? *C.*

Dahmen, Johannes Arnoldus. g. 's Gravenhage omstr. 1760, Londen 1794, † Londen ....? *V.*, *C.* & *K.* Duetten voor *C.*

Dahmen, Johannes Cornelis. Rott. .... *Fl.*

Dahmen, Pieter. g. Deventer 1755/60, † Sneek .... *V.*

Dahmen, Wilhelm. g. Doesburg of in het Munstersche 1731, † Harlingen 1780. *T.*

Dahmen Jr., Wilhelm. g. Harlingen 1767/73, Amst., Rott., Londen; gesneuveld in Spanje. *H.*

Dahmen. Willem Hendrik. g. Amst. 1797, Nijmegen 1818, † Nijmegen 1847. *V.* (I. 94).

Daij, Frederik Eduard. Leiden 1717 — † 65. *O.*

Dale, Anton van. g. ...... 1638, † Haarlem 1708. *S.* Dissertatie waarin over muziek.

Dalen, Clemens van. Utrecht 1594. *I.*

Dalen, Jan van. Utrecht 1472. *I.*

Dam, Gijsbert van. g. Oudewater ...., Woerden 1657. *O.*

Dam, Lambertus van. Leeuwarden 1790—1825. *Orb.* (In de laatste jaren L. van Dam & Zonen en L. & J. van Dam.)

Damast, Willem. Utrecht 1427. *I.*

Dambach, J. A. 's Gravenhage 1772. *I.*

Danck, Jan Pietersz. Tholen 1546—47. *O.*

Daneel, meester. Bergen op Zoom 1472—76. *Orb.*

Daniël, 's Hertogenbosch 1448. *Z.*

Dankerts, Dankers of Dankert, Ghiselin, Ghiselain of Ghiselinus. g. Tholen omstr. 1500, Napels 1538, Rome 1540—65. *Z.* & *K.* Werken in Commer's Collectio.

Dapperen, Dirk van. g. Haarlem 1791, † Haarl. 1822. *Zm.* & *K.* Zangoefeningen. Een- en meerstemmige liederen.

Dargentil, ... g. Tholen .... *Z.* & *K.* Werken in de pauselijke kapel.

D'Aspijck, Willem. zie Aspijck, Willem d'.

David van Bourgondie, Bisschop. Utrecht omstreeks 1490. *T.*

Delbrugge, Carel Jan. Steenwijk 1751—55. *O.*

*Densz, Adriaan. einde der 16e eeuw. *L.* & *K.* Florilegium, Keulen, 1594.

Derck Petersz. Utrecht 1603. *Orb.*

Derk, Jan Nicolaas. g. ..... 1690, Hoorn 1734—58. *Klg.* (I. 66)

Derosiers, Nicolas. g. Frankrijk ...., Holland 1688—89? *K.* La fuite du Roi d'Angleterre.

Descartes, René. of Cartesius, Renatus. g. La Haye (Frankrijk)

1596, Holland 1629—49, † Stokholm 1650. *S.* Musicae compendium.

*DESLIN, JEAN. 16e Eeuw. *K.* Werken in Commer's Collectio.

DEUTEKOM, ANTONIUS. Utrecht 1657. *K.* Psalmen.

*DEUTOKAM, g. Ned..... Cassel 1675—85. *V. d. G.*

DEVENTER, HANS VAN. Utrecht 1430. *I.*

DEVENTER, MATHIAS VAN. Nijmegen (?) 1726. *Orb.*

DIAKEN, WILLEM. Haarlem 1640—43. *Orb.*

DIBBITSZ, FREDERIK. Amst. 1760—71. *Klg.* [1])

DICX, JO. Utrecht 1657 — † 1666. *O. Kln.* & *K.* Fransch air met var. in »'t Uitnemend kabinet."

DIERCK MATHEEUSZ, JAN. 's Hertogenbosch 1546. *Z.*

DIJK, JACOB VAN. g. Vlaardingen 1745, † Kralingen 1828. *S.* Vlaardinghs zangverschil (?)

DILKEN, J. VAN. .... 1775. *Orb.*

DILLEN, WILHELM. g. 16e eeuw. Parma begin 17e eeuw. *K.* 5—12 st. Missen; Venetië 1622.

DINTER, P. F. VAN. g. Rotterdam 1785, † Tegelen 1854. *Orb.*

DION, LAMBERTUS. g. Maastricht, ..., † Italië 1648. *O.*

DIONIJSIUS CARTHUSIANUS. g. Rickel 1402, † Roermond 1471. *S.* Over den discant bij den kerkdienst.

DIRCKS VAN PURMERENDE, PETER. Weesp 1595—98. *O. & Kln.*

DIRK. 's Hertogenbosch 1426. *O.*

DIRK. 's Hertogenbosch 1448. *Z.*

DIRK MATTHEUSZ. 's Hertogenbosch 1556. *Z.*

DITLOFF, ZACHARIAS. Amst. 1774—75. *Zm.*

*DIVITIS, ANTON. .... 1514. *K.* Credo, 6 Vocum.

DODT, JOHANNES JACOBUS. g. Flensburg ...., † Utrecht 1847. *S.* Muzikale bio-bibliographiën in versch. tijdschriften.

DOEDES, IDTZ. Staveren 1774. *O.*

DOEM, J. VAN DEN. Utrecht 1427. *I.*

DONGA, GOSLING JANS. Dokkum 1751—55. *O.*

DOORN, ... VAN. † Utrecht 1843. *Ob.*

DOORN, of DE SPINA, PHILIP VAN DEN. 's Hertogenbosch 1532—56. *Z.*

DORT, CORNELIS VAN. Amst. 1693. *Kln.*

DOUWES, KLAAS. g. Leeuw. 1668, † omstr. 1722. *O.* & *S.* Grondig ondersoek van de toonen der muzijk.

DRIEHUIJS, JACOBUS. g. Gouda omstr. 1720? *S.* Orgelfeest.

*DOUBRAW, JOHAN VAN. ..... 1512. *Orb.*

DROUET, LOUIS FRANS PHILIP. g. Amst. 1792 of 93, † Frankfort a/m na 1861 (?) *Fl.*

*DREESCH of DRESCH. J. ..... 1793. *K.* Viool soli, Amst. Schmitt.

DUARTE, FRANCISCA. Amst. 1631. *Z.*

DUIVENBODE, WILLEM CORNELISZ. Leiden 1594. *I.*

DUIJNKERCKEN, CLAES VAN. Utrecht 1551. *I.*

DUIJNKERCKEN, WILLEM CLAESZ. VAN. Utr. 1564— † 1624. *O.* & *I.*

---

[1]) Schijnt echter voornamelijk geschutgieter te zijn geweest.

DUYNKERKEN JOH. 's Hertogenbosch 1531. *O.*
DUIJNKERKEN, JOHAN VAN. Utrecht 1546. *I.*
DUITSCHOT of DUIJSCHOT, JOHANNES of JAN. Amst. 1694—1722. *Orb.*
DUITSCHOT of DUIJSCHOT, ROELOF BARENTSZOON. Amst. 1641—86. *Orb.*
DULKEN, JAN LODEWIJK. g. Amst. 1761, Munchen 1781. *Klb.*
DULLAERT, HEIMAN. g. Rott. 1636, † Rott. 1684. *T.* (I. 94.)
DURANT, HANS. Utrecht 1616. *Tr.*
DUSART, JOAN. g. Dordrecht (?)..... Haarlem 1655—92? *O.* & *K.* Zederijmen van Antoni Jansen. (I. 13.)
DUSART, THOMAS. Utrecht 1628—47. *I.*
DUSSEN, FREDERIK VAN DER. g. Zutfen 1753, Arnhem 1770 — † 1828. *O.* & *Kln.*
DUSSEN, JAN HERMAN VAN DER. g. Arnhem 1782, Kampen 1805 — † 1860. *O.* *Kln.* & *K.* Engelenzang met orchest.
*DUSSIK, JOH. LUDWIG. ..... *Kl.* & *K.* Klaviersonaten te 's Gravenhage uitgegeven.
DUVENBODE, DIRK JORISZ. Leiden 1597. *Z.* en *O leerling* van Corn. Schuijt.

E.

EBBINK, B. W. Steenderen 1815. *O.*
EBERHARDUS FRISINGENSIS. 11e eeuw. *S.* De mensura fistularum.
EEKMANS, LEVINUS. Alkmaar 1639—† 41. *Orb.*
EELKENS, JAN. 's Hertogenbosch 1387. *O.*
EEM, EGBERTUS VAN. g. Kampen 1748, Dordrecht 1776— † 1821. *O.*, *Kl.*, *V.* & *K.* Klavierstukken.
EEZEN, BAREND VAN DEN. Weesp 1813 — † 26. *O.* & *Kln.*
EFFERS, WILLEM. ..... 1636. *Klg.*
EGBERT. Utrecht 1420—27. *L.*
EGHEN, MARGRIETE VAN. Middelburg 1364. *T.*
EYCK, Jonkheer JACOB VAN. Utrecht 1625—† 57. *O.*, *Kln.* & *K.* Der fluiten lusthof.
EIJGEMAN, JOHANNES. Leiden 1786—1809. *O.*
EIJK, JAN VAN. g. Amst. 1757, † Amst. (?) 1822. *T.* & *S.* Orgelinwijding te Loosduinen.
EIJKEN, GERARD VAN. Amersfoort 1817—23. *O.* & *Kln.*
EYNDE, VAN DEN, of EINDIUS. Zie DE FINE.
EYNDE, VAN DEN. Zie JAN à FINE.
EYSDONK, LEONARD VAN. g. Gemert 1735, † Oss 1812. *Orb.* & *Klb.*
EYSDONK, PAULUS VAN. g. Helmond begin 18e eeuw. Gemert 1764 — † 73. *Orb.*
EINDHOVEN, AART VAN. 's Hertogenbosch 1387. *Z.*
ELIAS, NICOLAAS. Utrecht 1468. *Orb.*
ELSMANN, J. C. g. Saxen Gotha 1777, † 's Gravenhage 1855. *Fag.*
ELVERVELDT, H. VAN. ..... 1756. *S.* Onderw. om klav. en orgels te stemmen.
EMBACH, CHARLES. ..... 179... *I.*

EMDEN, A. J. VAN. Middelburg 1806. *T.*
EMO. † Wittewierum (?) 1237. *T.*
ENDE, ANNA VAN DEN. Zie BURON.
ENG, B. VAN DEN. Zie BERNT WTEN ENG.
ENGELBERTS, ENGELBERTUS MATTHIAS. g. Noordlaren 1731, † Hoorn 1807. *S.* Verdediging van de eer der Holl. natie en wel ten aanzien van de Musijk, enz.
ENTER. H. SIMONS. Groningen 1730. *T.*
ERASMUS, DESIDERIUS. g. Rott. 1467, † Bazel 1536. *Z.* & *K.* Lofzangen, te Venetie uitgegeven.
ERMGAERT, MICHIEL CLAAS TOUWENZOEN. Delft 1408—29, (volgens Ed. Gregoir) 1430—51 (volgens Proff. Moll.). *O.*
ERP, CHRISTINA VAN. g. .... 1592, † Muiden (?) 6 junij 1624. *Kl.*
ESKES, RENIER. Amsterdam 1775. *Zm.*
EUNICKE, FRIEDRICH. g. Sachshausen 1764, Amst. 1794. *Z.*
EVERT. Utrecht 1402—03. *T.*
EWICHARDI, GERARDO. Utrecht 1621. *O.*
EWOUT, PIETER. Leiden 1571. *O.*

F.

*FABER, ... Amst. (?) omstr. 1770. *K.* 6 *Kl.* sonaten.
FABER, F. Koevorden (?) 1658. *Orb.*
FABRI, JAN. 's Hertogenbosch 1423. *Z.*
FALENTIJN, MICHIEL. Dordrecht 1755. *O.*
FASTRÉ, (vader van J.) † Middelburg 1794. *T.*
FASTRÉ, JOSEPH. g. Vlissingen 1784, Middelb. 1807—15, 's Gravenhage 1830—42. † Gend 1842. *K.* 3 st. Zangstukjes en Zangleerwijze.
FEDDEMA, JAN. Harlingen 1781. *O.* (I. 59)
FEITH of FEITHIUS, EVERHARDUS. g. Elburg 16e (?) eeuw. *S.* Antiquitatum Homericarum, libr. IV, 1677.
FELBINGER, JEREMIAS. Holland na 1640. *T.*
FELTENBERG, A. A. Leiden 1825. *O.*
FERRADINI, GIOVANNI. Amst. 1729. *Fl.* & *K.* Soli voor de fluit.
FESCH, WILLEM DE. g. Holland ongev. 1700, Antwerpen 1725—1731, † Londen 1760. *K.* Sonaten, concerten, soli voor viool en violoncel; Oratorium Judith.
FÈVRE, S. LE. Amst. 1656. *K.* Zederijmen van A. Jansen.
FIENUS of FYENS, JOHANNES bijg. JEAN DE TURNHOUT, g. Turnhout .... † Dordrecht 1585. *K.* Madrigalen, gezangen, enz.
FINCKEN, JOHANN. Amst. 1599. *T.* (?) Eccard komponeerde een bruiloftslied te zijner eere.
FINE of VAN DEN EYNDE, JAN à. . . . . . . 1548. *Klg.*
FINE, (VAN DEN EYNDE of EINDIUS) ARNOLDUS DE. Denemarken 1559—86. *T.* (I 14).
FISCHER, J. P. A. † Utrecht 1778. *O.*, *Kln.*, *K.* & *S.* Verh. van de klokken; concert voor piano; simfonie voor orkest. (I 67).
FITZ, TRA. JONISZ. Utrecht 1562. *Tr.*

FLORIJS. Delft 1506—08. *O.* (I 58/59)
FLORIS V. 13e eeuw. *Z.*
FOCKEMA, SYBREN. Staveren 1755. *O.*
FOCKING, W. Amsterdam 1791. *O.*
FODOR, CHARLES. g. Venlo 1754, † Parijs 1799. *Kl.* & *K.* Simfonien, sonaten, enz.
FODOR, CHARLES ANTOINE. g. Venlo 1775, Amst. 1792—† 1846. *V. Kl.* & *K.* Opera: Numa Pompilius. (I 94).
FODOR, JOSEPH. g. Venlo 1750, Parijs 1790—94, Moskou 1794—† 1826. *K.* Komp. voor *V.*
FORTMEIJER, JAN WILLEM. .... 1759. *O.*
FOSSE, SIMON DE. alias VAN DER GRAFT. Amst. 1559 —62. *Tr.*
FOUCART, J. . . . . . . 1654. *K.* 3 Couranten.
*FOUX, ... 's Gravenhage (?) 1781. *K.* 6 kwartetten voor *Fl.*, *V.*, *Alt* en *Bas.*
FRANCKEN, EGIDE. Maassluis 1734. *S.* Heilig gebruik der orgel, enz.
FRANK, PIETER. g. .... omstr. 1770, Leeuw. 1788—† 1847. *O.*
FRANS, Meester. Kampen 1529. *O.*
FRANS ADRIAENSZ. g. Delft ...., Leiden 1541. *O.*
FRANSEN, ... Vollenhoven 1750—55. *O.*
FREIJTAG, H. E. g. Peize ...., Groningen 1816—60. *Orb.*
FREIJTAG, H. H. g. Hamburg 1759, Gron. 1789—† 1811. *Orb.*
FREMIJ, MAMMAS. omstreeks Amst. 1670. *Klg.*
FREMY, GLAUDE. Amsterdam 1686. *Klg.*
FREUBEL, JOHANN ERNST. g. Rudolstad 1728, Vlissingen 1764, Middelburg 1769, Bergen op Zoom 1770—† 76. *O.*
FREUBEL, JEAN LOUIS PIERRE LEONARD. g. Namen 1763, Amst. 1801—† 28. *O.*, *V.* & *K.* Simfoniën, concerten, balletten, enz.
FREUBEL geb. SMALWOUDT, C. † Amst. 1832. *Z.*
FRIEDERICHS, JAN CASPER. g. Gouda (?) 1791, † Gouda 1834. *Orb.*
FRISCHMUTH, LEONARD. Amst. 1756—62. *K.* & *S.* Onderwijzinge van 't clavecimbel, Amst. Olofsen; 6 klaviertrio's met fluit.
FURNERIUS, J. Rott. 1642—46. *O.* (I 60/61.)

G.

GABRY, BALTHASAR JEAN. g. .... 1792, † Gouda 1853. *Orb.*
GALAMA, LOUIS. .... vóór 1788. *Orb.*
GALTUS GERMERSZ. Utrecht (?) 1623—36. *Orb.* (Vergelijk van Hagerbeer.)
GALTUSSEN of GALTUSZ, GERMER. Amst. 1626—51. *Orb.* (Idem).
GANDAVO, SIMON DE. 's Hertogenbosch 1350. *Z.*
GANZ, SALOMON. g. .... 1784, 's Hage 1818—21, † Parijs 1850. *V.*
GARBRANT TEUNISZ. Dordrecht 1627. *O.*
GARELS of GHARELS, R. .... 1732—49. *Orb.*
GASPARD, MICHEL. Utrecht (?) .... *S.* Over het gebruik der Muziek in de geneeskunde.

GASSMANN, JAN TRI. Groningen 1795. *J.*
GEERDINGH, HERMAN. Amst. 1659—68. *Kln.*
GEERKENS, P. J. g. Dordrecht 1757, † Dordrecht 1833. *O.* & *Orb.*
GEEST, CORNELIS DE. Dordrecht 1507. *O.* (I. 59).
GEILFUS, CARL GOTTFRIED. † Utrecht 1740. *Kl.*, *O.* & *K.* 12 Sonaten voor klavier. (I. 15).
GEILHOVEN, ARNOLD. Rotterdam begin 15e eeuw. *S.* Sompnium doctrinale.
GELDER, ISAAC VAN. g. Rott. 1793, 's Gravenhage 1815—63. *C.*
GELDER, WOUTER VAN. Utrecht 1619—† 38. *O. Kln.*
GELEIN ALARDTZ. Bergen op Zoom 1605—8.
GELEN, ... VAN. Utrecht 1463. *Tamb.*
GELIJS. Utrecht 1402—03. *P.*
GELIS HERMANSZ. Utrecht 1626—27. *Orb.*
GELIS, Meester. Utrecht 1560. *Tr.*
GEMINIANI, ... Rotterdam omstr. 1775. *O.*
GEMINIANI, FRANCESCO. 's Gravenhage 1746—56. *K.* & *S.* Dictionaire Harmonique.
GENDT, HANS VAN. Utrecht (?) 1462. *Sp.*
GERBRAND ANTHONIUSZOON. Utrecht 1624. *O.*
GERIJT. Utrecht 1420. *Orb.*
GERIJT of GERIJTKIJN. Utrecht 1441—66. *P.*
GERIT HENRICSZOEN. Utrecht 1441 (?). *P.*
GERIT, anders HARTEKEN. 's Hertogenbosch 1548. *Zm.*
GERMER GALTUSZ. Zie GALTUSSEN.
GERRIJT JANSZ. 's Gravenhage 1538. *Zm.* (I. 74).
GERRIT HENDRICKSZ, genaamd Orgelpijp, Leiden 1579—† 86, *O.* & *Kln.*
GERRIT HENRICSZ. Utrecht 1439. *L.* (?)
GERRIT PIETERSZ. Utrecht 1504—35. *Orb.*
GERSTENHAUER, J. M. Utrecht (?) 1780—92. *Orb.*
GERZONY, ... Middelburg omstr. 1755. *V.* & *C.*
GESB. AERTSZ. Utrecht 1551. *Tamb.*
GEWIJZIUS, F. .... 18e eeuw. *K.* (I. 97).
GHEER, ALBERT GOEIJERTSZ. VAN DE. Utrecht 1446. *O.*
GHEER, GOEIJERT GOEIJERTSZ. VAN DE. Utrecht 1443—84. *O.*
GHEGEL, THEOD. 's Hertogenbosch 1350. *Z.*
GHEMERT, JAN VAN. 's Hertogenbosch 1468. *Orb.*
GHERIJD WOUTERSZOON. Utrecht 1403. *Sp.*
GHERIJT. Utrecht 1402—03. *Ved.*
GHERIJT. Kampen 1529. *Klg.*
GHERIJT JANSZ. Utrecht 1455. *Orb.*
GHERIT. Utrecht 1467. *O.*
GHIJSBERT of GIJSBERT MELCHIORSZOON. Utrecht 1534—† 71/72. *O.*
GHIJSEN, HENDRIK. Amst. 1686. *Z.*
GIESSEN, GERRIT VAN. Amst. (?) 1685—1700. *Orb.*
GIEZEN, HENRI VAN. Utrecht (?) 1723. *Orb.*
GIJSBERT. Utrecht 1461—1466. *Tr.*

GIJSBERT FRANSZ. † Leiden 1570. *O.*
GIJSBERTUS. Utrecht 1522. *Z.*
GIJSEN, JAN VAN. Delft 1741. *T.*
GILLES. Middelburg 1364. *P.*
GILLES. Middelburg 1532. *Kln.*
GLASER, J. P. Arnhem 1784 ?. *O. & K.* Six Simphonies.
GODEKIJN GODEVERTSZOON. Utrecht 1427. *Sp.*
GODEWYCK, MARGARETHA VAN. g. Dordrecht 1627, † Dordrecht 1677. *Z. & Kl.* (I. 17).
GODSCHALK & JANNES. Delft 1414. *Orb.* (I. 61).
GOEDENDAGH, JOHANNES, ook genaamd Bona Dies. g. Noord-Nederl. woonde in Italië. *T.*
GOERT, Meester. Utrecht 1420—52. *O.*
GOERT VAN PISA. Utrecht 1643. *Orb.*
GOGAVA, ANTONIUS HERMANNUS. g. Grave 1529, Venetië 1550, † Madrid 1569. *S.* Aristoxeni, musici antiquissimi, etc.
GOIS, JACOBUS. Utrecht 1615. *Orb.*
GOMPERT. Utrecht 1403. *P.*
GOUDSBERGEN. .... Dordrecht vóór 1800. *T.*
GOVERT of GOVERDT. Haarlem 1463—1506. *O.* (I. 59 & 62).
GOVERT BERTELMEUSZ. Haarlem 1500. *O.* (I. 65).
GRAAF, ALBERT DE. Amst. 1690 — † vóór 1704. *Klg.*
GRAAF, JAN DE. Amsterdam 1775. *Zm.*
GRAAF, JAN ALBERTSZ. DE. Amst. 1704—34 (?) *Klg.*
GRAAF of GRAVE, JAN JACOB DE. g. Amst. 1670, † Amst. 1730. *O. & Kln.*
GRAAUWENHAAN, ARNOLDUS VAN. Delft na 1773. *O.*
GRAAUWENHAAN, SAMUEL VAN. Delft 1776. *O.*
GRAF of GRAAF, CHRISTIAAN ERNST. g Schwartburg omstr. 1726, 's Gravenhage 1782—† omstr. 1804. *V. K. & S.* Simfoniën, kwintetten, liederen, enz.; De natuur der Harmonie in de Generaalbas. (I. 59).
GRAF, FRIEDRICH HARTMANN g. Schwartzburg 1730, 's Gravenhage 1770—79, † Augsburg 1795. *Fl.*
GRAF, JOHANN HIERONIJMUS. g. Salzbach 1648, Leiden 1672—1675. *T.*
GRAFT, VAN DER. Zie DE FOSSE.
GRAND, JACQUES JOSEPH LE. Leiden 1750 — † 1759. *O.*
GRAND, NICOLAAS FERDINAND LE. Holland 1700—1716 (?) *K.* Triomf der Batavieren; Cantaten en Arietten.
GRAUE, B. A. † 's Gravenhage 1859. *I.*
GRAUROK, JAN. Gorinchem (?) 1518. *Orb.*
GRAVE, JAN JACOB. Zie DE GRAAF.
GRAVE, Mej. Amst. omstr. 1810. *T.*
GRAVIUS, ABRAHAM. Franeker 1674. *S.* Historiam philosophiam.
GREBBER, P. DE.... 1643. *K.* Ter eere van J. A. Ban.
GREGORIUS. Utrecht 1543. *O.*
GREGORIUS, JOHANNES. g. Amst. 1607, † Hindlington 1646. *S.* De organis musicis hydraulicis et pneumaticis; Dissertatio de more canendi.

GREIDANUS, J. P. Heerenveen 1816. *O.*
GRIJS, JAN LE. Bergen op Zoom. 1533—34. *Kln.*
GRIJS, GERARD VAN. Dordrecht 1583. *O.*
GRIMAUD, ... Amsterdam 1749. *K.* Te Deum.
GROENEMAN. .... Zutfen 1772—78. *O. & Kln.*
GROENEMANN, ALBERT. g. Keulen .... 's Gravenhage 1750 — † 1758. *V. O. & K* 12 Soli voor *V.* 6 Trio's voor 2 *V. & Fl.*
GROENEMANN, JOHANN FRIEDRICH. g. Keulen .... Amst. 1741. *Fl. & K.* Sonates voor *Fl.*
GROENENBURCH, MICHIEL VAN. Utrecht 1545—67. *O.*
GROENENDAAL, J. N. VAN. † Tilburg 1846. *Z. & K.* Missen en Motetten.
GROONEMAN of GRONEMAN, A. F. Zieriksee tot 1760, Goes 1760, Zutfen 1772—78. *O. & Kln.*
GROOT, DAVID EDUARD DE. g. Amst. 1795, Parijs 1864. *Cl. & K.*
GROOT, HENDRIK DE. Amst. 1795. *Cl.*
GROOT, HUGO DE. g. Delft 1583, † Rostock 1645. *S.* Over de Muziek der Hebreën.
GROOT, JACQUES DE. Middelburg 1647. *O.*
GROUSTRA, LAMMERT DIRKS. Hinlopen 1755. *O.*
GRUISEN, A. VAN. Leeuwarden 1783—99. *Orb.*
GRUISEN & ZOON, A. VAN. Leeuwarden 1811—20. *Orb.*
GRUNDLACH of GUNDLACH. .... 's Gravenhage 1772. *I.*
GRUSON, NICOLAAS DE. .... 18e eeuw. *K.* (I. 97).
GUERINI, FRANÇOIS. g. Napels. .... 's Gravenhage 1740—60. *V. & K.* Concerten, enz. voor Strijk-Instr.
GUIDONIUS, JEAN. Maastricht (?) 1554. *S.* Minervalia-artium liberalium in musica decretatio, etc.
GUISLAIN, PIERRE JOSEPH. g. Bergen op Zoom 1757, † Antwerpen 1812. *V. & K.* Concert en Sonates voor *V.*
GUNST, PIETER VAN. Amst. .... *T.*

TAALKUNDE.

LIJST VAN NEDERLANDSCHE VOORNAMEN.

Mijn verzoek om bijdragen tot aanvulling der lijst van voornamen heeft bij vele medewerkers van den Navorscher gunstig gehoor gevonden. Vooral ben ik daarvoor dank verschuldigd aan de heeren T. H. de Beer, E. A. P., P. Fret, J. E. ter Gouw, H. M. C. van Oosterzee, G. P. Roos, J. J. Smits en Johan Winkler. Ook prof. P. Bosscha en J. Honig Jz. Jr., beide reeds overleden, boden mij daarin hulp. Zoo ben ik thans in staat eene tweede lijst te

geven. Nog zijn er zonder twijfel namen, die mij onbekend gebleven zijn. Ik houd mij daarom voor verdere mededeeling aanbevolen.

In een opzigt zal deze tweede lijst van de eerste verschillen. Vroeger was ik er niet voor, namen op te nemen, die men ellendig verknoeid, soms bijna onkenbaar gemaakt heeft door er een latijnschen of franschen vorm aan te geven. Ik ben echter daaromtrent van gevoelen veranderd. Het zijn wel slechte namen, maar sommige komen dikwijls voor, enkele zelfs zoo dikwijls, dat zij op eene lijst van voornamen niet mogen ontbreken. Men denke b. v. aan Alida, Aletta, Wilhelmina enz. Andere kunnen tweederlei oorsprong hebben. Zoo kan Dina een bijbelsche naam zijn en als zoodanig goed; maar het kan ook afkomstig zijn van Barendina, Gerardina en een aantal andere van dezelfde soort en in dit geval mag het geen goede nederlandsche naam heeten. Het is hier dus moeielijk de juiste grens te trekken. Maar bovendien is het misschien goed, dat onzen landgenooten eens eene breede lijst van die monsters onder de oogen komt. Het kon zijn, dat de eene en andere, ziende tot welk eene menigte zij reeds aangegroeid zijn, er door teruggehouden werd om zijne kinderen, zijne dochters vooral, met zoo barbaarsche namen op te schikken. Men vindt op deze lijst dus goede en slechte namen door elkander. Ik zal er echter bij aanteekenen welke daarvan, om de zoo even vermelde reden, geene aanbeveling verdienen.

Namen die, ofschoon op naamlijsten vermeld, stellig onecht zijn of door schrijf- of drukfouten zoo bedorven dat zij onkenbaar zijn geworden, heb ik weggelaten. Waar ik twijfelde, heb ik gemeend den naam te moeten opnemen, met verwijzing naar de plaats waar ik dien vond. Ook bij sommige weinig voorkomende, voor een deel vreemd klinkende namen, maar waaromtrent ik toch goede reden heb om te gelooven dat zij in gebruik zijn of geweest zijn, heb ik aangeteekend, vanwaar ik ze ken.

TWEEDE LIJST.

Mansnamen.	A.	*Vrouwennamen.*
Aalke.	Aalk.	
	Aaltruid.	

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
Aamrik, Amerik.	
Aanklê?	
	Aantje.
	Aardewijntje.
Aarland.	
	Arnoudina.
Abdias.	
Abelius.	Abelia.
	Abelina.
	Abrahamina.
	Adalberta.
	Adama.
	Adamina.
Achilles.	
Addick.	
	Adelaïde.
	Adelia.
Adelinus.	Adelina.
	Adrietta.
Adser.	Afina.
	Afita.
Agabus.	
Agathon.	
Agathus.	
Agnes.	
Agnesius.	
Agnietus.	
Agnites.	
Aitse.	
	Ackea.
Alandus.	
	Alante.
	Aldegunda.
	Aldina.
Aleid,	
Aleidis.	

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
Aleidus.	Aliana.
	Alice.
Alidanus, Alidaan.	
	Alina,
	Allerdina.
	Allina.
Alof.	Alma.
Aloïsius.	Aloisia.
Amandus, Amand.	Amanda,
Amarents.	
Amatus.	Amata.
Amelius.	
Amme.	
	Amoena.
	Ampje.
	Andrea.
	Andrezina.
	Andriesa.
	Andriesetta.
	Andorpia.
	Angelina.
Angenus.	
	Ankje.
	Annechina.
	Annetje.
Ansgarins.	
Anssem.	
	Antina.
	Antonetta.
Anxt.	
Appius.	
	Arabella.
	Archibaldina.
	Ardenburgiana.
	Ardina.
	Arendina.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
	Arendje.
Aricius.	Aricia, Arizia.
	Arietta.
Arinus.	
Arius.	
Arlewijn.	
Armand.	
Arres.	
Asige.	
Ascanius.	
	Attentia ?
Augerius.	
	Augusta.
Aule.	
Aurelius.	Aurelia.
Ausonius.	
Ave.	Ave.
	Avezoete.
	Awelina.
	B.
	Baat, Baatje.
	Baldina.
Balster.	
	Baltazarina.
	Baltina.
Bane.	
	Barendina, Berendina.
Barrou, Barries.	
	Bartelina, Bartholina.
	Barteltje.
	Bartholomina.
	Bartina,
Baruch.	
	Bastina.
	Beekje.

Mansnamen.	*Vrouwen namen.*
	Beertje.
	Begge.
	Beyeraat.
	Beyertje.
	Belgica.
Beliaan.	Beliana.
	Belior.
	Bellina.
	Benine.
Benjaart.	Benjamine.
Benke.	
Benning.	
Bente.	
	Berdina.
Berke.	
Bertelinus.	
	Bertina.
Beth.	
	Bettina, Bettijn.
Bîgeman.	
	Bîgje.
	Bille.
	Bina.
	Blazina.
	Bloeme.
Boëthius.	Boëthia.
Bonefank.	
	Bôitske.
Bor.	
Borger.	
	Borsin.
Bos.	
	Boudina.
	Boudewijntje.
	Brabantina.
	Brandje.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
	Brechtland.
	Bregina.
	Brendel.
Britzanus.	
Brixius.	
Broërius.	
Bruinis, Brunis, Breunis.	
Brunnik.	
Brusten.	
	Bulst.
	Burgerdina.

C.

Cathalinus.	
Catharinus.	
Cebes.	
Cecilius.	
Celestus.	Celestine
	Celina.
	Celinde, Celindis.
Centinus.	Centina.
Cesar.	Cesarijntje.
Charlot.	
Chrysostomus.	
	Christoffelina.
	Cia.
Cyriacus.	
Cyrillus.	

D.

Damiaan.	Damiana.
	Dmaina.
	Dana.
	Dankerina.
	Daniela.
	Davida.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
	Daverine.
	Davine.
	Deciana.
	Deitsen.
	Dekje.
Deodorus.	
	Derkolina.
	Dibbeta.
	Dieduwe.
Dietert.	
	Diewerdina.
	Dilia.
	Dimanche.
Dimmer.	
	Dympna.
	Dina.
Diodorus.	
Dithardus.	
Djeuwe.	
Doe	
	Doedonia.
Doedse.	
Doewe.	
	Domina.
Doman.	
Domus.	
Donatus.	
Donke.	
Dotte.	

E.

	Ebelina.
	Ebella.
Ebertus.	
Edeltrudis.	
	Edith.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
	Eduarda.
	Edzina.
	Eegje.
	Eems.
	Eetke.
Efraïm.	
	Eida.
	Einje.
	Eitje.
	Eland.
	Eletta.
Eleazar.	
	Elfrida.
	Elik.
	Elle.
	Ellina.
	Elmertina.
	Elsebee.
	Elsebena.
	Elsebina.
	Elsina.
Eltet.	
	Eltina.
	Eltje.
Emelinus.	
	Emiliana.
	Emmelina.
	Emmerika.
	Emmichje.
	Engelina.
	Enick, Einick.
Enke.	
Entje.	
	Ericia.
Erm.	
Errit.	

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
	Ermina.
	Erzina.
	Eskelina.
Esselinus.	Esselina.
	Etat.
	Eulalia.
	Euphrasia.
	Eve.
	Evelina.
	Everarda.
	Everardina.
	Everina, Everijntje.
	Evertina.
	Ewoudje.

F. Ph.

Fabe.	
Fabius.	
Fannius.	Fanny.
	Fardou, Ferdou.
Feepke.	
Feken.	Feioena.
Fekerdy.	
	Felestis.
	Felicitas.
	Felitje.
	Femina.
	Femmigje.
Fenerus.	
	Fenny.
	Fennigje.
	Ferdinanda.
	Fidis.
	Fieke.
	Fîgje.
Fikus.	

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
	Filiberta.
	Filida.
	Philippa.
	Philippina.
Filis.	
	Philomena.
	Fîmtje.
Finantius?	
	Finella.
	Flandrinas.
Florijn.	
Florentinus, Florentijn.	
	Fod.
	Fokea.
	Fokkelina.
Folpmer.	
Forandinus?	
	Formina
	Fosca, Foske.
	Fouw.
	Fouwel.
	Frankina.
	Fredou.
	Freedsen.
	Freken.
	Frena.
	Frerina.
Friderius.	
Frisger, Fritsger.	
Friso.	
	Froene.
	Fropkjen.
	Frouwina.
Fulp.	
	Fusina.
	Fije.

Mansnamen	*Vrouwennamen.*
	Fijtje, Fijke.
	G.
Gaaf.	Gaaf.
Gaaltje.	
	Gabriela.
Gajus.	
Galein.	
Gallus.	
	Gardina, Gerdina, Geerdina.
	Garritdina, Gerritdina.
Garmt.	
	Gebbetjen.
	Geeltjen.
Geerling [1]	
	Geerls.
Geertruidus.	
Geil.	Geiltje.
Geld.	
Gelder?	
	Gelkje.
	Gelina.
	Geluina?
Geogradus?	
	Georgetta.
	Gerberdina.
	Gerbina.
	Gerbrecht.
	Gerina.
	Gerlachina.
Gerioen.	
Geraldo.	
	Gerondina?
	Gerra.

[1] Ik ben in het onzekere of deze naam, in een dagblad gevonden, mans- of vrouwennaam is.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
	Geselina.
Gesinus.	Gesina.
	Getjen.
Geurik.	
	Gidea.
	Gidia.
	Gieke.
	Giela.
	Gilda.
	Gilla.
	Gilzia?
	Gisla.
	Gleintje.
Gobel Goebel.	Gobelina.
	Godelieve.
Godewijn.	
Goedhart?	
	Goesje.
Goetse.	
Gôiard.	
Gôike.	
	Gola.
Golten.	
	Gordonia.
	Gorzina.
Gouden?	
	Goverdina.
	Goverina.
Grate.	
	Gratiana.
	Gretina.
Grimbert.	
Guarinus.	
Guido, Gui.	
Gunter.	
	Guurtje.
	Gijzelina.

H.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
Hadewinus.	
Hains.	
Hajonides.	
Hake.	
	Halewijne.
Hane.	
Hante.	
	Hardewina.
	Harnig?
Hartig.	
Hartog.	
Hebelius.	
	Heesjen.
	Heiligerdina.
	Heilwig.
	Heilzoete.
Helbe.	
Helenus.	
Heliodoor.	
Helper.	
Hemelken, Hemeltjen?	
	Hemke.
	Hendersjen.
	Hendrina, Hendrijntje.
Hereman, Heroman.	
Herne.	
Hester.	Hesterine.
	Heufke.
Heussen, Heusschen.	
Hilbert.	
	Hilde.
Hildegart.	
	Hilkea.
	Hillegina.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
Hillegond.	
Hillenius.	
	Hilse.
	Hiltrudis.
	Hîltje, Hîlts.
Himpke.	Him, Hime.
Hippolytus.	
Hisse.	
Hobius?	
Holte.	
Honoré.	
	Hortensia.
Hoske.	
	Hugolina.
	Huiberdina.
Humbert.	
Hunfried.	
Hune.	

AANTEEKENINGEN.

MANSNAMEN.

Vreemde. *Bijbelsche namen* zijn onder de op deze lijst voorkomende, Abdias, Agabus en Eleazar. Waarschijnlijk zijn de eerste twee in de plaats getreden van Abbe en Age,

Heiligennamen: Achilles, Amandus, Amatus, Brixius, Cyriacus, Cyrillus, Damianus, Didymus, Donatus, Fabius, Gallus, Hippolytus. Ook Gerioen, die op de lijst in het Belg. Mus. gevonden wordt, indien die althans daar ter plaatse niet aan opzettelijke verknoeiing zijnen oorsprong te danken heeft.

Andere latijnsche en grieksche namen, even als de vorige meestal in de plaats getreden van nederlandsche, die er in klank eenige overeenkomst mede hebben: Appius, Ascanius, Ausonius, Boëthius, Cebes, Cesar, Chrysostomus, Diodorus, Fannius, Gajus, Heliodorus. Zelfs den naam Phoebus heb ik gevonden. Zoo heette dr. Themmen,

in het begin dezer eeuw een bekwaam en zeer gezocht geneesheer te Amsterdam.

Ik vermoed dat hiertoe ook behoort Finantius, naar ik gis, verkeerde spelling van Venantius. Deodorus is bedorven nit Theodorus.

Fransche namen zijn Armand, Charlot en Honoré.

Baruch, Efraim, en Elkan zijn, voor zoo verre mij bekend is, alleen onder Israeliten in gebruik. Ook Bonefank, een naam dien ik slechts eenmaal aantrof, bij eenen Israeliet, in augustus 1869 te Nijkerk op de Veluwe overleden.

Namen die geene aanbeveling verdienen. Reeds staat het leelijk, hoe deftig onze voorvaderen in de 17e eeuw het ook vonden, wanneer aan eenen volkomenen of eenigzins gewijzigden duitschen naam de latijnsche uitgang *us* of *ius* wordt gevoegd, b. v. Ansgarius Dithardus, Ebertus, Augerius, (van den franschen vorm Augier, maar toch door den heer Fret in ons land aangetroffen). Maar erger is het, wanneer verkorte of verkleinde namen van zulk eenen latijnschen staart worden voorzien, als Arius (van Ari), Abelius (van Abele, niet van Abel), Hebelius (van Hebele), en zoo het schijnt ook Bruinis, Brunis en Breunis, (van Bruin, waarin dan de *u* tot eene toonlooze *i* verzacht is). Somtijds moet de naam bovendien nog verminkt worden, zoo als Broërius, van Broer, waarin de tweeklank oe, dien het Latijn niet heeft, moest gescheiden worden en Aricius, van Aris, waar de *s* voor *c* heeft moeten plaats maken. Bij andere heeft men het eenvoudige *us* nog niet deftig genoeg geoordeeld, en moest *anus* of *inus* worden achtergevoegd, als in Britzanus (van Britse) Arinus (van Ari). Wat de beteekenis was dier latijnsche uitgangen, daarover bekommerde men zich niet. Zelfs maakte men van Hajo, Hajonides, wat niet anders dan zoon van Hajo kan beteekenen.

Centinus is van Cent, verkorting van Vincent (Vincentius).

Eerst in lateren tijd is men begonnen mansnamen van vrouwennamen af te leiden. Waar men dit deed door de *a* van grieksche en latijnsche namen in *us* te veranderen, kwamen er doorgaans vormen voor den dag, die op zich zelven beschouwd onberispelijk zijn, als Agathus (van Agatha), Helenus (van Helena), Cecilius (van Cecilia). Nevens Agathus, vindt men ook Agathon, wat beter is. Nevens Catharinus komt Cathalinus voor, even als Ka-

telijn nevens Katrijn, met de niet ongewone verwisseling van r en l. Maar barbaarsche vormen zijn Emelinus, dat, van Emilia afgeleid, althans Emilianus zou moeten zijn; Agnesius, waarin de uitgang van den nominativus behouden en daarachter weder de uitgang ius aangeplakt is; Agnites en Agnietus, van den nederlandschen vorm van denzelfden naam, Angeniet, waar men zelfs, nog fraaier, Angenus van gemaakt heeft.

Voorts Hadewinus (van Hadewîg, Hedwîg); Aleidus en Geertruidus, waar men niet alleen den latijnschen uitgang aan eenen zuiver duitschen naam heeft gevoegd, maar waarbij men ook vergeten heeft dat heid en truid nooit als laatste deel van mansnamen voorkomen, en waarin de niet latijnsche tweeklanken ei en ui naast den uitgang us eene vreemde figuur maken; Beliaan, Gesinus, Hillenus, van de verkorte en verkleinde namen Belitje, Geesje, Hilletje (of is het laatste van den mansnaam Hille?); en eindelijk het bespottelijke Alidanus, Alidaan, van den reeds deerlijk verknoeiden naam Alida gemaakt.

Naar Aleid en Edeltruid heeft men aan mannen den naam van Aleidis en Edeltrudis gegeven. Doch deze bijvoeging van *is* doet niets af. In het Latijn dient dit achtervoegsel om vrouwennamen te vormen.

Nu en dan vindt men vrouwennamen onveranderd aan mannen gegeven. Zoo Aarland, Aleid, Hester, Hillegond, Hildegard (de eerste vier voorkomende in het Register der herv. predikanten, de laatste bij van Goor, Beschr. v. Breda, bl. 120 en 238), Amarents (door den heer Fret in een lidmatenboek gevonden), Agnes (volgens mededeeling van wijlen prof. Bosscha), en waarschijnlijk Ave (Wagenaar, Amsterd. dl. II. bl. 435, 436).

Aencle, op de lijst in het Belg. Mus. Er staat daar als heiligennaam Anacletus bij: er zal dus wel geen drukfout in zijn. Maar de naam komt mij toch verdacht voor.

Alandus. Bij Poot, Gedicht. (Delft. 1722) bl. 119 en 221.

Anssem op de lijst bij Serrure. Komt in 1586 voor te Amersfoord (v. Bemmel, Beschr. v. Amersf. II. bl. 608) en te Breda in 1517 en 1553 (v. Goor, a. w. bl. 103, 251). In het bekende ver-

haal van de boeren door Floris V tot ridders gemaakt, bij den Klerk uit de lage landen bl. 163, wordt een heer Anssem van Vuer genoemd. Het zal van Anshelm zijn.

Anxt, op de lijst bij Serrure. In Fransch Vlaanderen nog in gebruik (Nav. XX, bl. 257).

Arlewijn, te Delft in de 16e en 17e eeuw aangetroffen (Beschr. v. Delft bij Boitet, bl. 83, 87, 94, 130, 131).

Arres heb ik aangetroffen. Waarschijnlijk voor Arsse of Aris.

Balster, omzetting van Balthazar. In de provincie Groningen niet zeldzaam.

Barrou, Nav. IV. bl. 5, 306. Waarschijnlijk = Barwoud.

Beňjaart, door den heer Fret in een geboorteregister gevonden.

Bor, komt in 1579 te Amersfoord voor. V. Bemmel t. a. pl. I. bl. 330.

Borger, te Delft in de 16e eeuw. (Beschr. v. Delft, bl. 83 en elders).

Bos vond ik in het Handelsblad van 30 april l.l.

Brunnik, te Amsterdam in 1505. Wagenaar Amst. IX. bl. 228.

Brusten, te Zalt-Bommel in 1673. Zonder twijfel dezelfde als de in vroegeren tijd meermalen voorkomende naam Brustijn, Bruistijn.

Dimmer, op de lijst in het Belg. Mus. Nog in Fransch Vlaanderen (Nav. XX, bl. 257).

Doman, te Delft, 15e en 16e eeuw. Beschr. v. Delft, bl. 81, 106, 113, 121.

Domus, op Overflakkee in gebruik, volgens mededeeling van den heer J. E. ter Gouw. Doom nog in Fransch Vlaanderen (Nav. XX, bl. 257).

Donko, wordt gevonden in de Naaml. der herv predikanten. Dunke en Doncken nog in Fransch Vlaanderen (Nav. XX, bl. 257, 258).

Erm, te Amsterdam in 1532. Wagenaar Amst. III. bl. 12.

Feken, op de lijst bij Serrure. Misschien voor Freken of Feiken.

Fekerdy. Fekerdy Peterz. te Weesp in 1458 Römer, Kloosters en abdijen, dl. I. bl. 545. — Fekerdy Jacobsz. van den Berge, schepen van Amsterdam in 1405, Wagenaar Amst. XII. bl. 217. v.

Fenerus, in 1558 te Breda. Van Goor, Beschr. van Breda, bl, 80.

Fikus, op Walcheren in gebruik, volgens mededeeling van den heer Fret.

Filis, door denzelfden in een lidmatenboek aangetroffen.

Forandinus, door den heer Fret op eene predikantenlijst gevonden. Waarschijnlijk een erg bedorven naam, of schuilt er eene fout in?

Friderius, in Friesland in gebruik.

Fulp, aan de Zaan in gebruik. Verkorting van Fulbert, dat men nog in Fransch Vlaanderen aantreft, Nav. XX. bl. 257.

Galeyn, in de 16e eeuw te Delft. Beschr. v. Delft, bl. 82, 127.

Gelder, op de lijst in het Belg. Museum, komt mij verdacht voor.

Geraldo. Te Delft in de 18e eeuw. Beschr. v. Delft, bl. 86. Dezelfde persoon wordt ook Gerardo genoemd.

Geogradus heb ik gevonden.

Gobel. In 1529 te Amsterdam, Wagenaar Amst. VII. bl. 148. In 1602 te Culenborg. Voet Beschr. v. Culenb. bl. 602.

Goedhart, door den heer Fret in een geboorteboek gevonden. Vermoedelijk verbastering van Godard.

Golten, door den heer Roos in Zeeuwsch Vlaanderen aangetroffen.

Gouden, op de lijst in het Belg. Mus. Misschien door den verzamelaar bedorven uit Gouwe.

Guarinus. In 1549 te Breda. V. Goor, a. w. bl 80.

Helper. Op de lijst in het Belg. Mus. Nog in Fransch Vlaanderen. Nav. XX. bl. 257.

Hemelken, Hemeltje. Beide trof de heer Roos aan, den eersten in 1599. Waarschijnlijk is de h hier te onregte voorgevoegd, zoo als in Zeeland meermalen geschiedt, en Emelken, Emeltje verkleining van Emele.

Heussen. Zie Nav. XX. bl. 262.

Hobius, door den heer Fret in geboorteregisters gevonden. Misschien Obe, met de zeeuwsche h en het latijnsche us.

VROUWENNAMEN.

V r e e m d e. *Heiligennamen* zijn Amoena, Dympna, Felicitas, Philomena, Fosca. Misschien Fidis van den mansnaam Fides.

Uit het Fransch of Engelsch overgenomen, Adelaïde (fransche verminking van Adelheid), Alice, Arabella, Celestine, Edith, Fanny, Georgette.

Tot de barbaarsche namen zijn in de eerste plaats te rekenen: *Verkorte en verkleinde vrouwennamen, hetzij duitsche, hetzij latijnsche of grieksche, met latijnschen uitgang.* Ackea (Akke), Fokea (Fokje), Hilkea (Hilletje) Gouda (Goutje, Gautje), Afina en Afita (Aafje), Alina en Aliana (Aaltje), Annechina (Annigje), Antina (Antje), Ebella (waarsch. Ibeltje), Elsina (Elsje), Evelina (Eefje), Femina (Femmetje), Frouwina (Vrouwtje of Froukje), Gesina en Geselina (Geesje), Gretina (Grietje), Hillegina (Hillechien), Bregina (Brechje), Boudina (Boukje), Doedonia (Doedje), Feyoena (Feikje). Indien Hesterina niet is van Hester als mansnaam, dan is ina hier een geheel noodeloos toevoegsel. Bettina is van Betje. Bellina schijnt van Bella, verkorting van Isabella of Arabella te zijn. Gelina kan van Gealtje of Geeltje zijn, maar ook van den mansnaam Gelijn, (Giselijn).

Wil men van mansnamen vrouwennamen smeden met latijnschen uitgang, dan is zeker de eenvoudigste wijze deze, dat men zich daartoe van de letter a bedient. Zijn die mansnamen latijnsche of grieksche namen op us, dan kan doorgaans die uitgang in a veranderd worden. Amanda en Amata, van Amandus en Amatus, zijn onberispelijk. Minder goed is Philippa (van den griekschen naam Philippus), een vorm die in het Grieksch niet mogelijk is. De latijnsche a misstaat reeds achter volledige duitsche namen als Eduarda, Everarda, Emmerika (van Emmerik), Elfrida, Ferdinanda, Filiberta, Halewina, Hardewina; maar nog meer achter hebreeuwsche als Adama, Benjamina, Daniela, Davida, Gabriela, vooral wanneer de mansnaam, waaraan de a toegevoegd is, reeds eenigzins naar het Hollandsch gebogen is, als Andriesa, of verkort, als Dana (van Daan, Daniël). Of wanneer, om er de a behoorlijk aan te kunnen vasthechten aan het einde eene of meer letters weggelaten zijn, als in Gidea (van Gideon). [1])

Vooral echter bezigt men in dit geval den uitgang *ina.* Deze kan er door achter onveranderde latijnsche en grieksche namen, als in Cesarine, Cesarijntje. Maar Bastine, dat niet van Bastus of Bastinus, maar van Bastianus (Sebastianus) gevormd is, is niet goed te keuren. Christoffelina ook niet, omdat het van den vorm

[1]) Gidia is, geloof ik, niet dezelfde naam, maar verkorting van Aegidia.

Christoffel is afgeleid Wat is Celina? Is het van Ceel, voor Celia d. i. Cecilia, of van den mansnaam Celis=Marcelis?

Niet op zijne plaats is ook die vreemde uitgang achter duitsche namen. Hij wordt daar nogtans menigmaal gebezigd, zoowel achter volledige namen, als achter verkorte of verkleinde, als Ardina (van Aart), Allina (van Alle), Allerdina, Archibaldina, Arendina, Arnoudina, Awelina (van Auwel), Baldina (waarsch. van den eenen of anderen naam op — bald), Bartelina (van Bartele), Bartina (van Bart), Barendina, Benina (van Bene of misschien van Ben, Benjamin), Berdina (van Gerberdina, Huiberdina of eenen derg.), Bertina (van Bert), Burgerdina, Diewerdina, Ebelina (van Ebele), Eelzina, Ellina, Eltina, Engelina, Erzina (van Arsse?), Everardina, Evertina, Fokkelina (van Fokkele), Frankina, Gardina (van den gelderschen vorm Gard=Gerrit), Geerdina en Gerritdina (de *d* in deze beide namen waarschijnlijk omdat men nog aan den ouderen vorm Geraard dacht) Gerberdina, Gerlachina, Geluina (van Gelf?), Gerondina (misschien druk- of schrijffout voor Geroudina van Gerold), Hansina, Huiberdina.

Sommige van deze kunnen echter ook verbasterde vrouwennamen zijn, b. v. Diewerdina van Diewertje, Engelina van Engeltje Geerdina van Geertje, enz.

Zij worden er niet beter op, wanneer nog bovendien het laatste deel van den mansnaam is afgeworpen, als Dankerina van Dankert, Frerine van Freerk, Hendrina van Hendrik, Gerina van Gerrit. Bartholine kan van Barthold of van Bartholomeus, Everina van Evert of van Everen, Gerbina van Gerbert of van Gerben zijn. Is Formina van Former?

Aan hebreeuwsche namen past dit ina ten minsten even slecht als aan duitsche. Abeline, Abrahamina, Adamina, Andresina, Balthazarina, Jacobina (verkort Bina), zijn regt leelijke namen. Nog meer verdienen Bartholomina en Davina zoo te heeten, waarbij men den naam eerst nog aan het einde verminkt heeft. Insgelijks Baltine (van Baltus = Balthazar) en Damine van Daam (zoo het schijnt, verkorting van Adam).

Somtijds is dit ina nog niet fraai genoeg, maar moet er nog eene d, t of l voorgevoegd worden, als Heiligerdina (van Heilger), Elmertina (van Elmer = Almer) Hugolina, Derkolina, Eskelina,

Esselina, Gijzelina. De laatste zijn waarschijnlijk van de vrouwennamen Dirkje, Eskje, Esje, Gijsje, even als Elselina en Evelina van Elsjen Eefje.

De italiaansche en fransche uitgang etta, ette is achter duitsche namen evenmin gepast. Men vindt dien in Adrietta (van Adriaan) Andriesetta, Arietta (van Ari), Eletta.

Zijn Finella, Gelzia, Gerra misschien van Fine, verkorting van Adolfine, Jozefine of een derg., Gelske, Gerrit? En vanwaar Fillida?

Zeldzaam zijn de namen van plaatsnamen afgeleid. Prins Willem de eerste gaf aan vier zijner dochters die van Catharina Belgica, Charlotte Brabantina, Flandrina en Amelia Andorpia (van Antwerpen). Hij werd daarin nagevolgd door eenen inwoner van Aardenburg die zijne dochter Ardenburgiana noemde.

Aardewijntje, van den mansnaam Hardwijn met weggelatene h, komt voor te Oorschot. Nav. XVI, bl. 277.

Alante. Door den heer Fret in een doopboek gevonden.

Attentia, in Zeeuwsch Vlaanderen. Waarschijnlijk verbastering van Hortensia.

Beieraet, in 1525 te Amersfoord. Zie v. Bemmel, a. w. I. bl. 267. De naam komt mij nogtans verdacht voor, even als

Belior. Belior van Polanen, omtrent 1460. Zie Voet, Beschr. van Culemborg bl. 94 en Beekman Beschr. v. Asperen bl. 221 en verv.

Bîgje. Bigge, Byge, komt in Fransch Vlaanderen voor. Nav. XX. bl. 258.

Bille, mij door wijlen prof. Bosscha opgegeven. Van Sibilla?

Bloeme, trof ik alleen onder Israeliten aan.

Brechtland. Te Delft in 1589. Beschr. van Delft. bl. 491.

Brendel, door den heer Fret aangetroffen.

Bulst, komt op Vlieland voor, volgens mededeeling van den heer de Beer.

Celinde, wordt ook Selinde geschreven. Is het, zoo als ik vermoed, uit Sigilind ontstaan, dan is de laatste schrijfwijze de beste.

Daverina, kwam mij te Utrecht voor in 1848.

Deciana, door den heer Fret in een naamregister gevonden. Is er ook eene fout in?

Dieduwe te Amsterdam in 1475. Wagenaar Amst. VIII bl. 642.

Dimanche, door den heer Roos in Zeeuwsch Vlaanderen aangetroffen. Is het eene ongelukkige vertaling van Dominica of eene aardigheid?

Domina, misschien vertaling van Vrouwtje of Froukje.

Enick, *Einick*, *Enikje*, *Einikje*. Te Nijkerk op de Veluwe wordt deze naam gedragen.

Ermina, in 1636 gevonden. Beschr. v. Delft, bl. 454.

Phebe. De eenige van dezen naam, die ik ontmoet heb, was naar eenen Phoebus genoemd.

Felestis. Te Amsterdam in 1553. Wagenaar Amst. III bl. 96. Mogelijk is deze naam bedorven, even als

Felitjen, op de lijst in het Belg. Mus., zoo het althans geen verkleiningsvorm is van Felicitas.

Fouw, komt in Friesland en Fransch Vlaanderen voor.

Fouwel, op de lijst In het Belg. Mus., In Fransch Vlaanderen in gebruik. Nav. XX. bl. 258.

Fropkjen, komt voor in den Boere-sohrieuwer, Sneek 1828.

Gebbetje. Zeker voor Gerbertje.

Geeltje, *Geele*, in klank duidelijk onderscheiden van Gealtje, komt zoo als de heer Winkler mij mededeelde, te Leeuwarden voor.

Gerbrecht. Aan de Zaan in gebruik. Bedorven uit Gerbrig.

Godelieve. In Zeeuwsch en Fransch Vlaanderen in gebruik.

Gordonia en

Gorzina. Beide vond de heer Fret in een lidmatenboek. De laatste zou van Goris kunnen zijn. Is de eerste misschien schrijffout voor Jordonia of Jordania, van Jorden of Jordaan?

Heilwig, in 1490 gevonden. Beschr. v. Delft, bl. 380.

Heilzoete, op de lijst in het Belg. Mus. en die bij Serrure. Nog in Fransch Vlaanderen.

P. LEENDERTZ WZ.

Woorden te Andijk enz. in gebruik. (XXII, bl. 41 en 43 en 200). Het woord *taschje* voor *een broekzakje*, *waarin de landlieden meestal hun horlogie dragen*, moge in Walcheren niet in gebruik zijn, in

Zuidbeveland is dit algemeen gewoonte. — Ook omtrent de benaming *tas* bestaat, indien de heer Fret zich niet vergist, aanmerkelijk verschil tusschen Walcheren en Zuidbeveland. *Tassen* zijn op Zuidbeveland niet »de afgepaalde ruimten in schuren, waar de veldproducten geborgen worden", die worden hier *veken* genoemd (enk. *vek* voor *vak*), maar het graan wordt in die ruimten netjes opgetast, en men zegt b. v. »*de hooitas is in het voorste vek.*" — De netjes opgestapelde schoven in *ronde* hoopen buiten de schuur, heeten hier eenvoudig *hoopen;* is de stapel van hout, stroo enz. in 't vierkant opgetast, dan heet hij *klamp.*

Nisse. J. KOUSEMAKER PZ.

Benamingen voor het scheren van steentjes langs het water. (XXII, bl. 301). In Zuidbeveland noemt men dit *dreilen*, even als ook het vliegen der zwaluwen, wanneer ze langs het water heen strijken.

Nisse. J. KOUSEMAKER PZ.

Stoppelwewe. (XXII, bl. 302). De naam *wewe,* verkort voor *weduwe*, wordt natuurlijk in oneigenlijken zin aan zulk een meisje toegekend. Zij behoorde getrouwd te zijn, doch haar verleider heeft haar in den steek gelaten, *in de stoppels gejaagd,* zoo als men hier ook wel zegt, wanneer men anders de uitdrukking *aan den dijk gejaagd*, bezigt. Van daar, dunkt mij, de naam *stoppelwewe.*

Nisse. J. KOUSEMAKER PZ.

Pot-ridder. (XXII, bl. 368). In Friesland noemt men *pot-ridderkens*, zeer kleine pigeon-appeltjes, te klein om uit de hand te eten, maar goed om te stoven.

Kakographie. (Vervolg van bl. 536).

Mannen, wier bevoegdheid evenzeer als hunne *onbevangenheid* door ieder zal moeten erkend worden.

Men had natuurlijk gemeend dat het zich volkomen *gereed wist.*

Hij kende geen woord van het Bazelsch dialect, waar hij zoo lang gewoond had.

Ieder zal moeten bekennen dat God u, *opzichtens* het verstand, met buitengewone gaven begiftigd heeft.

Zulk een beweren is en *der* humaniteit, en *der* goede trouw, en *der* wetenschap in het aangezicht slaan.

Nu en dan maakte ik hunne onaangename kennis.

Waarom kon de hervorming in Italië en Spanje *niet* stand houden?

Zijne dochter heeft in haren tijd eenen *beduidenden* naam als componiste verkregen.

Wanneer men den hemel met *machtige* teleskopen gade slaat.

Wij konden ons aan nog erger dingen verwachten.

Hij *hield* zeker *aan* de eer, maar hij *hield* nog meer *aan* het geluk van zijnen zoon.

De lezer heeft alle reden hem daarvoor dank te *wijten*.

Hij is *van huis uit* een man met gevoel en smaak.

Als ik mij niet kon gaan verfrisschen in de stad, zou ik *op 't land* van verveling sterven.

Plato en Baco kunnen tot de twee dichterlijkste wijsgeeren gerekend worden.

Dat de echtgenooten den Haag ontweken en zich *op het land* vestigden, zal niemand verwonderen.

De latijnsche, fransche, italiaansche en engelsche *talen* leerde de jonkman uit zich zelf.

't Spreekt van zelf dat wij ons bij al de middelmatige navolgers, die *met de vleet* opschoten, niet zullen ophouden.

VRAGEN.

Koude Herberg. (Vervolg van bl. 366). In het zuidelijke gedeelte van het Schwarzwald, tusschen Villingen en Freiburg loopt een oude handelsweg over den Wagensteig: *vroeger was dat gedeelte ook een romeinsche weg.* Opmerkelijk is het dat men ook hier in deze streken weder een »*Koude Herberg*" vindt. *Der Schwarzwald*, enz. Heidelberg 1863, S. 67.

J. D.
L.

Koekoek, als uitstekend venster of bedekking van een venster, waardoor wel het licht wordt toegelaten, maar het uitzigt belemmerd. Van waar deze beteekenis?

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Montfoort (vgl. XXII, bl. 269). Door de aanteekeningen die ik omtrent het burggravelijk geslacht der Montfoorts gehouden heb, geloof ik in staat te zijn een eenigzins volledig antwoord op de vragen van P. te geven. Te dien einde stel ik mij voor aan te toonen:

a. Dat er verschillende familiën zijn geweest die burggraven van Montfoort waren.

b. Dat de geslachtnaam van de hier te bespreken burggraven de Roover was, en niet van Roijen.

c. Dat de in het vonnis van 1296 genoemde Heynrick de Rover, de eerste burggraaf was uit dat geslacht.

a. Tot bescherming der graven van het Sticht had bisschop Godfried van Rhenen eenige sterke burgten doen bouwen. Op het laatst zijner regering, omstreeks 1175, verrees ook het slot Montfoort. Zoo als gebruikelijk was, werd een van des bisschops vasallen als slotvoogd of kastelein daarin geplaatst, zonder dat nogtans deze waardigheid in het geslacht van den slotvoogd erfelijk bleef. Wij vinden immers dat de oude burggraven uit het geslacht Randerode zijn gesproten (de Rouck Ned. Her., bl. 334); later, in 1260, ontmoeten wij een lid van het geslacht van der Goude in deze betrekking, en onder Johan van Nassaus regering werd het burggraafschap aan Herman van Woerden verpacht, (deze wordt niet onder de burggraven opgenoemd bij Stroobant, Les 4 vicomtes d'Hollande). Eindelijk wordt door bemiddeling van graaf Floris den V^den^ Hendrik de Rover als zoodanig aangesteld, en in 1296 erkende de toenmalige bisschop hem als erfburggraaf, waardoor het burggraafschap in zijn geslacht erflijk werd. Zweder II, zijn achterkleinzoon, werd met de hooge rechtspleging begiftigd door Jan van Arkel. Na eenigen tijd werd die hem weder ontnomen, en zijn zoon, die zich zelfs verstoutte zijne aanspraken op de hooge heerlijksheidsrechten tegen zijn leenheer den bisschop te doen gelden, en den titel van heer van Montfoort aannam, haalde zich het beroemde beleg van 1387 op den hals. Voortdurend zijn deze heerlijkheidsrechten eene twistvraag tusschen den bisschop en de burggraven gebleven.

b. Het is opmerkelijk, dat alle schrijvers, die den geslachtnaam der burggraven van M. »van Roijen" noemen, uit het werk van v. Heussen geput hebben. v. d. Aa, Rademaker, L. Smits en anderen verwijzen daarheen. Ja zelfs van Lennep en Hofdijk hebzich de moeite niet getroost voor de uitgave hunner Merkwaardige Kasteelen kennis te nemen van de charters die in verschillende werken, als v. Mieris, Beka en Heda, Mattheus enz., in aanmerkelijk aantal te vinden zijn: want ware dit gedaan, gewis zouden zij niet die al zeer onwaarschijnlijke voorstelling van den oorsprong van den naam *de Roover* gegeven hebben, en zou de dichter, die de ballade in de plaats schoof van het proza der historische feiten wel wat omzichtiger zijne dichterlijke vrijheid gebruikt hebben, daar waar er sprake is van de echtgenoot van *Zweder van Montfoort* (zie ook Navorsch. XII, bl. 260). Steeds wachten wij nog op de bij de uitgave der Kasteelen beloofde Geschiedenis der Montfoortsche Burggraven (Kasteelen bl. 66). Moge dit plan door den dood van den heer van Lennep niet geheel belemmerd worden, en de geschiedenis, die wij nu waarschijnlijk alleen van den heer Hofdijk te wachten hebben, ons voor een geduldig wachten van 18 jaren ruimschoots in kernachtigheid en naauwkeurigheid schadeloos stellen. Doch ter zake. Eene hoofdkwestie is deze: Kan v. Heussens bericht eene vergelijking met de oude oorkonden doorstaan? Zoo ja, dan bestaat er geen reden, het, in deze naamsquestie, alle geloof te ontzeggen. Het blijkt echter juist niet het geval te zijn, en terwijl wij het eene zien vallen, beginnen wij ook aan het andere te twijfelen. Daargelaten dat de zegsman van v. Heussen volstrekt ongenoemd is, en zekere evenmin genoemde eerw. heer J. v. E. hem de papieren waaruit hij zijn verhaal putte verschafte, hetgeen ons al zeer geringe waarborgen geeft om hem op gezag te gelooven, blijkt het, dat hij, wat onze quaestie aangaat, het niet met de charters vergeleken heeft.

Voor of tegen het verhaal zelf is even veel, of liever even weinig aan te voeren. Daar het echter geen onwaarschijnlijke zaken bevat, kan ik er mij, voor zoo verre de onwaarheid niet blijkt, wel mede vereenigen en zal daarom slechts aantoonen, dat de naam *van Roijen* daar niet op zijne plaats is, hetgeen ons van Heussen zelf op bl. 214 deel I bevestigt door het vermelden van *Hendrik*

de Rover van Montfoorde, in 1293, waarmede niemand anders dan *zijn* Hendrik van Roijen kan bedoeld worden. Is deze tegenstrijdigheid in v. Heussen's werk zelve niet reeds een bewijs voor zijne ongeloofwaardigheid in dezen? Zou misschien deze naamsverwisseling hebben moeten dienen om eene verwantschap tusschen de burggr. en het gesl. van Roijen of Roden (zie Tijdschrift van Utr. 1837, f. 202), dat een rood molenijzer in zilveren veld voerde, aan te toonen?

Doch slaan wij van Mieris op (deel I, bl. 470), waar wij vinden: een charter van 1287, 15 april, inhoudende eene verklaring van Zweder van Abcoude, dat *Hendrik de Rover* hem voldaan heeft het geld dat hij op Montfoort had gegeven; (bl. 551) van 1293, 7 mei, Hendrik de Rover bezegelt het vredesverdrag tusschen Floris V en bisschop Jan; (bl. 568) van 1296, 27 januarij, (ook bij Mattheus de Jure Gladii bl. 121) zijn regt op den titel erfburggraaf wordt erkend; in 1298, 15 julij, Hendrik de Rover, burggraaf van Montfoort, erkent schuldig te zijn aan graaf Jan I 1000 pond voor de misdaad jegens hem bedreven, op zondag na St. Odulfsdag (in Register van Holl. en Zeeuwsche Oorkonden, bl. 139, opgegeven Rijksarchief Cart E. S, 41 cas 6 f°. 10): uit een charter bij v. Mieris (bl. 594) van 1298, 22 junij, blijkt, dat hij dien dag met gewapenden op des graven grondgebied gekomen was en gevangen genomen werd; 24 junij (v. Mieris bl. 594) verbindt hij zich met andere edelen tegen alle vijanden van graaf Jan. Hij schijnt kort daarne overleden te zijn: althans 1301, 12 julij, komt zijn zoon Sweder de Rover van Montfoort voor (Heda 227, 229, Beka 103); in 1320, 5 aug., verbiedt graaf Willem v. H. zijnen zwager, d. i. aanverwant, Zweder v. Montf., aan zijnen broeder, *Roelof de Roever* genaamd, iets te misdoen (v. Mieris II, bl. 258). Ter zelfde plaatse nog een charter van 6 mei, waarin mede voorkomt *Roeloff de Rover van Montfoort*. Deze Roelof was alzoo een broeder van Zweder, een jongere broeder van Hendrik, waaruit nog bovendien blijkt, dat de jongere zonen, zelfs van den eersten burggraaf uit dit geslacht, evenmin van Roijen genoemd werden; (v. Mieris II, bl. 314, 315) van 1323, 14 april, verbintenis van Henric de Rover om den graaf in alles getrouw te zijn: onder zijne borgen Roelof de Roevere zijn oom; (v. Mieris II, bl. 325) van 1 sept. Hendrik de Rover,

oudste zoon van Montfoort, belooft zekere som aangr den aaf te betalen: onder zijne borgen Roloff die Roever en Heynrick die Roever van Ruele. Deze Heynrick de Rover van Ruweel komt nog voor 1331 (Utrecht Voorheen en Thans, II bl. 166), en van zijne kinderen, »Henrick Roevers" kinderen, maakt van Mieris gewag II bl. 548. Van liever lede verdwijnt nu de geslachtnaam, om voor die der bezitting plaats te maken, ofschoon nog in 1375, 17 mei, (v. Mieris III, bl. 310) onder de edelen wordt aangetroffen, heer Hendrik de Rover van Monfoort, ridder. Deze is waarschijnlijk de oudste zoon van burggr. Zweder II, daar Hendrik de Rover (bij v. Mieris III, bl. 482) in charter van 20 januarij 1388, Henrick die Rover Heren Willams sone van Montfoorde, »die doot bleef int besit van Montfoort", nergens ridder wordt genoemd.

Doch er zijn reeds genoeg bewijzen aangevoerd om terstond in te zien, dat de geslachtnaam der burggraven de Rover was. In alle charters, waarin de geslachtnaam voorkomt (want alleen deze heb ik zoo veel mogelijk hier aangehaald, de overige laten natuurlijk de questie onbeslist) staat de Rover of Roever. In geen enkel document heb ik daarentegen van Roijen of van Roden gevonden.

In de geschiedenis van het slot Montfoort zegt de auteur, bl. 64, omtrent den eersten burggraaf uit dit geslacht: »die .... Hendrik de Rover genoemd wordt, waarschijnlijk ten gevolge eener kwade lezing, eene andere opvatting is hier niet mogelijk." Met verandering van de »de Rover" in »van Roijen" zou ik deze woorden tot de mijne kunnen maken en ze toepassen op van Heussens bericht. Na lezing van het bovenstaande twijfel ik niet, of men zal dit genoeg bewezen vinden.

Voor echter van v. Heussens verhaal af te stappen zou ik in de aangehaalde regels: »Deze Heer Henrick de Rover Heer Willems soon, bleef doot in 't besit van Montfoort 't welck Godt geklaecht moet sijn int jaer doe men schreef 1387 des Vrijdaechs na Pinksterdag," de woorden »in 't besit" vervangen willen zien door »in 't beleg," op grond dat juist in 1387 de belegering plaats had en het veel natuurlijker zou zijn, dat hij, het voorvaderlijk erf met de zijnen verdedigende, gevallen is, dan dat hij, tot de partij des bisschops behoorende, door dezen in 't bezit was gesteld in plaats van zijnen neef, en in dien tijd overleed. De appositie:

»'t welck Godt geklaecht was," past veeleer bij beleg dan bij bezit, vooral wanneer men nagaat dat de bisschop voor dit beleg groote blijden liet vervaardigen en de stad met buitengewone macht en kracht aanviel. Zelfs meldt Beka (bl. 129), dat hij »ignem sulphureum hinc inde per diversa loca in terribili sonitu hostiliter dispersit", hetgeen wel een reden was om het beleg, nog wel door een dienaar der kerk gevoerd, »Godt geklaecht" te maken. [1])

De in het vonnis van 1296 (Mattheus de Jure Gladii, bl. 121) genoemde Heynrick de Rover kan geen ander dan de *eerste* burggraaf geweest zijn. Met zekerheid is het niet op te geven wanneer Hendrik tot kastelein werd aangesteld. Wel geeft van Leeuwen, bl. 1205, het laatste jaartal 1287 op, maar wanneer wij in aanmerking nemen, dat Hendrik de Rover den 15 april 1287 het geld, dat Sweder van Abcoude hem op Montfoort had geleend, afloste en Floris V den 20 julij 1285 beloofde andere ambtenaren in de sloten van het Sticht aan te stellen (Rijksarchief Cart. E. L. 5, n°. 28, bl. 3), dan geloof ik veilig te kunnen aannemen, dat de benoeming in 1285 of 86 plaats vond, wat ook meer in overeenstemming zoude zijn met den datum van aflossing der schuld, daar er tusschen voorschot en aflossing wel langer tijd dan drie maanden verloopen zal zijn. Ja zelfs bewijst een charter, te vinden bij Mattheus de Nobilitate, bl. 1065, dat hij in 1282 reeds vasal was van 't bisdom Utrecht en aldaar te zamen met Zweder van Boesichem en Gerard van Rhenen goederen bezat, die hem misschien waren aangekomen uit de nalatenschap zijner moeder, zijnde, volgens Suite du Suppl. au Nob. des P. Bas (Mechelen 1779) bl. 51,) Hedwig van Rhenen, dochter van Godfried heer van Rhenen in de prov. Utrecht. In allen gevalle leefde hij nog in 1298 (zie hierboven), en daar er van eenen Henric de Rover burggraaf van Montfoort sprake is, kan 't wel geen ander dan de door Floris V aangestelde kastelein geweest zijn. Bij alle deze nasporingen zou eene goede genealogie van het geslacht de Roover onberekenbare diensten doen, daar de geschiedenis der burggraven van die van het geslacht de Roover een integreerend deel uitmaakt.

[1]) De verandering door A. R. voorgeslagen is niet noodig. *Besit* heeft hier, even als meermalen bij schrijvers uit dien en vroegeren tijd, de beteekenis van *beleg*. BESTUUR.

De oudste berichten nopens de de Roovers, opklimmende tot anno 900, zijn echter wel eens verward en in tegenspraak met elkander. Zoo geven b. v. sommige genealogiën en ook Stroobant in Les quatre Vicomtes de Hollande, Roland de Roover op als vader van Hendrik en eersten burggraaf van Montfoort uit zijn geslacht. Hij zou burggraaf geworden zijn in 1286 en gebleven tot 1296, toen, volgens Stroobant, Hendrik zijnen vader opvolgde. Uit het bovenstaande blijkt echter terstond, dat hiervan niets waar kan zijn. Stroobant schijnt dat ook eenigzins te hebben ingezien, althans voorzichtigheidshalve geeft hij maar niet op, wanneer Hendrik het eerst als burggraaf voorkomt, hoewel hij bij van Leeuwen Bat. Ill., het jaar 1287 had kunnen vinden. Van eenen burggraaf Roland heb ik tot dusverre ook nooit eenig spoor in documenten gevonden.

Uit een en ander ziet men, welke abuizen er, zoowel door vroegere als latere schrijvers, in de geschiedenis der burggraven van Montfoort gemaakt zijn, omdat de schrijvers, in het blinde vertrouwen op de geloofwaardigheid der voorgangers, deze naschreven, en daardoor onbewezene zaken overnamen, of wel de historie zoo opsierden, dat zij onder het kleed van legende en verdichting dikwijls niet te herkennen is.

Daar het niet onwaarschijnlijk is, dat ook onder de lezers van dit tijdschrift eenige zijn, die er belang in zouden stellen indien de geschiedenis van dit geslacht vollediger bekend werd, zoo zoude ieder die daartoe eenige bijdrage leveren kan, aan die belangstellende eenen dienst bewijzen door ze in dit tijdschrift te doen plaatsen.

A. R.

Pieter Manteau van Dalem. (Vgl. XVIII bl. 31, 545; XIX bl. 4; XX bl. 68 en omslagen van jaarg. XIV en XV). Heeft de heer mr. G. A. Fokker reeds de aandacht gevestigd op onzen verdienstelijken Zeeuw, P. Manteau van Dalem, eene meerdere kennismaking met zijn geslacht zal ook geenszins, vertrouw ik, onwelkom zijn; daarom heb ik alles zorgvuldig opgeteekend wat ik van zijn geslacht vond in de archiven van Bergen op Zoom en Poortvliet en deel dit hier mede. Ik bejammer het, dat het archief te Tholen voor mijne onderzoekingen gesloten was, want denkelijk

zal daarin ook wel het eene en andere er over te vinden zijn. — »Op welken grond Pieter M. den naam van van Dalem aangenomen heeft, is mij niet gebleken," zegt heer Fokker; »stellig is het *te veel* gewaagd te zeggen »omdat zijne overgrootmoeder van Dalem heette," maar waarom anders? Ik heb er tot nu toe geene andere redenen voor kunnen vinden.

Sedert ik naar 't wapen der familie Manteau vroeg, heb ik in het oude koor der Groote kerk te Bergen op Zoom, na wat kisten, ladders en rommelzoo opgeruimd te hebben, in een hoek een grafsteen ontdekt gemerkt n°. 3, waarop ik, na schoonmaking, in den rand met sierlijke gothische letters gebeiteld zag:

»Hier - leyt - begraven-ffrāçois-Manteau-die-sterf-A°.- XV^c^LVIIJ -den - xxv - dach - in - meij - ende - Pieternelle - Pietersdochter - synhuijsvrouwe - sterf - A°. - XV^c^XL - dē - XIIIJ febr." — In het midden des steens hangen twee wapens op de borst van een arend met uitgespreide vlerken en 4 klaauwen; in zijn' snavel houdt hij het lint waaraan die wapens hangen, voorstellende het eerste dat van Manteau »— de — au mortier acc. de 3 roses (2 en 1)" het tweede van Piet$_a$. Pieterd^r. is: parti *a.* dat van Manteau *b.* de — à la figure (inconnue) acc. de 3 billettes mal ordonnées, une en chef et 2 à côté dela figure, et à la champagne d'un lézard."

Onder op den steen op eene soort van catafalk, waarop twee doodshoofden prijken, staat in gewone letters: »en Appollonia van Dalē zȳ tweede huysvrouwe sterf A°. XV^c^LXIX den XV Septē"; tusschen deze letters is een ruitvormig schild uitgebeiteld, welks wapen is: »parti: *a.* Manteau, *b.* deux fasces brétessés et contre-brétessés." (Dalem).

Uit het wapen van Manteau is geenszins af te leiden, dat hij uit het geslacht der heeren van Bergen op Zoom voortspruit, zoo als mr. F. A. van Engelen (zie Nav. XX, bl. 68) wil; dit zullen we dan ook maar voor zijne rekening laten [1]; de steen leert ons toch de verwantschap kennen tusschen de geslachten Manteau en van Dalem. In een schepenkennissenboek van 1547 vond ik eene getuigenis dat François Manteau toen 67 jaren oud was en reeds 21 jaren »*in der stede wette*"; hij was dus geb. in 1480 en in 1528

[1]) Ik herhaal mijne vraag: waar is eene betere genealogie der heeren van Bergen op Zoom te vinden dan in de Batavia Illustrata?

komt hij in de rekeningen het eerst voor als »regierder van bijnnen, bijere" (accijnser van 't bier, dat binnen de stad gebrouwen werd); in dat zelfde boek vond ik, dat hij den 27en en niet den 25en mei 1558 overleed, zoo als op den steen te lezen staat.

Apollonia van Dalem wed. F. Manteau en Suzanna van Dalem wed. Cornelis Lops (Lopse) [1]) gezusters, waren dochters van Cornelis van Dalem, burgr. van Tholen; zij lieten in 1560 al haar land gelegen in Tholen, Vosmeerpolre en Steenbergen verpachten door Jac. Brammer, landmeter te Tholen; den 25 jan. des vorigen jaars had Apollonia reeds eenig land »ghecedeert" gelegen in Vosmar tot behoef van Corn. van Dalem eertijds burgr. van Tholen, denkelijk haar vader, in 1512 die betrekking bekleedende (zie Smallegange), die buiten deze twee genoemde dochters nog een zoon had, ook Cornelis genaamd, en geh. met jw. Beátrix van Liedekerke [2]), in 1572 voorkomende als voogd over de kinderen van Laurens van Liedekerke, daar moeder af was jw. Jasperina van Buloijs (Blois).

Toen Apollonia in 1569 overleed, werd haar broeder Cornelis voogd over de kinderen van haar en F. Manteau; bij den verkoop van een schepenbrief den 23 junij 1571 worden ze alle met name genoemd: I. François, II. Jacques, III. Elizabet, IV. Cornelis, V. Godelieve, VI. Tobias, VII. mr. Jan en VIII Cornelia waren toen reeds bejaard (meerderjarig) en gehuwd en zullen dus kinderen zijn uit het 1e huwelijk even als IX Hendrik, X. Kleerken en XI. Maiken, die in de rek. van 1546—47 voorkomen als trekkende vj kar. guldn. voor »lijftocht."

I. De eerstgenoemde François zal de burgr. van Bergen op Zoom zijn in 1582; zoo ver ik heb kunnen nagaan leefde hij nog in 1604; in de rekening van 1588—'89 vond ik dezen post: »De weeskinderen van mr. François Manteau daer moeder af was Cornelia Denijsdochter leenden aan de stad 600 kar. guldn voor 10 jaren,

---

[1]) De familie Lopse woonde te Axel in 't begin der XVIIIde eeuw.

[2]) Van de fam. van Liedekerke teekende ik aan:

Franç. v. L. burgr. 1522, schep. 1545.

Claes van L. leefde in 1528 met zijne echtg. Geertr. Noris.

Arend van L. leefde met zijn' bast. zoon Matthijs in 1538.

Dirk v. L. in 1515 lid van ouden raad.

Lancy v. L., schout van B. o. Z., geh. Heilwiche Vogelers, leefden in 1545.

gekomen van Petronella Lenaertsdr. der voorz. kinders groote moeder tegen pennink 16." (6$\frac{1}{4}$ %)[1]).

Deze Corn. Denijsse was de dochter van Denijs U tenhove; de weeskinderen heetten Apollonia en Petronella; de eerste naar zijne en de tweede naar zijne vrouws moeder, Petra. Lenaertz genaamd. Deze François Manteau burgr. hertrouwde 23 aug. 1587 met Anna Isermans, gesproten uit eene bergenopzoomsche regentenfamilie en had daarbij nog eene dochter Anna genaamd, ged. 12 mei 1591; als doopgetuige wordt genoemd Antonia Utenhove, vrouw van Jacq. Manteau. — Apollonia huwde 4 oct. 1600 Johs. Pantinus j. g. van Tiel, pred. en Petronella huwde 11 feb. 1604 François Jaspersse j. g. v. Zieriksee, waarbij ze deze 6 kinderen had:

a. Cornelia ged. 19 julij 1605.
b. Dorothea » 24 julij 1606, get. Mayken Manteau (misschien XI).
c. Job » 17 feb. 1610, » Janneke Manteau.
d. Eliz. » 1 aug. 1612, » mr. Adn. v. Woerden (Woeringen?)
e. Apollonia » 1 aug. 1618.
f. Jasperina » 28 maart 1621.

Ik denk dat deze twee volgende ook kinderen van François zullen zijn, en dan moet hij driemaal gehuwd geweest zijn:

Elizabeth Manteau, huwt 16 maart 1614 Jacob Israëls Turcq: zij hadden 12 kinderen.

Maijken Manteau, dr. van François, huwt 1 jan 1608 mr. Adn. van Woeringen, wedr.

In 1560 wordt nog een Jan v. Stopele genoemd, broeder van Fr. Manteau; ik denk dat Jan dus met eene zijner zusters zal gehuwd zijn, maar met wie?

II. De tweede Jacques kan dezelfde zijn, dien mr. G. A. Fokker »Pieters grootvader" noemt; onze Jacques althans is geb. tusschen 1541 en 1558 en »Pieters grootvader" in 1550. Bij de weinige gegevens is het echter niet gemakkelijk te beslissen: want ik vind ongeveer in dezelfde jaren drie Jacques genoemd:

1°. Jacques geb. 1550, geh. 1575 met de dochter van Jan Imanse Cau,
2°. Jacques voorkomende met zijne vrouw Antonia Utenhove als doopgetuige in 1591,

[1]) In de rek. van 1600—'01 komt deze post voor:
bet. aan mr. Fr. Manteau het kap. van 600 car. gldn toēc zyne klnderen, daer moeder af was Corn. Denijsdr. Utenhove.

3°. Jacques, secretaris genoemd, doch er staat niet bij waar, voorkomende met zijne vrouw Johanna Pantinus als doopgetuige in 1605.

Weet de heer Fokker niet of Pieters grootvader Jacques meer dan eens gehuwd is geweest?

Ermerins zegt, dat in 1612 Jacques M. nog secretaris van Poortvliet was en in 1615 die betrekking bekleed werd door zijn' zoon François Jacques M. — Hier is eene tusschenruimte van drie jaren en wie vervulde toen die betrekking? De heer Fokker zegt: »denkelijk zal François Jacques zijn' vader Jacques in 1612 wel als secretaris opgevolgd zijn". — Is dat zoo? dan heette de moeder van Pieter Manteau van Dalem, Janneke Rogiers: want bij den doop van Anna, dr. van Jacob Israels Turcq en Lijsbeth Manteau komt 7 jan. 1615 als doopgetuige voor: »Janneke Rogiers, vrouw van secretaris van Poortvliet." — In 1548—'49 was secretaris van Bergen op Zoom Joris Rogiers — en zijne vrouw heette Maria v. Eck of Elck.

IV. Deze Cornelis zal de vader zijn van Corn. Corn.z. Manteau, dien Ermerins in 1616 noemt onder de schepenen van Poortvliet.

VI. Deze Tobias zal misschien de vader zijn van Tobias Manteau, dien Ermerins in 1611 noemt onder de schepenen van Poortvliet. In 1619 komt de vader of de zoon met zijne vrouw Mayken Michiels als doopgetuige voor.

VII. In 1598 leefde te Bergen op Zoom een Jan Manteau; op den omslag van de stadsrekening van dat jaar staat deze aardigheid aangeteekend:

Jan Manteau	
Eet geern Creau (?)	15
En van der Mast	2 | 16
is een gast.	98

IX. Hendrik Manteau was »apothecaris" te Bergen op Zoom. Hij was geh. met Margaretha, dr. van Pieter Gillis Griffier van Antwerpen en zuster van Claes Griffier van Bergen op Zoom.

In 1562 was wijnacciser der stad Frans de Clercq, zoon van burgr. Cornelis; hij was geh. met Anna Manteau; na zijn' dood huwde zij François Degens, rentmr., wedr. van Gerardina Stoers.

In 1536 leefde Lijsbeth Hastings, wede. Pieter Manteau, in zijn

leven dienaar ons ged. heere marquis van Bergen op Zoom, greve van Walhaim, met hare kinderen:

Jeronimus;

Janneke, geh. met Gabriel Strange, van eene voorname familie ;

Adriaan;

Neeltje;

François;

Dorothea François Manteau j. d. v. Bergen op Zoom, huwt 27 nov. 1629 Adriaan Drabbe v. Bergen op Zoom; bij den dood van haar 9e kind Petronella 4 oct. 1645 komt als getuige voor:

François Manteau, pred. (te Oudvosmeer).

Johs. Manteau j. m. huwt 4 maart 1646 Joha. Bauwens j. d. v. Breda en had bij haar een dochter Hubertina, ged. 4 aug. 1657, get. François Manteau Junior [1]).

Johs. Manteau j. m. van Oud Vosmeer, pred. te Kruisland, denkelijk wel zoon van den pred. François, huwt

1°. 30 julij 1658 Catha. Brouwers, j. d. v. Bergen op Zoom.

2°. ondertr. 21 mei 1660 Dina Colen, won. te Bergen op Zoom.

Catha. Manteau (denkelijk wel dr. van bovengen.) j. d. van Kruisland, huwt 23 april 1679 Willem Bolcooël, burgr. j. m. van Bergen op Zoom.

Johs. Manteau j. m. v. Halsteren ondtr. 29 april 1679 Corna. Pieterdr. Capteins j. d. v. Bergen op Zoom.

Het archief der gemeente Poortvliet geeft mij niet wat ik gaarne zou gevonden hebben, n. l. aanteekeningen over Pr. Manteau van Dalem, maar toch eenige aanteekeningen over de familie Manteau, die ik hier ter bewaring opteeken:

Cornelis Manteau Maatje	Corn. Tobiasz Manteau. Suzanna Blondel.
Adriaan ged. 30 sept. 1640, get. Will. Ingelz Loele, Maria Jacobs Imanse.	Maria ged. 30 maart 1641, get. Jac. Blondel, Willem Loele, Jaca. Blondel, Maiken Rageboom.

[1]) Wie deze Franç. junior is weet ik niet; te dier tijde woonde er ook een Franç. M. te IJzendijke: misschien wordt hij wel bedoeld.

Will. Engelz Loele,
Pieta. Cornel. Manteau.

---

1. Krijntje ged. 25 jan. 1643, get. Ant. Dalleus.
2. Engel ged. 19 maart 1645, get. baill. Hubr. Jansz. 't Gilde,
   Barba. van der Mast.
3. Catha. ged. 11 aug. 1647, get. Filips Liens.
4. Petra. ged. 10 april 1650, get. P. Biscop,
   Sr. Franc. Corn. Manteau,
   » Will. Corn. Ellewout,
5. Corns. ged. 9 junij 1652, get. Sec. Joh. Manteau,
   Sr. Joh. Buytenman,
   Maijken Frans Manteau.
6. Willem ged. 21 maart 1655, get. Jhr. Filib. v. Borsselen, baill. van Poortvliet,
   Joh. Manteau,
   Catha. van Campen.

Axel. FRED. CALAND.

Geslacht Wentholt. (XXII, bl. 271; vgl. bl. 429). Albert Wentholt tr. te Zutfen 9 oct. 1662 Hendrike Heijnck. Hij was de zoon van Bartholt en Wijntje Roeks.

De vader van Bartholt was Albert, die tot vrouw had Engelia Engelen.

Anna Wentholt, geb. 1 jan. 1616 te Zutfen, gest. Deventer 24 oct. 1673. tr. aldaar 17 junij 1638, Henricus Niland, zoon van Henricus en Maria Boeckholt, geb. te . . . . gest. te Deventer 25 aug. 1684.

Hebben oir.

N°. 195. Genealogie Wentholt van mijn archief bladz. 1 en 2.

Nijmegen. Jonker VAN DER DUSSEN.

Geslacht Schuurbeque. (XXII bl. 209; vgl. bl. 429.) Het wapen van bovengemeld geslacht ken ik niet. Voert de familie Schuurbeque Boeye het wapen niet met dat van Boeye gecombineerd?

Te Zieriksee teekende ik, op het archief, van dat geslacht aan:

burg. 1712, 24, 36 Leendert Schuurbecque.
» 1732 Iman »
» 1764, 68 Samuel »

Corn. Schuurbecque huwt 26 april 1724 Cath. Copper (Cooper)

F. CALAND.

Geslacht van IJsselstein. (Vgl. XVIII bl. 637; XIX bl. 631; XX bl. 377). Van 't geslacht van IJsselstein ontmoet ik in mijne aanteekeningen.

A. Bergen op Zoom.

Corn. v. IJsselstein. j. m. van Maastricht, huwt 3 nov. 1713. Mechelina van Cannenburgh j. d. van Bergen op Zoom.

1. Antonetta ged. 1 mt. 1715 get. Balthazar van IJss.
2. Pieta. » 14 oct. 1716.
3. Helena » 21 dec. 1718.
4. Balthazar » 11 junij 1721 get. Antona van IJss.
5. Joha. » 3 junij 1722.
6. Corna. » 11 feb. 1724.
7. Wilha. » 7 feb. 1725.
8. Corns. » 25 oct. 1726.
9. Isabella » 14 nov. 1728.

Antonetta van IJss. (1), j. d. van Bergen op Zoom, huwt 12 maart 1734 François Pilkington [1]) korp. j. m. van Gorinchem.

a. Adriana ged. 17 feb. 1735; get. Corn. v. IJss.
b. Joha. Adra. ged. 6 mei 1736; get. Pieta. van IJss.
c. Joh. Corn. ged. 13 juli 1738.

Pieterna van IJss. (2) j. d. v. Bergen op Zoom, huwt 27 maart 1746 Osewijn Hend. Sol [Zol] j. m. v. Souts in Westfalen, soldaat.

Hermanus ged. 16 jan. 1746.

Helena v. IJss. (3?)
Justinus Verwest.

[1]) Ik vond nog een Joh. Pilkingston j. m. v. Dendermonde geh. 11 dec. 1737. met Anna Friskers van Bergen op Zoom en in 1605—06 was te Bergen op Zoom grafmaker Willem Pelcketon. — Jacques zal me verplichten met de mededeeling van 't wapen der fam. v. IJsselstein.

Joh. ged. 1743.

Joha. v. IJss. (5) j. d. v. Bergen op Zoom, huwt 11 mei 1742 Cornelis Back j. m. van Gorinchem, soldaat.

Maria ged. 21 nov. 1742.
Anta » 8 nov. 1744.
Corna. » 30 oct. 1753; get. Corn. v. IJss.
Corna. » 19 nov. 1755.
Willem » 8 nov. 1758.
Corn. » 17 mei 1761.

Joha. Wilha. van IJss. huwt 1°. Antie. Bock. 2°. 22 julij 1718 Wernaer van Gulick j. m. v. Deventer.

B. *Goes.*

Adriaan Step.
Joha. Stokmans.

Wil. Ger. ged. 15 mrt. 1765; get. Ger. Jeremias Step, baljuw rentm. v. Kortgene, Helena van IJsselstein — (zijne vrouw?)

C. *IJzendijke.*

Nicolaas van IJss. geb. Zieriksee † 30 aug. 1765 oud 58 jaren, commandeur van IJzendijke, luit. kol.
Wilha. Ermerins.

1. Joha. ged. 12 apr. 1750.
2. Jacobus » 8 sept. 1754.
3. Magda. Jaca. » 25 apr. 1756.

D. *Zieriksee.*

Burg. 1779, 85, 91 Mr. Leonard van IJss.
Prés. fr. républ. 1795 Leon. v. IJss.
Axel. F. CALAND.

VRAGEN.

Jacobus Coenraats. Zeer aangenaam zou het mij zijn, wanneer iemand in de gelegenheid was eenige bijzonderheden mede te deelen betreffende Jacobus Coenraets, drossaart der vrije heerlijkheid Hilvarenbeek, overleden 15 augustus 1748, inzonderheid zijne ouders, geboorte, huwelijk en descendenten betreffende. Uit een voor mij liggend officieel stuk blijkt, dat Coenraats zijn familienaam is.

Geslacht Middeler. Is iemand in staat en genegen, mij inlichting te geven omtrent het geslacht en de genealogie van Middeler in Gelderland? Zijn wapen is *de gueules au sautoir d'or, cautonné de quatre forces renversées du même.* Zie Rietstap, Armorial etc. in voce. En, waar in Gelderland behoort die familie te huis? Men zal mij door die opgave ten zeersten verpligten.

Utrecht. BH'.

MENGELINGEN.

Volksgebruiken. Te St Jean Maurienne, volgens Millin, Voyage en Savoie T. I, p. 78. Paris 1816. *a*) Het kind, dat ten doop werd aangeboden was geplaatst in een wiegje. Het was een jongen, want de drager had het wiegje op zijn regter schouder geplaatst. Ware het een meisje geweest, dan had hij het wiegje op den linker schouder gedragen. Ook de kleuren der linten (even als bij ons in Haarlem in de kraamkloppers) duiden dit aan en de klok luidt alleen voor de jongens.

b) Aldaar, I. p. 129: Te Susa 's avonds zeer laat naar mijn logies terugkeerende, zag ik eenige jonge lieden die strepen trokken, sommige door zemels te strooien, andere door dit met tot poeder gemaakt run te doen... Het is eene gewoonte bij handwerkslieden en kleine burgers om, wanneer een vriend of kennis huwt, zulke zemel- of runstrepen te trekken van de deur des jonggehuwden tot aan die der meisjes, die hij vroeger het hof maakte. De spijt der jonge meisjes en de jaloerschheid der jonge vrouw daardoor opgewekt, strekken tot onderwerp van vermaak en scherts.

Dit gebruik, dat in geheel Lombardije (1813 zag Millin dit) bestaat, heet *Berna*. J. D.

L.

Hooge ouderdom. — Honderdjarigen. Vgl. A. R., XXII bl. 108, 157, 209, 477). In de Mémoires d'un voyageur qui se repose, Dutensiana, t. III, leest men, p. 229:

»M. Stewart Mackenzie m'a raconté que, lorsqu'il étoit à Paris, en 1743, il y avoit alors à St.-Germain un abbé Irlandois, qui se rappeloit très-bien avoir été présent, lorsque Charles I, roi d'Angleterre, fut décapité le 30 janvier 1649 (il y a aujourd'hui, le jour que j'écris, cent cinquante ans). Cet Abbé avoit alors, en 1739, cent quatre ans; il avoit donc, ce jour mémorable, quatorze ans; aussi avoit-il été si vivement frappé de toutes les circonstances de cette tragique journée, qu'il n'en avoit oublié aucunes circonstances, et les décrivoit avec beaucoup d'intérêt. Le roi Louis XV, en ayant entendu parler, fut curieux de le voir, et l'envoya chercher. Il ne voulut se servir d'aucune voiture; et quoique Versailles soit à 12 milles de St.-Germain, il y fut à pied, vit le Roi, et revint à son gîte le même jour."

Op den Auctions catalog van 6 maart 1872, van J. M. Heberle in Köln, komt, n°. 1913, voor:

Jestermann, Anecdotes de la vie d'Ambr. Borély, mort à Londres âgé de 103 ans. Londres 1784.

Voor mij ligt: Die sichersten Mittel ein hohes Alter zu erreichen. Mit mehr als 17000 Beyspielen von Personen, die 90 bis 360 Jahre alt geworden sind, von Dr. G. A. F. Neumair. Dritte vermehrte Ausgabe, Leipzig, bei J. P. V. Sühring. 1827. (211 en XXXVI bladz.) [1].

Ook is mij voorgekomen: Easton, J., Human Longevity, recording the Name and Age of 1712 Persons who attained a Century and upwards, with Anecdotes of the most Remarkable, 8vo., Salisbury, 1799.

Vele voorbeelden levert W. Goede, Galerij van merkwaardige menschen, en menschelijke lotgevallen. enz., Dordr. 1813.

M°.

[1]) De uitgave van 1822 heeft meer dan 7000 Beyspiele, volgens Heberle's Catalog 74, n°. 882.

GESCHIEDENIS.

Kerkelijke geschiedenis van Hattem. Het oudste stuk dat hierover handelt is een orde van Godefridus, bisschop van Utrecht aan die van Gaasberg (Hattem) Heerde en Vorchten, om zich van de parochie van Epe af te scheiden en een eigen kerspelkerk te hebben 1176. Privilegieboek fol. 7. Zie bijlage A.

1260. 16 sept. Henricus, bisschop van Utrecht, vergunt aan de geestelijken van het kapittel van de Veluwe, om over hunne roerende of onroerende goederen, regtstreeks verkregen, bij testament te beschikken en staat hun na hunnen dood een jaar van gratie toe, om uit de opbrengst daarvan, hunne schulden af te doen. Privilegieboek fol. 21.

1394. 12 januarij. Paus Bonifacius IX, schrijvende aan Jacobus Braem pastoor te Hattem, geeft verordeningen omtrent het waarnemen van den dienst in de kerk van het Heilige kruis aldaar. Privilegieboek fol. 9.

1398. Dirk Tolnaar, deken van Veluwe, verklaart, dat de omgelegene bewoners van Hattem, uitgenomen die van Wesepe, niet ten zende plegen op te komen en ontslaat hen dien ten gevolge daarvan »geheel, beholdelick een ygbelick zijns rechts." Privilegieboek fol. 28.

1407. Aanteekeningingen betrekkelijk de stichting en wijding der eerste altaren binnen Hattem, als: chorus in vigilia apostolorum Simonis et Judae, in honorem apost. Andreae et glorios. Katerinae.

Dedicatio summi altaris in festo divisionis Apostolorum.

Dedicatio altaris sancti crucis dominica post ascensionem salvatoris nostri. Privilegieboek fol. 7.

1407, 5 april. Frederik van Blankenheim, bisschop van Utrecht, staat aan allen die het altaar aan de Maagd Maria gewijd en

staande in de parochiekerk te Hattem, bezoeken of door geschenken verrijken, of bijdragen tot herstel der sieraden of boeken, eenen aflaat van 40 dagen toe. Priv. boek fol. 29.

24 aug. Reinold van Gulik, hertog van Gelre, verklaart aangesteld te hebben eenen priester op zijnen »Borgh ende Slaite te Hattem" en staat hun toe 6 mudden rogge, Hatt. maat, te heffen uit Buchorst tienden. Priv. boek fol 35, 10.

1408, 1 april zijn verschillende overeenkomsten gemaakt onder den titel van Consuetudines Ecclesiae in Hattem, bevattende verordeningen op het waarnemen van den dienst en de kerkelijke plegtigheden, als: over het begraven, het huwelijk, het vieren van de mis, het onderhoud van de kerken enz. Priv. boek. fol. 11.

1411, 19 mei. Reinold, hertog van Gulik en Gelre, verklaart eene kapel gesticht te hebben binnen de stad Hattem en belooft haar jaarlijks op St. Martynsdach in den winter een mudde rogge, uit onser grooten thienden, anders geheten alde thiende, die welck thiende die helfte Buchorst te wesen plach ende die wij an ons ende onse eruen ende naecomelinghe gecoft hebben." Perkamenten brief, kast 5 archief Hattem.

1401, 19 mei. Reinold, hertog van Gelre en Gulik, geeft aan de kerspelkerk te Hattem 10 mudden rogge jaarlijks, uit den grooten tiend aldaar, en zulks als schadeloosstelling wegens de stichting van eene kapel met 3 altaren en van een godshuis tot onderhoud van arme oude lieden. Priv. boek fol. 41.

1423, 6 aug. Fundatio beate Marie virginis, en over het verrigten van gebeden voor de zielen, »die hor licham op den kerkhof off op den alden kerkhof, daer die kercke plach te staen, begraeven sint te Hattem." Priv. boek fol. 8.

1423, 8 aug. Frederik, bisschop van Utrecht, bevestigt op verzoek van Henrik van Laer en Everhard Negell, de stichting »der swarande" (?) van den heiligen sacrament und unser l. vrouwen altair binnen Hattem. Priv. boek fol. 59.

1444, 30 nov. Burgemeesters, schepenen en raad der stad Hattem, bekrachtigen de fundatie eener broederschap van het H. Sacrament onser lieve vrouwen en St. Apollonius binnen Hattem. Priv. boek fol. 65.

1450, 16 febr. Reglement betrekkelijk den dienst, in de kerk

der fundatie van het Heilige kruis binnen Hattem te verrigten. Priv. boek fol. 9.

1498, 30 dec. Paus Alexander VI citeert de bisschoppen van Utrecht en Deventer, ter zake van verongelijkingen en onregtvaardigheden, den priester der parochiekerk te Hattem, Radboud Hase, aangedaan door eenige geestelijken en leeken. Priv. boek fol. 71.

1504, 8 oct. De wijding van het Nieuwe Koor binnen de kerk te Hattem, alsmede van een altaar voor de H. Anna en de beelden van St. Andreas en Katharina. Priv. boek fol. 8.

1507. Is het orgel gemaakt door J. K. mr. orgelmaker.

1617, 3 mei. Radboudus de Haese, pastoor van de parochiekerk te Hattem, alias Goedsberg, geeft zijne toestemming aan eene door Berthold de Oldeniel gestichte vicarie voor de H. Anna in genoemde kerk. Priv. boek fol. 13.

1520, 18 mei. Verdrag tusschen Radboud de Haese, pastoor der parochiekerk te Hattem, burgemeester, schepenen en raad dier stad en Michiel Ernst van Bamburch, drost, die een pijp van den regterarm der H. Anna uit Frankrijk had medegebragt, strekkende, om de offeranden te doen vermeerderen en de opbrengst daarvan te verdeelen onder de belanghebbende. Priv. boek fol. 99.

1520, 28 junij. Karel, hertog van Gelre, geeft vrijgeleide aan allen, die het heiligdom van de H. Anna en nog andere reliquien, welke te Hattem worden bewaard, zullen bezoeken, waardoor reeds zoovele wonderen waren geschied en nog dagelijks geschieden. [1])

1533, 25 jan. Karel, hertog van Gelre, schrijft aan den proost en aartsdiaken der St. Pieters kerk te Utrecht, dat de collatie en het regt van patronaatschap over de parochiekerk van St. Andreas te Hattem hem, den landvorst toekwam en hem, den aartsdeken en proost, daarentegen, de institutie en admissie van priesters, hij verzoekt mits dien, dat hij den priester Bernard die Haze op de gewone wijze benoeme en wijde. Priv. boek fol. 119.

1533, 19 febr. De officiaal voor den proost van St. Pieter te Utrecht, stelt Bernard die Haze aan tot pastoor van de parochiekerk van St. Andreas te Hattem, als daartoe voorgedragen door Karel hertog van Gelre, overeenkomstig zijn patronaatregt. Perkament get. n°. 1.

---

[1]) Vrage: welke?

1543, 27 sept. René van Chalons, prins van Oranje en stadhouder voor keizer Karel V, van Gelre en Zutphen waarschuwt tegen het indringen van de kettersche gevoelens, woorden en werken en gebiedt geestelijke en wereldlijke, zich te gedragen naar de bestaande voorschriften der kerk. Brief in bundel 15.

1555, 16 dec. Het hof van Gelre vraagt aan de stad Hattem, uit naam van den koning van Spanje, als bezitter van het jus patronatus, om eene naauwkeurige opgave van alle geestelijke beneficiën binnen hare muren. Brief in bundel 2.

1580 is Johannes Sanderus beroepen als 1ste predikant (gestorven 1603) tractement *f* 400.

1694 predikant Johannes Urbanus -- 1624.

16. . werd eene overeenkomst gesloten tusschen den magîstraat der stad Hattem en den predikant J. U. aangaande de inkomsten der pastorij door hem te genieten, in plaats van de tot hiertoe getrokken 400 carolus gulden jaarlijks. Priv. boek.

1624 werd een tweede predikant benoemd op *f* 350.

16-5 16 maart stierf de vrouw van Daniel Boiti, predikant te Hattem.

1625 beroepen Andreas Boltius van Haefte, geweerd 1626.

1627 werd beroepen Theodorus Jacobus v. Staveren als proponent: stierf 1652.

1629 werd Wilhelmus Hillenius als proponent beroepen: vertrok naar Zwolle 1630.

1631 werden in de kerk tegen den toren de 10 geboden volgens de liesveldsche vertaling geschilderd: door mij in 1860 onder de kalklaag ontdekt en gerestaureerd.

1632 20/9 stierf Johannes Marinus, vijf jaar en zes maanden predikant.

1646 werd de preekstoel gemaakt.

1685 werd te Hattem eene fransche gemeente gesticht.

1671 werd met den kerkenraad accoord gemaakt over het schotelgeld op hoogtijden, zoodat voortaan aan de kerk en de armen ieder de helft zal gegeven worden.

1785 een hulpprediker benoemd voor ds. van Echteren op *f* 400.

V. D.

VRAGEN.

Kolonel Artichofsky. In het Biographisch woordenboek van v. d. Aa wordt gezegd, dat Christoffel Artichofski een poolsch edelman, die gedurende vele jaren in onzen dienst was en vooral door zijn moedig gedrag in Brazilië bekend, de zoon was van Elias Arciszewski. Na een kort verhaal van zijne daden in Brazilië en vermelding van zijn geschil met graaf Johan Maurits, toen hij van zijn ambt ontzet zijnde naar Nederland terugkeerde en met een penning vereerd werd, leest men: Verdere lotgevallen van Artichofski, die een man van smaak en beminnaar der letteren schijnt geweest te zijn, vindt men niet vermeld.

Is dit zoo? Zoude er niet meer dan het hier vermelde over hem te vinden zijn? Waarom wordt zijn naam geschreven *Artichofski*(y) terwijl die des vaders was *Arciszewski*?

In de Kronijk van het Historisch genootschap over 1869 wordt eene missive van hem aan graaf Maurits en den Hoogen Raad in Brazilië gevonden d° 24 julij 1637.

Eene memorie aan dezelfde bij zijn vertrek uit Brazilië, en eindelijk eene apologie tegen de beschuldiging van den Raad van Brazilië, ingeleverd aan de Staten Generaal in augustus 1639.

Het blijkt uit deze laatste, dat hij gedurende zestien jaren in Nederland was geweest, dat hij onder Maurits en Frederik Hendrik gediend had en o. a. de belegeringen van Breda, van Bergen op Zoom en van 's Hertogenbosch bijwoonde, en op zijne laatste reis uit Brazilië zijn broeder verloor. In dit stuk noemt hij zich *Artichoski*. Wat is er verder met hem voorgevallen? Heeft hij, na zijnen terugkeer uit Brazilië ons land weder verlaten en zich elders gevestigd? Bestaat er ook eene afbeelding van hem? K. V. S.

Regt van sauvegarde. Onlangs (20 sept. 1871) zijn door den notaris H. van Zegwaard te Voorburg verkocht:

Het landgoed Leeuwendaal bij 's Gravenhage aan den straatweg en aan de trekvaart, nabij de Geestbrug, onder de gemeente Rijswijk, en de buitenplaats Barchvliet, *van ouds bekend als hebbende* HET REGT VAN SAUVEGARDE, grenzende aan het voorschreven landgoed Leeuwendaal, (Haarlemsche Courant 22 augustus 1871).

Kan iemand ook mededeelen welk regt dat was en hoe die buitenplaats aan het regt van sauvegarde gekomen is en wanneer?

K. V. S.

Burgemeester Hooft. In de Boekzaal der leesgierigen, I, 101 en verv. wordt het volgende van eenen der amsterdamsche burgemeesters Hooft verhaald. Hij had op zekeren dag eenige vrienden te gast, welke hij op deze zonderlinge wijze onthaalde: Eerst werden gemeene spijzen in aarden schotels opgedischt. »Ziet! mijne vrienden," zeide de burgemeester, — zoo is onze republiek opgekomen!" — Het tweede geregt bestond in eenige beter toebereide spijzen, op tinnen schotels. »Aldus heeft er de republiek in haren welstand uitgezien!" — In de derde plaats werden eenige kostelijke geregten, met het nageregt, in verscheidene zilveren vaten en schotels opgezet, waarbij de gastheer de aanmerking maakte: »dat het zòò nog zou kunnen gaan." — Maar toen het vierde geregt, in enkel zilver en fijn porcelein, met allerhande lekkere confituren en vreemde wijnen, werd opgedragen, zeide hij: »Zóo moet dit gemeenebest te gronde gaan!"

Indien deze anecdote waarheid behelst, wie der amsterdamsche burgemeesters kan dit geweest zijn? J. C. K.

Spaansche kerkhof te Hattem. Wat heeft dezen naam doen ontstaan? Niemand daar ter plaatse wist er mij iets van te zeggen. Het is eene volmaakt afgeslotene, opgehoogde plaats.

V. D.

Galgenberg bij Hattem. Waarom wordt een heuvel bij Molencate, Galgenberg genoemd? Niemand te Hattem kon er mij eenig berigt over geven. V. D.

Ooster- en Westerschelde. Zouden er ook bepaalde redenen kunnen bestaan hebben, dat men aan de twee takken of uitmondingen der Schelde den naam van Ooster- en Westerschelde gegeven heeft? Met het oog op derzelver loop door Zeeland schijnt het, alsof de benamingen van Noorder- en Zuiderschelde eigenaardiger zouden geweest zijn.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Friesche oorden. — Duit. De heer J. E. ter Gouw (Nav. XXII, bl. 280) zegt: »Sommige friesche oorden (Verkade 131, 2 en 216, 2) hebben tot omschrift: *Mo. Nova Arg. ordin*, met of zonder jaartal daarachter. Maar men vindt het woord *Frisi.* er niet op uitgedrukt, terwijl het woord *Arg.* op een koperen munt ook zeer zonderling staat. Zijn dat reckheimsche nabootsingen?" Alvorens deze vraag te beantwoorden merken wij op, dat de aanhalingen, Verkade 131, 2 en 216, 2, wegvallen. Alleen Verkade pl. 131, 1 heeft het *Mo. Nova.* ARG *ordin.* met de bijvoeging van *f*(risiae) »als *fris.* op 131 (2), als *fri* ✕ op 131 (3) van 1608, als *fris.* 1616 op pl. 216 (2) en voluit *Frisiae,* pl. 226 (4). Wat de vraag betreft, zoo is de vrager daartoe geleid door het werkje van den heer Wolters, »Notice historique sur l'ancien comté impérial de Reckheim," Gand 1848, 8° met vele platen, waarop vele toevoegsels zijn geleverd in de Revue de la numismatique Belge en ook eene in de Revue Numismatique Française (zie de Tables Alphabétiques 1842—1856, 1857—1868, de laatste zeer onlangs verschenen) op Reckheim. In transitu merken wij hier op, dat in de Revue Belge 1852, p. 163 onjuist vermeldt wordt, dat de koperen munt het wapenschild van *West*friesland voert, het is dat van *Friesland.* De koppen der leeuwen zien ter zijde uit, en niet vlak van voren, zooals de *westfriesche* leeuwen. In zoover komt het stukje bij Verkade 131 (1) daarmede overeen, maar voor het overige verschilt het stukje in de Revue l.l. pl. V fig. 10 (niet (4) zooals er staat) en Wolters n°. 69 te veel om ook Verkade pl. 131 (1) bepaaldelijk aan Reckheim toe te kennen. Al die stukjes, *oordjes*, pl. 131, 1—3, pl. 216, 2, hebben: *Nisi Dominus nobiscum,* terwijl de reckheimsche hebben *Dominvs mihi adjvtor* = Verk. pl. 226 (4). Dit laatste is vrij zeker een reckheimsche, ook om de letters P. O. in plaats van F. O. nevens den zwaarddragenden ouden Fries, gedekt met een pet, gelijk er nog zeer onlangs [1]) een van ottervilt van enorme gigantische grootte uit de drentsche veenen is voor den dag geko-

[1]) In het Drentsch Prov. Museum te Assen, een bezoek overwaardig.

men. Voor het overige onderscheidt het muntje, Verkade pl. 131 (1), zich behalve het *Arg.* nog door de opstaande klep van den pet. De overeenkomst met de 7 stuivers van pl. 127, 4, heeft ons wel eens doen denken of het muntje pl. 131, 1, ook oorspronkelijk bestemd was om hetzij een $3\frac{1}{2}$ of de helft van het zevenstuiverstuk te zijn en dat de zoo weinig voorkomende koperen stukjes, pl. 131 (1) proeven op koper genomen zijn. Ook kan de stempel afgekeurd zijn òf om de graveerfout òf om de vreemde opstaande klep. Er zijn ook zeeuwsche rijksdaalders die tot randschrift *Mon. no.* AUR. voor *arg.* hebben. — De *duit*, (Nav. XXII. 280) vz. een krans in een schild, kz. *Transmosa* A. R. binnen een krans, is vrij zeker van Reckheim. Het omschrift van n°. 1090 eindigt met deze letters (Cat. Michiels van Verduynen). Zie den halven reckheimschen stuiver, aldaar afgebeeld onder n°. 1090.

J. D.
L.

Penning op Lamoraal, graaf van Egmond en zijne vrouw (XXII, bl. 352). Het huwelijk van L. van Egmond met Sabine, dochter van den Rijn-paltzgraaf Jan en Beatrix van Baden, is den 8en mei 1544 voltrokken te Spiers in het bijzijn van keizer Karel V, koning Ferdinand, den aartshertog Maximiliaan, de keurvorsten en vele andere rijksvorsten.

'sGravenhage. A. C. S. V. S.

Nova Zembla (1597) medaillon. 68. Een in tin afgegoten medaillon, waarop afgebeeld staat, de tijd, die de waarheid boven de aarde opheft, en waarop als randschrift gelezen wordt: *Abtrusam-Tenebris-Tempus-Me-Educit-In-Auras.* H. G. (Hendrik of Hubert Goltzius?) Binnen den rand staat nog: *Veritas filia temporis.*

Aldus beschrijft jhr. mr. J. K. J. de Jonge in zijn Nova Zembla een der voorwerpen door de nederlandsche zeevaarders na hunne overwintering aldaar in 1597 achtergelaten en in 1871 door kapitein Carlsen teruggevonden. Drie penningen met het eerstgenoemde omschrift zijn beschreven door dr. C. Leemans, in de Verslagen en mededeelingen der Koninklijke akademie van wetenschappen, tweede reeks, 1871, I, bl. 98—106.

De *derde,* ook een penningplaat als n°. 68, heeft ook het tweede opschrift, *Veritas filia temporis,* en schijnt (zie bl. 103) geheel over een te komen met dien op Nova Zembla gevonden. Wij zouden dezen laatsten bepaald aan Hubert Goltzius willen toekennen, omdat wij in het leidsch penningkabinet in het vorige jaar nog twee penningplaten zagen (geheel gelijk, alleen de eene met veel breeder rand) die, beide met *Abtrvsam tenebris,* overeenkwamen met de penningplaat t. a. p. bl. 102—104 beschreven, *doch het jaartal* **1570** *vertoonende.* Hendrik Goltz, geb. 1558, kan dus die penningplaten niet gesneden hebben, wel Huibert Goltz, geboren 1526 en overleden in 1583.

J. D.
L.

VRAGEN.

Munt van Napoleon. Dezer dagen kwam mij een gouden 20 fr. stuk in handen, waarop aan de eene zijde »Napoleon Empereur 1806" en aan de keerzijde »République Française." Wie kan deze anomalie ophelderen?

H. W.

[Antwoorden zal de vrager vinden Nav. XVII, bl. 271, 299 en 324.]

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Bijschrift op B. Bekkers Betooverde wereld door Brakel. Brakel schreef eens onder het boek (de Betooverde Wereld) van B. Bekker:

R habet Ausonium, habet R. liber hicce Pelasgum,
R habet Hebraeum, praetereaque nihil.
R. P. ר
Er — Ro — Res

Oude gezangen en liederen. Het is bekend, dat onze voorouders reeds in de middeleeuwen, doch inzonderheid voor twee- a driehonderd jaren, groote beminnaars waren van *Sangh* en *Musyck*: getuige de menigte gesangh- en liedtboecken toen in Nederland in druk verschenen. Ofschoon ik over weinig bronnen uit dien tijd kan beschikken, scheen het mij toch niet onbelangrijk toe uit den geringen voorraad een geheel te verzamelen. Ik heb te dien einde eenige registers zooveel mogelijk alphabetisch gerangschikt, bijeengevoegd met den aanhef of eerste regel van elk gezang of lied; terwijl ik daarachter de zangwijze heb geplaatst, voor zoo verre mij die bekend was.

Reeds bestaat mijne verzameling uit ten minsten 1800 stuks gezangen, liederen en zangwijzen, waarvan ik de helft heb afgewerkt. De geheele inhoud der bronnen is vervat in elf banden van verschillend formaat, doch ongeschonden. Indien gezondheid en jaren het toelaten, hoop ik mijn plan te volbrengen.

Intusschen zou ik het wenschelijk achten, dat anderen die in dezen over meerder kennis en krachten te beschikken hebben, zich opgewekt gevoelden, eene zoo veel mogelijk volledige verzameling van alle de gezangen, liederen en zangrijmen van dien tijd bijeen te verzamelen, ten einde voor te komen, dat deze schat eenmaal geheel verloren ga.

De Beemster. J. BOUMAN.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Portret van Lambert ten Kate. (XXII, bl. 405). In mijne verzameling van meer dan 5000 portretten prijkt ook het portret van Lambert ten Kate Hermansz. Naar J. C. Leblon, door J. Houbraken 8°. Ook in de Beschrijvende Catalogus van 7000 portretten van Nederlanders, door Frederik Muller blz. 138.

J. C. K.

Portret van Lambert ten Kate. Aan K. H. J. K. kan ik berichten, dat ik dit portret bezit. Het onderschrift is:

Lambert Ten Kate, Hermansz. Geboren 23 Jan. 1674, overleden 14 Dec. 1731, binnen Amsterdam.

J. Houbraken, na 't origineele schilderij, berustende bij de heer Jan Blok te Amsterdam.

E. LAURILLARD.

VRAGEN.

De orgelmaker J. K. Wie was de orgelmaker J. K., die in 1507 het orgel te Hattem maakte? Ik vond dien naam niet onder de in den Navorscher opgegevene orgelmakers.

V. D.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder die in 1872 als *Beschermer* toetreedt — en mij een postwissel van *f* 3 zendt (of zooveel *méer* als hij, in 'tbelang onzer kostbare nasporingen, gelieft bij te dragen), en mij... voor zooveel hij niet *in Amsterdam* woont — *portvrij* naam en adres van zijn *gewonen boekhandelaar* opgeeft, ontvangt in den loop van dit jaar door mij: I. Prof. Moll: Kerkgezang; II. Jaarboek; III. prof. Loman: Valerius, XIX Oud-Nederlandsche Liederen; IV. prof. Loman: XII Geuzeliedjes uit den Spaanschen tijd; V. wat wij wijders dit jaar zullen uitgeven.

De Leden (postwissel *f* 1.25) ontvangen: 1°. Prof. Moll; 2°. Jaarboek. — Wij tellen thans ruim 500 Beschermers en bijna 300 Leden.

Wie mij in steê van een postwissel van *f* 3.— eenen van *f* 7.25 overmaakt, ontvangt bovendien Sweelincks „Regina Coeli" en zijne „Orgelstukken."

HEIJE.

Reynvaan (Mr. Joos Verschuere). — In het *Eerste Jaarboek der Vereeniging voor Nederlandsche Muziekgeschiedenis* (bl. 51) vraagt de heer Boers: wat was hij eigenlijk?

Een uitgebreid onderzoek stelt mij in staat op deze vraag een nauwkeuriger en vollediger antwoord te geven dan dat, 't welk wordt aangetroffen in de *Biografische schets,* door G. H. Broekhuyzen, in den vijfden jaargang van het muzikaal tijdschrift *Caecilia.*

Mr. Joos Verschuere Reynvaan was geen eigenlijk toonkunstenaar van beroep, maar een uitstekend muziekliefhebber, goed organist en klavierspeler, verdienstelijk componist en geleerd schrijver van onderscheidene didactisch muzikale werken. Hij was praktiseerend advokaat, eerst te Middelburg, later te Vlissingen, waar hij tevens, gedurende een groot deel van zijn leven, organist en klokkenist gewees is; vervolgens Schepen, Thesaurier en Bibliothecaris der stad Vlissingen; eindelijk Vrederechter in het kanton van dien naam.

Hij werd te Middelburg, den 11en sept. 1739 [1]) geboren, uit *Joos Verschuere Reynvaan* en *Apolonia Catharina van Panteghem.* Zijn vader, die handelaar in staaf-ijzer en, van 1750 tot 1753, kassier en oppercommies van Walcheren was, schijnt gegoed genoeg geweest te zijn om zijn zoon te Harderwijk te laten studeeren, waar deze in 1765 promoveerde, na verdediging van eene dissertatie: *De privilegiis studiosorum nec non scientiarum doctorum.* (Harderovici 1765. 4°.)

Aanvankelijk vestigde hij zich als praktiseerend advokaat in zijne geboortestad, waar hem de voorbereiding tot de academische lessen werd toevertrouwd van de zonen van een aanzienlijk middelburgsch heer, wiens naam ik echter niet heb mogen te weten komen. In 1769 vertrok hij naar Vlissingen, waar hem de bediening van stads-organist van de Groote Kerk werd opgedragen en tevens die van stads-klokkenist; ook dáár oefende hij, gedurende ruim 25 jaren, de praktijk als advokaat uit. Onjuist is wat in *Caecilia* verhaald wordt, als zou hij bij zijne vestiging in Vlissingen de rechtsgeleerdheid vaarwel hebben gezegd, ten einde zich verder geheel aan de toonkunst te wijden; het wordt wedersproken door de titels van zijne vele werken, waarop hij zich tot in 1795, J. U. D. en praktiseerend Advokaat noemt, terwijl op slechts één van deze (*Cathechismus der Muzyk,* 1787) de bijvoeging: organist en klokkenist, voorkomt.

Zijn leermeesters waren de violist en violoncellist Gerzonij, die in den *Kronijk-almanak van Zeeland* een »bekwaam en ervaren musicus" genoemd word, en Benjamin Bouchard, een, zoo het

[1]) Niet in 1743, gelijk in *Caecilia* gezegd wordt.

schijnt, bekwaam organist, die gedurende 34 jaren — van 1729 tot op zijn overlijden in 1763 — stads-organist van de Nieuwe Kerk te Middelburg en tevens klokkenist geweest is.

Reeds spoedig na zijne vestiging te Vlissingen deed onze *Joos* zich als componist kennen. Toen in 1772 aldaar het tweede eeuwfeest van Vlissings vrijheid gevierd werd, werd in de Groote Kerk »een muzijkstuk" (zonder nadere aanduiding) door *Reynvaan* gecomponeerd, uitgevoerd [1]. Twee jaren later gaf hij *Mengeldichten in gezangen, op muzijk gebracht*, uit (Middelburg 1774, 8°.) [2]. Waarschijnlijk doelt hierop de brief van *Reynvaan*, van 13 nov. 1780, onder de papieren van Prof. J. W. te Water in het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen bewaard, waarvan het begin aldus luidt: »Hooggeleerde Heer! Daar is in de classis »ingelevert eenige stukjes Poësie, dien ik hoore dat in handen van »Uw Hooggel. gestelt zijn; so mede is mij gezegt dat Uwe Hoog- »gel. gaarne wilde weten wien dezelve gemaakt hebben. Zij zijn »door mij ter drukpers gegeven, en ik heb er muzyk op gemaakt; »de Poësie is gemaakt door twee rotterdamsche heeren J. Lagen- »daal en W. Loghman, so mede die getekent M. J. R. zijn ge- »maakt door mijn vrouw, die daartoe een brandende genegenheid »heeft. Egter verzoeke ik Uw Hooggel. dit alleen voor zich te »houden, alzo de Autheuren garen hunne namen niet wilde be- »kend hebben, waarom ze ook met de eerste letteren van hun »naam maar gemeld worden, evenwel als het een boekdeeltje uit- »maakt zal men in een voorreden hunne namen melden. Konde »er een loffelijke getuigenis van gegeven worden, zoude ons niet »onaangenaam zijn." enz.

De andere door Reynvaan uitgegeven toonwerken zijn: 6 klaviersonaten met 1 viool, op. I [3]; concert voor het klavier, met 3 violen en bas, op. II; concert voor het klavier, met 2 violen of

[1]) *Brahé*, Vlissings Eeuwvreugde, bl. 78.

[2]) In *Caecilia* wordt gezegd dat het eerste stukje van deze *Mengeldichten* te Vlissingen, bij Abraham Bruyn, is uitgegeven.

[3]) *Caecilia* V bl. 167. — Fétis, die in zijne *Biographie universelle des musiciens* van onzen Reynvaan, onder den naam van Jean Verschuere Reynvaan gewag maakt, zegt dat deze sonaten omstreeks 1780 te Amsterdam zijn uitgegeven. Verg. *Universal-Lexicon der Tonkunst* van Gustav Schilling, op het woord: Reynvaan.

2 dwarsfluiten, op. III; *Beurt- en Choorzang bij 's Heilands geboorte;* en *De* CL *Psalmen met de Lofgezangen, naar de nieuwste dichtmaat, als bevallige Ariaas, in den Italiaanschen smaak, op nieuw saamgestelde muzyk gebragt, door Mr. J. Verschuere Reynvaan, practiserend Advokaat.* — Amst., Middelb. en Vliss. in gr. 4°. vóór 1789 uitgegeven, blijkens de voorrede voor den eersten druk van het *Muzijkaal Kunstwoordenboek.* Welke ook de waarde van deze, waarschijnlijk niet meer te vinden, compositiën moge geweest zijn, veelmeer dan in deze is *Reynvaan's* roem gelegen in zijne geschriften over muzikale wetenschap, welke hij tusschen 1787 en 1805 heeft uitgegeven. Deze werken zijn: 1°. *Catechismus der Muzyk.* — Amst. en Rott. bij J. de Jongh en L. J. Burgvliet 1787, 232 bl. 8°,; 2°. *Muzijkaal Kunstwoordenboek behelzende de verklaaringen, alsmede het gebruik en de kracht der Kunstwoorden, die in de Muzyk voorkomen.* — Amst. bij Wouter Brave, 1795, 618 bl. 8°.; 3°. *Muzijkaal Zakboekje.* — Vliss. 1805, 261 bl. kl. 8°.

Het is zeer te bejammeren dat het Muzykaal Kunstwoordenboek, waarmede Reynvaan grooten en rechtmatigen roem, vooral in het buitenland, heeft ingeoogst, niet geheel is uitgegeven. De Amsterdamsche uitgaaf, was een veelzins omgewerkte en van 40 noten-platen en teekeningen voorziene herdruk van de twee eerste stukken (Eerste deel en Tweede deel, eerste stuk) in 1789 en 1790, respectievelijk te Middelburg en te Amsterdam, en te Amsterdam, Middelburg en Vlissingen uitgegeven en loopende van A tot E en van F tot H. Uit de voorrede van den herdruk blijkt dat de eerste uitgevers van het Woordenboek het werk hebben laten steken, denkelijk om het gering debiet. Jammer genoeg is dat ook met den herdruk het geval geweest; slechts het eerste deel, loopende tot de letter M ingesloten, verscheen er van; de uitgaaf van het overige bleef achterwege; misschien uithoofde van de politieke tijds-omstandigheden. Dit is vooral te betreuren, omdat het handschrift geheel gereed was; maar bovenal, omdat hetgeen wij er van hebben, van uitgebreide muzikale kennis [1]), van groote

---

[1]) Daarvan kan o. a. de verklaring van de woorden: *Chromatico, Diatonico* en *Enharmonico* getuigen. — Naar het handschrift zèlf hebben wij tot nog toe vergeefs onderzoek gedaan. Toch is het waarschijnlijk bij den verkoop van het fonds der kopyen van Brave in andere handen gekomen. — Wie kan ons inlichten?

belezenheid en van vlijtige nasporing getuigt. Het is een werk, waarvan, ook wegens de ophelderendē platen en teekeningen, geen tweede voorbeeld in eenige andere of in onze taal bestaat en van 't welk Fétis terecht getuigt: »Telle qu'elle est exécutée, cette se» »conde rédaction de l'ouvrage peut être considérée comme un des »meilleurs dictionnaires de musique. Une érudition solide régne »dans la plupart des articles, et les définitions sont aussi précises »que le permettait le génie de la langue hollandaise" (!). Zonderling steekt bij dezen lof het verwijt af, 'twelk Fétis den schrijver doet, als zou hij een »vocabulaire polyglotte" geschreven hebben, »un livre qui n'est pas, comme on pourrait le croire, un vocabu- »laire hollandais des termes de musique, mais une explication en »langue hollandaise des mots grecs, latins et italiens relatif à cet »art." Mij dunkt dat een boek, 't welk met groote nauwkeurigheid en volledigheid eene verklaring geeft van alle *in de muziek* gebruikelijke vreemde en inheemsche woorden, daardoor nog niet wordt *un vocabulaire polyglotte*, maar inderdaad aanspraak maken mag op den naam van Muzykaal Kunstwoordenboek. Billijker is het oordeel van Gustav Schilling, die, van Reynvaan's Cathechimus der Muzyk sprekende, zegt: »Die Holländer verehrten ihn »hiernach als einen ihrer vorzüglichsten Theoretiker der Zeit, und »er bewährte dieses Ansehen auch durch ein *Muzijkaal Kunstwoor- »denboek*, wovon 1795 des erste Theil (A—M) erschien; die Her- »ausgabe des zweiten Theils verhinderte die damalige französischen »Revolution. Es ist das Buch um so mehr ehrend für seinen Ver- »fasser, als seine Erklärungen meist auf eigenen Beobachtungen be- »ruhen, und nur die ähnlichen Werke von Brossard und Rousseau »ihn zu Grunde gelegt wurden, *die es an Vollständigkeit* [1] *aber weit »übertrifft.*" Ook Gerber heeft, in zijn *Lexicon der Tonkünstler* niets dan lof voor Reynvaan over, zeggende dat hij zich »auch »als theoretischer Schriftsteller, und zwar auf eine Art bekannt »gemacht hat, welche von seinen gründlichen Einsichten und Kennt- »nisse in der Tonwissenschaft eben so sehr, als von seiner zweck-

---

[1] Ten bewijze daarvan strekke, dat men onder de 200, op de letter A van Reynvaan's Woordenboek, behandelde kunstwoorden, 25 vindt, welke men in het *Universal Lexicon der Tonkunst* te vergeefs zoeken zal.

»mässigen Lehrart und seinem Fleisse, zeuget." Ook hij betreurt het achterwege blijven van het tweede deel, »so sehr auch dem »Wissbegierigen zum Besten die Vollendung des Werks zu wün- »sche wäre"; een werk, aan welks volledigheid, volgens hem, niets ontbreekt; waarvan de artikelen welke de leer der harmonie betreffen zeer uitvoerig zijn, en 't welk bovendien een groote verdienste bezit in de afbeeldingen van alle zoowel bekende als niet meer gebezigde muziekinstrumenten (door den Middelburgschen kunstschilder Jean Joseph Bos vervaardigd), met hunne schalen en applicaturen.

Terecht wordt het dan ook door Broekhuyzen »een hoogst voortreffelijk werk" genoemd, »waarvan geen volk eenigen wederga aantoonen kan" [1]). De schrijver droeg het op aan den Middelburgschen mecaenas mr. Daniel Rademacher, destijds Bewindhebber der Oostindische Compagnie, zijn vriend en begunstiger, die in alle muzikale aangelegenheden geraadpleegd werd of betrokken was, en deze met zijne middelen bevorderde [2]).

De *Cathechismus der Muzyk*, door Schilling »eine ziemlich vol- »ständige Anweisung zur musikalischen Kunst" genoemd, was de voorlooper van het *Kunstwoordenboek* geweest. Het is een leesboek voor muziekonderwijzers, in vragen en antwoorden, afgedeeld in 41 lessen, van welke de 8 laatsten het accompagneeren en het spelen en zingen der Psalmen behandelen. De bekendheid van deze beide werken bij buitenlanders als Fétis, Schilling en Gerber, en hunne ingenomenheid er mede, bevestigen 't geen Reynvaan in de voorrede van zijn *Kunstwoordenboek* verhaalt, dat zijn *Cathechismus* de goedkeuring had weggedragen van voorname organisten en muziekliefhebbers, en met graagte niet alleen in de voornaamste steden der Republiek, maar ook buitenslands was ont-

---

[1]) Vreemd dat van zulk een schrijver zelfs geen melding gemaakt wordt in het *Biographisch woordenboek der Nederlanden*, van van der Aa c. s.

[2]) Hij was het die in 1763 in den Raad van Middelburg voorstelde een orgel in de Oostkerk te doen bouwen; aan welk voorstel gevolg is gegeven. In 1768 werd hij door den Raad verzocht de Thesauriers met goeden raad bij te staan bij de groote reparatie van het orgel in de Nieuwe Kerk, welke men aanbesteed had. Ook was hij een dergenen „door wier ijver en voorstand" de stads-concerten, waartoe de Zaal boven het IJk-huis op het Molenwater in 1754 van stadswege werd ingericht en afgestaan, een tijdlang bloeiden. Hij overleed in 1803.

vangen geworden, 't geen ook met zijne *Psalmen* het geval was.

Het *Muzykaal Zakboekje* is »een verkort uittreksel van de voor- »naamste der moderne of hedendaagsche muzijkale termen van het »*Muzijkaal Kunstwoordenboek*, geschikt om als zakboekje te dienen »op concerten en op het orgel", gelijk in de Voorrede gezegd wordt; waaruit men tevens verneemt, dat R. ook eene *Geschiedenis der Muzijkkunst* en *Iets over de Tempelmuzijk van Salomo*, alsmede *over de Muzijk der oude Hebreën* vervaardigd had; welke stukken echter niet in 't licht schijnen gekomen te zijn.

Behalve deze werken heeft Reynvaan nog uitgegeven: *Nagelaten Mengelstoffen* van Carolus Tuinman. Met eene voorrede van D. Kimijzer. Vliss. 1781, 4°.; en *Gezangen der Vrije metselaren*, van welke in 1799 de eerste, en in 1808 de tweede druk te Vlissingen verscheen, ofschoon zij nauwelijks als middelmatig rijmwerk zijn aan te merken en er uit blijkt dat het onzen Reynvaan geheel en al aan dichtersgaaf mangelde.

Hij schijnt eerst op vrij gevorderden leeftijd — immers na 1795, toen hij nog enkel praktiseerend advokaat was — in de regeering der stad Vlissingen gekomen te zijn. Op den titel van zijn Muzijkaal Zakboekje (1805) noemt hij zich: Schepen en Raad, Weesmeester, Thesaurier, Griffier ter Thesaurie en Bibliothecaris. Daargelaten of hij alle deze bedieningen tegelijkertijd kan bekleed hebben, 't geen niet zeer waarschijnlijk is, zooveel is zeker, dat hij in 1803 als »schepen onder het collegie van wet" voorkomt, zoodat hij reeds vroeger lid van den Raad moet zijn geworden, in welke betrekking hij in 1808 door het fransch bestuur gecontinueerd werd. Bovendien was hij »Opper-commissaris van het Kaarsenmakers-gilde," sedert 12 jan. 1805, en werd hij den 28e junij 1806 benoemd tot »lid van de plaatselijke schoolcommissie". In 1808 werd hij tot »Vrederechter in het kanton Vlissingen" aangesteld.

Reijnvaan is gehuwd geweest met Maria Johanna Reynvaan, zijne volle nicht, den 17en sept. 1749 te Middelburg geboren en op 34 jarigen leeftijd (febr. 1784) overleden. Uit dit huwelijk had hij een eenigen zoon, geboren in 1777, die dezelfde voornamen droeg als zijn vader, doch in 1796 overleed. Ook liet hij eene dochter na, Maria Johanna genaamd, die gehuwd is geweest met

den O. I. koopvaardijkapitein Hammendal, met wien zij, na den dood haars vaders, naar Duinkerken ter woon vertrokken is. Hij overleed te Vlissingen, op bijkans 70 jarigen leeftijd, in de eerste dagen van mei 1809, zijnde hij den 5en dier maand aldaar begraven geworden.

Ik heb geene reden iets af te dingen op den lof hem door Broekhuyzen als volgt toegezwaaid: »Reynvaan was als muzijkale »schrijver uitmuntend, door groote bekwaamheden en vlijt; als »orgel- en klavierspeler, naar den smaak van dien tijd, uitstekend, »door buitengewone vaardigheid en nauwkeurigheid; als componist »verdienstelijk. Als mensch eindelijk eerbiedwaardig, door edel»aardigheid van gevoelens en rechtschapenheid in handelingen."

Hem komt in de Nederlandsche Muziek-geschiedenis eene eereplaats toe, onder de vermaarde Nederlandsche toonkunstenaars en schrijvers over muziek.

Middelburg. G. A. FOKKER.

TAALKUNDE.

LIJST VAN NEDERLANDSCHE VOORNAMEN.

(Vervolg van bl. 542.)

I.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
	Id.
	Idalina.
Idus.	
	Idwer.
Ieme.	
	Iesel.
	Iesk.
	Igmiana?
	Ike.
	Ikelina.
Ilsing.	
	Ima.
	Imkina.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
	Immerentia.
	Ine.
	Înte.
	Intske.
Iperus.	
Ipolitus.	
Ippius.	
	Irmgard.
	Isabetha.
	Isaura.
	Isebranda.
Isidorus.	
	Îsland.
Ismaël.	
Isse.	
	Itisberga, Itelberga, Idelberga.
	Îtsen.
J.	
Jaan.	Jaanke, Jaantje.
	Jaapkina.
	Jaapje.
Jaart?	
Jabes.	
Jadde.	Jadske.
Jaie.	Jay, Jayke, Jaaike.
Jaitje.	
Jaitse.	
Jake.	
	Jakkeltje.
	Jacob.
Jacominus.	
Jakes, Jakus.	
	Jamaïca.
	Jan.
Jan Baptista.	

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
Jane.	
	Jans.
	Janselina.
	Jantina.
Jantis.	
Januarius, Januarij.	
Janus.	
Japke.	
	Jasperina.
	Jatje, Jatske.
	Jatrix.
Jebelis.	
Jephta.	
Jeie.	Jeike.
Jelbrich?	
Jelier.	Jeliera.
Jeljer.	
	Jels.
	Jeltina.
	Jemima.
	Jennevive.
	Jens.
	Jentje.
	Jepke.
	Jerina, Jerijntje.
Jesse.	Jesse.
	Jessia.
	Jetina.
Jetje.	
Jeurik, Jorik Jurk.	Jetzina.
	Jietske.
Jilke.	Jilliana.
Jilt.	
	Jisk.
	Jobina.
	Jochemina.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
	Jolente.
Jollius.	Jollina.
	Joostienda.
	Joppa, Joppe.
Jorden.	
Jorinus.	Jorina.
Jother?	
	Josefa.
	Josefina.
	Josetta.
	Josina.
	Jouwerke.
Jovius.	
	Jud?
Juda.	
Judinus.	Judina.
	Judoca.
Jukke.	
	Juliana.
	Jurredina.
Jurrijn.	Jurriaantje.
Jut.	Jutje.

K, C = K.

Cajus.	
Camillus.	Camilla.
Campegius.	
Kantert.	
Karijn.	
Carolus Borromeus.	
Casen, Caseken, Casijn.	
Carsilius.	
	Casparina.
Cathalinus.	
Catharinus.	
Cato.	
Keele.	

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
Kerstant.	
	Kesjen.
	Keurina.
Kiliaan, Kiel.	
	Kinke.
Clarus.	Clara.
	Clarinde.
	Clasina.
	Claudia.
	Claudina.
Klauwert.	Klesje.
	Clothilde.
	Clusina?
Knoop.	
	Coba.
Koendert.	
Koie?	
Colaert.	Colette.
	Coline.
	Columba.
	Columbina.
Commer.	Commerina, Kommerijn.
	Constantina.
Coorn.	
Kopijn.	
Koppinga.	
	Coralie.
	Cordula.
Corijn, Corinus.	
	Korsina, Korstina.
	Korstiaantje.
Corvinus.	Corvina.
Cosijn.	
Kost, Kosten, Kostijn.	
Kracht.	
	Crescentia.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
Crispijn.	
	Krusk.
	Cuymburg.
	Kuintje.
Kumer.	
Kunes.	Kuna.
	Kunegonda.
	Kuwerina.

L.

Laarder.	
	Lacye.
Ladislaus.	
	Lamberta.
	Lamina.
Lammen.	Lammerdina, Lammertina.
	Landruda.
	Lantjen.
Lauris, Louris.	Laurina, Louwerina.
	Lea.
	Lealt.
	Lebuwijne.
	Leendrina.
	Leentje.
	Leepk.
Legier.	
	Leida.
Leier.	
Lein.	
Lemmen.	
	Leonarda.
	Leonardine.
	Leonida.
	Leontine.
	Leopoldine.
	Letje.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
Leuve, Leuwe.	
Levi.	
	Levinia.
Liberatus.	
Libertus.	Libertina.
Lydias.	
Lydio.	
Lidse.	
	Liebk.
	Liedewina.
Lief.	
Lieppe.	
Lieven.	Lievina, Livina.
	Like.
	Lilla.
Limpke.	Lim, Limke.
	Link.
Linus.	
	Lipje, Lipkje.
	Lispina ?
Lisse.	
	Lobbe, Lobbetje.
	Lobbrecht.
	Lobetta.
Lochnaar.	
	Lodewina.
Loginus ?	
Loich.	Loyck.
	Lopje.
Louis.	Louise.
	Lubberdina.
	Lubberta.
	Lubbina.
	Lubke.
	Ludgera.
	Ludovica.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
Ludser, Ludsert.	
	Ludu.
Luiert.	
	Luigerdina.
	Luime.
Luïtonius.	
	Lukje.
Luman, Lumman.	
Lutke.	Lutje.
	Luun.
	Luurdje.
	Luwtje.
Lijbert.	
Lijn.	
	Lijpje.
Lijs.	

M.

Maarschalk.	
	Maasje.
	Machalia.
	Machelina, Mechelina, Magalina, Maggelientje.
Machuyt.	
Magerhan, Mageran, Majerhan?	
Magdalus.	
Magdalenus.	
Magtildus.	Magtelina.
Maljaart.	
Mamme.	
Mank.	
Mannes.	
Manuel.	
Margarethus.	

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
Maria.	Mary, Maryke, Marijtje.
	Marianna.
	Marina.
	Marclina ?
Mart, Maert.	Martje,
Matern.	
	Matthea.
	Matthia.
Maurus, Mauris.	Maurina.
	Maximiliana.
	Mecheltje.
	Meeltje.
Meeuwe.	
Meeus, Mewis.	
Meier.	
	Meinderina.
Meinolf.	
	Meints.
Meis, Mijs.	
Meke.	Mekke.
	Melanie.
	Melchiora.
	Melia.
	Melsje.
Memme.	
Menelaus.	
	Mensina.
	Mentia.
	Merceda.
Merk.	Merkje.
	Merle.
Metske.	
	Metta.
	Mia.
	Mieke.
	Milka.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
	Minnaldine.
	Minne, Mintje.
Moeder.	Moeder.
Moeike.	
	Moeke.
Momme.	
	Mondina.
Mooi.	Moye.
	Mootske.
Mordechai.	
	Mord ?
Mortier.	
Mortje.	
Mozes.	
	Mourk.
Mijne.	
Mijnt, Mînt.	

N.

	Naan.
	Nammen.
Nancius.	Nancia.
Nannius.	
	Naomi.
	Nedwer.
	Neeke.
	Neyne.
Nek.	
Nelis.	Neletta.
	Nelia.
	Nelida.
	Nelina.
	Nen, Nennetje.
Niels.	

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
	Niertje.
	Nike.
	Nicolaa.
	Nicolasina.
	Nicolette.
	Ninna.
Ninne.	
	Nisetta.
Nitsaert.	
Noë.	
Noë..	
	Noen.
Noyde, Noy.	
Noints, Neents?	
Nonus.	
	Nore, Noortje.
Nutger.	
	Nijsje, Nijske.

O.

	Obrich.
	Odelyne.
	Odilde, Othilde.
Odilius.	Odilai.
	Oede.
	Oetje.
Ogier.	
Octaviaan.	
Olaüs.	
Olke.	
Oltman.	
Onke.	
	Oole, Oolke.
Oomke.	
	Oopje.
Osken.	

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
	Ottelijne.
	Ottoline.
	Ouburga.
Ouchert.	
Oute.	
Outjen.	
Ouwe.	

AANTEEKENINGEN.

MANSNAMEN.

Vreemde. *Bijbelsche namen* zijn Ismael, Jabes, Jephta, Mozes, Manuel (Emanuel). Voorts Juda, Levi, Mordechai, welke laatste drie ik alleen onder Israeliten aangetroffen heb, even als Meier, Mortier en Mortje.

Heiligennamen: Ipolitus (Hippolytus), Isidorus, Januarius, Jan Baptista, ook wel zamen getrokken tot Jantis (met den klemtoon op de laatste lettergreep), Cajus, Carolus Borromeus, Karijn, Corijn, Corinus (alle drie van Quirinus), Casimir, Kiliaan, Krispijn, Coorn (Cornelis?), Copijn (van Jacob), Ladislaus, Libertus, Linus, Louris (van Laurens), Machuyt, Matern, Maurus (Maurits), Meeus, Meeuwe (Bartholomaeus), Nelis (Cornelis).

Andere latijnsche en grieksche namen, Camillus, Cato, Marcellus Menelaus, Octaviaan.

Fransch zijn Jakus, Jake (Jacques), Louis, Noë, Noël.

Geene aanbeveling verdienen duitsche of verkorte vreemde namen waar een latijnsche uitgang is aangevoegd, als Iperus, Ippius, J-nus (van Jan: komt echter ook als verkorting van Adrianus voor en in dit geval goed), Jebelis, Jollius, Jorinus, Jurrijn, Jovius, Campegius, Luïtonius, Nannius, Olaus:

En namen door middel van eenen latijnschen uitgang van vrouwennamen gevormd, als Idus, Jacominus, Lydias, Lidio, Magdalus, Magtildis, Margaretus. — Catharinus, Clarus, Liberatus, Magdalenus, Nonus zijn, wat den vorm betreft, onberispelijk.

Wat zijn Judinus, Nancius, Loginus? Is de eerste naam van Gui-

dinus, de tweede van Venantius en de laatste, mij door den heer Fret medegedeeld, misvorming van Logier of drukfout voor Longinus?

Ilsing, op de lijst in Belg. Mus. en die bij Serrure.

Iperus. Zoo heette de vader van den dichter Samuel Iperuszoon Wiselius. Het is waarschijnlijk door aanvoeging van een latijnschen staart van Ipe, even als Ippius van Ippe.

Jabes. Jabes Heenk, als schilder en etser bekend.

Jebelis, door den heer Fret in een lidmatenboek gevonden.

Jephta. Jephtha Vlietarpius was predikant te Delft 1642—1644. Beschr. v. Delft bij Boitet, bl. 441.

Jelbrich. Katriin Jacop IJelbrichsdr. wordt genoemd in een necrologium van een zusterconvent te Haarlem, gedrukt in het Archief van Kist en Moll, 1e dl., 1e st. Ik houd het voor eene fout. Er zijn er in dat necrologium meer.

Jelier, volgens mededeeling van den heer Fret, in Zeeland in gebruik.

Jother, door den heer Fret op eene predikantenlijst gevonden. Waarschijnlijk hetzelfde als Joder, in Fransch Vlaanderen nog in gebruik, Nav. XX, bl. 258.

Campegius. Campegius Vitringa, geb. te Leeuwarden, werd in 1682 hoogleeraar in de theologie te Franeker.

Carsilius. Carsilius, baron van Pallandt, een der verbondene edelen, vermeld N. werken der Maatsch. v. Letterk. 1e dl. 2e st., bl. 248.

Casen, *Caseken* vond ik op de lijst in het Belg. Mus. Daarnevens den heiligennaam Nicasius, waarvan zij waarschijnlijk door verkorting en verkleining gevormd zijn. *Casijn* komt in 1662 in Gelderland voor.

Knoop, in het Belg. Mus. als friesche naam opgegeven. In Fransch Vlaanderen in gebruik, Nav. XX, bl. 257.

Koye, op de lijst in het Belg. Museum.

Koppinga. Koppinga Jelles wordt omstreeks 1566 vermeld door Wagenaar, Amsterd. dl. III, bl. 174. Waarschijnlijk was hij een Oostfries van geboorte.

Kost, *Kosten*, op de lijst bij Serrure. Costen komt te Amersfoord

in 1530 voor. V. Bemmel, Beschr. v. Amersf. II, bl. 572. *Costijn* is in de 14e en 15e eeuw niet zeldzaam, en komt later ook nog wel voor.

Kunes, door den heer Fret is een lidmatenboek gevonden.

Laarder, door den heer Fret aangetroffen. Ik vermoed dat deze naam op de eene of andere wijze verbasterd is.

Legier komt enkele malen in Zeeland voor. Zeker voor Logier.

Leier. Deze naam wordt, volgens mededeeling van den heer Fret, enkele malen in het land van Axel aangetroffen.

Lein, in Zeeland niet zeldzaam. Zeker verkorting van Gilijn.

Lemmen kan ik slechts uit de lijst bij Serrure. Vermoedelijk hetzelfde als Lammen (Lamme).

Leuve vond ik in 1652 te Rotterdam, Lois Beschr. v. Rotterd. bl. 146. Is het misschien hetzelfde als Leuwe, (d. i. Lieuwe, eenigzins op zijn friesch uitgesproken) dat ik in 1569 te Medemblik heb aangetroffen?

Lochnaar. Volgens mededeeling van den heer Winkler komt deze naam in Friesland voor, doch zeldzaam.

Loich komt in de 16e en 17e eeuw te Amersfoord meermalen voor. Zie v. Bemmel a. w. dl. II, bl. 565 en elders.

Luink door den heer Fret in een lidmatenboek gevonden.

Luman, *Lumman*, te Amersfoord in de 16e eeuw meermalen. Zie v. Bemmel a. w. dl I, bl. 354, dl. II, bl. 562, 563.

Lutke, te Medemblik in 1569 aangetroffen.

Lijs komt nu en dan in Zeeland, vooral op Zuidbeveland voor. In Friesland heb ik Lijes meermalen gehoord, als verkorting van Elias.

Maarschalk, door den heer Fret in geboorteregisters gevonden. Is het misschien oorspronkelijk familienaam, later door eenen enkelen als voornaam gedragen?

Magerhan, *Majeran*, *Majerhan*, op de lijst bij Serrure. En staat als heiligennaam bij, Macrianus. Het zal wel uit dezen of eenen anderen vreemden naam bedorven zijn.

Mannes, mij door den heer Fret uit geboorteregisters en ook door wijlen prof. Bosscha opgegeven. Misschien voor Manus (Hermanus, Herman).

Mijs. De heer Fret, die mij dezen naam als enkele malen in

Zeeland voorkomende opgaf, vond ook in lidmatenboeken *Meis.* Misschien is het eene zoowel als het andere van Jeremias, dat in Friesland tot Mijas, Mijes verkort wordt.

Moeder, op de lijst in het Belg. Museum.

Moeike, te Medemblik in en omtrent 1570 meer dan eens aangetroffen.

Mooi, mij door den heer Fret uit geboorteregisters opgegeven.

Mijnt, te Nijkerk op de Veluwe aangetroffen.

Nek. Neck Pietersz. was in 1593 kerkmeester der Gasthuiskerk te Amsterdam, volgens Wagenaar Amst. dl. VII, bl. 437.

Niels, door den heer Roos in vroegeren tijd in Zeeuwsch Vlaanderen gevonden, is waarschijnlijk de naam van eenen Deen die zich daar had neergezet of van eenen zijner afstammelingen.

Noyde, Noy. Het laatste op de lijst in het Belg. Museum. *Noyde* komt in de 15e eeuw voor, bij v. Leeuwen, Bat Illustr. bl. 750, 754. *Noydekijn*, de naam van onzen ouden fabeldichter, is er verkleining van, en *Neude*, dat ik in 1433 te Culemborg aantrof, zal wel hetzelfde zijn.

Noints, Neents, op de lijst in het Belg. Mus., komt mij verdacht voor.

Ouchert komt in Hoofts Warenar voor in een spreekwijze en was dus vermoedelijk toen of wat vroeger in gebruik. Zeker hetzelfde als Outger.

Outjen. Nav. XX, bl. 263 vermoedde ik in dezen naam, onder de in Fransch Vlaanderen gebruikelijke opgegeven, eene fout. Het zal echter wel niet zoo zijn, want hij komt ook op de lijst in het Belg. Mus. voor. Waarschijnlijk verkleiningsvorm van Outger of eenen anderen naam, welks eerste gedeelte Oud is.

VROUWENNAMEN.

Bijbelsche namen zijn Jemima, Lea, Milka, Naomi. Marianna is zamengevoegd uit Maria en Anna.

Heiligennamen. Clara, Columba (meestal zeker vertaling van Duifje) Cordula, Jatrix (Beatrix).

Andere vreemde namen: Isaura, Colette, Coline, Louise, Melanie, Merceda, Nannette, Nicolette.

Namen op *a* van latijnsche mansnamen op *us* afgeleid, Juliana,

Camilla, Claudia, Constantina, Liberta, Mareiana, Marina, Maurina, Maximiliana. — Keurina en Kuwerina is zeker slordige uitspraak van Quirina.

Barbaarsche namen. Verkorte en verkleinde vrouwennamen, hetzij duitsche, hetzij hebreeuwsche, hetzij latijnsche of grieksche met latijnschen uitgang: Ima, Imkina, Jelliana, Jeltina, Jetina, Jessia, Jetzina, Jolliana, Jollina, Josina (Joosje), Lamina, Lubbina, Mekka, Mensina, Mondina (indien het staat voor Monts) Jaapkina, Jansina, Jantina, Mia; Jorina, Margina, Nelina. — Nelia is gewoonlijk in plaats van Neeltje gekomen, doch als verkorting van Cornelia even onberispelijk als Mentia, waar het geene verknoeiing is Mensje maar verkorting van Clementia, en Melia, verkorting van Amelia, Aemilia.

Niet beter zijn Idalina, Ikelina, Janselina en Ottolina, Nelida en Joostienda, Neletta en Lobetta. — Martinette, Josette en Nisette, zijn goed als fransche vormen, mits men ze op *e* en niet op *a* laat uitgaan.

Voorts die, waarin de latijnsche uitgang gevoegd is achter een duitschen mansnaam, Isebranda, Commerina, Lamberta, Lammerdina, Lebuwyne, Leonarda, Leonardina, Leopoldina, Livina, Lubberdina, Lubberta, Ludgera, Ludovica, Minnaldina, soms met verminking aan het einde als, Leendrina, Lodewina, Meinderina, of met invoeging van eene letter die er niet te pas komt, als Luigerdina, — of achter eenen hebreeuwschen, Jacoba, Coba, Jasperina, Jobina, Joppa, Jochemina, Jozefa, Jozefina, Casparina, Melchiora.

Eindelijk duitsche vrouwennamen met latijnschen staart, als Leida (van Aleid), Liedewina, Machalia, Machelina, Mechelina, Magalina, Meggelientje (alle vijf van Machteld) Ouburga — of hebreeuwsche, als Isabetha (van Elizabeth).

Nicolaa, Nicolina, en Nicolasina, Clasina zijn noch als grieksche noch als nederlandsche namen goed te keuren.

Lobbrecht is bedorven uit Lobbrig.

Is Clusina drukfout voor Clasina? is Igmiana van Igram? en wat zijn Lilla en Lispina?

IJsland. Op de lijst van het Belg. Mus. Cornelis Booth † 1491

had getrouwd Iseland van Foreest en ook eene hunner dochters droeg dezen naam, Batav. Illustr. bl. 876, 877.

Itelberga. De heer Winkler trof dezen naam te Leeuwarden aan, de heer Roos Itisberga in Zeeuwsch Vlaanderen. Eene Idelberga uit de 16e eeuw noemt v. Leeuwen Bat. Illustr. bl. 1091.

Jamaica komt, volgens den heer Roos, in Zeeuwsch Vlaanderen voor.

Kesjen, in Friesland. Vermoedelijk verkeerde spelling van Kersjen Kerstjen.

Kinke heb ik in Friesland ontmoet.

Corvina, zoowel als de mansnaam Corvinus, door den heer Fret op naamlijsten aangetroffen.

Cuymburg. Cuymburg van Nassau, dochter van Jan, bastaardzoon van Engelbrecht II, heer van Breda, 16e eeuw, komt voor Bat. Illustr. bl. 976. De vrouw van Engelbrecht heet bij van Goor, Beschr. v. Breda bl. 31, Limburg of Cuymburg, dochter van Karel markgraaf van Baden.

Kuintje heb ik aangetroffen. *Kuna,* door den heer Winkler in de prov. Groningen gevonden, zal wel hetzelfde zijn.

Lacye. Eene vrouw van dezen naam vond ik te Medemblik in 1570 genoemd.

Landruda, in Zeeuwsch Vlaanderen voorkomende, volgens mededeeling van den heer Roos.

Leepk, op de lijst in het Belg. Museum. In Fransch Vlaanderen in gebruik, Nav. XX, bl. 258.

Leonida, in Zeeuwsch Vlaanderen door den heer Roos gevonden, schijnt uit het Fransch overgenomen te zijn.

Lilla, mij medegedeeld door E. A. P.

Lim, Limke in Friesland, *Limpe* in Fransch Vlaanderen voorkomende (Nav. XX, bl. 258) en *Limmetje* (Eerste lijst), alles waarschijnlijk dezelfde naam.

Lispina, door den heer Fret in een lidmatenboek gevonden. Is er ook eene fout in?

Lopje, komt aan de Zaan en in Waterland voor.

Ludu, op de lijst in het Belg. Museum. Te Medemblik kwam mij deze naam in 1569 voor.

Luen, te Medemblik in 1568 gevonden.

Lijpje, in Waterland alles behalve zeldzaam.

Machalia wordt Nav. XX, bl. 381 gevonden.

Marclina. De heer Fret vond dezen naam in doopboeken. Is het ook schrijffout voor Marcellina.

Merceda door den heer Roos in Zeeuwsch Vlaanderen aangetroffen.

Merle kwam mij voor als naam eener Israelitische.

Moeder, op de lijst van friesche namen in het Belg. Museum. Ook Ubbo Emmius (aangeh. bij Wassenbergh, Taalk. Bijdragen voor den Frieschen tongval, 2e st. bl. 69) geeft *Modera* onder de friesche vrouwennamen op. Hangt Moeke, als naam van een kind van friesche ouders door den heer Roos gevonden, er mede zamen?

Moye, op de lijst in het Belg. Museum.

Mootske, den heer Winkler te Leeuwarden voorgekomen.

Mord, op de lijst van friesche namen in het Belg. Museum. Ik vermoed eene drukfout.

Naan, op de lijst in het Belg. Museum. Eene vrouw van dezen naam vond ik te Medemblik in 1570.

Nammen kwam mij als vrouwennaam te Medemblik in 1569 voor.

Nen, te Amersfoord in 1565 (v. Bemmel a. w. I, bl. 47). *Nennetje*, te Nijkerk op de Veluwe in novemb. 1870.

Obrich, op de lijst in het Belg. Mus.

Ouburga, op de lijst bij Serrure.

P. LEENDERTZ WZ.

Nalezing op de Bijdrage tot een Middel- en Oud-nederlandsch Woordenboek door A. C. Oudemans, Sr. 2e aflevering.

B.

Ba. Niets, kleinigheid. — Coornhert, Dol. v. Vlysses, II. 150:

Altoos was ick haer teghen, diet hier op scheyrdē snel,
En u noyt eer bewesen maer achten voor een *ba.*

In het *Taalk. Woordenb. op Hooft*, waarnaar de *Bijdrage* verwijst, komt het woord alleen als tusschenwerpsel voor. In bovenstaande plaats is het als substantief gebruikt.

Bae neus. Snotneus. — Bredero, Sp. Brab. vs. 479:

Contant.
O jy slaet mijn doot.

Joosje.
Bae neus! hinckepinck! lamgat! Aeuwe lampoot!

Het woord komt noch in het *Woordenb. op Bredero* noch in de *Bijdrage* voor. Aangegeven verklaring is ontleend aan de uitgave van Dr. Verwijs.

Ba noch boe. Niets, noch het een noch het ander. — Prof. Moltzer, Bibl. van Middeln. Letterk. 4e en 5e aflev. bl. 71:

Mar als dat bier was wat ghesonken,
Doe was hem haer moet ghesonken;
Doe en wisten si noch *ba noch boe.*
Ach God! wie luttel dachtic doe, enz.

Boe noch ba is eene nog gangbare spreekwijs, die hier echter, om het rijm waarschijnlijk, omgekeerd is. *Boe noch ba* (*ba* wisselvorm van *boe*) komt in de *Bijdrage* voor.

Baescce. Dwarsbalk, figuur in de wapenkunde. — *Roman van Limb.* B. II. vs. 656:

Here bi der trouwen miin,
Siedi ghene tenten alle viere,
Ende op elk ene baniere
Van lazore daer dore varen
Witte *baesccen* of striipte twaren
Met enen leeuwe van kelen roet?

De uitgever van dezen roman teekent in het *Glossarium* aan: »Baescce, dwarsbalk, figuur in de wapenkunde, van het Fr. *fasce.* De Lancelot heeft *veeschen, veschen,*" en haalt voorts een paar plaatsen tot staving uit dit gedicht aan. Of *baescce* foutief voor *vaescce* staat, dan of hier *b* met *v* als in andere woorden afwisselt, zal moeilijk te beslissen zijn, daar noch het Latijnsche *fascis,* noch de daarvan afgeleide vormen iets anders dan eene *f* vertoonen, indien althans dit *fascis* hetzelfde is met het vermelde bij Diez, *Etymol. Wörterb.* I. 173, die echter den vorm *fasce* niet opgeeft.

Badderken. Lievertje, lievelingetje. — Smeken, Tspel. v. d. Heil. Sacr. vs. 817:

Derde heyden.
Wij zullen noch midts deser condicien
Haer alder liefste knechtkens zijn.
1e. heyden.
Huer dreelincxkens.
Derde heyden.
Huer *badderkens* sijn.

Men zie omtrent dit woord en zijne afleiding de aanteekening van Dr. Verwijs achter zijne uitgave van dit spel.

Baden. Doen baden, doen zwemmen. — Walewein, vs. 10524

Hi maect dat groene ghers bedout
Met roden bloede in den tornoy,
Also die seysene mayt dat hoy
Velt hise ende werp onder voet:
Hi *baet* sijn swaert in herssenbloet.

Oudemans geeft in zijne *Bijdrage* als tweede beteekenis van *baden*, of beter gezegd, als beteekenis van een ander *baden* dan het bij ons bekende, *doorgaan*, *doorheengaan* op, en brengt als bewijs twee plaatsen uit den *Lanceloot*, eene uit den *Troj. Oorl* en eene uit den *Grimb. Oorl.* bij, waar het woord werkelijk die beteekenis toelaat. In bovenstaande plaats meen ik echter dat het woord actief met eene zaak als object gebezigd is, gelijk wij het nog in *zich baden* met een' persoon als object gebruiken. Zou het echter ook mogelijk zijn, dat het woord dezelfde beteekenis had van ons *baden* in de vier vermelde plaatsen! Met het oog op het verband evenwel zou ik zulks niet durven beweren, vooral niet daar het woord in den *Troj. Oorl.* en in den *Grimb. Oorl.* met *siden* en *herte* in verband gebracht is.

Bang. Benauwd, drukkend. — Bleyswyck, Beschr. van Delft. II. 499. (aangeh in Dr. De Jager, *Taalk. Magaz.* IV, 674):

Om des somers bij *bang* weder de ramen te kunnen openen.

De *Bijdrage* brengt eene plaats bij uit Huygens, waar het woord in gelijken, doch figuurlijken, zin voorkomt.

Bangigheyt. Benauwdheid. — Zelfde plaats, bl. 663:

om geen warmte of *bangigheyt* te veroorsaecken.

Dit woord heeft de *Bijdrage* niet opgenomen.

Bare. Verschansing. — Prof. Moltzer, Bibloth. van Middeln Letterk. II. 48:

Haddi, here, geweest van dien,
Die gerne achterwerder tien,
Men hadde u heden in onsen *baren*
Belopen connen noch *bevaren.*

De *Bijdrage* kent deze beteekenis ook wel, maar heeft er geene plaats bij aangehaald. Men zie vooral de aanteekening op dit woord, door Dr. Verwijs in gemelde uitgave.

Barigheyt. Geweld, hevigheid. — Coornhert, Werken, I. fol. 314 verso[a].:

Dese sijn stijfsinnighe kibbelingen, bittere berispingen, spotlijcke verachtinghe, swaarhoofdigheyt, toornigheyt ende *barigheyt.*

Bazin. Meesteres, vrouw. — Vondel, Leeuwendal. vs. 1165:

Hoe springt dit dier: sta stil. Ick breng haer' jagthont mede,
Hy janckt om zijn *bazin,* en misteze al een wijl.

Daar het woord tegenwoordig steeds in ongunstigen zin wordt gebezigd, is het hier wel een plaatsje waard.

Basterden. Voor bastaard schelden. — V. d. Goes, Gedichten, II. 202:

Maövenlung, val aen, 't is onze last en wil,
Val aen, en ruk de tong, die d' afkomst van Trazil
Durft *basterden,* en ons vol gruwel wederspreken,
Ten barschen gorgel uit.

Bat nare. Naderbij. — Dr. Verwijs, X Goede Boerden bl. 14:

Daer seide hi ende swoer:
»Hets uwe, proevet wat dat weeght."
Mettien hi hare *bat nare* leeght,
Ende spelde met hare een spel,
Seidict u, soe wistijt wel.

Onder de samenstellingen met *bat,* in de *Bijdrage* vermeld, wordt deze gemist.

Baten. Van nut, van dienst zijn. — Dr. Van Vloten, Nederl. Geschied., I. 316:

Ick neme adieu aen mijn schaepkens al,
Eylacen, ick moet u laten;
Adieu, mijn alderliefste ghetal,
Die ick nemmer meer kan *baten.*

In de *Bijdrage* wordt wel deze beteekenis vermeld, ofschoon in de drie aangehaalde plaatsen het woord bepaald *tot behoud* en wel *tot behoud des levens strekken* aanduidt. Bovenstaande regels toonen aan, dat men het woord ook bezigde in gelijke beteekenis als tegenwoordig, hoewel met een' persoon als onderwerp, en niet gelijk bij ons, met eene zaak.

Bedaer. Bedaardheid. — Coornhert, De Dol. v. Vl. II. 156:

Op dat gaf haer Penelope, dit antwoort met *bedaer.*

Bedaken. Begiftigen, bezielen. — Vlaerd. Rederijkxb. (zonder pag.)

Mits ghy Wijsheyt aenroept sal u Wijsheyt genaken,
En neffens Wijsheyt sal u Waerheyt oock *bedaken,*
Met spraken, daer niet een tittelcken aen gebreckt.

Naar de kracht des woords zou *bedaken* beteekenen *met een dak beschutten, overdekken;* hier echter schijnt het den zin te hebben, er door mij aan gegeven.

Bedenkelijk. Denkbaar. — Brandt, Lev. van Vondel, (uitg. Ned. Klass.) bl. 99: alle *bedenkelijke* vlijt aenwendende, om zijne vrienden en bekenden tot de Roomsche kerk te brengen.

De *Bijdrage* vermeldt wel twee andere beteekenissen van dit woord. Hoewel verouderd kennen wij het nog als zoodanig in den bekenden nieuwjaarsgroet: *alle bedenkelijke zegen.*

Bediet (eenen een) maken. Iemand iets zeggen, berichten. — Prof. Moltzer, Biblioth. van Middeln. Letterk. 4e en 5 Afl. bl. 101:

Voert *maec ic u een bediet,*
Dat wi en willen die wiven niet,
Die sijn van sulken leven,
Dat si daer niet om en gheven
Mit wien si sijn of mit hoe veel.

Meer gebruikelijk is de uitdrukking *bediet doen* dan *bediet maken.*

Misschien is de meer of min Hoogduitsche aard van dit gedicht de oorzaak van het gebruik van dit werkwoord.

Bedroomen. Verlangen, begeeren. — Casteleyn, Conste van Rhet. bl. 19, (aanget. bij Dr. Van Helten, *Proeve van woordverkl.* bl. 30):

Wies zij *bedroomen* of iet begheerden.

Bedunchen (sich). Zich bedenken, overleggen. — Tspel v. d. Heil. Sacr. vs. 406:

Dus vreest u dan
Tsacrament te proeven als de dove
Blynde, twyfelende int ghelove,
Ghy gheeft donnosel, erme, zemple
Aen u twyfelinge quaet exempele:
Bedunct u wel, wat hebdy voren?

Begaen. Beloopen, zich berokkenen. — Slag van Woer, vs. 307:

Die groote scande,
Die daer *beginc* die bisscop.

Onder n°. 9 geeft de *Bijdrage* wel een' dergelijken zin van het woord op, doch enkel in de gunstige beteekenis van *bereiken, verwerven, behalen.*

Behandighen. Ter hand stellen, overhandigen. — Coornhert, De Dol v. Vl. II, 127: Ten lesten heeft Telemachus hem noch den boghe metten pylkoker doen *behandighen.*

Beharten. Behartigen, ter harte nemen. — Dr. Van Vloten, Nederl. Geschiedz. II. 117:

Den prins wilt de hant bieden,
Die voor u 't leven waecht,
Maeckt dat de vreemde vlieden,
Daer over elck man claeght;
Wilt ghy dit niet *beharten,*
Soo ghy moetwille drijft,
't Is waert dat ghy, met smarten,
Eeuwelijck slaven blijft.

Beheept. Behept, opgescheept. — Prof. Moltzer, Biblioth. van Middeln. Letterk. Afl. IV en V, bl. 70:

Mer die mit kaerlen is *beheept*,
Die heeft den duvel selver ghesceept.

Beheept staat hier blijkbaar voor het rijm, in plaats van den gewonen vorm *behept*, ook wel *behipt*. Omtrent dit laatste zie men de *Bijdrage*.

Beheerschappen. Besturen, regeeren. — Coornhert, Werken, I. fol. 178 verso[a].: Datter een is die alle dinghen geschapen heeft wijselijck, ende de selve noch eendrachtelijck *beheerschapt*.

Zoo mede I. fol. 524 recto[a].

Behelpen (*sich*). Zich ophouden, zich verbergen. — Bredero, Sp. Brab. bl. 51 (uitg. *Nederl. Klassieken*): onnutte bedelaren ende menichte der vreemde Armen, waer onder *sich* oock verschuylen en *behelpen*, bespieders, nachtroovers ende dieven,....

De *Bijdrage* beeft wel de uitdrukking in andere beteekenis.

Behoetsele. Bescherming, behoud. — Tspel v. d. Heil. Sacr. vs. 150:

Der menschen spyse, heilich voetsele,
In uuterste des sonders *behoetsele*,
Daer so veel crachten in sijn beslooten,
Wie heeft u, Here, in deerde ghestoten?

Behouden. Tegenhouden, terughouden. — Bormans, Lev. van St. Christ. vs. 1514:

Als si oec gaen woude inde wustine,
eñ haren lichame woud doen ane pine,
soen constse nieman ten dien male,
die leefde op ertrike *behouden* wale.

Ofschoon de *Bijdrage* onderscheidene beteekenissen van dit werkwoord vermeldt, heeft zij deze niet opgenomen.

Behouden (*hem*). Zich onthouden, zich ophouden. — Reis van St. Brand. vs. 604:

Maer in bosschen ende in velde,
Daer hem elc te sine scelde,
Of in duwieren of in riede,
Behilden hem die goede liede,
Dat hem tconde niet mochte deeren. —

Behoven. Behoeven, noodig hebben. — Prof Moltzer, Biblioth. van Middeln. Letterk. IV en V, bl. 79:

Mar hi was die niet en drovede
Van sulken als hi *behovede*,
Ende bleef milde jeghens die ghoen,
Die ghiften tontfaen sijn ghewoen.

De *Bijdrage* kent wel een ander *behoven*, bij uitrekking voor *boven.*

Bekaayen. Bevuilen. — Bormeester, Zijtje Fobers, bl. 11 (aangeh. bij Dr. Van Helten, *Proeve van woordverkl.* bl. 9):

Of ik *bekaay* mijn hielen.

Bekants. Bijkans, bijna. — Bredero, Sp. Brab. vs. 1852:

Mesjeurs, ick kick ben wat gheinpescheert met mayn boecken:
En no datte kick mayn debit en kredit heb ghefingeert *bekants*
So sluyte kick mayn rekeningh, en ick make mayn ballans.

Bekeeren. Besturen, regeeren. — Die Cronycke van Holl., Zeel. ende Vriesl., fol. 50. versob: Dits cortelic tot verclaringe, om te weten door wiē tlāt vā Vlaenderē voormaels *bekeert* en geregeert is geweest.

Bekermen. Beklagen. — Bredero, Sp. Br. vs. 1451:

Och Meester! Joncker! Heer! helpt, helpt, helpt, helpt my beschermen
De deur! de poort! de deur! of jy saltet *bekermen.*

Onder den vorm *becarmen* komt het woord in bijna gelijke beteekenis in de *Bijdrage* voor.

Bekijven. Berispen, bestraffen. — Coornhert, Werken, II. fol. 130 recto[a]: maer de Heere Christus *bekijft* heur onverstant, ende seyt dat Hij niet gekomen is om de zielen te verderven, maer om die te behouden.

In onze ooren klinkt het woord in dit verband te ruw.

Bekloecken (sich). Zich inspannen, zich toeleggen. — Camphuysen, Sticht. Rijmen, bl. 167:

Die sonder herts benoegen leeft,
Wil *sich* daertoe *bekloecken.*
Wie 't dan in 't ware niet en heeft
Die sal in 't Waen - goed soecken.

Becruypen. Heimelijk aanvallen, overvallen. — Dr. Van Vloten, Nederl. Geschiedz. II. 255:

Crijghdy van den boer niet ghelt ghenouch om zeecken en zuypen,
Zonder nyghen of stuypen weet ic u raet;
Beyt tot dat maerct-dag is, ziet een coopman te *becruypen.*

De *Bijdrage* vermeldt wel *bekruipenis,* doch niet *bekruipen,* in deze beteekenis.

Beleygghen. Gerechtelijk beslag leggen. — Bredero, Sp. Brab. vs. 1959:

Jan.
Meester Jan, daer is ien man die u wat spreken wil,
Notaris.
Wel oude Patriot, wel Patroon, *bon jours;* wat is jou segghen?
Geeraert.
Ick souw daer garen een certificacy of een attistacy *belegghen,*
Hoe hietet nou oock? 't is men vergheten, laat sien, hoe wast?

De *Bijdrage* vermeldt deze beteekenis niet.

Beleytsman. Aanvoerder, bevelhebber. — Die Cronycke v. Holl., Zeel., enz. fol. 71. versoa: een groot swaer heyr eñ volck van wapenen, daer die Marckgrave seluer een Hooftman eñ *Beleytsman* af was.

Belenden (hem). Zich begeven, heengaan. — Walewein, vs. 5947:

Die vos hi seide: Godweet,
Waerwart so ghi *ju* wilt *belenden,*
Ghine moghet niet comen ten ende
Al voerdi vijf hondert milen of mere.

Deze reflexieve vorm komt in beteekenis overeen met den intransitieven *belenden,* waarvan de *Bijdrage* een paar voorbeelden bijbrengt.

Belijden. Berichten, verkondigen. — Dr. Van Vloten, Nederl. Geschiedz. II. 178:

O broeders, hoort, Ick sal elck gaen *belijden*
Die jammermoort, Die daer, in corten tijden,
Nu es geschiet tAntwerpen, wel om claghen.

Op het artikel *belien, belyen* komt onder 3 een voorbeeld uit den *Minnenl.* in dezelfde beteekenis voor.

Belistigen. Door list bemachtigen. — Vlaerd. Rederijcks-berch:

Ende door een vreemt volck ons te laten bedwingen,
De welcke al haer dingen aenleggen dag ende nacht,
Om te *belist'gen* 't Landt, te weten door twedracht.

Belleren. Dansen? — Prof. Moltzer, Biblioth. van Middel. Letterk. IV en V bl. 95:

Ende die haer renten dubbelt vertaren,
Ende altoes liever vertrecken willen
Dan si thuus bleven stille,
Ende die gaerne *belleren* mit sconen vrouwen,
Die sullen dat ghilde ophouwen.

Dr. Verwijs, de uitgever dezer erotische liederen, teekent op deze plaats het volgende aan: »*Belleren,* w.w. XI, 35, waarschijnlijk *dansen,* een wisselvorm van *baleeren,* Ofr. *baler*, van Mlat. *balare*, zie *Du Cange,* I, 546; *Raynouart* II, 174, *Diez. Etymol. Wörterb.* I, 49, (3e Ausg.). Of moet men misschien lezen *boeleren?*"

Belompen. Gepast, voegzaam. — V. d. Venne, Belach. Werelt, bl. 104, (aangeh. bij Dr. Van Helten, *Proeven van Woordverkl.* bl. 73 en 74):

Schijntet toertigh of *belompen?*
Elck een geeft sijn selven mompen,
Elck een deckt sijn eigen fout.

Zie ook bl. 234.

Men zie ter verklaring van dezen vorm het artikel *Onbelompen* in gemelde *Proeve*, bl. 72 en vlgg.

Bematicht. Gematigd, bescheiden. — Vlaerd. Reder. berch.:

Bematicht is den Grieck in al sijn doen en wandel,
Hij lieft het Godlijck recht, is trou in al sijn handel.

In de *Bijdrage* komt wel *bematighing* (hoewel in andere beteekenis) voor, hetgeen een werkwoord *bematigen* schijnt te onderstellen, waarvan ons *bematicht* het participium is.

A. M. MOLENAAR.

VRAGEN.

Renne. Op Zuidbeveland noemen ze een kippenloop: »de renne." Dit woord zal zeker wel in verband staan met het goth. woord: rinnan, ook nog voorkomende in geronnen bloed. Bestaan er nog meer woorden die afgeleid zijn van het werkwoord: rinnan (rennen)?

W. A. DE HOND.

Kaulinen. Donkerroode pruimen noemt men hier: »kaulinen." Weet iemand de afleiding?

W. A. DE HOND.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Anker als familiewapen. (XXII. bl. 208; vgl. bl. 474). In de laatst uitgekomene aflevering der »Kwartierstaten" komen nog voor: 1°. *Mr. Pieter Haack de Jong*, voerende op een zilveren veld een staand anker van azuur; 2°. *Oostdyck* op een veld van goud een omgekeerd anker van sabel, hebbende aan weerszijden een St. Jakobs schelp.

Voorts zijn mij nog bekend de geslachten:

Hoffmann: van zilver met een anker van keel (en barre).

Van Meurs: van goud met een anker van sabel (overeindstaande of liggende) waaraan de linker balk en-arm ontbreken.

E. P. SCHORER.

Anker als familiewapen. Onder mij berust een cachet, waarop een wapen met een staand anker met opstaanden ring.

Volgens mondelinge mededeeling zoude het een wit anker op een groen veld zijn en het geslachtwapen zijn van de familie Telting. Die familie is afkomstig uit Aurich in Oostfriesland. Twee gebroeders Telting hebben zich in Nederland gevestigd, de eene, een rechtsgeleerde, in Friesland, de andere, die den handel gekozen had, te Amsterdam. Deze laatste had éénen zoon, Theodorus, later naar Edam in Noordholland vertrokken, en van dezen huwde eene dochter met

Utrecht. P. KOCK.

Cachet van heer Jan van Cromvliet (vgl. XVI bl. 349; XVII bl. 58, 217). Toen ik in Nav. XVII bl. 58 op bovenstaande vraag naar het te Baarland gevonden cachet van bovengemelden heer eene gissing waagde, wist ik geenszins de waarheid zoo nabij te zijn. In de rekeningen en schepenkennissen van Bergen op Zoom vond ik eene familie van Crompvliet en alhoewel de gegevens nu niet vele zijn, zoo leeren zij ons toch dat geslacht nader kennen.

Claes van Crompvliet (zelf schreef hij met een *p*, maar in de door anderen geschrevene stukken komt geene *p* voor) was in 1507—08 rentmeester, in 1516—17 schepen en in 1527 komt hij met zijne dochter Cernelia voor. Hij overleed als oudschepen den 15en febr. 1545.

Jan van Cromvliet zoon van Claes, was in 1527 »regierder van de bijnnen bijere" en meermalen schepen, rentmeester en burgemeester van zijne vaderstad Bergen op Zoom. In eene getuigenis van schepenen wordt in 1547 gezegd, dat jhr. (sic.) Jan van Cromvliet, schepen en rentmeester, in schependomme reeds XXIX jaren gezeten, nu oud is xlvij jaren; hij werd dus geboren in 1500 en was gehuwd met Maria Absalons, denkelijk wel dochter van Michiel Absalons, in 1494 secretaris, in 1505 burgemeester en overl. in 1516 of 17.

In de rekening 1533—34 komt Jan van Cromvliet met zijne dochter Maria voor als trekkende deze laatste van de stad ij £ lijftochten. — Dat deze Maria van Cromvliet gehuwd is met Jan Mounier, vond ik tot mijne spijt nergens aangeteekend, doch uit het volgende blijkt zulks m. i. ten duidelijksten. Na den dood van burgemeester Jan van Crompvliet [met eene p] den 30 julij 1567 overleden, komt Maria in de rekeningen nog enkele malen voor als trekkende de gemelde ij £, ja tot zelfs in 1588, doch in 1594 (veel rekeningen ontbreken er) en later werden er steeds XXV car. guldens verantwoord aan de »erfgenamen van Simon Mounier," die volgens mijn gevoelen niet anders kunnen zijn dan de ij £, die nu gegeven worden aan de kleinkinderen van Maria van Cromvliet, wier zoon Simon misschien toen ook al overleden was, zoodat het cachet van den burgemeester van Bergen op Zoom jhr. Jan van Cromvliet, zoo als ik vroeger giste, doch nu genoegzaam met zekerheid zeggen kan, te Baarland gekomen is doordien zijne dochter jvr.

Maria eenmaal als echtgenoot van Jan Mounier, gesproten uit 't geslacht van Renesse, het kasteel Hellenburg aldaar zal bewoond hebben.

Als prior van het klooster Paradisus Mariae te Roemerswaal noemt Ermerins »Cornelius van Crompvliet," van goeden huize te Reymerswaal geboren. Van waar Claes v. Crompvliet te Bergen op Zoom kwam, heb ik door gebrek aan tijd tot opzoeking, niet kunnen vinden; misschien echter ook wel uit Reymerswaal, waaruit veel inwoners te Bergen op Zoom kwamen. Hij was misschien de broeder van prior Cornelius, naar wien hij zijne dochter Cornelia zal genoemd hebben.

Volgens Smallegange bl. 696 was Joost van Botland geh. met N. van Cromvliet. Ik bezit nog eene aanteekening, denkelijk uit de Batavia Illustrata, die ik echter nu niet kan inzien [1]) luidende: Joh. van Egmont van Nyenburg, geb. 1602, burgemeester van Alkmaar in 1646, was gehuwd met Maria van Cromvliet. De familie v. Cromvliet was dus nog al talrijk; weet iemand er meer van alsmede de kleuren van het wapen?

Axel. F. CALAND.

Afstammelingen van hollandsche edelen. (XXI, bl. 62). Aan Arcadius kan ik meedeelen, dat te Egmond aan den Hoef afstammelingen van het geslacht Egmond wonen en dat bij hen nog eene oude schilderij is met portretten van leden dier familie.

V. D.

MENGELINGEN.

Kermisgebruiken. Te Haarlem begraven ze op den laatsten dag der kermis een pop van hout of stroo. Dit geschiedt in den Hout en wordt aldaar genoemd: »de oude met" begraven. Te Zieriksee spreekt men ook nog van »de kermis begraven." Dit

---

[1]) Bat. Illustr. p. 959.

bestaat dan in 't rondslenteren op den laatsten avond van de nakermis. Te Goes wordt Zaterdags vóór de kermis geluid; dus daar bestaat nog de gewoonte om ze »in te luien." Die week wordt »prolweek" genoemd. De jongens gooien elkaar dan met »klitten," door hen »prollen" genoemd.

Te Zaandam trekken de jongens op den dag vóór de kermis aan een touw, en roepen daarbij:

»Louw! Louw! trek aan 't touw."

Te Krommenie gaat men op den laatsten dag »een bokje koopen." Dit bestaat nu in een slokje nemen.

Vroeger moet daar ook op dien dag een bokkenmarkt gehouden zijn.

W. A. DE HOND.

VRAGEN.

Werpen van een bruidspaar met paardeboonen. Evert Barents Keesel, vleeschhouwers knecht te Amsterdam, werd den 27 april 1690, voor den tijd van veertien dagen te water en te brood gezet, wijl hij met eenige andere vleeschhouwersknechts zekere bruid, — zijnde eene vleeschhouwersdochter, — en haren bruidegom, welke, na getrouwd te zijn, met eene slede naar huis reden, zoodanig met paardeboonen hadden gegooid, dat beide de slede hadden moeten verlaten. Hij had ter verschooning aangevoerd: »dat het onder de slagters de gewoonte is, dat, wanneer hunne kinderen komen te trouwen, zij iets ten besten geven aan de knechts, en bijaldien zulks niet gebeurt, men hen dan gewoonlijk met boonen gooit." Zijn van deze zonderlinge gewoonte, ook elders sporen te ontdekken?

Ze staat vermeld in Jac. Konings Geschiedkundige aanteek. betrekkelijk de lijfstraffel. regtsoef. te Amsterdam bl. 167.

J. C. K.

GESCHIEDENIS.

Geschut enz. op den huize Vianen 1567. (Zie blz. 341).

Op 't voorhoff van den voirsz. Huyse.

Een metalen gegoten slange mitte wapenen van Brederode. Daer onder stondt La dieu teue.

Item noch een falconet sonder wapen met een drake geteyckent

Een ijzeren gesmeden viermyser ofte tumelaer sonder laden.

Eene haeck vuyter stadt bouen gehaelt.

Opte Cingele van 't voirsz. huys beuonden.

Een drie quartiere gedrayde metalen slange, gegoeten by Hans Poppenruyter.

Op een bolwerck ofte rontdeel mit steen van outs gemaeckt naest St. Poel gevonden.

Een quartier van een metalen gegoten slange. Daer op staet die wapen van Brederode ende La dieu tue.

Een gesmeen halue slange van yseren geteyckent mit zeker merck.

Item noch beuonden opt voirsz. bolwerck, negen haecken daeruan deene geborsten es.

Op de wallen ofte cingelen naest 't voirsz. rondeel.

Een basse mit drie cameren.

Een dubbelden yseren haeck.

Op zeker ander rondeel genaempt zoe Peeter Crom seyt, die medecynhoff eertyts geweest hebbende.

Item een yseren basse mit drie cameren.

Item een metalen gewonden ofte gedrayden halue slange, sonder wapen ofte naem.

Noch opt buytendste bolwerck daer aen, 't voirsz. bolwerck mit eerde gemaeckt.

Seuen ende twintich haken zoe goet ende quaet, ende onder de zelue beuonden daer op stondt geteykent Vyanen tot xiij toe int getaele.

Op 't alderhoochste van St. Poel onder 't dack ende aldaer beuonden.

Een drie deel van een metale slange, get. mitte wapen van Brederode, daer op stondt geteykent La dieu tue, sonder anders aldaer beuonden te hebben dan een cruytlade sonder cruyt, ende noch de raden daer op scheen gelegen te hebben een basse, dan en worde gheen basse daer op geuonden.

By een stal ende bouwerye beuonden.

Een halve Cortouwe geborsten ende gescheurt, mitte wapen van den Prince van Orangnen, alst scheen gegoten bij Thomas Both in 't jaer LXVIJ.

Item noch ter plaetse voorsz. beuonden zeuen clocken zoe groot ende cleyn ende goet alse waren.

Binnen de stadt by de Lecke poorte.

Een groot metalen stuck daerop gefigureert stonde, den Vyende die wapen van Biscop Dauid van Bourgognen.

Twee yseren bassen liggende op rayen.

Noch een yseren basse gecomen van de Vaart.

Noch in dezelue poorte beuonden een groot metalen stuck, daer op stondt gefigureert die wapen van Nassau, gegoten in 't jaer van 67 mitten aduise Maintiendray.

Noch op de wallen een ysere stuck liggende op rayen.

Op 't bolwerck geheten Orange beuonden:

Een groot metalen stuck, daerop stont La dieu tue mette wapen van Brederode, gegoten int jaer van xlvj, wesende een halue slanghe I

Noch een yseren basse liggende op raye.

Op 't bolwerck bij den rosmoele beuonden.

Twee yseren bassen mit vyff cameren.

Op de solder bouen die poortcamer.

Achttien halue ledige tonnen die mit buscruyt schenen vol geweest te hebben.

Noch vier Hamborger tonnen ofte diergelyke groote, die schenen in maniere als bouen.

Item noch beuonden in een Hamborger tonne ofte daeromtrent groot wesende, die helft vol groff cruyt.

Item noch beuonden een derden deel van een halve tonne groff cruyt.

Item noch een derdendeel van een halve tonne vol cruyts zoo groff als fijn.

Noch twee deelen van een halve tonne fijn cruyts.

Noch drie ofte vier pont fijn cruyts in een tonneke.

Noch een halff vat halff vol meelcruyt.

Noch beuonden op een ander doncker toorenke staende beneffens den voersz. solder, seuenthien halve vaeten offte tonnen die nyet opgeslagen en waren, vol buscruyt als wy bemercken costen.

Onder die poorte beuonden.

Vier achtendeelkens mit yseren cloeten.

Twee tonnekens mit houten proppen.

Een hoop groote yseren cloeten.

Twee yseren bassen.

Twee dubbelde yseren haken.

Drie enkelde yseren haecken.

Seuen yseren camers.

Eenen langen yseren haeck.

Drie lepels mit twee stampers tot groote stucken.

Een lontstock.

Twee yseren cretsers dienende tot dubbelde haken.

Eenen anker van een schip.

Noch een achtendeelge mit yseren cloeten.

Sekere drie sloten van grof geschut.

Drie yseren hoepen.

Een tonneken mit vier ofte vijff pont meelcruyts.

Int portiers camerke.

Een dubbelden haeck.

Op de camerlings camer boven die cuecken toorn.

Noch in de ghanck vier halue haken.

Op 't Huys tot Ameyde.

In een ander kelder geuonden.

Een halve tonne cruyt tsamen.

In de Zael.

Een yzeren stuck mit twee cameren op raden.

In den toorn.

Drie haken.

In een camer.

Vier haken.

In de Coecken.

Een yseren basken op raden mit vijff cameren.
Seuen haken.
Een camertjen.
Een yseren cretser.
Een yseren stucxke.
Drie haken.
Twee haken.
Een busse mit twee cameren.
Noch eeu cleyn basgen.
Ses kerckboucken.

In de Capel camere.

Noch diuersche pourtraicturen van bollewercken van Vyanen.

Wapens, Jachtgereedschappen, enz.

Int groot salet daer men somers eet.

Twee spietsen.

In het toortgen genaempt Artus toorntgen.

Thien rappieren sonder scheyden, daer aff die acht vergult syn ende die twee zwart vernist.
Vyff Turxse messen mit hoer scheyden.
Twee handbogen mit twee pylkoeckers.
Een gebreyt post zweepken van haer.
Twee cruythoornen.

In een cleyn vertrecxken beseyden het toorntken.

Eene rusting met synen toebehoiren.

Een verguld turcx weymes met een oudt dollichgen daerby hangende.

Een cleyn weymesgen.

Een poingnaert.

Een vergulde muylcorff van een peert.

Een ydel boeget (niet opgemaakt?)

Een stalen boghe mit een wyntaes.

Een post zweep.

Een clyn snymesken.

Twee custodien van cincroers.

Een cleyn sadelken dat men op een peert leydt mit twee stegelriempgens.

Een storm hoet.

Eenen staelen cluytboghe.

Twee hoender sacken.

Eene custodie mit vyff tinne flesschen.

In de camer naest des graue camere.

Een houten cnodse mit ysere pinnen.

Op de camer bouen de poort.

Twee swynspitten.

In een cleyn camerken by de voirsz. camere.

Twee loopen van roers.

Op de hofmeesterscamer.

Een stalen boghe mit een halue winde.

Twee custodien mit hantpyken, deen custodie sonder sleutel ende dander mit een sleutel.

Een sack netten om patrysen te vanghen ende dandere netten mede om velthoenderen te vanghen.

Op Brechten Camer.

Een vogel cauwe.

Twee sadels.

Een hantboghe.

Op de rust Camer beuonden.

Item een coffer daerinne beuonden een Verkeerbort, mitte twee muylcoruen mit een belleken.

Twee staelen cluytboghen.

Noch vyffthien staelen bogen.

Elff Hantbogen.

Vier coeckers mit flesschen, noch twee mit flesschen.

Noch drie loose coluen mit drie slachballen.

Derthien lancie.

Noch corte spiesen, acht in 't getale.

Noch zeker getal van lonten, bij raminge omtrent hondert.

Noch drie lange spiesen.

Noch vier spuyten van coper ende vier van tin.

Seven Turcxsche flessen in een groene Turcxsche leer gesteken.

Een metalen hantcluytbooch.

Noch vier sonderlinge manier van hantbogen.

Noch vier cokers mit pypen.

Noch een manier van eene Torcxschen boghe in root Leer gesteken. Daer by geuoecht een custodie met pylen van root Leer.

Een Lanch ridtmes verguldt.

Noch een buelmes. (beulszwaard?)

Noch een Turcxmes.

Noch een ridtmes.

Een dubbelde winde van een staelen boghe.

Een trompe.

Een Turcxsche spiese.

Noch eenen muylcorff.

Vier helmetten met armen ende beenstucken.

Die geck synen buydel, becleet mit wapenen ende riem, nyet sonderlings van importancie wesende.

Een cleyne morgen sterre.

Vyff halve haken.

Twee geheele rustingen totte knyen toe.

Een helmet mit twee armstucken.

Noch twee hellemetten.

Een getaeke gereyt tot een peert.

Een coffer vol van oude stucken van pansysers ende oude getuych van peerden.

Op de velthoender camer boven Brechtencamer.

In den eersten acht curruetsz (karwatsen?) daer van twee vergult ende twee halff vergult.

Coecken.

Een sadel.

Door den Hertog van Brunswijk werd medegenomen »die simme ofte aep mit twee Leuende Cranen."

LABORANTER.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

VRAGEN.

Kuipersgildepenning van 1738. Kan iemand mij ook opgeven in welke stad ten jare 1738 geleefd hebben Johan van der Schatte en Lambrecht Fanius, overdeken en deken van het kuipersgilde?

Bij gemis van eenig muntteeken zie ik mij genoodzaakt dezen weg in te slaan, om te weten waar deze gildepenning te huis behoort.

Middelburg. A. H. G. FOKKER.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

VRAGEN.

Nicolaas Blankaart. Van dezen zoude (volgens van der Aa Biographisch Woordenboek in voce) in het licht verschenen zijn: »Panegyricus Matthenesio et Pavio a Stabilitata pace Monasterio »reducibus Sacratus. Leid. 1648."

Dit werk is *niet* voorhanden op de koninklijke bibliotheek te 's Gravenhage, noch op die der hoogeschool te Leiden of te Groningen.

Wie zoude zoo goed kunnen zijn, mij op te geven, waar een exemplaar van genoemd werk te vinden is?

Zeist, huize Pavia. PAUW VAN WIELDRECHT.

E. A. Booms of L. Coutreels, pred. te Colijnsplaat. Volgens Hunnius, Z. Buise, bl. 134 en Naamrol, bl. 389, zou Eduardus Adriani Booms de eerste pred. op het eiland Noordbeveland, residerende te Colijnsplaat, geweest zijn, die in 1625 door Adrianus Janssonius werd opgevolgd. Intusschen wordt bij v. d. Aa, Aardrijksk. Woordenb. der Nederl., dl. III, bl. 94, als zoodanig vermeld Lucas Coutreels, die er in 1601 kwam en 18 januarij 1625 overleed. Wie wil mij hieromtrent de vereischte opheldering geven?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Monsieur de la Palisse. Kan iemand mij ook dit lied mededeelen, of opgeven, waar ik het vinden kan?

Het vangt, als ik wel heb, aldus aan:

Monsieur de la Palisse
Est mort devant Pavie,
Une quart d'heure avant sa mort
Il était encore en vie.

Edam. Mr. LEONARD VAN IJSSELSTEYN.

Rudolph Silteman. Gaarne zou ik meer willen weten van Rudolph Silteman, Amst. chirurg. Get. d. P. Schenk zw. k. 4° met latijnsch vierregelig vers v. P. Casteleijn en vierregelig hollandsch vers v. J. Storm, dus luidende:

»Dit's Rudolph Siltemann na t Leven afgemaelt;
»Uijt wiens gesigt de konst van Wond-herstelling straelt;
»Wiens hant de slimste Breuk wis-konstig kan genesen;
»Waer door sijn Naem verdient al-om te sijn gepresen.

J. C. K.

Jacobus Roman. Die 't weet moet 't zeggen wat hij weet van Jacobus Roman, Medicus philosophus, van wien een fraai fol. portret voor mij ligt, get. en gegrav. door Pet Schenk?

J. C. K.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Portret van Sainte-Beuve (XXII. bl. 405). Het portret van Sainte-Beuve is te vinden in het Musée des Familles, jaargang 1869, aflevering 2.

C. HEIJMAN.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder die in 1872 als *Beschermer* toetreedt — en mij een postwissel van *f* 3 zendt (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, gelieft bij te dragen), en mij... voor zooveel hij niet *in Amsterdam* woont — *portvrij* naam en adres van zijn *gewonen boekhandelaar* opgeeft, ontvangt in den loop van dit jaar door mij: I. Prof. Moll: Kerkgezang; II. Jaarboek; III. prof. Loman: Valerius, XIX Oud-Nederlandsche Liederen; IV. prof. Loman: XII Geuzeliedjes uit den Spaanschen tijd; V. wat wij wijders dit jaar zullen uitgeven.

De Leden (postwissel *f* 1.25) ontvangen: 1°. Prof. Moll; 2°. Jaarboek. — Wij tellen thans ruim 500 Beschermers en bijna 300 Leden.

Wie mij in steê van een postwissel van *f* 3.— eenen van *f* 7.25 overmaakt, ontvangt bovendien Sweelincks „Regina Coeli" en zijne „Orgelstukken."

HEIJE.

PROEVE EENER NAAMLIJST VAN TOONKUNSTENAARS, KUNSTVRIENDEN EN SCHRIJVERS OVER (EN IN BETREKKING TOT) TOONKUNST, die, van de vroegste tijden tot het jaar 1800 in Noord-Nederland (het tegenwoordig koninkrijk der Nederlanden) geboren zijn, of korteren of langeren tijd gewoond hebben,

VERZAMELD DOOR

DR. J. P. HEIJE.

Vervolg van bl. 520.

H.

HAAKENS, C. Groningen 1695—1730. *T.*

HAARLEM, LOURENS VAN. g. Haarlem (?)...., Koningsbergen 1639. *Groot liefhebber.*

HAAS, GIOVANNI DE..... 1706. *K.* Balletti a 3 voci, Amst. Roger.

HAASBEEC, JAN. Leiden 1594. *Z.*

HACK VAN OPYNEN, OTTO..... 1555—† 67. *Z.*

HACQUART, HAKATR of HACCART, CHARLES of CAROLUS. g. Brugge 1640 (Huij 1649), 's Gravenhage 1686, † 's Gravenhage (?) omstreeks 1730. *V. d. G.* & *K.* Cantiones Sacrae; De triomfeerende Min. (I. 18).

HAERLEM. Utrecht 1403. *Sp.*

*HAERLEMME. A. G..... 1664. *K.* I sacri Salmi di David.

HAESTRECHT, POUWELS VAN. 's Gravenhage (?) 1566. *Orb.* (I. 57 & 58).

HAGEDOORN, ... Leiden vóór 1820. *Orb.*

HAGEMAN, ... Zutfen 1827. *O.*

HAGEN, Jufvr. VAN. Rotterdam 1771. *Z.*

HAGEN, ... VAN. Bergen op Zoom 1776. *O.*

HAGEN, ... VAN. (Zoon van P. A.) Schiedam 1773. *T.*

HAGEN, NICOLAAS VAN. † Amst. (?) omstr. 1685. *Orb.*

HAGEN, PETRUS ALBERTUS VAN. g. Rotterdam 1708, † Rotterdam (?) na 1758 *O. L. V.* & *K.* Musique militaire.

HAGEN, ... VON. g. Hamburg...., Rotterdam 1771—90. *O. V.* & *K.*

HAGERBEER, GALTUS VAN. Amersfoort 1641—† 45. *Orb.*

HAGERBEER, GERMER VAN. Amersfoort 1639—† 45. *Orb.*

HAGERBEER, HARMANNUS VAN. ..... 1642. *Orb.*

HAGERBEER, JACOBUS GALTUS VAN. Alkmaar (?) 1645—56. *Orb.*

HAGIUS, CORNELIS. Haarlem 1648. *Z.* (I. 18).

HALFSCHMIDT, ... 's Gravenhage 1772. *I.*

HALLE, FRANS VAN. 's Hertogenbosch 1556. *Z.*

HAMYT. Utrecht 1420. *Tr.*

HAN PIERSZONE. Middelburg 1364. *I.*

HAN, CORNELIS. Delft 1594. *T.?* (Eccard componeerde een bruiloftsgezang ter zijner eere).

HAN, GERARDUS. Amst. omstr. 1730. *Kln.* & *K.* Sonate a tre, op. 1.

HAN, JACOBUS. Utrecht 1706. *O.* & *Kln.*

HANEKIJN. Middelburg 1364. *Tr.*

HANNEKE. Utrecht 1434. *P.*

HANNEKIJN VAN UTRECHT. Middelburg 1364. *I.* (volgens Caecilia 1850, bl. 92 Constenaar van der Santschen).

HANNEKIJN de Roet, zijn Wijf en zijn Dochter. Middelburg 1364. *I.* (Als boven, Constenaren van der Santschen).

HANNIJN. Utrecht 1427—41. *Tr.*

HANS. Amersfoort 1402—03. *P.*

HANS. Utrecht 1402—58. *P. & Tr.*

HANS. Utrecht 1546. *Im.*

HANS. (van Gendt.) Utrecht 1461. *Sp.*

HANSKEN. Utrecht 1520. *Harps.*

HANSSENS, CHARLES LOUIS JOSEPH. g. Gend 1777, Amst., Utrecht en Rotterdam 1804, † Brussel 1852. *K.* Cantate bij het huwelijk van Prins Frederik; Album, opgedragen aan de Koningin.

HANSSENS, FÉLIX. g. Gend 1798, Amst. vóór 1808—† 23. *V.* & *K.*

HANSSENS, JOSEPHUS JOHANNES. g. Gend 1772, Amsterdam vóór 1808—† 16. *T.*

HANTZE. Utrecht 1427. *P.*

HARBONKEL. Middelburg 1364. *I.*

HARDENBROUCK, GISBERT VAN. Utrecht 1631. *T.*

HARDY, TRUDO LE. Bergen op Zoom 1505—37. *O.*

* HARLEMIO, VICTOR AB. g. Haarlem (?) ...., † Ulm 1547. *Z.*

HARMENS, JAN. Berlikum 1719. *Orb.*

HARTMANN, CHRISTIAAN. g. Altemburg...., 's Gravenhage na 1774—1786. *Fl.* & *K.* Concerten voor fluit.

HARTWIJCK, JACOB. † (?) Bergen op Zoom 1660. *Kln.* (I. 68).

HASZLOCH, geb. KEILHOLTZ, CHRISTIANE MAGDALENE ELISABETH. g. Pirna 1764, Amst. 1792—95. *Z.*

HAUFF, FERDINAND. † ..... 1812. *O.* & *K.* Sonate voor *Kl. V.* & *C.*

HAUFF, WILHELM GOTTLIEB. g. Gotha omstr. 1755, Zalt-Bommel 1791, Nijmegen 1791—† 1817. *O.* & *K.* 6 Simphoniën; 6 Sextetten voor Blaasinstr.; Cantate: De dood van Jezus Christus.

HAUFF JR., WILHELM GOTTLIEB. g. Nijmegen 1793, Deventer, Groningen, Amst., † Groningen 1858. *O.* & *K.* Psalmen en Gezangen voor orgel.

HAVERKAMP, EVERT. Amst. 1693—1721. *Kln.*

HAVINGHA, ... (vader van G.) Groningen omstreeks 1700. *O.*

HAVINGHA, GERARDUS. g. Groningen ...., Appingadam tot 1722, Alkmaar 1722—62(?) *O. Kln. K.* & *S.* Suiten voor Klavier; Oorspronk en Voortgang der orgelen. (I. 56).

HAVINGHA, PETRUS. Groningen 1725. *O.*

HAX, ADRIAAN. Utrecht 1472. *P.*

HEDDEZOEN, JACOB. Zie JACOB HEDDEZOEN.

HEEK, ... Zwolle 1813. *O.*

HEEMSTEDEN, SANDER VAN. Utrecht 1427. *Sp.*

HEERENS, WESSELIUS. g. Wolvega 1775, 's Gravenhage, Versailles, Amst., omstreeks 1811, † Amst. 1837. *H.*

HEGEMAN of HEEGEMAN, ... Hattem 1730—68. *O. & Kln.* (I. 18).

HEGGEN, A. VAN DER. Dordrecht 1718—55. *O.*

HEIDE, REGNERA VAN DER. Rotterdam (?) begin 18e eeuw. *Kl.*

HEIJDE, JAN JANSS VAN DER. Utrecht 1520. *Tamb.*

HEYNDRICKS, FRANÇOIS JOACHIM. Middelburg 1764— † 1808. *O.*

HEYNDRICKSEN, HEYNDRICK. Middelburg 1544. *Kln*

HEIJNEN, JOHANNES. g. Maastricht ...., † Maastricht 1588. *O.&K.* Orgelstukken.

HEIJNEN. Middelburg 1364. *P.*

HEYNKEIJN. Utrecht 1364. *G.*

HEYNKEIJN, (mitter Rebecke). Middelburg 1364. *I.*

HEYNISSCHEN, HEYNISSEN of HEYMISSEN, PHILIP VAN. g. .... omstr. 1590, 's Hertogenbosch 1618—33. *O.* & *K.* Harmonica Angelica Sacrarum Cantionum etc. (I. 64).

HEYNRICKS, JOHAN MICHAEL. Middelburg 1761—† 64. *O.*

HEIJNS, HEINS of HEINSIUS, MICHIEL ERNST. g. Hulst (?)...., Nijmegen en Arnhem 1737—60. *O. Zm.* & *K.* 6 Simfoniën; 6 Concerten voor Viool. (I. 115).

HEYNTGEN of HEYNKIJN. Utrecht 1434—36. *P.*

HEYSPENNINK, G. Dordrecht 1625. *Orb.*

HEYST, WILLEM VAN. 's Hertogenbosch (?) 1517. *Orb.*

HEINBERG, JOHANNES. g. Dordrecht 1754, † Dordrecht 1829. *O. Kl.* & *Fl.*

HEINEMAN, F. Rotterdam 1780—† 1803. *Orb.*

HEINEMAN, F. C. Nijmegen 1787. *Orb.*

HEINEMAN, F. G. ..... 1804. *Orb.*

HEINRICHS, F. J. Middelburg 1764. *O.*

HEINRICHS, ... (broeder van F. J.) Middelburg 1761. *O.*

HEINSIUS, ... (vader van M. E.) Hulst 1741. *O.*

HELIAS. Utrecht 1578. *Z.*

HELLEMANS, LEONORA. (Echtgenoot v. Hooft). Muiden 1646. *Z.*

Hellendaal, Petrus. g. Rotterdam ...., Amst. 1744. *K.* 6 Sonnaten a Violino Solo e Basso. Op. 1. (I. 18/19.)

*Hellinck, Lupus. .... 1540. *K.* Liederen in Verzamelwerken.

Hellingwerf, Pieter. Hoorn 1718. *S.* Wiskundige berekening van den omvang der toonen en de lengte der orgelpijpen.

Helmans, Johann. Groningen 1691. *Orb.*

Helmbreker, Cornelis Janszoon. Haarlem 1624—† 54. *O. Kln.* & *K.* Welkomlied, en Gelukwensching. (I. 19 & 65).

Helmich, Egbert. Goor 1776. *O.*

Helmont, Adrien Joseph van. g. Brussel 1747. Amst...., † Brussel 1830. *V.* & *K.* Missen, Motetten, enz.; de opera L'Amant légataire.

Helmunt, Jacob van. Helmond (?) 1369. *Klg.*

Hemony, François. g. Levecourt (Lotharingen) ...., Zutfen 1645—55. Amst. 1655—† 68. *Klg.* (I. 66 & 68).

Hemony, Pierre. g. Levecourt ...., Amst. 1662—† voor 1681 (?) *Klg.* (I. 66 & 68).

Hempenius, A. S. g. Franeker 1747, † Franeker 1811. *O.* & *K.* Zangwijze voor Gez. 86.

Hempenius, Sicco Albertus. g. Franeker 1785, Groningen ...., Haarlem 1808—15, Nijkerk 1815—21, Zwolle 1821—49, † Doetechem 1849. *O.* & *K.* Gezangen met voor- en tusschenspelen.

Hendrik, Meester. Bergen op Zoom. 1524—25. *Z.*

Hendrik. Dordrecht 1604. *O.*

Hendrik Aertsz. of Aernoutz. Bergen op Zoom 1594—97. *Kln.*

Hendrik Joosz. Bergen op Zoom 1497—98. *P.*

Hendriks, Hendrika Barendina. Zie Karels.

Hendriks, Sybrand. .... vóór 1788. *Orb.*

Hendrikus, Joost. Utrecht 1624. *Trompetter.*

Henke, ... Amsterdam 1810. *C.*

Henric, Meyster. Utrecht 1402—03. *L.* & *P.*

Henric. Utrecht (?) 1519. *Klg.*

Henric. Groningen 1560. *Kln.*

Henric. Utrecht 1662. *O.* & *K.* (?) (I. 115).

Henric Cornelisz. Utrecht 1581—† 1609. *O.* & *K.* Parnassus musicus a 5 Instr. Hamb. 1625.

Henrich Goodirsz. Haarlem 1517. *O.* (I. 65).

Hense. Utrecht 1403. *P.*

HEPP, JACQUES. g. Leiden 1797, † Leiden 1861. *O.*

HERBENUS, MATTHAEUS. g. .... 1451, Maastricht 1495. *S.* De Natura vocis ac praecepta musicae.

HERBORN, ANTHONIUS. Assen 1731. *O.*

HERCK of HERK, CORNELIUS VAN. g. .... omstr. 1670, Alkmaar 1704—26. *O.*

HERDERWIJC, MARTEN VAN. Utrecht 1403. *Sp.*

HERLOIJS, JAN. Bergen op Zoom 1520—42. *Sp.*

HERMAN, ... *Klg.*

HERMAN. Utrecht 1460. *O.*

HERMAN DIRCKZ. Utrecht 1517. *Trommeslager.*

HERMAN JANSZ. Utrecht 1427—36. *Sp.*

HERVRICH, CHRISTIAAN. ..... *K.* Concert met 2 geluiden.

HESEL, MARIA VAN. Dordrecht 1e helft 17e eeuw. *T.* (I. 19).

HESELT, AKRIIN VAN. Utrecht 1403. *Sp.*

HESELT, HUBERT VAN. Utrecht 1403. *Sp.*

HESS, HANS HEINRICH. Gouda 1760—† 95. *Orb.*

HESS, JOACHIM. g. Leeuwarden 1730, Gouda 1749, Maassluis 1753, Gouda 1754—1810, † Zeist 1810/11. *O.* & *S.* Luister van het Orgel, enz.

HESSEN, W. .... 1e helft 17e eeuw. *T.* (?)

HEURN, JAN VAN. 's Hertogenbosch 1805. *S.* De Orgelmaker.

HEUVEL, CORNELIS GERARDUS VAN DEN. Leiden 1782—† 86. *O.*

*HYCAERT, BERNARD. g. Nederland omstreeks 1450. *T.*

HILLEBRANDS, J. A. of J. H. Leeuwarden 1816—20. *Orb.*

HINSCH, HINS of HINZ, ALBERTUS (ALBUCIUS) ANTHONIJ. g. Hamburg ...., Groningen omstr. 1730—† 85. *Orb.* (I. 59 & 66).

HIRTUM, A. VAN. Hilvarenbeek 1815—17. *Orb.*

HIRTUM, BERNARD VAN. g. Hilvarenbeek 1792, Philadelphia 1817. *Orb.*

HIRTUM, B. P. VAN. Hilvarenbeek 1820. *Orb.*

HIRTUM, NICOLAAS VAN. Hilvarenbeek 1792—1809. *Orb.*

HODERMANN, GEORGE CASPER. g. Saksen ...., Amst. 1787—† na 1795. *V. Kl. & K.* Oratorium: De dood van Jezus; simfoniën, concerten, kwartetten, enz.

HÖGG, PHILIP. g. Pruissen ...., † Amst. .... *Kl.*

HOEK, S. VAN DEN. Zoest (?) 1819. *O.*

HOEN, JAN. Noordwijk 1498—1501, Delft 1506. *O.* (I. 58, 59 en 62).

HOERKENS. Zie JAN BOERKEN.

HOFSTEDE, PETRUS. g. Groningen 1716, † Rotterdam 1803. *S.* Over een nieuwe manier van zingen in de gemeente te Rotterdam, te gelijk met de psalmberijming ingevoerd in 1775.

HOGHE, ADRIAEN DE. Utrecht 1472. *P.*

HOIJE, DIERIC VAN DER. Middelburg 1364. *Ved.*

HOLDER, JACOBUS. Arum 1754. *O.*

HOLLANDER, CHRISTIANUS. g. Dordrecht (?) omstr. 1520, Dordrecht — 1549. Oudenaarde 1549, † .... omstr. 1564. *K.* Motetten, enz.

HOLLANDER, HERMAN. Breda 1648. *K.* Jubilus filiorum Dei, 1—4 vocibus decantandi.

HOLLANDER, JAN. .... 16e Eeuw. *K.* Motetten en chanssons.

HOLLANDER, SEBASTIAAN. g. Dordrecht 1509, † Munchen 1562. *K.* Motetten.

HOLTGRÄVE, ... Deventer .... *Orb.*

HOLTROP, CATHARINA VAN ESVELT. Zie BROUWER.

HOMBORGH, ANT. VAN. 's Hertogenbosch 1531. *Z.*

HOMPE, GELIS. Utrecht 1562. *Tr.*

HONDT, GERARD DE. 's Hertogenbosch 1539. *K.* & *Zm.* Mottetten.

HOOCH, DIRK VAN DER. Amst. 1701 (?) *S.* Grondslag van 't Vocaalmuzijk.

HOOFT, PIETER CORNELISZ. g. Amst. 1581, † s'Gravenhage 1647. *Groot liefhebber.*

HOOFT, ... VAN. Amst. ..... *O.*

HOOGSTRATEN, L. A. VAN. Haarlem 1818. *O.*

HOOGSTRATEN, P. B. VAN. g. Haarlem (?) 1768, † Haarlem 1828. *O.* & *K.* Sonaten voor Piano, Viool, enz. (I 134).

HOORN, ... VAN. g. .... 1679, † Amst. 1729. *O.*

HOORN, PAULUS GODFRIED VAN. g. Delft 1777, † Voorschoten 1850. *S.* Waarneming eener bijzondere zenuwziekte door de Muziek.

HOORNAERT, CHARLES. Deventer 1623—31. *T.*

HOORNBEEK, CORNELIS. Amst. (?) 1716—20. *Orb.*

HOOS, J. Rotterdam 1812. *T.*

HORENBEEK, DAVID VAN. Haarlem 1628. *Zm.* (I. 117).

HORTENSIUS, AUGUSTINUS. Naarden omstr. 1570. *O.*

*HOT, PIETER DE. g. Breda (?) ...., Antwerpen 1567. *K.*

Hothobus, Johannes. Ned. 14e eeuw. *T.* (J. H. van Lennep gist dat hij uitvinder der hobo is.)

Houbré, George Nicolas. 's Hertogenbosch tot 1765, Oirschot 1765. *O.*

Houten, Cornelis van. g. Zwammerdam 1662, † Harderwijk 1734. *S.* De Sono et de Auditu.

Houten, Gherijd van. Utrecht 1403. *Sp.*

Houten, Kerstiaen Gherijd van. Utrecht 1403. *Sp.*

Hoven, Joachim van den. Leiden (?) 1612. *L.* & *K.* Delicicae musicae; Kompositiën voor de Luit.

Hubert Philipszoen. Utrecht 1403. *Sp.*

Huberti, Johannes. Nijmegen 1631. *T.*

Huët, Pierre Daniel, Amst. 1804— † 10. *K.* Zangwijzen voor Ev. Gezangen.

Hughe, ... Haarlem 1412. *O.* (I 65.)

Huijgens, Christiaan. g. 's Gravenhage 1629, † 's Gravenhage 1695. *S.* Over het Kwintenverbot in zijn Cosmotheros. (I. 19, 95 & 107.)

Huijgens, Constantijn. g. 's Gravenhage 1596, † 's Gravenhage 1687. *S.* & *K.* Ghebruik en onghebruik van 't Orgel; Psalmen voor de Cither. (I 19—21, 95 & 108.)

Huijssen van Kattendijke, Johan Willem Baron. g. .... 1782, † Parijs 1854. *IJverig bevorderaar.*

Huisman, Cornelis. † Steenbergen 1754. *O.*

Hummel, J. Amsterdam 1760. *S.* Onderwijs om clavieren en orgels te stemmen.

Hurlebusch, Conrad Friedrich. g. Brunswijk .... Amst. omstr. 1738—† omstreeks 1766. *O.*, *K.* & *S.* 150 Psalmen; Sonates; 2 opera's: L'innoccenza difese en Flavio Cuniberto; Vaststelling en leere dat de oneindige musicq uit 3 grondbeginselen afkomsti is. (I. 95).

Hungersberg, Felix. .... omstr. 1520. *Mandolinespeler.*

Hust, P. van der. Amsterdam 1775. *Zm.*

Hutschenruijter, Willem. g. Rotterdam 1796. *K.* Simfoniën, missen, enz.

TAALKUNDE.

LIJST VAN NEDERLANDSCHE VOORNAMEN.

(Vervolg van bladz. 542).

P.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
	Paalsk.
	Paasche.
Pabus.	
Palmer.	Palmire.
Pank.	Pancrase.
Pantaleon.	
Pape.	
	Paschiera.
Patricius.	
Patroclus.	
Pedro.	
	Peerke.
	Pelagia.
Pelle, Pelleken.	
	Penelope.
	Pernette.
	Petrina.
Piel.	
Piërius.	Pierijntje, Pierijnken.
	Pierkjen.
	Pieta.
Pilk.	
	Pijn.
Pletse.	
Pleun.	Pleune, Pleuntje.
Plonius, Ploenis.	Ploynie, Ploon.
Pol	
Polydorus.	

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
	Pollexina.
	Pompeja.
Pons.	
Pontus.	
Pooltis.	
	Poonke.
	Poot.
Poppius.	
	Potjen.
Pronik.	Pronica.
Proost.	
Prosper.	
	Pulletje?
Q.	
Quartus.	
Quintiliaan.	Quintiliana.
R.	
	Raegonde.
	Raampje.
Rabo.	
Radboud.	
	Rachel.
Rauwert.	
	Regista.
Regnerus.	Regnera.
Reimbert.	
	Reimborg, Remborg.
	Reimbrig.
	Reina, Reine.
	Reinbrandina.
	Reinella.
Reinhold.	
	Reinke.
	Reinolda.
Reinst.	

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
Reint.	
	Reyxke.
	Remaldina, Remmeldina.
	Remelia.
	Remina.
	Remkolina.
Remment.	
Remo.	
Rempko.	
	Renetta.
	Rengertje.
Renne Rennen.	
	Rensburg.
Renwer.	
Richel.	
Richeus.	
	Richmonde.
Ridder, Riddert?	
Ridderus.	
Riender.	
	Rikje.
	Rijkland.
	Rila.
Rimmer.	
	Rhijnberg.
Rijnhout.	
	Rijnsburg.
	Rinsen.
	Rints, Rintsen.
Riprant.	
Ritse.	Ritske.
Rixtinus.	
	Roberta.
	Robertina, Roberdina.
Robijn.	
	Roelandje.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
	Roelfina Roeloffina.
Roe linus.	
	Rogerina.
	Rogina.
	Rôyts.
	Rolina.
	Romaldina.
Romanus.	
	Romana.
	Rombrig.
	Romelia.
Rommen.	
	Rommertje.
Ronge.	
	Roomke.
Roos.	
	Rosalia.
	Rosette.
	Rozelijntje.
	Rosina.
	Rudolfina.
Rupert.	
	Rusje.
Rut.	
	Rutgerdina.
	Ruth.
Rutherus.	
	Rutheria.
	S.
Saaf.	
Saat.	Saatke.
Sabinus.	
Saling.	
	Salome.
	Salomina.
	Samuela.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
	Sapke.
Sarach.	
Saras, Sares, Saris, Seris, Sarus.	
Sauke.	
Schele.	Scheel.
Scipio.	
	Scholastica.
Schook.	
Schrevel.	
Schutte.	
	Sebedina.
	Sebina.
	Seburg.
Seeph.	
	Segerina, Segrina.
	Seconde.
Selis.	
Selke.	
Selle.	Selle.
	Selma.
Sem.	
Seune.	
	Sentina.
	Sepkje, Sepk.
Serapio.	
Sêrafinus.	Serafina.
Servanus.	
	Sets, Seats.
Severinus, Severijn.	
Siba.	
	Sibea.
	Sibelina.
	Sibeltje.
Siberdinus.	Siberdina.
	Siberta.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
Sibillus.	
	Siboldina.
	Sibranda.
	Sibrecht.
	Siburg.
	Sijdine.
Siel Sielke.	Siel.
Sies.	
	Sieuwkje.
Sigebert.	
	Sijke.
Silvius.	
	Silvia.
	Sijmkje.
	Simona, Simonia.
	Simonida.
	Simontje.
Sinsis.	
Sîp, Sîpe.	
Sîpke.	Sîpkje, Sîpke.
Sirach.	
Sire.	
Sijserik.	
Sijrt.	
	Siuw.
	Sivir.
	Sîxt.
	Sixta, Sexta.
	Sjoukina.
	Scatine.
Snel, Snelle.	
Snellart.	
Soeteman.	
Sopheus.	
Sophias.	
	Souwe, Soutjen.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
Splinter.	
Staas.	
Stasis.	
	Stefana,
	Stefania.
	Stefina, Stevina.
Stendert.	
	Stengeltje.
	Stoffelina.
	Sua, Zua, Suwe.
Suffridus.	
Suzo, Suzon.	
Swebertus.	
Sweder.	
Swittert.	
T.	
	Taal.
Taere.	
Tadt.	
Tale.	Taletje.
	Talia.
	Tamina.
Tammerus.	
	Tanetta.
Tate.	
Tebbe.	
Tekke.	
Telesphorus.	
Telle.	
Tertius.	
Tertulliaan.	
	Tesselschade.
Testaart.	
Tetard.	
	Thalia.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
	Thalina.
	Thamar.
	Thelina.
	Theobalda.
Theodosius.	Theodosia.
Theon.	
Theotardus.	
Theresius.	
	Thomasijntje.
	Tiberina.
	Tiberta.
Tyche.	
Tiedeman.	
Tyel.	
Tietje.	
Tijl.	
	Tymana.
Timon.	
	Tintje.
	Tijsina.
	Titia.
Titus.	
Tjaard.	Tjardina.
Tjabbe.	
Tjade.	Tjadina.
	Tjaketta.
	Tjakina.
Tjelke.	
	Tjerkje.
	Tjetske.
	Tjieske.
	Tjomk, Tjomkje.
Toers.	
Tonis, Tonnis.	
	Tona.
	Tonia.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
	Tonina.
	Torie, Toriken.
	Trajectina.
Transisalanus.	
Trenité.	
	Trezeline.
	Trinette.
Troye.	
Trui.	
	Tuuk, Tuik.
	U.
Uble.	
Udalricus.	
Uge.	
Ukke.	
Ulde.	
Ulphard.	
Ulke	Ulk.
	Uliana.
	Ulrica.
	Ulske.
Urbe.	
	Urbania.
	Ursulina.
Usmar, Usmarus.	
Usso.	
	Utrechtina.
	Utricia.
	V.
	Valentia.
Vas.	
Vasmar.	
	Vergijn.
	Verina.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
Verus.	
Vijgel.	
Vigerius.	
Viglius.	
Victorinus.	
	Victorine.
	Vina, Vijntje.
	Virginia.
Vitalis.	
Vitus.	
	Volkjen.
Vredevorst.	
	Vroede, Vroda.

W.

	Waaiken.
Waarmond.	
Waas.	
Waatse.	
Wable.	Wabbel.
	Wabbina.
	Wabbegina.
Wachtel, Wachtelaar.	
	Waldina.
Walewein.	
	Walradina.
	Walrandina.
	Walravina.
	Wanne, Wantje.
Warbout, Warmbout.	
Ward.	
Wastel.	
	Weibrig.
	Weiburg.
	Weinera.

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
	Weitske.
Wemberich.	
	Wemke.
	Wendel.
	Wendela, Wendilia.
	Wendelina.
Wentsel.	
	Wernarda.
Werp.	
	Wesselina.
Wetje.	
Wibbinus.	Wib.
Wibius.	
Wichard.	
Widmer.	
	Wye.
	Wiebergina.
Wier.	Wiertje.
	Wijf, Wijfken, Wijva, Wijvina.
	Wigberta.
	Wigertje.
Willemar, Wilmar.	
Wiltetus.	
	Wimkje.
	Wijmpje.
Wine.	Wijna.
	Wijnanda.
	Wijnandina.
	Wijndelina.
Winer.	
	Winolda.
Wintjen.	
Wintsen.	Wijsken.
Witman.	
Woelke.	
Wolfgang.	

Mansnamen.	*Vrouwennamen.*
Wolfger.	
	Woltera.
	Wolterina.
Wolwijn.	
Wouwerik.	
	Wubbina.
X.	
Xaverinus.	
Z.	
Zadok.	
	Zebina.
	Zegeria.
Zwanis, Zwanus.	Zwanida.
	Zwaantina.

AANTEEKENINGEN.

MANSNAMEN.

Vreemde: Bijbelsche namen zijn Sirach en Zadok. Misschien heeft men ook, toen men Sibe tot Siba maakte, aan den bijbelschen naam Ziba gedacht.

Heiligennamen: Patricius, Patroclus, Pelle, Pelleken, Piel (beter Pil), Pilk (alle vier van Peregrinus, Pelgrim), Pleun, Plonius, Ploenis (alle drie van Apollonius), Polydorus, Pons (Pontianus), Pooltis (Hippolytus), Prosper, Quartus, Quintilianus, Romanus, Sabinus, Selis (Marcelis) Seraphinus, Serapio, Severinus, Scipio, Sies (Franciscus — in Vlaanderen; in Friesland heeft het een anderen oorsprong), Silvius, Sinsis (Vincentius), Staes, Stasis (Anastasius), Telesphorus, Tertius, Tertulliaan, Theodosius, Theon, Tonis, Tonnis (Antonius), Vigel (Vigilius), Victorinus, Vitalis, Vitus, Wentsel (Wenceslaus), Xaverinus (afleiding van Xaverius) Is Pletse, op de lijst in het Belg. Mus., van Plechelmus?

Palamedes en Timon zijn grieksch, Titus latijn, Pantaleon italiaansch, Pedro spaansch, Robijn en Trenité fransch.

Van plaatsnamen: Transisalanus, Verus. In de kerk te Wijhe ziet men de tombe van Transisalanus Adolf baron van Voerst tot Hagenvoorde. Verus van Bruelis heette zoo, volgens van Leeuwen Bat. Ill. bl. 503, »omdat de stad van der Veer hem op den doop geheven hadde."

Een zelf uitgedachte, door de ouders om bijzondere redenen aan hun kind gegeven naam schijnt Vredevorst te zijn, dien ik in 1627 te Breda aantrof. Van Goor, Beschr. van Breda, bl. 232.

Bedorven namen. Duitsche namen, hetzij volledige, hetzij verkorte, verkleinde enz. met latijnschen uitgang: Pabus, Piërius, Poppius, Regnerus, Reierus, Richeus, Ridderus, Rixtinus, Roelinus, Rutherus, Swebertus, Suffridus, Tammerus, Theotardus, Udalricus, Vigerius, Viglius, Wibbinus, Wibius, Wiltetus. -- Servanus is waarschijnlijk bedorven uit Servaas, zamentrekking van het latijnsche Servatius.

Namen, door middel van eenen latijnschen uitgang van vrouwennamen, hetzij duitsche, hetzij vreemde, afgeleid: Sibillus, Siberdinus, Sopheus, Sophias (beide van Sophia), Theresius, Zwanus. — Ook Roos zal wel aan den vrouwennaam Roosje zijn ontstaan te danken hebben.

Palmer, mij door den heer Fret uit predikantenlijsten medegedeeld.

Proost. Door den heer Roos in Zeeuwsch Vlaanderen aangetroffen. Een Geertruyt Proestend. wordt in het necrologium bij Kist en Moll, Archief, dl. I, genoemd.

Rabo. Rabo Herman Schele, letterkundige uit den 17e eeuw. Een lijkdicht op hem in Vollenhoves Poëzij, 1686, bl. 239.

Rauwert. Rauwert Ellertszoon, 1534. Wagenaar Amst. III, bl. 20.

Reinst. Reinst Pieterszoon, 1579, Wagenaar, Amst. IV, bl. 16, VIII, bl. 728 en elders.

Renwer. Zoo leze men op onze Eerste lijst, Nav. XVIII, bl. 481, in plaats van *Rewner.*

Ridder. Ridder Thomasz. te Alkmaar in 1574 wordt vermeld bij Bor, Ned. hist. dl. I, bl. 513. *Ridderus* heeft E. A. P.

aangetroffen. Eenen Thijs Riddertsz. vond ik te Medemblik in 1568. Maar de *t* wordt wel eens meer verkeerdelijk voor de *s* gevoegd. Het bestaan van den naam *Riddert* is dus door dit voorbeeld nog niet stellig bewezen.

Rimmer. In plaats daarvan staat op de Eerste lijst, Nav. XVIII, bl. 481, *Rimme*, dat drukfout is.

Rijnhout, Nav. XVI, bl. 277, bedorven uit Reinoud, even als Reinhold, dat mij meermalen voorkwam.

Saaf, op de lijst in het Belg. Mus. Deze naam is mij te Medemblik in 1568 meer dan eenmaal voorgekomen.

Saat, op de lijst in het Belg. Mus., even als de vrouwennaam *Saatke*.

Sarach, te Rotterdam in 1622, Lois, Cronycke v. Rotterdam, bl. 179.

Sares, *Saris* heb ik in de 15e en 16e eeuw te Dordrecht en Rotterdam meermalen aangetroffen; *Seris*, te Bommel in de 16e eeuw, Nav. IV, bl. 66; *Saras* en *Sarus* komen op predikantenlijsten voor.

Schook. Een inwoner van Bommel in 1673 droeg den naam vun Schook Aart Goris van Beest.

Schrevel. De heer Fret teekende dezen naam aan uit geboorteboeken. Voor 1500 vond ik dien meermalen, Lois Cron. v. Rott. bl. 354, Beschr. v. Delft bij Boitet, bl. 103, v. Leeuwen, Bat. Ill., bl. 1129. De familienaam Schrevelius zal er wel van afkomstig zijn.

Seeph, op de lijst in het Belg. Mus. Is het verkorting van Joseph?

Sem. Waar deze naam door Christenen gedragen wordt (b. v. Sem Jacobsz. te Amsterdum 1516, Wagenaar, Amst., VIII, bl. 284; Sem Brouwer te Medemblik 1570) hetzelfde als Semme; waar hij onder Israeliten voorkomt, bijbelsche naam.

Sire, op de lijst in het Belg. Mus., en bij Wassenbergh.

Stendert, eene enkele maal in Noordholland aangetroffen.

Taere, op de lijst in het Belg. Mus.

Testaert. Testaert Jansz. van Hasselt wordt in 1671 en later op de regeeringslijsten van Delft vermeld.

Tyche en *Tijl* op de lijst in het Belg. Mus.

Toers, te Utrecht in 1847 aangetroffen.

Troye, in Fransch Vlaanderen. Misschien hetzelfde als Trui.

Usmar, *Usmarus* door den heer Roos, *Usso* door den heer Fret aangetroffen.

Vas en *Vasmar*, mij door wijlen prof. P. Bosscha opgegeven.

Wachtel, *Wachtelaar*. In Fransch Vlaanderen in gebruik. Ook op de lijst in het Belg. Mus.

Wastel. Wastel, heer van Heemskercken, 1574, vermeld bij Lois Cron. v. Rotterdam, bl. 94.

Wemberich. Wemberich van Berchem (ook wel Wemmer geheeten) vice-admiraal van Holland en Westfriesland † 1653.

Wetje. Aldus te lezen voor Wetse in de Eerste lijst.

VROUWENNAMEN.

Bijbelsche namen. Rachel, Ruth, Salome, Thamar.

Heiligennamen, Pelagia, Romana, Scholastica, Serafina, Torie, Torieken (Victoria).

Andere latijnsche of grieksche namen of van latijnsche of grieksche mansnamen afgeleid: Penelope, Pollexina, Pompeja, Silvia, Theodosia, Tiberina, Titia, Tonina (Antonina), Valentia, Victorina, Virginia. — Trezelina is zamengesteld uit Theresia en Angelina of eenen anderen dergelijken naam.

Fransch zijn Poot, Potje (van Philipotte) en Rosette.

Van eenen plaatsnaam afgeleid is Trajectina. Anna Trajectina heette eene dochter van den veldmaarschalk Wolfert van Brederode, gehuwd met George Herman, graaf van Wied. Trajectina Ogel kennen wij uit Hoofts gedichten en brieven. Door Huygens wordt zij Utricia genoemd.

Roemer Visscher noemde eene zijner dochters Tesselschade naar de schade die hij omtrent den tijd van hare geboorte bij Tessel geleden had. Tot dezelfde soort van namen behoort Utrechtina, zoo als in 1869 een meisje geheeten werd, omdat zij aan boord van de Utrecht geboren was (Haarl. courant, 12 april 1869). Misschien ook Seconde, mij door den heer Fret uit een lidmatenboek opgegeven.

Niet goed zijn nederlandsche namen met latijnschen staart, als Regnera, Reina, Reinbrandina, Reinella, Reinolda, Remoldina, Remelia, Remina, Remkolina, Renetta, Roelfina, Roeloffina, Romaldina, Romelia, Rosalia, Rosina, Rudolfina, Rutgerdina, Rutheria? Sebedina, Segerina, Selma (van Anselm?), Sibea, Sibelina,

Siberdina, Siberta, Siboldina, Sibranda, Sydine (Sijtje), Sjoukina, Scatina, Swanida, Talia. Tamina, Thalina, Thelina, Theobalda, Tiberta, Tymana, Tjadina, Tjaketta, Tjakina, Tjardina, Uliana, Ulrica, Vina, Wabbina, Wabbegina, Waldina, Walradina, Walrandina, Walravina, Weynera, Wendela, Wendilia, Wendelina, Wernarda, Wesselina, Wiebergina, Wigberta, Wijna, Wijnanda, Wijnandina, Wijndelina, Winolda, Woltera, Wolterina, Wubbina, Zebina, Zegeria, Zua, Zwaantina, Zwanida.

Ook hebreeuwsche met latijnschen uitgang, Salomina, Samuela, Simona, Simonia, Simonida, Thomasijntje. Voorts op verkeerde wijze gevormde latijnsche, als Stephania, Stefina, Urbania.

Eindelijk vreemde namen, op verschillende wijze veranderd, waar een latijnsche uitgang is aangehangen, als Pancrase, Paschiera Pieta, Sentina, Stevina, Stoffelina, Tijsina, Trinette, Tona (doch Tonia is goed).

Palmire, door den heer Fret in doopboeken gevonden.

Penelope. Antonia Penelope heette eene dochter van Reinout v. Brederode, 16e eeuw. v. Leeuwen, Bat. Ill. bl. 890.

Pijn. Pijn Jansd. heette eene der nonnen in het klooster te Oudewater in 1589. Römer, Kloosters en abdijen, dl. I bl. 567.

Pollexina. Pollexina v. Mansfeldt, 16e eeuw, v. Leeuwen Bat. Ill. bl. 890.

Poonke, op de lijst in het Belg. Mus.

Pulletje. Voor mij ligt een oproepingsbriefje tot het aanhooren en sluiten der rekening van den polder Wilhelmina op dingsdag 17 october (jaar en plaats niet vermeld), ten huize en herberge van Pulletje van Dike. Evenmin als de heer Fret, die mij nevens zijne lijst dit briefje toezond, kan ik met zekerheid zeggen of Pulletje mans- of vrouwennaam is, maar ik vermoed het laatste.

Raampje, mij door E. A. P. medegedeeld.

Rensburg en *Rijnsburg*. Beide vond ik in de Bat. Illustr., de eene bl. 961, de andere bl. 866. Ik durf er niet voor instaan dat zij goed zijn. Op van Leeuwens naauwkeurigheid valt niet te roemen.

Rila, door den heer Fret in doopboeken gevonden.

Roomke trof ik in 1569 te Medemblik aan.

Scheel, een voorbeeld uit de 16e eeuw. Bat. Illustr. bl. 1063.

Sibrecht komt en in Friesland en in Noordholland voor. Het zal meestal wel bedorven zijn uit Sibrig.

Sivir, op de lijst in het Belg. Mus., zal wel hetzelfde zijn als Sieuwer, Sieuwertje.

Souwe, *Soutjen*, beide te Medemblik in 1568 en 1569.

Stengeltje. Stengeltje Gerrits te Gouda in 1602, Römer, Kloost. en abd. dl. I bl. 570.

Tjomk, *Tjomkje*, aldus te lezen in plaats van Tjimke, Eerste lijst, Nav. XVIII, bl. 584.

Tuuk, *Tuik*, bij Wassenbergh. Komt nog te Hinloopen voor.

Vroede, *Vroda*. Op de lijst bij Serrure. In Fransch Vlaanderen nog in gebruik.

Wijve. In Holland vond ik van dezen naam voorbeelden uit de 15e eeuw bij Römer, Kloost. en abd. I bl. 553 en v. Leeuwen, Bat. Ill. 976, 983. Op de lijst in het Belg. Mus. wordt hij gevonden. *Wijf*, *Wijfken* is nog in Fransch Vlaanderen in gebruik. De bastaardvorm *Wivina* komt in Zeeuwsch Vlaanderen voor en een andere, *Wijva*, trof E. A. P. aan.

Zebina, waarschijnlijk van den mansnaam Sebe.

Er zijn nog een aantal namen, en door mij zelven aangetroffen, en mij medegedeeld, die ik op deze lijst niet heb opgenomen, omdat ik vermoedde dat zij aan druk-, schrijf- of andere fouten hunnen oorsprong te danken hadden. Van dien aard zijn b. v. — ik zal er slechts eenige noemen met *p* of eene latere letter van het alfabet aanvangende — Plis, Plissis (Serrure), Poma (Wagenaar, Amst. VIII, bl. 610), Pouse (Besch. v. Delft, bl. 102), Preserf (Wagen., Amst. V, bl. 202), Relyan (Bat. Illustr. bl. 750), Revixit (ald. bl. 1459), Scherne, Schetse, Schienke, Schouke (Wassenbergh), Smettert, Tram, Trip (Belg. Mus.), Turke (Wassenb.), Vidde (Belg. Mus.), Vres, Vreys, Vrind, Vriendt (Serrure), Wervel, Wever, Wilsirt, Wolsirt (Belg. Mus.) en de vrouwennamen Peerok (Belg. Mus.) Swavelt (Bat. Ill. bl. 1071), Tsettel (Belg. Mus.), Verle (Serr.), Wendelmond (Bat. Ill. bl. 964), Wienen (Wag. Amst. VIII, bl. 672). Sommige daarvan zijn gemakkelijk te regt te brengen. Zoo zal Schouke staan voor Sjouke; Vres, Vreys voor

Vries, Wilsirt voor Wilfert, Wolsirt voor Wolfert, Peerok voor Peerke, Wendelmond voor Wendelmoed. Met andere is dit moeielijker.

Volledig is zeker ook nu de verzameling nog niet. Het is mogelijk, dat het blijkt, dat sommige namen, die ik wegliet omdat ik ze slechts voor 1500 vond, b. v. Percheval, Rijkwin, Soeteman, Wilbrand, ook later voorkomen, misschien nu nog in gebruik zijn. Maar bovendien zijn zeker nog een aantal namen mij onbekend gebleven. Ik houd mij voor mededeeling daarvan aanbevolen.

P. LEENDERTZ WZ.

Nalezing op de Bijdrage tot een Middel- en Oud-Nederlandsch Woordenboek door A. C. Oudemans Jr. 2e aflevering. (*Vervolg van* bl. 588)·

Bemindich. Lief, bemind. Vlaerd. Reder. berch:

Ghy zijt mijn Moeder weert, ick ben dijn kint *bemindich,*
Sonder dy quam ick noyt uyt den Hemelschen troon.

Bij de rederijkers waren dergelijke vormen op *ig*, vooral in verband met het werkwoord *zijn*, zeer in den smaak.

Benaderen. Verhaasten. — Camph. Stichtel. Rijmen, bl. 321:

Ick ween; en door ontreckingh van 't noodelijcke broot
Benader ick mijn doot.

Uit denzelfden dichter heeft de *Bijdrage* eene plaats, waar het werkwoord wederkeerend gebezigd is, in de beteekenis van *zich neigen*, *overhellen.*

Benoegen. Vergenoegen, voldoening. — Camph. Sticht. Rijmen, bl. 167:

Die sonder herts *benoegen* leeft,
Wil sich daertoe bekloecken,
Wie 't dan in 't ware niet en heeft,
Die sal in 't Waen - goedt soecken.

De *Bijdrage* kent het woord alleen in de beteekenis van *toestemming.*

Bent. Band, boei. — Prof. Moltzer, Biblioth. van Middel. Letterk., IV en V, bl. 74:

Ic sit hier in eenen onbehenden
Starken stoc met yseren *benden*,
Dat ic rugghe, bien noch lenden
Nauwelic en can ommewenden.

Om het rijm, of misschien ten gevolge van den Hoogduitschen tint van 't geheele vers, als wisselvorm van *band*.

Bepaelen. Beperken, belemmeren. — V. d. Goes. Gedichten, I. 172:

Daer drie paer kielen, even stout
Om onze koopvaert te *bepaelen*,
T' ontheisteren het vrye zout,
Bezwijken met hun Amiraelen.

De *Bijdrage* vermeldt alleen de eveneens verouderde beteekenis *met palen omzetten*.

Beraden worden. Het eens worden, overeenkomen. — Dr. van Vloten, Nederl. Geschiedz., II. 57:

De burgers en soldaten
Zy *werden* t' samen *beraân*
Zy wilden 't daar niet by laten,
Een tocht hebben zy gedaan.

De *Bijdrage* vermeldt wel *beraden sijn*, en daarna *beraden* afzonderlijk, doch op geen dier plaatsen is het deelwoord met *worden* verbonden tot ééne uitdrukking.

Berekenen. Verantwoorden. — Reis van St. Brandaen, vs. 658:

»Hier zijn vooghde ende onrechte heeren,
Dat moochdi ghetrauwen,
Ende oec ongherechte vrauwen,
Loese meyeren ende loese schepenen;
Die moetent nu hier *berekenen*.

De *Bijdrage* vermeldt alleen de beteekenis van *narekenen*, *iemands rekening nazien*.

Berich. Vroolijk, opgeruimd? — Prof. Moltzer, Biblioth. van Middel. Letterk. IV en V. bl. 56:

Dan sceyt hene: haer sal wee
Int harte syn nacht ende dach,
Wat sake dattet wesen mach,
Haer sal verlanghen dan na u,
Al waer si u een deel te voren scu;
Want lustich ende *berich* mede
Es garen der vrouwen sede.

Wij nemen nogmaals de vrijheid den lezers aan te bieden, wat Dr. Verwijs op die plaats aanteekent: »*Berich*, bijv. nw. IV, 133, aldus duidelijk het Hs. Misschien een eenigermate bedorven Hd. woord en *bericht* te lezen. Het Mhd. *bëreht* beteekent *schitterend*, *helder*, Ohd. *berht*, *bëraht*, Goth. *bairths* (zie Graff 3, 209; Benecke, *Mhd. Wtb.* I, 106; Lexer, *Mhd. Wtb.* I, 190 ; Grimm, *Myth.* 151). *Berich*, *bericht*, van den gemoedstoestand gezegd, heeft dan de beteekenis van *vroolijk*, *opgeruimd*. Of is het misschien eenvoudig eene schrijffout voor *besich*, *druk?* Verg. *Limb.* VII. 118. *Velth.* I. 26, 79 (bl. 35.)"

Berouwen. Berouwd, opgebroken. — Dr. van Vloten, Ned. Geschiedz. II. 308:

Den Spaengiaert sal u klouwen, Met woorden wel bedocht,
Denckt oft u is *berouwen*, Dat ghyse hebt aensocht,
U hooghen moet en mach niet baten,
Nu ghy hebt die stat verlaten, Zyt ghy oock al vercocht.

De *Bijdrage* vermeldt het woord alleen in de beteekenis van *berouw hebbende*. Dat *berouwen* oudtijds sterk werd vervoegd, bewijst de *Bijdrage* zelf op het artikel *Berieu*.

Besetten. Bepalen, opleggen. — Prof. Bormans, Lev. v. St. Christ, vs. 1622:

»Torment eñ doghen, arbeid eñ pine,
»die u *besette* te doene mine
»geest, dat deeddi willechleke,
»lieflec eñ alte verduldechleke.

Van de twee en twintig beteekenissen, die de *Bijdrage* aan dit werkwoord toekent, is er geene, die volkomen op bovenstaande plaats past. Alleen de plaats uit Hooft onder 1 aangeteekend, komt er eenigszins mede overeen.

Beseven. ? — Dr. van Vloten, Nederl. Geschiedz., II. 96:

Daerom, edel heer verheven,
Neemt eenen goeden moet,
Godt sal sparen u leven,
Spijt u vyanden verwoet,

En sal u sterckheyt geven,
Door sijn genaden groot,
Opdat door u *beseven*,
Wy komen wt der noot.

De beteekenis van dit woord durf ik hier niet bepalen. Is *beseven* hier substantief of participium? Zou de zin ook kunnen zijn: opdat wij, door u *aangegrepen* (d. i. *bijgestaan*, *geholpen*) uit den nood komen? Dat *beseffen* die beteekenis (althans de letterlijke van *aangrijpen*, *aantasten*) hebben kan, leert ons de *Bijdrage* onder 6. Vat men *beseven* zelfstandig op, dan kan de zin toch dezelfde blijven.

Bescoot. Aanwas, vermeerdering. — Smeken, Tspel v. d. Heil Sacr., vs. 88:

Vergeeft hem, die vol sondich *bescoots*
Ellendich roepende es tallen stonden u,
Remissie van synen sonden ru.

De *Bijdrage* vermeldt dezelfde beteekenis van 't woord uit Kiliaan, zonder er een voorbeeld bij te voegen.

Beschrantsen. Beschansen, versterken. — Dr. van Vloten, Nederl. Geschiedz. II. 246:

Dit hoorende de papauwen collonel verbreên,
Hy *beschrantste* zijn huys, vreesende alleen
't Gewelt der Geusen groot boven sommen.

Door de welwillende mededeeling van den Heer Van Dale in het Aprilnummer van dit tijdschrift en het stuk van Dr. van Helten in den *Taal- en Letterb.* III. 87--91, zie ik dat ik mij vroeger vergiste, toen ik aan eene drukfout *dacht.* De vorm *schrans* of *schrants* schijnt althans zoo oud als *schans* te zijn.

Bescudder. Beschermer, verdediger. — Walewein, vs. 10450:

Die van binnen in corten tiden
Coren minen here Waleweine
Tenen *bescuddere* alle ghemeine,
Die ordineerde ende scaerde.

Besmitten (*die rume*). Het onderscheid bepalen, daaromtrent beslissen. Maerl. Verk. Martijn, coupl. 2 vs. 4 (aangeh. bij Prof. Bormans, *Lev. van St. Chr.*, bl. 325 en 26):

Hoe langhe sal gedoghen dit
edelheit, die de werelt besit
met hore voghedie (n),
dat een snodel ries *besmit*
die rume tusschen swart eñ wit,
(eñ) heren wille castien?

Ik breng deze plaats hier bij, niet omdat ik van de juistheid van des professors verklaring overtuigd ben, maar om eene betere opheldering te ontvangen, zoo Bormans hier mistast. De uitgave der *Martijns* door Dr. Verwijs, die ik niet ter hand heb, zal hierover wel het noodige licht verspreiden.

Besnedendom. Turkije. — V. d. Goes, Gedichten, I. 155:

De Kandier verdronk in zijne vreugdetranen,
En wenschte nu eerlang de Kristenlantsche vanen,
'T *Besnedendom* ten trots, te groeten van zijn strant.

Zoo mede II. 231.

Besoucken. Proeven, innemen. Dr. van Vloten. *Ned. Geschiedz.*, II. 291:

Antwerpen van crancheden ghelijc de snee smelt;
Den zelven medicijn zullen zy ooc moeten gaen *besoucken*,
En ghy light jammerlic en cuymt in u doucken.

Ofschoon de *Bijdrage* ook beteekenissen opgeeft, die na aan deze verwant zijn, zoo komt het toch op geene plaats zoo eigenaardig voor als in bovengemelde.

Besproeyen. Overdekken, toetakelen. — Dr. van Vloten. *Nederl. Geschiedz.*, II. 256:

Ende neempt den boer zijn peerden en coeyen,
Zeght hy daer teghen, wilt hem met slaghen *besproeyen,*
Seght: »tEs up den vyant ghehaelt! tEs een zake by abuse.

Met slagen besproeien achten wij eene zeer oneigenaardige uitdrukking, die dan ook alleen in zulke liederen, als in dezen bundel gevonden worden, zal voorkomen.

Bestallen. Bedaren, doen ophouden. — Vlaerd. Reder. berch:

't Joots volck in d'ongenaed' des Konings was gevallen,
Esther (door liefde) ging des Konings toorn *bestallen.*

De *Bijdrage* brengt twee plaatsen in den Gelderschen tongval bij, waar het woord de beteekenis van *belegeren* heeft, en op *Bestellen* komt geen der daar vermelde beteekenissen met die in bovenstaande regels overeen. Het woord is natuurlijk gevormd van *stal,* dat bij onze ouden in de uitdrukking *stal houden* voor *standhouden* dikwijls gebezigd wordt.

Bestandich. Rustig, stil, vredelievend. — Vlaerd. Reder rch:

Gehoorsaemt d'Ov'righeyt, die met u is bewogen
In dees *bestand'gen* tijd, die tot vreed' is geraemt,
Blijft niet tot 's Vyants spot, ghy zijt te kloeck befaemt.

In de voorbeelden der *Bijdrage* heeft het woord meer de gewone beteekenis van ons *bestendig,* terwijl de zin in de aangehaalde regels meer overeenkomt met dien, welken wij nog heden aan het naamwoord *bestand* geven in de geschiedkundige uitdrukking *het twaalfjarig bestand.*

Besten (ten). Naar behooren, in orde. — Walewein, vs. 8801:

Hovescelike diende men hem doe,
Bede van ate ende van dranke
Waersi ghefesteert te dancke.
Ende alsi *ten besten* saten
So verlanghede utermaten
Den hertoghe om sinen sone.

Deze uitdrukking is synoniem met de herhaaldelijk voorkomende *met gemake.* De *Bijdrage* kent alleen de uitdrukking *ten beste zijn,* in de beteekenis van *overschieten, over zijn. Ten besten* staat gelijk

met ons *op zijn best,* gelijk we nog zeggen *op zijn netst*, *op zijn hoogst*, en dergelijke.

Beste (op sijn) houden. Naar zijn beste weten aannemen, het er voor houden. Teesteye, vs. 1941 (aangeh. in Prof. Moltzer, Bibl. van Midd. Lett. IV en V, bl. 113):

> Wouter, dus sijn openbare
> Die gheloven comen hare,
> Ende wi sijn nu int leste:
> Aldus *houdict op mijn beste.*

Beste (over sijn) houden. Zelfde beteekenis als hierboven. — Prof. Moltzer, Biblioth. van Middel. Letterk. IV en V, bl. 83:

> Ende als die ridder *over sijn beste*
> *Hilt*, dat si alle slapen waren,
> Begonste hi ysentlike te baren.

In deze absolute beteekenis gebruiken wij nog het werkwoord *houden*, als wij spreken van *het met iemand houden*, terwijl *over* in de laatste zegswijze synoniem is van *voor*, in welken zin het bij de ouden veelvuldig voorkomt.

Op sijn beste en *over sijn beste* zijn volstrekte superlatieven, die vooral in 't Hoogduitsch nog zeer in zwang zijn, doch bij ons toch niet geheel vreemd.

Bestieren. 1°. In den steek laten, laten zitten? — Dr. van Vloten, Nederl. Geschiedz. II. 290:

> Nopende den Duytschen vorst, (Casimir van den Palts) die eens
> Case-met-zijn-mieren, was generael,
> Hy zal ulieden ooc verlaten en *bestieren:*
> 't Vat gheeft uut zulcx als 't in heeft.

2°. Hinderen, afbreuk doen? — Dr. Van Vloten, Nederl. Geschiedz. II. 293:

> Ick (Gent) meynde te trecken, met mijne schepen,
> Waer ick soud' willen, in alle quartieren;
> Maer neen, sy hebbense al wech ghegrepen,
> Ende ghevoert na dAntwerpsche rivieren,

Om mijn nabueren daer med' te *bestieren.*
Noyt en sach eenich mensche grooter verdriet,
Daer ick coopmanschap mede woude hantieren,
Dat daer mijnen naesten leet mede gheschiet.

Het schijnt dat in beide plaatsen het woord die ongunstige beteekenis heeft, die ik in de *Bijdrage* niet vermeld vind, tenzij in de plaats uit den *Rymbijbel*, vs. 5003, waar het evenwel meer *weêrhouden* beteekent.

Bestrecken (sich). Zich uitstrekken, zich uitbreiden. — Dr. Van Vloten, Nederl. Geschiedz. II, 221:

In u (Oranje) aenschouwen verblyden wy ons te gader,
Verhopende daeraf het gemeene profijt,
Door u wijsheit en deucht, *bestreckende haer* so wijt,
Dat ghy ten rechten sijt van elcken hoogh verheven.

De *Bijdrage* vermeldt uit Plantijn de beteekenis van *uitbreiden*, *vermeerderen*, voor het enkele *bestrecken*, hetgeen nauw aan den zin van 't woord in bovenstaande regels verwant is.

Bezwarich. Bezwaard, bemoeilijkt. — Vlaerd. Rederycx-bergh:

Bereyt so ben ick wel, Doch vind ick my *bezwarich*
Door-dien t' Lant en t' Gemeen Liefd' heeft genomen in.

De vormen op *ig* merkten wij reeds vroeger op, waren bij de rederijkers zeer geliefd.

Bezwichten. Tevredenstellen, stillen. — Prof. Moltzer, Biblioth. v. Middel. Letterk. IV en V, bl. 105:

Des willen wi loven lustelic,
Und wesen vrolic al ghelijc,
Ende niemant nu sijn hart *bezwicht*
Hi en dien sijn leli trouwelic,
Und wesen nu malcander tru,
Des bidic, reyne hartzen, u.

Den zin van dit woord heb ik aldus uit de aanteekeningen van Dr. Verwijs op dit stuk overgenomen, en verwijs den lezer naar de aanteekening zelve, tot recht verstand van 't geheel. In nadere bijzonderheden te treden is hier ondoenlijk. Trouwens zelfs met

behulp van het uitvoerige *Glossarium* op deze aflevering, zijn de meeste verzen duister van zin, hetgeen eensdeels aan den Hoogduitschen tint en anderdeels aan den aard der gedichten te wijten is.

A. M. MOLENAAR.

De dood en het sterven in de volkstaal (vgl. Alg. Reg. I en II).

Hij heeft de groote reis aanvaard.

Afmaken.

Zijn levensdraad is afgesneden.

Aflijvigheid.

Den tol aan de natuur betalen.

Hij heeft zijn laatste woning betrokken.

Men kan nooit weten wanneer het den dood gelegen komt ons te bezoeken.

Hij is bezweken.

Hem is kort recht gedaan.

Den grooten overstap doen.

Dooden.

Doodgaan.

Wij gaan den weg van alle vleesch.

Hij gaat er meê heen.

Om den zuid gaan.

Dan gaan wij naar de stille graven.

Hij gaat er meê naar de kelder.

Ik geloof dat hij er zachtjes aan naar toe gaat.

Geen kwartier geven.

Hij zal er aan moeten.

Uit den tijd geraken.

In de pan hakken.

'k Heb er al drie onder den grond.

De eeuwigheid ingaan.

Hij is het eeuwig Oosten ingegaan.

Hij kan er den bek wel bij inschieten.

Hij schoot er het leven bij in.

Het kerkhof kwam ons te baat.

Hein heeft hem uit den zaâl gelicht.

Hij liet zijn leven.
Maak hem maar koud.
(Zich) van kant maken.
Hij heeft geleefd.
Hij leeft niet meer.
't Loopt met hem af.
Hij zal 't niet lang meer maken.
Dat nekt hem.
De ziekte nam een ernstigen loop.
Komt op het laatst eens de oude dag u nooden tot een ander leven.
Hij staat op de nominatie.
Omkomen.
Overlijden.
Hij is de linie gepasseerd.
Sneuvelen.
Ik sta aan den ingang der doodsvallei.
Hem stak de moord.
Hij stierf bij gebrek aan adem.
De vlag strijken.
't Is uit met hem.
Uit dit leven verhuisd.
Ik ben verloren.
Vermoorden.
Voor God verschijnen.
Hij heeft het ons laten houden.
Ons voorbereiden voor de groote standsverwisseling.
Hij is niet meer in wezen.
Als ik er eens niet meer ben, of als gij er eens niet meer wezen zult.
Hij is een vogeltje voor de kat.

Biljoen. (XXII, bl. 366). Biljoen is geen munt of zekere soort van munten, maar een metaalmengsel, bestaande uit zilver en koper, waarbij het eerste minder dan 0.625 bedraagt. Wanneer men leest, dat den 4 september 1548 de »guldens van Overeembden", en den 12 december 1562 zekere soort van daalders voor »*billoen*"

verklaard werden, dan beteekent dit, dat het metaal dier munten van zulk laag gehalte was, dat het den naam van zilver (of goud) niet meer dragen kon. Men werd daarom gewaarschuwd ze niet te ontvangen, uit te geven of te wisselen.

Artikel XXV van de Ordonnantie der Staten Generaal anno 1606 luidt: »Ende aengaende de andere silvere munte, als Fransche disains, dousains (stukken van 10 en 12 stuivers) ende ander diergelijcke, insgelijckx de testoenen van Loreynen, Switserlant ende Mijlanen, met oock de Testoenen van Portugael, alle Italiaensche witte munte, de penninghen van Camericq ende Ludicq (Luik), ende alle andere goude ende silvere penningen die hiervoren niet zijn verclaert, dewijle alle deselve specië hier te Lande zijnde bevonden worden eensdeels seer geschroyt ende gemindert in gewichte, ende eensdeels soo vervalscht bij naconterfeytinge, dat onmogelyck is die goede ende oprechte uyt de gheconterfeyte ende vervalschte te onderscheyden. Wy hebben alle deselve verclaert voor billoen... Ghelijck wij mede van nieuws verbieden ende voor billoen verclaren alle Tirolsche ende andere gedructe dalers," enz.

In de 15e en 16e eeuw werden vele kleine munten of payementen van *koperbilloen* of *zilverbilloen* (billon noir en billon blanc) gemaakt, al naarmate het koper of het zilver in het mengsel de overhand moest hebben.

Tegenwoordig worden heele en halve silbergroschen, kreuzers en derg. van billoen gemaakt. Nieuw van de munt gekomen, hebben zij de kleur van zilver, maar na eenigen tijd van circulatie worden zij rood.

Sommelsdijk. J. E. TER GOUW.

Kraam. (Vgl. XXII, bl. 204). Dat het woord veel ouder is, dan ik t. a. pl. opgaf, bleek mij later uit het Judiciaal van bisschop Floris van Wevelichoven, waar op 6 mei 1389 (fol. 144), iemand belooft met zijne vrouw te verschijnen in regten »tijrst dat sij vijt den *craem* koempt", d. i. zoodra zij na bevallen te zijn, weder uitgaat.

V. DOORNINCK.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

VRAGEN.

Geslacht Grammaije. In mijne beschrijving van het slot Wiardastate bij Leeuwarden, uitgegeven in den Vrijen Fries, heb ik eenige bijzonderheden aangaande de roomsch katholijke familie Grammaije vermeld. Toen was er, ook nu is mij geene genealogie van dat geslacht bekend. De volgende fragmenten heb ik uit verschillende werken verzameld. Wie kan mij omtrent dit geslacht of de volgende personen meerdere inlichtingen geven?

Jan van Beveren = jufvr. v. Grammaije trekt met den graaf v. Oostervant tegen de Friezen op in 1399.

Willem Grammaije Hugensz., schepen en thesaurier van Dordt in 1407, burgemeester in 1415, 16, 33 en 34.

Jan Grammaije, schout te Dordt in 1421, (van Balen, beschr. v. Dordt, p. 952; van Leeuwen, Bat. Ill. p. 864).

Jacob Stalpert v. d. Wiele,
procureur gener. van de raad te Mechelen.

Jacques Grammaye = Maria St. v. d. W., ontvanger der Staten v. Holl., won 6 kinderen, (v. Leeuwen, Bat. Ill. p. 1170.)

Thomas Grammaije = Jacobina St. v. d. W., broeder van Jacob, won 4 kinderen.

Thomas v. Grammaije = Klara Kool, geb. 1546, † 1577, eerste rekenmeester te Arnhem, † 1588, van Balen, p. 1011.

Was deze Thomas dezelfde als Thomas v. Gr. de oude, raad en rekenmeester van Gelderland, die in 1586 het land moest verlaten, omdat hij in een door hem geschreven boekje, den koning van Spanje als zijn heer bleef erkennen? (Zie mijne Beschr. v. Wiardastate).

Charles de la Faille = Cecilia Grammaije in 1600.

Otto Mom tot den Roden toren in Gelderland = Anna v. Grammaije, zoon van Walraven, die in 1544 met den Rodentoren beleend werd.

Ido v. Grammaije = Theodore v. Herema.
|
Carel v. Sternsee = Ava Lucia v. Grammaije.
|
Bocke van Sternsee, ongeh.

Jean Batist v. Grammaije = Ava Maria v. Clant.
|
Joh. Dominicus v. Herema = Clara Ernestina v. Grammaije.

Steven v. Golstein = Theodora v. Grammaije, mede erfgename van vrouwe Theodora Lucia v. Sternsee. Zie Stamboek van den Frieschen adel.

Ido v. Grammaije, rentmeester des spaanschen konings voor Gelderland, bevorderde in 1609 de vestiging van het jezuïten-collegie te Roermond. Bisschop Hendrik Cuijckius en Herman v. d. Bergh, gouverneur van Gelderland, hielpen ook hierin. Aartshertog Albert gaf *f* 4000 en de staten en ridderschap v. Gelderland ieder jaarlijks *f* 1000. Onder de uitgewekene hollandsche protestanten te Londen, was van 1569—71 een Johannes Grammaije, die, hoewel niet wettig gescheiden, met eene andere vrouw leefde, waarvoor hij door het consistorie bestraft werd. (Zie het door dr. Kuiper, in de Marnix-vereeniging uitgegeven verhaal).

G. A. SIX.

Wapen en letters op een ouden ring. Een mijner vrienden bezit een ouden gouden ring, die uit den bodem van 't Haarlemmermeer afkomstig is. De ring is massief en zwaar, maar glad en zonder eenige andere verciering dan een steen, waarop een wapen en vier letters gesneden zijn. Het wapen is een schild met een *merk*, gedekt met een helm, die een schip als cimier voert. Rondom, op de vier hoeken, staan de letters H P I K. Het merk is (zoo als in die figuren meermalen voorkomt) het cijfer *vier* omgewend; de verlengde dwarsstreep regts is door een kleine loodregte streep gekruist en de stok van de omgewende vier eindigt onderaan in een pijlpunt.

Ik heb niet kunnen ontdekken, wie dit merk gevoerd heeft, of wiens naam of spreuk door de vier letters wordt aangeduid; zou welligt een onzer medewerkers de gewenschte opheldering kunnen geven?

J. TER GOUW.

LIJST

van vragen uit het XXIe deel, waarop geen antwoord is ingekomen.

Blz.
7. Hermes of Remeus Pot.
14. Pro libertate arte et amicitia 1764.
15. Medaille van 1810 met J. D.
56. Nederl spot- en scheldnamen.
— Smakken, rafelen.
57. Plunje.
61. Geslacht Mos.
62. Geslacht Dinant.
— Familie de Vidal de St. Germain.
63. Geslacht van Oijen.
— Wapens verlangd.
— Geslacht Jamin.
120. Westerveld.
121. David Fabricius.
133. Spinoza.
134. Iemaer.
148. Oeconomie.
149. Falderappie.
151. Spreekw. Met een kluitje in het riet steken.
— Spreekw. Een schartje maken.
152. Gnokken.
— Deemoedig.
— Quikre.
153. Aamt.
157. Eene zonderlinge manier om ouden adel te bewijzen.
160. Geslacht ten Cate.
167. Societeit, Gesticht door liefde, in Amsterdam, 1758.
— Medaille ter eere van Cajetan Machaivelli.
186. Aanhaling.
— Didacus Saavedra Faxarsus.
199. Ulhoorn en Klijn.
— De zangeres de Vogel.

Blz.
207. Prachtig.
208. Gelte.
— Twee vreemde woorden.
— Klant.
213. Familiën de Rode, Roden, Rone. Roon.
— Geslacht van Gelre en Ockerse.
— Wapen van Lycklama à Nycholt.
— Wapen van Munster.
235. De geschutgieters Verbrugge.
236. Hugo de Groot.
— Kasteelen in de stad Utrecht.
251. Tijdschriften over kunst van de laatste helft der 18e eeuw.
— Heilig graf in den Dom te Utrecht.
269. Wapen Minchelsluus [Huigersluis.]
270. Afstammelingen van Maurits Huygens.
271. Geslacht van Lennep.
274. Biljart.
276. Loterij in 1527.
— Stadsgek te Utrecht.
— Vliegende menschen.
— Proces van Utrecht tegen Brederode.
— Stegen te Utrecht.
277. Huis 't Hartshoorn te Utrecht.
— Bernt Stell.
— Stads letterzetter.
— Ordonnantiën van 't spelen in de Pallemaillebaan te Utrecht.
— P. Bor.
— Herbergen te Utrecht.
289. De onbekende nederlandsche etser I. L. A.
290. Schilderij van Herm. Jansz.
— Monument voor B. Bekker.
296. Goosen Iemans van Vreeswijck.
312. Deventer.

Blz.
312. Pilote.
— Pas.
— Wentelteef enz.
313. Doelen.
— Vertuien.
— Spotnamen.
— Succentoer, tardijs.
— Miscellaenwerker.
317. Geslacht Bartolotti.
— Geslacht Fabricius.
— Geslacht van Hoeclum.
— Familiewapens gevraagd.
— Wapen van Crinière.
— Familie Joncknickel.
327. Harddraverijen in Noordholland.
322. David en Goliath.
— Munt van Groningen, 1672.
— Zilveren penning met Gethsemané.
351. Verbodene spelen.
39?. Gideon de Wildt.
392. Indische gulden met stempel.
400. Portret van een onbekend nederlandsch zeeheld.
432. Geslachtwapen met drie ossenkoppen.
— Wapen van Roessing.
— Geslacht Mogen.
— Geslacht Bolman.
449. Lucifers.
452. R. Wijne.

Blz.
452. H. Strombergius.
477. Wapen van Heel.
488. De fabel in de geschiedenis.
490. l'Union de la joye.
492. Notenspel.
— Unie van Utrecht.
493. Oudste steden in Nederland.
517. Portretten van zangeressen en actrices.
519. Johannes Mensinga.
— Carl Conrad Reitz.
540. Familie Leijendekker.
— Wapen Weijers.
— Geslacht Havelaar.
541. Wapen van Drost enz.
544. Warmte van het water.
551. Westgeld.
552. Molenaarsgildepenning.
563. Lusthof van Momus.
582. Gaffel.
— Drieweechsche ommeganck.
590. Zegel van Sommelsdijk.
600 Opene zee aan den Noordpool.
603. Charles heer van Sweveseele„.
— Begraven.
— Veluwe.
633. Kwartieren van van Pallant en van Haersolte.
— Genealogie van de Perre.

BLADWIJZER. [1]

A.

Adelaar (Court Sivertsz.), 163.
Adeldom (Afstand van) in Zweden, 272.
Afstammelingen van hollandsche edelen, 591.
Anneke-tooverheks, 58.
Anthonis (Mr.), klokkengieter te Utrecht, 79.
Aquilius (Henr.), 168.
Arend (Een groote), 380.
Artichofsky (Kolonel), 549b.

B.

Ban (Johan Albert), 30, 76.
Barbera Adriaansd., 317.
Barneveld (Orgels te), 82.
Baselius (Predikanten met den naam van), 113. — (Jacobus), 273.
Bekker (Brakels bijschrift op de Betooverde wereld van), 553b.
Bergen (Kerk te), 113.
Bergen op Zoom (Muzikanten enz. te), 1412—1613, 137. — (Rederijkerskamer te), 285.
Bibliotheek v. Marnix v. St. Aldegonde, 130.
Bisschop van Keulen, 444.
Blankaart (Nicolaas), 599.
Blondin (Een oude), 377.
Boeken in hetzelfde jaar door verschillende boekverkoopers uitgegeven, 169.
Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland, 11.
Borch (Jr. H. van der), 20, 353.
Bosboom (De predikant L.), 277.
Brakel, Bijschrift op Bekkers Betooverde wereld, 553b.
Brandaris (St.), St. Lieven, 67.
Breien — tegenwind, 160.
Bruidspaar (Werpen van een) met paardeboonen, 592.
Busman (C.), 75.
Bijdragen (Taal- en dichtkundige), 15.
Bijwoorden met wijze zamengesteld, 105, 461.

C.

(C = K. Zie K.)

Cervantes, Don Quijote, 509.
Chinezen (Opstand der) op Java, 238.
Cijferschrift, 317.

D.

Dertien, 61.
Doreslaar (Moord van Isaac), 351, 497.

[1]) Bij vergissing is de zetter na bladz. 560 op nieuw met bladz. 546 begonnen. Bladz. 546—560 komen dus tweemaal voor. In dezen bladwijzer zijn de eerste door 546a enz., de tweede door 546b enz. aangeduid.

Draaikooi, 433.
Drukfouten (Zonderlinge), 63, 160, 354, 403.
Dijck (Portret van Maria v. Engeland, geschilderd door Ant. van), 510.

E.

Egmond (Organist van het klooster) 1526, 83.
Eycken (Simon v. d.), 78.

F. Ph.

Ferrand (Du Til de), 288.
Physionotrace, 405.
Foolke (De kwade), 290.
Foreest (Huis te), 498.
Fransche refugiés in Friesland, 3, 161.

G.

Gardes d'honneur, 117.
Geldersche volksgebruiken, 8.
Geslacht der zelfst. naamw., 207, 364.
Geschut op het hnis te Vianen, 1567, 593, (Zie ook Opschriften.)
Geslacht de Beaufort, 372. — v. Beuningen, 55, 302. — Blauvelt, 209. — Bogaert, 106. — v. Borsselen, 303. — Duvenvoorde, 53. — De Graaf, 55, 156, 208, 272, 303, 367, 475. — Grammaije, 637. — Hoefnagel, 260, 474. — v. Houweninge, 308. — Le Jeune, 308. — Coenraats, 559a. — De Lannoy, 107. — Leendertz, 157. — Manteau, 550a. — Middeler, 559a. — Montfoort, 269, 545a, Plockross, 209. — Ravekes, 156. — Roorda, 58, 308. — Schuurbecque, 209, 429, 556a. — Sluysken, 303. — Trip te Staveren, 54. — Utenhove, 308, 473. — v. d. Waal, 209. — Wentholt, 271, 429, 556a. — v. Westervelt, 305. — Wieland, 431. — v. IJsselstein, 557a.
Geslachten (Enkhuizer), 52.
Gewoonte (Zonderlinge) in Spanje, 376.
Gildebrieven (Over oude) in het algemeen en over een amsterdamschen brief in 't bijzonder, 225.
Grafschrift, 159.
Grafschriften in kerken, 507.
Grimaud, componist, 187.

H.

Haan op kerktorens, 236.
Hattem (Kerkelijke geschiedenis van), 545. — (Spaansche kerkhof te), 550b. — (Galgenberg bij), 550b.
Heemskerck (De togt van Jacob v.) naar Spanje, 1607, 1.
Held van de pen (Een), 449.
Hofnarren, 342.
Hohenlohe (De prins van), 441.
Hollander (De) en de rhinoceros, 326.
Holtzberg (J. G.), 122, 280.
Honderdjarigen, 108, 209, 315, 477, 560a.
Hooft (Burgemeester), 550b.
Hooft (Gedichten van P. Cz.), 18.
Hortensius (Lamb.), 169.
Houten huik, 433.
Hroswitha, 21, 247.
Huwelijken tusschen bloedverwanten, 62, 310.

I.

Instrumenten (Oude), 188.
Isselt (M. ab), 22.

J.

Jacquin (Jos.), 173.
Jókai (Maurus), 355.

K.

K (J.), orgelmaker, 555b.
Kaarsemaker (Lieven Janszoon), 443.
Kaartenmakers, graveurs, enz. 23.
Cachet van heer Jan v. Cromvliet, 590.
Kakographie, 543.
Cameraar, 66.
Camper (P.), 173.
Carmagnole, 75, 172, 402.
Casteleyn (Matthijs de), 361.
Kattenburger brug (Verovering der), 237.
Cats (J.). Museum Catsianun, 68.

Keezen, 443.
Kerkelijke geschiedenis van Hattem, 545b.
Kerkgestoelten (Oude), 352, 507.
Kerkklokken (Eerste vinding der), 363.
Kermisgebruiken, 591.
Keuring van slagtvee, 480.
Kinderrijmen in Friesland, 310.
Klassieke schrijvers (Fransche uitgave met noten van), 404.
Klokken (Werken over), enz. 11, 162, 245, 440.
Klokkendoop (Uitnoodiging ter viering van een), 389.
Klokkengieters. Mr. Anthonis te Utrecht, 79. Z. ook Organisten.
Klokkenisten, 11. (Z. ook Organisten).
Klokkenspelen in Nederland, 162.
Colijnsplaat (Eerste predikant te), 600.
Kooien (IJzeren), 343.
Cordier, 362.
Couranten (Oude), 170.
Kraan (W.), 281.
Cris d'armes, devisen, die duister zijn, 431.
Cronyke (Die) van Hollant, Zeelant ende Vrieslant int corte, 21, 171, 353.

L.

Lagerwey (F.), 22.
Leen door Andries de Fresne ingesteld, 350.
Lefebre, hertog van Dantzig, 344.
Lefèvre (Mr. Simon), 357.
Legaat van Clara Jansd. v. Sparwoude, 161.
Leonastre (J. F. Scheer de), 22.
Lied van 1830, 249, 448. — Monsieur de la Palisse, 600.
Liederen (Zangwijzen van volks-) uit het laatst der 18e eeuw, 256. — (Melodien der Geuzen-), 406. — (Oude gezangen en), 554.b
Luchtballon te Amsterdam, 5. — in den oorlog gebruikt, 275.

M.

Maaltijd (Kosten van een), 442.
Maan (Invloed der) op de weersgesteldheid, 312.
Manteau van Dalem (P.), 550a.
Marnix van St. Aldegonde (Bibliotheek van), 130.
Melodiën der Geuzenliedjes, 406.
Memoires de la famille et de la vie de Madame***, 114.
Meubelen en goederen op het kasteel te Vianen in 1567 (Inventarisatie van), 329.
Modes en modeplaatjes, 7.
Monmouth, 273.
Montague (Opschrift van het gedenkteeken voor Mary Wortley), 3.
Moons (M.), 5.
Munt v. Napoleon, 553b. — (Gouden) v. Zurich, 246, 400. — Vierkante driegulden, 122, 280. — Friesche oorden, 280, 551b. — Duit, 280.
Muntspeciën (Waarde der) 509.
Museum Catsianum, 68.
Muzikanten enz. Uittreksel uit de rekeningen der Illustre Lieve vrouwe Broederschap te 's Hertogenbosch, 358. — Uittreksel uit de rekeningen van 's Hertogenbosch, 361.
Muzikanten enz. te Bergen op Zoom, 1412—1613, 137.
Muziekinstrumenten (Oude) op den huize Vianen, 80.

N.

Namen (Familie-), 48, 257, 465. — (Geslacht-) verpligtend gemaakt, 66. — (Nederduitsche) van uitheemsche plaatsen, 191. — (Straat-) van Brielle, 201. — (Familie-) met den uitgang meyer, 469.— (Spot- en scheld-) van landen en volken, 479. — (Lijst van nederlandsche voor-), 520, 562, 609.
Nasporing van Hollands heil en rampen, 172.
Natuurkunde (Populaire), 63.
Navorscher, 75.
Nederduitsche en waalsche taalgebied (Grenzen van het), 43, 581.
Nederhorstenberg (Opschrift te) 67, 118.
Nederland (De hoofdstad van), 327.
Nieuw-Beierland (Admiraliteitsgebouw te), 168.

Niewjaarskoeken, 112.
Noachiten of pruisische ridders, 351.

O.

Okey, Barkstead en Corbet te Delft gevangen genomen, 351.
Oldenbarneveld (De weduwe van R. v.), 277.
Onderwijs (Geschiedenis van het hooger), 66.
Opschrift te Nederhorstenberg, 67, 118.
Opschriften op geschut, 9, 393, 444, 499. — op kerkklokken, 11, 245, 278, 392, 447.
Organist van het klooster Egmond 1526, 83.
Organisten, klokkenisten, klokgieters, enz., 253.
Orgels te Barneveld, 82.
Orgelmaker (De) J. K., 555b.
Orleans (De maagd van), 276, 441.
Oudemans (Nalezing op de Bijdrage tot een Middel-. en Oudnederl. woordenb. door), 83, 579, 626.
Ouderdom (Hooge), 111, 157, 209, 315, 477, 560a.

P.

Paard (Het bijdehandsche en vandehandsche), 224, 432.
Paardrijders (Beroemde), 475.
Parma (Margaretha van), 115.
Penning op de genees- of sterrekunde, 119, 498. — (Kuipersgilde-) van 1738, 599, — op Willem v. Croy en Anna v. Renesse, 352. — op Lamoraal graaf v. Egmond en zijne vrouw, 352, 552b. — (Zilveren bruilofts-) op J. Daams en C. Kouwenhoven, 120, 280. — (Bruilofts-) van P. de Wilde en A. Spoor, 168. — met bloemkorf, 401. — (Engelsche) Oh! my head aches, 401. — Nova Zembla medaillon, 552b. — St. Helena medaille 8, 67. — Zilveren draagteeken, 280.
Penningen (Eenige koperen en looden), 120, 278 — Op de ontlegeringhe v. Bergen op Zoom, 122, 278 — Op nederl. toonkunstenaars en schrijvers over toonkunst, 188
Plaat. Eene moeder op Père la Chaise, 29. — (Oude) met gekruisten jongeling, 75, 288.
Portraiten, 172.
Portret van graaf Maurits Jan v. Nassau. 29. — v. G. J. G Bacot, 250 — Van Sainte Beuve, 405, 601. — van Lambert ten Kate, 405, 554.b — van J. J. Heek, 449. — van mad. Hebert Massy, 450. — v. Maria v. Engeland door A. van Dijck, 510.
Portretten van minder bekende personen, 449.
Postzegels (Gebruikte), 224, 328.
Prent van de schatgravers van Muiden, 131, 404.
Proeve voor het verstand, den smaak en het hart, 122.
Promoveren in Duitschland, 66.

R

Rederijkers te Utrecht, 246.
Rederijkers blazoenen, 125.
Rederijkerskamer de Vreugdenbloem te Bergen op Zoom, 285.
Reijnvaan (Mr. J. Verschuere), 555, b.
Rekenaar (Een goed), 316.
Rekenkamer in den Hage (Varia uit het Boeck van den Behoeften en necessiteyten van de) 1516—1551, 385.
Rhinoceros (De Hollander en de), 326.
Roberval (Marg.), 14.
Robinson Crusoe, 13.
Roman (Jac.), 600.
Roswitha Z. Hroswitha.

S.

Salland, 65, 275.
Sauvegarde (Regt van), 549.b
Schandsteenen Z. Steendragen.
Schatgravers van Muiden (Prent van de), 131.
Schelde (Ooster- en Wester-), 550b.
Schilderijen (Getaxeerde waarde van) in het begin der 17e eeuw, 180.
Schokland, 65, 391.
Schrijver (R.), 356.

Silhouetten, 292.
Silteman (Rud.), 600.
Scelet met gouden borstharnas, 448.
Slangengift (Middelen tegen), 309.
Sloterdijk (Grafzerken te), 507.
Slutter (Claus), 511.
Soetjen Gerrits van Rotterdam, 404.
Spaansche veldheeren uit den tachtigjarigen oorlog (Leven van), 115.
Sparwoude (Legaat van Clara Jansd. v.), 161.
Spotprent op het laatst der 18e eeuw, 173.
Spreekwijzen (Hoogduitsche) over Holland, 196. — voor heimelijk schoolverzuim, 259, 301, 470. — De dood en het sterven in de volkstaal, 634. — Hij heeft een bezoek van den heer Munk gehad, 194. — De duivel en zijn moer, 202, 469. — Hij is naar Gorssel geweest, 194. — Lieven zit op zijn rug, 156, 300. — Hij staat of hij van Lotje getikt is, 198, 258. — De toortsen in den oven leggen, 44. — Op de prik, 203. — Puisjens vangen, 426. — Hij heeft al wat zwarte sneeuw gezien, 472. — Een snoek vangen, 426. — Een uil vangen, 425. — Een uiltje knappen, 207, 423.
Steendragen, 433, 497.
Steenen kamers, 113.
Strooien voor een bruidspaar, 224, 383.
Struiseieren, 250.
Sweelinck (Gerrit J.), 252
Sweelinck (I. en J.), 362.
Sweelinck (J. Pz), 133, 183, 251 293.

T.

Te samensprake Pieters ende ons liefs heren, 131.
Teekeningen op de sneê van boeken, 309.
Tesselschade (Gedicht van), 355.
Titels van boeken (Zonderlinge), 14, 248.
Toonkunstenaars en schrijvers over toonkunst (Medailles op nederl.), 188. — Proeve eener naamlijst van kunstvrienden en schrijvers over en in betrekking tot toonkunst, 451, 512, 601.
Tijdschrift (Duitsch) over taalkunde, 105.

U.

Utrecht (Rederijkers te), 246.
Uurwerken, 236, 390.

V.

Valerius (Ad.), 170.
Verbeeck (S.), 189.
Verbuiging van bijv. naamwoorden als zelfstandige, 46, 142.
Vereering van medailles, gouden en zilveren werken enz. 1603—1614, 176. — van damastwerken en tapijten, 179.
Vertalingen, 286.
Verzen (Naam-), 313.
Vianen (Inventarisatie der meubelen en goederen op het kasteel te), 1567, 329. — (Geschut op het huis te), 593.— (Oude muziekinstrumenten op den huize), 80.
Vlugtelingen in 1677, 442.
Vogelenlied, vogelpoëzy, vogelrijmen, 211, 378.
Volksboek van Jan de Plug, 130.
Volksgebruiken, 559a.
Voorspook, 448.
Voute (J. P. E.), 22, 248.
Vriezeveen, 66, 275.
Vrouw (Eene) met eene vrouw getrouwd, 317.
Vruchtbaarheid (Buitengewone), 479.

W.

Waldeck (Vertrek van den vorst van), 1747, 244.
Walvischribben (Het ophangen van) aan muren van gebouwen, 62, 480.
Wapen v. Alberts, 271, 430. — v. Faure, 432. — v. Ghislain, [Ghiselin] 271, 429. — (Drie pillen in het) v. Medici, 429. — v. de Pauw, 372. — v. Viglius, 376. — Anker als familie-), 208, 474, 589. — en letters op een ouden ring, 639 .
Wapens gevraagd, 50, 372.
Weerwolf (De booze), 222, 380.
Westerbaen (Verontschuldinghe van J.), 288.
Winter van 1740, 241.
Witt (Boeken en handschriften de gebroeders de) betreffende, 17, 125.

Wolf en de schapen (Kinderspel van den), zie Weerwolf (De booze).

Woorden afgeleid, verklaard of beoordeeld: aemtogen, 83. — aenbescheiden, 83. — aenbevechten, 84. — aenbidden, 84. — aenbranden, 84. – aendoopen, 84. — aendringen, 84. — aengekal, 85. — aengenamen, 85. — aengever, 85. — aenhoorlijck, 85. — aenkallen, 85. — aenclauwe, 85. — aenkleven, 85. — aennopen, 86. — aenranden, 86. — aenransen, 206. — aenrechten, 86. — aenroepen, 86. — aenspreken, 87. — aenspronc, 87. — aenstaen, 87. — aenstellen, 87. — aenstichten, 87. — aenstooten, 87. — aenstouwen, 88. — aenstrepen, 88. — aentuyghen, 88. — aenveerden, 88. — aenvoeden, 88, — aenwispelsteerten, 89. — aerme scaren, 89, 189. — aeterlingsch, 89. — aeventlagh, 89. — abuys, 90. — achterbarigh, 93. — achterdenck, 93. — achtererven, 93. — achterhaelbaer, 93. — achterklap, 94. — achterlader, 460. — achternae, 94. — achterooghd, 94. — achterskind, 94. — achtersmaeck, 94. — achtervragen, 94. — achterweegsch, 95. — achterweldade, 95. — achtiender (zijn), 95. — adel, 90. — afgoddelijck, 90. — afgodelick, 90. — afgrijselick, 90. — afkerven, 90. — afkneven, 91. — afleven, 91. — afnaersen, 91. — afplegen, 91. — afrechten, 91. — afsettelingh, 92. — afsetten, 92. — afslagh, 92. – afsienlickheit, 92.—afspreken, 92. — afstellen, 92. — afsterven, 92. — afwijcken, 93. — alleleen, 95. — allerzeerste (zijn), 95. — almanacken, 95. — alsamen, 96. — anschine comen, 96. — anti-macassar, 43. — antiwoord, 96. — apelick, 96. — arme scarme, 189, 469. — armgeestig, 96. — attelrije, 195. — avedocht, 195. — avoesen, 96. — ba, 579. — bae neus, 579. — ba noch boe, 580. — baesche, 580. — badderken, 580, — baden, 580. — bang, 581. — bangigheyt, 581. — bare, 582. — barigheyt, 582. — bazin, 582. — basterden, 582. — bat nare, 582. — baten, 582. — bedaer, 583. — bedaken, 583. — bedenkelijk. 583. — bediet, 583. — bedroomen, 584, — bedrucken (sich), 584. — beenincke, 259. — begaen. 584. — behandighen, 584 — beharten, 584. — behelpt, 584. — beheerschappen, 585.—behelpen (sich), 585. — behoetsele, 585. — behouden, 585. — behouden (hem), 585. — behoven, 586. — bekaayen, 586. — bekants, 586. — bekeeren, 586. — bekermen, 586 — bekijven, 586. — bekloecken (sich), 586. — becruypen, 587. — belegghen, 587. — beleytsman, 587. — belenden (hem), 587. — beleppen, 40. — belijden, 587. — belistigen, 588. — belleren, 588. — belompen, 588. — bematicht, 588. — bemindich, 626. — benaderen, 626. — benoegen, 626. — bent, 626. — bepaelen, 627. — beraden worden, 627. — berde (te), 207, 365. — berekenen, 627. — berich, 627. — berouwen, 628.— besetten, 628.— beseven, 629. - bescoot, 629. — beschrantsen, 200, 629. — bescudden, 630. — besmitten, 630. — besnedendom, 630. — besoucken, 630. — besproeyen, 630. — bestallen, 631. — bestandich, 631. — besten (ten), 631. — beste (op sijn, an sijn), 632. — bestieren, 632. – bestrecken (sich), 633. — bezwarich, 633. — bezwichten, 633. — bierig, 471. — biljoen, 366, 635. — blintrousen, 206. — bomslager, 253. — bril, 427. — demi-monde, 189. — Dirk of Theodorus, 194. — eechde. 46, 199. — Ellewoutsdijk, 41. — faro, 207, 364. — philologie, linguistik, 155. — gatepatiel, 301. — gelte, 199. — greefmeester, 196. — griet, 472. — Groot-Mokum, 49. — Hayward, Howard, 470. — herinneren, 471. — huik, 470. — huzaar, 190, 461. — kaulinen, 589. — keezen, 443. — kieperig, 427. — Klauwershoek, 427. — koekoek, 544. — kooi, kooieend, 428. — koude herberg, 366, 544. — covel, 195. — knappen, 207, 422. — kraam, 39, 204, 636. — kruipers, 194. — laak, 197. — laterije, 195. — linzelekker, 302. — lochem, 301. —

lord, lady, 461. — mangel, 258, 461 — maraan, 45, 201. — meikersen, 190. — moderne theologie, 64. — mol, 46. — mortslok, 193. — netteboeven, 196. — nikker, 42, 155. — oirvedebraack, 195. parmesaansch, 471. — petau wijn, 195. — piepegael, 198. — pinthenker, 259. — potridder, 366, 543. — pranken, 300. — renne, 589. — roepaard, 432. — scharlaken, 472. — Scinckel, 195. — sikkepitje, sikkeneurig, 260. — slabber, 155, 197, 364. — smeeren, 207, 365. — Spek, 48, 201. — spierwit, 300. — staartman, 201. — stapelgek, 207. — stelle, 199. — stoppelwewe, 302, 543. — stramien, 301. — takken, 427. — teen, 17. — triem, 301. — trucktafel, 191. — wanken, 206. — wichelrije, 195. — St. Willebrarts kinderen, 195. — ziekte (S. Cornelis, S. Gielijns, S. Jans), 155.

Woorden te Andijk in gebruik, 42, 200, 542. — Benamingen van scheren van steentjes langs het water, 301, 543.

IJ.

IJken der maten en gewigten in vroeger eeuw, 276.

Z.

Zangwijzen van volksliederen, 256.

Zanten (Gerrit Beukelsz van), 245.

Zeeslang in 1632, 480.

Zegel op de objecten van handel en weelde, 65, 349.

Zwaluwenlied, 60.

MEDEWERKERS.

A.

A., Waarde der muntspeciën, 509.

B.

B. (C. H.) Gesl. Bogaert, 106.

B. (L. Ph. C. v. d.), Levens van spaansche veldheeren uit den tachtigjarigen oorlog, 115.

Baan (J. van der), Legaat van Alida Jansd. v. Sparwoude, 161. — Gesl. de Graeff, 303. — Vogelenlied, 378. — Geslacht Schuurbecque, 429. — Lieven Janszoon Kaarsemaker, 443. — Ooster- en Westerschelde, 550b. — E. A. Booms of L Coutreels, pred. te Colijnsplaat, 600.

Bh', Wapen v. Alberts, 271. — Wapen v. Ghislain, 271. — Gesl. Middeler, 559a.

Boers (J. C.), Cordier, 362.

Bösken (W. Alting), Gesl. v. Houweninge, 308.

Bouman, (J.) Nasporing van Hollands heil en rampen, 172. — Vogelenlied, 379. — Soetjen Gerrits van Rotterdam, 404. — Griet, 472. — Oude gezangen en liederen, 554b.

Broers Dr. H.), Kraam, 39. — S. v. d. Eycken. 78. — De Witt, 125. — Maraan, 201.

C.

C. (G.), Fransche refugiés in Friesland, 161.

Caland (Fred.), Eechde, mol, 46. — Predikanten met den naam van Baselius, 113. — Margaretha van Parma, 115. — Penningen op de ontlegeringhe van Bergen op Zoom, 122. — Bibliotheek v. Marnix v. St. Aldegonde, 130. — Bergen op Zoom van 1412—1613, 137. — Beenincke, 259. — Gesl. v. Borsselen, 303. — Slabber, 364. — Gesl. de Beaufort, 372. — Wapens gevraagd, 372. — Wapen de Paauw, 372. Een oude Blondin, 377. — Gesl. Wieland, 431. — Wapen Faure, 432. — P. Manteau van Dalem, 550a. — Gesl. Wentholt, 556a. — Gesl. Schuurbeeque, 556a. — Gesl. v. IJsselstein, 557a. — Cachet van heer Jan van Cromvliet, 590.

Churl (John), Salland, 65. — Schokland, 65. — Duitsch tijdschrift over taalkunde, 105. — Philologie, linguistiek, 155. — Hooge ouderdom, 211.

C. J., Mangel, 461.
C.—Z., Genealogie van Hoefnagle, 474.

D.

D. (v.), Kerkelijke geschiedenis van Hattem, 545b. — Spaansche kerkhof te Hattem, 550b. — Galgenberg bij Hattem, 550b. — De orgelmaker J. K., 555b, — Afstammelingen van hollandsche edelen, 591.
D. (J. H. v.) Sint-Brandaris, Sint-Lieven, 67. — Piepegaal, 198. — Hij staat of hij van Lotje getikt is, 198.— Eechde, 199. — Stelle, 199. — Gelte, 199. — Beschrantsen, 200. — Gouden munt (van Zurich), 246. — Faro, 364. — De borst smeren, 365. — Te berde, 365. — Vogelenlied, vogelpoëzy, 378. — Strooien voor een bruidspaar, 383. — Bijwoorden met wijze zamengesteld, 461.
D. (J.) / L. Penningen op de ontlegeringhe van Bergen op Zoom, 278. — Eenige koperen en looden penningen, 278. — J. G. Holzhey, 280. — J. Daams en C. Kouwenhoven, 280. — Vierkante drieguldens, 280. — Gesl. Roorda, 308. — Penning op Lamoraal graaf v. Egmond en zijne vrouw, 352. — Penning op Willem v. Croy en Anna v. Renesse, 352. — Maurus Jókai, 355. — Koude herberg, 366, 544. — Engelsche penning, 401. — Zonderlinge drukfouten, 403. — Kooi, 428. — Drie pillen in het wapen der Medici, 429. — Cris d'armes, devisen, die duister zijn, 431. — Scelet met gouden borstharnas, 448. — Lord, lady, 461. — Arme scarme rinckelman, 469. — Hayward en Howard, 470. — Walvischribben of -kaken, 480. — Oude kerkgestoelten, 507. — Cl. Slutter, 511. — Volksgebruiken, 559a. Friesche oorden, 551b. — Nova Zembla medaillon, 552b.
Dale (J. H. van), De straatnamen van Brielle, 201. — De booze weerwolf, 222. — IJken der maten en gewichten in vroeger eeuw, 276. — Lieven zit op zijn rug, 300.
Dittmann, Familie Plockross, 209.
Doorninck (J. I. van), Mémoires da la famille et de la vie de Mad.***, 14.— Taal- en dichtkundige bijdragen, 15. — Kraam, 204, 636. — Gesl. Wentholt, 271. — Vriezeveen, 275. — Ges.. Sluysken, 303. — Gesl. v. Westervelt, 305. — Cijferschrift, 317.
Douglas (C. van Breugel), Wentholt, 429.
Dussen (Jonker van der), Wapen van Ghislain, 430. — Geslacht de Graeff, 475. — Gesl. Wentholt, 556a.

E.

E. (v.), P. Campen en N. J. Jacquin, 173.
E. A. P., Anti-macassar, 43. — Jac. Baselius, 273.
Eekhoff (W.), Leen door A. de Fresne ingesteld, 350.
Ekama (Dr. C.), Spotprent op het laatst der 18e eeuw, 173.
Erfmann (E. P.), Zilveren draagteeken, 280. — Penning met bloemkorf, 401.

F.

F. (H.), Gesl. Trip te Staveren, 54.
Fokker (A. H. G.), Kuipersgildepenning van 1738, 599.
Fokker (G. A.), R. Schrijver, 356. — Mr. Simon Lefèvre, 357. — Mr. J. Verschuere Reynvaan, 555b.
Fret (P.), Woorden te Andijk enz. in gebruik, 200.

G

G. (H.), J. Daams en C. Kouwenhoven, 400.
G. (J. E. t.), Duit, 280.
G. (V.) / V. Modes en modeplaatjes, 7. — St. Helena medaille, 8. — Medailles op ned. toonkunstenaars, 188.
G. J. Jr. (J. G. de), Gardes d'honneur, 117. — Bruiloftspenning van P. de

Wilde en A. Spoor, 168. — Gesl. v. d. Waal, 209.
Gouw (J. ter), Gedichten van P. Cz. Hooft, 18. — De toortsen in den oven, 44. — Grafschrift, 159. — Over oude gildebrieven en een amsterdamschen brief in 't bijzonder, 225. — Wapen en letters op een ouden ring, 638.
Gouw (J. E. ter), Friesche oorden, 280. — Gouden munt van Zurich, 400. — Biljoen, 635.
Graaff (A. C. de), Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland, 11. Gesl. de Graaf, 55, 156, 208. — J. Daams en C. Kouwenhoven, 120. — Vierkante driegulden, 122.

H.

H., Honderdjarigen, 108.
Heye, (Dr. J. P.), S. v. d. Eycken, 79. — De componist Grimaud, 187. — G. P. Sweelinck, 252. — Organisten, klokkenisten enz., 253. — Matthijs de Casteleijn, 361. — I. en J. Sweelinck, 362. — Proeve eener naamlijst van toonkunstenaars, enz. 451, 512, 601.
Heijman (C.), Portret van Sainte-Beuve, 601.
Henny (J. P.), Gesl. de Graaff, 371.
Hond (W. A. de), Mortslok, 194. — De duivel en zijn moer, 202. — Strooien voor een bruidspaar, 224. — Van Lotje getikt, 258. — Pintheuker, 259. — Sikkepitje, sikkeneurig, 260. — Triem, 301. — Benamingen van het scheren van steentjes langs het water, 301. — Lochem, 301. — Gatepatiel, stramien, 301.—Stoppelwewe, 302. —Linzelekker, 302. — Geslacht der zelfst. naamw., 364. — Knappen, 422. — Kieperig, bril, 427. — Klauwershoek, 427. — Takken, 427. — Scharlaken, 472. — Steendragen, 497. — Grafschriften in kerken, 508. — Renne, 589. — Kaulinen, 589. — Kermisgebruiken, 591.
Honigh (C.), Geldersche volksgebruiken, 8. — Boeken, handschriften enz. de gebr. de Witt betreffende, 17. — Jr. H. v. d. Borch, 20. — Familienamen, 48. — Groot-Mokum, 49. — Anneketooverheks, 58. — Zwaluwenlied, 60, 61. — Navorscher, 75 — Arme scarme, 189. — Meikersen, 190. — Slabberen, 197. — Laak, 197. — Hroswitha, 247. — Mangel, 258. — Spreekwijzen voor heimelijk schoolverzuim, 259. — Pranken, 300. — Kinderrijmen in Friesland, 310.
Horsthuis (J. G.), Rederijkers te Utrecht, 246. — Rederijkerskamer de Vreugdenbloem te Bergen op Zoom, 285.

J.

J. Familie Ravekes, 156. — Familie Leendertz, 157. — Anker als familiewapen, 208.
Jonge van Ellemeet (W. C. M. de), Museum Catsianum, 68.
Jorissen (Theod.), Genealogie van Hoefnagle, 260.

K.

K., Een lied van 1830, 249.
K. (J.) De predikant L. Bosboom, 277.
K. (J. C.), Populaire natuurkunde, 63 — Oude plaat met gekruisten jongeling, 75. — Nieuwjaarskoeken, 112. — Steenen kamers, 113. — Prent van de schatgravers van Muiden, 131. — Nikker, nikkestaart, 155. — Mortslok, 193. — Hij heeft een bezoek van den heer Munk gehad, 114. — Vogelenlied, 221, — Keezen, 443. — Bisschop van Keulen, 444. — Portret van J. J. Heek, 449. — Portret van Mad. Hebert Massy, 450. — Burgemeester Hooft, 550b. — Portret van Lambert ten Kate, 554.b — Werpen van een bruidspaar met paardeboonen, 592. — R. Silteman, 600. — Jac. Roman. 600.
K. (K. H. J.), Geslachtnamen verpligtend gemaakt, 66. — Geschiedenis van het hooger onderwijs, 66. — Cameraar, 66. — C. Busman, 75. — Fransche

uitgave met noten van classieke schrijvers, 404. — Portret van Lambert ten Kate, 405. — Physionotrace, 405.
K. (S. F). F. Lagerwey, 22. — J. F. Scheer de Leonastre, 22. — J. P. E. Voute, 22. — Slabber, 155.
Kesteloo (H. M.), Woorden te Andijk in gebruik, 41. — G. B. van Zanten, 245.
Kluit (Mr. W. P. Sautijn), Luchtballon te Amsterdam, 5.
Kock (P.), Anker als familiewapen, 589.
Korndörffer, Familienamen, 257.
Kousemaker Pz. (J.), Ellewoutsdijk, 41. — Slabber, 155. — Lieven zit op zijn rug, 156. — Op de prik, 203. — Te berde, 365. — Strooien voor een bruidspaar, 384. — Knappen, 422. — Het bijdehandsche en vandehandsche paard, 432. — De duivel en zijn moer, 469. — Hij heeft al wat zwarte sneeuw gezien, 472. — Woorden te Andijk enz. in gebruik, 542. — Benamingen voor het scheren van steentjes langs het water, 543. — Stoppelwewe, 543.
Kramm, (Zegel op de objecten van handel en weelde; 349 — Dije cronijke van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, 353. — Jr. Henric v. d. Borch, 353. — Eerste vinding en gebruik der kerklokken, 363. — Spot- en scheldnamen van landen en volken, 479.
K. v. S., Kolonel Artichofsky, 549b. — Regt van sauvegarde, 549b.

L.

L.. Honderdjarigen, 210. — Een lied van 1830, 448,
L. (C. P.), Roswitha, 21. — Dije cronyke van Hollant Zeelant ende Vrieslant int corte, 21. — M. ab Isselt, 22. — Volksboek van Jan de Plug, 130. — Henricus Aquilius, 168. — Lamb. Hortensius, 169. — Adr. Valerius, 170.
L. (D.), Oude plaat met gekruisten jongeling, 288. — Schokland, 391.
Laboranter, De togt van Jakob van Heemskerk naar Spanje, 1. — Kaartenmakers graveurs enz., 23. — Portret van graaf Maurits Jan v. Nassau, 29. — Klokkengieter mr. Anthonis te Utrecht, 79. — Oude muziekinstrumenten op den huize Vianen, 80. — Organist van het klooster Egmond, 1526, 83. — Oude couranten, 170. — Vereeringen van medailles, enz., 176. Getaxeerde waarde van schilderijen enz. in het begin der 17e eeuw, 180. — Inventarisatie der meubelen en goederen op het kasteel te Vianen, 1567, 329. — Varia uit het Boeck van den Behoeften en necessiteiten van de Rekencamer 1516—1531, 385. — Opschriften op oud geschut, 500. — M. Cervantes, Don Quijote, 509. — Portret v. Maria v. Engeland door A. van Dijck geschilderd, 510. — Geschut enz, op den huize Vianen, 1567, 593.
Laboremus, Vogeleulied, 221.
Lange (J. J. de), Wapen van Alberts, 430.
Lanschot (A. A. van) Uittreksel uit de rekeningen van het Illustre Lieve vrouwen broederschap te 's Hertogenbosch, 358. — Uittreksels uit stadsrekeningen, 361.
Laurillard (E.), Taal- en dichtkundige bijdragen, 15. — Breien-tegenwind, 160. — Demi-monde, 189. — Trucktafel, 191. Stapelgek, 207. — Biljoen, 366. — De maagd van Orleans, 441. — Grafschriften in kerken, 507. — Portret van L. ten Kate, 554.
Leendertz Wz. (P.), Verbuiging van bijv. naamw. als zelfstandige gebruikt, 96, 142. — Opschrift te Nederhorstenberg, 118. — Te samensprake Pieters ende ons liefs heren, 131. — Carmagnole, 172. — Oude instrumenten, 188. — Hij is naar Gorssel geweest, 194. — Kruipers, enz., 195. — De duivel en zijn moer, 203. — J. P. E. Voute, 248. — J. Pz. Sweelinck, 251. — Bom. slager, 253. — Zangwijzen van volksliederen, 256. — Zonderlinge drukfouten, 355, 403. — Knappen, 422. — Lijst van nederl. voornamen, 520, 562, 609.

Leupe, (P. A.), Court Sivertsz Adelaar, 163. ll. Enkhuizer geslachten, 52. — Rederijkers blazoenen, 125. — Die cronycke v. Hollant, Zeelant ende Vrieslant, int corte, 171.
Loman (A. D.), Melodiën der Geuzenliedjes, 406.

M.

M., Noachiten of pruisische ridders, 351.
M., (B. J. A.) Prent van de schatgravers van Muiden, 404.
Marius, Eenige koperen en looden penningen, 120,
M°., Opschrift van het gedenkteeken voor lady Mary Wortley Montague, 3. — M. Moons, 5. — Opschriften op geschut, 9, 393, 444, 499. — Werken over klokken, enz., 11, 162, 392, 440. — Robinson Crusoe, 13. — Marg. Roberval, 14. — Zonderlinge titels van boeken, 14, 248. — Wapens gevraagd, 50. — Gesl. Roorda, 58. — Het getal dertien, 61. — Het ophangen van walvischribben, 62. — Huwelijken tusschen bloedverwanten, 62, 310. — Zonderlinge drukfouten, 63, 354. — Hooge ouderdom, 111, 157, 209, 315, 477, 560a. — Haan op kerktorens, 236. — Uurwerken, 236, 390. — Opstand der Chinezen op Java in 1740, 238. — De winter van 1740, 241. — Vertrek van den vorst van Waldeck, 244. — Opschriften van kerkklokken, 245, 447. — Portret van G. J. G. Bacot, 250. — Afstand van adeldom in Zweden, 272. — Monmonth, 273. — De maagd v. Orleans, 276. — Vertalingen, 286. — De kwade Foolke, 290. — Silhouetten, 292. — Gesl. v. Beuningen, 302. — Middel tegen slangengift, 309. — Invloed der maan op de weersgesteldheid, 310. — Naamverzen, 313. — De Hollander en de rhinoceros, 326. — Hofnarren, 342. — IJzeren kooien, 343. — Lefebre, hertog van Dantzig, 344. — Pot-ridder, 366. — Zonderlinge gewoonte in Spanje, 376. — Een groote arend, 380. — Uitnoodiging ter viering van een klokkendoop, 389. — Draaikooi, 433. — De prins van Hohenlohe, 441. — Kosten van een maaltijd, 442. — Vlugtelingen in 1677, 442. — Portretten van minder bekende personen, 449. — Uhlaan en huzaar, 461. — Familienamen, 466. — Familienamen met den uitgang meijer, 469. — Beroemde paardrijders, 475. — Buitengewone vruchtbaarheid, 479. — Eene zeeslang in 1632, 480. — Keuring van slagtvee, 480.
Molenaar (A. M.), Nalezing op de Bijdrage tot een Middel- en Oudnederl. Woordenboek, door A. C. Oudemans, 1e afl., 83, 579, 626.
Moll, (W.), Johan Albert Ban, 30, 76. — Orgels te Barneveld, 82. — S. Verbeek, 189.

N.

N., Opschriften op kerkklokken, 278.
N. (G.), Bijwoorden met wijze zamengesteld, 105.

O.

O. (H. M. C. v.), Woorden te Andijk in gebruik, 42. — Nikker, 42. — Het bijdehandsche en vandehandsche paard, 224. — Salland, 275. — Barbera Adriaansd. 317. — Gebruikte postzegels, 328.

P.

P., Geslacht Montfoort, 269.
P., Portret van Sainte-Beuve, 405.
P. (C.), Huis te Foreest, 498.
P. (R.), De grenzen van het nederduitsche en waalsche taalgebied, 43.
Pauw van Wieldrecht, Nicolaas Blankaart, 599.
Peacock (Edward), Okey, Barkstead en Corbet te Delft gevangen genomen, 351. — Moord van Isaac Doreslaar, 351. — Oude kerkgestoelten, 352.

R.

R., Carmagnole, 402.
R. (A.), Geslacht Montfoort, 545a.
Regt (J. W.), Willem Kraan, 281.

S.

Schorer (Mr. E. P.), Anker als familiewapen, 474, 589.
Sehook (Mr. W. F.), Fransche refugiés in Friesland, 3. — Beleppen, 40.
Sypesteyn (C. A. van), Gesl. van Beuningen, 55.
Six (G. A.), Gesl. Grammaije, 637.
Snellebrand (J. A.), Kerk te Bergen, 113. — Huik, 470.
Snouckaert van Schauburg (A. C.), Duvenvoorde, 53. — Wapen van Ghislain, 429.
Soutendam (Mr. J.), Boeken, handschriften enz. de gebr. de Witt betreffende, 16.
Stuers (Victor de), Spreekw. voor heimelijk schoolverzuim, 470.
S. v. S. (A. C.), Anti-macassar, 43. — Zegel op de objecten van handel en weelde, 65. — Gesl. Utenhove, 308. — Moord van Is. Dooreslaer, 497. — Penning op Lamoraal graaf v. Egmond, 552b.

T.

T. (H. W. T.), Eene moeder op Père la Chaise, 29. — In de kraam komen, 204. — Blintrousen, enz., 206.
Tydeman (H. W. T), Proeve voor het verstand, den smaak en het hart, 122.
Tiedeman (H.), Nieuwe levensbijzonderheden van J. P. Sweelinck, 133, 183, 293.

V.

Vl. (v.), De toortsen in den oven, 44.
Vlierden (C. P. J. van), Huzaar, 190.
Vries Jzn. (J^o. de), St. Helena medaille, 67. — Penning op de genees- of sterrekunde, 119, 498.

W.

W., Carmagnole, 402. — Huzaar, 465. — Parmesaansch, 471. — Munt v. Napoleon, 553b.
Winckel (Mr. C. P. N.), Struiseieren, 250.
Winkler (Johan), Nikker, 42, 155. — Eechde, 46. — Vriezeveen, 66. — Nederduitsche namen van uitheemsche plaatsen, 191. — Vogelenlied, 211, 378. — Het kinderspel van den wolf en de schapen, 380. — Familienamen, 465.

IJ.

IJsselsteyn (Dr. juris Leonhard van), Hoogduitsche spreekwijzen betreffende Holland, 196 — Gesl. Schuurbecque, 209. — J. P. E. Voute, 248. — Teekeningen op de sneê van boeken, 309. — De hoofdstad van Nederland, 327. — Achterlader, 460. — Monsieur de la Palisse, 600.

Z.

Z., Gesl. de Graaff, 272, 367. — Gesl. le Jeune, 308. — Gesl. Utenhove, 473,
Z. (P. J), Admiraliteitsgebouw te Nieuw Beierland, 168.

LEES-, SCHRIJF- EN DRUKFOUTEN.

In deel XXI.

Bl.	532	regel	1	v. b.	*staat*	bovenhuis	*lees* boerenhuis.
〃	627	»	13	〃	〃	1864	〃 1684.

In deel XXII.

Bl.	5	regel	7	v. b.	*staat*	de H.	*lees* der H.
〃	10	〃	5	v. o.	〃	1528	〃 1538.
〃	11	»	18	v. b.	〃	1562	〃 1862.
〃	13	〃	5	v. o.	〃	1569	〃 1869.
〃	15	〃	5	v. b.	〃	Farer	〃 Forer.
〃	49	〃	6	v. o	〃	VIe	〃 IVe
〃	61	〃	5	〃	〃	libraire	〃 librairie
〃	62	〃	9	v. b.	〃	zie	〃 zu
〃	67	〃	12	v. o.	〃	12 of 12	〃 12 of 13.
〃	112	〃	5	v. b.	〃	*Neerl.*	〃 *Nederl.*
〃	157	〃	5	v. o.	〃	dequéroient	〃 acquéroient
〃	162	〃	5	〃	〃	1861	〃 1661.
〃	164	〃	9	〃	〃	Sörünsen	〃 Sövünsen.
〃	〃	〃	8	〃	〃	Sorun Jansen	〃 Sövün Jensen
〃	〃	aant.			〃	uf	〃 af
〃	199	regel	5	v. o.	〃	Zweke	〃 Zwake
〃	200	〃	13	v. b.	〃	Made	〃 Mude
〃	210	〃	10	〃	〃	in	〃 on
〃	279	〃	7	〃	〃	K. van Winckel	〃 Krauwinckel.
〃	291	〃	12	〃	〃	4⁰	〃 40
〃	343	〃	1	〃	〃	Leezkau	〃 Leczkau
〃	344	〃	6	v. o.	〃	du	〃 au
〃	346	〃	18	v. b.	〃	naar	〃 maar

Bl.	346	regel	2 v. o.	*staat*	Rouovrois	*lees*	Rouvrois.
〃	361	〃	7 〃	〃	(H.) *weg te laten.*		
〃	〃	〃	18 en 33 v. b.	〃	VAN LANDSCHOT	*lees*	VAN LANSCHOT
〃	390	〃	1 v. b.	〃	pesty imbter	〃	pestyimbter
〃	437	〃	19 〃	〃	Zucklian	〃	Zu cklian
〃	〃	〃	4 v. o.	〃	§	〃	p.
〃	440	〃	4 v. b.	〃	of	〃	oder
〃	445	〃	14 〃	〃	KOSTER	〃	KÖSTER.
〃	〃	〃	3 v. o.	〃	Karthauwen	〃	Karthaunen
〃	447	〃	2 〃	〃	noordoostwaarts	〃	noordwestwaarts
〃	466	〃	10 v. b.	〃	*Abendar*	〃	*Aberdar*
〃	469	〃	11 v. o.	〃	amuseert	〃	annonceert.
〃	478	〃	16 v. b.	〃	1856	〃	1859
〃	480	〃	11 〃	〃	Nahaut	〃	Nahant
〃	543	〃	8 v. o.	〃	bl. 536	〃	XXI. bl. 536
〃	545	〃	14 v. b.	〃	graven	〃	grenzen